

**PRAMENE K VOJENSKÝM
DEJINÁM SLOVENSKA**

I/1

OD NAJSTARŠÍCH ČIAS DO KONCA 10. STOROČIA

Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1 Od najstarších čias do konca 10. storočia

Editori: Doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD.
Mgr. Božena Šeďová

Mapy: RNDr. Daniel Gurnák, PhD.

Edícia Pramene k vojenským dejinám Slovenska

Vydal: Vojenský historický ústav v Bratislave

Recenzenti: Doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.
Mgr. Ján Steinhübel, CSc.

© Vojenský historický ústav 2010

Grafická úprava, sadzba a zalomenie: Ing. arch. Marek Kacvinský
Tlač: 5. kartoreprodukčná základňa Nemšová

Na prednej strane obálky sú použité reprodukcie zlatých a strieborných mincí z keltského oppida na území dnešnej Bratislavy. Na zadnej strane obálky je zobrazený epitaf Quinta Atilia Prima, sekundárne zamurovaný v stene kostola v dedine Boldog.

ISBN 978-80-970434-8-3

VLADIMÍR SEGEŠ – BOŽENA ŠEĐOVÁ

PRAMENE K VOJENSKÝM DEJINÁM SLOVENSKA

I/1

OD NAJSTARŠÍCH ČIAS
DO KONCA 10. STOROČIA

Predhovor	6
I. Na úsvite dejín (5. storočie pred n. l. – koniec 5. storočia)	8
1. Herodotos: Grécke dejiny, polovica 5. storočia pred n. l.	15
2. Keltské mince, 1. storočie pred n. l.	17
3. Gaius Iulius Caesar: Zápisky o vojne v Galii, 52 – 51 pred. n. l.	20
4. Diodoros Sicílsky o Keltoch, koniec 1. storočia pred n. l.	40
5. Strabón: Zemepis, prelom letopočtov	42
6. Gaius Velleius Paterculus: Dejiny Ríma, po roku 30	52
7. Gaius Plinius Starší: Prírodoveda, druhá polovica 1. storočia	55
8. Publius Cornelius Tacitus: Germánia, 98	58
9. Epitaf Satria, okolo 100	62
10. Publius Cornelius Tacitus: Dejiny, medzi 104 – 112	63
11. Publius Cornelius Tacitus: Letopisy, medzi 112 – 117	64
12. Epitaf Gaia Velia Rufa, začiatok 2. storočia	69
13. Epitaf Marca Iulia Avita, začiatok 2. storočia	71
14. Epitaf Quinta Attia Prisca, začiatok 2. storočia	72
15. Epitaf Quinta Atilia Prima, začiatok 2. storočia	74
16. Arrianos: Výprava Alexandra Veľkého, polovica 2. storočia	75
17. Nápis na trenčianskej skale, prelom 179 – 180	76
18. Nápis v Zane, 184 – 185	77
19. Epitaf Gaia Iulia Longa, koniec 2. storočia	79
20. Epitaf Marca Fuficia Marcella, koniec 2. storočia	80
21. Pamätný nápis na podstavci sochy Marca Bassaea Rufa, koniec 2. storočia	81
22. Dion Cassius Cocceianus: Rímske dejiny, prelom 2. a 3. storočia	83
23. Herodianos: Dejiny Ríma po vláde Marca Aurelia, prvá polovica 3. storočia	91
24. Rufius Festus o hranici na Dunaji, asi 363 – 370	95
25. Flavius Vegetius Renatus: Náčrt vojenského umenia, okolo 390	96
26. Ammianus Marcellinus: Rímske dejiny, koniec 4. storočia	98
27. Paulus Orosius: Proti pohanom, okolo 417	106
28. Theodosiov kódex, 438	109

II. Sťahovanie národov a Slovania (500 – 1000)	111
29. Jordanes: O pôvode a dejinách Gótov, 6. storočie	121
30. Prokopios o gótskych vojnách a Slovanoch, okolo polovice 6. storočia	130
31. Ján z Efezu o Slovanoch a Avaroch, asi 578 – 585	142
32. Pseudo-Mauríkios o vojenstve, asi 590 – 600	144
33. Menandros Protektor o bojoch Slovanov a Avarov, koniec 6. storočia	148
34. Zázraky svätého Demetria o útokoch Slovanov a Avarov na Solún, prvá polovica 7. storočia	151
35. Theofylaktos Simokattes, prelom 20. a 30. rokov 7. storočia	160
36. Fredegarova kronika, 623 – 658	182
37. Byzantská Veľkonočná kronika o avarsko-slovanskom obliehaní Konštantínopola, okolo 630	187
38. Patriarcha Nikeforos o avarsko-slovanskom útoku na Konštantínopol, prelom 8. a 9. storočia	200
39. Bertiniánske anály, začiatok 9. storočia – 888	204
40. Cisár Ludovít Pobožný rozdeľuje ríšu medzi svojich synov, júl 817	208
41. Opis miest a krajov na severnej strane Dunaja, prvá polovica 9. storočia (až 10. storočie)	210
42. Salzburské anály, po roku 829 – 956	212
43. Fuldské anály, okolo roku 830 – 902	214
44. Xantenské anály, druhá polovica 9. storočia	229
45. Súdny zákonník pre ľud, 863 – 869	231
46. Život Konštantína Filozofa – Moravsko-panónska legenda, 863 – 869	236
47. O obrátení Bavorov a Korutáncov na vieru, asi v rokoch 871 – 873	245
48. Pápežský list Jána VIII., pred 14. májom 873	252
49. Pápežský list Jána VIII., jún 880	254
50. Správa grófa Arbu kráľovi Arnulfovi, leto 891	257
51. Kniha Orosius s opisom Germánie, koniec 9. storočia	259
52. Lev VI. Múdry o vojnovnej taktike, prelom 9. a 10. storočia	261
53. Reginova kronika, prelom 9. a 10. storočia	267
54. Ibn Rusta o Slovanoch, krátko po roku 903	269
55. Raffelstettenský colný sadzobník, 904 – 906	272
56. Konštantín Porfyrogenetos o spravovaní ríše, polovica 10. storočia	275
57. Al-Mas'údí o Slovanoch, okolo roku 947	281
Chronologický prehľad najdôležitejších udalostí	285
Prehľad vládcov a pápežov	289
Použité a odporúčané pramene, edície a literatúra	298
Mapové prílohy bez čísla strán	301

Slovenská vojenská historiografia je pomerne mladou vedeckou disciplínou. Jej inštitucionálnou základňou je Vojenský historický ústav v Bratislave, ktorý vznikol roku 1994, pričom nadviazal na pôsobenie Oddelenia pre vojenské dejiny Slovenska, niekdajšieho detašovaného pracoviska Vojenského historického ústavu v Prahe a potom (od roku 1993) Armády Slovenskej republiky.

Popri prácach základného významu, akými je zatiaľ šesť zväzkov Vojenských dejín Slovenska, mapujúcich obdobie od najstarších čias do roku 1968, na pôde Vojenského historického ústavu vzniklo aj niekoľko zásadných monografií. Spolu s množstvom štúdií, uverejňovaných v časopise Vojenská história, ktorá sa začala vydávať od roku 1997, prispeli k položeniu základov slovenskej vojenskej historickej vedy. Pripomenutie tejto skutočnosti je dôležité najmä pri uvedomení si, že slovenská historiografia – a v rámci nej aj vojenská historiografia – v porovnaní s historiografiami iných okolitých krajín, kde má historická veda hlboké korene a osobitne aj vojenská historiografia dlhú, neraz vyše stáročnú tradíciu, sa začala rozvíjať so značným fázovým posunom. Toto oneskorenie sa najcitelnejšie prejavuje v oblasti vydávania prameňov.

Návrh na systematickejší a dlhodobejší projekt vydávania prameňov k dejinám Slovenska a Slovákov od najstarších čias až po súčasnosť vznikol z iniciatívy Ministerstva kultúry SR a začal sa edične realizovať až od roku 1998. Jej konkrétnym výrazom sa stala jednak dvojzväzková práca Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti (1998, 1999) a jednak viaczväzková edícia Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov, ktorá je však len všeobecnou edíciou základných dokumentov (v rokoch 1998 – 2009 bol vydaný zhruba tucet zväzkov).

Vo výskumnom programe Vojenského historického ústavu v Bratislave sa potreba sprístupňovania písomných slovacikálnych militárií premietla do vedeckého projektu Pramene k vojenským dejinám Slovenska, ktorý sa ako jeden z piatich kľúčových a nosných smerov realizuje od roku 2007. Cieľom tohto projektu je postupné odstraňovanie deficitu v oblasti edovaných prameňov, a tým zároveň príspevie k výraznému posunu poznania slovenskej historiografie a obzvlášť slovenskej vojenskej historickej vedy. V súlade so zaužívanými medzníkmi a etapami vojenských dejín Slovenska, ktoré sa odzrkadľujú v časovom vymedzení doteraz vydaných šiestich

zväzkov a pripravovaného siedmeho zväzku Vojenských dejín Slovenska, budú aj postupne vydávané pramene vychádzať z modelu siedmich zväzkov s viacerými časťami, a to v závislosti od rozsahu či tematického zamerania príslušných dokumentov.

Prezentovaný prvý zväzok Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1 – Od najstarších čias do konca 10. storočia je rozdelený do dvoch kapitol, pričom každú kapitolu sprevádza úvodný stručný prehľad historického vývoja daného obdobia, ďalej nasleduje v chronologickom poradí súbor dokumentov. Pri výbere dokumentov sme sa riadili nielen striktné vojenským hľadiskom, nemenej dôležitým aspektom bol vojensko-politický či geopolitický charakter dokumentu. Do výberu sme zahrnuli aj pramene, ktoré opisujú zvyky, mravy a vôbec život etník žijúcich na území dnešného Slovenska alebo v jeho susedstve. Čitatelia sa tak môžu bližšie zoznámiť so slovenskými dejinami na základe autentických dokumentov.

Každý dokument má názov a dátumové vročenie, ktoré však najmä v staršom období nebolo možné vždy úplne precizovať. Vstupný komentár, čiže perex, približuje okolnosti vzniku, obsahové súvislosti a význam dokumentu. Vlastný dokument je vybavený poznámkovým aparátom, osvetľujúcim najmä menej známe skutočnosti, respektíve okolnosti, ktoré bolo potrebné uviesť v záujme čo najlepšieho pochopenia textu. V závere dokumentu sa uvádzajú príslušné bibliografické údaje, čiže predovšetkým edície, preklady, literatúra či dostupnosť v klasickej printovej alebo elektronickej podobe. Dôležitou súčasťou predkladaného zväzku je jednak stručný chronologický prehľad a jednak prehľady o panovníkoch relevantných z hľadiska slovenských dejín, ako aj o pápežoch vo vymedzenom časovom období. Majú slúžiť predovšetkým ako prosopografická pomôcka pri vnímaní dejinných skutočností publikovaných dokumentov v širších časových i priestorových súvislostiach.

Na tomto mieste chceme vysloviť poďakovanie recenzentom doc. PhDr. Pavlovi Valachovičovi, CSc. a Mgr. Jánovi Steinhübelovi, CSc. za všestrannú pomoc, rady a cenné pripomienky. Poďakovanie patrí aj doc. Mgr. Martinovi Hurbaničovi, PhD., ktorý pre toto vydanie pripravil tri doteraz nepublikované dokumenty byzantskej proveniencie. Za nezištné poskytnutie máp na publikovanie sme povďační RNDr. Danielovi Gurňákovi, PhD.

I. NA ÚSVITE DEJÍN

(5. storočie pred n. l. – koniec 5. storočia)

V 4. storočí pred n. l. vystúpili z prítmnia pravekých dejín Kelti ako prvé menom známe etnikum na území dnešného Slovenska. Už dávno predtým, a to zhruba od druhej polovice 6. tisícročia, možno v stredoeurópskom priestore sledovať nepretržité osídlenie, ktoré súviselo s počiatkami roľníckej kultúry. Prví poľnohospodárski kolonisti, ktorí v polovici 6. tisícročia prenikli z juhovýchodu do vnútra Európy, sa zároveň považujú za prvých Indoeurópanov.

Kontinuitné osídlenie územia Slovenska Indoeurópanmi neznamená pritom vždy prítomnosť totožného obyvateľstva zotrvávajúceho na mieste a rozvíjajúceho svoju materiálnu a duchovnú kultúru vrátane jazyka. Kontinuita mohla jestvovať aj vtedy, keď sa jedno obyvateľstvo odsťahovalo alebo vyhynulo či bolo vyhubené a na jeho miesto sa prisťahovala iná populácia s odlišnými kultúrnymi znakmi. Konkrétnym svedectvom toho sú viaceré praveké kultúry na území Slovenska.

Za súčasného stavu bádania nemožno zatiaľ uspokojivo objasniť mnohé otázky pravekého vývoja Slovenska. Ide najmä o početnosť jeho osídlenia, obsah hmotnej a duchovnej náplne jednotlivých kultúrnych komplexov príslušných pravekých populácií či vzájomný vzťah medzi jednotlivými kultúrami a ich odnožami. Už praveký vývoj však naznačuje, že v kultúrnej orientácii územných častí Slovenska sa prejavovala istá dvojkolažnosť, ktorá nepochybne vyplýva z prírodných daností Slovenska. Je povšimnutiahodné, že prvky divergencie najmä medzi juhozápadom a východom Slovenska možno pozorovať aj v ďalšom vývoji vlastne až podnes.

Kelti a ich svet

Aj vďaka písomným svedectvám antických autorov máme pomerne najviac informácií o Keltoch, ktorí prvýkrát prenikli do Karpatskej kotliny okolo roku 400 pred n. l. a potom neskôr vo viacerých kolonizačných vlnách. Keltské osady sa koncentrovali v ohybe Dunaja, v povodí dolných tokov Iplá, Hronu, Žitavy a Nitry. Pôvodné obyvateľstvo na tomto území sa dostalo pod keltskú nadvládu. Zvyšky obyvateľstva pôvodnej lužickej kultúry žili v údoliach a horských oblastiach severného Slovenska, kde vytvorili samostatnú púchovskú kultúru, ktorá pretrvala až do zmeny letopočtu. Jej príslušníci si budovali opevnené hradiská na vyvýšených miestach, ako na to poukazujú náleziská v Liptovskej Mare a na neďalekom Havránku.

Kelti už v období, keď im venovali pozornosť grécki a rímski autori, osídlili rozsiahle územia západnej i strednej Európy a prenikli do strednej Itálie. Roku 387 pred n. l. obliehali a vyplienili Rím. Cez Balkán sa dostali do Grécka, kde roku 279 pred n. l. obliehali posvätné grécke mesto Delfy, a napokon expandovali až do Malej Ázie, kde si založili vlastný štát - Galatskú ríšu. Tento ich posun súvisel s veľkými zmenami vo vtedajšej keltskej spoločnosti.

Kelti sa členili na viacero väčších kmeňových skupín. Mnohé z keltských kmeňov podrobne opísal napríklad Gaius Iulius Caesar, ktorý mal najväčší podiel na podmanení Galov, čiže Keltov v západnej Európe. Hoci Caesarove zápisky i správy ďalších autorov opisujú spoločenstvo, vojenské zvyklosti, mravy a kultúru Keltov žijúcich v západnej Európe, v mnohom sú nepochybne príznačné aj pre keltské kmene sídliace na strednom Dunaji. Z hľadiska našich dejín boli spomedzi Keltov najdôležitejší Bóji (Bójovia), ktorí sídlili v centre dnešných Čiech (podľa nich dostalo toto územie i svoje historické pomenovanie *Boiohaemum* či *Bohemia*), ako aj na juhozápadnom Slovensku a priľahlých územiach. Z keltského spoločenstva sa na Slovensku spomínajú ďalej Kotíni, žijúci na strednom Slovensku, kde sa podľa antických autorov venovali predovšetkým získavaniu a spracovávaniu železných rúd.

V 2. storočí pred n. l. dosiahlo keltské osídlenie na Slovensku najväčší rozsah. Vznikli veľké strediská správneho a výrobného-obchodného charakteru – *oppidá*. Najvýznamnejšie oppidum sa nachádzalo na území dnešnej Bratislavy. Bolo politickým, administratívnym a hospodárskym centrom širšieho regiónu. K tomu ho predurčovala výhodná poloha na dunajskom brode, kde sa križovali významné staroveké cesty. Odhaduje sa, že bratislavské oppidum zaberalo plochu asi 52 hektárov. Rozprestieralo sa na celej plošine hradného vrchu a na jeho južných a východných svahoch. Jadro oppida s uličnou zástavbou, výrobnými dielňami, vrátane mincovne zaberalo zhruba plochu dnešného historického jadra Bratislavy.

Kelti z kmeňa Bójov v 1. storočí pred n. l. razili mince, z ktorých sa najčastejšie vyskytuje nápis či meno BIATEC. Okrem toho poznáme ďalších 14 pomeno-

vaní, pravdepodobne keltských vládcov. Ktoré z nich patria skutočným panovníkom, však presne nevieme a asi sa ani nikdy nedozvieme. Dedičstvo Keltov na Slovensku dodnes pretrvalo napríklad aj v topografii. Podľa jazykovedcov majú názvy riek typu Orava, Moldava, Žitava keltský pôvod, keďže koncovka *-ava* vyjadrovala v keltčine pojem voda či rieka.

Keltskou civilizáciou vyvrcholil pravek a zároveň sa začala dejinná doba v strednej Európe. Kelti napriek rozsiahlemu hospodárskemu potenciálu, rozvinatej kultúre a technickému rozvoju neprekročili kmeňový integračný stupeň. Na čele kmeňov stáli náčelníci, ktorí vládli za pomoci ozbrojenej družiny. Pri zdolávaní tlaku vonkajších nepriateľov keltské kmene v strednej Európe nevytvorili vyšší nadkmeňový politicko-vojenský útvar, a preto ani nedokázali odolať vojenskému náporu svojich susedov.

Pohyb Dákov, Germánov a Rimanov

V poslednom polstoročí pred n. l. prenikli na územie stredného Slovenska dácke kmene pod vedením kráľa Burebistu. Podmanili si keltské obyvateľstvo, čoho dôkladom sú zmiešané keltsko-dácke osady v povodí Nitry a Hrona. Centrom tohto územia bola pravdepodobne Nitra. Dákovia porazili keltské kmene Bójoy a Tauriskov a pri týchto bojoch zničili asi aj bratislavské oppidum.

V dôsledku dáckej rozpínavosti a vytlačenia Keltov zo západného Slovenska sa uvoľnil priestor, ktorý rýchlo začali zaplňať germánske kmene. Na územie Čiech začali prenikať už dakedy v 3. – 1. stor. pred n. l., najprv v menších skupinách, neskôr vo väčšom rozsahu. K pohybu germánskych kmeňov Markomanov a Kvádov prispel aj postup rímskych vojsk od západu k rieke Rýn. Caesarove výboje v Galii a jeho postup k Rýnu roku 55 pred n. l. zatláčili časť Germánov na východnú stranu Rýna, ktorý sa stal nadhlo prirodzenou hranicou medzi územím kontrolovaným Rimanmi a tzv. Slobodnou Germániou, ktorá odvtedy predstavovala ustavičnú hrozbu pre Rímsku ríšu prakticky až do jej zániku roku 476. Územie Slobodnej Germánie síce Rimania ešte niekoľkokrát vojensky napadli, avšak porážka troch rímskych légií v Teutoburskom lese roku 9, ako aj ostatné neúspešné ťaženia nasledujúcich rímskych cisárov nedokázali zvrátiť situáciu v prospech Rímskej ríše.

Tesne pred prelomom letopočtov germánske kmene Markomanov a Kvádov pod vedením náčelníka Marobuda po rozvrátení keltskej ríše *Boiohemum* s centrom v Čechách prenikli aj na územie Slovenska. V tomto období postupovali od juhu rímske vojská, ktoré na území dnešného Rakúska zriadili provinciu Noricum a v dnešnom západnom Maďarsku provinciu Panónia. Roku 6 pred n. l. rímske légie prekročili Dunaj a prvý raz vstúpili na územie Slovenska, aby zaútočili proti Marobudovi.

Pomedzie dvoch kultúrnych svetov

Na prelome letopočtu sa územie Slovenska stalo pomedzím dvoch kultúrne rozdielnych svetov: civilizovanej Rímskej ríše a tzv. barbarského sveta. Osídlenie územia Slovenska v rímskej dobe (1. – 4. storočie n. l.) sa kultúrne a etnicky rozčlenilo na 4 svojrázne oblasti:

- juhozápadné Slovensko s prevažne germánskym osídlením,
- povodie Dunaja s rímskym osídlením,
- severné a stredné Slovensko, kde sa usídlili zvyšky keltských Kotínov, ktorí v symbióze s pôvodnou populáciou boli nositeľmi púchovskej kultúry,
- východné Slovensko s pretrvávajúcim keltsko-dáckym osídlením, neskôr asimilovaným germánskou (vandalskou) vlnou, kde sa na konci rímskej doby infiltrovalo slovanské obyvateľstvo.

V germánskom osídlení juhozápadného Slovenska prevládal kmeň Kvádov. S nimi a ich náčelníkom Vanniom súvisí vznik prvého štátneho útvaru na území Slovenska, ktorý Rimania nazvali Vanniovo kráľovstvo (*regnum Vannianum*). V rokoch 21 – 50 bolo formálne samostatným politickým útvarom, no v skutočnosti vzniklo z vôle Rimanov s cieľom vytvoriť živú germánsku bariéru proti ďalším germánskym kmeňom tlačiacim sa do strednej Európy zo severozápadu. Vanniovou oporou boli opevnené sídla v horských oblastiach, ako aj obchodné strediská v nížinách, napokon musel však čeliť vnútornému povstaniu, na čele ktorého boli jeho synovci Vangio a Sido. Vanniovi nedokázali pomôcť ani jeho spojenci, kočovní a jazdecky silní Jazygovia, takže musel utiecť a uchýliť sa pod ochranu Rimanov. Dožil v internácii na rímskom území pri Neziderskom jazere a časť jeho bojovníkov Rimania usadili v Panónii. Noví vládcovia Vangio a Sido sa udržali pri moci vďaka obojstranne výhodnému spojenectvu s Rimanmi po niekoľko desaťročí. Neskorší germánski panovníci na sever od stredného Dunaja, o ktorých sú v prameňoch len kusé zmienky, však o mierové spolužitie s Rimanmi natoľko nestáli.

Etnické zloženie obyvateľov Slovenska v rímskej dobe bolo veľmi pestré. Popri Kvádoch tu žili, respektíve sem prenikli, germánski Markomani, Lugiovia a Hermundurovia, v údoliach stredného Slovenska to boli keltskí Kotíni a ilýrski Osovia, na východe zasa najmä sarmatský kmeň Jazygov. Pomerne pokojné spolužitie Germánov a Rimanov skončilo roku 89 n. l., keď Kvádi a Markomani odmietli pomôcť cisárovi Domiciánovi vo vojne proti dáckemu kráľovi Decebalovi. Ešte v tom istom roku sa Germánom podarilo poraziť rímsku trestnú výpravu a roku 92 n. l. v spojení s Jazygmi vtrhli do Panónie. Vojny pokračovali aj v nasledujúcich rokoch, keď si Kvádi a Jazygovia podrobili aj Osov a Kotínov na strednom Slovensku a začali od

nich vyberať poplatky. Vojny Rimanov s Kvádmi, Markomanmi a Jazygmi ukončilo až víťazstvo cisára Nervu, ktoré nad nimi dosiahol roku 97 n. l.

Už na konci 1. storočia začali Rimania budovať ucelený obranný systém na dunajskej hranici – *limes Romanus*. Okrem hlavných vojenských táborov (*castra*), ktorými boli Vindobona (Viedeň), Carnuntum (Deutsch Altenburg-Petronell), Brigetio (Komárom-Ó-Szőny) a Aquincum (Starý Budín) vznikli aj pomocné tábory a opevnenia (*castella*), napríklad Gerulata (na juh od Bratislavy v chotári Rusoviec). Na ľavom brehu Dunaja začali Rimania ďalej budovať predsunuté pevnosti a strážne veže (*burgi*), ktoré sú doložené v Devíne, Stupave, Bratislave, Iži pri Komárne. Okrem toho sa na mnohých miestach juhozápadného Slovenska podarilo identifikovať stopy po poľných táboroch rímskych légii, ktoré operovali v barbarskom prostredí. Rímsky *limes* na dunajskej hranici sa dobudovával v priebehu 2. – 4. storočia.

V rokoch 166 – 180 sa aj územie Slovenska stalo dejiskom vojen, ktoré sa označujú menom sarmatské, germánsko-sarmatské či markomanské. Konkrétnym svedectvom týchto udalostí je aj rímsky nápis na trenčianskej skale z prelomu rokov 179/180. Predohrou k vlastnému vojnovému konfliktu bol útok niekoľkých germánskych kmeňov na rímsku hranicu, ktorý smeroval buď údolím rieky Moravy proti rímskej posádke (légii) v Carnunte (dnes v Rakúsku) alebo údolím Váhu proti posádke v Brigetiu (neďaleko dnešného Komárna). Rimania tento nápor odrazili a zahnali útočníkov za Dunaj. Roku 168 uzavrel Marcus Aurelius s barbarmi mier, avšak aj rímske vojsko bolo následkom hladu a moru značne zdecimované. Cisár za cenu nemalých prostriedkov postavil nové žoldnierske vojsko. Podľa dobového svedectva sa na tento účel musela usporiadať v Ríme verejná dražba cisárskych klenotov a vzácných rúch.

Kvádi a Markomani zakrátko porušili uzavretý mier a prenikli až do Benátska. Okrem toho na východe ríše povstali Dákovia a Jazygovia. Cisárovi sa roku 171 podarilo opäť útočníkov zahnať a začal sústreďovať vojsko v tábore pri Dunaji v Carnunte. V nasledujúcich rokoch Marcus Aurelius opäť bojoval proti barbarom, tentoraz na ich území, lebo roku 174 prešiel cez Dunaj a zaútočil, aby si ich natrvalo podmanil. Zdržoval sa vtedy aj na dnešnom slovenskom území, o čom svedčí záznam v prvej knihe jeho Hovorov, kde sa v závere uvádza: „*Napísané na území Kvádov nad Hronom.*“

Triumf nad Germánmi a Sarmatmi Marcus Aurelius oslávil roku 176 v Ríme, ale už nasledujúci rok sa Markomani a Kvádi opäť vzbúrili a prekročili Dunaj. Cisár ich síce opäť porazil, no čoskoro potom zomrel 17. marca 180 v rímskom tábore Vindobona (dnes Viedeň).

O víťazstve Marca Aurelia roku 179 svedčí nielen nápis na trenčianskej skale, ale aj mohutný stĺp v Ríme. Na jeho reliéfe sú plasticky znázornené scény z bojov proti Germánom.

Rímske vojsko

V najstaršej dobe v Ríme rukovali do vojny všetci zbraneschopní muži. Plnoprávny rímsky občan (*cives Romanus*) mal v rámci politických práv nielen právo slúžiť vo vojsku (*ius militiae*), ale aj povinnosť konať vojenskú službu (*militia*). Vojenské odvody, ktorých základom bolo pozemkové vlastníctvo, boli vzhľadom na zbedačovanie drobných roľníkov čoraz ťažšie. Preto sa census pre vojenskú službu znížil až na 4 000 assov.

Až na sklonku 2. storočia pred n. l. nastala podstatná zmena, keď senát dovolil Mariovi zaradiť do vojska všetkých občanov, ktorí sa prihlásili, teda aj nemajetných občanov bez cenzu (*proletarii*), čo sa potom stalo pravidlom. Marius tiež zmenil zloženie rímskej légie a zvýšil jej početný stav až na 6 000 mužov. Reforma z dovtedajšieho národného rímskeho vojska vytvorila námezdnu armádu vojakov z povolania, pre ktorých rozhodujúcou okolnosťou nebola sláva Ríma a rozširovanie jeho moci, ale výška žoldu a vidina vojnovej koristi. V rímskom vojsku bojovali aj viaceré inoetnické samostatné či zmiešané jednotky. Najmä ľahká pechota, ktorá nebola pevnou súčasťou légii. Z Kréty boli lukostrelci, z Baleárskych ostrovov prakovníci, Numidovia tvorili ľahkú pechotu a z Germánov sa najímali peší bežci.

Za Augusta sa uskutočnila ďalšia reorganizácia. Znížil sa početný stav armády. Tým sa zvýšila jej bojaschopnosť, lebo z vojska dobrovoľníkov sa vytvorila profesionálna armáda. Légia mala 10 kohort, kohorta 3 manipuly a manipul 2 centúrie a 4 oddiely jazdy, čiže celkovo asi 5 600 mužov a navyše aj oddiely veteránov. Celkove bolo v zbrani 28 légii, po porážke v Teutoburskom lese roku 9 sa ich počet znížil na 25. Pohraničné kmene dodávali pomocné zbory, provincie a mestá pešie a jazdecké jednotky s rôznym počtom. V provinciách vypomáhali spojenecké zbory, zložené z príslušníkov jedného etnika. Tretiu zložku pozemnej rímskej armády tvorila posádka v Ríme. Mala 10 kohort cisárskej gardy na ochranu hlavného stanu v cisárskom paláci (*cohortes praetoriae*), ďalej 3 kohorty mestskej bezpečnostnej služby a 7 kohort strážnej, protipožiarnej a nočnej služby. Pre svoju osobnú ochranu mal cisár súkromnú elitnú stráž (*familia militaris*).

Koncom 3. storočia, keď sa už Rímska ríša dávnejšie ocitla v defenzíve, cisár Dioklecián prebudoval armádu, aby bola schopná jednak čeliť útokom zvonka a jednak zabezpečiť vnútornú stabilitu a bezpečnosť štátu. Preto podstatne znížil početný stav každej légie, zvýšil však ich počet, takže rímska armáda mala okolo pol milióna mužov. Légie boli dislokované po celej dĺžke hraníc a všade boli vybudované pohraničné pevnosti. Cisár zriadil aj veľmi početnú, no veľmi pohyblivú elitnú armádu, ktorá ho trvalo sprevádzala, takže mohol podľa potreby rýchlo a účinne zasiahnuť v ohrozených oblastiach.

Retazenie etnických pohybov

Obdobie sťahovania národov predstavuje výnimočnú kapitolu nielen v dejinách Slovenska, ale aj celého kontinentu. Dynamické zmeny vyvolané nevídaným putovaním kočovných, ale aj dovtedy usadlých poľnohospodárskych populácií dokázali takmer zo dňa na deň diametrálne meniť etnický a sídliskový charakter Európy. Retazenie etnických pohybov sa azda najvýraznejšie prejavilo práve v strednej Európe, ktorá sa stala javiskom bojových konfliktov a nivočenia starovekej civilizácie na prahu rodiaceho sa stredoveku.

Roku 406 opustili germánski Kvádi svoje sídla na Slovensku a Morave. Pridali sa k Vandalom a odtiahli s nimi až do Španielska.

V prvej polovici 5. storočia prišli do stredného Podunajska a Panónie Huni, ktorí spolu s ďalšími spojeneckými kmeňmi rozvrátili limes Romanus na Dunaji a ohrozovali celú Európu. Sídla mali v strede Dunajskej kotliny a na územie dnešného Slovenska priamo takmer nezasahovali. Hunský vplyv sa však prejavil na juhozápade a v nížinných oblastiach Slovenska. Svedčia o tom nálezy z pohrebísk z Krakovian – Stráži a Levíc, kde sa našli zvyšky kovania nomádskeho dreveného sedla, čo potvrdzuje používanie luku ako strelenej zbrane za jazdy na koni. K základnej výzbroji vtedajšieho bojovníka patrila kopija ako symbol slobodného muža. Hodnotnou výzbrojou zámožných hunských bojovníkov boli meče; jednosečný nazývaný *sax* a dvojsečný – *spatha*. Obidva typy sú známe z hrobov v Leviciach, kde sa našli aj zvyšky strieborných kovaní ich pošiev.

Vrcholné obdobie Hunskej ríše je spojené s Atilom, schopným a údajne krutým vládcom, ktorý si vyslúžil prezývku Boží bič. Roku 451 vpadol do Galie, ale spojené západorímske a germánske vojská ho odrazili v nerozhodnej bitke na Katalaunských poliach v strednom Francúzsku. O rok neskôr Huni vyplienili severné a stredné Taliansko. Roku 453 Atila náhle zomrel a Hunská ríša sa rozpadla.

Po zániku Hunskej ríše obsadili západnú časť slovenského Podunajska germánske kmene Skirov a Herulov. V druhej polovici 5. storočia sa Panónia, ako aj juhozápadná, južná a východná časť Slovenska dostala pod ostrogótsku nadvládu. Južnú Moravu a Pomoravie ovládli Heruli a na juhozápadnom Slovensku sa usadili Svébi. Východnej časti Karpatskej kotliny sa v tretej tretine 5. storočia zmocnili Gepidi.

1 Herodotos: Grécke dejiny

polovica 5. storočia pred n. l.

Herodotos z Halikarnassu (okolo 485 – po 430 pred n. l.), autor grécky písaných Dejín (*Ἱστορίαι*, lat. *Historiae*, či inak uvádzané aj ako *ἱστορίας ἀπόδεξις*, doslova výsledok bádania) sa označuje za otca dejepisu. Ťažiskom jeho práce, ktoré zhrnul do deviatich kníh, boli predovšetkým dejiny Grékov, no v rozsiahlych pasážach sa venoval aj krajinám a zvykom takmer všetkých starovekých národov, ktoré sa dostali do styku s Grékmi.

Herodotove správy z polovice 5. stor. pred n. l. možno pokladať za najstaršie zachované správy o strednej Európe. Gréci sa od ústia a dolného toku Dunaja postupne dostávali do vnútrozemia a ich predstavy sa čoraz väčšmi rozširovali a spresňovali. K údajom o Dunaji, ktorý sa stával dôležitou dopravnou tepnou, pribúdali presnejšie i menej presné správy o riekach, ktoré sa do neho vlievali, o pohoriach v jeho blízkosti a napokon aj o obyvateľstve, ktoré okolo Dunaja sídlilo. Herodotos ich zaznamenal v štvrtej knihe.

IV, 48. Istros¹ je najväčšia rieka zo všetkých riek, ktoré poznáme; v lete i v zime je jej tok vždy rovnaký. Je to prvá skýtska rieka, ktorá priteká od západu, a najväčšia je preto, lebo sa do nej vlievajú aj iné rieky. Mohutný tok Istru spôsobujú tieto rieky: päť z nich preteká skýtskou krajinou, a to rieka, ktorú Skýti volajú Porata², kým Gréci Pyretos, ďalej Tiarantos³, Araros⁴, Naparis⁵ a Ordessos⁶. Prvá z menovaných riek je veľká, tečie na východnej strane a ústi do Istru, druhá, nazývaná Tiarantos, je väčšmi na západe a je menšia. Araros, Naparis a Ordessos tečú medzi nimi a vlievajú sa do Istru. Toto sú vlastné skýtske rieky, ktoré zásobujú Istros vodou. Z územia Agatyrsov⁷ priteká rieka Maris⁸ a spája sa s Istrom.

49. Z výšin pohoria Haimos⁹ tečú tri iné veľké rieky na sever a vlievajú sa do Istru, a to Atlas, Auras a Tibisis. Tráciou a územím tráckych Krobyzov tečú do Istru rieky Atrys¹⁰, Noes a Artanes. Z územia Paiónov a z Rodopského pohoria tečie rieka Skios¹¹, ktorá delí pohorie Haimos na dvoje a takisto sa vlieva do Istru. Z Ilýrie tečie na sever rieka Angros¹², vtedá do Tribalskej roviny¹³, vlieva sa do rieky Brongos¹⁴ a Brongos zasa do Istru; tak prijíma Istros obe veľké rieky. Z územia severne od Ombrikov tečú na sever rieky Karpis¹⁵ a Alpis¹⁶, ktoré sa takisto vlievajú do Istru. Istros totiž preteká cez celú Európu. Vyviera na území Keltov, ktorí sídlia za Kynetmi a sú najzápadnejším národom Európy. Tečie teda cez celú Európu a napokon prichádza do okrajových oblastí Skýtie.

50. Tieto rieky, čo som spomenul, a ešte mnohé iné spájajú svoje vody s Istrom, takže sa stáva najmohutnejšou riekou, hoci Níl ho množstvom vody prekonáva, ak porovnáваме tok s tokom. Do Nílu totiž neústi nijaká rieka ani prameň, aby zväčšovali množstvo jeho vody. Istros však tečie vždy rovnako v lete i v zime, čoho príčinou je podľa mňa to, že v zime ukazuje svoju prirodzenú veľkosť a je len o málo väčší, lebo v tých končinách v zime zriedkavo prší, no vytrvalo sneží. V lete sa však topí veľa snehu, ktorý napadol v zime, a voda z neho zo všetkých strán steká do Istru. Jednak teda sama voda z roztopeného snehu, ktorá doň vteká, jednak hojné a prudké dažde zväčšujú jeho tok. O čo viac vody z neho vysaje slnko v lete než v zime, o to viac vody vteká do Istru v lete než v zime. Tieto protikladné javy sa vyrovnávajú, takže sa Istros zdá vždy rovnako veľký.

51. Istros je teda jednou zo skýtskych riek. Po ňom ide Tyres¹⁷, priteká zo severu a vyteká z veľkého jazera, ktoré oddeľuje územie Skýtov od kraja Neuris. Pri jeho ústí sídlia Gréci, ktorí sa volajú Tyrítania.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 106-107.

Literatúra: *Herodotos. Dějiny*. Praha: Odeon, 1972; *Herodotos. Dejiny*. Prel.: Špaňár, Július. Bratislava: Tatran, 1985; PIPES, David: *Herodotus. Father of History, Father of Lies*, dostupné na <http://www.loyno.edu/-history/journal/1998-9/Pipes.htm>

* * *

- 1 Istros – Dunaj.
- 2 Porata – dnes rieka Prut.
- 3 Tiarantos – jeden z ľavých prítokov Dunaja, možno Seret, Olt alebo Jiu.
- 4 Araros – jeden z ľavých prítokov Dunaja, možno Seret.
- 5 Naparis – jeden z ľavých prítokov Dunaja, možno Jalomica.
- 6 Ordessos – jeden z ľavých prítokov Dunaja, možno Argeš v Rumunsku.
- 7 Agatyrsi – sarmatský kmeň, ktorý sídlil na území dnešného Sedmohradska.
- 8 Maris – dnes rieka Maroš.
- 9 Haimos – dnešné pohorie Balkán.
- 10 Atrys – jeden z pravých prítokov Dunaja, dnes Jantra.
- 11 Skios – jeden z pravých prítokov Dunaja, dnes Iskar.
- 12 Angros – prítok Dunaja, pravdepodobne dnešná Morava v Srbsku.
- 13 Tribalská rovina – časť dnešného Srbska.
- 14 Brongos – prítok Dunaja, pravdepodobne dnešná Sáva.
- 15 Karpis – pravdepodobne nie rieka, ale pohorie Karpaty.
- 16 Alpis – pravdepodobne nie rieka, ale pohorie Alpy, prípadne rieka Inn.
- 17 Tyres – dnes Dnester.

2 Keltské mince

1. storočie pred n. l.

Keltské mince z územia Slovenska sú svojráznym prameňom. Okrem iného dokumentujú skutočnosť, že hoci Vannius, kráľ germánskeho kmeňa Kvádov v rokoch 21 – 50 bol prvým po mene známym panovníkom na území dnešného Slovenska, mal už o storočie skôr dákych predchodcov. O ich pravdepodobných menách sa zmienujú keltské mince z 1. storočia pred n. l., ktoré sa razili v oppide na území dnešnej Bratislavy. Na týchto minciach sa najčastejšie vyskytuje nápis BIATEC. Okrem toho je známych ďalších 14 pomenovaní, ktoré z nich však patria skutočným keltským panovníkom, nie je možné s istotou stanoviť.

AINORIX¹

BIATEC²

BVSV³

BVSSVMARVS⁴

COBROVOMARVS⁵

COISA⁶

COVNOS⁷

COVIOMARVS⁸

DEVIL⁹

EVOIVRIX¹⁰

FARIARIX¹¹

IANTVMARVS¹²

MACCIVS¹³

NONNOS¹⁴

TITTO¹⁵

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 131-135.

Literatúra: KOLNÍKOVÁ, Eva: *Keltské mince na Slovensku*. Bratislava 1978; táže: *Bratislavské keltské mince*. Bratislava: Tatran, 1991.

* * *

- 1 Nápís AINORIX sa nachádza na reverze hexadrachmy nájdenej v Bratislave, a to vedľa a pod vyobrazením harpye, mytologického vtáka s ľudskou hlavou. Na averze je hlava ženy z profilu. Meno má keltsko-germánsky pôvod. Koncovka *-rix* vo význame *rex*, čiže kráľ, naznačuje spoločenské postavenie nositeľa mena. Význam prvej časti mena je nejasný, nevyskytuje sa v žiadnom inom historickom prameni.
- 2 Nápís BIATEC je v plnom znení zaznamenaný na zlatých bójjských statéroch mušlovitého typu. Na nižších nomináloch je skrátenejší na BIAT. Dokazuje príslušnosť takto označenej skupiny statérov ku keltskému mincovému systému z bratislavského oppida. Pôvodne sa tieto mince razili na území dnešných Čiech. Vo väčšom rozsahu sa vyskytuje na bratislavských strieborných hexadrachmách a didrachmách. Väčšinou je umiestnený na reverze v spodnej časti obrazu. Niekedy sa opakuje aj na averze hexadrachmiem v skrátenej forme BIA. Dosiaľ sa zaznamenalo 5 variantov hexadrachmiem s nápisom BIATEC. Základný typ má na averze dvojicu hláv, ktoré predstavujú rímske cnosti Honos a Virtus (česť a odvaha). Obraz je prevzatý z rímskeho republikánskeho denára monetárov Calena a Corda z rokov 70 – 69 pred n. l. Na averze ďalšieho variantu je tento motív značne štylizovaný. Na dvoch variantoch je samostatná hlava s črtami portrétu. Na reverze hexadrachmiem s nápisom BIATEC je jazdec na koni zobrazený dvoma spôsobmi – v slávnostnej póze s ratoľstou (tento typ bol zobrazený aj na poslednom slovenskom päťkorunáku) alebo v bojovom postavení, v pancieri, so zdvihnutým mečom a so štítom. Rok vydania rímskej republikánskej predlohy sa považuje za dátum, po ktorom vzniklo bratislavské mincovníctvo. Jeho skončenie naznačuje didrachma s nápisom BIATEC. Na averze napodobuje rímsky republikánsky denár T. Carisia s hlavou Sibylly z rokov 46 – 45 pred n. l. Na reverze zobrazuje oštepom prebodnutého kanca, aký je aj na rímskom denári C. Hosidia Getu z rokov 68 – 60 pred n. l. Minca bola razená po roku 45 pred n. l. Nápís BIATEC je asi na 450 minciach nájdených v Bratislave, je teda najčastejší, z čoho sa zovšeobecnil názov celej skupiny – biateky.
- 3 Nápís BVSV sa nachádza na reverze hexadrachmy s vyobrazením ženského kentaura, koňa so ženskou hlavou a poprsím. Ženský kentaur sa dosiaľ inde nezaznamenal. Nápís je voľne umiestnený v spodnej časti obrazu. Na averze mince je busta ženy. Rovnaké vyobrazenie má aj minca s nápisom BVSSVMARVS. Predpokladá sa, že BVSV je jeho skrátenejší forma, patrí tej istej osobe.
- 4 Nápís BVSSVMARVS sa nachádza na reverze hexadrachmy s vyobrazením grifa – okřídleného mytologického koňa. Obraz na averze je rovnaký ako na minci s nápisom BVSV. Meno sa považuje za keltské, prípona *-marus* je latinská, s významom veľký. Celé meno sa interpretuje ako ‚veľkousty‘ alebo ‚ten s kráľovskými ústami‘, či ‚preslávený ústami, svojou rečou‘. Považuje sa aj za kultové meno boha Dia.
- 5 Nápís COBROVOMARVS je na reverze hexadrachmy so zobrazením leva, na averze je dvojica hláv. Je rozdelený do troch častí. Meno sa považuje za keltské s latinskou príponou *-marus*. Vysvetľuje sa ako ‚dvojnásobne veľký, víťazný‘. Výskyt tohto mena sa zaznamenal aj na fragmente nápisu z Hornej Panónie.

- 6 Nápís COISA je na reverze hexadrachiem pod obrazom, ktorý znázorňuje boj človeka s medveďom. Je v prevrátenej polohe. Na averze mince je hlava v profile. Pôvod tohto mena sa predpokladá v keltskom prostredí na Apeninskom polostrove. Uvažuje sa o význame ‚starostlivý‘. Dosiaľ sa nezaznamenal na inom druhu pamiatok.
- 7 Nápís COVNOS je nezvyčajne umiestnený na averze hexadrachmy pred portrétom na pravej strane. Na reverze je jazdec na koni. Pôvod mena je keltský, s významom ‚skvelý‘. V tomto znení sa meno nikde inde nezaznamenal. V keltskom Lugdune bol hrnčiar COVNVS.
- 8 Nápís COVIOMARVS sa nachádza na reverze hexadrachmy s vyobrazením kanca, a to v poloblúku na hornej časti mince. Niektoré písmená sú deformované. Na averze mince je hlava Kelta. Základ slova je keltský, prípona latinská. Z významového hľadiska môže znamenať ‚nafúknuť‘. Na náhrobnom kameni z panónskej Flavie Solvy sa zachovala prvá časť tohto mena.
- 9 Nápís DEVIL je na reverze tetradrachmiem s dvojakým vyobrazením. Na variante so štylizovaným koňom je na hornom okraji mince, číta sa z vonkajšej strany. Na variante s medveďom je v dolnej časti. Hlava na averze je na oboch variantoch rovnaká. Nápís sa považuje za skrátenú formu keltského mena DEVILLIVS, odvodeného od slova *deuos* – božstvo. V tejto forme sa vyskytuje najmä v Galii.
- 10 Nápís EVOIVRIX sa nachádza na reverze hexadrachmy s vyobrazením pantera. Je umiestnený medzi líniami v spodnej časti obrazu. Na averze je dvojaké vyobrazenie hlavy. Je na ňom aj monogram, interpretovaný buď ako MAT, v opačnom postavení TAM, alebo ako ATA, čo sa považuje za zdobnené pomenovanie otca.
- 11 Nápís FARIARIX je na reverze hexadrachmy s vyobrazením harpye, ako na minci s nápisom AINORIX. Obraz je však obohatený o dva vejárovité obrazce pod chvostom vtáka a o vajce na konci chvosta. Nápís je umiestnený po pravom okraji mince, posledné písmeno X je medzi nohami vtáka. Na averze je hlava ženy. Základ mena sa považuje za germánsky, prípona *-rix* je keltská. Význam mena sa interpretuje ako ‚kráľ prievozníkov‘. Meno sa nikde inde nezaznamenal.
- 12 Nápís IANTVMARVS je na reverze hexadrachmy so zobrazením jazdca. Na averze je kučeravá hlava s dvoma veľkými vavrínovými listami. Keltský základ slova s latinskou príponou sa vysvetľuje ako ‚žiarlivý‘. Meno sa často vyskytuje v Noriku, na náhrobných kameňoch z prvej polovice 2. storočia.
- 13 Nápís MACCIVS je na reverze hexadrachmy s vyobrazením šelmy požierajúcej ľudskú obeť. Na averze mince je do kľbka stočený drak. Meno sa považuje za keltské. Nevylučuje sa znenie MAGIVS – veľký, mladý. V neskoršom období bolo zaznamenané najmä v Galii.
- 14 Nápís NONNOS sa vyskytuje na reverze viacerých druhov nominálov bratislavských mincí: na štyroch variantoch tetradrachmiem, na didrachme a na drachme tzv. simmerinského typu. Na hexadrachmách je v olemovaní pod jazdcom dvojakého druhu – buď drží vztýčený meč a ratolesť, alebo meč tasí z pošvy upevnenej za pásom a chráni sa štítom. Na averze je hlava podobná Apolónovej na republikánskych denároch. Na jednom z variantov hexadrachmiem i na didrachme je nápís v zrkadlovom vyhotovení – SONNON. Na drachmách, pod zobrazením koňa, sú okrem nápisu aj rôzne značky kultového významu (koliesko, krúžok, vták). Na averze drachmiem je len vavrínový ornament. Meno s keltskou koncovkou *-os* sa považuje za zdobneninu, pochádza azda z noricko-panónskeho jazykového okruhu, je bez konkrétneho významu. NONNVS, NVNNVS sa v neskoršom období vyskytovalo v Galii, Germánii, Itálii i v iných oblastiach.
- 15 Nápís TITTO je na reverze hexadrachmy s harpyou, ktorá je aj na minciach s nápismi AINORIX a FARIARIX. Umiestnený je v hornej časti mince, číta sa z vonkajšej strany. Na averze je hlava ženy. Pri interpretácii mena, ktorého význam je nejasný, sa uvažuje o hispánskych koreňoch alebo o keltskom či tráckom pôvode. V neskoršom období sa vyskytovalo v Dalmácii i v Galii.

3 Gaius Iulius Caesar: Zápisky o vojne v Galii

52 – 51 pred. n. l.

Gaius Iulius Caesar (100 – 44 pred n. l.) patrí k najvýznamnejším osobnostiam antických dejín. Pochádzal zo starej rímskej patricijskej rodiny. Preslávil sa ako politik, vojvodca i literát. Do verejného a politického života vstúpil roku 68 pred n. l., keď sa stal kvestorom, čiže zástupcom správcu provincie, v Hispánii. Sympatie a obľubu obyvateľov Ríma získal najmä tým, že vo funkcii kurulského aedila organizoval veľkolepé hry a zábavy. Roku 63 pred n. l. sa stal hlavným pontifikom, čiže doživotne najvyšším predstaviteľom rímskeho kňazského zboru, nasledujúci rok bol zvolený za prátora v Ríme. Roku 61 pred n. l. odišiel opäť do Hispánie, kde ako proprátor a správca provincie nadobudol veľký majetok a získal priazeň svojho vojska, ktoré ho proklamovalo za imperátora.¹

Významným medzníkom v Caesarovom živote bol rok 60 pred n. l., keď spolu s Gnaeom Pompeiom a Marcom Liciniom Crassom vytvorili triumvirát – spojenectvo troch najmocnejších politikov v starom Ríme. Aj vďaka tomu sa Caesar hneď nasledujúci rok stal najvyšším rímskym úradníkom – konzulom. Po skončení ročného konzulátu sa ujal správy Predalpskej a Zaalpskej Galie,² kde mu ako veliteľovi podliehali všetky tamjšie légie rímskeho vojska. Roku 54 pred n.l. mu senát správu v Galii predĺžil na ďalších päť rokov. Caesarovo pôsobenie v tejto funkcii bolo úspešné, v celej Zaalpskej Galii nastolil rímsku moc, keď postupne porazil v boji jednotlivé galské, čiže keltské kmene a roku 52 pred n. l. aj veľké celogalské povstanie vedené Vercingetorixom. Medzičasom podnikol aj dve výpravy do Británie.

Vďaka úspechom v Galii Caesar získal veľkú prestíž, pričom vplyv vo vojsku a oddanosť svojich légii zužitkoval v následnej občianskej vojne proti svojmu niekdajšiemu spojencovi Pompeiovi (bol zavraždený roku 48 pred n. l.) a jeho prívržencom. Po víťazstve nad nimi Caesar skoncentroval vo svojich rukách mimoriadne právomoci: roku 48 pred n. l. bol ustanovený za neobmedzeného diktátora³, zakrátko sa stal aj konzulom na päť rokov a doživotným tribúnom ľudu⁴, zároveň disponoval štátnou pokladňou a úplne ovládal rímsku armádu. Caesar síce odmietol prijať kráľovský titul, no autokratický, priam monarchistický spôsob vlády sa mu stal osudným, roku 44 pred n. l. ho v rímskom senáte zavraždili prívrženci republikánskeho zriadenia.

Najvýznamnejším literárnym dielom Gaia Iulia Caesara sú Zápisky o vojne v Galii (*Commentariorum belli Galici libri VII*), ktoré v siedmich knihách zachytávajú udalosti v rokoch 59 – 52 pred n. l. (ôsmu knihu venovanú udalostiam z rokov 52 – 51 pred n. l. neskôr napísal Caesarov dôstojník Aulus Hirtius). Hoci predmetom Caesarovej pozornosti sú udalosti a obyvatelia predovšetkým západnej Európy, jeho

dielo má veľký význam aj z hľadiska slovenských dejín. Ním opisované spôsoby boja, vojnové zvyky, zbrane, táborenie, taktika a stratégia boli v podstate relevantné aj v prípade vtedajšieho podunajského regiónu, a to aj v neskoršom období, keď jednak barbari, čiže Kelti a Germáni a jednak Rimania žili a bojovali i na území či v susedstve dnešného Slovenska.

(Galia a jej obyvatelia)

I, 1. Celá Galia⁵ sa delí na tri časti: jednu z nich obývajú Belgovia, druhú Akvitáni a tretiu tí, ktorí sa sami vo vlastnej reči volajú Kelti, no my ich nazývame Galmi. Každý z týchto národov má inakšiu reč, inakšie zvyky a inakšie zákony. Galov od Akvitánov oddeľuje rieka Garumna⁶, od Belgov Matrona⁷ a Sekvana⁸.

Najudatnejší zo všetkých sú Belgovia. Bývajú totiž najďalej od jemnejšieho spôsobu života rímskej provincie a iba málokedy k nim chodia cudzí kupci a dovážajú tovar, ktorý oslabuje odolnosť. Okrem toho susedia s Germánmi, čo bývajú za Rýnom, a ustavične s nimi vedú vojnu. Preto aj Helvéťania⁹ vynikajú udatnosťou nad ostatnými Galmi. Veď takmer každý deň bojujú s Germánmi, keď ich alebo odrážajú od svojho územia, alebo sami vedú vojnu na ich území.

Tá časť územia, kde bývajú Galovia, ako sme povedali, sa začína pri rieke Rhodane¹⁰, je ohraničená riekou Garumnou, (*Atlantickým*) oceánom a územím Belgov, na strane Sekvanov a Helvéťanov dotýka sa aj rieky Rýna a smeruje na sever.

Územie Belgov sa začína od najvzdialenejších hraníc Galie, siahá až k dolnému toku Rýna a ťahá sa na severovýchod.

Akvitánia sa rozprestiera od rieky Garumny k Pyrenejam a k tomu úseku (*Atlantického*) oceána, ktorý je pri Hispánii; ťahá sa na severozápad.

(Vojna proti Helvéťanom)

2. U Helvéťanov bol najvznešnejším a najbohatším mužom Orgetorix. Za konzulátu Marca Messalu a Marca Pisóna¹¹ z túžby po vláde zosnoval sprisahanie šľachty a nahovoril občanov, aby sa so všetkým vystažovali zo svojho územia, lebo je vraj veľmi ľahké zmocniť sa vlády nad celou Galiou, keďže udatnosťou všetkých prevyšujú. Na to ich nahovoril tým ľahšie, že Helvéťanov zo všetkých strán zvierajú prirodzené prekážky: z jednej strany veľmi široká a hlboká rieka Rýn, ktorá oddeľuje územie Helvéťanov od Germánov, z druhej strany veľmi vysoké pohorie Jura, ktoré je medzi Sekvanmi a Helvéťanmi, a z tretej strany Lemanské jazero¹² a rieka Rhodanus, ktorá oddeľuje našu provinciu od Helvéťanov. Preto sa nemohli púšťať na dlhšie výpravy ani susedom tak ľahko vypovedať vojnu. A to veľmi trápilo ľudí túžiacich po boji. Vzhľadom na svoju ľudnatosť i na slávu, čo si získali vo vojne udatnosťou, boli tej mienky, že územie dvestoštyridsať míľ¹³ dlhé a stoosemdesiat míľ široké je pre nich tesné.

(Vojna proti Ariovistovi)

48. Ariovistus¹⁴ sa ešte toho istého dňa pohol ďalej a usadil sa na úpäť vrchu šesť míľ od Caesarovho tábora. Na druhý deň previedol svoje vojsko popri Caesarovom tábore a utáboril sa dve míle za ním s tým úmyslom, aby Caesarovi zamedzil prísun potravín a iných potrieb, ktoré sa dovážali z územia Sekvanov¹⁵ a Heduv¹⁶.

Od toho dňa celých nasledujúcich päť dní Caesar vyvádza svoje vojenské zbory pred tábor a držal ich tam v bojovej pohotovosti, aby Ariovistovi, keby mal chuť, nechýbala možnosť bojovať. Ale Ariovistus celý čas držal pešiakov v tábore a každý deň sa púšťal iba do jazdeckého boja.

Spôsob boja, v ktorom sa Germáni vycvičili, vyzeral takto: Mali šesťtisíc jazdcov a práve toľko veľmi rýchlych a veľmi udatných pešiakov, spomedzi ktorých si každý jazdec vybral jedného na svoju ochranu. S tými sa jazdci pohybovali v boji a k nim sa uchýľovali. Ak niekde išlo do tuhšieho, pešiaci ta chytro bežali. Ak niektorý jazdec utrpel vážnejšie zranenie a spadol z koňa, už boli okolo neho. Ak bolo treba niekde postúpiť ďalej alebo sa rýchlejšie stiahnuť nazad, pešiaci boli takí vycvičení v rýchlosti, že stačili bežať vedľa koní, držiac sa ich za hrivy.

49. Caesar bol presvedčený, že Ariovistus sa náročky zdržuje v tábore. Preto, aby sa mohol ďalej nerušene zásobovať, vybral vhodné miesto na tábor vo vzdialenosti asi šesťsto dvojkrokov¹⁷ za miestom, kde sa usadili Germáni, a prešiel ta v trojitom bojovom šíku. Prvému a druhému šíku rozkázal ostať v bojovej pohotovosti a tretiemu opevniť tábor.

Toto miesto, ako sme už spomenuli, bolo vzdialené asi šesťsto dvojkrokov od nepriateľa. Ariovistus ta vyslal asi šesťtisíc do boja pripravených mužov s celou jazdou, aby množstvo vojska zastrašovalo našich a znemožňovalo im opevniť tábor. No pri tom všetkom Caesar podľa predchádzajúceho rozhodnutia rozkázal dvom šíkom odrázať nepriateľa a tretiemu dokončiť výstavbu tábora. V opevnenom tábore nechal dve légie¹⁸ a časť pomocných zborov; ostatné štyri légie zaviedol nazad do väčšieho tábora.

50. Nasledujúci deň Caesar ako zvyčajne vyviedol z obidvoch táborov svoje vojsko. V malej vzdialenosti pred väčším táborem zriadil šík a dal nepriateľovi príležitosť na boj. Len čo sa presvedčil, že nepriateľ ani teraz nemieni bojovať, okolo obeda zaviedol vojsko nazad do tábora. A vtedy vyslal Ariovistus časť svojho vojska obliehať náš menší tábor. Z obidvoch strán sa tuho bojovalo až do večera. Obe strany mali veľké straty. Pri západe slnka Ariovistus odviezol svoje vojsko späť do tábora.

Keď sa Caesar pypytoval zajatcov, prečo sa Ariovistus nepúšťa do rozhodujúcej bitky, dozvedel sa, že u Germánov je vraj taký zvyk, že matky rodín podľa výsledku žrebovania a veštenia vyhlasujú, či je hodno dať sa do boja, a či nie; tvrdia vraj, že Germánom nie je súdené zvíťaziť, ak sa pustia do rozhodujúceho boja pred mesačným novom.

51. Na druhý deň Caesar nechal obidvom táborom na ochranu takú posádku, akú uznal za dostatočnú. Všetko pomocné vojsko¹⁹ postavil pred menší tábor nepriateľom na oči, aby naoko použil pomocné vojsko, lebo mal menšie množstvo legionárov v porovnaní s počtom nepriateľov. Sám potom dal nastúpiť vojsko do trojitého šíku a postúpil až k nepriateľskému táboru.

Až vtedy Germáni museli vyvieť z tábora svoje vojsko a rozostavili ho v rovnakých vzdialenostiach podľa kmeňov, a to: Harudov,²⁰ Markomanov,²¹ Tribokov,²² Vangiónov,²³ Nemetov,²⁴ Sedusiov²⁵ a Svébov²⁶. Celý svoj šík obkolesili vozíkmi a vozmi, aby nik nemal možnosť utiecť. Naložili na ne ženy, ktoré so zopnutými rukami plačky prosili (*mužov*) odchádzajúcich do boja, aby ich nevydávali Rimanom do otroctva.²⁷

52. Caesar prideliť velenie nad jednotlivými légiami jednotlivým legátom²⁸ a kvestorovi²⁹, aby navzájom boli svedkami vlastnej udatnosti. Sám začal boj na pravom krídle, lebo hneď zbadal, že tá skupina nepriateľov je najslabšia.

Naši na dané znamenia tak ostro zaútočili na nepriateľov a nepriatelia tak zrazu a chytro vybehli oproti našim, že nebolo kedy hodiť do nepriateľov oštep³⁰. Vojaci odhodili oštep a hneď sa začalo bojovať mečmi zblízka. Lenže Germáni podľa svojho zvyku rýchlo utvorili falangu a zachytili útoky mečov. Viacerí naši vojaci povyskakovali na falangu, rukami vytrhávali štíty a zhora ťali do nepriateľských vojakov.

Keď bol nepriateľský šík na ľavom krídle porazený a zahnaný na útek, nepriatelia na pravom krídle v presile prudko dorážali na náš šík. To zbadal veliteľ jazdy Publius Crassus Mladší, lebo mal lepší prehľad ako tí, čo boli v boji, a poslal našim vojakom v tiesni na pomoc tretí šík.

53. Tak sa boj obnovil. Všetci nepriatelia sa dali na útek a neprestali utekať, kým nedobehli k rieke Rýn, vzdialenej od bojiska asi päťdesiat míľ. Tam len veľmi málo z nich sa pokúsilo preplávať, spoliehajúc sa ešte na vlastné sily, alebo sa zachránilo na člnoch, čo tam naši.

Medzi tými, čo sa zachránili, bol aj Ariovistus. Náhodou našiel k brehu priviazanú loďku a ušiel na nej. Všetkých ostatných naši jazdci dohonili a pobili. Ariovistus mal dve ženy, jednu Svébkku, ktorú si dovedol z domu, a druhú z Norika, sestru kráľa Vocciona, s ktorou sa oženil v Galii, kde mu ju poslal jej brat. Na tomto úteku obidve zahynuli. Mal dve dcéry. Jednu z nich zabili a druhú zajali. — — —

54. Zvesť o tejto bitke³¹ prenikla za Rýn. Svébi, ktorí už prv prešli k brehom Rýna, začali sa vracieť domov. Keď Ubiovia, čo bývali pri Rýne, videli ich hrozný strach, pustili sa za nimi a veľmi mnohých pobili.

Takto Caesar za jedno leto úspešne dokončil dve veľké vojny a vojsko zaviedol do zimného tábora do Sekvanska ešte o niečo včasnšie, ako si to žiadal ročný čas. Za veliteľa zimného tábora ustanovil Labiena. Sám sa pobral do Predalpskej Galie konať krajské sudy.

(Vojna proti Belgom)

II, 6. Rémske mesto Bibrax³² ležalo od tohto tábora asi osem míľ. Belgovia ho začali dobýjať s veľkým náporom hneď po príchode. V ten deň len horko-ťažko odolalo.

Galovia i Belgovia majú rovnaký spôsob dobývania, a to takýto: Najprv celé hradby obkolesia množstvom vojakov a hneď odvsadiaľ začnú hádzať kamene na múr a tak ho zbavia obrancov. Potom utvoria korytnačí šík³³ a pod ochranou striešky, utvorenej zo štítov, postupujú k múru a podkopávajú ho.

A to sa im vtedy ľahko robilo. Lebo keď toľká presila hádzala kamene a strely, nik nemohol obstať na múre. Keď noc zastavila dobývanie, Rém Iccius, najpoprednejší šľachtic s veľmi veľkým vplyvom doma, ktorý bol vtedy veliteľom mesta, jeden z tých, čo predtým prišli Caesara prosiť o mier, poslal Caesarovi správu, že už dlhšie nevydrží bez pomoci.

7. Caesar hneď po polnoci poslal na pomoc obyvateľom mesta numidských a krétskych lukostrelcov a baleárskych prakovníkov,³⁴ pričom za sprievodcov použil tých istých, čo prišli so správou od Iccia. Ich príchod dodal Rémom³⁵ chuť do boja a zvýšil nádej na obranu, no nepriateľom sa pre tú istú príčinu rozplynula nádej zmocniť sa mesta. Preto už len krátky čas ostali pri meste, na nepoznanie spustošili polia Rémov, vypálili všetky dediny a domy na okolí, kde sa mohli dostať, a potom so všetkým vojskom zamierili rovno k Caesarovmu tábora. Utáborili sa ani nie dve míle od jeho tábora. Ako bolo vidieť podľa dymu a ohňov, ich tábor bol široký vyše osem míľ.

8. Caesara sprvoti odrádzalo od rozhodujúceho boja to, že nepriatelia boli v presile, ako i to, že ich udatnosť bola vychýrená. No jednako deň čo deň riskoval jazdec-ké bitky, aby zistil schopnosti nepriateľa i smelosť našich vojakov. A tam sa presvedčil, že naši veru nie sú horší.

Pred tábora bolo prirodzenou polohou výhodné a súce miesto na zriadenie bojového šíku. Všítek, na ktorom tábor ležal, sa totiž len postupne dvíhal z roviny a na prednej strane oproti nepriateľovi sa rozširoval iba toľko, koľko miesta potreboval šík v bojovom postavení. Na obidvoch bokoch ho ohraničoval strmý svah, kým na čelnej strane sa mierne skláňal a pomaly prechádzal do roviny. Caesar dal na obidvoch bokoch všíka vykopať naprieč priekopu asi štyristo dvojkoľokov dlhú a na konci každej priekopy postavil baštu, kde umiestnil samostrely, aby nepriatelia pri toľkej početnej presile nemohli jeho bojovníkov zovrieť z bokov, keď ich bude mať v bojovom šíku.

Keď to bolo hotové, dve légie z posledných odvodov³⁶ nechal v tábore, aby ich bolo možné odviesť na pomoc, keby niekde bolo treba. Z ostatných šiestich légii zostavil bojový šík pred tábora. Aj nepriateľ vyviedol svoje vojenské zbory z tábora a zaujal bojové postavenie.

18. Prirodzená poloha miesta, ktoré naši vybrali pre tábor, bola takáto: Všítek sa postupne zvažoval k rieke Sabis³⁷, ktorú sme už spomenuli. Oproti nemu na dru-

hej strane rieky bol vrštek s podobným svahom, dolu asi na dvesto dvojkrokov holý, vyššie už zarastený stromami, ktoré zacláňali výhľad. Nepriatelia sa skrývali v týchto horách. Na otvorenom priestranstve pozdĺž rieky v dĺžke asi tri stopy³⁸ bolo vidieť niekoľko jazdných hliadok.

19. Caesar poslal napred jazdu a vzápätí za ňou sa pobral so všetkými zbormi. Ale teraz bolo usporiadanie pochodového šíku inakšie, ako Belgovia hlásili Nerviom³⁹. Caesar vzhľadom na to, že sa blížil k nepriateľovi, viedol podľa svojho zvyku šesť légii v bojovej pohotovosti. Za nimi umiestnil vozatajstvo celého vojska. Potom dve légie z posledných odvodov uzatvárali celý voj a chránili vozatajstvo.

Naši jazdci prekročili s prakovníkmi a lukostrelcami rieku a pustili sa do boja s nepriateľskou jazdou. Nepriateľskí jazdci podchvíľou odbiehali k svojim do lesa a znova z lesa útočili na našich. Naši sa však neopovážili prenasledovať ustupujúcich do priestoru za stromami. Medzitým šesť légii, ktoré prišli prvé, začali po rozdelení prác opevňovať tábor.

Len čo nepriatelia skrývajúci sa v lese zazreli čelo vozatajstva nášho vojska – tú chvíľu si dohodovorili ako znamenie pre začiatok boja – zrazu sa vyrútili s celým vojskom, čo už v lese stálo pripravené v šíku a v radoch, a zaútočili na našich jazdcov. Keď jazdu ľahko premohli a zahnali, neuveriteľne rýchlo zbehli k rieke, že to vyzeralo, akoby boli v tej istej chvíli aj pri lese, aj v rieke, aj v našej bezprostrednej blízkosti. Rovnako rýchlo sa hnali hore vrškom proti nášmu táboru a proti vojakom zaujatým opevňovaním.

20. Caesar musel robiť všetko naraz: vztýčiť purpurovú zástavu ako znak nástupu do zbrane, dať znamenie trúbou, odvolať vojakov od stavby tábora, zavolať tých, čo odišli ďalej po materiál potrebný na násyp, zriadiť šik, povzbudiť vojakov, dať znamenie na útok. Väčšina z toho sa už nedala spraviť, lebo času bolo málo a nepriatelia boli veľmi blízko.

V ťažkej situácii pomohli dve veci, a to vedomosti a skúsenosti vojakov, lebo už z predchádzajúcich bojov dobre vedeli, čo treba robiť, a súčasne prijímať inštrukcie od iných, a potom i to, že Caesar zakázal legátom odísť od výstavby tábora a od légii, kým nebude tábor celkom hotový. Keďže nepriatelia boli už blízko a rýchlo postupovali, legáti už nečakali na Caesarov rozkaz, ale robili z vlastnej iniciatívy, čo od nich žiadali okolnosti.

21. Caesar dal iba najpotrebnejšie rozkazy, zbehol dolu povzbudiť vojakov, iba tak ako koho zastihol, a dostal sa až k desiatej légii. Vojakom stručne pripomenul, aby nezabudli na svoju doterajšiu udatnosť, aby boli pokojní a aby statočne zadržovali nepriateľský odpor. A hneď dal znamenie na boj, lebo nepriatelia už neboli ďalej, ako sa dá dohodiť kopijou. Potom sa chytro pobral povzbudiť ešte druhú skupinu vojakov, ale tých už našiel v tuhom boji.

Času bolo tak málo a nepriatelia boli takí bojovní, že nebolo kedy nielen pripäť si odznaky, ba ani dať si na hlavy prilby⁴⁰ a postáňovať obaly zo štítov. Každý sa zaradil do toho útvaru, ku ktorému sa náhodou dostal od práce a ktorý prv zazrel, aby nestrácal čas hľadaním svojich.

22. Vojsko sa zoradilo skôr podľa toho, ako si to vyžadovala prirodzená poloha miesta, svah vrška a časová tieseň, a nie podľa vojenských pravidiel a vojenského poriadku. Légie boli od seba oddelené a každá inde odporovala nepriateľom. Veľmi husté živé ploty medzi nimi, ako sme prv spomenuli, znemožňovali rozhľad. Nebolo možné ani umiestniť zálohy s určitou bojovou úlohou, ani postarať sa o to, čo bolo kde treba, ani o to, aby jeden veliteľ vydával všetky rozkazy. A preto v takých veľmi nepriaznivých okolnostiach sa všelijako menilo aj bojové šťastie.

(Prvá výprava do Germánie)

IV, 16. Po skončení vojny s Germánmi sa Caesar rozhodol prekročiť Rýn. Mal na to veľa príčin. Najhlavnejšia bola tá, že chcel, aby si Germáni neboli takí istí na svojom území, keď sa presvedčia, že rímske vojsko môže, ba aj sa opováži prekročiť Rýn. Caesar totiž videl, ako sa Germáni ľahko dávajú strhnúť na výpravu do Galie.

Okrem toho tá časť jazdy Usipetov⁴¹ a Tenkterov⁴², ktorá, ako som už spomenul, prešla na druhý breh Mosy za korisťou a obilím a nezúčastnila sa na boji, uchýlila sa po úteku svojich za Rýn na územie Sugambrov⁴³ a spojila sa s nimi. Keď Caesar poslal k nim poslov s požiadavkou, aby mu vydali tých, ktorí s ním a s Galiou začali vojnu, Sugambrovia mu odpovedali, že panstvo rímskeho národa sa končí na Rýne. A ak neuznáva za správne, že Germáni prechádzajú do Galie proti jeho vôli, prečo sa dožaduje vládnej moci nad niečím, čo je za Rýnom.

No Ubiovia⁴⁴, ktorí jediní zo zarýnskych kmeňov poslali k Caesarovi poslov, uzavreli s ním priateľstvo a dali mu rukojemníkov; veľmi ho prosili, aby im pomohol, pretože Svébi na nich strašne dorážajú. Alebo, ak mu v tom bránia záujmy rímskeho štátu, nech aspoň prevezie vojsko za Rýn, že už aj to bude nateraz dostatočná pomoc a nádej pre budúcnosť. Od porážky Ariovista a od posledného víťazného boja (*Caesarovo*) meno a sláva jeho vojska budí taký rešpekt aj u najvzdialenejších germánskych kmeňov, že už sláva a priateľstvo rímskeho národa im môže zaručiť bezpečnosť. Sľúbili mu, že na prevezenie vojska cez Rýn poskytnú veľa lodí.

(Stavba mosta cez Rýn)

17. Pre tieto príčiny sa Caesar rozhodol prejsť cez Rýn. Ale prevážanie na lodiach nebolo podľa neho dosť bezpečné a myslel si, že to nie je dôstojné ani preňho, ani pre rímsky národ. A tak hoci sa zdalo, že postaviť most bude veľmi ťažké, lebo rieka je široká, dravá a hlboká, predsa zastával názor, že to musí vykonať, inak sa ta nesmie s vojskom vôbec púšťať.

Rozhodol sa pre stavbu takéhoto mosta. Vo vzdialenosti dvoch stôp spájal po dva drevené nosné stĺpy, hrubé pol druhej stopy, dolu trochu zahrotené a dlhé podľa hĺbky rieky. Spojené stĺpy spúšťal strojmi do rieky a tam ich osadzoval a potom baranidlami zatĺkal, a to nie ako kôl zvislo podľa olovnice, ale šikmo naklonené po prúde rieky ako strecha. Oproti nim osádzal tiež dva rovnako spojené stĺpy vo vzdialenosti štyridsať stôp poniže, ale naklonené proti mocnému prúdu rieky. Medzi tieto štyri stĺpy hore položil dve stopy hrubý trám, čo je práve vzdialenosť medzi dvoma stĺpmi, a na každom konci ho pripevnil o ne dvoma skobami z obidvoch strán. Tým, že trám oddeľoval dvojice stĺpov a súčasne spájal dve protilahlé dvojice, stavba získala takú pevnosť, že väzba stĺpov držala tým pevnejšie, čím mocnejší nápor vody na ne doliehal. Nosné piliere sa spájali pozdĺžne poukladanými brvnami a tie sa zasa naprieč pokrývali žrdkami, na ktoré sa nakládlo prútie.

Poniže mosta sa ešte zatĺkali koly šikmo proti prúdu, aby ako podopierka mosta, spojená s celou stavbou, zadržovali nápor vodného prúdu, a druhé zasa powyše mosta v nevelkej vzdialenosti, aby zmenšovali náraz stromov a pltí, keby ich barbari púšťali dolu vodou, a chránili tak most pred poškodením.⁴⁵

(Výprava za Rýn)

18. Za desať dní, ako sa začal zväzať stavebný materiál, bola celá stavba hotová a vojsko sa presunulo na druhý breh. Caesar nechal na obidvoch koncoch mosta silnú stráž a zamieril na územie Sugambrov. Medzitým prišli k nemu poslovia od viacerých kmeňov a prosili ho o mier a priateľstvo. Caesar im láskavo odpovedal a rozkázal, aby mu doviedli rukojemníkov. No Sugambrovia od toho času, ako sa začal stavať most, na radu Tenkterov a Uzipetov, ktorých mali u seba, pripravili sa na útek, vystaňovali sa zo svojho územia a so všetkým majetkom sa utiahli do pustých lesov.

19. Caesar ostal na ich území len niekoľko dní. Vypálil im všetky dediny aj osamotené gazdovstvá, zožal obilie a potom sa vrátil na územie Ubiov. Ubiom sľúbil pomoc, ak sa k nim budú tísnuť Svébi, a pritom sa od nich dozvedel toto: Keď sa Svébi od svojich vyzvedačov dopočuli, že sa stavia most, podľa zvyku sa hneď zišli na sneme a na všetky strany vraj rozoslali poslov s odkazom, aby sa z miest vystaňovali, aby deti, ženy a celý svoj majetok poukryvali v lesoch a aby sa na jedno miesto poschádzali všetci bojaschopní muži. Miesto vraj vybrali takmer uprostred krajov ovládaných Svébmí. Tu sa vraj rozhodli počkať na príchod Rimanov a vybojovať rozhodujúcu bitku.

Caesar to vzal na vedomie. Keď vybavil všetko, kvôli čomu sa vlastne rozhodol previesť vojsko cez Rýn, aby totiž Germánom nahnal strach, aby sa pomstil Sugambrom a aby Ubiov vyslobodil zo svébskeho obliehania, vrátil sa nazad do Galie v presvedčení, že dosť vykonal pre slávu a osov rímskeho národa za celých osemnásť dní, čo bol za Rýnom. Most dal hneď rozobrať.

(Podrobenie severných galských kmeňov)

VI, 1. Caesar z mnohých príčin očakával v Galii ešte väčší odboj. Preto dal pokyn svojim legátom Marcovi Silanovi, Gaiovi Antistiovi Reginovi a Titovi Sextovi, aby vykonali odvody⁴⁶. Súčasne požiadal prokonzula Gnaea Pompeia, ktorý ako úradná osoba zostával v záujme štátu v blízkosti Ríma, aby vydal rozkaz vojakom z Predalpskej Galie, ktorí mu ako konzulovi boli zložili prísahu, nastúpiť do služby a odpochodovať k Caesarovi.⁴⁷ Nazdával sa, že aj v budúcnosti bude mať veľký význam pre mienku Galie o rímskej moci to, ak sa presvedčí, že Itália má veľké množstvo prostriedkov a že ak aj utrpí vo vojne nejakú stratu, má možnosť ju nielen v krátkom čase nahradiť, ale svoje vojenské sily ešte zväčšiť.

Pompeius mu ich poslal tak v záujme štátu, ako aj z priateľstva. Preto Caesar prikázal svojim legátom urýchlene skončiť odvody; keďže ešte pred koncom zimy postavil a priviedol tri légie, čím dvojnásobne nahradil počet tých kohort,⁴⁸ ktoré stratil s Quintom Tituriom, týmto rýchlym zákrokom i stavom vojenských síl ukázal, čoho je schopná disciplína a moc rímskeho národa.

2. Po zavraždení Indutiomara⁴⁹, ako sme už uviedli, Treveri⁵⁰ poverili hlavným velením jeho príbuzných, ktorí neprestajne poburovali susedných Germánov a sľubovali im peniaze. Keď sa im to nedarilo u najbližších, pokúsili sa o to u vzdialenejších. Nakoniec sa predsa našlo niekoľko kmeňov. Dohodu potvrdili prísahou a rukojemníkmi sa zaručili, že sa peniaze vyplatia. Ambiorixa⁵¹ si získali spojeneckou zmluvou.

Keď sa Caesar o tom dozvedel a videl, že sa na všetkých stranách pripravuje vojna, že sú v zbrani Nerviovia,⁵² Atuatukovia,⁵³ Menapiovia⁵⁴ spolu so všetkými Germánmi, čo bývajú pred Rýnom, že Senóni⁵⁵ napriek jeho rozkazu neprichádzajú a radia sa o odboji spoločne s Karnutmi⁵⁶ a susednými kmeňmi, že Treveri častými posolstvami poburujú Germánov, prišiel k záveru, že teraz musí pomýšľať na vojnu včasnšie ako inokedy.

(Život Galov a Germánov)

11. Keďže sme sa pri opise dostali až k tomuto bodu, nezdá sa mi nevhodné porozprávať o galských a germánskych zvykoch a o tom, v čom je rozdiel medzi týmito národmi.

V Galii sú politické strany nielen vo všetkých kmeňoch a vo všetkých okresoch i dedinách, ale takmer aj v jednotlivých rodinách. Na čele týchto strán stoja muži, ktorí podľa galských názorov majú najvyššiu vážnosť a ktorí podľa vlastného uváženia rozhodujú o všetkých dôležitých veciach a otázkach. Zdá sa, že to majú takto už oddávna preto, aby nik z pospolitého ľudu neostal bez pomoci proti mocnejšiemu. Ani jeden náčelník nedovoľuje, aby jeho ľudí dakto utláčal a ukracoval. Ak robí inak, nemá medzi svojimi nijakú vážnosť. Takto je to v podstate v celej Galii, lebo všetky kmene sú rozdelené na dve strany.

12. V tom čase, keď prišiel Caesar do Galie, na čele jednej strany boli Heduvia a na čele druhej Sekvani. Sekvani ako takí mali menšiu moc. Heduvia mali už od dávna najväčší vplyv i veľké množstvo chránencov. Preto sa Sekvani spojili s Germánmi a s Ariovistom a veľkými peňažnými sľubmi ich získali na svoju stranu. No po niekoľkých úspešných bojoch a po vyvraždení všetkej heduánskej šľachty mali takú mocenskú prevahu, že väčšinu chránencov previedli na svoju stranu, za rukojemníkov dostali od nich synov popredných šľachticov a verejne ich donútili odprisahať, že proti Sekvanom nič nepodniknú. Násilne im zabrali a držali vo svojej moci časť pohraničného územia. Takto sa Sekvani dostali k vedúcemu postaveniu v celej Galii. V tejto núdzovej situácii sa Divitiacus⁵⁷ pobral do Ríma poprosiť senát o pomoc. Nevykonával tam však nič a vrátil sa.

Po Caesarovom príchode sa pomery zmenili. Heduvia dostali naspäť rukojemníkov, vrátili sa im aj bývalí chránenci, vďaka Caesarovmu vplyvu pribúdali noví, lebo tí, čo s nimi uzavreli priateľský zväzok, videli, že žijú v lepších podmienkach a pod spravodlivejšou vládou. A keď sa ešte i ďalšími prostriedkami zvýšil ich vplyv a vážnosť, Sekvani stratili vedúce postavenie. Na ich miesto nastúpili Rémovia. A keďže sa vedelo, že Rémov má Caesar v rovnakej obľube ako Heduo, dávali sa pod ochranu Rémov všetci tí, čo sa pre staré nezhody za nič na svete nechceli pripojiť k Heduo.

Rémovia sa o chránencov svedomite starali. Tak si udržiavali novú a nečakané rýchlo získanú vážnosť. V Galii bol vtedy taký stav, že nesporne na prvom mieste boli Heduvia a druhé miesto vo vážnosti zaujímali Rémovia.

(Druidi a jazdci)

13. V celej Galii sú len dva stavy ľudí, ktorí majú nejaký vplyv a vážnosť. Pospolitý ľud pokladajú takmer za otrokov: sám sa do ničoho nepúšťa a na porady ho vôbec nevolajú. Takmer každý z ľudu, keď naňho veľmi dolieha dlžoba, vysoké dane alebo krivda zo strany mocnejších, sám sa dáva do otroctva šľachticom, ktorí majú nad ním všetky také práva ako pán nad otrokmi. Jedným z týchto dvoch stavov sú druidi⁵⁸, druhým jazdci.

Druidi vykonávajú bohoslužby, starajú sa o štátne i súkromné obete a vykladajú náboženské otázky. K nim sa chodí učiť veľa mladých ľudí, ktorí si ich nesmierne vážia. Veď rozhodujú takmer o všetkých verejných i súkromných sporoch. Takisto rozhodujú o odmenách a trestoch a určujú ich výšku, ak niekto spácha nejaký zločin, ak sa dopustí vraždy, ak je spor o dedičstvo a o hranice. Ak sa dakto nepodrobí ich rozhodnutiu, či už je to súkromná osoba, alebo kmeň, vylučujú ho z účasti na bohoslužbách.

To je u nich najťažší trest. Koho stihne taká kliatba, toho pokladajú za bezbožníka a zločinca, každý sa mu vyhýba, nechce sa s ním stretnúť ani zhovárať, aby sa stykom s ním nepoškvrnil. Ak sa taký človek domáha práva, nevyhovie sa mu ani sa mu nezverí nijaký úrad.

Na čele všetkých druidov stojí jeden, ktorý má medzi nimi najväčšiu vážnosť. Po jeho smrti nastupuje alebo ten, kto spomedzi ostatných vyniká dôstojnosťou, alebo ak je viac rovnakých, rozhoduje sa voľbou. Niekedy sa veru o prvenstvo bojuje aj zbraňou. Druidi sa v určitom čase roka schádzajú na súdne rokovania na území Karnutov, ktoré pokladajú za stred celej Galie. Sem prichádzajú odvšadiaľ všetci, čo majú spory, a podrobujú sa ich rozhodnutiam a rozsudkom.

Náuka druidov má vraj svoj pôvod v Británii, odkiaľ ju preniesli do Galie. Ešte aj teraz tí, čo ju chcú dôkladnejšie poznať, chodia ju tam študovať.

14. Druidi sa nezúčastňujú na vojne a neplatia dane ako ostatní, lebo sú oslobodení od vojenskej povinnosti a od všetkých dávok. Výhľady na také veľké výhody mnohých lákajú do druidskej školy a hlásia sa do nej jednak sami, jednak ich tam posielajú rodičia a príbuzní. Vraj sa tam učia naspamäť veľmi veľa veršov. A tak sa poniektorí venujú štúdiu aj dvadsať rokov. Druidi svoje učenie nedovoľujú zaznačovať písomne, hoci inde skoro všade, vo verejnom i v súkromnom styku, používajú grécke písmo. Zdá sa, že ich k tomu vedú dve príčiny, a to, že nechcú, aby sa ich učenie dostalo medzi ľud, a nechcú, aby žiaci zanedbávali pamäť, spoliehajú sa na písmo. Ved' takmer všeobecne sa stáva, že človek sa neučí tak usilovne naspamäť a necvičí pamäť, ak sa opiera o písomný záznam.

Druidi predovšetkým hlásajú, že duše nezanikajú, ale že po smrti prechádzajú z jedných ľudí do druhých. Nazdávajú sa, že pohrdanie strachom pred smrťou najväčšmi povzbudzuje k udatnosti. Okrem toho venujú veľkú pozornosť hviezdam a ich pohybu, veľkosti vesmíru a Zeme, prírode, sile a moci nesmrteľných bohov a učia o tom mládež.

15. Druhý stav je stav jazdcov. Tí sa zúčastňujú na boji, kedykoľvek je to potrebné a vypukne nejaká vojna. Pred Caesarovým príchodom bývala skoro každý rok: alebo sami napádali susedov, alebo odrážali ich útoky. A čím je kto z nich urodzenejší a bohatší, tým viac má nevoľníkov a chránencov. V tom vidia hlavný prameň svojej vážnosti a moci.

16. Celý galský národ je veľmi nábožensky založený. Preto tí, čo sú ťažko chorí, a tí, čo sa chystajú do boja alebo im hrozí nebezpečenstvo, obetujú ľudí namiesto zvierat alebo sľubujú, že ich obetujú, a druidov si berú pri obetovaní za pomocníkov. Nazdávajú sa totiž, že vôľu nesmrteľných bohov si možno nakloniť iba tak, ak sa za život jedného človeka dá život iného človeka. Také isté obete sa konajú aj v mene štátu.

Iní pletú ozrutánske modly z prútia a ich údy naplňajú živými ľuďmi. Potom ich podpaľujú a ľudia v plameni dokonávajú. Nesmrteľným bohom sú podľa ich mienky milšie obete zlodejov, zbojníkov a iných previnilcov. Ale ak niet dosť takých, obetujú aj nevinných.

17. Z bohov Galovia najväčšmi uctieujú Merkura. Má najviac sôch. Podľa nich je vynálezcom všetkých remesiel, ukazovateľom ciest a sprievodcom pocestných, ale

má aj najväčší vplyv na zárobok a obchody Po ňom uctievať Apolóna, Marsa, Jupitera a Minervu.⁵⁹ Majú o nich takmer také isté predstavy ako ostatné národy: Apolón vraj zaháňa choroby, Minerva učí začiatky remesiel a umení, Jupiter vládne nad nebešťanmi a Mars vedie vojny. Jemu zvyčajne sľubujú všetko, čo ukoristia vo vojne, keďkoľvek sa rozhodujú pustiť do boja. Potom ako víťazi mu zakaždým obetujú všetko živé, čo zajali, a všetku ostatnú korisť mu znášajú na jedno miesto. V mnohých obciach možno vidieť na zasvätených miestach vysoké hromady týchto vecí. Zriedkakedy sa stáva, že by sa voľakto opovážil bez ohľadu na náboženský zvyk schovať si korisť doma alebo si odnieť voľačo z hromady. Na to bol stanovený trest smrti s mučením.

18. Galovia sa chvália, že všetci sú potomkami boha Dita⁶⁰, a tvrdia, že to vedia od druidov. Preto časové údaje neurčujú počtom dní. Dni narodenia i začiatky mesiacov a rokov chápu tak, že po noci nasleduje deň.

Pokiaľ ide o ostatné zvyky, je medzi nimi a ostatnými ľuďmi rozdiel asi v tom, že nedovoľujú svojim synom, aby k nim pristupovali na verejnosti, ak ešte nedorástli do veku, keď môžu konať vojenskú službu. Hodnotia ako neslušnosť, ak sa syn ešte v chlapčenskom veku ukáže pri otcovi na verejnosti.

19. Koľko peňazí dostal muž ako veno s manželkou, toľko po odhadnutí vena pridáva zo svojho majetku. Účtovanie všetkých týchto peňazí sa vedie spoločne a výnos z nich sa odkladá. Kto z nich prežije druhého, tomu pripadne podiel obidvoch i s výnosom za minulé obdobie.

Muž má moc nad životom a smrťou svojej ženy aj detí. Keď umrie otec rodiny vznešenejšieho pôvodu, schádzajú sa jeho príbuzní, a ak sú okolnosti jeho smrti podozrivé, vyšetrujú manželku ako otrokyňu. Ak sa podozrenie potvrdí, trýznia ju až na smrť ohňom a všelijakým mučením.

Pohreby sú podľa galského spôsobu života veľkolepé a drahé. Na oheň kladú všetko, o čom si myslia, že bolo milé nebohému zaživa, ešte aj zvieratá. Ba donedávna po riadnych pohrebných obradoch spaľovali súčasne s pánom aj otrokov a chránencov, o ktorých sa vedelo, že ich mal nebohý rád.

20. V kmeňoch, kde vraj majú veľmi dobrú verejnú správu, prikazuje zákon, aby každý, kto sa niečo dozvie o verejných veciach z nezaručených rečí a z počutia u susedov, hneď všetko oznámil úradu a aby to nezrádzal nikomu inému, lebo sa prišlo na to, že nerozvážni a neskúsení ľudia sa dajú často naplašit' nepravdivými rečami, strhnúť k prenáhlenému činu a podľa nich rozhodujú o najdôležitejších veciach. Úrady zatajujú, čo sa im z toho nepozdáva, a širokej verejnosti dávajú na vedomie to, čo uznávajú za užitočné. O verejných veciach sa smie hovoriť iba na sneme.

21. Germáni majú celkom inakšie obyčaje ako Galovia. Veď nemajú ani druidov na vykonávanie náboženských obradov, ani sa nestarajú o obeť. Za bohov uznávajú iba tých, ktorých vidia a ktorých pomoc zjavne pociťujú, teda Slnko, Oheň a Mesiac. O ostatných bohoch ani nepočuli.

Celý život im vyplňa poľovačka a usilovný vojenský výcvik. Od malička si zvykajú na námahu a tvrdý život. Tí, čo sa veľmi dlho zdržajú pohlavného styku, získajú za to veľkú chválu. Germáni sa nazdávajú, že takáto zdržanlivosť podporuje rast, zvyšuje sily a otužuje svalstvo. Pre mládenca je veľkou hanbou, ak pozná ženu pred svojím dvadsiatym rokom. Inak sa s tým nerobia nijaké tajnosti, lebo muži i ženy sa kúpu spolu v riekach a odievajú sa kožušinami alebo malými kozami, pričom veľká časť tela ostáva nahá.

22. Roľníctvu sa nevenujú. Ich potrava sa skladá zväčša z mlieka, syra a mäsa. Nik u nich nevlastní vymedzenú časť poľa alebo pozemkov, ale úrady a náčelníci na jeden rok pridelujú toľko zeme, koľko kde uznajú za vhodné, rodom, príbuzenstvám alebo niekoľkým jednotlivcom spoločne. Po roku ich zasa nútia presťahovať sa na iné miesto.

Na takéto počínanie uvádzajú mnoho príčin: aby vojenský život nezamenili za roľníctvo, keď si naň po dlhšom čase navykli; aby mocnejší netúžili po rozšírení svojich pozemkov a nevyháňali slabších z ich majetkov; aby nestavali budovy dôkladnejšie, ako je potrebné proti mrazu a horúčave; aby nevznikla túžba po peniazoch, z čoho sa rodia škriepky a nezhody; aby udržiavali pospolitý ľud v spokojnosti, lebo každý vidí, že sa majetkom vyrovná hociktorému veľmožovi.

23. Pre kmeň je veľmi veľkou chválou, ak má okolo seba čo najväčší pás pustého, spustošeného územia. Hodnotia ako znak svojej udatnosti, ak susedia zo svojho územia pred nimi ustupujú a ak sa nik neodváži usadiť sa v ich blízkosti. Okrem toho sa nazdávajú, že sú bezpečnejší, keď sa nemusia báť náhleho vpádu.

Kedykoľvek kmeň vedie útočnú alebo obrannú vojnu, volia sa úradníci na vedenie vojny; tí majú moc nad životom a smrťou. V čase pokoja niet spoločného úradu, ale náčelníci krajov a okresov súdia svojich ľudí a urovnávajú spory. Zbojstvo nie je podľa nich nečestné, ak sa robí mimo územia vlastného kmeňa, a seabedome vyhlasujú, že sa to robí preto, aby sa mládež cvičila a menej leñošila. Len čo niektorý z náčelníkov vyhlási na zhromaždení, že bude vodcom, aby sa prihlásili tí, čo chcú ísť s ním, vstávajú všetci tí, ktorým sa pozdáva plán i vodca, a sľubujú mu pomoc; za to sa im zhromaždenie odmieňa pochvalou. Tých, čo s ním potom nejdú, pokladajú za zbehov a zradcov a v budúcnosti sa im v ničom neverí.

Ublížiť hosťovi pokladajú za zločin. Kto k nim príde z akéhokoľvek dôvodu, toho bránia pred krivdou a majú ho za nedotknuteľného. Hosťovi sú otvorené všetky domy a každý sa s ním delí o potravu.

24. Bývali časy, keď Galovia Germánov prevyšovali udatnosťou, sami ich napádali a kolonizovali územie za Rýnom, pretože ich bolo veľa a poľa mali málo. A tak najúrodnejšie kraje Germánie okolo Hercýnskeho lesa – ktorý bol, ako viem z počutia, známy Eratostenovi⁶¹ a ešte niektorým Grékom a ktorý oni volajú Orkynským lesom – zabrali tektozaskí Volkovia⁶² a tam sa osadili. Tento kmeň tam býva doteraz a má veľmi dobrú povest pre svoju spravodlivosť a vojenskú slávu.

Germáni ešte aj teraz žijú v tej istej tvrdzi, skromnosti a odriekaní, živia sa tou istou potravou a o telo sa nestarajú ako predtým. Naproti tomu blízkosť našich provincií a to, že poznajú zámorský tovar, Galom umožňuje blahobytnjší život. Pomaly sa zmierili s tým, že ich Germáni porážajú. Utrpeli od nich už toľko porážok, že sa k nim dnes ani sami neprirovnávajú v udatnosti.

(Hercýnsky les)

25. Hercýnsky les⁶³, ktorý som práve spomenul, sa rozprestiera v rozlohe deväť dní cesty pre chodca bez záťaže. Inak sa to totiž nedá určiť, lebo tam nepoznajú miery pre cesty. Začína sa na hraniciach Helvétanov, Nemetov a Raurakov⁶⁴ a tiahne sa rovno pozdĺž rieky Dunaj až k územiu Dákov a Anartov⁶⁵. Odtiaľ sa mnohými odbočkami odkláňa od dunajského toku doľava a dotýka sa pre svoju veľkosť územia mnohých národov. Nikto v Germánii nemôže povedať, že došiel až na začiatok lesa, aj keby bol prešiel šesťdesiat dní cesty, alebo že sa aspoň dopočul, kde sa začína.

Žije v ňom mnoho druhov divej zveri, ktoré inde nevidieť. Poniektoré, čo sa veľmi líšia od ostatných, hodno spomenúť.

26. Vyskytuje sa tam rožný dobytok, ktorý vyzerá ako jeleň. Z prostriedku čela medzi ušami mu vyrastá jeden paroh, a to vyšší a rovnejší ako nám známe parohy. Na jeho hornom konci sa do šírky rozkladajú lopatovité výbežky v podobe konárov. Samica i samec vyzerajú rovnako. Rovnaká je aj podoba a veľkosť ich parohov.

27. Žijú tam aj takzvané losy. Postavou a sfarbením srsti sa podobajú capom, lenže sú trocha vyššie, parohy majú tupé a nohy bez členkov a zhybov. Pri odpočinku si nelhajú a po náhodnom páde na zem sa nemôžu zdvihnúť a postaviť na nohy. Za lôžko im slúžia stromy. O ne sa opierajú, trochu naklonia a tak odpočívajú. Keď poľovníci vystopujú, kde sa uchylujú na odpočinok, všetkým stromom na tom mieste podkopú korene alebo ich natoľko podtnú, aby naoko zostali tak, akoby stáli. Keď sa losy o ne oprú ako zvyčajne, zvalia svojou váhou nepevné stromy a samy spolu s nimi spadnú na zem.

28. Tretí druh zvierat sú takzvané zubry. Tie sú trocha menšie ako slony, no výzorom, farbou a postavou pripomínajú bujaka. Sú veľmi mocné a rýchle. Neušetria ani človeka, ani divé zviera, ktoré zazrú. Ľudia ich horlivo chytajú do jám a tam ich zabíjajú. Týmto druhom poľovačky sa otužujú a cvičia mládenci. Kto zabije najviac zubrov a predloží rohy verejnosti ako dôkaz, teší sa veľkej sláve. Ale na ľudí si zubry nevedia navyknúť a nedajú sa skrotiť, ani keď ich chytia ešte celkom mladé. Je veľký rozdiel vo veľkosti, v tvare a v podobe medzi ich rohmi a rohmi nášho rožného statku. Ľudia ich horlivo zbierajú, postriebujú ich okraje a používajú ako poháre na slávnostných hostinách.

(Spustošenie územia Eburónov)

29. Keď sa Caesar dozvedel od ubijských vyzvedáčov, že všetci Svébi sa stiahli do hôr, rozhodol sa, že už nebude postupovať ďalej. Báľ sa totiž nedostatku obilia, pretože Germáni sa len veľmi málo venujú obrábaniu poľa, ako sme už na to poukázali. Ale aby sa barbari celkom neprestali báť, že sa vrátí, a aby oddialil ich pomoc Galii, odviezol vojsko nazad cez Rýn a dal strhnúť poslednú časť mosta v dĺžke dvesto stôp, ktorá sa dotýkala ubijských brehov. Na druhom konci mosta dal postaviť štvorposchodovú vežu, umiestnil tam na ochranu mosta posádku z dvanástich kohort a miesto poriadne opevnil. Za veliteľa toho priestoru i posádky určil mladého Gaia Volcutia Tulla.

Keď začínalo dozrievať obilie, Caesar sa pustil do vojny s Ambiorixom. Lucia Minucia Basila poslal s celou jazdou vopred cez Arduenský les, ktorý je najrozsiahlejší v celej Galii a siaha od brehov Rýna a treverského územia až po územie Nerviov a rozprestiera sa v dĺžke viac ako päťsto míľ. Basilovým cieľom bolo dosiahnuť nejaký úspech tým, že sa rýchlo presunie s vojskom a využije vhodnú chvíľu. Caesar mu pripomenul, že nesmie dovoliť v tábore rozkladať oheň, aby už z diaľky nebolo vidieť, že prichádza. Sám vraj ide hned' za ním.

32. Segni⁶⁶ a Kondrusi⁶⁷, ktorí boli pôvodom z germánskeho kmeňa a rákali sa ku Germánom usadeným medzi Eburónmi⁶⁸ a Trevermi, poslali k Caesarovi poslov s prosbou, aby ich nepokladal za nepriateľov a aby si nemyslel, že všetci Germáni, čo bývajú na ľavej strane od Rýna, sú rovnakého zmysľania. Sami vraj na vojnu ani nepomysleli a Ambiorixovi neposlali nijakú pomoc. Caesar si vec vyšetril vypočúvaním zajatcov a rozkázal im, aby mu priviedli všetkých Eburónov, čo sa k nim dostali ako utečenci. Slúbil im, že nespustoší ich územie, ak tak urobia.

Potom Caesar rozdelil svoje vojsko na tri časti a vozatajstvo všetkých légii stiahol do Atuatuky⁶⁹. To je názov pevnosti. Je takmer uprostred eburónskeho územia, kde si boli vybudovali zimný tábor Titurius a Aurunculeius. Toto miesto mu okrem iných dôvodov vyhovovalo najmä preto, lebo opevnenia z minulého roku boli ešte celkom dobré, takže mohol vojakom uľahčiť robotu. Na ochranu vozatajstva nechal štrnástu légii, jednu z troch, ktoré pred krátkym časom naverboval a doviedol z Itálie. Za veliteľa légie i tábora určil Quinta Tullia Cicera⁷⁰ a pridelenil mu ešte dvesto jazdcov.

36. Cicero pre všetky predchádzajúce dni veľmi starostlivo držal podľa Caesarovho rozkazu vojakov v tábore, ani jediného príslušníka zásobovacieho oddielu nepustil z opevnenia. Na siedmy deň však poslal päť kohort po obilie do najbližších polí – medzi poliami a táborom bol iba jeden kopec –, lebo prestával veriť, že Caesar dodrží sľub o počte dní. Dozvedel sa totiž, že postúpil príďaleko a o jeho návrate nebolo ani slychu. A popritom dal aj na reči tých, čo reptali na jeho trpezlivosť a nadávali, že nesmú vychádzať z tábora, akoby boli obľahnutí, hoci široko-ďaleko nebolo vidieť nič, čo by naznačovalo nejaké nešťastie, pretože deväť našich nasadených légii a hrozivá sila jazdy rozprášili a skoro celkom rozdrvili nepriateľov v oblasti troch míľ od tábora.

V tábore zostalo aj veľa vojakov z légii, lebo boli chorí. Tých, čo sa práve vyliečili – bolo ich tak zo tristo –, takisto poslali zberať obilie ako osobitný oddiel. Okrem toho s jeho dovolením šlo za nimi veľa pohoničov s veľkým množstvom záprahov, ktoré ešte zostali v tábore.

37. A práve v tom čase náhodou dobehli germánski jazdci a hneď sa aj pokúsili vpadnúť do tábora zadnou bránou tak, ako boli rozbehnutí. Keďže z tej strany bol les, nikto ich nezbadal, až keď sa priblížili k táboru natoľko, že nestačili ujsť ani kupci, ktorí mali pod násypom stany. Prekvapenie vyvolalo zmätok medzi našimi vojakmi, ktorí nič také nečakali. A kohorta, ktorá bola na stráž, ledva vydržala prvý nápor. Nepriatelia sa rozšli okolo tábora a hľadali nejaký prístup. Naši horko-ťažko obrátili brány. Prístup z inej strany znemožňovala poloha miesta a opevnenie. V celom tábore zavládol zmätok. Jeden druhého sa spytoval, prečo je poplach. Nikto nevydal rozkaz, kde sa má útočiť ani kde sa má kto postaviť. Jeden vyhlásil, že tábor má už v rukách nepriateľ, druhý tvrdil, že nepriatelia už prišli ako víťazi po zničení nášho vojska i hlavného veliteľa. Väčšina opriadala miesto novou poverou a stavala pred oči pohromu Cottu a Tituria, ktorí padli v tej istej pevnosti. Všetci boli nesmierne prestrašení a to len potvrdilo mienku barbarov, že dnu naozaj niet nijakej posádky, ako to počuli od zajatca. Usilovali sa preniknúť do tábora a navzájom sa povzbudzovali, aby si nepustili z rúk také veľké šťastie.

39. Medzitým naši vojaci dokončili zber obilia. Začuli krik. Napred odcválali jazdci. Tí hneď zistili, že situácia je veľmi nebezpečná. Na poli nebolo opevnenie, do ktorého by sa prestrašení vojaci uchýlili. Nováčikovia a neskúsení vojaci obrátili pohľady na vojenského tribúna a na centuriónov⁷¹ a vyčkávali na rozkazy. Nik nebol taký udatný, že by ho nečakaná udalosť nevyviedla z rovnováhy.

Keď barbari zďaleka zazreli odznaky našich oddielov, prestali obliehať tábor. Sprvoti sa nazdali, že sa to vrátili naše légie, ktoré – ako sa dozvedeli od zajatcov – vraj odišli dosť ďaleko. No o chvíľu s pohrdaním pozerali na malý počet našich vojakov a zaútočili na nich zo všetkých strán.

40. Pohoniči vybehli na najbližší kopec. Keď ich odtiaľ chytro zahnali, utiekli s odznakom oddielov k manipulom a tým vniesli ešte väčší zmätok medzi prestrašených vojakov. Jedni boli tej mienky, aby vytvorili klinový útvar a čo najrýchlejšie sa prebili do tábora, veď bol blízko. Boli si istí, že i keď sa časť dostane do nepriateľského obklúčenia a padne, ostatní sa môžu zachrániť. Druhí navrhli, aby zaujali postavenie na vrchole kopca a aby všetci znášali rovnaký osud. S tým návrhom však nesúhlasili starí vojaci, o ktorých sme povedali, že vyšli na pole ako osobitný oddiel. A tak sa vzájomne povzbudili a pod vedením Gaia Trebonia, rímskeho jazdca, prebili sa cez nepriateľov a všetci a bez straty jediného muža sa dostali do tábora. Hneď za nimi sa pustili pohoniči a jazdci rovnakým útokom a zachránili sa vďaka vynikajúcej udatnosti vojakov.

No tí, čo zaujali postavenie na temene kopca, pretože nemali ešte nijakú vojenskú skúsenosť, neboli schopní dodržať plán, ktorý si schválili, aby sa totiž bránili z vyššie položeného miesta, ani napodobniť tú priebojnosť a rýchlosť, ktorú videli a o ktorej sa presvedčili, že pomohla iným. Zišli na nepriaznivé miesto a pokúsili sa dostať do tábora. Centurióni, z ktorých poniektorí boli za udatnosť povýšení z nižších hodností ostatných légii do vyšších hodností tejto légie, padli, lebo veľmi hrdinsky bojovali, aby nestratili získanú vojenskú slávu. Jedna časť vojakov sa predsa dostala do tábora šťastlivo, pretože centurióni preukázali vynikajúcu udatnosť a nepriateľov odrazili, druhá časť zahynula v barbarskom obklúčení.

41. Germáni sa už vzdali nádeje na dobytie tábora, lebo videli, že naši zaujali bojové postavenie na opevnení, a preto sa pohrali za Rýn s korisťou, ktorú si predtým poschovávali v horách.

No v tábore vládol ešte aj po odchode nepriateľov taký hrozný strach, že v tú noc, keď Gaius Volusenus, poslaný s jazdou napred, prišiel do tábora a oznámil, že Caesar sa blíži a že vojsku sa nič nestalo, nik mu neveril. Všetkých sa zmocnil strach, rozprávali priam ako pomätení, že jazda sa k nim uchýlila na úteku, keď nepriatelia zničili celé pešie vojsko, a tvrdili, že Germáni by neboli obliehali tábor, keby naše vojsko nebola stihla pohroma. Až Caesarov príchod rozptýlil tento strach.

42. Keď sa Caesar vrátil, dobre poznajúc vojnové udalosti, vyčítal im iba to, že vypustili z tábora kohorty strážnej služby i kohorty posádky a že sa vonkoncom nič nemalo nechať na náhodu. Nazdával sa, že pri náhlom príchode nepriateľov zohrala veľkú úlohu náhoda, no ešte väčšiu v tom, že barbarov odvrátila od samého násypu a od brán tábora. Z toho všetkého ho najväčšmi prekvapilo to, že Germáni, ktorí prekročili Rýn s úmyslom vykradnúť a spustošiť Ambiorixovo územie, zaútočili na rímsky tábor a tak preukázali nezvyčajnú službu Ambiorixovi.

43. Caesar pokračoval v trestnej výprave proti nepriateľom. Zhromaždil veľa jazdcov zo susedných kmeňov a rozoslal ich na všetky strany. Vypaľovali sa všetky dediny a všetky osamotené gazdovstvá, ktoré kde kto zazrel. Znášala sa korisť zo všetkých strán. Obilie sčasti spotrebovalo veľké množstvo záprahov i ľudí a ostatné poľahlo pre pokročilý ročný čas a pre lejaky, takže aj keby sa bol niekto cez ten čas schoval, iste by bol po odchode nášho vojska zahynul, lebo tam nič nezostalo.

A keďže Caesar rozdelil veľké množstvo jazdy a poslal ju na všetky strany, jazdci často tvrdili, že pred chvíľou videli Ambiorixa na úteku, ešte vraj nemohol zmiznúť z dohľadu. V nádeji, že ho dobehnú, naši jazdci podstupovali nekonečnú námahu a horlivosťou takmer prekonávali svoje ľudské sily, lebo si mysleli, že sa tak veľmi zavďačia Caesarovi. No zrejme vždy čosi chýbalo, aby sa to celkom podarilo. A Ambiorix sa im strácal v skrýšach alebo húštinách a pod ochranou noci sa dostával do iných krajov a končín, nemajúc so sebou väčšiu ochranu ako štyroch jazdcov, ktorým jediným sa opovážil zveriť svoj život.

44. Keď Caesar takto spustošil krajinu Eburónov a stratil dve kohorty, odviedol vojsko do hlavného mesta Rémov, do Durocortora⁷². Na to miesto zvolal aj schôdzu galského snemu a žiadal, aby sa na ňom vyšetrovalo sprisahanie Senónov a Karnutov. Nad Acconom⁷³, hlavným pôvodcom plánu, vyslovil osobitne prísny rozsudok a podľa zvyku predkov ho dal popraviť. Podaktorí zutekali zo strachu pred súdom. Tých zakázal Galom prichýliť.

Potom umiestnil do zimného tábora dve légie blízko územia Treverov, dve na území Lingónov⁷⁴ a ostatných šesť v Agedincu⁷⁵ na území Senónov. Postaral sa ako zvyčajne o potravu pre vojsko a odišiel do Itálie konať krajské súdy.

Citované (s menšími úpravami) podľa CAESAR, Gaius Iulius: *Zápisky o vojne v Galii*. Z lat. orig. preložil a poznámky napísal: Hrabovský, Jozef; úvodnú štúdiu napíjala: Malá-Dekanová, Alexandra. Bratislava: Vyd. Spolku slov. spisovateľov, 2008, s. 46-47, 51-52, 75-76, 120-127.

Úplný latinský text pozri http://la.wikisource.org/wiki/Commentarii_de_bello_Gallico; <http://www.thelatinlibrary.com/caes.html>

Literatúra: SCHENK, Rudolf (ed.): *C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico*. 3. vyd. Praha: Česká grafická únia, 1920; latinský text tamže, s. 1-253.

* * *

- 1 Imperátor – pôvodne synonymum vojvodcu, neskôr išlo o čestný titul víťazného vojvodu, ktorý udeľoval senát, resp. vojvodcu za imperátora mohlo spontánne proklamovať aj vojsko alebo rímsky ľud. Za cisárstva tento titul prislúchal výlučne cisárovi.
- 2 Ako Galiu označovali Rimania územie, na ktorom žili Galovia, čiže Kelti. Rozlišovala sa pritom Predalpská Galia (Gallia Cisalpina), rozliehajúca sa v severnej Itálii najmä v povodí rieky Pád, kam prvé keltské kmene začali prenikať a usádzať sa okolo roku 400 pred n. l. Rímskou provinciou sa táto Galia, nazývaná aj Predná (Gallia citerior), stala okolo roku 220 pred n. l. Zaalpská či Zadná Galia (Gallia Transalpina, ulterior), predstavovala zasa územie ohraničené Alpami, riekou Rýn, Atlantickým oceánom, Pyrenejami a Stredozemným morom. Jej juhovýchodná časť medzi Alpami a horným tokom rieky Garonna sa od roku 121 pred n. l., keď sa stala rímskou provinciou, označovala ako Narbonská Galia alebo jednoducho Provincia (podľa toho je aj jej dnešný názov Provence).
- 3 Diktátor – v období rímskej republiky najvyšší úradník s mimoriadnymi právomocami, ktorý bol menovaný na základe rozhodnutia senátu najviac na dobu 6 mesiacov. Podliehali mu všetci úradníci vrátane konzulov. Prvým doživotne menovaným diktátorom bol Lucius Cornelius Sulla (v rokoch 82 – 79 pred n. l.), druhým Caesar.
- 4 Tribún ľudu (tribunus plebis) – rímsky úradník, ktorého si od roku 494 pred n. l. každoročne volili plebejci zo svojich radov na ochranu pred svojvôľou patricijov. Tribúni ľudu, ktorých bolo spravidla 10, mali rozsiahle právomoci vrátane nedotknuteľnosti a práva veta, ktoré im umožňovalo zmariť rozhodnutie ktoréhokoľvek rímskeho úradníka (okrem diktátora). Ich význam narastal úmerne s rastom práv plebejcov v rímskom politickom živote, od 2. storočia boli tribúni ľudu členmi rímskeho senátu.
- 5 Caesar označuje ako Galiu vlastne len to územie na severe Zaalpskej Galie, ktoré pred jeho príchodom nebolo podrobené Rimani.

- 6 Garumna – dnes rieka Garonne v juhozápadnom Francúzsku.
- 7 Matrona – dnes rieka Marna, prítok Seiny.
- 8 Sekvana – dnes rieka Seina.
- 9 Helvétania, Helvéti – keltský kmeň, ktorý sídlil pôvodne na území Švajčiarska, ale pod tlakom germánskych kmeňov sa Helvétania pokúsili presídliť na územie Galie, kde ich Caesar porazil a donútil vrátiť sa späť.
- 10 Rhodana – dnes rieka Rhône, prameniaca v Alpách a pretekajúca Ženevským jazerom.
- 11 Rímske datovanie sa riadilo podľa úradovania konzulov, dvoch najvyšších rímskych úradníkov, ktorí sa volili každoročne. Marcus Messala a Marcus Piso boli konzulmi roku 61 pred n. l.
- 12 Lemanské jazero – dnes Ženevské jazero.
- 13 Rímska míľa (mille passum) = 1 000 dvojkrokov = 1 481,5 m (dĺžková miera).
- 14 Ariovistus – kráľ germánskych Svébov, ktorý pomáhal keltským Sekvanom bojovať proti Heduoim, spojencom Rimanov.
- 15 Sekvani – silný keltský kmeň medzi riekami Saônou a Rhônou a pohorím Jurou.
- 16 Heduoivia – keltský kmeň medzi riekami Loirou a Saônou.
- 17 Dvojkrok (passus) – rímska dĺžková miera, ktorá zodpovedala 1,4815 m, členila sa na 5 stôp.
- 18 Légia – najvyššia samosprávna jednotka rímskeho vojska. V republikánskej dobe mal každý z dvoch konzulov jednu légiu, od 3. storočia pred n. l. dve légie, každú v sile 4 200 pešiakov a 300 jazdcov. Koncom republiky a v cisárskej dobe mala mať légia 6 000 pešiakov a 120 jazdcov, členila sa na 10 kohort, kohorta ako základná taktická jednotka mala 3 manipuly a manipul 2 centúrie.
- 19 Pomocné vojsko tvorili spravidla oddiely rímskych spojencov z radov miestneho (domáceho) i provinčného obyvateľstva.
- 20 Harudovia – germánsky kmeň, ktorý prešiel cez Rýn, spustošil územie Heduoiv a bojoval proti Caesarovi.
- 21 Markomani – germánsky kmeň sídliaci za Caesara na oboch brehoch rieky Main, neskôr sa presunul do Čiech.
- 22 Tribokovia – germánsky kmeň na ľavom brehu Rýna v okolí dnešného Štrasburgu.
- 23 Vangióni – germánsky kmeň pri strednom toku Rýna na juh od rieky Main.
- 24 Nemeti – germánsky kmeň, ktorý sídlil na ľavom brehu Rýna.
- 25 Sedusiovia – germánsky kmeň sídliaci medzi Rýnom, Dunajom a Neckrom.
- 26 Svébi – hromadný názov pre kmene v Germánii od Severného a Baltického mora až po Rýn a Dunaj.
- 27 Caesar tu zaznamenal zaujímavú zvyklosť na zvýšenie bojového odhodlania Germánov.
- 28 Legát (legatus) – vo všeobecnosti vyslanec či splnomocnenec, vo vojenstve pôvodne pobočník či zástupca veliteľa vojska, od čias Caesara veliteľ légie.
- 29 Kvestor bol vysoký štátny úradník so súdnou, finančnou a správnu právomocou, vo vojsku spravovali kvestori financie a zásobovanie, riadili výplatu žoldu, predaj koristi a zajatcov.
- 30 Výraz pilum prekladáme ako oštep, a nie kopija, ako sa uvádza v preklade Jozefa Hrabovského.
- 31 Caesar porazil Ariovista roku 58 pred n. l. v bitke pri Vésentione, hlavnom meste Sekvanov na pravom brehu rieky Doubs (dnes mesto Besançon).
- 32 Bibrax – hlavné mesto kelských Rémov, ktoré sa nachádzalo v dnešnom severnom Francúzsku severne od rieky Aisny.
- 33 Korytnačí šík mal za úlohu kryť vojakov proti vystreleným šípom, oštepom či kameňom; vytváral sa tak, že vojaci celého radu držali štít pred sebou, krajníci zasa zbok o ostatní vojaci nad hlavou, čím sa vytvoril účinný kryt pred strelami zo všetkých strán.
- 34 Numidania, Kréťania a Baleárčania slúžili v rímskom vojsku ako pomocné zbory ľahkej pechoty. Bojovali podľa vlastných zvyklostí, velili im však rímski dôstojníci – prefekti.
- 35 Rémovia – kelský kmeň v okolí dnešného mesta Remeš (Reims).
- 36 Myslia sa dve naposledy zriadené légie, čiže légia bez väčších bojových skúseností.
- 37 Sabis – dnes rieka Sambre v Belgicku.
- 38 stopa (pes) – rímska dĺžková miera, ktorá zodpovedala 0,2963 m, delila sa na 16 palcov.
- 39 Nerviovia – belgický kmeň sídliaci medzi riekami Šelda a Maasa.
- 40 Za pochodu mali vojaci prilbu zavesenú na hrudnom pancieri, až pred bitkou si na prilbu upevnili ako znak farebný chochol a nasadili si ju na hlavu.
- 41 Usipeti – germánsky kmeň na pravom brehu dolného Rýna.

- 42 Tenkteri – germánsky kmeň pri dolnom Rýne.
- 43 Sugambrovia – germánsky kmeň na pravom brehu Rýna, v okolí dnešného mesta Kolín nad Rýnom.
- 44 Ubiovia – germánsky kmeň na pravom brehu Rýna oproti ústiu rieky Mosel, rímski spojenci.
- 45 Obdobný spôsob stavby mosta, ako opisuje Caesar v prípade Rýna, Rimania zachovávali aj pri premostovaní iných riek vrátane Dunaja.
- 46 Pod odvodmi treba rozumieť nábor vojakov na doplnenie priradených či postavenie nových légii.
- 47 Pompeius sa po dohode s Caesarom stal konzulom na rok 55 pred n. l. spolu s Crassom. Po uplynutí konzulského roka Pompeius dostal na päť rokov správu Hispánie, kam však neodišiel, ale zostal so svojím vojskom v Itálii, žil neďaleko Ríma a Hispániu spravoval prostredníctvom svojich legátov.
- 48 Kohorta bola taktickou, v boji samostatne vystupujúcou jednotkou; velil jej hlavný centurión (stotník) a pozostávala z 3 manipulov, majúcich po dve centúrie; každá légia mala 10 kohort.
- 49 Indutiomarus – náčelník kmeňa Treverov.
- 50 Treveri – germánsky kmeň na dolnom toku rieky Mosely až k Rýnu, spočiatku priatelia, neskôr protivníci Rimanov. Ich meno pripomína dnešné mesto Trier v západnom Nemecku.
- 51 Ambiorix – náčelník germánskych Eburónov, roku 54 pred n. l. zničil rímske vojsko v sile jeden a pol légie.
- 52 Nerviovia – belgický kmeň na východ od Morinov medzi riekou Maasou a Šeldou.
- 53 Atuatkovia – germánsky kmeň v belgickej Galii, údajne potomkovia Kimbrov, medzi riekou Maasou a Šeldou v blízkosti mesta Namur.
- 54 Menapiovia – prímorský belgický kmeň na severe Belgicka.
- 55 Senóni – veľký keltský kmeň medzi riekami Loirou a Marnou, s hlavným mestom Agedincum, dnes Sens.
- 56 Karnuti – mocný keltský kmeň v okolí dnešných miest Orleáns a Chartres.
- 57 Divitiacus – náčelník Heduvov, ktorý roku 61 pred n. l. za účelom spojenectva podnikol cestu do Ríma, kde rokoval v senáte.
- 58 Druid – keltský žrec, kňaz, príslušník vyššie postavenej privilegovanej sociálnej vrstvy.
- 59 Caesar označuje všetkých keltských bohov menami rímskych bohov.
- 60 Dis bol bohom podsvetia, v keltskej mytológii mu zodpovedal boh Cernunnos.
- 61 Erathosten – helenistický vzdelanec, venoval sa chronológii i geografii. Žil asi v rokoch 284 – 202 pred n. l.
- 62 Tektosáski Völkovia – keltský kmeňový zväz, ktorého jednotlivé kmene sídlili v dnešnom Francúzsku, strednej a východnej Európe.
- 63 Hercýnsky les – pôvodne označenie pre horské a lesné masívy od Galie až po východné výbežky Karpát.
- 64 Raurakovia – keltský kmeň, ktorý sídlil v 1. storočí pred n. l. na území dnešného Bazileja.
- 65 Anarti – dácky kmeň, ktorý sídlil pri rieke Tise.
- 66 Segni – germánsky kmeň sídliaci medzi Eburónmi a Trevermi východne od stredného toku Maasy.
- 67 Kondrusi – germánsky kmeň v Belgicku na pravom brehu rieky Maasy v dnešnom kraji Condroz na juh od dnešného mesta Liège.
- 68 Eburóni – germánsky kmeň sídliaci v belgickej Galii na oboch brehoch stredného toku Maasy až po Rýn.
- 69 Atuataka – pevnosť na území Eburónov v okolí dnešného mesta Liège v Belgicku.
- 70 Quintus Tullius Cicero – mladší brat slávneho rímskeho rečníka a politika Marca Tullia Cicera.
- 71 Centúrio (stotník) – veliteľ centúrie; légia ich mala 60, manipul 2, tzv. prvý centúrio velil nielen svojej stotine, ale ako nadriadený druhého centúria i celému manipulu. V texte uprednostňujeme súčasný tvar centúrio oproti staršiemu centurión, ktorý uvádza v preklade Jozef Hrabovský.
- 72 Durocorturum – hlavné mesto Rémov, južne od rieky Axony, dnes Remeš (Reims).
- 73 Acco – náčelník Senónov.
- 74 Lingóni – keltský kmeň v oblasti prameňov rieky Seiny, Marny, Maasy a Saóny, priateľsky naklonený Rimanom; dnešné mesto Langres pripomína ich meno.
- 75 Agedincum – hlavné mesto Senónov, dnes Sens.

4 Diodoros Sicílsky o Keltoch

koniec 1. storočia pred n. l.

Diodoros Sicílsky (lat. Diodorus Siculus) žil v 1. storočí pred n. l. V diele Historická knižnica (*Βιβλιοθήκη ιστορική*) synchronne podal grécke a rímske dejiny od najstarších čias až po Caesarovu výpravu do Británie. V pasážach piatej knihy sa venoval Keltom a ich bojovým zvykom.

V, 29, 1 – 5. Na výpravách i v boji sa zvyknú vozit' na vozoch s dvojjápravom, na ktorom sa vezie vozataj i bojovník: v boji na koni napádajú nepriateľa oštepom, nato siahajú po meči.

Sú medzi nimi aj takí, ktorí dokonca pohrdajú smrťou, takže v boji útočia len nahí a opásaní bedrovými zásterkami. Sprevádzajú ich nižšie postavení pomocníci, vyberaní z nemajetných, ktorí plnia úlohu vozatajov a pomocníkov v boji.

Boj zvyknú začínať v usporiadanom šiku, vyzývajú najlepšieho z nepriateľov k osobnému súboju, hroziac zbraňami, aby zastrašili nepriateľa. Ak niekto z opačnej strany vybehne k súboju, ospevujú udatné činy predkov, chvastajú sa svojou statočnosťou, svojich súperov urážajú a ponížujú, a napokon všetku ich sebadôveru podlamujú slovami.

Odrezané hlavy nepriateľov priväzujú k šijam koní a skrvavenú zbroj nepriateľov dávajú nosiť otrokom ako triumf, sami spievajú víťazné hymny. Tie (*hlavy*) ako podiel na koristi pripevňujú nad vchod do svojich príbytkov, ako keby zabili divoké zvieratá.

Hlavy najvznešenejších nepriateľov potreté cédrovým olejom starostlivo ukladajú v skrinkách, chvália sa nimi pred hosťami, a aj keby im ponúkali za tieto hlavy veľké peniaze, neprijali by ich, nech by to bol ktokoľvek. – – –

30, 1 – 4. Ich odev je pozoruhodný. Obliekajú si pestrofarebné tuniky akoby pokryté kvetmi, a nosia nohavice, ktoré nazývajú *bracae*. Pásikové plášte, v zime hrubšie, v lete tenšie, pokryté početnými nášivkami v tvare kvetov, si zopínajú sponami.

Ako výzbroj majú štít, ktorý je dlhý ako ľudská postava a vyzdobený rôznymi ozdobami. Niektorí majú radšej kovové ozdoby v podobe zvierat, ktoré slúžia jednak na ochranu, jednak ako ozdoba. Kovové prilbice s dlhou vysokou ozdobou, ktorá akoby ich predlžovala, im chránia hlavu. Majú na nich pripevnené jednak rohy, jednak výrazné podoby vtákov či štvornohých zvierat.

Taktiež používajú na svoj barbarský spôsob trúby, ktoré vydávajú hrozný a v boji zastrašujúci rev. Niektorí majú natiahnuté kovové krúžkové brnenia, iní zasa spoliehajúc sa na prirodzenosť, bojujú nahí. Ako meče nosia podlhovasté *spathy*¹, ktoré

majú pripevnené k pravej ruke železnými alebo medenými retiazkami. Niektorí majú tuniky opásané pozlátenými alebo postriebrenými opaskami.

Zjavne ukazujú svoje oštepky, nazývané kopije ktorých železný hrot sa rovná dĺžke jedného laktá², s niektorými prídavkami môže byť aj dlhší.³ Hrot je široký takmer ako dve dlane⁴. Meče nemajú menšie ako iné národy oštepky.⁵ Ostrie oštepov je dlhšie ako pri mečoch. Časť z nich sa vyrába rovná, časť je zvlnená, aby sa telo pri zásahu nielen rozťalo, ale aby sa pri spiatočnom ťahu rana roztvorila a rozstrapkala.

31. Na pohľad vyzerajú strašne, vydávajú ťažké a hrozné zvuky. Pri rozhovoroch sú skúpi na slovo a uzavretí, (*takže*) ich vyjadrenia sú ťažko zrozumiteľné. — — —

Preložil Valachovič, Pavol.

Edícia gréckeho a latinského textu ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΗΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΤΑ ΛΕΙΨΑΝΑ. Diodori Siculi Bibliothecae historicae quae supersunt. Vol. primum. Ed.: Carolus Müllerus. Parisiis 1855.

Literatúra:

OŽDÁNI, Ondrej: *Dávnoveké zbrane na Slovensku*. Bratislava: Tatran, 1983;

KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard: *Vojenské dejiny Slovenska I. Stručný náčrt do roku 1526*. Bratislava [1994], s. 38-42, tamže (s. 39) aj citácia kratšej pasáže v skomolenom slovenskom preklade.

* * *

1 Spatha – dlhý obojsečný meč keltského pôvodu, ktorý do výzbroje prevzalo aj starorímske jazdectvo.

2 Lakeť vo funkcii gréckej i rímskej dĺžkovej miery zodpovedal 46,2, resp. 44,4 cm.

3 Hroty keltských kopijí z archeologických nálezísk na Slovensku (Chotín, Detva) dosahujú dĺžku zhruba 50 cm, občas však až 66,2 cm.

4 Dľaň – grécka i rímska dĺžková miera zodpovedajúca 7,4 cm.

5 Keltské meče z archeologických nálezísk na Slovensku sú dlhé od 70 do 95 cm a zhruba 6 cm široké.

5 Strabón: Zemepis prelom letopočtov

Grécky historik Strabón (okolo 63 pred n. l. – asi 24 n. l.) pochádzal z Amaseie v Ponte v Malej Ázii. Jeho spis *Γεωγραφικά* (Zemepis) v rozsahu 19 kníh je najobširnejším zachovaným dielom o antickom svete. V Strabónových správach sa prvýkrát spomínajú aj obyvatelia usadení v strednej Európe. Autor vychádzal zo starších správ polyhistora Poseidónia (asi 135 – 51 pred n. l.), ktorý osobne navštívil územia v západnej Európe (Hispaniu, Galiu) a zbieral geografické, historické a etnografické údaje. Strabón taktiež veľa cestoval, takže poznal veľkú časť vtedajšieho sveta, ďalšie informácie získaval zo spoľahlivých starších autorov. Ním uvádzané osídlenia kmeňov však neboli ešte definitívne, pretože napríklad na prelome letopočtov sa na území dnešných Čiech a Slovenska usadili germánske kmene.

II, 5, 30. Zvyšok za Itáliou a Keltikou predstavujú východné kraje Európy, ktoré vo dvoje pretína rieka Istros¹. Táto rieka plynie od západu na východ do Pohostinného (Čierneho) mora, pričom po ľavici zanechá celú Germániu – tá sa začína pri Rýne – celé Getsko a územie Týregetov, Bastarnov a Sauromatov až k rieke Tanais² a k Maiótskemu močiaru, po pravici zasa celú Tráciu a Ilýriu a napokon aj Grécko.

K Európe priliehajú ostrovy, o ktorých sme hovorili. Za (Héraklovými) Stĺpmi³ sa nachádzajú Gadeira, Kassiteridy a Britské ostrovy, znútra pred Stĺpmi sú to Gymnésie a ostatné ostrovčeky Feničanov, Massalijčanov a Ligyov, ďalej sú ostrovy pred Itáliou až k Aiolovým ostrovom a Sicílii a všetky tie, ktoré obklopujú Epeiros a Grécko až po Macedóniu a Trácky Chersonésos.

(Kelti a Germáni)

IV, 4, 2. Celý ten rod, ktorý sa teraz volá galský alebo galatský⁴, vášnivo obľubuje vojenstvo. Je prchký a hotový hneď sa biť, no inak je úprimný a nemá zlú povahu. Preto ak dačo Galov vydráždi, zhrknu sa dovedna a budú sa biť a to celkom otvorene a hlava-nehlava. Preto sú ľahko zdolateľní pre tých, ktorí majú plán premôcť ich vojensky. Stačí, ak ich hocikto hocikedy hocikde a pod hocakou zámienkou dokáže vyprovokovať, a hneď ich má ochotných vystaviť sa nebezpečenstvu, aj keď nebudú mať nijakú inú priaznivú okolnosť na zápas okrem vlastnej sily a odvahy. Pravda, ak sa ich podarí presvedčiť, ochotne sa púšťajú do užitočných činností, dokonca sa chytia aj humanitného vzdelávania rečníckeho umenia. Ich fyzická sila sa zakladá sčasti na tom, že majú urastené postavy, sčasti na ich množstve. Ľahko sa schádzajú vo veľ-

kom množstve preto, že sú úprimnej a nesebeckej povahy, takže sa vždy radi stávajú spoločníkmi tých svojich blízkych, ktorým sa podľa ich mienky deje nejaká krivda. Pravdaže, teraz sa všetci správajú mierovo, lebo ich Rimania zotročili, nuž žijú podľa nariadení dobyvateľov. Avšak my čerpáme tento náš opis zo starých čias a z obyčajov, ktoré sa až dosiaľ udržiavajú u Germánov.

Germáni sa totiž na nich podobajú prirodzenými vlohami aj zásadami politického usporiadania, sú s nimi príbuzní pokrvne, bývajú v susednej krajine, ktorú od nich oddeľuje iba rieka Rýn. Slovom, sú im veľmi blízki z viacerých stránok, ibaže Germánia⁵ leží severnejšie, ak sa porovnávajú jej najjužnejšie oblasti s juhom Galie a najsevernejšie so severom Galie.

Tým sa dá zdôvodniť, prečo sa tak ľahko rozhodujú presťahovať sa. Pritom sa premiestňujú v hordách a ako kompletne vojsko. Je to však skôr preto, že opúšťajú miesto aj s celou svojou domácnosťou, a nie že by ich zakaždým vyhánali silnejší protivníci.

Rimania si ich podmanili oveľa ľahšie ako Iberov⁶; vojnu s Ibermi začali prv a skončili neskôr ako boje s Galmi, kde medzitým zneškodnili všetky kmene jednak pri strednom Rýne, jednak pri Pyrenejskom pohorí. Keďže Gali útočia hromadne a v celej mase, hromadne boli aj porazení. Zato Iberi si boje rozvrhli a rozdrobili na menšie časti, viedli bitky vždy inokedy a na rozličných miestach záškodníckym spôsobom.

Gali sú teda od prírody všetci bojovníci, ale schopnejší sú ako jazdci než ako pešiaci; preto aj najlepšia jazda u Rimanov sa formuje práve spomedzi nich. A čím ďalej na sever a bližšie k oceánu, tým sú zápalistejšími bojovníkmi.

V, 1, 6. V minulosti ako som už povedal, sídlili v poriečí Pádu väčšinou Kelti. Najvýznamnejšími keltskými kmeňmi boli Bóji⁷ a Insubri, ako aj Senóni, ktorí spolu s Gaisatmi v minulosti zaútočili na Rimanov a zdolali ich. Tých však neskôr Rimania načisto vykynožili, Bójov aspoň vyhnali z ich miesta. Bóji sa presťahovali do oblastí pri rieke Istros, kde žili popri Tauriskoch v ustavičných vojnách proti Dákom⁸, kým ich nestihla úplná skaza. Svoju pôdu, ktorá patrila do Ilýrie⁹, prenechali susedom ako pastviny. Insubri prežili až doteraz. Ich metropolou je Mediolanion¹⁰, kedysi obyčajná dedina – lebo všetci žili na dedinách –, teraz však pozoruhodné mesto.

(Marobudovo kráľovstvo)

VII, 1, 3. V tých končinách sa nachádza Hercýnsky les¹¹ a kmene Svébov,¹² napríklad Kvádi, ktoré žijú vnútri lesa. V oblasti je aj Boiohaemum¹³, Marobudovo kráľovstvo. Marobud¹⁴ presťahoval do tohto svojho kráľovstva mnoho iných národov, dokonca aj svojich súkmeňovcov Markomanov. Tento muž bol pôvodne obyčajnou súkromnou osobou a politickej činnosti sa ujal iba po svojom návrate z Ríma. Tam totiž žil

v mladosti a tam sa mu dostalo priazne od Augusta. Po príchode do vlasti však dosiahol významné postavenie vladára a okrem kmeňov, o ktorých som už rozprával, podmanil si veľký ľud Lugiov¹⁵, ďalej Zumov, Gutónov, Mugilónov, Sidónov a spomedzi vlastných Svébov – to je veľký ľud! – Semnónov.

Čo sa ešte týka Svébov, ako som povedal, jedna časť ich kmeňov býva vnútri lesa, druhá časť mimo, a to v susedstve Getov. Slovom, národ Svébov je najväčší. Prechádza totiž od Rýna až k Labe. Určitá časť z nich, najmä Hermunduri¹⁶ a Longobardi¹⁷, dokonca obsadzujú breh Labe. Teraz však s konečnou platnosťou boli odtiaľ vyhnaní aj oni. Utiekli na druhý breh rieky.

Všetky spomenuté kmene majú spoločnú črtu v tom, že veľmi ľahko menia svoje sídla, a to vďaka tomu, že žijú skromne, nevenujú sa poľnohospodárstvu, netvorí sa zásoby, ale bývajú v kolibách, ktoré si pripravujú zo dňa na deň. Zdrojom obživy je predovšetkým pastierstvo, čiže tak ako u kočovníkov, ktorých napodobňujú aj v tom, že nakladajú svoje imanie na vozy a obracajú sa aj so svojimi čriedami ta, kde sa im zapáči.

Iné, menej významné germánske kmene sú: Cheruskovia, Chatti, Gamabrivi, Chattuari. Potom smerom k oceánu Sygambri, Chaubovia, Brukeri a Kimbri, Kaulkovia, Kaulkovia, Kampsiani a ešte veľa ďalších.

Tým istým smerom ako Amasias plynú rieky Bisurgis a Lupias. Lupias je vzdialený od Rýna približne šesťsto stadií¹⁸ a preteká územím Malých Brukerov. Známa je takisto rieka Salas, lebo medzi ňou a Rýnom viedol úspešné vojny Drusus Germanicus¹⁹ a tam napokon aj skončil. Podmanil si nielen väčšinu kmeňov, ale aj ostrovy v pásme pobrežnej plavby, medzi nimi napríklad Byrchanis, ktorý obsadil až po obliehaní.

4. Uvedené kmene sa stali známymi vďaka vojnám s Rimanmi, či už sa im podrobovali a potom sa znova proti nim búrili, alebo opúšťali svoje sídla. A bolo by ich známych ešte viac, keby bol Augustus nariadil svojim vojvodcom prekročiť Labe s tým, že sa majú pustiť v pätách za kmeňmi, ktoré sa ta išli presídliť. Pravda, Augustus pokladal za schodnejšie viesť tú vojnu, ktorú má práve v rukách, no v tom prípade sa zriecť zákrokov proti kmeňom, čo ostávali v pokoji na druhej strane Labe, a neprovokovať ich, lebo spoločná nenávisť by ich zjednotila.

S vojnou začali Sygambrovia, bývajúci blízko Rýna; ich náčelníkom bol Melón. Vojna, ktorá tam prepukla, sa šírila rad-radom po ďalších kmeňoch. Tie postupne preberali rozhodujúcu úlohu a potom sa zosypávali, no znova sa púšťali do odboja, pričom zrádzali rukojemníkov i dôveru. Nedôvera voči nim býva nanajvýš užitočná. Tí spomedzi nich, ktorí si získali plnú dôveru, potom najväčšmi uškodili, konkrétne Cheruskovia a ich vazali, ktorí v rozpore so slávnostnými zmluvami prepadli zo zálohy tri légie Rimanov pod vedením Quinctilia Vara²⁰ a zničili ich. Napospol všetci to však odpykali a poskytli mladému Germanikovi dôvod na skvelý triumf. Veď v triumfálnom sprievode bolo vidno medzi zajatcami tých najvznešenejších mužov i ženy.

Bol tam Segimundus, Segestov syn a hlavný náčelník Cheruskov, bola tam jeho sestra, manželka onoho Arminia, ktorý velil branným silám Cheruskov vtedy, keď došlo k porušeniu slávnostných zmlúv proti Quinctiliovi Varovi; ten ešte aj teraz pokračuje vo vojne. Meno tejto Arminiovej manželky bolo Thusnelda. S ňou išiel v sprievode aj trojročný syn Thumelikos, ďalej Sesithakos, syn náčelníka Cheruskov Segiméra, jeho žena Ramis, dcéra Ukroméra, náčelníka Chattov, ďalej Deudorix, syn Melónovho brata Baitoriga, príslušník kmeňa Sygambrov.

Arminiov test Segestés sa však od samého začiatku staval proti plánu svojho zaťa a využil vhodnú príležitosť, aby prebehol do opačného tábora. Aj on sa zúčastnil na triumfe, ale medzi najväčšími priateľmi (*Ríma*), zahrnutý poctami.

V slávnostnej prehliadke defiloval aj kňaz Chattov Libés i ďalší zajatci, ktorí boli príslušníkmi decimovaných kmeňov – Kaulkov, Kampanov, Brukerov, Usipov, Cheruskov, Chattov, Chattuariov, Dandov, Tubattiov.

Rýn delí od Labe vzdialenosť približne tritisíc stadií, ak by človek mal možnosť ísť stále priamou cestou. Teraz však treba chodiť naokolo a veľkou okľukou cez trasoviská a husté lesy.

(Hercýnsky les, jeho okolie a obyvatelia)

VII, 1, 5. Hercýnsky les²¹ je mimoriadne hustý a navyše ho tvoria mohutné stromy. Rastie v nedostupných krajoch, zaberá plochu s veľkým obvodom, no uprostred sa rozprestiera územie, ktoré poskytuje veľmi dobré možnosti pre svoje obyvateľstvo; o tom území sme práve hovorili.

V jeho blízkosti sa nachádzajú pramene Istra a Rýna, medzi nimi je jazero²² a bariéry, ktoré vznikajú tým, že sa Rýn rozvodňuje. Toto jazero meria po obvode vyše šesťsto stadií, priečne takmer dvesto. Vnútri má jazero ostrov, ktorý využil ako svoju základňu Tiberius²³, keď bojoval s loďstvom proti Vindelikom²⁴. Jazero leží južnejšie oproti prameňom Istra, a tak pre toho, kto ide z Keltiky do Hercýnskeho lesa, je nevyhnutné najprv sa preplaviť cez jazero a potom cez Istros; ďalšia cesta vedie už cez schodnejšie miesta a k lesu možno napredovať cez náhorné roviny. Tiberiovi stačil jednoduchý pochod, keď vyrazil od jazera, aby uvidel pramene Istra.

Na krátkom úseku sa k jazeru primykajú Rhaeti, väčšiu časť brehov obsadzujú Helvéti a Vindelici. Potom prichádzajú Norikovia a pustatina Bójev. Všetky národy, ktoré žijú v tej oblasti až po Panóniu²⁵ – ide zväčša o Helvétov a Vindelikov – obývajú náhorné roviny. Rhaeti a Norikovia vystupujú až k alpským priesmykom a na italskom svahu sa skláňajú dvomi smermi, keďže jedni sa dotýkajú Insubrov, druhí zasa Karnov a kraja okolo Aquileie²⁶.

Jestvuje však aj iný mohutný les, a to Gabréta²⁷. Ten je na strane Svébov bližšej k nám, kým Hercýnsky hvozď je na tamtej vzdialenejšej. Aj Gabrétsky les je však v ich držaní.

VII, 2, 2. Právom odmieta tieto tvrdenia u spisovateľov Poseidonios²⁸ a vyslovuje nie najhorší dohad, že Kimbrovia, ktorí sú lúpežní a kočovní, podnikli výpravu až do blízkosti Maiótskeho močiara. Podľa nich dostala svoje meno úžina Kimmerijský Bospor²⁹, čiže Kimbrický, pretože Gréci hovoria Kimbrom Kimmeri.

Okrem toho Poseidonios rozpráva, že predtým bývali v Hercýnskom lese aj Bóji, a keď Kimbri pritiahli do tohto priestoru, Bóji ich odtiaľ vytisli a oni zostúpili k Istru a ku galským Skordiskom³⁰, potom pokračovali k Tauristom či Tauriskom – to sú takisto Galovia – a napokon k Helvétom. Helvéti oplývajú zlatom a vynikajú mierumilovnosťou. Keď však sa zahľadeli na bohatstvo, ktoré vzišlo zo zbojstva a prevyšovalo ich bohatstvo, nevedeli odolať – spomedzi nich to boli predovšetkým Tiguréni a Tóygeni – nuž sa spolu s Kimbrami vydali na výpravu. Pravda, Rimania všetkých zničili, a to tak Kimbrov samých, ako aj tých, ktorí sa s nimi dali strhnúť; jedných vo chvíli, keď prekročili Alpy smerom do Itálie, druhých až mimo Álp.

(Dácke a trácke kmene)

VII, 3, 1. Južnú časť Germánie, tú, ktorá je v priamom dotyku s brehom Labe, teda obývajú Svébi. Ich bezprostrednými susedmi sú Geti³¹, ktorých územie predstavuje pásmo na začiatku úzke, natiahnuté popri Istre v južnom smere a v opačnom smere k predhoriu Hercýnskeho lesa, zahŕňajúc v sebe aj územie hôr, potom sa však rozširuje smerom na sever až po krajinu Tyregetov; presné hranice však nie sme v stave opísať.

Pre úplnú neznalosť tých miest si podaktorí tvorcovia mýtov trúfali hovoriť o Ripajských horách a o Hyperborejcoch. Dokonca Pytheas z Massilie opísal klamstvá o tamojšom prímorskom kraji, pričom svoje lži zahalil navonok do vedeckých výskumov z oblasti astronómie a matematiky.

Onen druh informácií si teda netreba všímať. Takisto ak Sofokles³² vytvoril nejakú tragédiu, kde hovorí o Óreithyi, že sa jej zmocnil Boreas a niesol ju

nad celým morom až na samý zeme kraj,

kde noc má pramene a nebo dokorán

sa otvára, kde Foibos má svoj dávnny sad – – –

to v našom terajšom výklade vonkoncom nezaváži, ale treba to nechať bez povšimnutia, tak ako to urobil Sokrates vo Faidrovi. Hovorme teda jedine o tom, čo sme čerpali zo staršieho i súčasného vedeckého bádania.

2. Nuž Gréci pozerali na Getov ako na Trákov³³. Po obidvoch stranách Istru sa usadili aj oni, aj Mýsi – to sú takisto Tráci – ktorým sa teraz hovorí Mézi. Od nich sa odtrhli tí Mýsovia, ktorí v súčasnosti sídlia medzi Lýdmi³⁴, Frýgmami³⁵ a Trójanmi. Napokon aj títo Frýgovia sú vlastne Brigovia, odnož kmeňa Trákov, takisto ako Mygdoni, Bebrykovia, Maidobithýni, Bithýni a Thyni; k nim, myslím, treba prirátať aj Mariandynov. Títo všetci celkom opustili Európu. Ostali jedine Mýsovia.

3. Pokiaľ ide o Getov, nechajme bokom staré histórie a pozrime sa konečne na tie udalosti, ktoré nám núka súčasnosť. Get Burebista³⁶ sa dostal do hlavného náčelníctva nad svojím kmeňom. Keďže si uvedomoval, ako jeho ľudia trpia ustavičnými vojnami, do takej miery ich pozdvihol vo výcviku, v disciplíne a v rešpektovaní rozkazov, že v priebehu pár rokov vybudoval mocnú ríšu a Getom podriadil väčšinu ich susedov. To už naháňal strach aj Rimanom, pretože bez zábran prekračoval Istros a plienil v Trácii vrátane Macedónie a Ilýrie. Zdecimoval aj Keltov, ktorí žili premiešani medzi Trákmi a Ilýrmi. Bójov, ktorým vládol Kritasiros, ako aj Tauriskov vykročil do posledného človeka.

Aby si zabezpečil úplnú poslušnosť súkmeňovcov, vzal si ako podporovateľa čarodajníka Dekainea, ktorý krížom-krážom poprešiel Egypt, kde sa naučil rozpoznávať isté znamenia, ktoré dopredu upozorňujú na vôľu božstiev. Zakrátko aj jeho kládli na roveň bohu tak, ako sa to stalo, keď sme rozprávali o Zamolxisovi. Hľa, jedna ukážka poslušnosti voči nemu: Geti sa dali presvedčiť, aby vykopali svoje viniče a žili bez vína.

Burebista však predčasne zahynul potom, ako sa niektorí vzbúrili proti nemu; Rimania ani nestihli vyslať proti nemu výpravu. Jeho nástupcovia rozdelili dŕžavu na viacero samostatných častí. Dokonca aj teraz, keď Caesar Augustus poslal výpravu proti nim, sa delia na päť údelov, kým pôvodne sa rozišli do štyroch. Pravdaže, takéto delenia sú dočasné; raz vyzerajú tak, raz inak.

VII, 3, 12. V tej krajine však vzniklo a doteraz trvá aj iné delenie, pozostatok starého stavu: jedni si dávajú pomenovanie Dáci, druhí Geti. Getmi sa nazývajú tí, čo sa ťahajú k Pontskému (*Čiernemu*) moru a východným smerom, Dákmi zasa tí na opačnej strane smerom ku Germánii a k prameňom Istra. Tí sa podľa mojej mienky za dávnych čias volali *Daovia*, z čoho pochádza aj to, že v Aténach otroci často nosili meno Geta a Daos. Toto je akiste pravdepodobnejšie vysvetlenie ako to, ktoré ich odvodzuje od Skýtov³⁷, ktorým sa hovorí Daai. Tí navyše bývajú ďaleko v okolí Hyrkánie a je nepravdepodobné, že by sa otroci do Attiky dovážali až odtiaľ.

Otroci totiž dostávali mená podľa krajín, odkiaľ ich dovážali, a to tak, že sa alebo zhodovali s pomenovaním obyvateľov ich domoviny, napríklad Lydos – Lýdčan, Syros – Sýrčan, alebo otrokov oslovovali tými menami, ktoré boli v danej krajine obzvlášť rozšírené, napríklad Frýgovi hovorili Manés alebo Midas, Paflagónčanovi Tibios.

Onen ľud, ktorý sa za Burebistovej vlády tak vysoko vyšvihol, postihlo hlboké pokorenie v dôsledku vnútorných rozbrojov a zásahov Rimanov. Napriek tomu sú ešte aj dnes schopní postaviť štyridsaťtisíc mužov!

(Krajiny a obyvateľstvo v Podunajskej a na Balkáne)

VII, 5, 1. Ostáva nám časť Európy z našej strany Istra, ktorá je obklopená morom. Začína sa z hĺbky Adriatika³⁸ a ide až po Sväté ústie Istra, pričom do seba zahŕňa Hel-

ladu vrátane macedónskych a epirských kmeňov a tie, ktoré sú nad nimi až k Isthmu a k jednému i druhému moru – myslím tým Adriatické (*Jadranské*) a Pontské – pričom smerom k Adriatiku sú ilýrske kmene, na druhú stranu zasa až k Propontide³⁹ a k Hellespontu trácke a prípadne sú medzi nimi pomiešané aj skýtske a keltské.

Začiatkom nášho výkladu – lebo tak to treba – urobme Istros. Na to nadviažeme rozprávaním o miestach tak, ako sme ich precestovali; ide o oblasti, ktoré sú v priamom dotyku s Itáliou, Alpami, Germánmi, Dákmi a Getmi. Azda by sa toto územie dalo rozdeliť na dve oblasti. Ilýrske, Paiónske a Trácke pohorie sú do istej miery súbežné s Istrom, tvoria akoby jednu celistvú líniu, ktorá prechádza od Adrie k Pontu. Severná oblasť predstavuje kraje medzi Istrom a uvedenými horstvami, na juh sa potom ťahá Grécko a s ním bezprostredne susediaca barbarská krajina až po zmienené horské pásmo.

Na strane Pontu je pohorie Haimos⁴⁰, najdôležitejšie v tejto oblasti a aj najvyššie, pretínajúce Tráciu zhruba v strede. Polybios⁴¹ vraví, že odtiaľ možno dovidieť jedno i druhé more, ale to nehovorí pravdu. Veď vzdialenosť k Adrii je priveľká a dohľadu zacláňa mnoho prekážok.

Takmer celá Ardiaia sa nachádza pri Adrii. Vo vnútrozemí je potom Paiónia, ktorá je celá vysoko položená, keďže ju z obidvoch strán lemujú hory, a to z tráckej strany sú to pohraničné Rodopy, druhé najvyššie horstvo po Haime, z opačnej strany severne sú to Ilýrske hory, krajina Autariatov a Dardansko.

Hovorme vari najprv o ilýrskej oblasti, ktorá sa dotýka Istra a Álp, a to tých, ktoré ležia medzi Itáliou a Germániou – tie sa začínajú pri jazere, ktoré patrí Vindelikom, Rhaetom a Tóygenom.

2. Istú časť tejto krajiny spustošili Dáci, keď vo vojne zdolali Bójov a Tauriskov⁴², keltské kmene pod Kritasirovou vládou. Vraveli, že tá krajina patrí im, hoci ju oddeľuje rieka Pathisos⁴³, tečúca od hôr do Istra k územiau takzvaných galských Skordiskov⁴⁴. Tí v skutočnosti bývali roztrúsení na jednom území spolu s Ilýrmi a Trákmi. Tých prvých Dáci vypudili, týchto však často využívali ako spojencov.

Zvyšok územia majú Paióni; ich hranicou na sever a na východ sú Segestiké⁴⁵ a Istros, no ešte väčšmi sa ťahajú k iným oblastiam. Segestiké je panónske mesto na sútoku viacerých riek, napospol všetkých splavných, jedinečné východisko pre operácie vo vojne proti Dákom, pretože sa nachádza tesne pod Alpami, ktoré sa tadiaľ ťahajú až ku krajine Japodov, kmeňa, ktorý je keltský aj ilýrsky zároveň. Odtiaľ tečú aj rieky, po ktorých sa do nej dopravuje veľa rozmanitého tovaru predovšetkým z Itálie. Lebo do Nauporta je z Aquiley cez Okru tristo päťdesiat stadií. Nauportos, kam premávajú veľké vozy, je sídlom Tauriskov. Podaktorí hovoria o vzdialenosti päťsto stadií.

Okra je najnižšie položená časť Álp, ktoré sa ťahajú od krajiny Rhaetov po krajinu Japodov. Odtiaľ sa horstvo opätovne dvíha do krajiny Japodov a volá sa Albia. Rovnako aj od Tergeste, dediny v Karnike, jestvuje prepravná trasa cez Okru k moča-

rine nazývanej Lugeon. Blízko Nauportu tečie rieka Korkoras, ktorá sa dá použiť na prepravu tovarov. Vlieva sa do Sávy a tá odovzdáva svoje vody Noaru pri Segestike. Počínajúc týmto bodom sa už Noaros rozrastá aj tým, že pribral rieku Kolapis, ktorá tečie od horstva Albia cez Japodov. Noaros sa vlieva do Istru na území Skordiskov.

Väčšina uvedených riek umožňuje plavbu na sever. Cesta od Tergesty k Istru meria približne tisíc dvesto stadií. Blízko Segestiky je pevnosť Siskia a Sirmion, ktoré ležia na ceste vedúcej do Itálie.

3. V Panónii žijú tieto kmene: Breukovia, Andizéti, Ditióni, Peirusti, Mazaiovia a Diasitiati, ktorých náčelníkom bol Batón, ale aj ďalšie menej významné zoskupenia, ktorých územie sa ťahá smerom na juh až k Dalmácii a takmer až k časti územia Ardiaiov.

Celé toto územie medzi morom a sídlami panónskych kmeňov, ktoré siaha od najhlbšieho výbežku Adrie a prechádza horstvami až k Rizonskému zálivu a krajine Ardiaiov, je Ilýrsko – – –

6. Uardiaiovia bolo meno tých, čo sa neskôr pomenovali Ardiaiami. Od (*Jadranského*) mora ich zatlačili do vnútrozemia Rimania, lebo sužovali more pirátstvom. Rimania ich donútili roľníčiť, ale pôda je tam kamenistá a chudobná, nevhodná pre roľníkov. Pre ten kmeň to znamenalo dokonalú skazu, len-len že celkom nevymizli. Také čosi sa prihodilo aj iným kmeňom v tejto oblasti. Tí, ktorí boli sprvoti na vrchole moci, zakúsili dokonalé poníženie, ba aj vymizli. Spomedzi Galatov to boli Bóji a Skordiskovia, spomedzi Ilýrov Autariati, Ardiaiovia a Dardani, spomedzi Trákov Triballovia. Bol to dôsledok urputných vojen najprv medzi sebou navzájom, neskôr proti Macedóncom a Rimanom⁴⁶.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 125-127, 139-143, 110-111.

Knihy 6 – 14 v gréckom prepise dostupné na <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0197:book=6:chapter=1:section=1&redirect=true>

Literatúra: MEINEKE, A. (ed.): Strabo. *Geographica*. Leipzig: Teubner, 1877.

* * *

- 1 Istros – grécky názov rieky Dunaj.
- 2 Tanais – dnes rieka Don.
- 3 Heraklove stĺpy – dnešný Gibraltar.
- 4 Gali, Galati – Kelti.
- 5 Germánia – vo všeobecnosti územie osídlené prevažne germánskymi kmeňmi, kam patrili i dnešné Čechy, Morava a západné Slovensko; neskôr rímska provincia na ľavom brehu Rýna, ktorú cisár Domitian rozdelil na Hornú (Germania Superior) s hlavným mestom Argentoratum (dnešný Štrasburg) a Dolnú

- (Germania Inferior) s hlavným mestom Collonia Agrippina (dnes Kolín nad Rýnom).
- 6 Iberi – sídlili na Pyrenejskom polostrove, časť územia si Rimania podrobili počas druhej púnskej vojny (218 – 202 pred n. l.) v boji s Kartágom, ďalšie územia a kmene si podmanili v 2. a 1. storočí pred n. l.
 - 7 Bóji, Bójovia – kočovný keltský kmeň žijúci na viacerých miestach; v najstaršom období na území dnešných Čiech, zhruba od roku 400 pred n. l. v severnom Taliansku, od roku 80 pred n. l. v Panónii, čiže v dnešnom západnom Maďarsku a východnom Rakúsku, odkiaľ ich však zakrátko vytlačili Germáni, takže spolu s Helvétmi bojovali proti Caesarovi, ktorý ich po skončení vojny usadil na území Heduvov pri rieke Loire.
 - 8 Dáci, Dákovia – kmeň z vetvy indoeurópskych Trákov, ktorý zhruba od bronzovej doby obýval rozsiahly areál Východných Karpát, najmä na území dnešného Rumunska. Roku 106 si ich podmanili Rimania a následne tu zriadili rímsku provinciu Dacia. Na prelome letopočtov sídlili Dáci aj na južnom Slovensku, odkiaľ ich v prvej polovici 1. storočia Jazygovia a Kvádi zatlačili do hornatých severných či južných krajov. Podieľali sa tu na tzv. púchovskej kultúre.
 - 9 Ilýria, Illyricum – územie na Balkáne od Jadranského mora po riekú Sávu v staroveku osídlené indoeurópskymi Ilýrmi, ktorých si podmanili Rimania a azda už v 2. storočí pred n. l. tu zriadili provinciu Illyricum.
 - 10 Mediolanion, Mediolanium – dnes Miláno v severnom Taliansku.
 - 11 Hercýnsky les – pod týmto názvom sa označovali pôvodne lesy od stredného Francúzska až po východné časti dnešných Karpát. Postupne sa pojem zužoval a vyčleňovali sa jednotlivé samostatné pohoria.
 - 12 Svébi – západogermánsky kmeňový zväz, do ktorého patrili Markomani, Kvádi, Semnóni, Alamani a Longobardi. Pôvodne sídlili na strednom Rýne, postupne sa v 1. storočí pred n. l. posunuli na východ (Markomani do Čiech, Kvádi na Slovensko).
 - 13 Boiohaemum, čiže, zem Bójov, zhruba dnešné Čechy a Morava, ktoré boli jadrom Marobudovej ríše.
 - 14 Marobud (Maroboduus) – vyrastal na dvore cisára Augusta, znalosti rímskej administratívy a vojenstva využil pri budovaní germánskej ríše – kráľovstva, ktorého jadrom bolo územie dnešných Čiech a Moravy, od roku 19, keď ho vypudil Katvalda, žil v rímskej internácii v Ravene.
 - 15 Lugiovia – germánsky kmeňový zväz, ktorý sídlil v Sliezsku okolo rieky Odry.
 - 16 Hermunduri – germánsky kmeň, okolo prelomu letopočtu usadený pri hornom toku Dunaja.
 - 17 Longobardi – severogermánsky kmeň, ktorý okolo prelomu letopočtu patril pod Marobudovu vládu, neskôr sa zúčastnil na markomanských vojnách.
 - 18 Stadium (grécky stadion) – dĺžková miera v priemere zhruba 185 metrov.
 - 19 Nero Claudius Drusus Germanicus (38 – 9 pred n. l.) – syn Livie Drusilly, mladší brat neskoršieho cisára Tiberia. Zomrel po páde z koňa.
 - 20 Publius Quinctilius Varus bol v roku 13 pred n. l. konzulom, roku 8 – 9 pred n. l. prokonzulom v Afrike, roku 7 – 6 pred n. l. prokonzulom v Sýrii a roku 6 – 7 prokonzulom v Germánii. Po katastrofálnej porážke v Teutoburskom lese roku 9 spáchal samovraždu.
 - 21 Hercýnsky les – pod týmto názvom sa označovali pôvodne lesy od stredného Francúzska až po východné časti dnešných Karpát. Postupne sa pojem zužoval a vyčleňovali sa jednotlivé samostatné pohoria.
 - 22 Myslí sa tým dnešné Bodamské jazero.
 - 23 Tiberius Claudius Nero – druhý rímsky cisár (vládol 14 – 31).
 - 24 Vindelici, Vindelikovia – keltský kmeň, roku 15 pred n. l. ho pri Bodamskom jazere porazil Tiberius.
 - 25 Panónia – územie v strednej Európe ohraničené na severe a východe Dunajom, na juhu Sávou, na západe východnými výbežkami Álp; pôvodne tvorila súčasť Ilýrie, okolo roku 9 Rimania z nej vytvorili samostatnú provinciu, od roku 114 bola rozdelená na Hornú a Dolnú Panóniu a Diocletianovou reformou na Prvú a Druhú Panóniu, Valériu a Saviu. Mala významné postavenie ako pohraničná provincia s vysokou koncentráciou vojska.
 - 26 Aquileia – kolónia na severnom pobreží Jadranského mora, ktorú Rimania založili roku 181 pred n. l. ako východný bod Jantárovej cesty.
 - 27 Gabréta – pravdepodobne dnešná Šumava.
 - 28 Poseidonios – grécky filozof a polyhistor (asi 135 – 51 pred n. l.), jeho diela používali a často citovali Strabón, Plútarchos, Cicero, Caesar.
 - 29 Kerčský Bospor na severnom pobreží Čierneho mora, s riekou Don (Tanais) tvoril hranicu medzi Európou a Áziou.

- 30 Skordiskovia – keltský kmeň, ktorý sídlil na východe Panónie pri ústí rieky Sávy.
- 31 Geti – indoeurópsky kmeň sídliači na dolnom Dunaji patrili azda k trácko-frýzskej jazykovej skupine, neskôr bol stotožňovaný s Dákmi.
- 32 Sofokles (497/6 – 406 pred n. l.) – grécky dramatik, autor asi 120 drám.
- 33 Tráci – hromadný názov pre indoeurópske kmene obývajúce severovýchodné územie Balkánskeho polostrova.
- 34 Lýdi – dávný kmeň v západnej časti Malej Ázie, podľa Herodota boli predkami Etruskov.
- 35 Frýgovia – indoeurópsky kmeň, ktorý okolo roku 1200 pred n. l. pod tlakom Trákov presídlil z Balkánu do Malej Ázie.
- 36 Burebista – dácky kráľ (panoval asi 60 – 44 pred n. l.), ktorý podnikol útok proti podunajským kmeňom v Panónii, ktorých časť sa z Panónie vysťahovala. Proti nemu bojovali Pompeius i Caesar.
- 37 Skýti – súhrnné pomenovanie pre príslušníkov rôznych staroiránskych kmeňov žijúcich na rozsiahlom území v Čiernomórí, Malej Ázii i na Balkáne.
- 38 Adriatik – dnes Jadranské more.
- 39 Propontida – dnes Marmarské more.
- 40 Haimos – dnešné pohorie Balkán.
- 41 Polybios – grécky historik (asi 200 – 120 pred n. l.).
- 42 Tauriskovia – keltský kmeň, ktorý pôvodne sídlil v západnej časti Álp, neskôr presídlil do západnej časti Panónie.
- 43 Pathisos – v súčasnosti Tisa.
- 44 Skordiskovia – keltský kmeň, ktorý sídlil pri ústí rieky Sávy.
- 45 Segestiké – neskôr Siscia, dnes mesto Sisak v dnešnom Chorvátsku.
- 46 Boli to tzv. macedónske vojny (215 – 205; 200 – 197; 171 – 168 pred n. l.).

6 Gaius Velleius Paterculus: Dejiny Ríma

po roku 30

Gaius Velleius Paterculus (asi 19 pred n. l. – po 31 n. l.) ako legát bol priamym účastníkom rímskych vojenských akcií na strednom Dunaji a preto veľmi dobre poznal kraje a udalosti, ktoré opísal v diele o rímskych dejinách *Historia Romana*, ktoré malo dve knihy. V prvej časti opísal udalosti z obdobia Rímskej republiky v rokoch 167 – 146 pred n. l., v druhej časti sa zamerl na opis vojen na severnej hranici Rímskej ríše za vlády cisára Augusta a Tiberia. Jeho správy sú cenným doplnkom neskorších Tacitových diel (pozri dok. č. 8, 10, 11).

II, 108. Okrem kmeňa Markomanov nebol v Germánii už nijaký kmeň, ktorý by Rimania mohli poraziť. Tento kmeň opustil pod velením Marobuda¹ svoje bývalé sídla, postúpil do vnútrozemia a usídlil sa v rovinách obkolesených Hercýnskym lesom².

Nech sa akokoľvek ponáhľam, v nijakom prípade nemôžem obísť mlčaním tohto muža. Marobud bol potomok vznešeného rodu, fyzicky veľmi mocný, divej povahy, barbarom bol skôr svojím pôvodom než rozumom. Prvé miesto vo svojom kmeni si nevydobil po vnútorných nepokojoch alebo náhodou, a tak nebola jeho pozícia nestála a závislá od ľubovôle poddaných. Jeho cieľom bola pevná ríša a kráľovská moc; preto sa rozhodol vzdialiť svoj národ od rímskych hraníc, ujsť pred zbraňami mocnejších a usadiť sa na miestach, kde by boli jeho zbrane najmocnejšie. Obsadil teda už uvedené územie a všetky susedné kmene si buď vojensky podrobil, alebo ich dostal do područia zmluvami.

109. Obkolesil sa telesnou strážou a neprestajnými cvičeniami dosiahol v nej takmer rímsku disciplínu. Čoskoro doviedol svoju ríšu na také výslnie, že sa stala nebezpečnou aj pre naše impérium. Voči Rimanom sa správal tak, že nás síce neprovokoval vojnou, ale dával najavo, že ak ho napadneme, nebude mu chýbať sila ani vôľa na obranu. Poslovia, ktorých posielal k Caesarovi³, raz prosili o ochranu, raz hovorili, akoby zastupovali rovnocenného partnera. Poskytoval útočisko kmeňom a ľuďom, ktorí od nás odstupovali, slovom, pokúšal sa hrať zle maskovanú úlohu soka. Vybudoval armádu, ktorá mala sedemdesiat tisíc pešiakov a štyritisíc jazdcov, a pripravoval ju cvičením v ustavičných vojnách so susedmi na väčšie úlohy, než akými sa vtedy zaoberal. Vzbudzoval strach i preto, lebo susedil zľava a spredu s Germániou⁴, z pravej strany s Panóniou⁵ a za chrbtom svojich sídel mal Noricum⁶. Keďže mohol v každej chvíli vyraziť jedným alebo druhým smerom, všetci sa ho báli. Ba ani Itália sa nemohla bezstarostne prizerať jeho vzrastajúcej moci, lebo začiatok markomanského územia

bol vzdialený od vysokých alpských hrebeňov, ktoré tvoria hranicu Itálie, sotva viac než dvestotisíc (*dvój*)krokov.⁷

Tiberius sa rozhodol, že v nasledujúcom roku zaútočí z rozličných strán na Marobuda a jeho ríšu. Poveril Sentia Saturnina, aby presekal husté Hercýnske lesy a dovedol légie cez územie Chattov do Boiohaema⁸. Sám vytiahol proti Markomanom s vojskom slúžiacim v Ilýrii⁹ od Carnunta¹⁰, miesta v norickom kráľovstve, ktoré sa nachádzalo najbližšie pri ich hraniciach.¹¹

110. Osud raz marí, raz zdržuje zámery ľudí. Caesar (*Tiberius*) už pripravoval zimný tábor pri Dunaji, (*koncom roka 5*) postúpil s vojskom tak ďaleko, že nebol vzdialený viac než päť dní cesty od prvých nepriateľských sídel. Keď sa légie, ktoré mal priviesť Saturninus, dostali na takmer takú istú vzdialenosť od nepriateľa a mali sa o niekoľko dní spojiť na dohovorenom mieste s Caesarom, celá Panónia, ktorej dlhotrvajúci mier dodal odvalu a bojovú silu, sa chopila zbrane.¹² Získala pre svoj úmysel i Dalmáciu a všetky národy sídliace na jej území. Vtedy bolo treba dať prednosť nevyhnutným úlohám pred slávnymi činmi. Zdalo sa, že nie je bezpečné pustiť sa s vojskom do vnútrozemia Germánie a Itáliu nechať napospas blízkeho nepriateľovi.¹³

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 149-150.

Úplný latinský text pozri <http://www.thelatinlibrary.com/vell.html>

Literatúra:

PATERCULUS, Gaius Velleius: *Dejiny Ríma*. Prel.: Bartosiewiczová, Jana. Bratislava: Tatran, 1987.

* * *

- 1 Marobud (Maroboduus) – vyrastal na dvore cisára Augusta, znalosti rímskej administratívy a vojenstva využil pri budovaní germánskej ríše – kráľovstva, ktorého jadrom bolo územie dnešných Čech a Moravy, od roku 19, keď ho vypudil Katvalda, žil v rímskej internácii v Ravene.
- 2 Hercýnsky les – pod týmto názvom sa označovali pôvodne lesy od stredného Francúzska až po východné časti dnešných Karpát. Postupne sa pojem zužoval a vyčleňovali sa jednotlivé samostatné pohoria.
- 3 Pod menom Caesar sa myslí všeobecne rímsky cisár, nie Gaius Iulius Caesar.
- 4 Germánia – vo všeobecnosti územie osídlené prevažne germánskymi kmeňmi, kam patrili i dnešné Čechy, Morava a západné Slovensko; neskôr rímska provincia na ľavom brehu Rýna, ktorú cisár Domitian rozdelil na Hornú (Germania Superior) s hlavným mestom Argentoratum (dnešný Štrasburg) a Dolnú (Germania Inferior) s hlavným mestom Collonia Agrippina (dnes Kolín nad Rýnom).
- 5 Panónia – územie v strednej Európe ohraničené na severe a východe Dunajom, na juhu Sávou, na západe východnými výbežkami Álp; pôvodne tvorila súčasť Ilýrie, okolo roku 9 Rimania z nej vytvorili

samostatnú provinciu, od roku 114 bola rozdelená na Hornú a Dolnú Panóniu a Diocletianovou reformou na Prvú a Druhú Panóniu, Valériu a Saviu. Mala významné postavenie ako pohraničná provincia s vysokou koncentráciou vojska.

- 6 Norikum, Noricum – územie na strednom Dunaji, dnešná časť Rakúska.
- 7 Rímska míľa (mille passum) = 1 000 dvojkrokov = 1 481,5 m (dĺžková miera).
- 8 Boiohaemum, čiže ‚zem Bójov‘, zhruba dnešné Čechy, ktoré boli jadrom Marobudovej ríše.
- 9 Ilýria, Illyricum – územie na Balkáne od Jadranského mora po rieku Sávu v staroveku osídlené indo-európskymi Ilýrmi, ktorých si podmanili Rimania a azda už v 2. storočí pred n. l. tu zriadili provinciu Illyricum.
- 10 Carnuntum – vojenský tábor a civilné mesto na území dnešných obcí Deutsch Altenburg a Petronell v Rakúsku, asi 30 km od Bratislavy.
- 11 Znalosti Rimanov o nepriateľskom území na sever od Dunaja už boli také dobré, že boli schopní s veľkou presnosťou koordinovať svoje akcie na nepriateľskom území.
- 12 Vojenskú výpravu proti Marobudovi prekazilo protirímske povstanie v Panónii (v rokoch 6 – 9), ktoré bolo o to nebezpečnejšie, že prepuklo na území, ktoré si Rimania len nedávno podrobili.
- 13 Marobudov príbeh bol typický nielen pre Markomanov, ale ako ukazuje Vanniovo kráľovstvo, bola to bežná politika Rimanov voči barbarským kmeňom. Len čo moc miestnych vládcov začala ohrozovať záujmy a hranice Rimanov, títo využili vnútorné rozbroje na oslabenie alebo dokonca zosadenie svojich spojencov. Rimania im potom ako protektori neraz poskytli útočisko či azyl na vlastnom území.

Gaius Plinius Secundus Starší (23 – 79) bol vysokým civilným i vojenským úradníkom. Celý život sa venoval zbieraniu najrôznejších informácií, ktoré spísal v rozsiahlom diele Prírodoveda (*Naturalis historia*). V 37 knihách tohto diela zhromaždil poznatky zo všetkých odborov ľudskej činnosti, a to zhruba dvadsaťtisíc údajov z dvetisíc kníh od 500 gréckych a rímskych autorov. Veľkú pozornosť venoval aj fyzikálnemu zemepisu a etnografickému obrazu opisovaných území. Pomerne hodnoverne zachytil aj obdobie, keď Rimania prenikli na stredný tok Dunaja už koncom 1. storočia pred n. l. a vytvorili tu provincie Norikum a Panónia, pričom ich opornými bodmi sa stávali založené vojenské tábory, postupne sa meniace na civilné mestá. Veľkú časť tohoto územia obývali v tomto období Kelti. Ako veliteľ loďstva pomáhal postihnutým pri výbuchu Vezuvu v auguste 79, čo sa mu stalo i osudným.

III, 146. V tyle Karnov a Japodov, kde tečie mohutný Hister¹, sa k Raetii² pripája Norikum³. Jeho mestami sú Virunum⁴, Celeia, Teurnia, Aguntum, Iuvavum, všetky založené za Claudia, a flaviovská Solva. K Noriku prilieha jazero Pelso⁵ a Bojská púšť. Je tu tiež kolónia božského Claudia Savaria⁶ a julske mestečko Scarbantia⁷.

147. Tu sa začína Panónia⁸, bohatá na žalude, kde sa rozprestierajú nižšie chrbty Álp stredom Ilýrie od severu k juhu zľava i sprava. Časť, ktorá smeruje k Adriatickému moru, sa nazýva Dalmácia a vyššie spomínaná Ilýria. K severu sa rozprestiera Panónia. Tu sa končí Danuvius (*Dunaj*). Sú tu kolónie Emona⁹ a Siscia¹⁰. Do Dunaja sa vlievajú známe a splavné rieky, prudšia Dráva pritekajúca z Norika, a pokojnejšia Sáva pritekajúca z Álp Karnikov, vzdialené od seba 120 míľ¹¹. Dráva preteká územím Serretov, Sirapillov, Iasov, Andizétov, Sáva územím Colapianov a Breukov.

148. Na území Panónie sídlia okrem toho Arviati, Azali, Amantini, Belgiti, Varciani,¹² nachádza sa tu aj Claudiov vrch, pri ktorom spredu sídlia Skordiskovia, zozadu Tauriskovia. V rieke Sáve je ostrov Metubarbis, najväčší z riečnych ostrovov. Okrem iných riek treba spomenúť rieku Colapis vtekajúcu do Sávy, ktorá pri Siscii dvoma ramenami vytvára ostrov, kde vzniklo mesto nazývané Segestika. Ďalšia rieka je Bacentius, ktorá sa vlieva do Sávy pri meste Sirmium¹³, kde majú obec Sirmienčania a Amantini. A napokon po 45 míľach je Taurunum, kde sa s vodami Dunaja mieša Sáva. Predtým vtekajú Valdasus, Urpanus a menej významné prítoky.

IV, 79. Tu sa nachádza ústie rieky Hister. Pramení v Germánii pod horou Abnovae na opačnej strane galského mesta Rauricum, tečie za Alpami a mnohé národy ho

nazývajú Danuvius (*Dunaj*). Zhromažďuje množstvo vody a potom priteká najprv do Ilýrie, kde sa nazýva Hister. Vteká do neho 60 riek, z ktorých takmer polovica je splavná, a vlieva sa do Pontu¹⁴ šiestimi širokými ramenami. Prvé je ústie Peuces, potom je hneď ostrov Peuce, ku ktorému je najbližšie koryto pohltené 19 míľ širokým močiarom. Z tohto koryta nad Histropolimou vzniká jazero s obvodom 63 míľ, nazývané Halmyrin. Druhé ústie sa nazýva Naracustoma, tretie Calon Stoma pri Sarmatskom ostrove, štvrté Pseudostomon, potom je ostrov Conopon a napokon ústie Borion Stoma a Pylon Sstoma. Jednotlivé ústia sú však také široké, že sa vraví, že do vzdialenosti 60 míľ prevláda more a možno ochutnať sladkú vodu.

80. Naširoko okolo neho ovládajú pobrežné územia skýtske kmene¹⁵, iné Geti¹⁶, ktorých Rimania nazývajú Dáci¹⁷, a ďalšie Sarmati¹⁸, po grécky Sauromati, z nich Hamaxobiovia a Aorsi, ešte ďalej sú skýtski Troglodyti, ktorí pochádzajú z otrokov, a napokon Alani a Roxolani. Územia medzi Dunajom a Hercýnskym lesom až po panónsky zimný tábor v Carnunte¹⁹ a germánsku hranicu v nížinách a rovinách ovládajú Jazygovia²⁰, hory a lesy Dáci, ktorých (*Jazygovia*) vytlačili až k rieke Pathissum.

81. Od Svébov a Vanniovho kráľovstva ich oddeľuje Morava či Duria, odlahlé územia ovládajú Basterni a ostatní Germáni.

Celé toto územie od Histra po Oceán preskúmal Agrippa²¹ v dĺžke dvetisíc míľ a v šírke 4 400 míľ, až k rieke Vistule od Sarmatských pustín. Meno Skýtov prešlo všade k Sarmatom a Germánom. U ostatných národov toto prastaré pomenovanie nepretrvalo, len to, že sú najvzdialenejším a neznámym z národov a že sídlia blízko ostatných smrteľníkov.

99. Je päť germánskych kmeňov: Vandali²², ku ktorým patria Burgodiani, Varini, Charini a Gutóni; druhý kmeň tvoria Inguaeoni, ku ktorým patria Kimbrovia, Teutóni a Chaukovia; najbližšie k Rýnu sídlia Istiaeni, ku ktorým patria Sikambrovia, najbližšie k Stredomoriu sú Hermioni, ku ktorým patria Svébi, Hermunduri, Chatti a Cheruskovia; a napokon piaty kmeň tvoria Peucini a Basterni susediaci s Dákmi spomínanými vyššie. Do Oceána vtekajú známe rieky Guthulus, Visculus čiže Vistula, Albis, Visurgis, Amisis, Rýn, Mosa. Vo vnútrozemí sa rozprestiera preslávené Hercýnske pohorie.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 109, 114-115, 145-146.

Úplný latinský text prvých piatich kníh pozri <http://www.thelatinlibrary.com/pliny1.html>

Literatúra:

PLINIUS, Gaius Secundus: *Kapitoly o prírode*. Praha: Svoboda, 1974.

- 1 Hister, Ister – Dunaj.
- 2 Raetia – územie na hornom Dunaji, časť dnešného Švajčiarska; roku 15 pred n. l. ho po urputných bojoch podmanili Drusus a Tiberius a vtedy pripojili k nemu aj územie susedných Vindelikov.
- 3 Norikum, Noricum – pôvodne keltsko-ilýrske kráľovstvo v oblasti východných Álp a v okolí stredného Dunaja, časť dnešného Rakúska; k Rímskej ríši bolo pripojené za cisára Augusta, roku 45 sa stalo rímskou provinciou.
- 4 Virunum – hlavné mesto provincie Norika pri dnešnom Klagenfurte.
- 5 Pelso – pravdepodobne Neziderské jazero na hranici Rakúska a Maďarska.
- 6 Savaria – v súčasnosti Szombathely v západnom Maďarsku.
- 7 Scarbantia – dnes Sopron v západnom Maďarsku.
- 8 Panónia – územie v strednej Európe ohraničené na severe a východe Dunajom, na juhu Sávou, na západe východnými výbežkami Álp; pôvodne tvorila súčasť Ilýrie, okolo roku 9 Rimania z nej vytvorili samostatnú provinciu, od roku 114 bola rozdelená na Hornú a Dolnú Panóniu a Diocletianovou reformou na Prvú a Druhú Panóniu, Valériu a Saviu. Mala významné postavenie ako pohraničná provincia s vysokou koncentráciou vojska.
- 9 Emona – dnes Lubľana v Slovinsku.
- 10 Siscia – predtým Segestika, dnes Sisak v Chorvátsku.
- 11 Míla (mille passum) – rímska dĺžková miera zodpovedala 1 481,5 m, delila sa na tisíc dvojkrokov.
- 12 Je pozoruhodné, že Plíniom uvádzané kmene v Panónii sa ani v jednom prípade nezhodujú s údajmi Strabóna (porovnaj dokument č. 5, časť VII,5,3).
- 13 Sirmium – v súčasnosti Sremska Mitrovica v Srbsku.
- 14 Pontos (Euxeinos) – dnes Čierne more.
- 15 Skýti – súhrnné pomenovanie pre príslušníkov rôznych staroiránskych kmeňov žijúcich na rozsiahlom území v Čiernomorí, Malej Ázii i na Balkáne.
- 16 Geti – indoeurópsky kmeň sídlilci na dolnom Dunaji patrili azda k trácko-frýzskej jazykovej skupine, neskôr bol stotožňovaný s Dákmi.
- 17 Dáci, Dákovia – kmeň z vetvy indoeurópskych Trákov, ktorý zhruba od bronzovej doby obýval rozsiahly areál Východných Karpát, najmä na území dnešného Rumunska. Roku 106 si ich podmanili Rimania a následne tu zriadili rímsku provinciu Dacia. Na prelome letopočtov sídlili Dáci aj na južnom Slovensku, odkiaľ ich v prvej polovici 1. storočia Jazygovia a Kvádi zatlačili do hornatých severných či južných krajov. Podieľali sa tu na tzv. púchovskej kultúre.
- 18 Sarmati, Sauromati – početný iránsky kmeňový zväz, ktorého niektoré kmene sa od 3. storočia pred n. l. začali presúvať od Donu na západ až do Podunajskej nížiny. Ako spojenci Germánov bojovali v 2. polovici 2. storočia proti Rimanom, ktorí barbarmi obývané kraje v Zadunajsku a východne od Visly nazývali Sarmatia.
- 19 Carnuntum – vojenský tábor a civilné mesto na území dnešných obcí Deutsch Altenburg a Petronell v Rakúsku, asi 30 km od Bratislavy.
- 20 Jazygovia – sarmatský kočovný kmeň, ktorý sa v prvej polovici 1. storočia usadil v Podunajskej nížine i na území dnešného južného Slovenska. Ako spojenci Kvádov vypudili Dákov, za Marca Aurelia bojovali v tzv. markomanských či presnejšie germánsko-sarmatských vojnách proti Rimanom.
- 21 Marcus Vipsanius Agrippa (63 – 12 pred n. l.), blízky priateľ prvého rímskeho cisára Augusta.
- 22 Vandali – germánsky kmeň, ktorý sídlil v 1. storočí na území dnešného Sliezska, od 2. storočia aj na Slovensku, koncom 4. storočia sa Vandali začali presúvať na západ, roku 429 založili na území severnej Afriky mocnú ríšu. V roku 455 podnikli pustošivý vpád do Ríma, ktorý vyplienili. Roku 534 ich ríšu rozvrátili byzantské vojská.

Publius Cornelius Tacitus (okolo 55 – asi 120) patrí medzi najvýznamnejších antických rímskych historikov. Bol výborným rečníkom a už za cisára Flavia Vespasiana sa venoval úradníckej kariére, ktorá vyvrcholila jeho konzulátom v roku 97 a neskôr úradom miestodržiteľa provincie Ázie. Vo viacerých dielach prejavoval záujem o územia, ktoré si podrobili Rimania. V historicko-etnografickom diele *Germania* opísal územia germánskych kmeňov, ich mravy a životné zvyky, čím prispel k poznaniu Germánov a ich vojenstva.

Výboje priviedli Rimanov až na dolný a stredný tok Rýna, kde sa zrazili s keltskými a germánskymi kmeňmi. Osobitnú pozornosť venoval rozmiestneniu germánskych kmeňov, pričom pri ich opise postupoval smerom od západu na východ a ako orientačné body používal významné prírodné útvary.

28. Vynikajúci autor, Božský Iulius (*Caesar*), nás poučuje o tom, že moc Galov¹ bola kedysi väčšia, a to nám dovoľuje veriť, že Galovia prechádzali do Germánie². Akou slabou prekážkou bol vodný tok, ak chcel ten či onen národ, keď zosilnel, vymeniť svoje sídla a zabrať také, ktoré boli dovtedy bez pána, nerozdelené mocou kráľov!

A tak medzi Hercýnskym lesom³, riekou Rýnom a riekou Mohanom sídlili dva galské kmene – Helvéti⁴ a ďalej za nimi Bóji⁵. Meno Boiohaemum⁶ sa dodnes zachovalo a svedčí o dávných dejinách krajiny, hoci sa obyvateľstvo vymenilo.

Či sa však odsťahovali Araviskovia⁷ do Panónie od Osov⁸, kmeňa, ktorý býval medzi Germánmi, alebo Osovia od Araviskov do Germánie, to je neisté vzhľadom na to, že majú dnes rovnakú reč, rovnaké zriadenie a rovnaké obyčaje – kedysi pri rovnako neúrodnej pôde a rovnakej politickej nezávislosti poskytovali obidva brehy rovnaké výhody i nevýhody.

Teraz musím hovoriť o Svéboch⁹. Nie je to jediný národ ako Chatti alebo Tene-teri, pretože zaberajú väčšiu časť Germánie a delia sa na menšie kmene s vlastným menom, ale všetci spolu sa nazývajú Svébi.

Pre tento národ je charakteristické, že si vyčesávajú vlasy z čela a zväzujú si ich do uzla¹⁰. Tým sa odlišujú Svébi od ostatných Germánov, tým sa odlišujú u Svébov slobodní od otrokov. V iných kmeňoch sa zaviedol tento zvyk príbuzenstvom so Svébi, alebo ako sa často stáva, snahou podobať sa im, ale stretávame sa s tým u nich len zriedkavo a len u mladých ľudí. Svébi si však až do staroby češú vlasy dozadu a často si ich zväzujú do uzla na temene hlavy; náčelníci si ich upravujú ešte ozdobnejšie. Je to parádenie, ale nevinné, pretože im nejde o to, aby dávali najavo lásku alebo ju

vyvolávali – zdobia sa pre pohľady nepriateľov, keď sa chystajú do vojny, aby vyzerali vyšší a strašnejší.

41. A táto časť územia Svébov sa, pravda, tiahne do odľahlejších častí Germánie: bližšie, aby som teraz sledoval Dunaj, tak ako som nedávno sledoval Rýn, je obec Hermundurov¹¹, verná Rimanom; a preto ako jediní z Germánov neobchodujú len na brehu Dunaja, ale aj vo vnútrozemí a v najskvelejšej kolónii raetskej provincie¹². Prechádzajú všade a bez kontroly: a hoci ostatným kmeňom iba ukazujeme naše zbrane a vojenské tábory, týmto sme otvorili domy aj vily, i keď si to nežiadali. Na území Hermundurov pramení Labe, rieka kedysi slávna a známa; teraz o nej len málo počuť.

42. Vedľa Hermundurov bývajú Naristi¹³ a ďalej Markomani¹⁴ a Kvádi¹⁵. Zvlášť veľká je sláva a moc Markomanov; aj samotné sídla získali statočnosťou, keď kedysi vyhrali Bójov¹⁶. No ani Naristi a Kvádi sa nepokazili. To je akoby predvoj Germánie zo strany Dunaja.¹⁷ Markomani a Kvádi mali až do čias, na ktoré sa pamätáme, kráľov z vlastného kmeňa, zo vznešeného Marobudovho a Tudrovho rodu (*dnes už znesú aj cudzích*), avšak moc a vplyv kráľov sú závislé od vôle Ríma. Zriedka im pomáhame zbraňami, častejšie peniazmi, no ich moc preto nie je menšia.

43. Vzadu od chrbta obkľučujú Markomanov a Kvádov Marsigni, Kotíni¹⁸, Osovia a Búri¹⁹. Z nich Marsigni a Búri pripomínajú rečou a spôsobom života Svébov; keltský jazyk Kotínov a panónsky jazyk Osov dokazuje, že nie sú Germánmi, takisto i to, komu platia dane. Časť poplatkov im ako cudzincom ukladajú Sarmati²⁰, časť Kvádi. Kotíni ťažia aj železo, aby ich hanba bola ešte väčšia.

Všetky tieto kmene sa usadili zriedka na roviny, veľmi často však v lesoch a na vrcholcoch hôr (*a v pohorí*). Svébsko rozdeľuje a pretína súvislé horské pásmo, za ktorým žije veľa kmeňov; z nich najväčšie územie obýva kmeň Lugiov, rozdelený na viaceré obce. Postačí vymenovať najsilnejšie: Harovia, Helveconi, Manimi, Helisi a Nahanarvali. U Nahanarvalov možno vidieť háj starobylého náboženského kultu. Tento kult riadi kňaz v ženskom odeve, avšak bohovia, ktorých uctievali, sú podľa rímskeho výkladu Kastor a Pollux²¹. Božou mocou zodpovedajú im, no nazývajú sa Alkovia. Nemajú nijaké obrazy, niet nijakej stopy po cudzích náboženských kultoch; jednako ich uctievali ako bratov, ako mladíkov. Starší Harovia okrem toho, že silou prevyšujú kmene, ktoré som pred chvíľou vymenoval, vrodenu divosť ešte zvyšujú umelými prostriedkami a časom: čierne štíty, tmavo pomalované telá; na boje si vyberajú temné noci a samotná strašidelnosť a pošmúrnosť vojska naháňa strach, nijaký nepriateľ neznesie neobyčajný a takpovediac hrôzostrašný pohľad; lebo vo všetkých bojoch sú prvé porazené oči.

Citované podľa *Slovensko na úsvite dejín*. Zost.: Škoviera, Daniel. Martin: Tatran, 1977, s. 19, 21, bibliofilská edícia Ars librorum (preložil: Žigo, Ján), latinský text tamže, s. 18, 20; *Pramene*

k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 128, 143-145.

Úplný latinský text pozri <http://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ger.shtml>

Literatúra:

NEUHÖFER, Rudolf: P. *Cornelia Tacita Agricola, Germania a Historie ve výboru.* Praha 1928;

TACITUS, Publius Cornelius: *Agricola. Anály. Germánia. Histórie.* Bratislava Tatran, 1980.

* * *

- 1 Gali, Galovia, Galati – Kelti.
- 2 Germánia – vo všeobecnosti územie osídlené prevažne germánskymi kmeňmi, kam patrili i dnešné Čechy, Morava a západné Slovensko; neskôr rímska provincia na ľavom brehu Rýna, ktorú cisár Domitian rozdelil na Hornú (Germania Superior) s hlavným mestom Argentoratum (dnešný Štrasburg) a Dolnú (Germania Inferior) s hlavným mestom Collonia Agrippina (dnes Kolín nad Rýnom).
- 3 Hercýnsky les – pod týmto názvom sa označovali pôvodne lesy od stredného Francúzska až po východné časti dnešných Karpát. Postupne sa pojem zužoval a vyčleňovali sa jednotlivé samostatné pohoria.
- 4 Helvéti, Helvétania – keltský kmeň, ktorý sídlil pôvodne na území Švajčiarska, ale pod tlakom germánskych kmeňov sa Helvétania pokúsili presídliť na územie Galie, kde ich Caesar porazil a donútil vrátiť sa späť.
- 5 Bóji, Bójovia – kočovný keltský kmeň žijúci na viacerých miestach; v najstaršom období na území dnešných Čiech, zhruba od roku 400 pred n. l. v severnom Taliansku, od roku 80 pred n. l. v Panónii, čiže v dnešnom západnom Maďarsku a východnom Rakúsku, odkiaľ ich však zakrátko vytlačili Germáni, takže spolu s Helvétmi bojovali proti Caesarovi, ktorý ich po skončení vojny usadil na území Heduoov pri rieke Loire.
- 6 Boiohaemum, čiže ‚zem Bójov‘, zhruba dnešné Čechy a Morava.
- 7 Araviskovia, Eraviskovia – keltský kmeň, ktorý sídlil v oblasti dnešnej Budapešti.
- 8 Osovia – ilýrsky kmeň, ktorý v rímskej dobe sídlil na južnom Slovensku.
- 9 Svébi – západogermánsky kmeňový zväz, do ktorého patrili Markomani, Kvádi, Semnóni, Alamani a Longobardi. Pôvodne sídlili na strednom Rýne, postupne sa v 1. storočí pred n. l. posunuli na východ (Markomani do Čiech, Kvádi na Slovensko).
- 10 Tzv. svébsky uzol na pravej strane hlavy, býva často zobrazovaný aj na dobových umeleckých dielach a remeselných výrobkoch.
- 11 Hermundurí – germánsky kmeň, okolo prelomu letopočtu usadený pri hornom toku Dunaja.
- 12 Raetia – od roku 15 pred n. l. rímska provincia na hornom toku Dunaja (na území dnešného Švajčiarska).
- 13 Naristi, Varisti – germánsky kmeň sídliači v dnešnom Bavorsku.
- 14 Markomani – germánsky kmeň sídliači za Caesara na obidvoch brehoch rieky Main, neskôr sa presunul do Čiech.
- 15 Kvádi – západogermánsky kmeň, ktorý sa na začiatku nášho letopočtu presunul do oblasti dnešnej Moravy, Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska. Na začiatku 5. storočia odišli s Vandalmi na Pyrenejský polostrov.
- 16 Bóji (alebo Bójovia), keltský kmeň, ktorý sídlil v severnej Itálii, v severozápadnej časti Panónie a na území dnešných Čiech. Z Panónie ustúpili pred tlakom Dákov, z Čiech (podľa nich sa nazývalo toto územie Boiohaemum) ustúpili pred tlakom Markomanov až na územie dnešného Švajčiarska. Caesar ich usadil v Galii.
- 17 Keď Rimania prenikli k Dunaju, ich susedmi na severe sa stali Markomani a Kvádi, ktorí sem presídliť z oblastí stredného Rýna.
- 18 Kotíni – keltský kmeň, ktorý sídlil ešte v 2. storočí na území dnešného stredného Slovenska, venoval sa prevažne ťažbe kovových rúd.

- 19 Búri, Búrovia – germánsky kmeň patriaci do južnej vetvy kmeňového zväzu Lugiov. V 2. storočí prenikli z územia dnešného Sliezska na severnú Moravu a výrazne aj na horné Považie.
- 20 Sarmati, Sauromati – početný staroiránsky kmeňový zväz, ktorého niektoré kmene sa od 3. storočia pred n. l. začali presúvať od Donu na západ až do Podunajskej nížiny. Ako spojenci Germánov bojovali v 2. polovici 2. storočia proti Rimanom, ktorí barbarmi obývané kraje v Zadunajsku a východne od Vísly nazývali Sarmatia.
- 21 Castor a Pollux – Dioskurovia (Diovi synovia), grécki hérovia, hrdinovia viacerých mýtov, v gréckej mytológii ochrancovia domu a vládcov, v Ríme uctievaní ako božskí jazdci (zobrazovaní vždy s koňmi).

Náhrobný latinský nápis venovaný Satriovi, Quintovmu synovi, sa nachádza v lukánskej Potentii v Taliansku. Je svedectvom úradníckej a vojenskej kariéry tohto účastníka Domitianovej výpravy proti germánskym kmeňom počas markomanskej vojny.

Satriovi, Quintovmu synovi, členovi štvorčlenného kolégia¹ na výstavbu ciest, vojenskému tribúnovi² II. légie Pomocnej Zbožnej a Vernej, obdarovanému vojenskými vyznamenaniami v svébskej a takisto sarmatskej vojne, hradbovým vencom³, valovým vencom⁴, dvoma čistými kopijami, dvoma striebornými zástavami, centúriovmu pomocníkovi piatich légii, kvestorovi⁵, proprétorovi⁶ provincie Kréty a Kyrenaiiky, ľudovému tribúnovi, prétorovi⁷, patrónovi mesta, podľa testamentu jeho synovia. Miesto bolo dané z rozhodnutia mestskej rady.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 156.

* * *

- 1 Pod štvorčlenným kolégiom sa rozumie úrad „štyroch mužov“ v municípiách, čiže provinčných rímskych mestách, ktorí sa nazývali quattuorviri, boli to municipálni edili a duoviri.
- 2 Vojenský tribún – dôstojník légie, podliehajúci priamo veliteľovi légie – legátovi, ktorý ho poveroval rôznymi úlohami; z dnešného hľadiska by mu zodpovedal post dôstojníka štábu.
- 3 Hradbový veniec (corona castrensis) – vyznamenanie pre vojaka, ktorý ako prvý prekonal nepriateľské hradby.
- 4 Valový veniec (corona vallaris) - vyznamenanie pre vojaka, ktorý ako prvý prekonal nepriateľský val, resp. vtrhol do nepriateľského tábora.
- 5 Kvestor – vysoký štátny úradník so súdnou, finančnou a správnu právomocou, vo vojsku spravovali kvestori financie a zásobovanie, riadili výplatu žoldu, predaj koristi a zajatcov.
- 6 Proprétor – pôvodne zástupca konzula alebo prétora, poverený vedením vojny alebo správou provincie.
- 7 Prétor – vysoký úradník v Ríme; za Sullu ich bolo osem, za Augusta sa ich počet ustálil na dvanásť, volili sa každoročne, vykonávali súdnu, administratívnu a vojenskú agendu.

10 Publius Cornelius Tacitus: Dejiny

medzi 104 – 112

Publius Cornelius Tacitus (pozri dokument č. 8) vo veľkolepom dejepisnom diele *Historiae*, čiže Dejiny v štrnástich knihách (zachovali sa však iba prvé štyri knihy a začiatok piatej) zaznamenal udalosti rímskych dejín v rokoch 69 – 96, ktoré boli búrlivým obdobím vývoja principátu. Krátka publikovaná pasáž hovorí o tom, že Vanniovi¹ nástupcovia Sido a Italicus (ktorý pravdepodobne nastúpil po Vangiovi) bojovali vo Vespasianovom vojsku za rímskej občianskej vojny.

III, 21. Také bolo poradie orlov a vojenských odznakov.² Vojaci sa v tme pomiešali, ako to chcela náhoda. Oddiel prétoriánov³ stál najbližšie vojakom tretej légie, odznaky pomocných vojsk na krídlach, boky a chrbát obklopovala jazda. Svébi Sido a Italicus sa s vybranými krajanmi zdržiavali v predných líniiach.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 154.

Úplný latinský text pozri <http://www.thelatinlibrary.com/tac.html>

Literatúra: NEUHÖFER, Rudolf: *P. Cornelia Tacita Agricola, Germania a Historie ve výboru*. Praha 1928; TACITUS, Publius Cornelius: *Od skonu božského Augusta*. Prel.: Žigo, Ján. Bratislava: Tatran, 1970; TACITUS, *Publius Cornelius: Agricola. Anály. Germánia. Histórie*. Bratislava: Tatran, 1980; SEGEŠ, Vladimír a kol.: *Knihá kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. 3. dopl. vyd. Bratislava: SPN – Mladé letá, 2006, s. 7-14 autorom príslušných častí (Prvý kráľ na území Slovenska, Vanniovi následníci) je Pavol Valachovič.

* * *

- 1 Vannius – kráľ germánskeho kmeňa Kvádov v rokoch 21 – 50, ktorého kráľovstvo sa rozprestieralo predovšetkým na území dnešného juhozápadného Slovenska.
- 2 Od Mariovej vojenskej reformy (okolo roku 105 pred n. l.) bol strieborný orol upevnený na žrdi odznakom každej rímskej légie. Nosil ho vybraný, zväčša najudatnejší vojak nazývaný aquilifer – orlonoš, zástavu zasa signifer – zástavník či vlajkonoš. Strata orla či zástavy v boji sa považovala za veľkú potupu, trestala sa sťatím, výnimočne dokonca decimáciou mužstva.
- 3 Prétoriáni (milites praetoriani) – vojaci prétoriánskych kohort, za cisára Augusta bolo v Ríme 9, neskôr 10 stálych kohort, každá v sile 500 (neskôr tisíc) mužov, ako elitní vojaci pôsobili ako cisárska telesná stráž, zabezpečovali aj vojensko-polícajnú úlohu. Velili im dvaja prétoriánski prefekti.

11 Publius Cornelius Tacitus: Letopisy medzi 112 – 117

Publius Cornelius Tacitus (pozri dokument č. 8) bol jedným z najvýznamnejších rímskych historikov. Vrcholom jeho literárnej tvorby sú dve rozsiahle dejepisné diela *Historiae* (Dejiny, pozri dokument č. 10) a *Annales* (Letopisy), ktorých pôvodný názov znel *Ab excessu Divi Augusti libri XVI*, čiže 16 kníh od skonu božského Augusta. V tomto diele sa venoval rímskym dejinám v rokoch 14 – 68. Ako súčasník diania podal hutný a zasvätený obraz o dejinách cisárskeho Ríma, o jeho vládcoch, ako aj príslušníkoch jednotlivých spoločenských vrstiev. Všímal si však aj udalosti v krajinách, ktoré si Rimania podrobili, alebo s ktorými susedili. Z tohto hľadiska nám teda zanechal cenné správy aj k dejinám nášho územia.

II, 44. Onedlho poslali Drusa do Ilýrie¹, aby si privykol na vojenský život a získal si náklonnosť vojska; súčasne si (*cisár*) Tiberius² myslel, že mládencovi, zvyknutému na mestský pôžitkársky život, bude lepšie v tábore a sám bude bezpečnejší, keď obidvaja synovia budú veliť légiam. Zámienku mu poskytli Svébi³, ktorí prosili o pomoc proti Cheruskom⁴.

Keď sa totiž po odchode Rimanov zbavili strachu pred vonkajším nepriateľom, obrátili zbrane proti sebe podľa kmeňového zvyku a vtedy aj zo vzájomnej žiarlivosti na slávu. Obidva kmene boli rovnako silné a aj vodcovia boli rovnako udatní. Avšak Marobuda⁵ pre jeho kráľovský titul nenávideli, Arminia⁶, ktorý bojoval za slobodu, obľubovali.

45. A tak nielen Cheruskovia a ich spojenci – Arminiovo staré vojsko – začali bojovať, ale aj z Marobudovho kráľovstva k nemu prešli svébske kmene, Semnóni a Longobardi⁷. Touto posilou získal Arminius prevahu, keby Inguiomarus so svojimi klientmi nebol prebehol k Marobudovi, a to len preto, že sa nazdával, že je pod jeho dôstojnosť, aby poslúchal bratovho mladého syna, on, jeho strýko a starec. Vojská sa zoradili do boja s rovnakou nádejou na obidvoch stranách. Neútočili už ako kedysi starí Germáni neorganizovane alebo v rozptýlených húfch: po dlhých vojnách s nami sa naučili udržiavať šíky, vytvárať zálohy, počúvať rozkazy svojich veliteľov.

A tak Arminius, ktorý všetko sledoval na koni, pricválal raz k jednému oddielu, raz k druhému, pripomínal znovuzískanie slobody, povraždenie légii, získanú korisť a zbrane, ktoré mali ešte aj teraz mnohí v rukách; Marobuda nazýval zbehom, čo ďaleko od bojiska hľadal ochranu v Hercýnskom lese⁸ a potom posielal posolstvá s darmi, aby zobrali o mier, zradcom vlasti, Caesarovým⁹ poskokom, ktorého musia

vyhnať s tou istou rozhorčenosťou, s akou porazili Quinctilia Vara¹⁰. Nech si len spomenú na toľké bitky, ktorých výsledky a napokon vyhnanie Rimanov dostatočne dokázali, komu z obidvoch kmeňov pripadla palma vojenského víťazstva.

46. Ani Marobud si neodpustil chvastúnstvo a urážky nepriateľa: držiac Inguiomara za ruku, ubezpečoval ich, že v jeho osobe sa stelesňuje všetka sláva Cheruskov, podľa jeho rád podnikali všetko, čo sa šťastlivo skončilo. Šialený a neskúsený Arminius sa vraj pýši cudzím perím, pretože oklamal tri rozptýlené légie a vodcu netušiacieho nijakú lesť, a to na veľké nešťastie Germánie a pre svoju vlastnú hanbu, pretože jeho manželka a syn doposiaľ trpia v otroctve. Naopak, keď ho napadol (*cisár*) Tiberius s dvanástimi légiami, on zachránil germánsku slávu nepoškvrnenú a potom sa s ním vyrovnal za spravodlivých podmienok; a nelutuje, že je v ich moci, či si vyberú novú vojnu proti Rimanom alebo nekrvavý mier.

Týmito rečami rozpálené vojská podnecovali ešte vlastné záujmy, keďže Cheruskovia a Longobardi bojovali za starú slávu alebo nedávnu slobodu, na druhej strane Marobud za rozšírenie svojej nadvlády. Nikdy sa nezrazili v boji väčšie vojská s pochybnejším výsledkom, keďže na obidvoch stranách boli rozprášené pravé krídla; a znovu čakali na bitku, keby sa Marobud nebol stiahol na vrchy. To bolo znamením, že sa cíti porazený; pomaly oslabovaný prebehlielmi ustúpil k Markomanom a k Tiberiovi poslal posolstvo so žiadosťou o pomoc.

Dostal odpoveď, že sa neoprávnene dovoľáva rímskych zbraní proti Cheruskom, keďže ani on neposkytol žiadnu pomoc Rimanom v boji proti tomu istému nepriateľovi.

62. Zatiaľ čo Germanicus¹¹ trávil leto navštevovaním viacerých provincií, Drusus si získal nemalú slávu podnecovaním rozbrojov medzi Germánmi a naliehaním, aby úplne zničili Marobuda, ktorého moc už bola zlomená. Medzi Gotónmi bol urodzený mladík menom Katvalda¹², ktorý kedysi ušiel pred Marobudovou tyraniou a teraz, keď Marobudovi začala horieť zem pod nohami, podobral sa, že sa mu pomstí. S veľkým oddielom vstúpil na markomanské územie, podplatil vodcov, získal si ich za spojencov a zmocnil sa kráľovského hradu i susednej pevnosti. Našiel tam starodávnu korisť Svébov aj markytánov a obchodníkov z našich provincií, ktorých právo obchodovať a honba za ziskom priviedli z domova na cudzie územie, až napokon zabudli na vlasť.

63. Marobud, všetkými opustený, nemal iné útočisko než Caesarov súcit.

Prekročiac Dunaj, kde obteká provinciú Norikum¹³, napísal Tiberiovi nie ako vyhnanec a prosebník, lež ako človek spomínajúci si na svoj dávnejší šťastný údel: hoci ho vraj kedysi ako slávneho kráľa volalo k sebe mnoho národov, dal prednosť priateľstvu s Rimanmi.

Caesar mu odpovedal, že v Itálii nájde bezpečný a čestný pobyt, kým tam bude chcieť zostať: no ak si jeho záujem vyžiada niečo iné, bude môcť odísť priam tak slobodne, ako prišiel.

Ale v senáte hovoril, že ani Filip¹⁴ nebol taký nebezpečný pre Aténčanov, ani Pyrrhos¹⁵ či Antiochos¹⁶ pre rímsky národ. Zachovala sa reč, v ktorej pripomenul jeho veľkosť, neskrotnú silu ním porobených národov, ako blízko je tento nepriateľ k Itálii a ako ho zamýšľa zničiť. A tak Marobuda držali v Ravenne a Svébom, keď sa stávali bezočivými, hrozili, že ho pošlú späť do jeho kráľovstva; no neodišiel z Itálie osemnásť rokov i zostarol tu s dosť pohasnutou slávou, lebo veľmi lipol na živote. Ten istý osud stihol Katvaldu, ktorý hľadal to isté útočisko: keď ho onedlho potom vyhnalo vojsko pod Vibiliovým velením a prišiel k nám, poslali ho do Forum Iulium, kolónie v Narbónskej Galii¹⁷. Barbarov, ktorí ich sprevádzali, pretože by mohli poburovať pokojné provincie, keby splynuli s ostatným obyvateľstvom, usadili za Dunajom, medzi riekami Morava a Cusus (*Váh*); za kráľa dostali Vannia z kmeňa Kvádov.

XII, 29. V tom istom čase Vannia, ktorého na čelo Svébov (Kvádov) postavil Drusus Caesar, vyhnali z jeho kráľovstva; v prvom období vlády bol slávny a obľúbený u obyvateľov, neskôr, keď postupom času spyšnel, zahubila ho nenávisť susedov a domáce rozbroje. Zosnoval to hermundurský¹⁸ kráľ Vibilius a Vangio i Sido, synovia Vanniovej sestry. Ani Claudius, napriek častým žiadostiam, nezasiahol zbraňami medzi súperiacich barbarov, sľubujúc Vanniovi bezpečné útočisko, ak ho vyženú; správcomi Panónie Palpelliovi Histrovi odporúčal postaviť na breh légii¹⁹ a pomocné zbory pozbierané v samotnej provincii na ochranu porazených a na odstrašenie víťazov, aby v zápale úspechov neporušili mier ani v našej ríši. Blížila sa totiž nesmierna sila Lýgirov a iných kmeňov, lebo kolovali chýry o pokladoch krajiny, ktoré Vannius za tridsať rokov ešte rozmnožil lúpežami a daňami. Vannius mal vlastnú iba pechotu, jazdu tvorili sarmatskí Jazygovia²⁰, to všetko však nestačilo na presilu nepriateľov, preto sa rozhodol brániť v pevnostiach a preťahovať vojnu.

30. Lenže Jazygovia neznášali obliehanie, túlili sa po okolitých poliach a tak vyvolali nevyhnutnú zrážku, pretože Lýgiovia a Hermunduri tiahli za nimi. Vannius teda vyšiel zo svojich pevností a prehral bitku, aj keď sa mu v nešťastí dostalo chvály, že sám sa chytil meča a utrpel čestné zranenia. Naostatok sa uchýlil na loďstvo, ktoré ho čakalo na Dunaji; za ním sa čoskoro pobrali jeho stúpenci; dostali role a usadili sa v Panónii. Jeho ríšu si medzi sebou rozdelili Vangio a Sido, ktorí nám boli mimoriadne verní. Ich poddaní ich nemali radi – či už pre svoju povahu, alebo že to nesie poddanstvo –, pokiaľ sa usilovali získať moc, ale ešte viac ich nenávideli, keď ju dosiahli.

Citované podľa *Slovensko na úsvite dejín*. Zost.: Škoviera, Daniel. Martin: Tatran, 1977, s. 23, bibliofilská edícia *Ars librorum* (preložil: Žigo, Ján), latinský text tamže, s. 22; *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 150-153.

Úplný latinský text pozri <http://www.thelatinlibrary.com/tac.html>

Literatúra:

TACITUS, Publius Cornelius: *Od skonu božského Augusta*. Prel.: Žigo, Ján. Bratislava: Tatran, 1970; TACITUS, *Publius Cornelius: Agricola. Anály. Germánia. História*. Bratislava: Tatran, 1980; SEGEŠ, Vladimír a kol.: *Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. 3. dopl. vyd. Bratislava: SPN – Mladé letá, 2006, s. 7-14 autorom príslušných častí (Prvý kráľ na území Slovenska, Vanniovi náásledníci) je Pavol Valachovič.

* * *

- 1 Ilýria, Illyricum – územie na Balkáne od Jadranského mora po rieku Sávu v staroveku osídlené indo-európskymi Ilýrmi, ktorých si podmanili Rimania a azda už v 2. storočí pred n. l. tu zriadili provinciu Illyricum.
- 2 Tiberius Claudius Nero – druhý rímsky cisár (vládol 14 – 31).
- 3 Svébi – západogermánsky kmeňový zväz, do ktorého patrili Markomani, Kvádi, Semnóni, Alamani a Longobardi. Pôvodne sídlili na strednom Rýne, postupne sa v 1. storočí pred n. l. posunuli na východ (Markomani do Čiech, Kvádi na Slovensko).
- 4 Cheruskovia – germánsky kmeň, ktorý začiatkom 1. storočia sídlil severne od pohoria Harz a medzi riekami Vesera a Labe. V 1. storočí si ich podrobili Chattovia.
- 5 Marobud (Maroboduus) – vyrastal na dvore cisára Augusta, znalosti rímskej administratívy a vojenstva využil pri budovaní germánskej ríše – kráľovstva, ktorého jadrom bolo územie dnešných Čiech a Moravy, od roku 19, keď ho vypudil Katvalda, žil v rímskej internácii v Ravene.
- 6 Arminius (asi 18 pred n. l. – asi 19 n. l.) – vodca germánskeho kmeňa Cheruskov, vojenské skúsenosti získal v mladosti počas služby v rímskom vojsku. Po návrate do vlasti sa stal protivníkom Rimanov, roku 9 rozdrvil rímske légie v Teutoburskom lese, roku 15 bojoval proti Germanicovi a roku 17 sa stretol v nerozhodnom boji s markomanským kráľom Marobudom. Krátko nato ho zavraždili vlastní príbuzní.
- 7 Longobardi – severogermánsky kmeň, ktorý okolo prelomu letopočtu patrili pod Marobudovu vládu, neskôr sa zúčastnil na markomanských vojnách.
- 8 Hercýnsky les – pod týmto názvom sa označovali pôvodne lesy od stredného Francúzska až po východné časti dnešných Kárpát. Postupne sa pojem zužoval a vyčleňovali sa jednotlivé samostatné pohoria.
- 9 Pod označením Caesar sa tu i v ďalšom texte myslí rímsky cisár, a nie Gaius Iulius Caesar.
- 10 Publius Quinctilius Varus bol v roku 13 pred n. l. konzulom, roku 8 – 9 pred n. l. prokonzulom v Afrike, roku 7 – 6 pred n. l. prokonzulom v Sýrii a roku 6 – 7 prokonzulom v Germánii. Po katastrofálnej porážke v Teutoburskom lese roku 9 spáchal samovraždu.
- 11 Germanicus Gaius Iulius Caesar (15 pred n. l. – 19 n. l.), vynikajúci vojvodca, syn Augustovho nevlastného syna Drusa, adoptoval ho jeho strýko cisár Tiberius, ktorý ho pravdepodobne dal zavraždiť.
- 12 Katvalda (Catualda) – Marobudov nástupca.
- 13 Norikum, Noricum – pôvodne keltsko-ilýrske kráľovstvo v oblasti východných Álp a v okolí stredného Dunaja, časť dnešného Rakúska; k Rímskej ríši bolo pripojené za cisára Augusta, roku 45 sa stalo rímskou provinciou.
- 14 Myslí sa tým Filip II. Macedónsky (vládol 359 – 336 pred n. l.).
- 15 Pyrrhos – epeirský kráľ, bojoval proti Rimanom na strane Tarentánov na začiatku 3. storočia pred n. l.
- 16 Antiochos III. Veľký – sýrsky kráľ (vládol 223 – 187 pred n. l.), dostal sa do vojny s Rimanmi, ktorí ho v roku 190 pred n. l. porazili.

- 17 Narbónska Galia – od roku 118 pred n. l. bola rímskou provinciou, názov je odvodený od mesta Narbo (dnes Narbonne).
- 18 Hermunduri – germánsky kmeň, okolo prelomu letopočtu usadený pri hornom toku Dunaja.
- 19 Légia – najvyššia samosprávna jednotka rímskeho vojska. V republikánskej dobe mal každý z dvoch konzulov jednu légiiu, od 3. storočia pred n. l. dve légie, každú v sile 4 200 pešiakov a 300 jazdcov. Koncom republiky a v cisárskej dobe mala mať légia 6 000 pešiakov a 120 jazdcov, členila sa na 10 kohort, kohorta ako základná taktická jednotka mala 3 manipuly a manipul 2 centúrie.
- 20 Jazygovia – sarmatský kočovný kmeň, ktorý sa v prvej polovici 1. storočia usadil v Podunajskej nížine i na území dnešného južného Slovenska. Ako spojenci Kvádov vypudili Dákov, za Marca Aurelia bojovali v tzv. markomanských či presnejšie germánsko-sarmatských vojnách proti Rimanom.

12 Epitaf Gaia Velia Rufa

začiatok 2. storočia

Náhrobný latinský nápis venovaný Gaiovi Veliovi Rufovi sa našiel v sýrskom Baalbeku. Je svedectvom vojenskej kariéry tohto veterána, ktorý sa okrem iného zúčastnil aj na výprave cisára Domitiana proti germánskym kmeňom Markomanov, Kvádov a Sarmatov na území dnešného Slovenska v roku 92.

Gaiovi Veliovi Rufovi, Salviovmu synovi, ktorý bol prvým centúriom¹ XII. légie Bleskovej, veliteľom zvláštnych oddielov ôsmich légii, (*a to*) I. Pomocnej, II. Pomocnej, II. Augustovej, VIII. Augustovej, IX. Hispánskej, XIV. Zdvojenej, XX. Víťaznej a XXI. Dravej, tribúnom XIII. mestskej kohorty, vodcom afrického a mauretánskeho vojska na potlačenie národov, ktoré sú v Mauretánii²; cisár Vespasianus a cisár Titus ho obdarovali vyznamenaniami v židovskej vojne, (*a to*) valovým vencom³, reťazami, medailami a náramkami, takisto ho obdarovali vyznamenaniami počas vojny s Markomanmi, Kvádmi a Sarmatmi, proti ktorým podnikol výpravu cez územie dáckeho kráľa Decebala, (*a to*) múrovým vencom⁴, dvoma oštepmi⁵ a dvoma zástavami; bol prokurátorom cisára Caesara Augusta Germánskeho v provinciách Panónia a Dalmácia, takisto prokurátorom⁶ provincie Raetia⁷, udelili mu právo meča⁸. Poslaný do Partie⁹ priviedol k cisárovi Vespasianovi Epifana a Kallinika, synov kráľa Antiocha¹⁰, s veľkým množstvom poddaných. (*Nápis venoval*) Marcus Alfius Olympiakus z Fabijskej tribuy¹¹, Marcov syn, zástavník, veterán XV. Apollónovej légie.

Citované (s úpravami) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 155-156.

Literatúra:

Antika v dokumentech II. Řím. Red.: Nováková, Julie – Pečírka, Jan. Praha: Státní nakl. polit. lit., 1961, s. 565, tamže český preklad.

* * *

- 1 Centúrio (stotník) – veliteľ centúrie; légia ich mala 60, manipul dvoch, prvý centúrio (centúrio prior) velil nielen svojej stotine, ale ako nadriadený druhého centúria i celému manipulu.
- 2 Vzbura mauretánskych kmeňov vypukla okolo roku 86.

- 3 Valový veniec (corona vallaris) sa ako vyznamenanie udeľoval vojakovi, ktorý ako prvý prekonal nepriateľské hradby.
- 4 Múrový či hradbový veniec (corona muralis) sa ako vyznamenanie udeľoval vojakovi, ktorý sa za útoku dostal prvý za múry či hradby dobývaného mesta.
- 5 Oštep či kopija (hasta pura) bolo starobylým rímskym vojenským vyznamenaním.
- 6 Prokurátor – za cisárstva správca cisárskych financií v Ríme alebo v provinciách, zároveň to mohol byť aj titul cisárskeho miestodržiteľa v menšej provincii.
- 7 Raetia – územie na hornom Dunaji, časť dnešného Švajčiarska; roku 15 pred n. l. si ho po urputných bojoch podmanili Drusus a Tiberius a vtedy pripojili k nemu aj územie susedných Vindelikov.
- 8 Právo meča (ius gladii) – právo vyniesť trest smrti.
- 9 Partia – územie na severe dnešného Iránu, ktoré v staroveku obývali Parti.
- 10 Antiochos III. – posledný kommagenský kráľ, Rimania ho obžalovali pre spojenectvo so Spartmi a zosadili roku 72, jeho synovia utiekli do Partie.
- 11 Tribua – pôvodne najvyššia rodová jednotka rímskeho rodového zriadenia, skladala sa z 10 kúrií, pričom tri tribuy tvorili rímsky národ (populus Romanus); neskôr boli tribuy organizované podľa územného princípu, čiže išlo o okresy. Pôvodne boli občania zapisovaní do tej tribuy, kde mali pozemkový majetok, od 3. storočia pred n. l. boli prepustenci pravidelne zapisovaní do mestských tribuí, iní novoobčania (hlavne Italikovia po roku 90 pred n. l.) si ponechávali nemovitosti vo svojej domovskej obci. Meno tribuy patrilo k úradnému občianovmu menu ešte za cisárstva, keď tribuy stratili politický význam.

13 Epitaf Marca Iulia Avita

začiatok 2. storočia

Náhrobný latinský nápis venovaný rímskemu veteránovi Marcovi Iuliovi Avitovi sa našiel v Perinthe (neskoršia Héraklea) v provincii Trácia. Zaznamenáva vojenskú kariéru legionára, ktorý sa za vlády cisára Domitiana a jeho nástupcu cisára Nervu zúčastnil na vojenských výpravách proti Dákcom a neskôr proti Germánom a Sarmatom na strednom Dunaji.

Marcus Iulius Avitus, z tribuy¹ Ultinia, centúrio² XV. légie Apollinaris, centúrio V. Macedónskej légie a XVI. Flaviovskej légie Pevnej. Dvakrát odmenený v dácke a germánskej vojne. Najlepšiemu a najzbožnejšiemu bratovi (*venovali*) sestry.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 161.

* * *

- 1 Tribua – pôvodne najvyššia rodová jednotka rímskeho rodového zriadenia, skladala sa z 10 kúrií, pričom tri tribuy tvorili rímsky národ (*populus Romanus*); neskôr boli tribuy organizované podľa územného princípu, čiže išlo o okresy. Pôvodne boli občania zapisovaní do tej tribuy, kde mali pozemkový majetok, od 3. storočia pred n. l. boli prepustenci pravidelne zapisovaní do mestských tribuí, iní no-voobčania (hlavne Italikovia po roku 90 pred n. l.) si ponechávali nemovitosti vo svojej domovskej obci. Meno tribuy patrilo k úradnému občianovmu menu ešte za cisárstva, keď tribuy stratili politický význam.
- 2 Centúrio (stotník) – veliteľ centúrie; légia ich mala 60, manipul dvoch.

14 Epitaf Quinta Attia Prisca

začiatok 2. storočia

Náhrobný latinský nápis Quintovi Attiovi Priscovi, podáva ojedinelé svedectvo o vojne proti Svéboom za vlády cisára Nervu. Nápis mu venovali občania antického mesta Libarna (dnes Serravalle) v Ligúrii.

Quintovi Attiovi Priscovi z Maecijskej tribuy¹, Titovmu synovi, edilovi², duovirovi quinquennálovi³, Augustovmu flamenovi⁴, pontifikovi⁵, veliteľovi ženistov, veliteľovi I. kohorty⁶ Hispáncov, I. kohorty Horalov a I. kohorty Lusitáncov, vojenskému tribúnovi⁷ I. Pomocnej légie, vyznamenanému darmi cisárom Nervom Caesarom Augustom Germánskym za vojnu so Svébmí, (*a to*) zlatým vencom, čistou kopijou⁸ a zástavami, veliteľovi I. Augustovej aly⁹ Trákov, (*venuje*) mestský ľud.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 161.

Literatúra:

Antika v dokumentech II. Řím. Red.: Nováková, Julie – Pečírka, Jan. Praha: Státní nakl. polit. lit., 1961, s. 566, tamže český preklad.

* * *

- 1 Tribua – pôvodne najvyššia rodová jednotka rímskeho rodového zriadenia, skladala sa z 10 kúrií, pričom tri tribuy tvorili rímsky národ (*populus Romanus*); neskôr boli tribuy organizované podľa územného princípu, čiže išlo o okresy. Pôvodne boli občania zapisovaní do tej tribuy, kde mali pozemkový majetok, od 3. storočia pred n. l. boli prepustenci pravidelne zapisovaní do mestských tribuí, iní no-voobčania (hlavne Italikovia po roku 90 pred n. l.) si ponechávali nemovitosti vo svojej domovskej obci. Meno tribuy patrilo k úradnému občianovmu menu ešte za cisárstva, keď tribuy stratili politický význam.
- 2 Edil (*aedil*) – starorímsky úradník, ktorý sa staral o verejný poriadok, zásobovanie mesta i trh a o mestom financové hry. Obdobné úlohy zabezpečovali aj edili v municípiách, čiže provinčných mestách Rímskej ríše.
- 3 Quinquennál – funkcionár kultovného kolégia zvolený na dobu päť rokov.
- 4 Flamen – kňaz a vykonávateľ obetí istému božstvu či kultu. Táto funkcia bola vyhradená príslušníkom jazdeckého stavu, za cisárstva mal každý z cisárov zbožnených po smrti vlastného flamera. Úrad flamera zanikol v polovici 3. storočia.
- 5 Pontifik – člen kňazského zboru, do ktorého popri samotných pontifikoch patrili flameni a vestálky.
- 6 Kohorta – taktická, v boji samostatne vystupujúca jednotka, ktorej velil hlavný centurión (stotník) a pozostávala z 3 manipulov, majúcich po dve centúrie; každá légia mala 10 kohort.

- 7 Tribún vojenský – dôstojník légie, podliehajúci priamo veliteľovi légie – legátovi, ktorý ho poveroval rôznymi úlohami; z dnešného hľadiska by mu zodpovedal post dôstojníka štábu.
- 8 Kopija či oštep (hasta pura) – starobylé rímske vojenské vyznamenanie.
- 9 Ala (lat. krídlo) – oddiel pechoty alebo jazdy, ktorý stavali rímski spojenci; pôvodne zabezpečoval ochranu krídel légie. Za cisárstva jazdecké jednotky pomocných zborov v sile 500 – 1 000 jazdcov, ktorým velil prefekt z jazdeckého stavu.

15 Epitaf Quinta Atilia Prima

začiatok 2. storočia

Roku 1976 sa našiel v stene kostola v dedine Boldog zamurovaný latinský nápis, ktorý vzbudil veľkú pozornosť odborníkov jednak tým, že sa vzťahuje na osobu, pôsobiacu na dunajskom limite koncom 1. storočia, jednak otázkou zamestnania osoby. Dodnes sa objavili štyri možné interpretácie textu nápisu, ktorý je najstarším epitaфом na Slovensku.

Quintus Atilius Primus, Spuriov syn z Veturijskej tribuy¹, tlmočník XV. légie², jej centúrio a obchodník.³ Vo veku 80 rokov tu bol uložený. Quintus Atilius Cogitatus, Atilia Fausta, Quintova prepustenkyňa, Primus a Martialis dali ako dedičia radi postaviť.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 161.

Literatúra: KOLNÍK, Títus: *Rímske a germánske umenie na Slovensku*. Bratislava 1974, KOLNÍK, Títus: Rímsky nápis v Boldogu. In: *Slovenská archeológia*, roč. 25, 1977, č. 2, s. 481-500; PICHLEROVÁ, Magda – NEUMANN, Alfréd R.: Rímsky náhrobný kameň v Boldogu. In: *Zborník SNM*, roč. 73 – História 19. Bratislava 1979, s. 51-61, autori predpokladajú, že Q. Atilius nebol tlmočník, ale interrex – medzíkral' vo vojenskom meste Carnunte; HOŠEK, Radislav: *Tituli Latini Pannoniae Superioris annis 1967 – 1982 in Slovacia reperti*. Praha: Univerzita Karlova, 1984, predpokladá, že Q. Atilius patril medzi vybraných vojakov XV. légie – inter tencenarios legionis XV.

* * *

- 1 Tribua – pôvodne najvyššia rodová jednotka rímskeho rodového zriadenia, skladala sa z 10 kúrií, pričom tri tribuy tvorili rímsky národ (populus Romanus); neskôr boli tribuy organizované podľa územného princípu, čiže išlo o okresy. Pôvodne boli občania zapisovaní do tej tribuy, kde mali pozemkový majetok, od 3. storočia pred n. l. boli prepustenci pravidelne zapisovaní do mestských tribuí, iní novoobčania (hlavne Italikovia po roku 90 pred n. l.) si ponechávali nemovitosti vo svojej domovskej obci. Meno tribuy patrilo k úradnému občianovmu menu ešte za cisárstva, keď tribuy stratili politický význam.
- 2 Légia XV. Apolónova sídlila vo vojenskom tábore v Carnunte od roku 14, v rokoch 62 – 71 bola odvedená na Východ.
- 3 Historik Péter Püspöki Nagy dal pripevniť vedľa rímskeho nápisu bronzovú tabuľku, kde uvádza, že Q. Atilius patril *inter ripenses ex legione XV*, čiže medzi vojakov strážiacich breh Dunaja.

16 Arrianos: Výprava Alexandra Veľkého

polovica 2. storočia

Grécky historik Arrianos, latinsky Flavius Arrianus (asi 95 – 175) písal diela o Epiktetovej filozofii. V jeho historickej práci Výprava Alexandra Veľkého (*Αναβάσις Ἀλεξανδρου*), ktorá má sedem kníh, sa nachádzajú aj údaje o obyvateľstve sídliacom okolo Dunaja.

I, 3. Na tretí deň po bitke prišiel Alexandros k rieke Istros¹. Je to najväčšia spomedzi riek v Európe, preteká cez väčšinu jej územia a pritom oddeľuje od seba kmene vrcholne bojachtivé. Sú to zväčša kmene keltské, na území ktorých sa tiež nachádzajú pramene Istru. Z nich najďalej sídlia Kvádi² a Markomani³. Bližšie k nám sú potom Jazygovia⁴, ktorí sú súčasťou Sauromatov.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 108.

Literatúra:

ARRIANOS: *Tažení Alexandra Velikého*. Prel.: Bělský, Jaromír. Praha: Svoboda, 1972.

* * *

- 1 Istros – v súčasnosti Dunaj.
- 2 Kvádi – západogermánsky kmeň, ktorý sa na začiatku nášho letopočtu presunul do oblasti dnešnej Moravy, Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska. Na začiatku 5. storočia odišli s Vandalmi na Pyrenejský polostrov.
- 3 Markomani – germánsky kmeň sídliaci pred n. l. na obidvoch brehoch rieky Main, neskôr sa Markomani presunuli do Čiech a potom do Podunajska, kde v 1. a 2. storočí viackrát ohrozovali Rímsku ríšu.
- 4 Jazygovia – sarmatský kočovný kmeň, ktorý sa v prvej polovici 1. storočia usadil v Podunajskej nížine i na území dnešného južného Slovenska. Ako spojenci Kvádov vypudili Dákov, za Marca Aurelia bojovali v tzv. markomanských či presnejšie germánsko-sarmatských vojnách proti Rimanom.

17 Nápís na trencianskej skale

prelom 179 – 180

Počas zimy v rokoch 179 – 180 táboril v Laugariciu¹ oddiel v sile 855 vojakov z II. légie Pomocnej, ktorá sídlila v antickom meste Aquincum². Táto vexilácia, čiže vojenská jednotka, dala na počesť víťazstva cisára Marca Aurelia a jeho syna Commoda vytesať oslavný nápís na trencianskom brale. Veliteľom légie bol Marcus Valerius Maximianus, ktorého plné meno sa podarilo identifikovať až na základe nálezu nápisu v antickej Zane (pozri dokument č. 18). Nápís na trencianskej skale je najstaršou epigrafickou pamiatkou in situ na Slovensku.

VICTORIAE
AVGVSTORV(m)
EXERCITVS CVI LAV
GARICIONE SEDIT MIL(ites)
L(egionis) II DCCCLV
(Maxim)IANvS LEG(atus) LEG(ionis) II AD(iutricis) CVR(avit) F(aciendum)

Víťazstvu cisárov (*venuje*) vojsko, ktoré táborilo v Laugariciu, 855 vojakov druhej légie.

Vyhotoviť dal (*Marcus Valerius Maxim*)ianus, legát 2. légie Pomocnej.

Edícia: *Slovensko na úsvite dejín*. Zost.: Škoviera, Daniel. Martin: Tatran, 1977, s. 13, bibliofilská edícia *Ars librorum* (preložil: Škoviera, Daniel), latinský text tamže, s. 12; *Čtení o antice*. Praha: Svoboda, 1982, s. 10 (vrátane českého prekladu); *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 203.

Literatúra:

Laugaricio. *Zborník historických štúdií k 1800. výročiu rímskeho nápisu v Trenčíne*. Trenčín 1980; *Čtení o antice*. Praha: Svoboda, 1982, s. 13-15.

* * *

- 1 Laugaricio (Leugaricio) bol latinský názov rímskeho tábora či osady na území dnešného Trenčína.
- 2 Aquincum – rímsky vojenský tábor a mesto na území dnešného Budína, kde od konca 1. storočia sídlila II. légia Pomocná, ktorá sa aktívne zúčastňovala na bojoch v markomanských vojnách.

Nápís nájdený v alžírkej Zane (antická Diana Veteranorum) bol vytesaný na podstavci sochy (dnes nezachovanej) venovanej Marcovi Valeriovi Maximianovi. Jeho meno sa objavuje aj v nápise na trenčianskom brale (dokument č. 17). Marcus Valerius Maximianus pochádzal z panónskeho mesta Poetovio (dnes Ptuj v Slovinsku). Jeho kariéra je typickou kariérou úspešného príslušníka jazdeckého stavu pochádzajúceho z romanizovanej vyššej vrstvy provinciálov. Osvedčil sa vo viacerých vojnách, spočiatku velil rôznym pomocným zborom, a to peším kohortám a neskôr jazdeckým alám, získal viacero vyznamenaní. Do Podunajska sa dostal asi roku 169, v Laugariciu prezimoval roku 179 – 180 v hodnosti legáta II. légie Pomocnej. Nápís v Zane mu bol venovaný pravdepodobne v rokoch 184 – 185, keď pôsobil ako legát III. légie, a tým aj správca provincie Numídiá. Za vojenské zásluhy bol povýšený do senátorského stavu, napokon dosiahol i najvyššiu rímsku funkciu konzula, čo sa však v zanskom nápise neuvádza.

Marcovi Valeriovi Maximianovi, synovi Marca Valeria Maximiana, ktorý bol duumvirom s cenzorskou mocou a bývalým kňazom, pontifikom¹ kolónie Poetovio. Ako jazdec slúžil na štátnom koňovi, bol veliteľom I. kohorty² Trákov, tribúnom³ I. kohorty Hamiov – rímskych občanov,⁴ predstaveným pobrežných kmeňov Polemónovho Pontu⁵, bol poctený vyznamenaniami vo vojne proti Partom, cisár Marcus Antoninus Augustus ho vybral a poslal v pohotovosti ťaženia proti Germánom, aby zabezpečil plavbu lodí vezúcich obilie po Dunaji pre vojská obidvoch Panónií⁶, bol predstaveným zvláštnych oddielov z prétorského misenského i ravenského loďstva, ako aj británskeho loďstva, takisto afrických a maurských jazdcov vybraných na prieskumnú službu v Panónii, prefektom I. aly⁷ Aravakov⁸, na germánskom ťažení ho osobne pochválil cisár Antoninus Augustus a daroval mu koňa, medaily a zbroj, pretože vlastnou rukou zabil náčelníka Naristov Valaona⁹, v tej istej kohorte ho povýšili do štvrtej jazdeckej vojenskej hodnosti, bol prefektom aly kopijníkov¹⁰, poctili ho vyznamenaniami v germánskej a sarmatskej vojne, bol veliteľom jazdy kmeňa Markomanov, Naristov a Kvádov, ktorí tiahli, aby potlačili vzburu na Východe,¹¹ v hodnostnej triede s platom 100 000 sesterciov, bol poverený správou Dolnej Moesie¹² so zvýšeným platom, zároveň ho postavili do čela detašovaných oddielov a poslali ho, aby pacifikoval tlupy lupičov Brisov na pomedzí Macedónie a Trácie, bol prokurátorom Hornej Moesie, prokurátorom provincie Porolisská Dácia,¹³ najsvätejší cisári ho

zaradili do najväznejšieho (*senátorského*) stavu medzi bývalých prétorov, hneď nato bol legátom I. légie Pomocnej, legátom II. légie Pomocnej, bol veliteľom zvláštnych oddielov, ktoré prezimovali v Leugariciu¹⁴, ďalej legátom I. légie Italickej, legátom XIII. légie Zdvojenej, ďalej cisárskym legátom s prétorskou mocou pri III. légii Augustovej, najslávnejší cisár Marcus Aurelius Commodus ho poctil vyznamenaniami za druhej germánskej výpravy. Z peňažnej zbierky (*postavila a venovala*) najjasnejšia rada mesta Diana Veteranorum.

Citované (s úpravami a s prihliadnutím na český preklad) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 203-204. Český preklad pozri *Antika v dokumentech II. Řím*. Red.: Nováková, Julie – Pečírka, Jan. Praha: Státní nakl. polit. lit., 1961; *Čtení o antice*. Praha: Svoboda, 1982, s. 11-12.

* * *

- 1 Pontifik – veľkňaz, člen kňazského zboru, do ktorého popri samotných pontifikoch patrili flameni a vestálky.
- 2 Kohorta – taktická, v boji samostatne vystupujúca jednotka, ktorej velil hlavný centúrio (stotník), pozostávala z 3 manipulov majúcich po dve centúrie; každá légia mala 10 kohort.
- 3 Tribún vojenský – dôstojník légie, podliehajúci priamo veliteľovi légie – legátovi, ktorý ho poveroval rôznymi úlohami; z dnešného hľadiska by mu zodpovedal post dôstojníka štábu.
- 4 Maximianus začal vojenskú kariéru na Blízkom východe, kde v Sýrii táborila aj I. kohorta Hamiov.
- 5 Pontos – územie pri Čiernom mori pri Trapezunte. Triumvir Antonius tu za kráľa dosadil Polemóna, roku 64 toto územie, dôležité pre zásobovanie východných rímskych vojsk, anektoval Nero.
- 6 Panónia sa stala samostatnou rímskou provinciou na strednom Dunaji okolo roku 9 – 10, keď sa vyčlenila z provincie Ilýria (Illyricum). Rozprestierala sa na území dnešného západného Maďarska, časti severného Chorvátska, časti východného Rakúska a malého územia juhozápadného Slovenska (predmestia Bratislavy na pravom brehu Dunaja s tábormi Gerulata). Za cisára Traiana bola Panónia roku 114 rozdelená na Hornú (Pannonia superior) a Dolnú (Pannonia inferior). O význame Panónie svedčí aj to, že tu táborili štyri rímske légie. Rímska vojenská civilná správa v Panónii trvala do konca 4. storočia.
- 7 Ala (lat. krídlo) – oddiel pechoty alebo jazdy, ktorý stavali rímski spojenci; pôvodne zabezpečoval ochranu krídel légie. Za cisárstva jazdecké jednotky pomocných zborov v sile 500 – 1 000 jazdcov, ktorým velil prefekt z jazdeckého stavu.
- 8 I. ala Aravakov mala stanovisko v kastele, čiže menšej vojenskej pevnosti, pri Brigetiu na pravom brehu Dunaja.
- 9 Pred rokom 175 bol kmeň Naristov významným spojencom Kvádov.
- 10 Táto ala táborila v Arrabone (dnes Győr v Maďarsku).
- 11 Išlo o povstanie Avidia Kassia v Egypte roku 172.
- 12 Moesia – severná časť Trácie, ktorá bola v rokoch 29 – 28 pred n. l. podrobená Rimanmi. Okolo roku 44 sa stala rímskou provinciou, za vlády cisára Domitiana bola rozdelená na dve časti: Hornú (Moesia superior) a Dolnú (Moesia inferior).
- 13 Názov časti rímskej provincie Dácia podľa mesta Porolissum v dnešnom severnom Rumunsku.
- 14 Leugaricio, resp. podľa trenčianskeho nápisu Laugaricio – tábor, v ktorom roku 179 – 180 prezimovalo 855 vojakov II. légie Pomocnej.

19 Epitaf Gaia Iulia Longa

koniec 2. storočia

Latinský epitaf Gaia Iulia Longa sa našiel pri Chotíne a spolu s ďalšími náhrobníkmi ho premiestnili do Nových Zámkov. Ako pohrebný nápis si ho dal zhotoviť pre seba a svoju manželku veterán I. légie Pomocnej.

Bohom podsvetia Gaius Iulius Longus, za svojho života dal urobiť veterán I. légie¹ Pomocnej svojej manželke a sebe.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 210.

* * *

1 Légia – najvyššia samosprávna jednotka rímskeho vojska. V republikánskej dobe mal každý z dvoch konzulov jednu légiu, od 3. storočia pred n. l. dve légie, každú v sile 4 200 pešiakov a 300 jazdcov. Koncom republiky a v cisárskej dobe mala mať légia 6 000 pešiakov a 120 jazdcov, členila sa na 10 kohort, kohorta ako základná taktická jednotka mala 3 manipuly a manipul 2 centúrie.

20 Epitaf Marca Fuficia Marcella

koniec 2. storočia

Latinský epitaf Marca Fuficia Marcella sa našiel v Chotíne a spolu s epitaфом Gaia Iulia Longa (dokument č. 19) ho premiestnili do Nových Zámkov.

Bohom podsvetia Marcovi Fuficiovi Marcellovi, Marcovmu synovi, z tribuy¹ Velina, z Aquileie, centúriovi² I. Pomocnej légie Zbožnej a Vernej. Dali postaviť dedičky – manželka Ulpia Avita a dcéra Fuficia Marcellina.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 210.

* * *

- 1 Tribua – pôvodne najvyššia rodová jednotka rímskeho rodového zriadenia, skladala sa z 10 kúrií, pričom tri tribuy tvorili rímsky národ (populus Romanus); neskôr boli tribuy organizované podľa územného princípu, čiže išlo o okresy. Spočiatku boli občania zapisovaní do tej tribuy, kde mali pozemkový majetok, od 3. storočia pred n. l. boli prepustenci pravidelne zapisovaní do mestských tribuí, iní no-voobčania (hlavne Italikovia po roku 90 pred n. l.) si ponechávali nemovitosti vo svojej domovskej obci. Meno tribuy patrilo k úradnému občanommu menu ešte za cisárstva, keď tribuy stratili politický význam.
- 2 Centúrio (stotník) – veliteľ centúrie; légia ich mala 60, manipul dvoch, prvý centúrio (centurio prior) velil nielen svojej stotine, ale ako nadriadený druhého centúria i celému manipulu.

21 Pamätný nápis na podstavci sochy Marca Bassaea Rufa

koniec 2. storočia

Latinský nápis na soche Marca Bassaea Rufa¹ v Ríme hovorí o bojových zásluhách a kariére tohto rímskeho bojovníka, ktorý sa z radového legionára cez rôzne veliteľské funkcie prepracoval až do hodnosti veliteľa osobnej stráže cisára Marca Aurelia.

Marcovi Basseovi Rufovi, Marcovmu synovi zo Stellatinskej tribuy², ktorý bol prefektom³ osobnej stráže cisárov a Augustov Marca Aurelia Antonina, Lucia Aurelia Vera a Lucia Aurelia Commoda, poctili ho konzulskými odznakmi za víťazstvo Augustov Antonina a Commoda nad Germánmi i Sarmatmi, obdarovali ho hradbovým vencom⁴, valovým vencom⁵, zlatým vencom, štyrmi čistými kopijami⁶ a tiež toľkými zástavami za obliehanie, bol prefektom Egypta, prefektom pre zásobovanie, prokurátorom⁷ účtov, prokurátorom Belgicy a dvoch Germánií, prokurátorom Norického kráľovstva, prokurátorom Astúrie a Gallatie, tribúnom kohorty⁸ – – – prétériánov⁹, tribúnom X. kohorty mestskej, tribúnom V. kohorty bezpečnostnej, prvým centúriom¹⁰ dvakrát. Jemu sa uzniesol senát na návrh cisárov a Augustov Antonina a Commoda postaviť na námestí božského Traiana pozlátenú sochu, druhú v občianskom odevu v chráme božského (*Antonina*) Pia a tretiu v brnení v chráme Marsa Pomstiteľa¹¹.

Citované (s úpravami a s prihliadnutím na český preklad) podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 197. Český preklad pozri *Antika v dokumentech II. Řím*. Red.: Nováková, Julie – Pečírka, Jan. Praha: Státní nakl. polit. lit., 1961; *Čtení o antice*. Praha: Svoboda, 1982, s. 582-583.

* * *

- 1 Marcus Bassaeus Rufus sa spomína aj v diele Rímske dejiny od Cassia Diona (pozri dokument č. 22)
- 2 Tribua – pôvodne najvyššia rodová jednotka rímskeho rodového zriadenia, skladala sa z 10 kúrií, pričom tri tribuy tvorili rímsky národ (populus Romanus); neskôr boli tribuy organizované podľa územného princípu, čiže išlo o okresy. Pôvodne boli občania zapisovaní do tej tribuy, kde mali pozemkový majetok, od 3. storočia pred n. l. boli prepustenci pravidelne zapisovaní do mestských tribuí, iní novoobčania (hlavne Italikovia po roku 90 pred n. l.) si ponechávali nemovitosti vo svojej domovskej obci. Meno tribuy patrilo k úradnému občianovmu menu ešte za cisárstva, keď tribuy stratili politický význam.

- 3 Prefekt – doslova predstavený, inak aj vysoký súdny alebo správny úradník v starovekom Ríme, či v rímskej provincii, respektíve aj veliteľ rozličných kohort.
- 4 Veniec múrový či hradbový veniec (*corona muralis*) – ako vyznamenanie sa udeľoval vojakovi, ktorý sa za útoku dostal prvý za múry či hradby dobývaného mesta.
- 5 Veniec valový (*corona vallaris*) – ako vyznamenanie sa udeľoval vojakovi, ktorý ako prvý prekonal nepriateľské valy alebo vtrhol do nepriateľského tábora.
- 6 Oštep či kopija (*hasta pura*) – starobylé rímske vojenské vyznamenanie.
- 7 Prokurátor – za cisárstva správca cisárskych financií v Ríme alebo v provinciách, zároveň to mohol byť aj titul cisárskeho miestodržiteľa v menšej provincii.
- 8 Kohorta – taktická, v boji samostatne vystupujúca jednotka, ktorej velil hlavný centurión (stotník) a pozostávala z 3 manipulov, majúcich po dve centúrie; každá légia mala 10 kohort.
- 9 Prétoriáni (*militēs praetoriani*) – vojaci prétoriánskych kohort, za cisára Augusta bolo v Ríme 9, neskôr 10 stálych kohort, každá v sile 500 (neskôr tisíc) mužov, ako elitní vojaci pôsobili ako cisárska telesná stráž, zabezpečovali aj vojsko-policajné úlohy. Velili im dvaja prétoriánski prefekti.
- 10 Centúrio (stotník) – veliteľ centúrie; légia ich mala 60, manipul dvoch, prvý centúrio (*centurio prior*) velil nielen svojej stotine, ale ako nadriadený druhého centúria i celému manipulu.
- 11 Mars – storímsky boh vojny.

22 Dion Cassius Cocceianus: Rímske dejiny

prelom 2. a 3. storočia

Dion Cassius Cocceianus, grécky Kassios Dion (asi 155 – 235) pochádzal z Malej Ázie, kde jeho otec bol vysokým rímskym úradníkom. Aj on sám zastával vysoké úrady a úradnícku kariéru zavŕšil správou provincií Dalmácia a Horná Panónia. Bol súčasníkom rozhodujúcich udalostí na strednom Dunaji, takže jeho svedectvo o udalostiach v Hornej Panónii je veľmi dôležité, lebo v svojom rozsiahlom po grécky písanom diele *Ρωμαϊκὴ ἱστορία*, čiže Rímske dejiny (spolu 80 kníh) pomerne podrobne osvetľuje priebeh germánsko-sarmatských, markomanských vojen od ich začiatkov až do podpísania mieru cisárom Commodom.

LXVII, 7. Vtedy sa chcel (*cisár*) Domitianus odplatiť Kvádom¹ a Markomanom² za to, že mu nepomohli proti Dákcom³. Prišiel teda do Panónie⁴, aby s nimi viedol vojnu, a dal pobiť členov druhého posolstva, ktoré vyslali vo veci mieru. Po porážke od Markomanov, keď sa obrátil na útek, rýchlo poslal poslov k dáckemu kráľovi Decebalovi⁵ a primäl ho na uzavretie prímeria, ktoré mu predtým napriek častým žiadostiam nechcel dožičiť. Decebal síce prijal zmluvu, pretože vo vojne utrpel hrozné straty, pravda, na osobné stretnutie s Domitianom nechcel prísť. Poslal iba Diegnida so skupinou mužov, aby mu vydal zbrane a nejakých zajatcov, lebo to boli jediní, ktorých mal.

Keď sa to uskutočnilo, Domitianus položil Diegnidovi na hlavu diadém, ako keby išlo o spravodlivý výdobytok a bolo v jeho moci dať Dákcom niekoho za kráľa. Vojakov štedro obdaroval vyznamenaniami a peniazmi. Do Ríma potom, ani čo by bol naozaj zvíťazil, poslal okrem iného Decebalových poslov a jeho list – aspoň to tvrdil, no povrávalo sa, že ten list bol podvrh.

LXIX, 9. (*Cisár*) Hadrianus cestoval rad-radom po provinciách, navštevoval vidiek i mestá a prezeral všetky posádky a opevnenia. Z nich niektoré presúval na dôležitejšie miesta, niektoré rušil, iné zase dodatočne zriaďoval.

Osobne kontroloval doslova všetko, teda nielen spoločné vybavenie vojenských táborov, čím chcem označiť zbrane, stroje, výkopy, ohrady, násypy, ale aj osobné vybavenie každého jednotlivca či už radových vojakov, alebo dôstojníkov – ich život, ubytovanie, vystupovanie. Všetko chcel vidieť a preveriť. Veruže nemálo vecí, v ktorých zbadal odklon a prispôsobenie smerom k väčšiemu pohodliu, zreorganizoval a napravil.

Cvičil ich do každého spôsobu vedenia boja. Jedných vyznamenával, druhých karhal, ale všetkých učil, čo treba urobiť. A aby im bol užitočný aj názorným príkladom, ustavične dodržiaval prísnu životosprávu, všade chodil pešo alebo na koni, a nestal sa prípad, že by bol niekedy v tom čase nastúpil do voza alebo do koča.

Hlavu si nezahaloval ani za horúceho počasia, ani za chladného, ale aj vo fujaviaciach keltských krajov, aj v páľavách Egypta sa prechádzal s holou hlavou. Celkove možno povedať, že tak svojím konaním, ako pokynmi zdisciplinoval všetko vojsko po celej ríši a zaviedol v ňom vzorný poriadok.

A tak aj dnes to, čo vtedy on nariadil, sa pokladá medzi vojakmi za zákon, pokiaľ ide o vedenie vojenských podujatí.

Týmto stavom sa dá najlepšie vysvetliť skutočnosť, že zväčša vládol mier vo vzťahoch s inými národmi. Tie totiž videli jeho pripravenosť, pričom sa im v ničom nediala krivda, naopak, ešte aj peniaze získavali, nuž nepodnikali nijaké záškodnícke akcie.

Armádu vycvičil tak výborne, že aj jazda takzvaných Batavov⁶ sa pustila raz cez Istros,⁷ plávajúc so zbraňami v rukách. Pri pohľade na to sa barbari triasli od strachu pred Rimanmi, ale sústredili sa na svoje vlastné záležitosti a Hadriana využili ako sprostredkovateľa vo svojich vnútorných nedorozumeniach.

LXXI, 3. Marcus Aurelius zveril napokon Cassiovi do správy celú Áziu. Sám však viedol vojny s pridunajskými barbarmi, s Jazygmi⁸ i Markomanmi, zakaždým s inými, zato bez prestávky, takpovediac po celý život, pričom ako základňu pre svoje akcie mal Panóniu.

Keď šesťtisíc Longobardov⁹ a Obiov¹⁰ prekročilo Istros, Vindicovi jazdci vyrazili vpred a chytro ta pribehla aj pechota pod Candidovým velením, takže sa barbari obrátili na bezhlavý útek. Keď takto dopadol ich prvý pokus, zmeraveli od strachu nad výsledkom, a tak poslali barbari poslov k správcovi Panónie Ialliovi Bassovi. Členmi posolstva boli kráľ Markomanov Ballomarius a ďalší desiati, vybraní po jednom zástupcovi z každého kmeňa. Keď prísahami spečatili mier, vrátili sa poslovia domov.

Mnohí spomedzi Germánov nad Rýnom však uháňali až do Itálie a na Rimanoch sa dopúšťali hrozného násillia. Marcus sa pokúsil čeliť im a Pompeiana a Pertinaca vymenoval za pomocných vojvodcov proti nim. A Pertinax, ktorý sa neskôr stal cisárom, sa vyznamenal. Medzi padlými barbarmi sa veru našli aj mŕtvolky žien v zbroji – – –

5. Azda si zaslúži, aby sa nezabudlo ani na túto epizódku z vojny Marca Aurelia proti Germánom. Istý mladučký zajatec, ktorého vypočúval, mu odvetil: „Nemôžem ti odpovedať, lebo tuhnem od zimy. Ak sa chceš odo mňa voľačo dozvedieť, prikáž, aby mi dali plášť, ak ho máš.“

Istý vojak bol v noci na stráži. Pozoroval Istros. Keď začul akési volanie z náprotivného brehu, pochopil, že tam boli zadržaní jeho spolubojovníci. Naskutku preplával na druhý breh, tak ako bol vyslobodil ich a vrátil sa späť.

Jedným z prefektov u Marca Aurelia bol Bassaeus Rufus,¹¹ inak dobrý chlap, ale nevzdelaný, pretože býval na vidieku a celú svoju mladosť vyrastal v chudobe. Raz ho ktosi prichytil, ako láme úponky viniča, keď nezišiel dole hneď na prvú výzvu, dotýčny ho pokarhal a dodal: „Tak poď už konečne dole, prefekt!“ Ten titul mu pridala len preto, aby naznačil jeho náramné sebavedomie, hoci vtedy patrila medzi vojakov najnižšieho stupňa. No práve túto hodnosť mu potom Šťastena darovala.

Marcus sa zhováral s kýmisi po latinsky, ale ani dotýčny, ani nikto z prítomných nechápal, čo vlastne povedal. Vtedy prefekt Rufus poznamenal: „Samozrejme, cisár, že nerozumel, čo si povedal. Veď ten človek nevie po grécky.“ Ako vidno, sám nemal tušenia, o čom sa rozprávalo.

7. Jazygov vtedy Rimania porazili na zemi a neskôr aj na rieke. Nechcem tým povedať, že by sa bol odohral nejaký boj lodí, ale Rimania prenasledovali Jazygov cez zamrznutú rieku a tam sa s nimi bili ako na súši. Keď totiž Jazygovia spozorovali, že ich prenasledujú, zastavili sa a vyčkali ich, pretože si sľubovali, že ľahko zožnú víťazstvo, keďže protivník nie je privyknutý na ľad. Časť Jazygov sa sústredila čelom proti nim, druhí odcválali na krídla; ich kone sú totiž tak vycvičené, že aj na takomto povrchu vedú bezpečne bežať. Keď to Rimania uvideli, nezľakli sa, ale utvorili zomknutú formáciu, všetkým zároveň boli zoči-voči. Väčšina z nich si zložila štít, položila naň jednu nohu, aby sa nemohli šmýkať, a takto v pevnom postavení chceli zachytiť ich nápor. Niektorí sa pridržali úzd protivníkov, iní zase ich štítov a kopijí a priťahovali ich k sebe. Len čo sa dostali do boja nakrátko, zhadzovali na zem mužov i kone. Pri tom protivníci nemohli dlho vyvíjať protiváhu, lebo bolo šmykľavo. Pochopiteľne, šmýkali sa aj Rimania. Avšak len čo voľakto z nich padol horeznačky, ťahal za sebou aj súpera a nohami sa šplhal naspäť ako pri súboji zápasníkov a takto sa dostával nad neho. A ak aj padal, zubami sa zachycoval o protivníka, ktorý padal pred ním. Barbari totiž nemajú nijaké skúsenosti s vedením boja takýmto spôsobom, a keďže boli príliš naľahko, neboli ani schopní vzdorovať. Preto z ich veľkého počtu sa podarilo uniknúť len hŕstke.

8. Veru až po mnohých ťažkých zápasoch a nebezpečenstvách si Marcus Aurelius podrobil Markomanov a Jazygov. Ba proti takzvaným Kvádom z toho povstala veľká vojna a pošťastilo sa mu neuveriteľné víťazstvo; no skôr to bol dar od boha. Keď sa totiž Rimania v bitke dostali do nebezpečného polohy, zachránilo ich božstvo najneuveriteľnejším spôsobom. Lebo keď ich Kvádi obklúčili na vhodnom mieste, Rimania odvážne bojovali so štítmí prirazenými k sebe. Tu barbari zastavili boj v očakávaní, že ich ľahko zajmú ukonaných páľavou a smädcom. Všetko navôkol zahatali, aby Rimania nemohli odnikiaľ získať vodu. Aj počtom ich totiž veľmi prevyšovali. Keď

sa teda Rimania ocitli vo vrcholnej tvrdzi, keďže boli ukonaní a doráňaní, vystavení úpeku slnka a smädu, a keď už preto nevládali ani bojovať ani niekam ustúpiť, ale zoradení v šíku ostali stáť na mieste spaľovaní horúčavou, odrazu sa zhluklo množstvo oblakov a spustil sa veľký lejak, čo sa stalo istotne na boží zásah. Rozpráva sa totiž, že akýsi Arnufis, egyptský mág, ktorého mal Marcus Aurelius so sebou, privolal akýmisi čarami istých démonov a okrem iných predovšetkým Herma, vládcu ovzdušia. Ich pôsobením vraj stiahol na zem dážď – – –

10. – – – Keď sa dážď spustil, sprvoti všetci, dvíhali tváre nahor a zachytávali si ho do úst. Potom jedni nastavovali štíty, iní aj prilbice, sami lačne hltali a dávali piť aj koňom. A hoci k nim pribehli barbari, neprestali piť a súčasne sa usilovali bojovať. Ba niektorí ešte aj zranení chlíпали odrazu vodu i krv, čo im stekala do prilbíc. A boli by azda utrpeli strašnú pohromu, lebo nepriatelia na nich dobiedzali, zatiaľ čo oni boli väčšinou zaneprázdnení pitím, keby sa proti nepriateľom nestrhlo mocné krupobitie s množstvom bleskov. Tu bolo vidno z neba dopadať na to isté miesto vodu i oheň. Tak jedných premáčalo a pili, druhých spaľoval oheň a zomierali. A Rimanom sa oheň ani nedotkol, ba ak sa dakde k nim dostal, zaraz hasol, kým barbarom nebol na osoh ani dážď, ale dokonca ešte väčšmi stá olej rozniecovať na nich plamene, takže dažďom premáčaní hľadali – vodu. Tu sa jedni zraňovali, aby oheň zahasili hoc aj krvou, druhí zasa utekali hoc aj k Rimanom, lebo vraj len oni majú spásnu vodu. I sám Marcus Aurelius ich, pravdaže, ľutoval. Vojaci ho vyhlásili po siedmy raz za imperátora¹². I keď zvyčajne dačo také nepripúšťal, prv ako uznesenie neodhlasoval senát, jednako to prijal, sľaby to získal od boha, a senátu o tom poslal správu. Faustina zasa dostala priezvisko Matka légii.

11. Marcus Aurelius Antoninus ostal v Panónii, aby rokoval s posolstvami barbarov. Vtedy ich k nemu totiž prišlo veľa: jedni, ktorých viedol dvanásťročný chlapec Battarios, sľubovali spojenectvo; dostali od nich peniaze a odrazili útok panovníka susednej krajiny Tarba, keď vpadol do Dácie¹³, pričom od nich žiadal peniaze a aj sa vyhrážal, že s nimi bude viesť vojnu, ak ich nedostane; druhí, ako napríklad Kvádi, prosili o mier a veru ho aj dosiahli, aby sa odtrhli od Markomanov, ako aj preto, lebo mu darovali množstvo koní a statku a prisľúbili, že mu vrátia všetkých prebehlíkov a zajatcov, najprv v počte do 13 000, neskôr aj zvyšných. Pravda, nedostalo sa im práva zapojiť sa do rímskych trhov, aby sa ta vedno s nimi nezamiešali Markomani a Jazygovia, ktorých podľa zloženej prísahy nesmeli ani k sebe prijať, ani púšťať cez svoje územie, a aby vystupujúc ako Kvádi nevyzvedali u Rimanom a nenakupovali potraviny. Títo teda prišli k Marcovi Aureliovi a s úmyslom poddať sa mu posielali k nemu posolstvá aj mnohí iní, či už v mene rodov alebo v mene kmeňov. Z nich podaktorí, poslaní do iných končín, slúžili vo vojsku rovnako ako spomedzi zajatcov a prebehlíkov tí, čo boli schopní. Iní dostali zem či už v Dácii alebo v Panónii alebo v Moesii¹⁴, v Germánii či priamo v Itálii. Ktorýsi z nich,

usídlení v Ravenne, sa pokúsili o prevrat, takže sa odvážili aj mesto obsadiť. Z toho dôvodu potom už nedal priviesť do Itálie nijakého barbara, avšak aj tých vysídlil, čo tam prišli prv – – –

12. – – – Keď teda Astingovia¹⁵ Marca Aurelia veľmi prosili, dostali od neho peniaze a vyžiadali si aj pôdu za to, ak spôsobia dajakú ujmu tým, čo s ním vtedy boli vo vojne. Títo aj voľačo zo svojich príslubov splnili. No Kotíni¹⁶ zložili podobný sľub ako oni, lenže keď im dal Tarruntenia Paterna, svojho tajomníka pre latinské nariadenia, aby sa s ním zúčastnili na výprave proti Markomanom, nielenže to nespravili, ale dokonca ho strašlivo dokatovali. Potom vyhynuli – – –

13. Jazygovia vyslali k Marcovi Aureliovi posolstvo so žiadosťou o mier, a veru nedosiahli vôbec nič. Marcus si uvedomoval, že ich kmeň je nespoľahlivý a navyše obalamutený Kvádmi. Preto ich chcel úplne vykynožiť.

Kvádi totiž nielenže stáli vtedy po ich boku ako spojenci, ale okrem toho predtým ich prijali Jazygovia do vlastnej krajiny, keď tam vyhľadali útočisko, lebo sa dostali do tvrdze počas vojny, ktorú viedli (*proti Rimanom*). Z toho, z čoho sa kajali, si však nič nerobili, ba nevrátili ani len všetkých zajatcov, iba zopár, a to takých, ktorých nemohli využiť ani na predaj, ani na dajakú robotu.

A ak už vrátili aj niektorých zdatných, zdržiavali doma aspoň ich príbuzných, aby sa tamtí vrátili k nim ako zbehovia. Vyhnali svojho kráľa Furtia a na vlastnú päsť si za kráľa ustanovili Ariogaisa.

Za týchto okolností im cisár nepotvrdil Ariogaisa ako právoplatne nastoleného, ani neobnovil dohodu o prímerí, hoci sľubovali, že vrátia päťdesiat tisíc zajatcov.

15. Keď sa naňho obrátili s posolstvom Markomani, prepustili im polovicu pohraničného pásma, pretože všetky uložené podmienky splnili – síce ťažko a len tak-tak, ale predsa. Stanovil, že budú bývať vo vzdialenosti tridsaťosem stadií¹⁷ od Istra, a vymedzil miesta a dni na udržiavanie stykov – toto totiž predtým nebolo stanovené – a vyžiadal si aj rukojemníkov.

16. Po ťažkej porážke prišli Jazygovia kajať sa, Zanticus sa osobne dostavil k Antoninovi ako prosebník. Predtým totiž vsadili do okov svojho druhého kráľa Banadaspa, pretože s ním začal sprostredkované rokovania o prímerí. Teraz však prišli všetci predáci spoločne so Zanticom a uzavreli zmluvu s tými istými podmienkami ako Kvádi a Markomani. Odlišnosť bola iba v tom bode, že sa mali odsťahovať na dvojnásobnú vzdialenosť od Dunaja. cisár ich totiž chcel vyničiť všetkých do jedného.

Vtedy boli ešte silní a robili Rimanom veľa zla. To vysvitá aj z údajov, že vrátili stotisíc zajatcov, ktorých ešte stále mali, hoci už predtým mnohých predali, mnohí pomreli a mnohí aj ušli. Okrem toho poskytli ihneď osemtisíc jazdcov ako spojenecký príspevok. Z nich päťtisíc päťsto poslal cisár do Británie.

17. Keďže sa však v Sýrii vzbúrili Cassius, Marcus Antoninus bol nútený napriek svojim plánom pokonať sa s Jazygmami, tie správy ho natoľko vyviedli z miery, že ani

len nenapísal senátu nič o podmienkach, na ktorých sa s nimi dohodol, hoci to tak vždy robil.

18. Jazygovia prišli s posolstvom a žiadali, aby sa im urobila úľava v niektorých bodoch dohody. Aj im urobil dajaké ústupky, aby si ich celkom nepostavil proti sebe. Pravdaže, predtým ani oni, ani Búri nechceli bojovať po boku Rimanov ako ich spojenci, dokiaľ ich Marcus spoľahlivo neubezpečil, že bude pokračovať vo vojne až do krajnosti. Obávali sa, že by sa mohol pomeriť s Kvádmi, tak ako to urobil predtým, a nechať v bezprostrednom susedstve ich nepriateľov.

19. Marcus Aurelius prijímal vyslancov kmeňov, pravda, nie všetkých za rovnakých podmienok, ale tak, ako ktorí z nich boli asi hodní dostať buď občianstvo, alebo trvalé oslobodenie od poplatkov či odpustenie dávok na určitý čas alebo aj mať neodňateľnú postáť na obživu.

Keďže Jazygovia mu boli najužitočnejší, odpustil im veľa z pôvodných nariadení, ba skôr všetko okrem tých dohovorov, čo sa vzťahovali na ich zhromaždenia a trhové styky, ďalej to, že nesmú používať vlastné plavidlá a ešte to, že sa majú vyvarovať vstupu na dunajské ostrovy. Dovolil im prejsť cez Dáciu a dať sa do styku s Roxolanmi, len čo im dá správca Dácie pokyn.

20. Kvádi a Markomani vyslali k Marcovi Aureliovi posolstvo, lebo dvadsaťtisíc vojakov v múroch pevností im nedovoľovalo ani pást, ani polia obrábať, ani robiť niečo iné bez pocitu strachu. Ba vojaci k sebe navyše prijímali prebehlíkov a veľa ich zajatcov, pričom sami nijako netrpeli núdzu, dokonca mali kúpeľne a všetkého, čo potrebovali, nadostač. A tak sa Kvádi, nevediac už znášať prítomnosť týchto pevností, rozhodli hromadne presťahovať k Semnónom. Marcus Aurelius Antoninus sa však prv dozvedel o ich úmysle a zatarasením priesmykov im v tom zabránil. Podľa toho teda netúžil dobyť ich krajinu, ale tých ľudí potrestať.

21. V tom istom čase zbehlo tritisíc celkom zúbožených Naristov¹⁸ a dostali pôdu na našom území.

LXXII, 1. Zmieneny Commodus nebol v jadre rafinovaný samopašník, ale naopak, bol to len najväčší dobrák na svete. Pravda, vo svojej veľkej úprimnosti a okrem toho aj precitlivenosti sa stal otrokom tých, čo s ním žili. Pod ich vplyvom sa nevedomky najprv odkláňal od lepších zásad v správaní, až sa v dôsledku toho preniesla nehanebnosť a krvilačnosť aj do jeho povahy.

Vidí sa mi, že aj toto Marcus Aurelius jasne predvídal. Commodus mal deväť rokov, keď sa jeho otec rozlúčil s týmto svetom, zanechajúc mu veľa výborných usmerňovateľov, medzi nimi aj najlepších senátorov. Avšak on dal zbohom ich návrhom a radám, s barbarmi uzavrel prímerie a ponáhlal sa do Ríma. Nemiloval námahy a túžil po mestskom ľahčíkarskom živote.

2. Markomani ešte nemali ani nadostač potravy, ani dosť veľký počet mužov, pre-

tože ich veľa zahynulo počas sústavného plienenia ich krajov. Z toho dôvodu vyslali k cisárovi ako poslov na uzavretie mieru iba dvoch predákov a dvoch ďalších mužov nižšieho postavenia. Hoci by sa s Markomanmi bol mohol ľahko porátať, vo svojom odmietavom postoji k námahám a v ponáhľaní sa za mestskými radovánkami uzavrel s nimi dohodu. K podmienkach, na ktorých sa s nimi predtým dohodol jeho otec, pridal ešte ďalšie: zbehov a zajatcov, ktorých medzitým zachytili, musia mu vrátiť; okrem toho budú každoročne odvádzať ako poplatok pevne stanovenú dávku obilia – tú im však neskôr odpustil.

Vzal od nich aj dajaké zbrane i vojakov, a to od Kvádov trinásttisíc, od Markomanov menší počet. Pravda, za to im dovolil určitý počet brancov každý rok. Okrem toho im nariadil, že nemajú konať zhromaždenia ani veľa ráz, ani na viacerých miestach v krajine, ale iba raz mesačne a na jednom určenom mieste, navyše v prítomnosti nejakého rímskeho centúria¹⁹. Ďalej, že nesmú viesť vojny ani s Jazygmi, ani s Búrmami, ani s Vandalmami.

Za uvedených podmienok uzavrel s nimi zmluvu a opustil všetky strážne body v ich krajine, pretože jej pohraničie bolo izolované.

3. Búrom daroval Commodus mier potom, čo vyslali posolstvo. Lebo predtým, hoci o mier veľa ráz prosili, ho s nimi neuzavrel, pretože neskrývali svoju silu a chceli dosiahnuť nie mier, ale prímerie, aby mohli pokračovať v prípravách. Vtedy však, keďže boli vyčerpaní, uzavrel s nimi zmluvu. Potom prijal rukojemníkov a zajatcov od Búrov vo veľkom množstve a od ostatných ďalších pätnásttisíc, sústrediac ich u seba. Ostatných donútil odprisať, že sa nikdy neusadia v pásme krajiny do štyridsať stadií v susedstve s Dáciou, ani ho nebudú využívať na pasenie.

Ten istý Sabinianus, keď dvanásttisíc susedných Dákov vyrazilo z vlastnej krajiny do jeho a hodľali pomáhať iným, odhovoriť ich od tohto kroku príslubom, že im dá nejakú pôdu v našej Dácii.

Citované podľa *Slovensko na úsvite dejín*. Zost.: Škoviera, Daniel. Martin: Tatran, 1977, s. 25, 27, 29, bibliofilská edícia *Ars librorum* (preložil: Žigo, Ján), grécky text tamže, s. 24, 28; *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 168-169, 171, 196, 189, 190, 191, 206.

Grécky text pozri http://www.sft.ucl.ac.be/files/AClassFTP/TEXTES/DION_CASSIUS/

* * *

1 Kvádi – západogermánsky kmeň, ktorý sa na začiatku nášho letopočtu presunul do oblasti dnešnej Moravy, Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska. Na začiatku 5. storočia odišli s Vandalmi na Pyrenejský polostrov.

- 2 Markomani – germánsky kmeň sídliači pred n. l. na obidvoch brehoch rieky Main, neskôr sa Markomani presunuli do Čiech a potom do Podunajska, kde v 1. a 2. storočí viackrát ohrozovali Rímsku ríšu.
- 3 Dáci, Dákovia – kmeň z vetvy indoeurópskych Trákov, ktorý zhruba od bronzovej doby obýval rozsiahly areál Východných Karpát, najmä na území dnešného Rumunska. Roku 106 si ich podmanili Rimania a následne tu zriadili rímsku provinciu Dacia. Na prelome letopočtov sídlili Dáci aj na južnom Slovensku, odkiaľ ich v prvej polovici 1. storočia Jazygovia a Kvádi zatlačili do hornatých severných či južných krajov. Podieľali sa tu na tzv. púchovskej kultúre.
- 4 Panónia – územie v strednej Európe ohraničené na severe a východe Dunajom, na juhu Sávou, na západe východnými výbežkami Álp; pôvodne tvorila súčasť Ilýrie, okolo roku 9 Rimania z nej vytvorili samostatnú provinciu, od roku 114 bola rozdelená na Hornú a Dolnú Panóniu a Diocletianovou reformou na Prvú a Druhú Panóniu, Valériu a Saviu. Mala významné postavenie ako pohraničná provincia s vysokou koncentráciou vojska.
- 5 Decebalus – dácky kráľ za vlády cisára Domitiana a Traiana, ktorý ho porazil a Decebalus spáchal v roku 106 samovraždu.
- 6 Batavovia – germánsky kmeň usadený na severovýchodnej hranici Galie, pri ústí Rýna, známy svojou bojovnosťou; v mnohých vojnách boli Batavovia spojencami Rimanov.
- 7 Istros – dnes Dunaj.
- 8 Jazygovia – sarmatský kočovný kmeň, ktorý sa v prvej polovici 1. storočia usadil v Podunajskej nížine i na území dnešného južného Slovenska. Ako spojenci Kvádov vypudili Dákov, za Marca Aurelia bojovali v tzv. markomanských či presnejšie germánsko-sarmatských vojnách proti Rimanom.
- 9 Longobardi – severogermánsky kmeň, ktorý okolo prelomu letopočtu patril pod Marobudovu vládu, neskôr sa pod tlakom ďalších kmeňov presídlili k Dunaju. Spolu s Obiovmi boli iniciátormi markomanských vojen. Koncom 4. storočia sa znovu začali presúvať na západ.
- 10 Obiovia – kmeň neznámeho pôvodu, ktorý sa občas stotožňuje s inými kmeňmi, ako napríklad Ubiovmi, Kvádmi. V markomanských vojnách boli spojencami Longobardov.
- 11 Vojenská kariéra Bassaea Rufa sa spomína na podstavci jeho sochy v Ríme (pozri dokument č. 21).
- 12 Imperátor – pôvodne synonymum vojvodcu, neskôr išlo o čestný titul víťazného vojvodcu, ktorý udeľoval senát, resp. vojvodcu za imperátora mohlo spontánne proklamovať aj vojsko alebo rímsky ľud. Za cisárstva tento titul prislúchal výlučne cisárovi.
- 13 Dácia – územie medzi tokom dolného Dunaja a Karpatmi, približne územie dnešného Rumunska. Rimania si Dáciu podmanili za cisára Traiana, ktorý proti Dákom viedol dve výpravy a roku 106 vytvoril provinciu Dácia, ktorá sa delila na niekoľko častí.
- 14 Moesia (Mézia) – rímska provincia v severovýchodnej časti Balkánskeho polostrova medzi Dunajom a pohorím Haimos, na území dnešného Srbska a Bulharska; koncom 1. storočia bola rozdelená na Hornú a Dolnú Moesiu.
- 15 Astringovia – jeden z vandalských kmeňov.
- 16 Kotíni – keltský kmeň, ktorý sídlil ešte v 2. storočí na území dnešného stredného Slovenska, venoval sa prevažne ťažbe kovových rúd.
- 17 Stadium (grécky stadion) – dĺžková miera v priemere zhruba 185 metrov.
- 18 Naristi, Varisti – germánsky kmeň sídliači v dnešnom Bavorsku.
- 19 Centúrio (stotník) – veliteľ centúrie; légia ich mala 60, manipul dvoch, prvý centúrio (centurio prior) velil nielen svojej stotine, ale ako nadriadený druhého centúria i celému manipulu.

23 Herodianos: Dejiny Ríma po vláde Marca Aurelia

prvá polovica 3. storočia

Grécky historik Herodianos (okolo 180 – okolo 260) pochádzal zo Sýrie. Dakedy v prvej polovici 3. storočia napísal dielo *Τῆς μετὰ Μάρκον βασιλείας Ιστορίαι* čiže *Dejiny Ríma po vláde Marca Aurelia*), ktoré malo osem kníh. Vylíčil v ňom deje od smrti Marca Aurelia (roku 180) do smrti cisára Maximina Tráka (roku 238). Vzhľadom na moralizujúci charakter si toto dielo získalo obľubu predovšetkým v stredoveku.

IV, 7, 1. Keď sa (*Caracalla*) takto správal, ozvalo sa v ňom vedomie spáchaných činov a zošklivil sa mu mestský život. Preto sa rozhodol odísť z Ríma s úmyslom, že usporiada pomery vo vojsku a navštívi provincie.

2. Keď odišiel z Itálie, prišiel k dunajským brehom a spravoval severné časti ríše. Venoval sa telesným cvičeniam, jazde na dvojkolesovom voze a súčasne lovu a v zápase zabíjal všetky možné zvieratá. Súdy konal len zriedkavo, pričom však s prirodzeným citom poznal podstatu sporu a pohotovo vynášal rozhodnutia o predložených veciach.

3. Naklonil si všetkých zadunajských Germánov a uzavrel s nimi priateľstvá, takže získal od nich aj spojenecké oddiely. Urobil si z nich aj osobných strážcov, pričom si vyberal silných a vysokých mužov. Často odkladal aj rímsky plášť, obliekal si germánske oblečenie a vídali ho v odeve, ktorý je u nich obvyklý a zdobený striebrom. Na hlavu si dával parochňu z ryšavých vlasov upravených podľa germánskeho spôsobu.

4. Germáni mali z toho radosť a obľubovali ho. Radosť mali z neho aj rímski vojaci, najviac pre peňažné dary, ktorými ich zahŕňal, i preto, že robil všetko ako obyčajný vojak. Prvý si bral rýľ, ak bolo treba vyhlbiť priekopu alebo premostiť vodný tok či navráštiť násyp. Bol prvý pri každej práci, kde boli potrebné ruky alebo kde sa musela prejavíť telesná sila.

VI, 7, 2. Náhle však (*cisára*) Alexandra (*Severa*) znepokojili poslovia s listami a spôsobili mu vážne starosti, pretože správcovia Ilýrie¹ mu písali, že Germáni prechádzajú cez Rýn a Dunaj, pustošia rímske územie, napádajú vo veľkom počte tábory ležiace pri riekach, mestá a dediny a že ilýrska oblasť susediaca a hraničiaca s Itáliou je vo veľkom nebezpečenstve.²

3. Treba vraj, aby prišiel so všetkým vojskom, ktoré má so sebou. Tieto správy znepokojili Alexandra a zarmútili ilýrskych vojakov, ktorých podľa ich názoru postihlo dvojnásobné nešťastie; rany z boja s Peržanmi a správy, že ich rodiny zničili

Germáni, ako sa jeden za druhým dozvedali. S rozhorčením obviňovali Alexandra, že pre svoju bezstarostnosť a zbabelosť prišiel o moc na východe a že čaká a váha, čo sa týka severu.

4. Sám Alexander i jeho priatelia, ktorí ho sprevádzali, však mali strach už aj o samotnú Itáliu. Nedomnievali sa totiž, že nebezpečenstvo zo strany Peržanov je rovnaké ako germánske nebezpečenstvo, pretože Peržania žijú na východe oddelení rozľahlou pevninou a obrovským morom a o Itálii sotva čo počuli. Ale ilýrska oblasť je úzka a jej územie podliehalo len z malej časti rímskej nadvláde, takže Germáni takmer susedia a hraničia s Itáliou.

5. Alexander teda nerád a so zdráhaním, ba vlastne donútený vyhlásil výpravu. Na mieste, kde bol, nechal oddiely, ktoré boli podľa jeho mienky schopné chrániť rímske brehy, zlepšil opevnenia táborov i pevností, doplnil ich vojakmi do stanoveného počtu a sám s ostatným vojskom tiahol do Germánie.

6. Cestu vykonal veľmi rýchlo, zastavil sa na brehoch Rýna a venoval sa príprave na vojnu s Germánmi. Prehradil tok rieky loďami, ktoré spojil, vytvoril z nich most, a chcel tak vojakom pripraviť vhodný prechod cez rieku. Na severe sú totiž najväčšími riekami Rýn, ktorý obteká územie Germánov, a Dunaj tečúci okolo Panónie. V lete sú splavné, pretože majú hlboké a široké koryto, v zime v dôsledku chladu zamrzajú a dá sa po nich jazdiť na koňoch ako po rovine.

7. Voda v riečišti stuhne a stvrдне, takže odoláva konským kopytám i nohám ľudí. Dokonca keď si ju chce niekto nabráť, nechodí po ňu s džbánmi a vedrami, ale so sekerami a hákmi, naseká si ju, vezme do nádob a nesie ako kameň.

8. Takéto sú teda tieto rieky. Alexander priviedol so sebou veľmi veľa Maurov³, veľký počet lukostrelcov z východu z Osroeny i niektorých Partov⁴, ktorí buď zbehli, alebo sa dali získať do pomocných jednotiek za peniaze, a pripravoval ich do boja proti Germánom. Najmä toto vojsko im spôsobilo problémy, pretože Mauri hádzali kopije z veľkej vzdialenosti a rýchlo útočili a vracali sa späť. Lukostrelci zase ľahko zasahovali na diaľku nekryté hlavy Germánov a ich dlhé telá ako ciele. Germáni sa však vrhali do boja zblízka a odolávali náporu a často sa vyrovnali Rimanom.

9. Alexander bol teda v takejto situácii. Rozhodol sa však poslať ku Germánom vyslancov, aby rokovali o mieri. Sľúbil, že im dá všetko, čo žiadajú, a že sa nebude obzerať za peniazmi. Tak možno totiž Germánov najlepšie presvedčiť, pretože majú radi peniaze a mier vždy predávajú Rimanom za zlato. Preto sa Alexander radšej pokúšal kúpiť si mierovú zmluvu s nimi, než podstupovať vojenské nebezpečenstvá.

10. Vojaci však ťažko znášali zbytočné priesťahy a rozhorčovali sa, že sa Alexander nechce pustiť odvážne a s nadšením do vojny, ale sa radšej venuje pretekom konských záprahov a oddáva sa rozmarnosti, hoci treba udrieť na Germánov a potrestať ich opovržlivosť.

VII, 2, 1. Keď (*Maximinus Trák*⁵) vykonal všetky tieto veci, ako som to opísal, zobral celé vojsko, prešiel bez obáv most a ponáhlal sa do boja proti Germánom. So sebou viedol veľké množstvo vojska, takmer celú rímsku armádu, medziiným aj veľký počet maurských oštepárov, osroénskych a arménskych lukostrelcov, z ktorých časť tvorili poddaní a časť priatelia a spojenci, a takisto Partov; niektorí z nich slúžili za peniaze, iní prebehli alebo to boli vojnoví zajatci.

2. Toto množstvo vojakov už predtým zhromaždil Alexander. Maximinus ho rozšíril a zdokonalil pre vojenské akcie. Do bojov proti Germánom boli najvhodnejší bojovníci s oštepami a lukostrelci, pretože s nimi mohli ľahko a neočakávane útočiť a ľahko sa stiahnuť späť.

3. Keď sa Maximinus ocitol na nepriateľskom území, postúpil veľmi dopredu, pričom sa mu nikto nepostavil na odpor, pretože barbari sa stiahli späť. Pustošil teda celú krajinu, práve keď dozrievalo obilie, vypaľoval dediny a prenechával ich vojsku, aby lúpilo. Oheň veľmi rýchlo zachvátil ich mestá a všetky domy.

4. Majú totiž nedostatok kameňa a pálených tehál. Lesy sú však veľmi husté a poskytnúť dostatok dreva; stavajú si z neho chatrče tak, že stlkajú spolu brvná a spájajú ich. Maximinus postúpil veľmi dopredu a správval sa, ako sme už napísali: odmietal korisť a dával vojakom stáda, ktorých sa zmocnili.

5. Germáni opustili roviny a nezalesnené územia, skrývali sa v lesoch a žili okolo močiarov, odkiaľ viedli boje a podnikali výpady. Hustý porast totiž zachytával šípy a nepriateľské oštepky, a hlboké močiare prinášali záhubu Rimanom, ktorí nepoznali tieto kraje, zatiaľ čo Germáni vedeli, ktoré miesta sú nepriečhodné a ktoré pevné, a ľahko cez ne prenikali, brodiac sa po kolená vo vode.

6. Sú to tiež skúsení plavci, pretože sa kúpu len v riekach. Práve v týchto krajoch sa odohrávali vojenské zrážky. Cisár tam udatne začal bitku. Germáni sa dali na útek k jednému veľmi rozľahlému jazeru; Rimania však sa obávali vstúpiť do vody a prenasledovať nepriateľa. Ale Maximinus sa ako prvý vrhol i so svojím koňom do močiara a zabil barbarov, ktorí sa mu postavili na odpor, hoci sa jeho kôň až po brucho brodil vo vode.

7. Ostatní vojaci sa zahanbili, že by mali zradiť cisára, ktorý bojoval za nich, a odvážili sa tiež vojsť do močiara. Na oboch stranách padlo veľa vojakov, aj Rimania – – – a barbarov takmer celá armáda, ktorá tam bojovala. Najlepšie sa správval cisár. Močiar zaplnili mŕtvoly a voda sa zmiešala s krvou. Zdalo sa, že to je námorná bitka, hoci to bola pozemná bitka.

8. O tomto boji i o vlastnej statočnosti podal cisár nielen písomnú správu senátu a ľudu, ale rozkázal nakresliť aj veľké mapy a vystaviť ich pred budovou senátu, aby Rimania mali možnosť nielen počuť o udalostiach, ale sa na ne aj pozrieť. Neskôr dal senát mapu odstrániť s ostatnými Maximinovými počtami. Odohrali sa aj iné bitky, v ktorých sa cisár osobne zúčastnil a za svoju statočnosť si získal všeobecnú pochvalu.

9. Zmocnil sa mnohých zajatcov i koristi, a keď sa začínala zima, vrátil sa do Pannonie. Zdržiaval sa v tamojšom najväčšom meste Sirmiu⁶ a pripravoval sa na jarnú výpravu. Hrozil, že zničí a podrobí si germánske kmene až k oceánu, a svoju hrozbu chcel splniť.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 216, 218-221.

Úplný grécky text pozri: <http://www.archive.org/stream/herodianihistor00herogoog#page/n18/mode/1up> (vydanie z roku 1929);

<http://www.archive.org/details/herodianiabexce01herogoog> (vydanie z roku 1855);

<http://www.archive.org/details/herodianiabexce00beckgoog> (vydanie z roku 1883).

* * *

- 1 Ilýria, Illyricum – územie na Balkáne od Jadranského mora po riekú Sávu v staroveku osídlené indo-európskymi Ilýrmi, ktorých si podmanili Rímanovia a azda už v 2. storočí pred n. l. tu zriadili provinciu Illyricum.
- 2 Okolo roku 233 prepukla ďalšia vojna proti germánskym kmeňom, a to v čase, keď cisár Alexander Severus musel chrániť Rímsku ríšu pred útokom Peržanov na východe. Cisár sa preto urýchlene presunul do stredného Podunajska, aby organizoval obranu rímskeho územia.
- 3 Mauri – pomenovanie pre obyvateľov starovekej a stredovekej severnej a severozápadnej Afriky.
- 4 Parti – indoeurópske kmene na území dnešného Iráku; od 3. storočia pred n. l. samostatné kmene, ktoré vytvorili Partskú ríšu. Od 1. storočia pred n. l. bojovali Parti proti Rímanom až do 3. storočia n. l., keď posledného kráľa zosadil Artaxerxes z dynastie Arsakovcov a založil Novoperzskú ríšu.
- 5 Maximinus Trák dal zavraždiť svojho predchodcu Alexandra Severa a dal sa zvoliť za rímskeho cisára. Pokračoval vo vojne proti Germánom, a hoci veľká časť udalostí sa odohrávala na Rýne, správy o spôsobe vedenia bojov sú cenné aj pre stredné Podunajsko.
- 6 Sirmium – v súčasnosti Sremska Mitrovica v Srbsku.

24 Rufius Festus o hranici na Dunaji

asi 363 – 370

Rufius Festus, ktorý žil v 4. storočí, v diele *Breviarium rerum gestarum populi Romani*, čiže *Stručné dejiny Ríma* okrajovo spomenul aj obdobie Domitianovej alebo Traianovej vlády, keď sa začala systematicky budovať rímska hranica na Dunaji – Limes Romanus.

8, 1-3. Markomanov a Kvádov¹ sme vyhnali z územia Valérie², ktoré leží medzi Dunajom a Drávou, a vytvorili sme hranicu medzi Rimanmi a barbarmi od Augusty Vindelikov³ cez územie Norika⁴, Panónie a Moesie. Za vlády kráľa Decebala⁵ porazil Traianus Dákov a z Dácie za Dunajom na pôde barbarov urobil provinciu, ktorá mala obvod asi milión dvojkrokov.⁶ Avšak za vlády cisára Galliena sme ju stratili a za vlády Aureliana sme odtiaľ presťahovali rímske obyvateľstvo a vznikli dve Dácie na území Moesie a Dardanie. Ilýria (*Illyricum*) má osemnásť provincií: dve norické, dve Panónie, Valériu, Saviu, Dalmatiu, Hornú Moesiu, Dardaniu, dve dácke provincie. V macedónskej diecéze je sedem provincií: Macedónia, Thessália, Achája, dve epirské, Praevalis a Kréta.⁷

Citované podľa FESTUS, Rufius: *Stručné dejiny Ríma. Breviarium rerum gestarum populi Romani*. Úvodná štúdia a preklad: Valachovič, Pavol. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2009.

* * *

- 1 Germánske kmene Markomanov a Kvádov v prvej polovici 1. storočia pred n. l. presídlili od Rýna do Čiech a na Slovensko.
- 2 Valéria (Valeria) bola popri Pannonii I., Pannonii II. a Savii štvrtou provinciou, ktoré zriadil cisár Diokletianus na konci 3. storočia.
- 3 Augusta Vindelikov – významný rímsky vojenský tábor a mesto vo Vindelicii, v severnej časti provincie Raetia, dnešný Augsburg.
- 4 Norikum, Noricum – pôvodne keltsko-ilýrske kráľovstvo v oblasti východných Álp a v okolí stredného Dunaja, časť dnešného Rakúska; k Rímskej ríši bolo pripojené za cisára Augusta, roku 45 sa stalo rímskou provinciou.
- 5 Decebalus – dácky kráľ, vládol v druhej polovici 1. a začiatkom 2. storočia. V roku 101 a 106 ho porazil rímsky cisár Traianus.
- 6 Dvojkrok, lat. pasus – rímska dĺžková miera = 5 stôp = 3 1/3 laktá = 1,4815 metra.
- 7 Administratívnu reformu Rímskej ríše na prelome 3. a 4. storočia uskutočnil cisár Diokletianus, a to tak, že niekoľko provincií vytvorilo 12 diecéz, ktoré boli rozdelené medzi 4 prefektúry. Tento administratívny systém neskôr prevzala katolícka cirkev.

Na sklonku 4. storočia napísal významný rímsky úradník Flavius Vegetius Renatus vojenskú príručku známou pod názvom *Epitoma rei militaris*, čiže Náčrt vojenského umenia. Vegetius nebol vojak, no keďže zastával úrad ríšskeho správcu financií (*comes sacrarum largitionum*), mal veľmi dobré informácie o celkovom dianí v Rímskej ríši. Príručka, venovaná nemenovanému cisárovi, sa skladá zo štyroch kníh. Po výklade o odvodoch, výcviku regrútov a výzbroji sa v druhej knihe hovorí o organizácii rímskej armády a výcviku vojska, tretia kniha je venovaná otázkam stratégie a taktiky, v štvrtej knihe sa venuje pozornosť fortifikáciám, obliehacím a dobývacím strojom, ako aj otázkam námornej vojny. Vegetiova príručka predstavuje završenie vývoja antickej vojenskej teórie a vojnovnej taktiky. Pozornosti a obľube sa tešila však aj v stredoveku a v období renesancie, ako na to poukazuje viacero vtedajších vydaní či prekladov do národných jazykov.

II, 1. Ako sa člení vojsko

Vojsko sa člení na tri časti: jazdeckto, pechotu, loďstvo. Jazdecké oddiely sa menujú krídla (*alae*)¹ podľa toho, že stáby krídla podporujú z oboch strán peší šík. Teraz sa nazývajú koruhvy (*vexillationes*)² podľa toho, že nosia plachtičky, čiže malé zástavky (ako svoje označenie). Jestvuje aj iný druh jazdcov, ktorí sa volajú legionárski, preto, lebo sú súčasťou légie.³ Podľa ich príkladu sú chráničmi (*holení*) vystrojení aj ostatní jazdci.

Loďstvo sa delí na dva druhy: prvým je liburské (*bitevné*), druhým cvičné loďstvo.

Jazdeckto má uplatnenie v poli, loďstvo na mori alebo na riekach, pechota zasa v kopcoch, v mestách, na rovine i v príkrom teréne. Z toho je zrejmé, že spomedzi všetkých druhov vojska sú pre štát najosožnejší pešiaci, lebo ich možno poslať (*do boja*) kamkoľvek. A aj väčší počet peších vojakov možno vydržiavať pri menších nákladoch.

Vojsko má názov podľa vojenčenia či výcviku, a to preto, aby sa nezabudlo, na čo je – vyplývajúci z označenia – povolané.⁴

Pešiaci sa inak delia na dve časti, a to pomocné zbory (*auxilia*) a légie. Pomocné zbory dodávajú spojenci či konfederáti, kým v légiach predstavujú rozhodujúcu silu predovšetkým Rimania vyznačujúci sa vojenskou zdatnosťou. Légia má názov od toho, že sa vyberá vojsko⁵, pričom už toto slovo podmieňuje spoľahlivosť a starostlivosť zo strany tých, ktorí výber (*vojakov*) zabezpečujú. Bolo zvykom zapisovať menší počet vojakov do pomocných zborov a omnoho väčší počet zasa do légii.

II, 2. Ako sa légie líšia od pomocných zborov

Makedónci, Gréci a Dardanovia mali falangy, každá pozostávala z osem tisíc bojovníkov. Gali a Keltiberi, ako aj ďalšie barbarské národy posielali do boja húfy, ktoré mali po šesť tisíc ozbrojencov. Rimania majú légie, v ktorých zvyčajne slúži po šesť tisíc mužov, no niekedy aj viac. – – – Spojenci, ktorí sa nasadzujú do boja, pochádzajú z rôznych končín. Sú rôzneho pôvodu, líšia sa navzájom čo do disciplíny, znalostí i zmysľania. Každý kmeň si zachováva svoje zvyklosti, vlastný spôsob boja aj výzbroj. Je preto prirodzené, že vojsko, ktoré je už pred bojom nejednotné, víťazí ťažšie a s väčšou námahou. – – –

Úplný latinský text pozri <http://www.thelatinlibrary.com/vegetius.html>

Literatúra: VEGETIUS, Flavius Renuat: Nárýs vojenského umění. In: Antické válečné umění. Praha: Svoboda, 1977, s. 411-540.

* * *

- 1 Ala, alae (lat.) – krídlo, podľa čoho vzniklo aj pomenovanie equites alares, čiže krídelný jazdci.
- 2 Vexillatio podľa termínu vexillum, čiže zástava, vlajka, koruhva
- 3 V légii bolo popri pešiakoch spočiatku aj 300 jazdcov, títo jazdci légie sa šikovali s ostatným jazdectvom alebo v zálohe;°po Mariovej vojenskej reforme (okolo roku 104 pred n. l.) boli jazdci zo zostavy légie vyradení.
- 4 Latinský termín exercitus (vojsko) je odvodené zo slova exercitium (výcvik).
- 5 Latinský výraz eligere znamená vyberať, vyvoliť.

26 Ammianus Marcellinus: Rímske dejiny

koniec 4. storočia

Ammianus Marcellinus (okolo 332 – okolo 400) pochádzal zo sýrskej Antiochie. Ako vojak sa zúčastnil na výpravách v západnej časti Rímskej ríše a osobne poznal rímske územie na strednom Dunaji v Panónii. Zúčastnil sa aj na výprave proti Peržanom na východe, ktorú viedol cisár Iulianus. Po roku 378 sa usadil v Ríme. Ako vážny občan napísal dielo *Rerum gestarum libri*, ktoré malo 31 kníh a zvykne sa prekladať ako Rímske dejiny. V práci nadviazal priamo na Tacita, výklad začal rokom 96, čiže nastúpením Nervu na cisársky trón a ukončil rokom 378, keď cisár Valens utrpel porážku pri Adrianopole. Z jeho diela sa však zachovali len knihy 14. – 31., opisujúce udalosti v rokoch 353 – 378. Dielo Ammiana Marcellina patrí k základným prameňom pre poznanie politických dejín a bojov Rimanov na územiach v susedstve dnešného Slovenska v druhej polovici 4. storočia.

(Boje proti Sarmatom a Kvádom)

XVII, 12, 1-21. Cisár Constantius medzitým trávil zimný oddych v Sirmiu¹. Nedobré správy mu opäť prezrádzali, že Sarmati² a Kvádi³, spätí susedstvom a podobnými mravmi i zbraňami, svorne napádajú v rozptýlených oddieloch územie Panónií⁴ a jednu časť Moesie⁵. Súcejší sú na zboj ako na otvorený boj, majú dlhšie kopije a panciere zo zoškrabaných a vyhladených kúskov rohoviny, pripevnených na plátenné odevy sťa perie. Ich kone sú zväčša účelne vykastované, aby sa pri pohľade na kobyly od vzrušenia neplašili a aby aj z bujnosti pričastým erdžaním v zálohách neprezrádzali svojich jazdcov. Rozbiehajú sa po širošírych priestoroch, keď iných prenasledujú, či sami sa obracajú na útek, pritom sedia na rýchlych, vycvičených koňoch, vedúc si súčasne po jednom – po dva kone; tým že ich vymieňajú, zachovávajú silu zvierat a striedavým oddychom sa obnovuje ich sviežosť.

Po jarnej rovnodennosti cisár zhromaždil mohutné vojsko a vydal sa na výpravu pod vedením priaznivej sudby. Keď dorazil na vhodné miesto, prešiel cez Ister⁶ – ten už bol rozvodnený následkom toho, že sa roztopili nakopené snehy – po moste pospájanom cez paluby lodí a vrhol sa na kraje barbarov, aby ich plienil. Keďže zrýchleným pochodom nepriateľov predišiel, hľadeli na zástupy vojska s bohatými bojovými skúsenosťami, ako im hrozivo siahajú na hrdlá, hoci sa nazdávali, že v tomto ročnom období ešte nemožno také vojsko zozbierať. Neodvažovali sa ani nabráť dych, ani zastať, aby sa však vyhli netušenej záhube, všetci sa bezhlavo rozprchli.

Cisár pobil mnoho takých, ktorým strach spútal nohy, kým tí, ktorých spasila pred smrťou rýchlosť, schovaní v úkryte horských úžľabín videli, ako ich vlast' hynie mečom. Zaiste by ju boli ubránili, keby sa boli postavili na odpor s rovnakým nasadením, s akým sa dali vnohy.

Toto sa dialo v tej časti Sarmatie⁷, ktorá hľadá na Druhú Panóniu, no rovnako udatne ani smrť pustošili vojaci oblasti okolo Valérie, keď spaľovali majetky barbarov a drancovali všetko, na čo naďabali.

Obrovské rozmery tejto pohromy natoľko otriasli Sarmatmi, že nechali bokom plány, ako sa budú skrývať. Na pohľad žiadali o mier, no v skutočnosti húťali nad tým, ako by s menším rizikom mohli našich napadnúť, a tak voje, ktoré privádzali, rozdelili do troch oddielov, aby sa naši nemohli ani chopiť zbrane a mať ich naporúdzi, ani sa vyhnúť množstvu zranení, ba aby nemohli ani zvoliť to, čo je posledným východiskom v najväčšej tiesni, čiže dať sa na útek.

Ihneď však prikvitli spoločníci Sarmatov v nebezpečenstvách – Kvádi, ktorí často boli ich nerozlučnými druhmi v záškodníctve. Lež ani im nepomohla neuvážená trúfalosť, s akou sa rútili do otvoreného rizika. Lebo väčšina z nich padla a len časť sa vládala zachrániť a ušla cez známe vršky. Tento úspech vliat sily a povzbudenie. V husto zovretých šíkoch sa naše vojsko ponáhľalo do ríše Kvádov. Tí sa na základe predošlého neúspechu obávali, čo im hrozí, nuž s odhodlaním pokorne prosit' o mier predstúpili pred panovníka v podobných situáciách priveľmi mierneho. Takisto Zizais, mladý driečny muž, vtedy ešte kráľovič, v deň určený na stanovenie podmienok usporiadal rady Sarmatov podľa pravidiel bojovej zostavy a tak sa chystal predostrieť svoje prosby. Keď uzel cisára, odhodil zbrane, padol na tvár a celé telo si vystrel na zemi ani bezduchý. Od strachu mu hlas vypovedal poslušnosť, a tak vo chvíli, keď mal prosit', vzbudil ešte väčší súcit. Viac rász sa pokúšal čosi vyriečť, no až keď mu v tom už nebránili vzlyky, podarilo sa mu vysvetliť, čo žiada.

Keď sa naveľa predsa len pozviechal a dostal rozkaz vstať, kolenačky, znova nadobudnúc rečové schopnosti, modlikal, aby mu láskavo prepáčili previnenia a udelili milosť. Preto dovolili aj jeho početnému ľudu, aby tlmočil prosby. Ústa Sarmatov však uzamkla nemá hrôza, veď ich predstavený sa dosiaľ nachádzal v neistej a povážlivej situácii. Keď Zizais dostal pokyn, aby sa dvihol zo zeme, dal vyčkávajúcim zástupom svojich znamenie, aby prosili. Nato všetci odhodili štíty a oštepy a vystrelili ruky k prosbám, pričom si vymýšľali veľa spôsobov, aby v pokore prosenia predstihli svojho kráľoviča.

Obava viedla spolu s ostatnými Sarmatmi tiež vazalské kniežatá, ako boli Rumo, Zinafrus, Fragiledus, aj premnoho veľmožov, strojacich sa predniesť podobné prosby v nádeji, že dosiahnu ich splnenie. Keďže sa dali strhnúť radosťou nad láskavo priznanou záchranou, sľubovali, že ťažkým bremenom podmienok chcú vyvážiť svoje nepriateľské počiny, ba radi by boli ponúkli rímskej moci aj seba, svoje imanie, deti,

manželky, aj svoju pôdu v celom rozsahu. Jednako získala prevahu láskavosť snúbiaca sa so spravodlivosťou, a tak si podľa rozkazu smeli ponechať bez obavy sídla, iba museli vydať našich zajatcov. Priviedli aj požadovaných rukojemníkov a zaprisahali sa, že v budúcnosti nanajvýš ochotne poslúchnu príkazy – – –

Po týchto činoch na území barbarov dali sa na pochod do Brigetia⁸, aby aj tam v slzách alebo v krvi udusili zvyšky vojny s Kvádmi, čo bývali v tých končinách. Ich kráľovič Vitridor, syn kráľa Viduara, knieža Agilimund a ostatní šľachtici a náčelníci, čo viedli rozličné kmene, ako zazreli vojsko v srdci svojho kráľovstva a rodnej zeme, vrhli sa vojakom k nohám, a keď dosiahli odpustenie, splnili príkazy: svoje deti vydali ako rukojemníkov na záruku, že splnia uložené podmienky, potom vytasili meče, ktoré uctievať ako božstvá, a prisahali, že nám zachovajú vernosť.

XXIX, 6, 1-16. Kým sa uvedený vojvodca trmácal prachom bojísk po Mauretánii a Afrike, odrazu nastal pohyb v národe Kvádov, ktorý sa dlho správal pokojne. Teraz sa ho už nebolo treba veľmi obávať, no predtým to bol nesmierne mocný a vojnymilovný národ. O tom svedčia voľakedajšie bleskové lúpeživé akcie, obliehanie Opitergia a ešte viaceré krvavé činy (*Kvádov*) počas ich rýchlych výprav. Potom, čo prenikli cez Julské Alpy, cisár Marcus Aurelius – hovorili sme o ňom vyššie – horoko-ťažko vládol klásť odpor. A hoci sú Kvádi barbari, pre svoje sťažnosti mali spravodlivý dôvod.

Priam od počiatku svojej vlády horel (*cisár*) Valentinianus túžbou, inak síce chvályhodnou, no jednako prehnanou, opevniť hranice. Prikázal vybudovať tábory s posádkami za Dunajom priamo na území Kvádov, akoby ho už boli získali pod právomoc Ríma. Domáce obyvateľstvo to znášalo s nevôľou a v obrane svojeti sa proti tomu ohradzovali zatiaľ iba posolstvom a šomraním. No Maximinus, žiadostivý každej neprávosti a neschopný krotiť vrodennú namyslenosť, ktorú ešte umocňovala pýcha na svoju hodnosť prefekta⁹, sa osopil na Equitia, vtedajšieho veliteľa brannej moci v Ilýrii¹⁰, ako na tvrdohlavého lenivca, lebo ešte nebolo ukončené dielo, plánované ako súrne. A stáby mu išlo o všeobecné blaho, dodával, že opevnenie by bez hocakých vykrúcačiek stálo, keby hodnosťou veliteľa provincie Valérie¹¹ poverili jeho syna Marcelliana.

Čoskoro sa dosiahol oboje. Keď sa (*Marcellianus*) po svojom povýšení vydal na cestu a prišiel na miesto, ako pravý syn svojho otca takisto nemiestne nadutý, hneď sa dal do krátko predtým načatého a potom, keď sa pripustili námietky, prerušeného diela, no nijako sa nepokúsil príhovorom utíšiť ľudí, čo mali trpieť vysídlením z vlastnej krajiny pre výmysly o túžbach, aké nikdy nepocítovali. Napokon stá naklonený súhlasu v predstieranej láskavosti pozval na hostinu vedno s inými (*kvádskoho*) kráľa Gabinia, ktorý ho zdvorilo žiadal, aby sa nezavádzalo nič nového. Pri odchode od stola ho však dal nič netušiaceho zavraždiť, čím hanebne zneuctil posvätnosť hosťinnej povinnosti.

Chýr o tomto ohavnom čine sa naskutku rozniesol na všetky strany a Kvádov i okolité kmene rozzúrili. V žiali nad kráľovou skazou vyslali zjednotené tlupy plieniteľov, ktoré prekročili rieku Dunaj, a keďže sa nijaký vpád nepriateľov nečakal, napadli ľud, zamestnaný na poli práve žatvou, väčšinu dorúbali a všetko, čo ešte ostalo nažive, si odviekli domov i s množstvom rozličného statku.

Akiste by sa vtedy bol stal nenapraviteľný zločin, čo by sa musel zarátať medzi najpotupnejšie straty pre Rím. Veď bezmála padla do zajatia Constantiova dcéra. Práve jedla v štátnom dvorci, ktorý sa volá Prista. Bolo to cestou na sobáš s Gratianom. Ešteže priaznivým riadením dobrotivého božstva bol prítomný miestodržiteľ provincie Messala, ktorý ju posadil do svojho úradného koča a dal prudkým cvalom odviezť do Sirmia, ktoré je vzdialené šesťnásť míľ.

Tak touto šťastlivou zhodou okolností unikla kráľovská panna hrozbe biedneho otroctva. Avšak keby v prípade jej zajatia nebolo možné ju vykúpiť, spôsobilo by to štátu ťažké pohromy. Veď Kvádi so Sarmatmi sa rozťahovali na čoraz širšom priestore – sú to kmene zvlášť schopné na lúpeže a zbojstvá –, hnali so sebou ako korisť mužov, ženy a statok, jasali nad popolom vypálených majerov i nad útrapami dorúbaných obyvateľov, ktorých zničili znenazdajky, nikoho nešetiac.

A tak sa po celom blízkom okolí šíril des z podobných pohrôm. Prefekt prétoriánov¹² Probus, ktorý sa vtedy práve zdržiaval v Sirmiu a nebol vonkoncom navyknutý na vojnové hrôzy, nevládal sa spamätať zo žalostného pohľadu na následky prevratu. Len-len že si trúfal pozdvihnúť zrak a naddlho uviazol v pomykove. Keďže sa nevedel rozhodnúť, čo si počať, dal si pripraviť rýchle kone, odhodlaný ujsť najbližšiu noc, no po spoľahlivejšej rade sa mu vrátila rozvaha, a tak ostal na mieste. Poučil sa totiž, že všetci, čo sa nachádzajú v obvode hradieb, by okamžite nasledovali jeho príklad, aby sa skryli vo vhodných úkrytoch. A keby k tomu došlo, mesto zbavené obrancov by padlo do rúk nepriateľov. Preto trocha potlačil strach a rázne, s veľkým nasadením svojich síl sa vzbopil k súrnym opatreniam. Dal vyčistiť priekopy zanesené sutinou, a väčšiu časť hradieb, ktoré boli po dlhom období mieru zanedbané a narušené, obnovil až po cimburie vysokých veží, keďže v ňom vzrástla záľuba v stavaní. Takýmto spôsobom chytro zavŕšil dielo, lebo našiel prostriedky, ktoré už boli dávnejšie zhromaždené na výstavbu divadla; tie teraz vystačili na to, čo bolo treba urobiť súrne. K tomuto chvályhodnému uzneseniu pripojil ešte iné blahodarné opatrenie: privoľal kohortu¹³ lukostrelcov z najbližšej stanice, aby pomohla pri obliehaní, až k nemu dôjde.

Na správu o tom sa v stave pohotovosti rýchlo vyrútili oproti nim dve légie¹⁴, Panónska a Moesijská, vojsko súce do boja. A keby bolo aj jednomyselne, bezpochyby by odišlo ako víťaz. Ale kým sa náhlili napadnúť nepriateľov každá (*légia*) osve, brzdili ich vzájomné roztržky, ako sa hašterili o česť a zásluhy. Prefikáni Sarmati to zbadali a bez vyčkávania na zvyčajné znamenie do boja napadli najprv Moesijskú légiu. Za-

kiaľ sa vojaci za poplachu priveľmi zdĺhavo strojili do boja, viacerých pobili a potom so zvýšenou sebadôverou prerazili šík Panónskej légie, rozprášili jej zoskupenie, a keď nato zdvojnásobili svoje údery, boli by ju zničili takmer načisto, keby podaktorých zo smrteľného nebezpečenstva nevytrhol rýchly útek.

Za týchto strát, zapríčinených smutnejším osudom, vojenský náčelník Moesie Theodosius Mladší, vtedy ešte mládenec s čerstvým páperím, no neskôr najúžasnejší cisár, viac ráz vyhnal Sarmatov nazývaných Slobodní (to na rozlíšenie od zotročných, odbojných), ktorí vtrhli z druhej strany do nášho pohraničia, a podlomili ich sily v súbojoch nasledujúcich tesne za sebou. Ich zoskupujúce sa hordy, hoci sa bili veľmi udatne, zdeptal natoľko, že pri toľkom množstve padlých mohol nimi ako pravým krmivom sýtiť dravé vtáky aj šelmy.

To schladilo oduševnenie ostatných a začali sa báť, že ten istý vojvodca, ktorý sa vyznačuje – to sa zjavne ukázalo – pohotovou statočnosťou, by mohol hneď pri vstupe na ich územie poriadne preriediť ich útočiace zástupy alebo ich zahnať na útek, prípadne im navyše tajne nastražiť pasce. Po mnohých pokusoch o prielom, ktoré tak či onak vyšli naprázdno, opustilo ich odhodlanie do ďalších bojov, nuž požiadali o prepáčenie za to, čo sa dosiaľ stalo, a o milosť. Načas teda boli premožení, nepodnikli nič, čo by sa protivilo podmienkam láskavo poskytnutého mieru, a strach ich kváril predovšetkým preto, lebo sila galského vojska, čo zabezpečovalo Ilýriu, prudko vzrástla.

XXX, 5, 1-4. Jar už naplno pučala, keď sa Valentinianus pohol z Trevíru a po známych cestách sa uberal rýchlym krokom. Ako prichádzal do oblastí, ktoré boli jeho cieľom, prišlo mu v ústrety posolstvo Sarmatov. Vrhlo sa na zem pri jeho nohách a vo svojej reči, ktorá svedčila o ochote urobiť mierové ústupky, ho prosilo, aby jeho príchod sprevádzala láskavosť a miernosť; veď vraj zistí, že ich súkmeňovci sa nezúčastnili na nijakom strašlivom zločine, ani o ničom takom nevedeli. Keď viac ráz zopakovali to isté, po zrelej úvahe im cisár odpovedal v tom zmysle, že spomenuté zločiny sa budú vyšetrovať na základe najhodnovernejších dokladov priamo na miestach, kde k nim údajne došlo, a tam sa aj potrescú. Keď potom prišiel odtiaľ do ilýrskeho mesta Carnuntum – v súčasnosti síce pustého a zanedbaného, no nesmierne výhodného pre vodcu vojska –, len čo mu náhoda alebo zámerná akcia ponúkla na to príležitosť, z bezprostrednej blízkosti likvidoval prepady barbarov.

Zatiaľ čo čakali na jeho príchod, všetkým naháňal hrôzu svojou ostrosťou a rýznosťou. Rátalo sa s tým, že vzápätí vydá príkaz potrestať činiteľov, ktorí svojou vierolomnosťou alebo tým, že sa nezodpovedne stiahli, spôsobili obnaženie panónskeho krídla ríše. Keď však sem prišiel, natoľko zvlažnel, že ani nevyšetroval vraždu kráľa Gabinia, ani starostlivejšie nestopoval za tým, čie nedbajstvo alebo lenivosť zasadi-

la štátu toľko páľčivých rán. Nuž bola to akiste jeho obyčaj, že pri trestaní radových vojakov bol prísny, avšak povolný voči ľuďom vyššieho rangu, a to aj vtedy, keď sa žiadalo oboriť na nich drsnejšími slovami. — — —

Cisár sa teda po tri letné mesiace ustavične zdržiaval v Carnunte¹⁵ a chystal zbraň a potraviny, aby v pravej chvíli, ak mu osud bude priaznivý, napadol Kvádov, pôvodcov strašnej vzbury — — —

Preto poslal najprv Merobauda s peším oddielom, ktorému velil a k nemu sa pridala komes¹⁶ Sebastianus. Mali pustošiť a páliť kraje barbarov. Valentinianus však chytro urobil presun do Aquinca¹⁷, v prípade nečakaného vpádu dal pospájať lode a keď ich narýchlo preklenul mostom z dosiek, prešiel po druhej strane na územie Kvádov, ktorí síce sledovali jeho príchod z horských strmín, kam sa zväčša aj so svojimi najbližšími uchýlili v zmätku a neistote pred tým, čo sa deje, avšak od úžasu zmeraveli pri pohľade na cisárske bojové odznaky vo svojej krajine, lebo s tým vonkoncom nerátali. Zrýchleným pochodom teda postúpil tak, ako si to vyžadovali okolnosti. Bez ohľadu na vek dal pobiť obyvateľstvo, ktoré náhly nájazd zastihol ešte stále rozptýlené, vypáliť ich príbytky a vrátil sa bez najmenších strát na tých vojakoch, ktorých viedol so sebou — — —

(Smrť rímskeho cisára v Brigetiu)

XXX, 6, 1-5. Potom prišli vyslanci Kvádov a ponížene prosili o mier aj o prepáčenie predošlých činov. Aby mohli tento cieľ dosiahnuť bez prekážok, sľubovali brancov i nejaké ústupky osožné pre rímsky štát. Bolo rozhodnuté prijať ich a po láskavom súhlase s prímerím, o ktoré žiadali, nechať ich odísť, lebo nedostatok jedla a nevhodné ročné obdobie nedovoľovali dlhšie ich moriť. Na návrh Equitia ich teda vpustili do zasadacej siene. Keď tu tak stáli so zhrbenými chrbtami, ochromení a celí bez seba od strachu, a keď dostali príkaz, aby vysvetlili, po čo prichádzajú, začali so svojimi zvyčajnými výhovorkami, ktorých dôveryhodnosť chceli podprieť prisahami. Pritom ubezpečovali, že nijaký prečin voči našim nevzišiel zo spoločnej vôle predstaviteľov kmeňa, ale čo mrzké sa udialo, to majú na svedomí nejakí celkom cudzí zbojníci priamo od brehu rieky. Ako dostačujúci dôkaz na ospravedlnenie tých činov pripojili aj to, že opevnenie sa začalo stavať protiprávne a nepríhodne, čo vyvolalo u jednoduchých ľudí pobúrenie.

Nato zachvátil cisára (Valentiniana) prudký hnev a v úvode svojej odpovede bol čoraz rozčúlenejší, keď karhavým hlasom hrešil celý národ, že nemá na pamäti dobrodenia a je nevďačný. Potom sa pomaličky tíšil a hovoril čoraz miernejšie, keď odrazu — stáby bol zasiahnutý úderom z neba — zastavil sa mu dych, onemel a bolo vidieť, ako sa mu tvár sfarbuje ohnivou rumeňou. Tu náhle stuhla v ňom krv a zalial ho smrteľný pot. Aby sa nezrútil pred zrakmi prostých ľudí, zbehli sa jeho osobní sluhovia a odviedli ho do zadnej komnaty.

Tam ho uložili na posteľ. Z posledných síl lapal malými dúškami po dychu, no jeho bystrosť a chápacosť ešte vonkoncom nezoslaba. Spoznával všetkých okolostojacich, ktorých komorníci bleskovo pozvoľávali, aby voľakto nevyslovil podozrenie, že bol zavraždený. Keďže ho útroby pálili sťa oheň, bolo mu treba pustiť žilou, no nebolo možné zohnať lekára. Príčina spočívala v tom, že cisár ich rozposlal na všetky strany, aby liečili vojsko, ktoré napadla epidémia moru.¹⁸

XXXI, 4. Rozšírili sa hrozné chýry, že severné kmene rozvirujú nové, nezvyčajne veľké pohromy: vraj sa po celom území, čo siaha od Markomanov a Kvádov k Čiernemu moru, túľajú davy barbarov neznámych kmeňov, roztrúsené okolo rieky Istru so svojimi blízkymi, nečakanou silou vytisnuté z pôvodných sídiel.

Citované podľa *Slovensko na úsvite dejín*. Zost.: Škoviera, Daniel. Martin: Tatran, 1977, s. 33,35, bibliofílska edícia *Ars librorum* (preložil: Škoviera, Daniel), latinský text tamže, s. 32,34; *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 235-237, 239-241, 243.

Úplný latinský text pozri <http://www.thelatinlibrary.com/ammiianus.html>

Literatúra: Ammianus Marcellinus: *Rímske dejiny*. Prel. a ed. sprac.: Škoviera, Daniel. Bratislava: Tatran, 1988; Ammianus Marcellinus: *Dějiny římské říše za soumraku antiky*. Prel. a ed. sprac.: Česka, Josef. Praha: Arista Baset, 2002.

* * *

- 1 Sirmium – v súčasnosti Sremska Mitrovica v Srbsku.
- 2 Sarmati, Sauromati – početný staroiránsky kmeňový zväz, ktorého niektoré kmene sa od 3. storočia pred n. l. začali presúvať od Donu na západ až do Podunajskej nížiny. Ako spojenci Germánov bojovali v 2. polovici 2. storočia proti Rimanom, ktorí barbarmi obývané kraje v Zadunajsku a východne od Visly nazývali Sarmatia.
- 3 Kvádi – západogermánsky kmeň, ktorý sa na začiatku nášho letopočtu presunul do oblasti dnešnej Moravy, Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska. Na začiatku 5. storočia odišli s Vandalmi na Pyrenejský polostrov.
- 4 Panónia ako rímska provincia bola od roku 114 rozdelená na Hornú a Dolnú Panóniu; Diocletianovú reformou na Prvú a Druhú Panóniu, Valériu a Saviu.
- 5 Moesia (Mézia) – rímska provincia v severovýchodnej časti Balkánskeho polostrova medzi Dunajom a pohorím Haimos, na území dnešného Srbska a Bulharska; koncom 1. storočia bola rozdelená na Hornú a Dolnú Moesiu.
- 6 Ister, Istros, Hister – Dunaj.
- 7 Sarmatia – územie na východ od Dunaja osídlené sarmatským kmeňom Jazygov.
- 8 Brigetio, Brigécio alebo Brigetium – významný vojenský tábor, v ktorom sídlila i I. légia Pomocná a civilné mesto na pravom brehu Dunaja, dnes Szöny v Maďarsku; predpolie tábora chránila vojenská stanica Kelemantia (dnes Iža) na území Slovenska.

- 9 Prefekt – súdny alebo správny úradník v starovekom Ríme.
- 10 Ilýria, Illyricum – územie na Balkáne od Jadranského mora po rieku Sávu v staroveku osídlené indo-európskymi Ilýrmi, ktorých si podmanili Rimania a azda už v 2. storočí pred n. l. tu zriadili provinciu Illyricum.
- 11 Valéria (Valeria) – popri Pannonii I., Pannonii II. a Savii bola štvrtou provinciou, ktoré zriadil cisár Diokletianus na konci 3. storočia.
- 12 Prétoriáni (milites praetoriani) – vojaci prétoriánskych kohort, za cisára Augusta bolo v Ríme 9, neskôr 10 stálych kohort, každá v sile 500 (neskôr tisíc) mužov, ako elitní vojaci pôsobili ako cisárska telesná stráž, zabezpečovali aj vojensko-polícajné úlohy. Velili im dvaja prétoriánski prefekti.
- 13 Kohorta – taktická, v boji samostatne vystupujúca jednotka, ktorej velil hlavný centurión (stotník) a pozostávala z 3 manipulov, majúcich po dve centúrie; každá légia mala 10 kohort.
- 14 Légia – najvyššia samosprávna jednotka rímskeho vojska. V republikánskej dobe mal každý z dvoch konzulov jednu légiu, od 3. storočia pred n. l. dve légie, každú v sile 4 200 pešiakov a 300 jazdcov. Koncom republiky a v cisárskej dobe mala mať légia 6 000 pešiakov a 120 jazdcov, členila sa na 10 kohort, kohorta ako základná taktická jednotka mala 3 manipuly a manipul 2 centúrie.
- 15 Carnuntum – vojenský tábor a civilné mesto na území dnešných obcí Deutsch Altenburg a Petronell v Rakúsku, asi 30 km od Bratislavy.
- 16 Komes (comes) – viacvýznamový termín, tu vo význame dvoran, družiník.
- 17 Aquincum, Akvinkum – rímsky vojenský tábor a civilné mesto na území dnešnej Budapešti, sídlo miestodržiteľa Dolnej Panónie; už na konci 1. storočia sa tu usadila II. légia Pomocná, ktorej časť vojakov prezimovala v rokoch 1979/1980 pri Trenčíne.
- 18 Cisár Valentinianus zomrel 17. novembra 375.

27 Paulus Orosius: Proti pohanom

okolo 417

Ranokresťanský historik Paulus Orosius žil a pôsobil v prvej polovici 5. storočia v Bracare, na území dnešného Portugalska. Keď roku 410 Avari s Gótmami a ďalšie kmene vyplienili Rím, Orosius pod vplyvom Svätého Augustína napísal dielo Proti pohanom (lat. *Adversus paganos*), ktoré je prvým komplexnejším kresťanským pohľadom na dejiny od stvorenia sveta. Pri opise starších období sa opieral najmä o diela Eusebia, Livia a Eutropia, súčasnosť spracoval podľa vlastnej skúsenosti. V siedmej knihe sa venuje dejinám cisárskeho obdobia.

VI, 21, 15-17. Drusus si v Germánii celkom podmanil najprv Usipetov¹, potom Tenkerov² a Chattov³. Markomanov⁴ takmer úplne vyhladil. Potom jedinou, ale pre svojich ťažkou vojnou premohol silné národy, ktorým dávala príroda sily a spôsob života skúsenosti mužov, Cheruskov⁵, Svébov⁶ a Sygambrov. A môže sa predstaviť statočnosť a divokosť týchto kmeňov, keď ich ženy i mnohí z nich, keď boli niekedy obklúčení medzi svojimi povozmi, pri nedostatku oštepov alebo iných vecí, ktoré mohla zbesilosť použiť ako oštep, synčekov zrazených k zemi hádzali medzi nepriateľov.⁷

VII, 15, 1-6. Po jeho smrti stál na čele štátu (cisár) Marcus (Aurelius) sám. V čase partskej vojny vypukli na jeho príkaz v Ázii a Galii prenasledovania kresťanov, štvrté od Neróna, a mnohí zo svätých mužov boli korunovaní mučeníctvom. Hneď nato nasledovala epidémia, rozšírená po väčšine provincií, a celú Itáliu spustošil taký mor, že ďaleko-široko vily, polia i mestá bez roľníkov a obyvateľov opustené zanikli v ruinách a húštinách. Rímske vojsko a všetky légie rozmiestnené naširoko vo vzdialených zimných táborech boli také preriedené, že markomanská vojna, ktorá bezprostredne nato vypukla, mohla byť vraj vedená iba novým odvodom vojakov, ktorý konal Marcus nepretržite po tri roky v Carnunte.⁸

VII, 15, 7-12. Mnohými dôkazmi a zvlášť listom vážneho a umierneného cisára verejne bolo oznámené, že táto vojna bola dokonaná s Prozreteľnosťou Božou. Lebo keď sa zdvihli národy, krutosťou barbarské a množstvom nespočetné, to jest Markomani, Kvádi⁹, Vandali¹⁰, Sarmati¹¹, Svébi a takmer celá Germánia, a keď vťahlo rímske vojsko až na územie Kvádov a bolo obklúčené nepriateľmi, pre nedostatok vody vypuklo väčšie nebezpečenstvo ako z nepriateľstva: na vyzývanie Kristovho mena, ktoré náhle s veľkou vytrvalosťou vo viere akísi vojaci verejne konali, taký dážď sa spustil, že Ri-

manov štedro a bez úhony občerstvil, avšak barbarov, prestrašených častými údermi bleskov, zvlášť keď mnohí z nich zahynuli, k úteku donútil.¹² Ich chrby Rimania až do úplnej porážky rúbali, preslávné víťazstvo hodnotené takmer nad všetky ostatné tituly, neskúsení a málopočetní, ale za pomoci všemocného Krista priniesli. Vraj ešte i dnes existuje list cisára Antonina, kde priznáva, že onen smäd zahnal a odstránil kresťanskí vojaci vzývaním Kristovho mena, a tak sa dosiahlo víťazstvo. Ten istý Antoninus si pribral syna Commoda k vláde. V minulosti vo všetkých provinciách odpustil dane a zároveň všetky pamiatky po činnosti úžerníkov rozkázal zhromaždiť na námestí a spáliť a postaral sa o prísnejšie zákony novými ustanoveniami. Napokon, pobyvajúc v Panónii, zomrel po náhlej chorobe.

VII, 22, 8. Germáni prenikli cez Alpy, Raetiu¹³ a celú Itáliu a prišli až k Ravene, Alamani¹⁴ zaplavili Galie a prišli tiež do Itálie. Grécko, Macedónia, Pontus a Ázia boli spustošené záplavou Gótvov, oblasť zadunajskej Dácie¹⁵ bola už naveky stratená, Kvádi a Sarmati pustošili obe Panónie, západní Germáni¹⁶ sa zmocnili olúpenej Hispánie, Parti¹⁷ ulúpili Mezopotámii a vykradli Sýriu. Zdvíhajú sa v rozličných provinciách na ruinách veľkých miest malé a chudobné sídla, zachovávajúc pamiatky nešťastia a známky zmien, z ktorých my tiež v Hispánii Tarrakonu na našu útechu z prítomných nešťastí ukazujeme.¹⁸

40, 3. Medzitým kmene, ktoré Stilicho poštvá dva roky pred (*Alarichovým*) vpádom do Ríma, ako som už povedal, Alani¹⁹, Svébi, Vandali a mnohé iné, zničili Frankov, prešli Rýn, vpadli do galských provincií a priamym útokom prišli až k Pyrenejam; nimi dočasne ako hrádzou zastavené rozliali sa po okolitých provinciách.²⁰

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. (Preložil: Valachovič, Pavol). Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 147, 177, 183, 223, 259.

Úplný latinský text pozri <http://www.thelatinlibrary.com/orosius.h>

* * *

- 1 Usipeti – germánsky kmeň na pravom brehu dolného Rýna.
- 2 Tenkteri – germánsky kmeň pri dolnom Rýne.
- 3 Chatti – germánsky kmeň usadený v staroveku medzi Rýnom, údolím Werry a riekou Diemel.
- 4 Markomani – germánsky kmeň sídliači pred n. l. na obidvoch brehoch rieky Main, neskôr sa Markomani presunuli do Čiech a potom do Podunajska, kde v 1. a 2. storočí viackrát ohrozovali Rímsku ríšu.
- 5 Cheruskovia – germánsky kmeň, ktorý začiatkom 1. storočia sídlil severne od pohoria Harz a medzi riekami Vesera a Labe. V 1. storočí si ich podrobili Chattovia.
- 6 Svébi – západogermánsky kmeňový zväz, do ktorého patrili Markomani, Kvádi, Semnóni, Alamani a Longobardi. Pôvodne sídlili na strednom Rýne, postupne sa v 1. storočí pred n. l. posunuli na východ (Markomani do Čiech, Kvádi na Slovensko).

- 7 Autorova správa o zničení Markomanov nie je presná, pretože Markomani boli významnými súpermi Rimanov po celé štyri storočia.
- 8 Hoci za vlády Marca Aurelia prepuklo prenasledovanie kresťanov (predovšetkým v Galii), ranokresťanskí autori zhodne s antickými historikmi pozitívne hodnotili jeho vládu.
- 9 Kvádi – západogermánsky kmeň, ktorý sa na začiatku nášho letopočtu presunul do oblasti dnešnej Moravy, Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska. Na začiatku 5. storočia odišli s Vandalmi na Pyrenejský polostrov.
- 10 Vandali – germánsky kmeň, ktorý sídlil v 1. storočí na území dnešného Sliezska, od 2. storočia aj na Slovensku, koncom 4. storočia sa Vandali začali presúvať na západ, roku 429 založili na území severnej Afriky mocnú ríšu. V roku 455 podnikli pustošivý vpád do Ríma, ktorý vyplienili. Roku 534 ich ríšu rozvrátili byzantské vojská.
- 11 Sarmati, Sauromati – početný staroiránsky kmeňový zväz, ktorého niektoré kmene sa od 3. storočia pred n. l. začali presúvať od Donu na západ až do Podunajskej nížiny. Ako spojenci Germánov bojovali v 2. polovici 2. storočia proti Rimanom, ktorí barbarmi obývané kraje v Zadunajsku a východne od Visly nazývali Sarmatia.
- 12 Legenda o „zázračnom daždi“ pretrvala až do 5. storočia. Dokonca v 4. storočí bol pripravený sfaľovaný list Marca Aurelia, ktorý mal potvrdzovať zásluhy kresťanov na privolaní tohto dažďa.
- 13 Raetia – územie na hornom Dunaji, časť dnešného Švajčiarska; roku 15 pred n. l. ho po urputných bojoch podmanili Drusus a Tiberius a vtedy pripojili k nemu aj územie susedných Vindelikov.
- 14 Alamani – rozsiahly germánsky kmeňový zväz, ktorého príslušníci od polovice 3. storočia prenikali na rímske územie cez Rýn a Dunaj. Cisár Iulianus ich porazil roku 357 pri Argentorate, neskôr slúžili v oddieloch osobnej cisárskej stráže.
- 15 Dácia – územie medzi tokom dolného Dunaja a Karpatmi, približne územie dnešného Rumunska. Rimanovia si Dáciu podmanili za cisára Traiana, ktorý proti Dákom viedol dve výpravy a roku 106 vytvoril provinciu Dácia, ktorá sa delila na niekoľko častí.
- 16 Pod západnými Germánmi sa myslia Frankovia.
- 17 Parti – indoeurópske kmene na území dnešného Iráku; od 3. storočia pred n. l. samostatné kmene, ktoré vytvorili Partskú ríšu. Od 1. storočia pred n. l. bojovali Parti proti Rimanom až do 3. storočia n. l., keď posledného kráľa zosadil Artaxerxes z dynastie Arsakovcov a založil Novoperzskú ríšu.
- 18 Druhú polovicu 3. storočia poznamenali vpády rôznych kmeňov na celé územie Rímskej ríše, ktorá sa pre vojenskú anarchiu takmer nevedela brániť.
- 19 Alaní – sarmatský kočovný kmeň, ktorý sídlil pôvodne na sever od Kaspického mora a Kaukazu. Pod tlakom kočovných Hunov prekročili Dunaj a spolu s Vandalmi postupovali na západ.
- 20 Súperenie medzi západnou a východnou časťou Rímskej ríše bolo príčinou, že obidve strany si povolávali na pomoc vo vnútropolitických bojoch príslušníkov barbarských kmeňov, ktoré sa usadzovali na rímskom území už v zmenených podmienkach.

Východorímsky cisár Theodosius II. (408 – 450) vyhlásil roku 438 zákonník (*Codex Theodosianus*), ktorý zostavila úradná komisia zo zákonov a konštitúcií (ustanovení) vydaných cisárom Konštantínom (panoval v rokoch 306 – 337) a jeho nástupcami. Kódex pozostáva zo 16 kníh, radených chronologicky podľa titulov a konštitúcií. Prvých 5 kníh sa týka súkromného práva, 6. – 15. kniha obsahuje predpisy verejného práva vrátane vojenstva a posledná kniha je venovaná cirkevným záležitostiam. Theodosiov kódex bol publikovaný ako zákonník aj v Západorímskej ríši.

VII, 1, 5. Cisári a Augustovia Valentinianus a Valens. Povolávajúc do vojnovnej služby a do tábora synov tých, ktorí boli v armáde, poskytneme možnosť tohto zaopatrenia i tým, ktorí sa venujú vo vojne inému druhu zamestnania, veľmi užitočnému pre verejnosť. Ak niektorí budú nespôsobilí do služby v zbrani kvôli slabému zdraviu alebo pre telesnú vadu alebo pre malú postavu, tým nariaďujeme slúžiť na iných úsekoch. Lebo ak po dosiahnutí nami určeného veku dajú prednosť neušľachtilému pokoji, budú mať bez výnimky povinnosť stať sa podľa svojich síl kuriálmi¹, pričom tí, ktorých náhodná slabosť alebo choroba alebo narušené telesné zdravie zoslabí natoľko, že nebudú spôsobilí do služby v tábore a vo vojne, budú zbavení starostí s kuriálskymi povinnosťami a dosiahnu natrvalo oslobodenie atď. Dané 3. deň pred májovými kalendami v Hadriánopole² za konzulátu božského Joviána a Varroniána.³

13, 4. Cisári a Augustovia Valentinianus a Valens (*adresujú*) Magnovi, miestodržiteľovi mesta Rím. Tým, ktorí si usekli prsty, aby sa vyhli tábora, nech tvoja rozšafnosť dovolí v zmysle výnosu božského Konštantína hájiť sa poukázaním na zmrzačenie ruky; lebo tí, ktorí sa zmrzачili, môžu byť (*ešte*) užitoční na niektorom úseku štátu. Dané 5. deň pred májovými kalendami za Lupicinovho a Jovinovho konzulátu.⁴

13, 5. Cisári a Augustovia Valentinianus a Valens (*adresujú*) Viventiovi, prefektovi⁵ prétoria Galie. Ak sa zistí, že si niekto spôsobil telesné zmrzačenie useknutím prstov, aby sa vyhol vojenskej prísaha, nech je jednak on sám za trest upálený ohňom, jednak nech je jeho pán, ktorý tomu nebráni, postihnutý ťažkým rozsudkom. Dané 6. deň pred májovými kalendami v Trevíri za konzulátu augustov Valentiniana a Valensa.⁶

18, 1. Cisári a Augustovia Valentinianus a Valens. — — — Každý u koho bude dopadnutý zbeh, nech si je vedomý, že ak je drobným vlastníkom a z nižšieho stavu, bude za trest poslaný do baní; kto má však akékoľvek vyššie postavenie alebo hodnosť, vedz, že bude pokutovaný polovicou svojho majetku. Tento trest sa týka i úradu každého jedného sudcu, ktorý má preukázaných zbehov v oblasti svojej pôsobnosti

a nevyzradí ich. Dané 7. deň pred aprílovými kalendami v Miláne za konzulátu augustov Valentiniána a Valenta.⁷

18, 14. Cisári a Augustovia Arkadius, Honorius a Theodosius. (*Adresované*) Hadriánovi, prefektovi prétoria (*pre Itáliu*). Podľa práva dovoľujeme provinciálom potlačovať zbehov; ak sa títo opovážia brániť, rozkazujeme uskutočniť, nech už kdekoľvek, rýchlu popravu. Nech sú si všetci vedomí, že im bolo udelené právo vykonať v záujme spoločnej bezpečnosti (*a*) v zastúpení verejnosti pomstu na verejných lupičoch a vojenských zbehoch. Nech však je dodržiavaná podmienka, že tí branci, s ktorými sa v danom čase počíta pre najbližšie daňové obdobie,⁸ majú byť ušetrení trestu, pretože musia byť do doby stanovenej zákonom dodaní provinciálovi k tým oddielom, pre ktoré boli určené; inak by statkári utrpeli škodu poskytovaním náhrady za tých, ktorí zbehli z vojny, ešte ju ani neokúsia. V týchto veciach síce zachovávame trpezlivosť, ale na druhej strane nariaďujeme, aby boli odsúdení všetci, ktorí po zmienenom daňovom období a po našom milostivom nariadení opustia tábor a vojnovú výpravu, a prajeme si, aby tí, ktorí ich ukrývajú, boli zadržaní a podstúpili trest, ktorý bol určený zákonmi nášho božského otca. Dané 6. deň pred októbrovými nonami za 1. konzulátu nášho pána Theodosia Augusta a Rumorida, presláveného muža.⁹

X, 22, 4. Cisári a Augustovia Arkadius a Honorius (*adresujú*) Hosiovi, predstavenému (*cisárskych*) úradov. Na rameno zbrojárskych robotníkov nech je – podobne ako u regrútov – vypálený znak, aby ich bolo možné poznať aspoň týmto spôsobom, keď sa ukrývajú, pričom tí, ktorí ich príjmu (*do ochrany*) alebo ich deti, musia byť bezodkladne pridelení do zbrojárskej dielne, ako aj tí, ktorí urobili nejaký úskok, vyhýbajúc sa práci, pod záväzkom akejkolvek (*inej*) verejnej služby. Dané 18. deň pred januárovými kalendami v Konštantínopole za 4. konzulátu Honoria Augusta a za Eutychiána.¹⁰

Citované a preložené z češtiny podľa *Antika v dokumentech II. Řím*. Red.: Nováková, Julie – Pečírka, Jan. Praha: Státní nakl. polit. lit., 1961, s. 500-502, 509.

* * *

1 Kuriál – člen mestskej rady (curia) za dominátu, predtým sa tento funkcionár nazýval dekúrio.

2 Hadriánopolis – Drinopol, dnes Edirne v Turecku.

3 29. apríla 364.

4 27. apríla 367.

5 Prefekt – doslova predstavený; inak aj vysoký súdny alebo správny úradník v starovekom Ríme, či v rímskej provincii, respektíve aj veliteľ rozličných kohort.

6 26. apríla 368 alebo 370 alebo 373.

7 26. marca 365.

8 Podklady pre zdanenie (súpis všetkých daňových jednotiek) boli obnovované každých 15 rokov.

9 2. októbra 403.

10 15. decembra 398.

II. SŤAHOVANIE NÁRODOV A SLOVANIA

(500 – 1000)

Príchod Slovanov do Karpatskej kotliny sa datuje do prelomu 5. a 6. storočia. Na územie dnešného Slovenska prenikli Slovania v niekoľkých prúdoch. Bola to jednak vlna smerujúca z východoeurópskej oblasti na východné Slovensko a jednak vlna z oblasti dnešnej Moravy na juhozápadné Slovensko, ďalší prúd prenikol cez Jablunkovský priesmyk na severné Slovensko a posledná vlna smerovala od juhu z Karpatskej kotliny najmä na stredné Slovensko. Slovania pri príchode na Slovensko prekryli neskorú fázu púchovskej kultúry i zvyšky germánskeho obyvateľstva, ktoré tu zostalo po odchode Germánov na západ.

Po odchode Ostrogótov sa rozhodujúcou silou na strednom Dunaji stali Heruli. Roku 508 však utrpeli zničujúcu porážku od Longobardov, ktorí potom ovládli okrem južnej Moravy a priľahlej časti Záhoria aj celú Panóniu. Ríšu Longobardov oddeľovali od novoprišlých Slovanov pohoria Malých a Bielych Karpát a Dunaj. Na východnom Slovensku rešpektovali tunajšie slovanské osídlenie aj Gepidi, ktorí sa stiahli z horného Potisia na juh. V polovici 6. storočia Slovania prekračovali územia ovládané spojeneckými Gepidmi a plienili európske provincie Byzantskej ríše na Balkáne.

V polovici 6. storočia sa v centrálnej časti Dunajskej kotliny usadili Avari, ktorí porazili Gepidov a využili, že Longobardi roku 568 opustili Panóniu. Avari sa so Slovanmi dostali do styku na južnom a juhozápadnom Slovensku a podmanili si ich. Slovania sa proti avarskej nadvláde vzbúrili. Informáciu o tom zaznamenal aj súveký franský kronikár Fredegar, ktorý uviedol: „*Slovania sa už začali búriť proti Avarom nazývaným Hunmi a proti ich vládcovi kaganovi.*“ V tých časoch dorástli početní slovansko-avarskí

miešanci ako výsledok núteného zimného spolužitia: „*Huni (rozumej Avari) každoročne prichádzali k Slovanom prezimovať, na lôžka si brávali manželky Slovanov a ich dcéry. Okrem rôznych násilností im Slovania odvádzali poplatky. Synovia Hunov, ktorých splodili s manželkami a dcérami Vinidov, neznášali ďalej zlo krutosti a násilia, vzpierali sa hunskej nadvláde a, ako som už spomínal, začali sa búriť.*“ Podľa citovaných slov kronikára Fredegara povstanie pripravili a začali práve títo miešanci, ktorých bezvýhradne neprijala ani avarská ani slovanská komunita. Ocitli sa mimo tradičných rodových zväzkov, boli vydedencami, ktorým sa núkala jediná možnosť, a to vojenská služba. Bojovali na najťažších miestach, väčšinou ako *befulkovia* (čiže menejcenní, neplnoprávni bojovníci) v prvej línii. Takto vyrástla uprostred slovanskej roľníckej spoločnosti organizovaná vojenská vrstva. Pravidelným zamestnaním vydedencov bola vojna, ale bez výhod, aké požívali avarskí bojovníci.

Vzbúrení Slovania pod vedením franského kupca Sama vytvorili v rokoch 623 – 658 nadkmeňový útvar, známy ako Samova ríša. Táto ríša si ubránila nezávislosť nielen voči Avarom, ale aj voči Franskej ríši v bitke pri Vogastisburgu roku 631. Teritórium Slovenska tvorilo podstatnú časť jadra Samovej ríše. Každoročné pustošenie Durínska v rokoch 631 – 634 a pripojenie sa polabských Srbov vedených kniežaťom Dervanom k Samovej ríši svedčí o jej veľkom rozsahu na západe. Sama uznávali za svojho panovníka Slovania na Slovensku, Morave a v Dolnom Rakúsku a jeho spojencami sa stali Česi.

Samova ríša nebola len obyčajným kmeňovým zväzom, aké sú známe z doby sťahovania národov. Na čele protiavarského odboja nestála stará kmeňová aristokracia s domácim slovanským vojvodom, ale nová a silná vrstva profesionálnych bojovníkov, spoločensky nezačlenená do rámca tradičného rodu a kmeňa. Samova ríša po prvý raz politicky spojila našich slovanských predkov na Slovensku, Morave a v Čechách. Vďaka tomuto spojeniu sa nemuseli obávať takých protivníkov, akými boli Avarský kaganát a Franská ríša.

Po Samovom skone roku 658 sa jeho ríša rozpadla na menšie celky, ktoré podobne ako ostatné slovanské kniežatstvá, hraničiace s Avarským kaganátom, preukázali svoju životaschopnosť a odolali aj novému vzostupu avarskej moci v druhej polovici 7. storočia. Okolité slovanské kniežatá zrejme uznali avarskú zvrchovanosť a platili patričný tribút.

Po roku 670 sa na Slovensku prejavila istá kultúrna a etnická symbióza slovanského a avarského elementu, ktoré sa líšili mentalitou i spôsobom života. Etnické miešanie sa uskutočňovalo najmä na pomedzí naddunajských Slovanov a Avarov. Slovanská spoločnosť si pritom dokázala uchovať autonómne postavenie v tesnom dotyku s Avarským kaganátom. Avarské susedstvo a pokračujúca symbióza spôsobovali rýchlejší priebeh poslovančovania Avarov v priamom kontakte so Slovanmi. K postupnému zániku avarskej moci prispeli jednak porážky, ktoré v rokoch 791 – 796 utrpeli od franských vojsk, a jednak vnútorné rozbroje, keď časť nespokojných Avarov zavraždila svojho vládcu – kagana. Oslabenie Avarov začiatkom 9. storočia využili slovanské kniežatá, ktoré v Zadunajsku

útočili proti Avarom a zaberali ich sídla. Naposledy sa zadunajskí Avari spomínajú roku 822 v súvislosti s účasťou ich poslov na sneme vo Frankfurte.

Nitrianske kniežatstvo a Veľká Morava

Na prelome 8. – 9. storočia vzniklo nové centrum hospodárskej a kultúrno-politickej moci v okolí rieky Nitry – Nitrianske kniežatstvo. Na jeho čele stálo viacero kniežat, po mene však poznáme iba Pribinu, ktorý tu vládol asi od roku 825 do roku 833, keď ho vyhnal Mojmír I., knieža susedného Moravského kniežatstva. V zjednotenom štátnom útvare, známom pod názvom Veľká Morava, malo Nitrianske kniežatstvo istú autonómiu, čo sa prejavilo v tom, že bolo samostatne spravované ako údel v mojmirovskej dynastii.

Veľká Morava si dokázala ubrániť samostatnosť aj napriek trvalým pokusom východofranských panovníkov o jej vojenské pokorenie. Franské vojská vtrhli na jej územie napríklad roku 846, keď východofranský kráľ Ľudovít II. Nemec zosadil z kniežacieho stolca Mojmíra I., ďalej roku 855 a 857, keď vyplienili veľkú časť Moravy. Roku 864 sa knieža Rastislav ubránil na hrade Dowina (stotožňuje sa s Devínom) a uzavrel s východofranským kráľom kompromisný mier, ktorý vydržal päť rokov. Roku 869 viedol východofranský kráľ Ľudovít II. Nemec tri prúdy vojska. Prvý prúd zo Saska a Durínska vpadol do Čiech, druhý prúd na čele s jeho synom Karolmanom tiahol do Nitrianska proti Svätoplukovi a tretí, najsilnejší prúd smeroval do centra kniežatstva proti Rastislavovi. Franská vojenská kampaň, sprevádzaná pustošením otvorenej krajiny, nedosiahla však významnejšie úspechy.

Až do roku 869 Rastislav a Svätopluk spolupracovali pri spravovaní a obrane veľkomoravského štátu. Ale od istého času sa záujmy oboch kniežat začali rozchádzať. Vzájomná roztržka vyvrcholila, keď Svätopluk uzavrel s vtedajším bavorským správcom Karolmanom mier proti vôli Rastislava, ktorý dôsledne zotrval v protifranskom odpore. Zrada Svätoplukovi nepomohla. Ani po zosadení a vydaní Rastislava Frankom nezískal ústredný veľkomoravský kniežací stolec. V nasledujúcom roku 871 ho obaja markgrófi spravujúci Moravu, Viliam a Engelšalk, obvinili zo zrady a skončil v bavorskom väzení.

Povstanie vo Svätoplukovom kniežatstve na Slovensku, ktoré viedol jeho príbuzný Slavomír, však zabránilo Karolmanovi podmaniť si túto východnú časť Veľkej Moravy. Slavomír nečakane zaútočil proti Viliamovi a Engelšalkovi a začal dobývať moravské hrady. Len čo sa dostal až k bývalému Rastislavovmu sídlu, stala sa pozícia oboch markgrófov neudržateľnou. Karolman sa odvážil na riskantný krok. Za sľubovanú pomoc proti povstalcovi prepustil z väzenia Svätopluka a poslal ho s veľkým vojskom na Moravu. Podľa Karolmanových predstáv mal Svätopluk poraziť Slavomíra, znova sa ujať vlády v Nitrianskom kniežatstve, uznať franskú zvrchovanosť a v pokoji nažívať s markgrófmami na Morave. Svätopluk sa však tajne spojil so Slavomírom a zničil Karolmanovo vojsko. Zahynuli aj obaja markgrófi a moravská časť ríše bola znovu slobodná.

Najväčší rozmach dosiahla Veľká Morava za vlády Svätopluka I., keď sa stala stredoeurópskou mocnosťou. Svätopluk sa stal veľkomoravským kniežaťom roku 871 po víťaznom povstaní a vyhnaní Frankov. Politickým sobášom si pripútal najvýznamnejší kniežací rod v Čechách – Přemyslovcov. Mierová zmluva s Ľudovítom II. Nemcom vo Forchheime roku 874 umožnila Svätoplukovi podniknúť výboje do okolitých slovanských krajín. Do roku 890 si podrobil kniežatstvo Vislanov, prevzal vládu nad Čechami a podriadil si Chorvátov v Dolnom Sliezsku a polabských Srbov.

Ako bojovali starí Slovania

Zo súdobých správ o staroslovanskom vojenstve – ako ich zaznamenali byzantskí dejepisci Prokopios a Pseudo-Mauríkios – vyplýva, že starí Slovania išli do vojny pešo, boli vyzbrojení kopijami alebo dvoma krátkymi oštepami, niektorí mali veľký podlhovastý štít. V ich výzbroji bol aj drevený luk a krátke šípy napustené jedom. Nemali pancier a do boja išli iba v nohavičiach podpásaných širokým pásom na bedrách. Nepoznali vraj bojový šík a nebojovali v uzavretých oddieloch. Veľmi účinne dokázali bojovať najmä v nepriehľadnej krajine – v lese a tiesňavách. Byzantskí autori hodnotili vojenské prejavy starých Slovanov s istým dešpektom, no i s obavami z množstva a životnej sily nových susedov.

Tak ako kontakty s Byzanciou znamenali veľkú zmenu vo vojenstve Slovanov usadzujúcich sa na Balkáne, obdobný vplyv na prostredie Slovanov v Karpatskej kotline malo avarské vojenstvo, a to zhruba od 3. tretiny 6. storočia. Z tohto hľadiska je dôležitá pasáž franského kronikára Fredegara, ktorý zaznamenal: „*Vinidi (Slovania) boli už oddávna befulkami Hunov (Avarov); keď Huni s vojskom útočili proti ktorémukoľvek kmeňu, Huni si stavali zhromaždené vojsko na obranu táborov, no Vinidi bojovali. Ak sa víťazstvo prikláňalo na ich stranu, Huni zaútočili, aby sa zmocnili koristi, ak však Vinidi boli porážaní, pomocné vojsko Hunov ich podporovalo, aby znova nabrali síl. Huni ich teda nazývali befulkovia, lebo pri bojovom stretnutí, tvoriac dvojité bojové šíky, kráčali pred Hunmi.*“ Dvojité slovanské šíky bol predvojom avarských vojsk aj v bojoch proti byzantskej armáde na juhu a takisto sa uplatnil pri neúspešnom slovansko-avarskom dobýjaní Konštantínopola roku 626, keď v slovanskom útoku bojovali za sebou prvý šík ľahkoodencov a druhý šík ťažkoodencov.

Jadrom veľkomoravského vojska bola panovníkova družina jazdeckých bojovníkov. Dôležitou zbraňou člena družiny bola kopija s listovitým hrotom a meč. Keďže meče boli pomerne drahé, radoví družiníci mali zväčša vojnovú sekeru na dlhej násade. Súčasťou jazdeckej výzbroje bol aj drevený oválny štít potiahnutý kožou a spevnený kovaním. Mnohí jazdci nosili prilby. Početnejšiu časť veľkomoravského vojska tvorila pechota. Títo bojovníci spravidla nemali pancier, prilbu ani meč, bojovali v svojom bežnom oblečení, a to kyjakmi, oštepami a sekerami. Rozšírenou zbraňou bol aj luk. Bojové oblečenie

sa skladalo z košeľe, nohavíc a haleny alebo kabátca stiahnutého opaskom. Je pravdepodobné, že niektorí bojovníci si nielen v zime ako vrchný odev obliekali kožuchy, pretože hustá kožušina im poskytovala ochranu proti sečným a bodným ranám.

Veľkomoravské kniežatá dokázali postaviť do boja na vtedajšie pomery mohutnú vojenskú silu, a to tak v obrane, ako aj pri výpadoch na cudzie územie. Organizačným základom bola hlavná jednotka teritoriálneho hospodárskeho a vojensko-politického členenia Veľkej Moravy – hradský systém. Stabilným vojenským prvkom s pomerne ustáleným počtom bojovníkov bola vojenská družina. Príslušníkov veľkomoravských družín hospodársky zabezpečoval zo svojich prostriedkov knieža. Jednou z tradičných foriem odmeny bol podiel z vojnovkej koristi. Časť príslušníkov družín bola umiestnená ako stály ozbrojený a vojensko-organizačný kontingent v hradných strediskách. Druhou, potenciálne a v prípade potreby ďaleko početnejšou časťou veľkomoravských ozbrojených síl bola vojenská pohotovosť, ktorú tvorili nižšie vrstvy slobodného obyvateľstva. Táto organizácia sa opierala pravdepodobne o staršie tradície vojenskej povinnosti v rámci obcí na čele so starešinami.

Taktika boja veľkomoravských vojsk proti franským útokom spočívala najčastejšie v rozdrobovaní vojny so stálym dobídzaním na nepriateľa. Súčasťou tejto taktiky bolo aj všestranné využívanie fortifikačných zariadení a stiahnutie vojenských síl a značnej časti obyvateľstva do mohutných opevnených hradísk alebo hradských miest plniacich refugiálnu (útočiskovú) funkciu. Taktika a napokon aj stratégia veľkomoravských kniežat zaznamenala zmeny za vlády Svätopluka I., ktorý sa zameral na expanzívne rozšírenie veľkomoravského štátu. Tieto vojenské akcie boli neraz spojené s represívnymi plieniacimi výpravami do zahraničia, napríklad do Zadunajska. Cieľom plienenia bolo zlomiť hospodárske zázemie nepriateľa a zničením zdrojov jeho obživy ho prinútiť ku kapitulácii, respektíve donútiť ho, aby prijal nadiktované podmienky a prípadnú platbu tribútu.

Archeologická štatistika veľkomoravských militárií

Okolo 6 % militárií doteraz nájdených na Slovensku z obdobia Veľkej Moravy pochádza z ojedinelých nálezov, 11 % z opevnených a neopevnených sídlisk a 83 % sa našlo pri výskume pohrebísk vo veľkomoravských bojovníckych hrobách bolo nájdených deväť druhov zbraní a súčastí výzbroje v tomto zložení: bojové nože, dýky, nože – v 72 % hrobov; sekery v 43 %, ostrohy v 33 %, hroty kopijí v 26 %, hroty šípov v 24 %, dvojsečný meč v 7 %, strmene v 2,5 % a zubadlo v 1 % hrobov.

Ako hlavná zbraň v jednotlivých kombináciách je na prvom mieste dvojsečný meč, za ním kopija, potom bojová sekera a napokon luk či šíp. Najčastejšie sa v hrobách nachádza jeden druh zbrane, obvykle v kombinácii s nožom. Na prvom mieste sú to sekery (27,3 %), ďalej ostrohy (18,3 %), hroty šípov (13,8 %), hroty kopijí (9,1 %). Bojový nôž alebo dýka ako jediná zbraň sa v hrobe našli v 5,4 %. Kombinácia dvoch a viacerých

druhov zbraní v jednom hrobe je zriedkavá a súbory tzv. kompletnej výzbroje, pozostávajúcej zo všetkých hlavných druhov osobných zbraní a jazdeckého výstroja sú ojedinelé. Zo spoľahlivo dokumentovaných hrobových celkov je najpočetnejšia skladba pozostávajúca zo štyroch druhov zbraní – kopija, sekera, ostrohy, nôž.

Rozmach a vrchol Veľkej Moravy

Po skončení výbojov na severe a severozápade obrátil Svätopluk pozornosť aj na juh a juhozápad, dovnútra Karpatskej kotliny. Od Bulharov dobyl celé Potisie. Podľa viacerých svedectiev územie Svätoplukovej ríše siahalo na juhu až k dolnému Dunaju. Aj podľa byzantského cisára a historika Konštantína Porfyrogeneta hneď za podunajskými mestami Belehradom a Sirmiom ležala Svätoplukova Veľká Morava, v ktorej tečú rieky Temeš, Tútis, Maroš, Kriš a Tisa a ktorú Dunaj oddeľoval od Bulharska.

Po Svätoplukovom výboji ostalo Bulharom v Karpatskej kotline len Sedmohradsko. Strata rozsiahleho územia v Potisi zblížila Bulharov s Bavormi. Roku 882 sa Bulhari pokúsili o protiútok, ale stratené územie späť nezískali. Svätopluk obvinil Arnulfa, vojvodu Korutánska a Panónie, syna bavorského kráľa Karolmana: *„Tvoji ľudia, strojac úklady o môj život a moju ríšu, spojili sa s Bulharmi; chcem, aby sa mi prísahou potvrdilo, že to nie je pravda!“*

Vojvoda Arnulf odmietol tieto požiadavky a Svätopluk čoskoro prepadol a celý rok pustošil Arnulfovu dŕžavu v Panónii. *„Keď teda knieža zanedlho zozbieral zo všetkých slovanských krajov vojenské zbory, s veľkým vojskom vtrhol do Panónie, ukrutne a krvilačne sta vlk zabíjal, ohňom a mečom väčšinu kraja spustošil, rozvrátil a zničil...“*

V nasledujúcom roku 884 Svätopluk pustošivý vpád zopakoval, pričom podľa kronikára: *„na tejto výprave mal toľko ľudí, že jeho vojsko videli prechádzať na jednom mieste od svitu do súmraku. S takým veľkým počtom ľudí teda plienil v Arnulfovej dŕžave 12 dní, napokon sa z vlastnej vôle šťastlivo vrátil a potom poslal istú časť svojho vojska za Dunaj.“* Fuldský letopisec ďalej píše, ako skončili predstavitelia Arnulfovej správy. Dôsledná fyzická likvidácia neobišla ani služobníctvo: *„Sluhov a služobnice s ich deťmi pozabíjali, z veľmožov niektorých zajali, iných povraždili, a čo je ohavnejšie, s odťatou rukou, odrezaným jazykom a prirodzením prepustili.“* Dvoma výpravami Svätopluk dôkladne vykorenil franskú moc v Zadunajsku a posunul hranice svojej ríše až k rieke Dráve a k Viedenskému lesu.

Svätoplukove vyhladzovacie výpravy v rokoch 883 – 884 nesmerovali len proti bavorským predstaviteľom Arnulfovej správy. Pobití a zmrzačení panónski veľmoži patrili už k druhej generácii pribinovskej kniežacej družiny, ktorej príslušníkov Arnulf prijal do svojich služieb ako predstaviteľov správy a vojenskej moci Pribinovho a neskôr Kocelovho Panónskeho kniežatstva. Arnulf ho získal po Kocelovej smrti roku 876. Tri moravské útoky (v rokoch 833, 861, 883 – 884) proti pribinovcom (čiže Pribinovi, Kocelovi a ich verným) boli opakovaním starej mojmírovej politiky. Mojmírovci sledovali územný

výboj a vyhladenie protivníka, ktorý spochybňoval ich legitimitu. Pribinov kniežací rod by totiž mohol s franskou pomocou v príhodnej chvíli realizovať staré právo na kniežací stolec v Nitre.

Veľkomoravská ríša na vrchole Svätoplukovej slávy mohla mať okolo 350-tisíc km² a asi milión obyvateľov. S hospodárskym vzostupom krajiny a s územnými výbojmi rástla aj Svätoplukova moc. Štruktúra veľkomoravskej spoločnosti a na ňu nadväzujúca organizácia štátnej moci mali za Svätopluka už ranofeudálny charakter, kde jednoznačne rozhodovala suverénna moc a vôľa panovníka. Svätopluk bol neobmedzeným pánom svojej krajiny, v ktorej už neplatili staré kmeňové zvyklosti obmedzujúce kniežaciu moc jeho dávnych predchodcov.

Kríza Veľkej Moravy

Svätopluk zomrel roku 894, no ešte pred skonom rozhodol o rozdelení vlády v krajine medzi svojich synov. Mladší, Svätopluk II., sa so všetkou pravdepodobnosťou stal nitrianskym kniežaťom a bol podriadený staršiemu bratovi, Mojmírovi II., ktorý prevzal veľkomoravské žezlo. Za panovania týchto kniežat sa veľkomoravská ríša dostala do hlbokkej krízy, ktorá napokon vyústila do jej rozpadu.

Okolnosti zániku Veľkej Moravy dodnes nie sú uspokojivo objasnené. Nevedno, či sa rozpadla väčšmi z vonkajších alebo vnútorných príčin. Faktom pritom zostáva, že Veľká Morava roku 894 prišla o Panónske kniežatstvo a hneď nasledujúci rok sa odtrhli české kmene. Roku 896 stratila Potisie, ktoré obsadili Maďari, roku 897 sa osamostatnili polabskí Srbi. Na samom sklonku 9. storočia sa odohral bratovražedný boj medzi Mojmírom II. a Svätoplukom II., do ktorého v rokoch 898 a 899 zasiahli Bavori. Ich vojsko počas dvoch ťažení pustošilo krajinu a vyslobodilo uväzneného Svätopluka II.

V rovnakom čase sa starí Maďari presunuli do Karpatskej kotliny. Ohrozovali predovšetkým Panónske kniežatstvo v južnom Zadunajsku, ktoré z poverenia cisára Arnulfa spravoval knieža Braslav. Koncom leta 899 Maďari vpadli do Itálie, kde porazili kráľa Berengara. Roku 900 v súčinnosti s Moravanmi vyplienili a natrvalo obsadili Panónske kniežatstvo. Účasť Moravanov na pustošení tohto kniežatstva bola odpoveďou na predchádzajúce bavorsko-české drancovanie Moravy. Na jeseň roku 900 sa krátkodobé moravsko-maďarské spojenectvo Moravanov a Maďarov skončilo a už koncom roka si Maďari podmanili severovýchodnú časť Zadunajska. Táto okolnosť prinútila Mojmíra II. uzavrieť v januári 901 mier s Bavormi, takže odvtedy ako bavorský spojenec viackrát bojoval proti Maďarom. Mojmír II. pravdepodobne roku 906 zahynul pri obrane krajiny a spolu s ním aj väčšia časť jeho družiny. Tým zanikla aj veľkomoravská štátnosť.

Pohľad na bulharsko-veľkomoravské i bulharsko-staromaďarské vzťahy koncom 9. storočia ukazuje, že panstvo Bulharov nesiahalo na západ od Tisy, a preto sa Bulhari zaisť nepodieľali na kríze a rozpade veľkomoravského štátu. Ani súveké správy o spustošení

celej Veľkej Moravy starými Maďarmi nie sú presné. Týkajú sa zväčša územia dnešného južného Slovenska. Podľa archeologických dokladov život v oboch častiach niekdajšej ríše – na Morave i v Nitriansku – v podstate kontinuálne pokračoval ďalej.

Príchod starých Maďarov

Obsadením Potisia starými Maďarmi roku 896 sa spestril etnický obraz Dunajskej kotliny, keď sa slovanské obyvateľstvo rovinatej časti Veľkej Moravy dostalo do závislosti od staromaďarských náčelníkov a ich družín. Postavenie autochtónneho slovanského obyvateľstva bolo sťažené aj preto, že príslušníci jeho vládnucej špičky na konci veľkomoravskej doby buď zahynuli v bojoch, alebo sa prispôbilibi novým dobyvateľom. Niektorí azda ušli do severnejších oblastí Slovenska, alebo aj do cudziny.

Po rozpade Veľkej Moravy začiatkom 10. storočia sa na Slovensku vytvorili nové pomery. Juhozápadné Slovensko si postupne už do polovice 10. storočia podmanili starí Maďari, ktorí tu, ako aj v ostatných odľahlých pohraničných oblastiach začali budovať sieť strážnych osád. Dokladom toho sú dodnes zachované názvy typu Uhorská Ves či Uhorské, ale aj Sekule, Pečenice, Pečeňady či Plaveč podľa Sikulov, Pečenehov, Plavcov a iných kočovných kmeňov, ktoré prišli do Karpatskej kotliny spolu s Maďarmi.

Napätie medzi Východofranskou ríšou a starými Maďarmi vyvrcholilo v lete roku 907 v bavorsko-maďarskej vojne v bitke pri Bratislave. Ako zaznamenal letopisec v Salzburských análoch: „*Najhoršia vojna sa odohrala pri hrade Preslava vo štvrtý deň júlových non.*“ Starí Maďari v tejto bitke presvedčivo zvíťazili a stali sa hegemónmi v Karpatskej kotline. Odtiaľ podnikali časté vojensko-koristnícke nájazdy na Balkán a do západnej Európy, ktoré sa skončili roku 955, keď v bitke pri rieke Lech neďaleko Augsburgu maďarské vojsko utrpelo zdruvujúcu porážku.

Porazení a zdecimovaní starí Maďari sa ocitli v hlbokoj existenčnej kríze. Možnosť pravidelného lúpežného koristenia sa skončila a expanzívne pastierstvo v stredoeurópskych podmienkach ich nedokázalo všetkých uživiť. Karpatská kotlina nebola širokou, otvorenou stepou s nekonečnými pastvinami pre dobytok a kone pastierskeho národa. Maďari sa museli v novej vlasti usadiť a učiť sa od Slovanov poľnohospodársko-remeselnému spôsobu života. Výraznú zmenu maďarsko-slovanských vzťahov v Karpatskej kotline zaznamenali aj archeológovia. Zistili, že vymizli malé oddelené staromaďarské pohrebiská. Od 2. polovice 10. storočia Maďari a Slovania pochovávali svojich mŕtvych na spoločných cintorínoch, kde sa už obe etnické skupiny nedajú bezpečne rozlíšiť.

Okrem starého Nitrianska vznikli v Karpatskej kotline ďalšie uhorské kniežatstvá. Na východe Nitriansko susedilo s Biharskom, ktoré sa rozprestieralo od horného Potisia na severe až za riekou Kriš na juhu, od strednej Tisy až k sedmohradským hraniciam v Biharských vrchoch na východe. Kniežatstvo na dolnom Maroši so sídlom v Marošvári ležalo medzi dolnou Tisou, Dunajom a sedmohradskými hranicami. Na seve-

re susedilo s Biharskom. V Sedmohradsku vládol kniežací rod, ktorý odvodzoval svoj pôvod od Tetéňa, jedného z arpádovských vojvodcov. Arpádov pravnuke Gejza ovládal najväčšie spomedzi uhorských kniežatstiev. Patrilo mu Zadunajsko i medziriečie Dunaja a Tisy. Gejza si hneď na začiatku svojej vlády (asi roku 971) zvolil za sídlo Ostrihom. Jeho výhodnú a dobre chránenú polohu ocenili už predchádzajúce národy. Dávnny, preduhorský pôvod Ostrihoma prezrádza aj jeho slovanský názov. Slovania, ktorí sa tu usídlili, pomenovali niekdajšiu rímsku pevnosť Solva ako *Strégom*. Z ostrihomského sídla mal Gejza na dosah aj susedné Nitrianske kniežatstvo, kde vládol jeho mladší brat Michal.

Gejza sa rozhodol pre kresťanstvo rímskeho rítu. Roku 972 prišiel do Ostrihoma misijný biskup Bruno, aby pokrstil Gejzu a jeho rodinu. Gejza pri krste prijal meno Štefan, rovnako ako neskôr jeho syn Vajk – prvý uhorský kráľ.

Arpádovi potomkovia Gejza a Michal panovali v najvyspelejších a najbohatších častiach vznikajúceho Uhorska – v Zadunajsku a Nitriansku. boli v rukách Arpádovcov. Boli to územia s vysokou civilizačnou úrovňou a s početným kresťanským obyvateľstvom. Tieto regióny so stáročným produktívnym poľnohospodárstvom, osídlené roľníckym obyvateľstvom, ktoré ešte rozmnožili zajatci pozháňaní na lúpežných výpravách, umožnili Arpádovcom užiť početnú družinu profesionálnych bojovníkov, vyzbrojených a pripravených na vojenské remeslo podľa západoeurópskeho vzoru. V kniežacej družine slúžili nielen Maďari a Slovania, ale aj početní cudzinci, najmä Bavori a Švábi. Nerozhodovala národnosť, lež bojovnícke kvality a vernosť kniežatú.

Vojenstvo starých Maďarov

Vojenstvo starých Maďarov vychádzalo zo skúseností východných nomádskeho národov. Podstata ich úspechov tkvela vo veľkej pohyblivosti a rýchlosti, čo dokázali využiť strategicky aj takticky. Ďalším dôvodom úspešnosti starých Maďarov bola pomerne veľká početnosť ich jazdeckého vojska a masové používanie zbraní diaľkového dosahu. Každý jazdec dokonale ovládal strelbu lukom aj v rýchlom pokluse, posediačky či pri vzpriamení sa na strmeňoch. Odhady o počte príslušníkov starých Maďarov pri ich príchode do Dunajskej kotliny sa pohybujú medzi 100- až 500-tisíc. Ich vojsko tvorila ľahká jazda a jej celkový počet sa odhaduje na 20-tisíc mužov.

Vojenská organizácia starých Maďarov sa opierala o kmeňové zriadenie. Ich kmeňový zväz sa skladal zo siedmich staromaďarských kmeňov, ôsmu zložku tvorili tri spojené chazarské (kozárske) kmene, ktoré sa pripojili k starým Maďarom. Vojenskú službu vykonávala iba časť slobodných príslušníkov kmeňov. V rámci každého kmeňa išlo priemerne o zhruba 2 500 bojovníkov. Títo bojovníci až do vyhlásenia výpravy žili v rámci svojich rodov. Rozhodnutie o výprave a jej cieľoch a čase konania, o počte zúčastnených oddielov, o miestach sústredenia vojsk sa prijímalo na rade kmeňových náčelníkov.

Dĺžka denného pochodu hlavných síl maďarského vojska bola 30 – 40 km, prieskumných oddielov až 75 km. Na dlhších ťaženiach vojská neraz prešli aj viac ako tisíc km. Vodné toky prekonávali za pomoci nafúkaných mechov. Pri pochode vojsko zabezpečovali predné stráže a zadný voj. Na úspešné napredovanie slúžil prieskum, na ktorý starí Maďari nezabúdali ani pri ústupe. Pri zastávkach sa vojsko rozložilo v stanovom tábore, obkolesenom vozmi. Tábor býval pre prípad nečakaného napadnutia zabezpečený strážami, ktoré boli na všetkých stranách, hĺbkovo sa členili, takže zasahovali do väčšej vzdialenosti od tábora. Spojenie vzdialenejších oddielov sa zabezpečovalo v noci horiacimi vatrami, cez deň dymom, signálmi, zástavkami a zvukom rohov.

Podľa opisu byzantského cisára Leva Múdreho z prelomu 9. a 10. storočia boli starí Maďari vyzbrojení šablami, brnením, lukmi so šípmi a kopijami. Používali strelné, sečné aj bodné zbrane. Nomádske reflexné luky boli dlhé okolo 130 cm a boli vyrobené z mäkkého, pružného, zväčša brezového dreva, spevneného z dvoch strán kostenými platničkami z rohoviny. Hroty šípov v tvare vrbových alebo hruškových listov boli železné. Luky sa chránili v púzdračoch z kože alebo brezovej kôry, šípy sa nosili vo valcovitých kožených tulcoch na opaskoch, pričom v tulci bývalo spravidla 7 šípov. Pre boj zblízka sa používala šabľa, bojová sekera a takmer 2 m dlhá kopija. Najstaršie šable aj s rukoväťou mali okolo 90 cm a ich čepeľ široká okolo 5 cm bola mierne zahnutá. Bojová sekera (fokoš) mala reznú stranu dvakrát širšiu ako tupá strana. Každý bojovník nosil aj kapsu s vyzdobenou prednou stranou. Brnenie bývalo z kože alebo plsti, bolo pošívané gombíkmi alebo sponami z bronzu, medi či striebra. Hlavu bojovníka chránila prilba alebo čapica z bronzu či silnej plsti, zosilnenej všíťými zlatými alebo striebornými platničkami. Malý orientálny okrúhly štít z dreva bol potiahnutý kožou, nízke sedlo s drevenou kostrou bolo potiahnuté brezovou kôrou. Starí Maďari nepoužívali ostrohy, koňa riadili tlakom na ramená a poháňali bičom, mali však zubadlo, uzdu a úzke pevné strmene. Väčšina výbroje a výstroja maďarských bojovníkov bola vyrobená ich domácimi remeselníkmi a iba menšia časť zbraní a výstroja pochádzala z importu alebo z koristi. Po príchode do Karpatskej kotliny a po bojových stretnutiach s inými národmi začali používať aj ukoristené zbrane, najmä meče.

Spôsob boja starých Maďarov bol ofenzívny, no neusilovali sa útočiť za každú cenu. Pri silnom odpore nepriateľa ustupovali a potom útoky opakovali. K boju zblízka pristupovali až po príprave spočívajúcej v hromadnej strelbe lukmi. Nevyhýbali sa ani boju v noci. Zálohy spravidla umiestňovali na skrytých miestach, alebo ich obkľukami posielali na vzdialenejšie miesta, z ktorých mohli napadnúť krídla či tyl protivníka. Súčasťou staromaďarskej taktiky bolo využívanie momentu prekvapenia. Veľmi častým taktickým manévrom bolo predstieranie ústupu. Ak sa im týmto spôsobom podarilo vylákať protivníka k prenasledovaniu, čím sa zväčša porušili jeho uzavreté šíky, v príhodnej chvíli bleskurýchlo prešli z ústupu a obrany do útoku. Po úspešnom boji nepriateľov vytrvalo prenasledovali. Neuspokojili sa s ich ústupom alebo zahnaním, ale sa snažili nepriateľa úplne zničiť.

29 Jordanes: O pôvode a dejinách Gótov

6. storočie

Jordanes patrí k významným neskorootantským rímskym vzdelancom a spisovateľom. Žil v prvej polovici 6. storočia, pochádzal pravdepodobne z Balkánu, popri latinčine ovládal aj gótcínu a gréčtinu. Pôsobil ako tajomník vojenského správcu Trácie. Neskôr sa venoval dejepisectvu. Vynikol latinským dielom *De origine actibusque Getarum* (O pôvode a živote Gótov), skrátene nazývanom *Getica*, ktoré dokončil roku 551. V tomto diele sledoval predovšetkým dejiny a osud Gótov po ich príchode na územie Rímskej ríše, všímal si však aj ostatné národy, najmä Hunov. Veľmi cenné sú aj jeho informácie o Slovanoch, keďže ide o jednu z najstarších správ o slovanských kmeňoch. Jordanes zomrel po roku 552.

V, 30. Skýtsko susedí s územím Germánie v krajnom bode svojich hraníc v tých miestach, kde vyviera rieka Ister¹ a rozkladá sa Mursianske jazero². Jeho územie sa potom ťahá smerom k riekam Týras – Danastar³ a Vagosola⁴, ďalej k chýrnemu veľkému Danapru⁵ a horstvu Taurus⁶ – pravda, nie k tomu ázijskému, ale k svojmu vlastnému, čiže skýtskemu – po celom povodí Maiótidy⁷ a aj za Maiótidou cez Bosporskú úžinu až k horám Kaukazu a rieke Araxos. Potom hranica odbočí vľavo za Kaspické more; spomenuté more sa dvíha na najvzdialenejších hraniciach Ázie smerom od severovýchodného oceána a má podobu hríba, spočiatku tenkého, potom v širokárskom, obľom tvare. Nato skrútiac sa k Hunom⁸ odkláňa sa hranica k Albanom, ba až k Serom.

31. Toto je, opakujem, ich vlastná krajina, čiže toto Skýtsko, ktoré sa ťahá do diaľav a otvára sa do obrovských šírav, má po východnom boku Serov, sídliacich na brehu Kaspického mora v jeho samom a najvlastnejšom začiatku, na západnej strane sa styka s Germánmi a riekou Vistulou⁹, z polnočnej strany, čiže zo severu ho obmýva oceán a na juhu s ním hraničí Perzia, Albánia, Ibéria, Pontus, ako aj koryto dolného toku Istra; táto rieka sa od svojho ústia až k prameňu volá aj Danubius.

32. Pravda, na tej strane, kde sa Skýtsko dotýka pobrežia Pontu, čiže Čierneho mora, je pretkané mestami nemalej dôležitosti; medzi ne patria Borysthenida, Olbia, Kalliopolis, Cherson, Theodosia, Kareon, Myrmikeion a Trapezunt¹⁰. Grékom ich dovolili založiť nepokorené skýtske kmene, aby s nimi rozvíjali obchodné styky.

V skýtskom vnútrozemí sa nachádza miesto, ktoré oddeľuje Áziu od Európy. Je to Rifejské pohorie, odkiaľ steká širokánska rieka Tanais¹¹, vlievajúc sa do Maiótidy.

33. Obvod blatistého jazera Maiótis meria 144 000 dvojkrokov, hĺbka vody neklesá nikde pod osem laktov.

Ak sa ide smerom od západu, ako prvý v Skýtsku má sídla kmeň Gepidov. Obklopujú ich veľké a úctu vzbudzujúce rieky. Veď cez ich sever a severozápad preteká Tisa, z juhu pretína tú oblasť sám mohutný Danubius, z východu potom Flutausis, ktorý v dravom a krútnavami spenenom toku vrhá svoje divé vody do Istra.

34. Medzi nimi hlbšie vo vnútrozemí leží Dácia¹², opevnená strmými Alpami¹³, ktoré pripomínajú veniec. Pri ich ľavom úbočí, ktoré sa skláňa na sever, na nesmiernych priestranstvách v smere od prameňov rieky Vistuly sa usadil ľudnatý národ Venetov¹⁴. Hoci sa teraz pomenovanie Venetov obmieňa podľa rozličných rodín a lokalít, jednako sa volajú hlavne Sklaveni¹⁵ a Anti.

35. Sklaveni sídli v priestore od mesta Novietunum¹⁶ a jazera, ktoré sa nazýva Mur-sianum, až po Danastar a na severe až po Vistulu; títo majú namiesto riadnych miest blatá a lesy. Naproti tomu Anti – tí sú spomedzi nich najudatnejší – sa v miestach, kde Pontské more¹⁷ tvorí oblúk, ťahajú od Danastra až k Danapru; uvedené rieky delí od seba vzdialenosť viacdnového pochodu.

36. Pri brehu oceána, v miestach, kde more vpája vody rieky Vistuly z jej trojitého hrdla, sídli Vidivari, pozberaní z rozmanitých národov. Ďalej od nich držia breh oceána Esti, národ naskrze mierumilovný.

37. Na juhu s nimi susedí národ Akacirov. Je mimoriadne udatný, pritom nepozná pestovanie zbožia, preto sa živí chovom dobytky a lovom. Za Akacirmi nad Pontským morom sa rozkladajú sídla Bulgarov¹⁸, ktorých urobili svetoznámymi nešťastia, čo nás postihli za spáchané hriechy. Ďalej sú tam Huni, ktorí sa rozmnožili stá najplodnejšia pažiť vrcholne udatných kmeňov, pričom ich besnenie voči národom ide v dvoch prúdoch. Lebo jedni z nich sa volajú Alciagiri, druhí Saviri. Pravda, ich sídla sú oddelené. V okolí Chersonu¹⁹, kadiaľ prepravuje ziskuchtivý obchodník bohatstva Ázie, sídli Alciagiri. Tí sa v lete túľajú po planinách a rozptyľujú svoje sídla podľa toho, kam ich zlákať pastviny pre dobytky; až v zime sa zasa stiahnu k Pontskému moru.

Hunuguri sú známi tým, že od nich prichádza obchod s myšacími kožušinami. Odvaha takého veľkého počtu mužov naháňala hrôzu.

XXIII, 119. Po krvavej porážke Herulov²⁰ sa Hermanaricus²¹ vydal na ozbrojenú výpravu proti Venetom. Tí síce z hľadiska výbroje nezasluhovali pozornosť, zato mali prevahu svojou početnosťou. Veneti sa sprvoti pokúšali vzdorovať, avšak množstvo ľudí, pokiaľ nie sú do boja súci, vonkoncom nemôže rozhodovať, tobôž keď i Boh to dopustí, i záľaha vyzbrojených protivníkov sa na nich zosype. Títo Veneti, ako sme už začali rozprávať v úvodnej časti výkladu, čiže vo vyratúvaní kmeňov, vyšli z jedného koreňa a teraz sú známi pod tromi menami, teda ako Veneti, Anti a Sklaveni. Hoci títo v súčasnosti – a zásluhu na tom majú naše hriechy – všade zúrivo vyčítajú, vtedy všetci slúžili vrchnému veleniu Hermanarica.

120. Podobne si už spomenutý Hermanaricus podrobil svojou rozvahou a mužnosťou národ Estov, ktorý sa usadil pri najvzdialenejšom brehu Germánskeho oceána.

A tak rozkazoval všetkým národom Skýtska i Germánie celkom ako svojim vlastným poddaným.

121. Neprešlo však odvtedy veľa času a – ako uvádza Orosius²² – rozpútal vojnový požiar proti Gótom²³ kmeň Hunov, hrôzostrašnejší ako divokosť sama. Z dávneho podania sme sa dozvedeli, ako títo Huni vznikli. Kráľ Gótot Filimer, syn veľkého Gardarica, ktorý po opustení ostrova Skandza bol v poradí už piatym panovníkom Getov, vstúpil – ako sme povedali vyššie – so svojím ľudom na územie Skýtska. Tento Filimer našiel vo svojom ľude niekoľko žien čarodejníc – on sám ich v rodnom jazyku nazýval haliurunna – a pretože ich pokladal za podozrivé, zapudil ich spomedzi svojich a zahnal ďaleko od svojho vojska do pustatiny; tam ich donútil blúdiť.

122. Keď ich uvideli nečistí duchovia, ako sa túľajú po púšti, vzali ich do svojho objatia a splynuli s nimi v pohlavnom spojení. Z toho zmiešania vyšiel tento vrcholne divý druh ľudí, ktorý žil sprvoti v močarinách, bol drobný, odporný, vycivený. Bol to takpovediac druh ľudí, ktorých bolo možno za ľudí uznať jedine v tom zmysle, že sa dohovárali znakmi, pripomínajúcimi ľudskú reč. Nuž títo Huni, ktorí vyrástli zo spomenutého koreňa, priblížili sa k hraniciam Gótot.

123. Ako informuje historik Priscus²⁴, tento bezcitný národ, usadený pri vzdialenejšom brehu Maiótskeho močiara, sa vyznal výlučne v love, v inej práci nie – ak nerátame to, že len čo početne zmohutnel, narušoval pokoj susedných národov podvodmi a lúpežami. Lovci z tohto národa raz počas zvyčajného stopovania lovnej zveri zbadali na bližšom brehu Maiótidy, ako sa znenazdania pred nimi vynorila laň, potom vkročila do močiara, chvíľku napredovala, chvíľku sa zastavovala. Tým sa im ponúkla ako usmerňovateľka cesty. Lovci sa vydali za ňou, pešo prešli Maiótsky močiar, ktorý dovtedy pokladali za nepriechodný ako more, až sa odrazu pred nimi nič netušiacimi objavila zem Skýtov. Vtedy laň zmizla. Myslím, že to urobili z nenávisti voči Skýtom tí istí duchovia, od ktorých Huni odvodzujú svoj pôvod.

125. Pravdaže, dovtedy ani len netušili, že okrem Maiótidy jestvuje aj dajaký iný svet. Skýtska zem však vyvolala ich obdiv. Keďže im nechýbal dôvtip, zhodli sa na tom, že tá cesta, ktorá nebola známa nikomu, pokiaľ ľudská pamäť siaha, bola im ukázaná božím riadením. Len čo sa vrátili k svojim, vyrozprávali im túto udalosť, nadšene opísali Skýtsko, a keď sa im podarilo prehovoriť svoj kmeň, ponáhľali sa do tej krajiny cestou, ktorú im ukázala či o ktorej ich poučila laň. Všetkých Skýtov, ktorých sa zmocnili pri vstupe do krajiny, obetovali v žertve za víťazstvo; ostatných celkom zneškodnili a podmanili si ich.

126. Lebo len čo prešli cez onen obrovský močiar, hneď sťa dajaký uragán sa zmocnili kmeňov Alpidzurov, Alkidzurov, Itimarov, Tunkarsov i Boiskov, ktorí sídlili na tomto pobreží Skýtska. Ujarmili dokonca aj Halanov, ktorí sa im na bojisku vedeli vyrovnáť, no naskrze sa od nich odlišovali kultúrou, spôsobom života i zovňajškom; zdolali ich tým, že ich vyčerpali častými potýčkami.

127. Vo vojnovom remesle ich (*Huni*) azda prevyšovali veľmi málo, ale nesmier-
nu hrôzu im naháňali svojím desivým výzorom. Na útek obracali protivníka svojou
strašidelnosťou, pretože ich výzor účinkoval hrozivo svojou černotou. Nebola to ani
tvár, ale stáby dáky – ak to vôbec slobodno tak povedať – znetvorený hrniec s dierami
na mieste očí. Ich sebavedomie sa odzrkadľuje v ich chmúrnom vzhľade. Ešte aj voči
svojim deťom sa od prvého dňa správajú surovo. Chlapcom rozdriapu líca mečom,
aby boli nútení vyrovnať sa so znášaním bolesti ešte prv, než začnú cicať mlieko.

128. Preto ani na prahu staroby nemávajú bradu a ako mladí muži sú vyložene
škaredí, keďže ich tvár bola rozbrázdnená železom a jazvy ich oberajú o pôvab fúzov
primeraný veku. Okrem toho sú územčitejšie postavy, vyznačujú sa rznymi pohybmi
a najväčšiu záľubu majú v jazde na koňoch. Majú široké plecica, nechýba im vrtkosť
v narábaní lukmi a šípami. Pevná šija a hrdosť ich robia stále vzpriamenými. Avšak na-
priek ľudskému výzoru žijú v zverskej surovosti.

XLVIII, 246. Je známe, že títo (*Ostrogóti*) po smrti svojho vodcu Hermanarica,
keďže sa po odchode Vizigótov rozdelili a dostali a dostali sa pod vládu Hunov, os-
tali v težej vlasti, avšak Vinitarius (*z rodu*) Amalovcov²⁵ si ponechal všetky odznaky
svojej moci.

247. Tento (*Vinitarius*) napodobujúc udatnosť deda Vultulfa²⁶, hoci šťastie mu
žičilo menej ako Hermanaricovi, ťažko to znášajúc, predsa podrobil sa vláde Hu-
nov, pomaly sa z nej vymaňujúc, a keďže túžil ukázať sa svojou udatnosťou, vytiahol
s vojskom na územie Antov a len čo ich napadol, v prvej zrážke bol porazený, potom
si počínal odvážnejšie a ich vládcu menom Boz²⁷ s jeho synmi a sedemdesiatimi ná-
čelníkmi na odstrašujúci príklad dal ukrižovať, aby mŕtve telá visiacich dvojnásobne
naháňali strach podrobeným. – – –

259. Keď sa zavíšili tieto udalosti, stalo sa to, čo sa stáva, keď mladých mužov
ženie myšlienka uchádzať sa o moc. Takto vzbĺkol spor o trón medzi Atilovými²⁸
nástupcami, no kým všetci bez rozmyslu túžili rozkazovať, všetci zároveň stratili vla-
dárstvo. Tak neraz býva pre kráľovstvá väčším bremenom hojnosť nástupcov ako ich
nedostatok. Lebo Atilovi synovia – a pri jeho neviazanom pohlavnom živote ich bolo
takmer za celý národ – sa dožadovali toho, aby sa medzi nich rozdelili kmene žrebom
rovnako, pričom do žrebovania sa mali zahrnúť vojnymilovní králi spolu so svojimi
kmeňmi ako jedna rodina.

260. Len čo sa to dopyčul kráľ Gepidov²⁹ Ardarichus, pobúrilo ho, že sa s toľký-
mi narába, ani čo by boli v postavení najobyčajnejšieho otroctva. Prvý teda povstal
proti Atilovým synom a dovtedajší biľag svojho zotročenia zmyl šťastným úspechom,
ba svojím odbojom oslobodil nielen vlastný kmeň, ale aj ostatné, ktoré boli rovnako
gniavené. Všetci sa predsa radi pridávajú k tomu, na čo sa niekto podujíma so zrete-
ľom na dobro všetkých. A tak sa všetci ozbrojili do vzájomného kynoženía a v Panó-
nii pri rieke, ktorá sa volá Nedao³⁰, sa strhla bitka.

261. Tak sa stretli v boji rozličné národy, ktoré držal Atila vo svojom područí. Delia sa tu kráľovstvá s národmi a z jedného tela sa stávajú rozličné údy, ktoré však nemajú spoločné vnímanie jednej bolesti, ale sa po odťatí hlavy začínajú správať navzájom voči sebe ako pomätené. Boli by to najsilnejšie národy, ktoré by nikdy nenašli seberovných protivníkov, keby sa neboli samy ruvali a ráňali vzájomnými ranami.

Myslím, že to bolo vtedy podivuhodné divadlo; dalo sa hľadiť na Góta bojujúceho oštepmi, na Gepida šialene sa oháňajúceho mečom, na Ruga³¹, ako láme kopiju vo svojej rane, Svéba³², majstra v pešom boji, Huna vynikajúceho šípmi, Alana³³, ako zostavuje šík z bojovníkov v ťažkej zbroji, Herula šík z ľahkozbrojencov.

262. Po mnohých ťažkých zrážkach sa konečne usmialo na Gepidov nečakané šťastie, lebo Ardarichov meč zahubil takmer tridsaťtisíc Hunov, ako aj príslušníkov iných kmeňov, ktoré prišli Hunom na pomoc. V tej bitke prišiel o život najstarší Atilov syn Ellak; údajne ho mal otec ďaleko najradšej spomedzi ostatných a uprednostňoval ho pred všetkými svojimi rozličnými deťmi, aj pokiaľ ide o kraľovanie. Avšak osud nesúhlasil s otcovým vrúcnyim želaním. Potom, čo Ellak skolil mnoho nepriateľov, zahynul, ako je známe, tak mužne, že aj sám otec, keby ešte bol nažive, žela by si taký slávny koniec.

263. Zato ostatní rodní bratia sa po Ellakovej smrti obracajú na útek popri pobreží Pontského mora. Tam, kde sa podľa nášho opisu stiahli predtým Góti, ustúpili teraz aj Huni – tí Huni, o ktorých sa myslelo, že pred nimi ustúpi celý svet. Nesvár je taká zhubná vec, že teraz po rozdelení sa zrútili tí, ktorí zjednotenými silami naháňali strach. Úspech gepidského kráľa Ardaricha obšťastnil rozličné národy, ktoré s nechutou slúžili hunskej nadvláde, a vzpružil ich ducha pocitom radosti z vytúženej slobody. Mnohí prišli ako vyslanci svojho ľudu na rímske územie, vtedajší cisár Martianus ich veľmi láskavo prijal a oni dostali pridelené sídla, kde majú bývať.

264. Lebo Gepidi, ktorí si silou nárokovali sídla Hunov, zmocnili sa ako víťazi celej Dácie, ale od Rímskej ríše si ako príčinniví ľudia nežiadali v zmluve o priateľstve nič okrem mieru a každoročných slávnostných darov. S tým vtedy cisár rád súhlasil, a tak spomenutý národ až doteraz dostáva od rímskeho cisára zvyčajný dar.

Naproti tomu Góti, keď pozorovali, ako si Gepidi len pre seba osobujú sídla Hunov a ako hunský ľud obsadzuje svoje dávne sídla, rozhodli sa radšej požiadať o zeme Rímsku ríšu, než sa vystavovať nebezpečenstvu a vpadnúť do cudzích. Dostali Panóniu, ktorá sa ťahá po rovinách do dĺžky, z východnej strany má Hornú Moesiu, z juhu Dalmáciu, zo západu Noricum a zo severu Danubius. Túto krajinu zobia mnohé mestá, z nich prvé je Syrmis³⁴, najodľahlejšia Vindomina³⁵.

268. Nuž, aby sme sa vrátili k národu, od ktorého sme pri rozprávaní vyšli, teda k Ostrogótom. Tí sa zdržiavali v Panónii pod vedením kráľa Valamera a jeho bratov Thiudimera a Vidimera. Hoci žili osve v mestách, jednako ich plány boli spoločné. Valamer sa zdržiaval medzi riekami Skarniunga a Aqua nigra čiže Čierna voda, Thiudimer

pri jazere Pelsois³⁶, Vidimer medzi nimi dvoma. Stalo sa teda, že Atilovi synovia sa vydali proti Gótom, ako keby išli proti dezertérom zo svojho panstva a ako keby tu išlo o pátranie po zutekaných otrokoch.

269. Napadli jedine Valamera, kým ostatní bratia o tom vôbec nevedeli. Napriek tomu ich Valamer zadržal s nevelkým počtom mužov, dlho ich vyčerpával a napokon ich drvivo porazil, takže z nepriateľov horko-ťažko prežila nejaká časť; tí sa obrátili na útek smerom do tých častí Skýtska, popri ktorých tečie prúd rieky Danapra – Huni ho vo svojom jazyku nazývajú Var. Hneď v tej chvíli vyslal Valamer posla k svojmu bratovi Thiudimerovi s radostnou správou. Ledva čo vstúpil toho dňa posol do Thiudimerovho domu, dozvedel sa ešte radostnejšiu udalosť. Práve v ten deň sa totiž Thiudimerovi narodil syn Theodoricus; hoci pochádzal z konkubíny Ereliev, do chlapčeka sa vkladali veľké nádeje.

270. Čoskoro nato kráľ Valamer a jeho bratia Thiudimer a Vidimer vyslali posolstvo k cisárovi. Zvyčajné dary od cisára Martiana, ktoré dostávali ako novoročný dar a mali garantovať mierovú dohodu, totiž meškali. Na dvore sa dozvedajú, že Theodoricus, Triariov syn, takisto pôvodom Gót, ale z iného rodu, nie z Amalovcov, si pekne prekvitá spolu so svojimi, že sa s Rimanmi spojil putami priateľstva a dostáva pravidelný ročný dar, zatiaľ čo na nich sa hľadí iba s pohrdaním.

272. Potom, ako sa dosiahol pevný mier medzi Gótmí a Rimanmi, Góti videli, že to, čo dostávali od cisára, im nestačí, a zároveň túžili ukázať svoju príznačnú udatnosť. A tak začali plieniť navôkol susedné kmene; najprv rozpútali vojnu proti Sadagom, ktorí držali vnútrozemie Panónie. Len čo sa o tom dozvedel hunský kráľ, Atilov syn Dintzik, zhromaždil okolo seba aspoň tých nemnohých, čo dosiaľ ostávali pod jeho vládou, menovite Ultinzurov, Angiskírov, Bittugurov a Bardorov, s nimi prišiel k panónskemu mestu Bassianae, obklúčil ho a začal po okolí zháňať koristiť. Keď sa o tom Góti dozvedeli, okamžite zastavili vojnové ťaženie tam, kde boli, obrátili sa proti Hunom, a tak ich zahnali bez slávy zo svojho územia, že od onoho času až dosiaľ sa Huni, ktorí zostali, desia gótskych zbraní.

273. Keď takto konečne Góti spacificovali kmeň Hunov, vodca Svavov³⁷ Hunimundus sa vybral za koristiť do Dalmácie a mimochodom sa zmocnil ako koristiť aj gótskych stád, ktoré voľne blúdili po poliach, pretože Dalmácia je v susedstve Svavie a nie je ani veľmi vzdialená od Panónie, osobitne od tých miest, kde vtedy Góti žili. Čo ešte viacej bolo treba?

274. Keď sa Hunimundus po spustošení Dalmácie vracal so Svavmi domov, brat gótskeho kráľa Valamera Thiudimer zasiahol ani nie preto, že by ho mrzela škoda na stádach, ale skôr že sa bál, aby si Svavi nezačali dovoľovať ešte viacej, ak by získali túto koristiť beztretno. A tak ich vystriehol počas pochodu, za hlbokaj noci, keď spali, ich napadol pri jazere Pelsois a v nečakane tuhej bitke³⁸ ich tak rozdrvil, že Gótom do otrockého područia priviedol dokonca samého kráľa Hunimunda, ktorého zajaľ s celým voj-

skom, pokiaľ uniklo meču. Keďže však bol veľkým prívržencom milosrdenstva, po vykonaní pomsty im udelil milosť a znovu sa pomeril so Svavmi. Hunimunda, ktorého predtým zajal, prijal za svojho adoptívneho syna a poslal späť do Svavie aj s jeho ľuďmi.

275. Časom však Hunimundus prestal myslieť na otcovu milosť a spriadal v duchu zákerný plán. Nahuckal kmeň Skírov³⁹, ktorí vtedy žili nad Danubiom a s Gótmami nadviazali priateľsky, aby sa odtrhli od spojenectva s nimi, aby sa pridali k nemu do zbrane a napadli kmeň Gótovej. O tejto podlosti vtedy nemali Góti ani potuchy, ba osobitne sa spoliehali na jedných i druhých priateľov v susedstve. Keď znenazdajky vzbĺkla vojna, nevyhnutnosť ich hnala do zbrane; v bitke, ktorú viedli zvyčajným spôsobom, sa potom pomstili za spáchané krivdy.

276. Pravda, v tomto boji padol aj ich kráľ Valamer; aby povzbudil svojich, pobiehal na koni popred šík, kôň sa však splašil, zhodil svojho jazdca a toho vzápätí poprebodávali kopije nepriateľov.

Góti si však od odbojníkov vybrali ťažkú daň za smrť svojho kráľa i za krivdu, keďže bojovali tak, že z celého kmeňa Skírov neostal takmer nikto, čo by nosil toto meno – aj to potom s veľkou hanbou! –, inak boli všetci vykynožení.

277. Králi Svavov Hunimundus a Halaricus, vyľakaní ich záhubou, pustili sa do vojny proti Gótom, spoliehajúc sa na pomoc Sarmatov⁴⁰. Tí im aj prišli na pomoc so svojimi kráľmi Benkom a Babaiom a vyzvali na účasť takisto zvyšky Skírov na čele s ich náčelníkom Edikom a Hunuulfom, aby sa o to tuhšie bili za svoju pomstu. So Svavmi boli aj Gepidi a nemalá výpomoc od kmeňa Rugov, ba kade-tade pozbierali aj ďalších, takže sa ich zhromaždilo obrovské množstvo. Tábor si vytýčili v Panónii pri rieke Bolia.

280. Po istom čase, keď nadišli zimné mrazy a rieka Danubius ako zvyčajne zamrzla – tento tok zamrzá totiž natoľko, že sta kamenná dlažba unesie pešie vojsko, voz, sane či hocaké vozidlo a netreba pritom lode ani člny –, nuž keď kráľ Gótovej Thiudimer videl, že rieka takto zamrzla, previedol svoje pešie vojsko cez Danubius a po jeho prekročení sa odrazu objavil Svavom v tyle. Lebo tá oblasť Svavov má z východu Baibarov, zo západu Frankov, z juhu Burgundzónov a zo severu Turingov.

281. Zmieným Svavom vtedy ako spojenci pomáhali Alamani⁴¹, ktorí suverénne ovládali vysoko strmiace Alpy, odkiaľ do Danubia vteká viacero bystrín s nesmiernym hukotom. Do tohto skvele opevneného miesta priviedol kráľ Thiudimer v zimnom období gótske vojsko a obidva navzájom združené kmene, tak Svavov, ako aj Alamanov do jedného porazil, vyplienil a takmer načisto ujarmil. Keď sa ako víťaz vrátil do vlastného sídla, čiže do Panónie, vďačne privítal svojho syna Theodorica, ktorého bol poslal ako rukojemníka do Konštantínopola a teraz ho cisár Lev poslal späť s veľkými darmi.

282. Theodoricus mal už za sebou detstvo a stál na prahu mládenectva, keďže mu minulo osemnásť rokov. Prizval si niektorých otcových súputníkov a spomedzi ľudu združil okolo seba svojich priaznivcov a klientov, dovedna takmer šesťtisíc mužov. Bez otcovho vedomia s nimi prekročil Danubius a zaútočil na sarmatského kráľa Babaia,

ktorý práve vtedy dobyl víťazstvo nad rímskym vojvodom Camundom, a tak sa na tróne od pýchy celý nadúval. Theodoricus naňho udrel, zabil jeho, jeho rodinu s čeladou a vydrancoval majetok. Potom sa s víťazstvom vrátil k otcovi. Keď potom napadol mesto Singidunum⁴², ktoré okupovali zmienení Sarmati, navrátil ho Rimanom, ale podriadil ho svojej zvrchovanosti.

Citované (s menšími úpravami) podľa *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 27-29; *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 262-271.

Edícia: *Monumenta Germaniae Historica. Auctorum antiquissimorum, tomi V, pars 1. Iordanis Romana et Getica*. Hrsg. Mommsen, Theodor Iordanis. Berolini 1882.

Latinský text pozri: *Monumenta Germaniae Historica*. Digitalisat <http://de.wikipedia.org/wiki/Jordanes#Werke>

Literatúra: VALACHOVIČ, Pavol: Hospodárske a sociálne problémy miest v Panónii v 4. – 5. storočí. In: *Historický časopis*, roč. 30, 1982, č. 3, s. 376-394; BYSTRICKÝ, Peter: *Sťahovanie národov (454 – 568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania*. Bratislava: Spoločnosť Pro historia, 2008; VALACHOVIČ, Pavol: Kresťanstvo v Panónii v 4. a 5. storočí nášho letopočtu. In: *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Ed.: Kohútová, Mária. Bratislava 2003, s. 7-16.

* * *

- 1 Ister, Istros – latinizovaný grécky názov rieky Dunaj.
- 2 Mursianske jazero – bažinatá oblasť neďaleko ústia Drávy do Dunaja.
- 3 Tyras, Danastar – rieka Dnester.
- 4 Vagosola – rieka Bug.
- 5 Danaper – rieka Dneper.
- 6 Taurus – horská sústava v južnom Turecku dlhá 1 500 km, členená na Západný, Stredný a Východný Taurus.
- 7 Maiotída – Azovské more.
- 8 Huni – multietnický ázijský kočovný kmeňový zväz nejasného pôvodu, ktorý pochádzal zo severnej Číny a Mongolska, odkiaľ sa postupne presúval na západ. V 70. rokoch 4. storočia Huni prekročili rieku Don, roku 375 rozvrátili veľký kmeňový zväz rôznych etník vytvorený Ostrogótmi. Postupne si podmanili Herulov, Skirov, Rugov, Gepidov, časť Svébov, Burgundov, aj Durinkov. Okolo roku 376 porazili Vizigótov, od roku 380 spolu so svojimi germánskymi spojencami postupne prenikali do Karpatskej kotliny a rozširovali svoju moc smerom do strednej Európy. Ako spojenci Ríma sídlili i v časti provincii Panónia. Začiatkom 5. storočia vytvorili Hunskú ríšu s centrom v oblastiach medzi Dunajom a Tisou. Najväčší rozmach dosiahli za kráľa Atilu, keď sa Hunská ríša rozprestierala približne od Kaspického mora po horné Porýnie. Na severe zahŕňala územia južného Poľska a na juhu Panóniu.
- 9 Vistula – rieka Visla.
- 10 Vtedajšie mestá na pobreží Čierneho mora.
- 11 Tanais – rieka Don.
- 12 Dácia – podľa Jordanesa západná časť dnešného Rumunska, čiže zhruba niekdajšie Sedmohradsko.

- 13 Alpy – v tomto prípade Karpaty.
- 14 Veneti, Vendi, Venedi – Slovania.
- 15 Peter Ratkoš prekladá termín Sklaveni ako Slovieni.
- 16 Novietunum, Noviodunum – zaniknuté mesto na dolnom Dunaji.
- 17 Pontské more – Čierne more.
- 18 Bulgari – ide o tureckých Bulharov žijúcich na Volge, ktorých časť koncom 7. storočia presídlila na územie dnešného Bulharska.
- 19 Cherson – mesto na Dnepri na juhu dnešnej Ukrajiny.
- 20 Heruli – germánsky kmeň, ktorý v 3. storočí kočoval nad Čiernym morom.
- 21 Hermanaricus – náčelník germánskych Ostrogótov, žil v tretej štvrtine 4. storočia.
- 22 Orosius – ranokresťanský historik, pozri dokument č. 27.
- 23 Góti – najväčší východogermánsky kmeňový zväz, na ktorého utváraní sa zaiste podieľali aj skupiny z južnej Škandinávie. V 1. storočí pred n. l. sú archeologicky doložené v oblasti Pomoranska, východného Pruska a vo Veľkopoľsku. Okolo polovice 2. storočia sa presunuli do oblasti stredného toku Visly a na dolný a stredný tok rieky Bug (Buh), koncom 2. storočia presídlili do čiernomorských a dolnodunajských stepí. Koncom 3. storočia po víťaznom ťažení proti Gepidom sa rozdelili na východných Ostrogótov a západných Vizigótov.
- 24 Priscus – rímsky diplomat a historik v 5. storočí.
- 25 Amalovci – ostrogótsky náčelnícky rod.
- 26 Vultulf – brat náčelníka Hermanarica.
- 27 Boz – náčelník slovanských Antov, ktorý žil na prelome 4. a 5. storočia.
- 28 Atila (Attila) – náčelník (kráľ) kočovných Hunov od roku 434, keď sa vlády ujal spolu s bratom Bledom, roku 445 po odstránení Bleda začal vládnuť sám, roku 453 ho zavraždili, vyslúžil si prezývku Bič boží.
- 29 Gepidi – východogermánsky kmeň, pôvodom zrejme z južnej Škandinávie, ktorý sa na prelome 1. a 2. storočia usadil pri ústí Visly, v polovici 3. storočia sa Gepidi presťahovali do rímskej provincie Dácia, okolo roku 400 ich ovládli Huni, s ktorými sa zúčastňovali na výpravách do západnej Európy. Ríša Gepidov v Potisí bola rozvrátená roku 567, keď utrpeli porážku od longobardského kráľa Alboina.
- 30 Nedao – dnes neznáma rieka, pri ktorej okolo roku 455 gepidský kráľ Ardarich porazil Atilových synov, čo znamenalo koniec hunského panstva v Európe.
- 31 Rugovia – germánsky kmeň sídliači na severnom brehu dolnorakúskeho Dunaja v oblasti mesta Krems.
- 32 Svěbi, Svěbovia – západogermánsky kmeňový zväz, do ktorého patrili Markomani, Kvádi, Semnóni, Alamani a Longobardi. Pôvodne sídlili na strednom Rýne, postupne sa v 1. storočí pred n. l. posunuli na východ (Markomani do Čiech, Kvádi na Slovensko).
- 33 Alani – sarmatský kočovný kmeň, ktorý sídlil pôvodne na sever od Kaspického mora a Kaukazu. Pod tlakom kočovných Hunov prekročili Dunaj a spolu s Vandalmi postupovali na západ.
- 34 Sirmis (Sirmium) – v súčasnosti Sremska Mitrovica v Srbsku.
- 35 Vindomína (Vindobona) – dnes Viedeň.
- 36 Pelsois – s najväčšou pravdepodobnosťou Neziderské jazero na hranici dnešného Rakúska a Maďarska.
- 37 Svavi, Svavovia – ide o Svěbov, konkrétne o niekdajších Kvádov, ktorí sídlili aj na území Slovenska.
- 38 Uvedená bitka (zaiste pri Neziderskom jazere) sa odohrala okolo roku 467.
- 39 Skíri, Skírovia – kmeň sídliači v dnešnom severnom Maďarsku v medziriečí Dunaja a Tisy, ich južnými susedmi boli Sarmati.
- 40 Sarmati, Sauromati – početný staroiránsky kmeňový zväz, ktorého niektoré kmene sa od 3. storočia pred n. l. začali presúvať od Donu na západ až do Podunajskej nížiny. Ako spojenci Germánov bojovali v 2. polovici 2. storočia proti Rimanom, ktorí barbarmi obývané kraje v Zadunajsku a východne od Visly nazývali Sarmatia.
- 41 Alamani, Alemáni – rozsiahly západogermánsky kmeňový zväz sídliači pôvodne pri Labe, ktorého príslušníci od polovice 3. storočia prenikali na rímske územie cez Rýn a Dunaj. Cisár Iulianus ich porazil roku 357 pri Argentorate, neskôr slúžili v oddieloch osobnej cisárskej stráže. Do 5. storočia obsadil oblasti dnešného Alsaska, juhozápadného Nemecka a severného Švajčiarska. Roku 496 utrpeli ťažkú porážku od kráľa Chlodovika I., postupne si ich podrobila Franská ríša. Od 9. storočia sa pre nich zaužíval názov Švábi.
- 42 Singidunum – dnešný Belehrad, hlavné mesto Srbska.

30 Prokopios o gótskych vojnách a Slovanoch

okolo polovice 6. storočia

Prokopios (okolo 500 – okolo 562) sa narodil v meste Cézarea (Kaisareia), ktoré bolo vtedy administratívnym strediskom byzantskej Palestíny. Vzdelanie získal na známej rečníckej škole v Gaze a pravdepodobne aj na právnickej škole v Bejrúte alebo v Konštantínopole. Jeho rodným jazykom bola gréčtina, výborne ovládal latinčinu a osvojil si aj perzský a gótsky jazyk. Ako poradca a tajomník vojvodcu Belizara sa v rokoch 527 – 540 zúčastnil na viacerých vojenských ťaženiach proti Peržanom, Vandalom a Gótom. Okolo roku 542 sa vrátil do Konštantínopola, kde začal písať svoje hlavné dielo *Hyper tón polemón logoi* čiže Knihy o vojnách. Pri písaní vychádzal z poznámok, ktoré si robil ešte v Belizarových službách, keď si odpísal aj mnohé dôležité listiny a listy. Počas pobytu v hlavnom meste Byzantskej ríše zhromaždil množstvo presných a spoľahlivých správ o vojenských a politických udalostiach za Justiniánovej vlády. Dosiahol hodnosť senátora a patricija.

I, 27 (rok 537). Dvadsať dní po páde mesta a prístavu Portus¹ dorazili Martinus a Valerius, ktorí priviedli 1600 jazdeckých vojakov. Väčšinou to boli Huni, Slovania a Anti², ktorí sídlili za riekou Istros³, neďaleko od brehu. Belizar⁴ sa zaradoval z ich príchodu a dúfal, že budú bojovať proti nepriateľom.

II, 14. Akí ľudia sú Heruli⁵ a ako sa stali spojencami Rimanov, ukážem v nasledujúcich riadkoch. Oddávna mali sídla za Dunajom, verili v množstvo bohov a pokladali za zbožné uzmierovať si ich ľudskými obeťami. V mnohých zvykoch sa odlišovali od ostatných ľudí; ich starci a chorí nemali totiž právo na život: keď niekto z nich zostarol alebo ochorel, musel poprosiť príbuzných, aby ho najrýchlejšie odstránili zo spoločnosti ľudí. Tí nazbierali veľa dreva, postavili vysokú hranicu a posadili ho na vrchol; potom poslali k nemu jedného z Herulov, ktorý nepatril k rodine, s dýkou. Nebolo totiž dovolené, aby ho zabil príbuzný. Keď sa ten, kto zabil ich príbuzného, k nim vrátil, rýchlo zapalovali všetko drevo, začínajúc od rohov. Keď zhasol oheň, zbierali kosti a rýchlo ich zakopali. Pri smrti herulského muža si manželka musela uviazať okolo hrdla slučku na hrobe manžela a zomrieť krátko potom, pokiaľ dbala na česť a túžila nechať po sebe dobré meno. Žena, ktorá urobila inak, zostala navždy v hanbe a jej život bol urážkou príbuzných jej muža. Takéto zvyky mali Heruli v dávnej dobe.

Časom sa im podarilo predstihnúť mocou a počtom ľudí všetkých okolitých barbarov, napádali ich, postupne ich porážali, znásilňovali a koristili u nich. Nakoniec

porazili Longobardov, ktorí boli kresťanmi, a uložili im poplatky; rovnako urobili aj s inými kmeňmi nie preto, že to bola zvyčajná vec u barbarov v tamtých končinách: hnala ich k tomu túžba po peniazoch a pýcha. Ale keď nad Rimanmi získal vládu (*byzantskej cisár*) Anastasios (I.), Heruli už nemali proti komu sa obrátiť, zložili zbrane a správali sa pokojne; v tomto mieri strávili tri roky. Ale boli veľmi znepokojení a reptali proti svojmu veliteľovi Rodulfovi; stále k nemu prichádzali a nazývali ho zmäčklivým a zoženšteným, potom sa mu posmievali a zahŕňali ho rôznymi posmešnými nadávkami. Rudolf nechcel znášať ich urážky a vytiahol s vojskom proti Longobardom⁶, ktorí mu neurobili nič zlého: neobviňoval ich z ničoho zlého, ani si nevzal za zámienku porušenie nejakej dohody. Jednoducho začal vojnu, na ktorú nemal najmenšiu príčinu. Keď sa o tom dozvedeli Longobardi, poslali poslov k Rodulfovi a žiadali vysvetlenie, prečo na nich útočia Heruli so zbraňou v ruke; zároveň sľubovali, že im bohato nahradia, ak zostali niečo dlžní na poplatkoch. Ak sú Heruli presvedčení, že bol Longobardom stanovený nízky poplatok, že sú ochotní ho bez meškania zvýšiť.

Rodulf odoslal s vyhrážkami poslov, ktorí mu priniesli takéto ponuky, a postupoval ďalej. Znovu k nemu poslali ďalších poslov a stále naliehali s tými istými prosbami. Keď ich odmietol druhý raz, prišli k nemu poslovia tretí raz a namietali, že Heruli nemôžu len tak bez príčiny začať vojnu. Keď však útočí na nich s takýmito úmyslami, nepostavia sa na odpor útočníkom dobrovoľne, ale prinútení najväčšou nevyhnutnosťou: budú mať Boha za svedka a na jeho pokyn sa aj nepatrné množstvo môže postaviť proti akejkolvek ľudskej moci; on však vie, kto nesie vinu za začatie tejto vojny, a rozhodne o jej výsledku. Tak prehovorili domnievajúc sa, že sa útočníci dajú zastrášiť. Ale Heruli nechceli v ničom povoliť a rozhodli sa bojovať s Longobardmi.

Keď sa priblížili k sebe, oblohu nad Longobardmi zakrýval čierny a hustý mrak, ale nad Herulmi bola neobyčajne jasná. Keby sme sa riadili podľa týchto znamení, mohlo by sa povedať, že Heruli idú do vojny na svoju záhubu; pretože pre barbarov, zoradených v boji, nemohlo byť nič nepriaznivejšie ako tento úkaz. Lenže Heruli na to nedbali, ale prejavovali úplnú ľahkomyselnosť a s veľkou nadutosťou sa vydali proti nepriateľom, odhadujúc výsledok vojny podľa množstva svojich ľudí. Keď sa stretli v boji, zahynulo veľa Herulov, zomrel dokonca aj Rodulf a všetci ostatní utekali zo všetkých síl, nemysliac na odpor. Pretože nepriatelia ich prenasledovali, väčšina ich padla a len niekoľko sa zachránilo.

Preto už dlhšie nemohli zostať v sídlach svojich otcov, ale odišli čo najrýchlejšie odtiaľ a postupovali stále vpred celým územím za riekou Dunaj i so ženami a deťmi. Keď dorazili na územie, čo predtým obývali Rugovia⁷, ktorí spoločne s gótskym vojskom odtiahli do Itálie, usadili sa tam. Ale neustále ich sužoval hlad, pretože sa nachádzali na pustom území, a onedlho potom odtiaľ odišli a dorazili blízko k územiu Gepidov. Spočiatku ich prosili a Gepidi im dovolili, aby sa usadili v ich susedstve. Ale neskôr úplne bez príčiny sa začali dopúšťať násilností. Z násilňovali im ženy,

kradli dobytok a iný majetok, neustále páchali krivdy a nakoniec sa neštítali žiadneho zločinu. Heruli to už nemohli trpieť, prešli cez rieku Dunaj a rozhodli sa usadiť medzi tamojšími Rimanmi v dobe vlády cisára Anastasia, ktorý ich prijal veľmi láskavo a dovolil im, aby sa tam usadili. Ale zakrátko ho barbari rozhnevali, pretože páchali veľké škody Rimanom na tom území. Cisár preto proti nim poslal vojsko. Rimania ich v boji porazili, väčšinu ich pobili a boli by ich všetkých usmrtili. Ale tí, ktorí zostali nažive, prišli prosiť veliteľov a žiadali, aby ich ušetrili a naďalej prijali ako druhov v zbrani a cisárových služobníkov. Keď sa to Anastasios dozvedel, súhlasil, a tak sa stalo, že niektorí Heruli si zachránili život; ale nestali sa spojencami Rimanov, ani im nepreukázali žiadnu službu.

Keď sa chopil vlády (*cisár*) Justinián, venoval im úrodnú pôdu a ďalší majetok, snažil sa ich získať a prinútiť ich, aby všetci prijali kresťanstvo. Preto zmenili spôsob svojho života, stali sa miernejšími, snažili sa osvojiť si kresťanské zvyky a často pomáhali Rimanom ako spojenci proti nepriateľom. Ale takisto im slúžia nespoľahlivo, ovláda ich nenásytnosť a snažia sa utlačovať svojich susedov a vôbec sa za to nehanbia. Oddávajú sa neprirodzeným pohlavným stykom, okrem iného s mužmi i s oslami, a sú vôbec najhorší zo všetkých ľudí; a ako zlí ľudia aj zle skončia. Neskôr len niektorí zostali spojencami Rimanov, ako o tom napíšem v ďalších knihách, ale všetci ostatní odpadli od Rimanov, a to pre príčinu, ktorú uvádzam. Heruli prejavili svoju divokosť a zaslepenosť voči svojmu kráľovi (*bol to muž, ktorý sa nazýval Ochos*) a neočakávane ho zabili bez akejkoľvek príčiny, a len preto chceli naďalej žiť bez kráľov. V skutočnosti už predtým mali kráľa len podľa mena a takmer nijako sa neodlišoval od obyčajného človeka. Všetci sa domnievali, že sú hodní, aby sedeli a hodovali spoločne s ním ako so seberovným. Nejestvujú totiž nespoľahlivejší a nevyspytateľnejší ľudia ako Heruli a každý si dovoľoval nadávať mu. Ale potom ľutovali, čoho sa dopustili, pretože si uvedomili, že nemôžu žiť bez panovníka a vodcu. Tak sa dlho radili a zhodli sa, že by bolo najlepšie, aby poslali po niekoho z kráľovskej rodiny na ostrove Thule.

15 (*rok 495*). Keď boli Heruli porazení v boji s Longobardmi, odišli z otcovského územia, ako som rozprával vyššie, jedni z nich sa usadili na území Ilýrov, ostatní však nechceli ísť cez rieku Ister, ale snažili sa usadiť v najvzdialenejších miestach obývaného sveta. Mali mnoho mužov z kráľovskej krvi, prešli postupne všetkými slovanskými kmeňmi, potom prekonal veľké púste územie a dorazili k takzvaným Varnom. Potom prechádzali územím Dánov, bez toho, žeby im tamojší barbari ubližovali. Potom prišli k oceánu, nastúpili na lode, zamierili k ostrovu Thule a zostali tam.

26 (*rok 546*). Rimania boli tiež rozhorčení, že obliehajú tak dlho nepriateľa v pustej krajine, a nevedeli si vysvetliť tú skutočnosť, že sa barbari pri tak veľkom utrpení nevzdávajú. Preto sa Belizar snažil zajať niekoho živého z významných mužov nepriateľov, aby zistil, prečo kladú taký tvrdošijný odpor; a (*cisár*) Valentius mu slúbil, že mu túto službu ľahko preukáže. Mal totiž medzi svojimi ľuďmi niekoľko Slovanov,

ktorí sa obvykle dokážu schovať za malý balvan alebo za strom a chytiť nepriateľa. Túto lešť používajú vždy ako proti Rimanom, tak ostatným barbarom pri rieke Dunaj, kde sú usadení. Belizar sa zaradoval nad touto ponukou a vyzval ho, aby úlohu rýchlo vykonal. Valentius vybral zdatného a obzvlášť energického Slovana, vyzval ho, aby zajal živého nepriateľa, a ubezpečil ho, že dostane od Belizara veľkú odmenu. Ten mu povedal, že to ľahko urobí na mieste, kde rastie tráva, pretože od istej doby sa ňou Góti⁸ živia z nedostatku potravy. Slovan sa prikradol zavčas rána do tesnej blízkosti hradieb, schoval sa za krovie, schúlil sa a skrčený tam v trávě čakal. Na úsvite prišiel Gót a rýchlo trhal trávu. Nečakal žiadne nebezpečenstvo z krovia, ale stále sa díval k tábora nepriateľov, aby naňho nezaútočili. Nečakane skočil naňho Slovan zozadu a uchopil ho; zovrel ho mocne v páse oboma rukami, odvliekol ho do tábora a odovzdal Belizarovi. Na otázku, do čoho vkladajú Góti dôveru a akú majú istotu, že sa nechcú vzdať, ale dobrovoľne znášajú útrapy, barbar vyložil celú príhodu s Burcentiom a usvedčil ho, keď ho k nemu priviedli. Keď Burcentius videl, že je odhalený, nezatajil už nič z toho, čo sa stalo. Potom ho dal Belizar do rúk druhov, aby s ním naložili, ako uznajú za dobré; a tí ho hneď upálili zaživa pred očami všetkých nepriateľov. Tak bol Burcentius odmenený za svoju túžbu po peniazoch.

III, 13 (rok 545). Nedlho predtým prekročilo práve totiž veľké množstvo barbarských Slovanov riekou Dunaj, spustošili tamojšie územie, zajali veľa Rimanov a urobili z nich otrokov. Heruli sa znenezdania stretli s týmito Slovanmi a neočakávane ich porazili, hoci ich Slovania o mnoho prevyšovali počtom; pobili ich a zajatcov všetkých prepustili, aby sa vrátili do svojich domovov. Vtedy sa Narzes⁹ stretol s mužom, ktorý sa vydával za Chilbudia, významného muža a kedysi veliteľa rímskeho vojska. Ale pre Narzesa bolo ľahké odhaliť podvod. Hneď vysvetlím ako sa veci stali.

14 (rok 530 – 545). Chilbudius¹⁰ bol jedným z dvoranov cisára Justiniána, veľmi udatný vojak a tak povznesený nad peniaze, že pre neho najcennejším pokladom z celého výnosného úradu bola chudoba. Chilbudia menoval cisár vo štvrtom roku svojej vlády vojenským veliteľom Trácie¹¹ a poveril ho strážením rieky Dunaja s príkazom bdieť, aby tamojší barbari neprechádzali cez riekou; lebo mnohokrát ju do tej doby prekročili Huni, Anti i Slovania a spôsobili Rimanom hrozné škody. Chilbudius sa stal takým postrachom pre barbarov, že počas doby troch rokov, keď usilovne zastával toto čestné miesto, nikto nemohol prekročiť Dunaj proti Rimanom, ale mnohokrát prešli Rimania na druhý breh s Chilbudiom a zabíjali tamojších barbarov alebo z nich robili zajatcov. O tri roky neskôr prešiel Chilbudius riekou ako obvykle s malým vojskom, ale Slovania sa proti nemu postavili s celým vojskom. Nastal urputný boj, padli mnohí z Rimanov, medzi nimi tiež Chilbudius, veliteľ vojska. A potom mohli barbari kedykoľvek ľubovoľne prechádzať riekou a rímske bohatstvo sa pre nich stalo ľahko dosiahnuteľné; celá rímska ríša nedokázala za tohto stavu vyvážiť schopnosť jediného muža. Neskôr sa Anti a Slovania znepriatelili a stretli medzi sebou, ale pritom Anti boli

porazení nepřítelmi. V tomto boji akýsi Slovan zajal mladého nepriateľa menom Chilbudius a priviedol si ho domov. Po čase sa Chilbudius stal oddaným svojmu pánovi a voči nepriateľom sa osvedčil ako udatný bojovník. Častokrát vystavoval život nebezpečenstvu pre svojho pána a neobyčajne sa vyznamenal. Tak si získal veľkú slávu. V tej dobe vtrhli Anti na trácke územie; ulúpili a odviekli do otroctva mnoho tamojších Rimanov. Olúpili ich a odviekli do svojich domovov. Náhoda spôsobila, že sa jeden zo zajatcov dostal k súciteľnému a láskavému pánovi. Sám však bol nadmieru ľstivý a schopný oklamať každého, s kým sa stretol. Pretože sa chcel vrátiť na rímske územie a nevedel ako, vymyslel si túto leš. Prišiel ku svojmu pánovi, chválil ho pre jeho vlúdnosť a ubezpečoval ho, že za to dostane od Boha veľkú odmenu a že ani on nezostane nevďačný voči tak vlúdnému pánovi; ak naopak chce uposlúchnuť jeho dobre myslenú radu, získa v krátkej dobe veľké bohatstvo. Že totiž medzi Slovanmi ako otrok je bývalý rímsky veliteľ Chilbudius a nikto z barbarov nevie o jeho osobe. Ak teda chce zaplatiť výkupné za Chilbudia a odviesť ho do Rímskej ríše, nepochybne za to získa od cisára skvelú pochvalu a mnoho peňazí. Rimanove slová hneď presvedčili pána, a ten s ním šiel ku Slovanom. Barbari uzavreli mier a stýkali sa bez obavy. Kúpili teda za mnoho peňazí Chilbudia od jeho pána a potom hneď s ním odišli. Keď prišli domov, opýtal sa ho nový majiteľ, či je Chilbudius, veliteľ rímskeho vojska. Ten mu všetko podrobne a bez okolok vysvetlil a povedal mu celú pravdu, že je antského pôvodu, ale keď bojoval so svojimi druhmi proti Slovanom, s ktorými vtedy boli nepřítelmi, bol zajatý jedným z nich, ale od dneška, akonáhle prišiel do svojho domova, bude podľa zákona slobodný aj on. Kupec však ostal zarazený a bol rozhorčený, keď videl, že je rozprášená jeho nemalá nádej. Ale Riman sa snažil svojho pána upokojiť a utuľtať pravdu, aby si nestážoval návrat domov, a preto tvrdil, že tento muž je napriek tomu onen Chilbudius, že sa však medzi barbarmi bojí, a preto nechce prezradiť celú pravdu, ale akonáhle sa ocitne na rímskej pôde, nielenže nebude skrývať pravdu, ale bude sa vychvaľovať týmto menom. Toto všetko bolo spočiatku urobené tajne a ostatní barbari o tom nevedeli.

Akonáhle sa tá zvesť rozšírila, zhromaždili sa takmer všetci Anti, pretože sa domnievali, že je to vec celej občiny. Domnievali sa, že budú mať veľký úžitok z toho, že sa zmocnili Chilbudia, veliteľa rímskeho vojska. Tieto kmene, totiž Slovania a Anti, nie sú ovládané jediným mužom, ale oddávna žijú v demokracii, a preto svoje veci ako priaznivé, tak nepriaznivé prejednávajú spoločne. Rovnako i všetky ostatné zvyky majú tieto barbarské kmene už oddávna podobné. Veria, že je jediný Boh, tvorca hromu, a jediný pán všetkých vecí, a obetujú mu býkov a iné zvieratá všetkého druhu. Nevedia, čo je neľútostný osud, a napokon ani mu neprisudzujú nejaký vplyv na ľudí. Keď sa potom blíži ich smrť – či už ochorejú, alebo idú do vojny –, sľubujú Bohu, že mu prinesú ďakovnú obeť, ak nezahynú; a keď vyviaznu, obetujú mu, čo sľúbili, a predstavujú si, že vykúpili svoj život za cenu tejto obete.

Ďalej uctievať rieky, vodné víly a ďalšie božstvá, obetujú im všetkým a pri obe-
tiach poznávajú vešty. Bývajú v žalostných chatrčiach, ďaleko od seba oddelení a ne-
ustále sa sťahujú z miesta na miesto. Ak tiahnu do boja, väčšinou idú peši proti ne-
priateľom; v rukách nesú malé štíty a kopije, ale nenosia pancier. Niektorí nemajú ani
košeľu, ani plášť, ale obliekajú si len nohavice k pásu a tak sa vydávajú do boja proti
nepriateľom. Oba kmene majú jediný jazyk, a to celkom barbarský. Ani zjavom sa
medzi sebou nijako nelíšia. Všetci majú vysokú a silnú postavu. Farba pleti nie je prí-
liš biela, farba vlasov nie je príliš svetlá a ani neprechádza úplne do čiernej, ale všetci
sú hnedastí. Vedú život drsný a primitívny rovnako ako Massageti a stále sú plní špi-
ny ako oni. Ale nie sú zlomyseľní a záľudní a vo svojej prostote uchovávajú hunský
spôsob života. Dokonca i pomenovanie Slovanov a Antov bolo v minulosti totožné.
Jedni i druhí sa skutočne nazývali Sporovia¹², možno preto, že bývajú rozptýlene
v stanoch – sporadicky. Preto majú tiež mnoho pôdy, lebo najväčšia časť brehu na
druhej strane Dunaja je osídlená. Asi toľko teda o tomto národe.

Anti sa zhromaždili vtedy, ako som povedal, a prinútili onoho muža, aby priznal,
že je Chilbudius, veliteľ rímskeho vojska. A vyhrážali sa mu trestom, ak povie, že nie
je. V dobe, kedy sa tam toto dialo, vyslal cisár Justinián poslov k týmto barbarom so
žiadostou, aby sa všetci usadili v starom meste menom Turris, ktoré leží na (*pravom*)
brehu Dunaja a bolo kedysi vybudované rímskym cisárom Trajánom, ale zostalo dlhú
dobu opustené, pretože ho spustošili tamojší barbari. Justinián im sľúbil darovať toto
mesto zároveň s okolitou pôdou, ktorá pôvodne patrila Rimanom, a akonáhle to
bude v jeho moci, znova ho vybudovať a ešte im dať mnoho peňazí, len aby od dneš-
ka boli jeho spojencami a navždy zabránili Hunom napádať ešte Rímsku ríšu. Keď to
barbari vypočuli, súhlasili a sľúbili, že urobia všetko, len aby znova menoval Chilbu-
dia veliteľom rímskeho vojska a ponechal ho ako zakladateľa mesta; stále tvrdili, ako
bolo ich úmyslom, že onen muž je Chilbudius. A tu ten muž sa týmito vyhliadkami
nechal zviest, takže sám zvolil a prehlasoval, že je veliteľom rímskeho vojska. Na zá-
klade tohoto tvrdenia bol poslaný do Byzantia¹³, ale na ceste sa stretol s Narzesom.
Ten pri reči s tým človekom poznal, že klame (hoci hovoril latinsky a osvojil si mnohé
z návykov Chilbudia, ktorého dokázal napodobňovať). Narzes ho uvrhol do väzenia
a prinútil priznať sa ku všetkému; potom ho vzal so sebou do Byzantia.

29 (*rok 548*). V tej dobe slovanské vojsko prekročilo rieku Dunaj a hrozne bes-
nelo v celej Ilýrii¹⁴ až k Epidamnu¹⁵; zabíjali a brali ako otrokov všetkých dospelých
mužov, ktorí im padli do rúk, a lúpili majetok. Podarilo sa im hladko zmocniť sa
mnohých tamojších pevností, ktoré sa predtým zdali pevné; a tak mohli bez prekážky
prečesať celý kraj. Velitelia Ilýrie s vojskom pätnásttisíc mužov ich prenasledovali, ale
neodvažovali sa k nepriateľom príliš približovať.

33 (*rok 536*). Gepidi¹⁶ obsadili a ovládli mesto Sirmium¹⁷ a takmer celú Dáciu,
akonáhle cisár Justinián odtiaľ vypudil Gótv; urobil si otrokov z tamojších Rima-

nov a plieniac a páchajúc násilie prenikali ďalej na rímske územie. Preto im už cisár nedával stanovenú čiastku peňazí, ktorú dostávali dlhú dobu od Rimanov, avšak Longobardom daroval cisár Justinián mesto Norikum¹⁸, pevnosti v Panónii a mnoho ďalších miest, ako aj veľmi mnoho peňazí. Preto Longobardi odišli z otcovských sídiel a usadili sa na južnej strane rieky Dunaj neďaleko Gepidov.

35 (*rok 549*). Kráľ Longobardov Vakes mal synovca menom Risiulf, ktorého určoval zákon po Vakovej smrti za vládcovho nástupcu. Ale Vakes si zaumienil, že urobí vládcom svojho syna, a tak bezdôvodne obvinil Risiulfa a potrestal ho vyhnanstvom. Ten spolu s niekoľkými mužmi ihneď odišiel z domova a utiekol k Varnom, ale zostali tam dvaja synovia. Vakes potom podplatil týchto barbarov, aby Risiulfa zabili. Jeden z Risiulfových synov zomrel po chorobe a druhý, menom Ildiges, utiekol ku Slovanom. Zanedlho potom Vakes ochorel a odišiel z tohto sveta; vládu nad Longobardmi prevzal jeho syn Valdarus. Pretože však bol ešte dieťa, bol ustanovený porúčnikom Auduin, a ten vládol namiesto neho. Získal rozsiahlu moc a zanedlho sa ujal vlády, pretože chlapec náhle zomrel na akúsi chorobu. Keď nastala vojna medzi Gepidmi a Longobardmi, ako som rozprával, Ildiges rýchlo vzal so sebou Longobardov i mnoho Slovanov a prešiel ku Gepidom; dúfal, že ho urobia svojim panovníkom. Vtedy bol s Longobardmi uzavretý mier, a tak Auduin si rýchlo vyžiadal Ildiga od Gepidov ako od svojich priateľov, ale Gepidi ho odmietli vydať; vyzvali ho však, aby odtiaľ odišiel a našiel si podľa svojho uváženia útočisko. On potom bez meškania spolu so svojim sprievodom a s niekoľkými gepidskými dobrovoľníkmi sa vrátil ku Slovanom. Potom odtiaľ odišiel a vydal sa na cestu k Totilovi¹⁹ a Gótom s vojskom nie menším než šesť tisíc mužov. Po príchode do Venetie sa stretol s malým oddielom Rimanov vedených Lazarom, zahnal ich na útek a mnoho ich pobil. Nespojil sa však s Gótmi, ale prekročil rieku Dunaj a znova sa vrátil ku Slovanom.

38. (*rok 550*). V tejto dobe slovanské vojsko, počtom najviac tritisíc mužov prekročilo rieku Dunaj a nikto sa proti nim nepostavil. A keď prebrodili rýchlo a bez ťažkostí rieku Hebros²⁰, rozdelili sa na dva prúdy. Jeden oddiel mal tisíc osemsto mužov, druhý potom zvyšok. S oboma, s každým oddielom zvlášť, sa stretli velitelia rímskeho vojska v Ilýrii a Trácii a boli napriek všetkému očakávaniu porazení; niektorí boli pobití, druhí sa v zmätku zachránili útekem. Keď velitelia takto skončili, rozdrvení onými dvoma barbarskými vojskami, početne omnoho slabšími, narazila jedna z týchto nepriateľských skupín na Azbada. Tento muž bol kopijníkom cisára Justiniána a bol povýšený do hodnosti takzvaných kandidátov; velil jazdeckým jednotkám, ktoré boli umiestnené dlhú dobu v pevnosti Tzurullum²¹ v Trácii; bol to silný oddiel pozostávajúci z vynikajúcich vojakov. Slovania sa stretli tiež s nimi, hladko väčšinu z nich na bezhlavom úteku pobili; Azbada potom zajal a zatiaľ ho nechali nažive, ale neskôr ho hodili do ohňa, a keď si predtým z jeho chrbta vyrezali remene, zaživa ho upálili. Po tomto čine spustošili títo barbari ešte smelšie všetky trácie a ilýrske úze-

mia a obliehaním sa zmocnili početných pevností, hoci predtým nikdy neútočili na hradby ani sa neodvažovali zostúpiť do nížiny, pretože sa nikdy nepokúsili preniknúť na rímske územie. Dokonca sa zdá, že ani nikdy neprekročili s vojskom rieku Dunaj, iba len v onej dobe, ako som sa už zmienil.

Po víťazstve nad Azbadom drancovali Slovania krajinu postupne až k moru a zmocnili sa útokom i prímorského mesta menom Toperos, hoci malo vojenskú posádku. Toto mesto je najvýznamnejšie mesto na tráckom pobreží a je vzdialené dvanásť dní cesty od Byzantia. Ovládli ho takto. Väčšina sa ich ukryla v neprehľadnom teréne pred hradbami, zatiaľ čo menší oddiel pri východnej bráne znepokojoval obrancov cimburia. Vojaci, ktorí tam boli na stráž, v domnienke, že nepriateľov nie je viac, než koľko ich bolo vidieť, hneď sa chopili zbraní a všetci urobili výpad. Barbari sa otočili a vzbudili u prenasledovateľov dojem, že zo strachu pred nimi utekajú. Rimania ich prenasledovali a dostali sa ďaleko od hradieb. Tí, ktorí boli v úkrytoch, vyšli von, dostali sa do tylu prenasledovateľov a znemožnili im návrat do mesta. Obrátili sa aj tí, ktorí predstierali útek, a zovreli Rimanov z dvoch strán. Keď barbari všetkých pobili, vrhli sa na hradby. Obyvatelia mesta, zbavení ochrany vojakov, sa dostali do tiesne a zatiaľ sa bránili, ako mohli. Najprv liali vriaci olej a smolu na útočníkov a odšadiaľ hádzali na nich kamene a nechýbalo veľa, aby unikli nebezpečenstvu. Barbari ich však zasypali množstvom šípov a prinútili ich opustiť cimburie. Opreli si rebríky o hradby a útokom sa zmocnili mesta. Rýchlo pobili mužov v počte pätnásť tisíc, ulúpili majetok a deti i ženy si vzali ako otrokov. Spočiatku skutočne neušetrili žiaden vek a od okamžiku, keď vykročili na rímske územie, zabíjali bojovníci oboch skupín každého, koho stretli, bez rozdielu veku, takže celá ilýrska a trácka zem bola pokrytá mŕtvolami. Tí, s ktorými sa cestou stretli, nezabíjali mečom ani kopijou ani iným obvyklým spôsobom, ale vrážali pevne do zeme zahrotené koly, nabodávali na ne celou silou nešťastníkov, hrot kolu im vrážali do zadku, až prenikol vnútornosťami, a takto nechávali ľudí umierať. Ďalej zatĺkali barbari do zeme štyri celkom silné koly, na ne uviazali ruky a nohy zajatcov, tĺkli ich bez prestania palicami do hlavy a ubíjali ich ako psov, hadov alebo inú zver. Iných zavierali do miestností spolu s dobytkom a ovcami, ktoré sa im nepodarilo odvieť do svojej krajiny, a nemilosrdne ich upaľovali. Tak hubili vždy Slovania tých, ktorí sa dostali do ich moci. Teraz sa však i Slovania z druhej skupiny, ako by boli nasýtení krvi, rozhodli ponechať nažive niektorých z tamojších zajatcov; preto sa všetci vrátili domov a viedli so sebou nespočetné tisíce otrokov.

40. (rok 550). V dobe, keď Germanus zhromažďoval a zostavoval svoje vojsko v meste Sardika²² v Ilýrii a všetko v súvislosti s najdôkladnejšou prípravou vojny, vpadlo na rímske územie nevídané množstvo Slovanov. Po prekročení rieky Dunaja zamierili k Naissu²³. V malom počte sa niektorí vzdialili z tábora blúdili osamelo v týchto končinách, boli zajatí niekoľkými Rimanmi, ktorí ich zviazali a opýtali sa

ich, z akej príčiny a za akým účelom prekročilo slovanské vojsko rieku Dunaj. A oni s istotou odpovedali, že sa prišli obliehaním zmocniť samotného mesta Thessalonike a okolitých miest. Keď to počul cisár, hlboko sa znepokojil a hneď napísal Germanovi, aby zatiaľ odložil odchod do Itálie, bránil Thessaloniku i ostatné mestá a zastavil všetkými silami vpád Slovanov. A Germanus sa teraz venoval tejto úlohe. Keď Slovania spoľahlivo zistili od zajatcov, že Germanus je v Sardike, zľakli sa. Germana si totiž títo barbari veľmi vážili z tohto dôvodu. Vo chvíli, keď sa Justinián, Germanov strýko, ujal vlády, prešli Anti, ktorí sídlia veľmi blízko Slovanov, rieku Dunaj a prenikli s veľkým vojskom na rímske územie. Cisár práve nedlho predtým menoval Germana veliteľom celej Trácie. Keď sa stretol v boji s vojskom nepriateľov, premohol ich a takmer všetkých ich pobil. A veľké meno si získal týmto činom Germanus u všetkých ľudí a obzvlášť u týchto barbarov. Pretože sa ho Slovania báli, ako som povedal, mysleli si, že privedie veľmi silné vojsko, pretože bol poslaný cisárom proti Totilovi a Gótom, odbočili rýchlo z cesty k Thessalonike a už sa neodvážili zostúpiť do roviny, ale prešli celé ilyrske hory a dorazili do Dalmácie. Germanus sa už o nich nestaral, ale oznámil celému vojsku, aby bolo pripravené, pretože malo po dvoch dňoch vyraziť odtiaľ do Itálie. Ale tu zasiahol osud, Germanus nečakane ochorel a skončil – – –

V bolesti nad touto udalosťou prikázal cisár Jánovi, synovi Vitalianovej sestry a Germanovmu zaťovi, aby spolu s Justiniánom, jedným z Germanových synov, viedli vojsko do Itálie. Tiahli do Dalmácie s úmyslom prezimovať v Salonách, pretože sa im zdalo nemožné v tak neskorej ročnej dobe dôjsť po súši okolo mora do Itálie; plávať po mori nemohli, pretože nemali po ruke lode – – –

Ján a cisárske vojsko prišli do Dalmácie a rozhodli sa prezimovať v Salonách²⁴ s úmyslom postupovať odtiaľ peši po skončení zimy priamo do Raveny. Ale Slovania, ktorí boli už skôr na území ríše, ako som už ukázal, ako aj ďalší, ktorí prešli nedlho potom rieku Dunaj a spojili sa s tými predošlými, pohybovali sa úplne voľne po rímskom území. Bolo vyslovené podozrenie, že Totila podplatil barbarov veľkými peniazmi, aby vpadli na tamojšie rímske územie; jeho cieľom bolo týmto ohrozením barbarmi znemožniť cisárovi dôrazné vedenie vojny proti Gótom. Ale či tam Slovania prišli, aby urobili radosť Totilovi, alebo bez jeho výzvy, nie sme schopní povedať. Ale keď sa títo barbari rozdelili na tri húfy, napáchali v celej Európe hrozné činy, nepustošili tamojšie územie vpádmi, ale prezimovali ako vo svojej rodnej zemi a nebáli sa žiadneho nepriateľa. Neskôr poslal proti ním cisár Justinián veľmi silné vojsko, ktoré viedli medzi inými Konstantianos, Aratius, Nazares, Justinus, Germánov syn, a Ján zvaný Fagas (*Žráč*). Za vrchného veliteľa ustanovil Scholastika, jedného z palácových eunuchov. Toto vojsko sa stretlo s časťou barbarov pri meste Adrianopol (*Edirne*), ktoré leží uprostred Trácie, vzdialené päť dní cesty od Byzantia. A barbari už nemohli postupovať dopredu, lebo vliekli so sebou ako obrovskú korisť ľudí, zvieratá a rozličné iné cennosti. Zostali teda na mieste a prichystali sa na boj s nepriateľmi, ale tak,

aby to nepriatelia ani v najmenšom netušili. Slovania sa utáborili na blízkej hore, Rimania neďaleko na rovine. Keď vojaci strávili mnoho času v tomto postavení, začali reptáť a búriť sa; vyčítali veliteľom, že majú hojnosť všetkých potrebných vecí ako veliteľia rímskeho vojska, ale že im málo záleží na vojakoch, ktorí trpia núdzou, a neželajú si stretnúť sa s nepriateľmi. Velitelia, donútení vojakmi, zaútočili na protivníkov. A nastal urputný boj, ale Rimania boli úplne porazení. Zahynulo tam mnoho vojakov, a to tých najlepších, veliteľom hrozilo, že padnú do rúk nepriateľov, a s námahou sa i so zvyškom vojska zachránili zbrklým útekem. Barbari ukoristili Konštantínovu zástavu²⁵, o rímske vojsko sa už nestarali a postupovali ďalej dopredu. Vydrancovali krajinu zvanú Astika²⁶, ktorá do tej doby zostala nedotknutá, a tak sa im naskytla bohatá korisť. Spustošili rozsiahle územie a dorazili až k Dlhým hradbám²⁷, vzdialeným čosi viac než deň cesty od Byzantia. Onedlho nato rímske vojsko pri prenasledovaní týchto barbarov narazilo na jeden ich oddiel; nečakane sa pustilo s nimi do boja a zahnilo ich na útek. Pobili mnoho nepriateľov a oslobodili veľký počet zajatcov; našli tiež Konštantínovu zástavu a vzali si ju späť. Ostatní barbari sa i so zvyškom koristi vrátili domov.

IV, 25 (*rok 551*). Veľké množstvo Slovanov vpadlo do Ilýrie a spôsobilo tam nepopísateľnú hrôzu. Cisár Justinián poslal proti nim vojsko, v ktorého čele boli okrem iných aj Germanovi synovia. Ale pretože ich bolo omnoho menej ako nepriateľov, nemohli sa odvážiť do boja proti nim, ale sami sa zdržovali v tyle nepriateľov a škodili oneskorencom. Mnoho ich pobili, niektorých zajali živých a poslali ich k cisárovi. Napriek tomu títo barbari pokračovali v páchaní násilností. Dlhو trvalo ich rabovanie, a až keď pokryli cesty mŕtvolami, vzali do otroctva nespočetné davы ľudí a všetko vylúpili, lebo nik sa proti nim nepostavil, vrátili sa domov so všetkou korisťou. Rimanom sa totiž nepodarilo ani ich zaskočiť pri prechode rieky Dunaja, ani ich nijako napadnúť, keďže Gepidi im za peniaze poskytli ochranu a previedli ich na druhú stranu za vysokú sumu, odmenou bol vždy jeden zlatý statér²⁸ za každú hlavu. Cisár prejavoval nespokojnosť, pretože už nemal možnosť brániť im v ďalšom prechádzaní rieky Dunaja k lúpežným výpravám po rímskej ríši alebo v návrate s obrovskou korisťou; preto pokladal za nutné uzavrieť zmluvu s kmeňom Gepidov.

Medzitým Gepidi a Longobardi opäť začali bojovať medzi sebou. Gepidi sa obávali moci Rimanov (vedeli totiž veľmi dobre, že cisár Justinián pod prísahou uzavrel dohodu s Longobardmi); chceli sa stať priateľmi a spojencami Rimanov. Vyslali teda rýchlo poslov do Byzantia a žiadali rovnako o spojenectvo s cisárom; a ten im dal bez váhania prísľub spojenectva v zbrani; na žiadosť poslov odprisahalo sľub tiež dvanaásť mužov zo senátu a potvrdilo túto dohodu. Zanedlho potom požiadali o pomoc Longobardi podľa dohody o spojenectvo; a cisár Justinián im poslal vojsko, aby ich podporoval proti Gepidom, pritom kládol Gepidom za vinu, že po zjednanej dohode prevádzali cez rieku Dunaj niektorých Slovanov ku škode Rimanov.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov*. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998, s. 260-262; *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 88-95.

Edícia: grécky originál *Hyper ton polemon logoi* bol vydaný pod názvom *De bello Gothico, Procopii Caesarensis opera omnia vol. II, De bellis libri V-VIII*. Eds.: Haury, J. – Wirth. G. Lipsiae 1963; český preklad *Válka s Góty*. Prel.: Beneš, P. Praha 1985; slovenský preklad úryvkov o Slovanoch od Petra Kuklicu obsahujú *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava 1968, s. 31-39.

Literatúra: VALACHOVIČ, Pavol: Hospodárske a sociálne problémy miest v Panónii v 4. – 5. storočí. In: *Historický časopis*, roč. 30, 1982, č. 3, s. 376-394; BYSTRICKÝ, Peter: *Stáhovanie národov (454 – 568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania*. Bratislava: Spoločnosť Pro historia, 2008; VALACHOVIČ, Pavol: Kresťanstvo v Panónii v 4. a 5. storočí nášho letopočtu. In: *Kresťanstvo v dejinách Slovenska*. Ed.: Kohútová, Mária. Bratislava 2003, s. 7-16.

* * *

- 1 Portus – prístav pri Ríme.
- 2 Anti – časť najstarších Slovanov, ktorí sídlili na ruskom a ukrajinskom území, prenikli aj na východný Balkán.
- 3 Istros – grécky názov rieky Dunaj.
- 4 Belizar – byzantský vojvodca, ktorý v rokoch 536 – 537 viedol vojská proti Ostrogótom (východným Gótom) v Itálii.
- 5 Heruli – germánsky kmeň, ktorý sídlil pôvodne pri Dunaji medzi Rábou a Dyjou, odtiaľ sa usadil dočasne aj na južnej Morave a severozápadnom Slovensku.
- 6 Longobardi – severogermánsky kmeň, ktorý okolo prelomu letopočtu patril pod Marobudovu vládu, neskôr sa pod tlakom ďalších kmeňov presídlili k Dunaju. Spolu s Obiovmi boli iniciátormi markomanských vojen. Koncom 4. storočia sa znovu začali presúvať na západ.
- 7 Rugovia – germánsky kmeň sídliaci na severnom brehu dolnorakúskeho Dunaja v oblasti mesta Krems.
- 8 Góti – germánsky kmeň, ktorý sa delil na Ostrogótov a Vizigótov.
- 9 Nazres – významný byzantský vojvodca.
- 10 Chilbudius bol vymenovaný za stratéga, čiže veliteľa Trácie v roku 531.
- 11 Trácia – územie na Balkánskom polostrove medzi Egejským, Čiernym a Marmarským morom, v 6. storočí sa provincia (téma) Trácia rozprestierala od okolia Carihradu po dolný Dunaj a bola osídlená prevažne slovanskými kmeňmi.
- 12 Sporovia – toto označenie Slovanov je ojedinelé, vychádza z nenáležitého etymologizovania gréckeho výrazu sporaden (roztrúsené, ojedinele, zriedkavo).
- 13 Byzantion – niekdajší Konštantínopol, ktorí Slovania nazývali Carihrad, dnes Istanbul.
- 14 Ilýria, Illyricum – územie na Balkáne od Jadranského mora po rieku Sávu v staroveku osídlené indoeurópskymi Ilýrmi, ktorých si podmanili Rimania a azda už v 2. storočí pred n. l. tu zriadili provinciu Illyricum.
- 15 Epidamnus, tiež Dyrrachium – jadranský prístav, ktorý Slovania nazývali Drač, dnes Durrës v Albánsku.
- 16 Gepidi – germánsky kmeň, ktorý po páde Hunskej ríše vytvoril samostatnú ríšu v Potisí a Sedmohradsku.

- 17 Sirmium – dnes Srijemska Mitrovica.
- 18 Noricum – lokalizácia takéhoto mesta je sporná, keďže zaiste nešlo o provinciu Noricum. Peter Ratkoš predpokladá, že toto mesto mohlo byť niekde pri Dráve.
- 19 Totila, Tutila – ostrogótsky vojvodca a kráľ (541 – 552).
- 20 Hebros (v edícii Petra Ratkoša Euros) – dnešná rieka Marica.
- 21 Tzurullum – pevnosť nachádzajúca sa medzi Hadrianopolom a Konštantínopolom.
- 22 Sardika, Serdika, Sredec – dnes Sofia.
- 23 Naissus (v edícii Petra Ratkoša Naison) – dnes Niš v Srbsku.
- 24 Salona – Solin pri Spliti v Dalmácii.
- 25 Konštantínova zástava – vexillum cisára Konštantína Veľkého, ktorému sa podľa legendy pred bitkou s Maxentiom v roku 312 neďaleko Ríma zjavil na nebi Kristov monogram (písmená X a P), zvestujúci mu víťazstvo. Konštantín dal toto znamenie na svoju zástavu a po víťaznom boji ho prijal za svoj symbol. Konštantínova zástava sa tak stala vzorom zástav (standard) neskorších panovníkov či dnešných prezidentov.
- 26 Astika – kraj medzi Hadrianopolom a Konštantínopolom.
- 27 Dlhé hradby – vonkajšie hradby Byzantia (Konštantínopola), postavené v 5. – 6. storočí.
- 28 Statér – zlatá starogrécka minca o hmotnosti okolo 8 gramov (polovica unce).

31 Ján z Efezu o Slovanoch a Avaroch

asi 578 – 585

Ján z Efezu (okolo 507 – asi 558) sa narodil v mestečku Amida (dnes Diyarbakir v južnom Turecku). Od útleho detstva vyrastal v tamojšom kláštore, roku 528 sa stal diakonom. Precestoval viaceré krajiny, okrem iného Palestínu, Egypt, Malú Áziu, Rodos, roku 540 pricestoval Konštantínopola. Po roku 555 bol vymenovaný za efezského biskupa, no v Efeze sa nezdržoval. Ako predstaviteľ monofyzitského učenia, ktoré bolo v opozícii voči vtedajšej oficiálnej ortodoxnej vierouke, bol po niekoľko rokov uväznený. V sýrskom (východoaramejskom) jazyku napísal trojzväzkové cirkevné dejiny siahajúce od Cézara až po vládu cisára Mauríka. Zachoval sa však len tretí zväzok, v ktorom Ján z Efezu zaznamenal udalosti, ktorých bol svedkom až do roku 585. Pozornosť si zasluhujú údaje o útokoch Slovanov a Avarov na Byzantskú ríšu.

III, 25 (*okolo roku 578*). Odvtedy, čo ešte za časov Justina¹, keď Justin upadol do rozličných nemocí, milostivo vládol ako cisár Tiberos² a viedol vojny, aké prepukali na všetkých stranách, a predovšetkým vojnu s Peržanmi a inými barborskými národmi, ktoré povstali proti mocnému panstvu Rimanov³, zovŕšal sa dvíhali hrozby. A opäť po smrti Justina ešte viac proti nemu vystúpili do jedného prekliatie kmene Slovanov, ako i tí s dlhými brčkavými vlasmi, čo ich nazývajú Avarmi. Najmä keď sa (*Tiberios*) stal monarchom, nedali mu ani chvíľku pokoja, zasýpajúc ho (*zlyými*) povestami a zvestami, ktoré sa naňho valili zo všetkých strán. Mnohí, tak veľmoži, ako i ľudia jednoduchí ľutovali a hovorili: na tohto vlada padla uprostred ťažkých útrap a za zlých dní. Dňom i nocou sa sužoval v bojoch a starostiach, aby zhromaždil vojská a aby ich na všetky strany kvôli vedeniu rozličných vojen rozosiela.

VI, 25 (*roky 581 – 583*). V treťom roku po smrti cisára Justina a za vlády víťazného Tiberia vytiahol (*do boja*) prekliaty národ Slovanov, prešiel cez kraje Tesálie a Trácie celou Heladou⁴, zaujal veľa miest a pevností, ovládol, páčil a pustošil i zaujal kraj a osadil sa v ňom slobodne a bez obavy ako vo svojom vlastnom. To trvalo až štyri roky, a to tak dlho, kým cisár bol zaujatý vojnou v Perzii a kým všetky svoje vojská posielal na východ. Preto mali (*Slovania*) v kraji voľné ruky, obsadili ho a šírili sa, kým ich Boh nevypudil. Ovládli, páčili a rabovali kraj až po vonkajšie múry (*Konštantínopola*), takže všetky cisárske stáda – mnoho tisíc – ako i tie, čo ostali, ukoristili. A hľadže, do dnešného dňa, a to v roku 583⁵, bývajú, sedia spokojne v rímskych provinciách bez starostí a stra-

chu, rabujúc, vraždiac a páliac, obohacujúc sa a prisvojujúc si zlato a striebro, konské stáda a veľa zbraní. Naučili sa viesť vojnu lepšie ako Rimania – – –

Citované (s drobnými úpravami) podľa *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava 1968, s. 42-43; *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 99.

Edícia: aramejský originál zachovanej tretej časti tohto diela pod názvom *Johannes de Ephesos, Historiae Ecclesiasticae pars tertia* vydal E. W. Brooks v edičnom súbore *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium 106, Scriptorum Syri 55*. Louvain 1964; nemecký preklad *Die Kirchengeschichte des Johannes von Ephesos*. München 1862 vydal J. M. Schönfelder.

* * *

- 1 Justin – byzantský cisár Justin II. vládol v rokoch 565 – 578.
- 2 Tiberios – byzantský cisár Tiberios II., od roku 575 zastupoval Justina II., samostatne vládol v rokoch 578 – 582.
- 3 Rimania, v preklade Petra Ratkoša Romajovia – v tomto prípade označenie východorímskych obyvateľov, čiže Byzantíncov.
- 4 Útok Slovanov na byzantské provincie v Helade (Grécku) Peter Ratkoš datuje rokom 581.
- 5 V origináli je uvedený rok 895 podľa seleukovského letopočtu, ktorý bol o 312 rokov popredu.

32 Pseudo-Mauríkios o vojenstve

asi 590 – 600

Pseudo-Mauríkios (539 – 602) je označenie neznámeho autora, nepochybne vysoko postaveného byzantského vojenského hodnostára, ktorý v poslednom desaťročí 6. storočia napísal dielo *Στρατηγικόν* (Vojenská stratégia). Pôvodne sa autorstvo tohto diela pripisovalo cisárovi Mauríkiovi, ktorý panoval v rokoch 582 – 602. Išlo o vojenskú príručku, ktorá v dvanástich knihách rozoberá základné stránky vojenstva, najmä stratégiu a taktiku, zaoberá sa však aj národmi a krajinami v bezprostrednom susedstve Byzantskej ríše, a to z hľadiska jej bezpečnosti. Z pohľadu našich dejín je dôležitá a zaujímavá charakteristika Slovanov a ich vojenských zvyklostí.

XI, § 5. Ako treba bojovať proti Slovanom¹, Antom² a iným podobným kmeňom.

Slovanské a antské kmene majú podobný spôsob života, ako i obyčaje a súc navyknuté na slobodu, nedajú sa nijako zotročiť alebo podrobiť, najmä (*nie*) vo svojej zemi. Sú veľmi početné a vytrvalé, znášajú ľahko horúčavu i zimu i dážď i nedostatok odevu a potravín. K prichádzim sú láskaví a ochotne ich sprevádzajú z miesta na miesto, v prípade potreby ich chránia, a ak hosť náhodou pre nedbalosť hostiteľa utrpí škodu, vtedy ten, kto mu ho zveril, začne proti nemu vojnu, pokladajúc si za svätú povinnosť pomstiť hosta.

Tých, čo sú u nich v zajatí, nedržia tak ako ostatné národy na neohraničený čas, ale ustanovia im určitú dobu, po ktorej ostáva na ich vôli, či sa chcú proti stanovenej náhrade vrátiť k svojim alebo ostať na mieste ako slobodní a priatelia. Majú veľkú hojnosť všelijakého dobytká i poľnohospodárskych plodín, uložených na hromade v jamách, najmä prosa a pšená. A ich ženy sú početné nad všetku ľudskú prirodzenosť. Väčšinou pokladajú smrť svojich mužov za svoj koniec a dobrovoľne sa zahrdúšia, nepokladajúc vdovstvo za žitie. Bývajú v lesoch, okolo vôd, močiarov a (*neprístupných*) jazier. Kvôli prípadnému nebezpečenstvu robia si mnohé východy zo svojich príbytkov. Potrebné veci zahrabávajú do úkrytov, nenechávajú nič na otvorenom mieste. A pretože vedú koristnícky život, radi pripravujú útoky na svojich nepriateľov v húštinách, v tiesňavách a na skalnatých bralách.

Radi používajú úklady, náhle prepady i rabovačky, vytvárajúc si tak v noci ako i vo dne rozličné úskoky. V skúsenosti prechádzať rieky prevyšujú všetkých a dokonale znášajú pobyt vo vode, takže často niektorí z nich, keď sa zdržujú doma boli prekvapení nejakým nebezpečenstvom, ponoria sa hlboko do vody a držia vo svojich ústach dlhé trstiny, ktoré sú na ten cieľ prispôsobené, (*totiž*) po celej dĺžke duté a siahajú až na po-

vrch vody. A ležiac na znak v hlbine, cez ne dýchajú a vydržia tak viac hodín, nevzbudiac podozrenie nikoho, lebo ak azda trstinu vidia z brehu tí, čo o tom nevedia, domnievajú sa, že narástla vo vode. Preto takí, čo poznajú toto, zisťujú trstinu podľa rezu i polohy, alebo im nimi (*trstinami*) prebívajú ústa, alebo ich vytrhujúc donucujú vyjsť z vody, lebo vo vode už ďalej nemôžu vydržať. Ako zbraň každý nosí dva krátke oštepky, niektorí tiež pekné štíty, ktoré pri nosení prekážajú. Používajú aj drevené luky a krátke šípy napustené jedom, ktorý hneď účinkuje, ak poranený nevypije protiliek, alebo ak si nepomôže inými prostriedkami, ktoré poznajú skúsení liečitelia, alebo ak si prípadne nevyreže ranu, aby sa otrava nerozšírila do celého tela.

Pretože nestrpia (*nad sebou*) nadvládu a navzájom sa nenávidia, nepoznajú bojový šik a neoblubujú bojovať v uzavretých oddieloch alebo sa objavovať na holých a rovinných miestach. A ak sa stane, že sa odvážia pustiť sa do boja, s pokrikom sa posúvajú trochu dopredu a keď pred ich pokrikom protivníci ustúpia, prudko sa ženú na nich, v opačnom prípade ustupujú dozadu, neponáhľajú sa vyskúšať bojom zblízka silu svojich nepriateľov. Nato potom utekajú do lesov, kde nachádzajú veľkú pomoc, lebo v tiesňavách vedia zručne bojovať. Dokonca i koristi, ktorú vlečú so sebou, ak sa práve z nejakej príčiny naľakali, odhodia a ujdú do lesa, a keď tí, čo prichodia, pobiehajú okolo koristi, pohodlne sa zasa vracajú a spôsobia im straty. A to radi robievajú rozmanitým spôsobom na ujmu svojich nepriateľov. Sú nanajvyš vierolomní a nestáli v zmluvách, ustupujú skôr zo strachu, akoby sa dali zväbiť darmi. Ak však medzi nimi prevládne rozličnosť názorov, keď sa nedohodnú hneď alebo vôbec, alebo ak sa aj dohodnú, vtedy to, na čom sa uzniesli, hneď niektorí prestupujú, lebo každý má za lubom niečo iné a nikto nechce ustúpiť druhému. V bitke proti nim (*Slovanom*) je účinné ostreľovanie z lukov, náhle prepady, zaskočenie z niektorých strán, útoky pechoty, najmä ľahkoodencov, ktorí ich môžu ostreľovať. Preto treba proti nim postaviť jazdcov i pešiakov, najmä ľahkoodencov alebo kopijníkov a mnoho vrhacích zbraní, nielen striel, ale aj iných druhov šípov a kopijí.

(*Na výprave proti Slovanom*) je potrebné pripraviť mosty, a pokiaľ možno totiž plávajúce³, aby sa cez rieky dalo prepravovať bez ťažkostí, lebo v ich krajine je veľa takých (*riek*), ktoré sa nedajú prebrodiť. A tak podľa skýtskej obyčaje jedni musia stavať most a druhí chrániť a strážiť. Treba mať tiež so sebou mechy z volskej alebo kozej kože, aby sa z nich dali robiť plavidlá a aby v čase náhlych prepádov i prepráv na nepriateľskú stranu v letnom čase mohli sa vojaci na nich plaviť. Výpravy proti nim treba robiť v zimnom čase, keď stromy sú obnažené, neumožňujú im úkryt a okrem toho sneh prezrádza stopy utekajúcich. Aj ich zásoby na úteku sú chatrné, nehľadiac na to, že pri mraze možno ľahko prejsť i cez rieky. Prevažnú časť ťažných zvierat a zbytočnú batožinu je potrebné ponechať na vlastnom území na nejakom bezpečnom mieste s málopočetnou strážou a zodpovedným veliteľom. Ľahké dopravné člny treba rozostaviť na príhodných miestach. Potom nech sa pošle do cudzej krajiny oddiel jazdy pod dobrým velením,

sčasti pre ochranu prechodu vojska, aby sa v prípade nečakaného nepriateľského útoku nerozdrobovali vojská, ktoré prešli cez rieku. Súčasne je vhodné cielene rozširovať zvesť, že aj na inom mieste sa proti nim uskutoční výpad, aby ani jeden (*z ich*) veliteľov – lebo každý sa bude pre takéto zvesti a tušenie strachovať o vlastný kraj – nemal príležitosť spojiť sa s druhým, a tak spôsobiť (*nášmu*) vojsku straty. Tento vybraný oddiel nemá stáť blízko Dunaja, aby nepriateľ, vidiac jeho slabosť, nezlahčoval jeho váhu. Ale nemajú byť ani príďaleko od rieky, aby nezmeškali, ak v prípade nevyhnutnosti bude treba pomôcť vojsku, ktoré prešlo na druhú stranu, slovom, majú sa zdržovať približne na deň pochodu od Dunaja.

Prechádzajúce vojsko má sa objaviť v nepriateľskej krajine nečakane a prechádzať otvorenými a rovinnými miestami, jeden schopný veliteľ s vybranými ľuďmi má ísť urýchlene vpred a chytiť zajatca, prostredníctvom ktorého sa budú môcť informovať o situácii u nepriateľa. A pokiaľ možno, treba sa vystríhať toho, aby sa výprava viedla v neschodných alebo husto porastených krajoch v letnom čase, a to neopatrne, ako sa stáva, najmä ak sú nepriatelia zhromaždení, skôr ich treba vyhnať pechotou alebo jazdou.

Ak sa treba vrátiť cez tie isté, hoci tesné miesta, treba ich, ako sa povedalo v (*predchádzajúcej*) kapitole, buď zasypať a zarovnať, alebo nechať v nich dostatok vojska až do návratu, aby nepriatelia neočakávane či z nástrahy nenapadli prechádzajúce vojsko, ktoré obyčajne vlečie korist.

Aj pri táborení je potrebné, pokiaľ sa dá, vyhýbať lesnatým miestam a nenechávať šiatre v ich blízkosti, lebo cez takéto miesta sa ľahko uskutočňujú prepady a robia krádeže koní. Pešiakov treba držať usporiadane vo vnútri valov, jazdu zasa vonku a stráže postaviť obďaleč okolo pasúcich sa koní. Ak nemožno zabezpečiť koňom pašu, nech je jazda vo dne i v noci vnútri (*valov*).

Ak má s nimi (*Slovanmi*) nastať zrážka, nie je potrebné daromne formovať hlboké šíky a útočiť proti nim iba čelom, ale aj z iných strán. Ak zasa, ako sa často stáva, zaujmú pevné postavenie a striehnu i na svoje tylo, čím nedajú možnosť obchvatným akciám ani na úder z bokov ani z tyla, (*vtedy*) sa vyplatí použiť úskok, napríklad pred ich očami zdanlivo utekať, aby zväbení nádejou na prenasledovanie vyšli zo svojho postavenia, a vtedy sa náhle treba obrátiť proti nim, keď zároveň na nich neočakávane udrú sily ukryté v zálohe.

Keďže medzi nimi (*Slovanmi*) je mnoho pohlavárov, ktorí sú medzi sebou nesvorní, odporúča sa získať si niektorých z nich či už prehováraním alebo darmi, a to hlavne tých, čo žijú blízko hraníc; na ostatných treba útočiť, aby sa vzhľadom na vojnu nemohli zjednotiť alebo ustanoviť vládu (*velenie*) jedného muža. Takzvaných ubehlíkov alebo prebehlíkov, ktorí sa ponúkajú, že ukážu cestu alebo niečo vyzradia, treba pozorne strážiť. Sú takí Rimania, ktorí zabudnú na svojich, naklonení sú viac nepriateľom. Takýchto ľudí (*spomedzi nich*), čo nám dobre slúžia, treba zväčša odmeňovať. Ak sa však opovážia škodiť, musia byť príkladne potrestaní. Zásoby, ktoré sa nájdu v pohraničnom

kraji, nech sa bezhlavo neničia, ale načim usilovať o ich prepravu do vlastnej krajiny na ťažných zvieratách alebo loďkách. Tamojšie rieky sa totiž všetky vlievajú do Dunaja, čo uľahčuje dopravu na lodiach. – – –

Keďže všetky sídliská Slovanov a Antov ležia jedno za druhým popri riekach a tak sú pospájané, že niet medzi nimi nijakej významnejšej medzery, a pretože sú blízko nich lesy, močiare i vysoká tráva, stáva sa obyčajne na výpravách podniknutých proti nim, že sa pri ich prvom sídlisku na brehu celé vojsko zastaví a (*dlho*) zdržiava, najbližší susedia, vidiac, čo sa deje, pohodlne uniknú tomu, čo ich očakáva, pretože majú blízko lesy. A ich mladíci, ktorí sú nebojácni, vo vhodnej chvíli znenazdania udrú na (*nepriateľských*) vojakov a výsledok býva taký, že tí, čo podnikajú výpravu proti nepriateľovi, nedokážu mu urobiť dáku veľkú škodu. Preto treba proti nim uskutočňovať náhle prepady najviac cez skryté miesta, keď sa vopred ustáli sled oddielov alebo čiat, aby sa vedelo, ktorý má ísť prvý, ktorý druhý, tretí atď., aby sa nepomiešali a nezaprícínili ťažkosti pri rozčleňovaní vojska. Keď sa uskutoční neočakávaný prechod, načim podľa možnosti zaútočiť na dve strany a podeliť vojsko na dva oddiely. Jeden z nich nech prevezme šikovný zástupca veliteľa a bez batožiny a vozov nech sa prebije terénom nejakých 15, ba i 20 míľ⁴ obchvatom, aby zaútočil z redšie osídleného kraja a odtiaľ, približiac sa k osadám, začal ich plieniť a vzápätí nech sa priblíži k oddielu veliteľa. Veliteľ s druhým oddielom nech zasa z druhej strany osád zaútočí. A obidva oddiely si majú ísť naproti, lúpiac a plieniac všetko čo nájdu, a večer na tom mieste, kde sa stretnú, nech hneď založia tábor. Vďaka tomu sa celá výprava skončí bezpečne a nepriatelia, ktorí ujdú pred jedným, nečakane narazia na druhých (*protivníkov*) a nedokážu sa už znovu zjednotiť – – – Na takýchto výpravách netreba nechávať nažive nepriateľov, ktorí sú schopní odporovať, ale všetkých tam prítomných, treba pozabíjať a postupovať ďalej, aby sa kvôli nim nezdržiavali najmä tí, čo prerážajú priechod – – –

Citované (s úpravami) podľa *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava 1968, s. 43-47; *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 100-103.

Edícia: grécky originál pod názvom *Mauricii Strategicon* pripravili George T. Denis a Ernst Gammillscheg v edícii *Corpus Fontium Historiae Byzantinae 17*. Wien 1981.

* * *

- 1 Pod pojmom Slovania (v edícii Petra Ratkoša Slovieni) sa v tomto prípade chápu predovšetkým južní Slovania, s ktorými Byzantínci prichádzali do styku najčastejšie.
- 2 Anti – časť najstarších Slovanov, ktorí sídlili na ruskom a ukrajinskom území, prenikli aj na východný Balkán.
- 3 Myslí sa premostenie podobné dnešným pontónovým mostom.
- 4 Míľa (mille passum) – rímska dĺžková miera zodpovedala 1 481,5 m, delila sa na tisíc dvojkrokov.

Menandros sa narodil v polovici 6. storočia. Získal právnické vzdelanie a podľa toho, že slúžil v telesnej strážii cisára Mauríka (582 – 602) v Konštantínopole, dostal prezývku Protektor. Na cisárov príkaz spísal udalosti byzantských dejín v rokoch 558 – 582. Z jeho diela sa zachovali početné a obsérne fragmenty s dôležitým obsahom, ktoré sa dotýkajú slovansko-byzantských, ako aj slovansko-avarských vzťahov. Medzi nimi vynikajú najmä zemepisné a etnografické správy.

(*Fragment 6, okolo roku 560*). Keď sa vládcom Antov nevedlo dobre a napriek svojim nádejam sa nachádzali na dne úpadku, odrazu plienili ich krajiny a lúpili ich kraj Avari. Anti, utrápení nájazdmi nepriateľov, vyslali k nim (*k Avarom*) posolstvo. Za tým cieľom vybrali Medzamira¹, syna Idaridziosa a brata Kelagasta a žiadali, aby vykúpil niekoľko súkmeňovcov vzatých do otroctva. Vtedy Medzamir príduc v posolstve k Avarom a súc výrečným mužom, milujúcim nabubrelú reč, hovoril k nim trochu pyšne a hrdo. Vtedy akýsi Kutrigur², nadržujúci Avarom a kujúci najhoršie zámery proti Antom, keďže Medzamir hovoril ako posol príliš vyzývavo, prehovoril ku kaganovi: „Tento človek má u Antov najväčší vplyv a za každej okolnosti dokáže sa postaviť proti svojim nepriateľom, treba ho preto zničiť, aby sa v budúcnosti bez prekážky mohli konať prepady ich krajín.“ Na jeho radu Avari potupili posolské privilégia a nemajúc za nič spravodlivosť, Medzamira usmrtili. Od toho času ešte viac ako predtým pustošili krajinu Antov a neprestávali odtiaľ odvláčať ľudí i koristi.

(*Fragment 48, roky 570 – 579*). Keď totiž Slovania pustošili Heladu³ a odvažovali hrozili jedno po druhom nebezpečenstvám, Tibérius nemal nijakých (*takých*) síl, ktoré by ho mohli oslobodiť aspoň od časti nepriateľov, keď nie od všetkých a nebol v stave zahatať im cesty, pretože rímske vojská odišli na vojnu na východ, preto vyslal posolstvo k Bajanovi⁴, vládcovi Avarov, ktorý vtedy udržoval s Rimanmi priateľské styky a sám už od začiatku vlády Tibéria túžil patriť do našej ríše. Týmto spôsobom dokázal si ho sám nakloniť, aby začal vojnu so Slovanmi, aby títo boli zaneprázdnení domácimi starosťami a túžiac hájiť vlastné sídla, prestali plieniť rímske územie – – – Bajana, len čo cisár vyslal k nemu také posolstvo, ukázal sa byť ochotným splniť jeho želanie – – – Cisár presvedčil Bajana, aby sa vypravil na vojnu proti Slovanom a poslal mu posla Jána, aby previedol avarskú silu v počte 60 000 z Panónie na rímske územia na dlhých lodiach – – –

Keď ich prešikovali cez Ilýriu do Skýtska, pripravil im ďalší prevoz cez Dunaj na tzv. lodiach o dvoch kormidlách. Len čo sa (*Bajan*) objavil na druhej strane rieky, hneď sa dal páliť slovanské osady a pustošiť polia, keďže nikto z miestnych barbarov nemal odvahu postaviť sa proti nemu, ale všetci hľadali záchranu v úteku do hustých a tmavých lesov. Avarský útok na Slovanov sa neuskutočnil len z popudu cisárskeho posolstva, že Bajan chcel za všetky prejavy milosti zo strany cisára dokázať vďačnosť, ale i preto, že oni (*Slovania*) boli v jeho očiach najväčšími nepriateľmi a mal i osobné dôvody nenávisť voči nim. Vládca Avarov obrátil sa potom na samého Daurentia⁵ a iných náčelníkov toho kmeňa so žiadosťou, aby sa podrobili Avarom a dali sa zapísať medzi národy platiace tribút. Dauritas (!) rovnako ako i iní vodcovia s ním spolu (*žiadosť*) odmietli. „Ešte sa taký nenarodil a neobjavil pod slnkom, čo by dokázal našu silu zlomiť. My sme si privykli na to, že vládeme cudzím krajinám a nie aby niekto iný (*vládol*) nad našou. V tom sme si istí, kým jestvuje vojna a meče⁶.“ Na takéto chovanie Slovanov odpovedali aj Avari podobným tónom, prekypujúc samochválou. Na to vznikli z toho urážky a zvady, lebo barbari majú obmedzenú a nadutú myseľ, a navzájom sa povadili. Slovania nedokázali sputnať hnev a poslov, ktorí k nim prišli, zabili. O tom sa Bajan inou (*bočnou*) cestou dozvedel. Preto Bajan oddávna dvíhal žaloby proti Slovanom, prechováajúc tajnú nenávisť k nim a aj inak rozsrdený, že sa nechceli stať jeho poddanými a čo viac, že to, čo od nich utrpel, nebolo možné napraviť a súčasne chcel cisárovi urobiť službu, súčasne si tiež myslel, že ich kraj nájde preplnený bohatstvom, lebo Slovania oddávna pustošili rímske územie, zatiaľ čo sa ešte nijaký národ nedotkol ich krajiny – – –

(*Fragment 63-66, roky 579 – 582*). Avarský kagan Bajan poslal k cisárovi Targitija pre 80 000 denárov výkupného. Keď sa Targitij vrátil, kagan zrušil dohodu s cisárom a s celým vojskom tiahol k Sáve, aby sa tu medzi Sirmiom (*Sremska Mitrovica*) a Singidunom (*Belehrad*) utáboril. A podujal sa premostiť rieku, majúci nepriateľský zámer proti mestu Sirmiu, ktoré chcel pokoriť. Mal obavy, aby mu to neprekazili Rimania, ktorí mali posádku v Singidune. Obával sa ich dlhoročných skúseností a schopností prechádzať rieky s člmi, usiloval sa uskutočniť akciu skôr, než sa jeho zámer stane známym. Preto zozbieral lode a mnohé plavidlá z Hornej Panónie a z Itrie, urobil z nich vojnové loďstvo a sám s celým barbarským vojskom, prechádzajúc pešo cez sirmijský ostrov⁷, prišiel k Sáve – – –

Rimania a Avari bojovali počas troch dní pri moste v Dalmácii – – – Obyvatelia Sirmia boli veľmi sužovaní veľkým hladom, začali jesť neprirodzenú stravu, lebo nemali potrebné potraviny a vtedy už (*Avari*) mali prechod cez Sávu po moste⁸. Veliteľ Sirmia Šalamún bol neschopný a okrem toho utrápení obyvatelia mesta začali od súženia nariekať ako ľudia, čo stratili poslednú nádej. Búrili sa proti rímskym vodcom a nový veliteľ Theognis mal málo vojska. Cisár Tibé-

rius, keď sa o tom dozvedel, prikázal Theognisovi, aby ukončil vojnu s tým, že Rimania odovzdajú Avarom mesto a Avari prepustia obyvateľov bez majetku. Okrem toho kagan požadoval zlato za tie tri roky, počas ktorých ho nedostal.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 96-98.

Edícia: grécky text pod názvom *Menandri Fragmenta* vydal L. Dindorf v edícii *Historici graeci minores II*. Lipsiae 1871, s. 1-131 a pod názvom *Menandros Protector Historiae Fragmenta* vydal Carl de Boor v edícii *Excerpta historica iussu Imperatoris Constantini Porphyrogeneti confecta 1. Excerpta de legationibus*. Berolini 1903, s. 170-221; slovenský preklad Petra Ratkoša obsahujú *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava 1968, s. 39-42.

* * *

- 1 Bližšie neznámy slovanský, antský veľmož.
- 2 Kutriguri – turecký kmeň, ktorý v 6. storočí kočoval v oblastiach nad Čiernym morom.
- 3 Ide o útoky Slovanov v rokoch 578 – 580.
- 4 Z mena kagana Bajana vznikol neskôr podunajskoslovanský skrátený termín „bán“.
- 5 Pravdepodobne pogrécštená forma slovanského mena Dobręta.
- 6 Autorova zmienka o mečoch ako hlavnej zbrani je cenným údajom, keďže Prokopios spomína len kopije a štíty.
- 7 Sirmium bolo močiarmi a kanálom obkolesené na západnej strane, preto jeho oblasť pokladali v 6. storočí za ostrov, keď zo severnej strany ho obopínal Dunaj a z južnej Sáva, vlietajúca sa pod Sirmiom do Dunaja.
- 8 Stavbu mosta cez Sávu pravdepodobne viedol byzantský staviteľ, ktorého cisár poslal kaganovi, aby mu postavil palác a kúpele.

34 Zázraky svätého Demetria o útokoch Slovanov a Avarov na Solún

prvá polovica 7. storočia

Byzantský prameň známy pod názvom *Miracula Sancti Demetrii* predstavuje hagiografický cyklus venovaný svätému Demetriovi, patrónovi mesta Solún (dnes Thessaloníki), ktorého pamiatka sa dodnes každoročne slávi dňa 26. októbra. Podľa cirkevnej tradície predstavoval Demetrios významného solúnskeho občana, ktorý kvôli svojej kresťanskej viere podstúpil mučenícku smrť v časoch rímskeho cisára Galeria Maximiana (293 – 311). Podľa iných bádateľov však skutočný Demetrios bol diakonom v rímskom meste Sirmium (dnes Sremska Mitrovica) a jeho pamiatka sa pôvodne podľa najstarších liturgických kalendárov slávila 9. apríla. Po dobytí Sirmia Hunmi roku 441 mali utečenci preniesť kult svojho svätca do Solúna.

Prvá zbierka Demetriových zázrakov vznikla v prvej polovici 7. storočia. V šiestich zachovaných rukopisoch tohto spisu sa ako autor uvádza solúnsky arcibiskup Ján (Ioannes), ktorý pôsobil v prvej polovici 7. storočia za čias byzantského cisára Herakleia (610 – 641). Z pohľadu slovenských dejín sú cenné najmä rozprávania o útokoch Slovanoch a Avaroch na Solún v 6. – 7. storočí. Prameň podrobne popisuje obliehacie techniky a spôsoby útokov Slovanov a Avarov. Zatiaľ čo prvý z dvoch opisovaných útokov na Solún, ktorý prinášame v preklade, bol dielom slovanských kmeňov usadených v tom čase v okolí Solúna a odohral sa pravdepodobne niekedy okolo roku 615, v druhom prípade mesto obľahli nielen títo Slovania, ale aj vojsko avarskeho kagana, v ktorého radoch sa okrem Bulharov a zrejme aj časti germánskych Gepidov zúčastnili aj Slovania z Karpatskej kotliny. Druhý zo zmienovaných útokov sa teda pravdepodobne odohral roku 618.

O výzbroji lodí Draguvitov, Sagudatov, Velegezitov a ostatných (Slovanov)

(179) A tak, ako bolo povedané, za čias zbožnej pamäti (*solúnskeho*) biskupa Jána¹ došlo k tomu, že sa dvihol národ Slovanov², nesčíselné množstvo, ktoré pozostávalo z Draguvitov, Sagudatov, Velegezitov, Vajonitov, Verzitov³ a druhých národov. Predovšetkým sa títo rozhodli zhotoviť lode, vydlabané z jedného kusu dreva⁴, vyzbrojili sa na more a spustošili celú Thessáliu⁵ a ostrovy okolo nej, a Helladu⁶, ako aj Kykladské ostrovy⁷ a celú Acháju⁸, Epiros⁹ a väčšiu časť Ilýrie¹⁰ a časť Ázie¹¹. Potom keď vyludnili, ako sa hovorí, množstvo miest a provincií, títo sa jednomyselne rozhodli zaútočiť aj proti nášmu Krista milujúcemu mestu¹² a zničiť ho tak ako ostatné.

(180) Potom, keď sa jednomyselne dohodli na takomto pláne, a keď prihotovili ohromný počet lodí vydlabaných z jedného kmeňa stromu, rozložili tábor na pobre-

ží. Avšak ostatné nesčíselné množstvo (*Slovanov*) na východe, severe a západe zo všetkých strán obkolesilo toto Bohom ochraňované mesto. So sebou mali na súši svoje rodiny spolu s ich bohatstvom, pretože po dobytí mesta sa v ňom hodlali usadiť.

(181) Vtedy sa preliali potoky slz a bolo počuť náreky všetkého mestského obyvateľstva. Ľudia sa triasli od strachu len na základe chýrov o strašných pustošeniach miest a mnohorakých zabíjaniach a plieneniach, takže medzi sebou začali viesť reči o neodvratnej záhube. Okrem toho obyvateľom nezostali žiadne plavidlá – nebolo ich ani v blízkych oblastiach, ani na ochranu vstupu do mestského prístavu. Ešte väčší strach nahnali obyvateľom mesta utečenci – zajatí kresťania, ktorí z vlastnej skúsenosti vedeli o krutosti ich vojska – – –

(182) Boh ale neopovrhol modlitbami svojho vskutku oddaného služobníka a nášho ochrancu a mučeníka Demetria¹³ a počas tohto obliehania uskutočnil prvý zo svojich zázrakov. Keď sa celý národ Slovanov usporiadal do šíku, aby podľa dohody ihneď zaútočil na hradbu, Slovania, ktorí boli na lodiach, sa rozhodli pokryť svoje plavidlá zvrchu doskami a takzvanými kožami¹⁴, aby chránili plavidlá pri útoku na hradbu pred obrancami, ktorí by na nich mohli vrhať kamene a iné prostriedky z mestských hradieb. Prvým z nebies zoslaným zázrakom bol strach, ktorý na nepriateľov zoslal náš mučeník Demetrios. Vďaka nemu sa nepriatelia nepriblížili k mestu priamo, ale objavili sa pri členitom pobreží (kde sa nachádzal nejaký prístav), na mieste, ktoré sa oddávna nazývalo Kellarion¹⁵, a tam sa rozhodli zostrojiť tieto zariadenia. Počas zaujatia barbarov zmienenou činnosťou sa obyvatelia mesta trochu osmelili, pretože si mohli na chvíľu oddýchnuť.

(183) (*Obrancovia Solúna*) si pripravili v prístave¹⁶ nejaké základy z dreva, na ktorých zhotovili ochranu pre reťaz (rovnako tak, ako sa stehná pokrývajú plátovým železom). Niektoré z nich mali zaostrené koly v tvare (*písmena*) X, iné zasa klíny v tvare meča, ktoré vystupovali z brvien. Za nimi pri vchode do prístavu boli upevnené transportné lode na prevážanie dreva, ktoré sa nazývajú kyboie¹⁷, spojené navzájom kotvami, pričom bol ponechaný priechod v prípade boja.¹⁸

(184) Obrancovia vtedy vykopali aj priekopu pri preslávenom chráme prečistej Bohorodičky¹⁹, ktorý sa nachádza v prístave, nakoľko uvedené miesto nemalo nijakú hradbu, ako je všetkým známe. Pripravili nástrahy s ohnutými klincami a tajne ich prikryli zemou a malým množstvom dosák, tak, aby tieto pasce nebolo vidieť, a aby do nich padli nepriatelia snažiaci sa uskutočniť útok. Taktiež na móle, ktoré nebolo vtedy opevnené, obrancovia postavili stenu z dosák a brvien dosahujúcu úroveň hrudníka, a takisto učinili aj ostatné obranné opatrenia.²⁰ Nakoniec, keď obrancovia vložili všetku nádej v Boha a ochrancu mesta Demetria, prejavili svoje odhodlanie a povzbudzovali slabších duchom v očakávaní boja.

(185) Tak prešli tri dni. Slovanské lode sa každý deň plavili vo vzdialenosti dvoch míľ²¹ od hradby a skúmali ľahko prístupné miesta, kde by mohli rozrušiť slabé miesta

opevnenia. Na štvrtý deň s východom slnka všetci barbari vydali v jednom okamihu bojový pokrik a zo všetkých strán napadli mestské hradby: jedni vrhali kamene z vyhotovených katapultov, druhí prisúvali rebríky k hradbe, tretí priniesli oheň k bráne, štvrtí posielali na hradby strely podobné snežným oblakom. A bolo div divúci vidieť toľké množstvo striel a kameňov, ktoré zatienili lúče slnka – – –

(186) Keď sa uskutočnil tento silný útok, barbari, čo boli zdatní v plávaní, a ešte chrabrejší v útočení, sa rýchlo priblížili na lodiach k miestam, ktoré si vyhládli. Jedni priplávali k veži západne od Cirkevného prístavu²², kde boli nevelké vráta, druhí zasa k neopevnenému miestu, kde sa nachádzala priekopa a nástrahy zo skrytých ostňov, nazývaných tylami.²³ Jedni dúfali, že dokážu preraziť cez toto miesto, keďže nevedeli o týchto nástrahách, druhí sa nazdávali, že ľahšie bude rozbiť spomínanú bránu a cez ňu uskutočniť vpád do mesta.

(188) Vtedy mnohí jasne videli v bielom rúchu (*nášho nebeského*) obrancu Demetria, presláveného mučeníka, ktorý miluje svoju vlasť. Najskôr obišiel hradbu, a potom šiel po mori ako po súši. Videli to nielen mnohí kresťania, ale aj nevinné deti židov v mestskej štvrti Brochthonov.²⁴

(189) Mučeník následne spôsobil, že spomínané slovanské lode sa prestali usporiadane pohybovať²⁵ a začali sa navzájom zrážať, takže niektoré sa prevrátili a Slovania z nich vypadli. Ak sa niektorí z nich chceli zachrániť na druhom člne, po uchopení ho prevrátili aj spolu s posádkou do mora. Nakoniec osádky člnov porúbali mečmi ruky tých, ktorí sa k nim naťahovali, jeden bil druhého mečom po hlave, ďalší bodal iného kopijou, a každý sa staral len o vlastnú spásu, nemysliac na ostatných.

(190) A keď ďalší útočníci spadli a uviazli v zmienených skrytých nástrahách, a lode barbarov prirazili kvôli silnému vetru k brehu a nemohli sa odtiaľ dostať, začali smelí obyvatelia mesta uskutočňovať výpady. Iní obrancovia otvorili malú bránu²⁶, cez ktorú sa nepriatelia chceli dostať do mesta, a dosiahli tam víťazstvo s pomocou mučeníka.

(191) A bolo vtedy vidieť more, celé potriesnené barbarskou krvou na spôsob záhuby egyptského faraóna.²⁷ V tom čase sa prejavilo milosrdenstvo Boha. Hoci ešte nenastal čas, kedy začína duť vietor – lebo bola (*iba*) druhá hodina (*dňa*)²⁸ – zrazu zadul protivietor, a zostávajúce lode barbarov sa nemohli vrátiť naspäť: jedny ledva ušli na východ a druhé na západ. More vyvrhlo k hradbám a na breh množstvo tiel mŕtvych barbarov. Nakoniec naši ťažkoodenci prešli po celom pobreží a stínali hlavy nepriateľom a rozostavení na suchozemskej strane hradieb ich ukazovali barbarom. Slovanskí námorníci, ktorí sa zachránili, hovorili, že Boh im zoslal záhubu prostredníctvom mučeníka. A keďže ničoho nedosiahli, s hanbou ušli vo veľkom zármutku, zahodiac množstvo zbraní a koristi.

(193) Je vhodné zmieniť sa aj o ďalšom neobyčajným zázraku. Keď sa veliteľ týchto Slovanov menom Chatzon²⁹ chcel podľa zvyklosti dozvedieť prostredníctvom veš-

tbý, či môže vojsť do nášho Bohom ochraňovaného mesta, dostal síce kladnú odpoveď, ale bez toho, že by sa mu zjavilo, akým spôsobom k tejto udalosti dôjde. Vďaka proctvu teda prechovával dobrú nádej a s drzosťou urýchlil svoj útok. Ale ten, kto mení časy a roky, zničil úmysly nepriateľov, pretože ho vydal občanom mesta živého stá zajatca, u vyššie spomenutej malej brány. Niektorí z predstavených nášho mesta ho skryli u seba v nádeji na výkupné a kvôli zištným cieľom. Ale aj v tomto prípade nás spasil úmysel Krista milujúceho mučeníka, pretože ženy, oduševnené mužskou odvahou, vytiahli Chatzona z domu, kde sa skrýval, a vláčili ho po meste, až kým ho neukameňovali. Takýmto spôsobom Chatzon prijal smrť hodnú jeho nepriateľských úmyslov.

O vojne kagana

(196) Po útoku vojska Slovanov, teda Chatzona, o čom sme už hovorili, a po ľahkej a pravdivej záhube, ktorú im spôsobil mučeník, Slovania utrpeli (*ďalší*) úder, pretože náš spasiteľ a ochranca Demetrios vyslobodil z ich rúk zajatcov, ktorí utiekli do nášho Bohom spaseného mesta. A tak sa Slovania rozhnevali nielen kvôli tomu, že stratili sluhov, ale aj preto, lebo prebehlíci so sebou priniesli časť ulúpenej koristi.

A tu začali Slovania vo veľkom nešťastí premýšľať a keď zhromaždili množstvo darov, poslali ich po vyslancoch ku kaganovi Avarov.³⁰ Za preukázanú pomoc vo vojne kaganovi prisľúbili odovzdať ešte väčšiu korisť, akú predpokladali získať (*ako verili*) v našom meste. Nakoľko mesto obklúčili zo všetkých strán a kaganovi sľúbili ľahký zisk okrem iného aj preto, že spustošili a vylúdnili všetky mestá a oblasti, ktoré od neho záviseli. V ich obklúčení sa nachádzalo už len toto mesto, po tom ako prijalo všetkých utečencov z dunajských oblastí Panónie, Dácie, Dardánie a ostatných provincií a miest.

(198) A tak sa spomínaný kagan Avarov ochotne poponáhľal splniť prosbu Slovanov. Vzal všetky barbarské kmene vo vnútri svojej ríše spolu so všetkými Slovanmi, Bulharmi a mnohopočetnými národmi a po uplynutí dvoch rokov³¹ zaútočil proti nášmu mestu. Vystrojil vybranú jazdu a tajne ju vyslal s úmyslom, aby čo najrýchlejšie a neočakávane zaútočila na mesto a zajala alebo zničila vojsko v jeho okolí a čakala spomínaného kagana a jeho vojsko, ktoré so sebou prinášalo rôzne bojové zariadenia, zhotovené za účelom zničenia našej vlasti.

(199) S takými úmyslami a takýmto spôsobom sa vyzbrojil celý barbarský svet, a o piatej hodine³² sa neočakávane zo všetkých strán objavila jazda, odetá v železe.³³ Keďže obyvatelia mesta útok neočakávali a boli všetci na žatve, jedných zabili, druhých vzali do zajatia spolu s množstvom dobytky a všakovakého náradia určeného pre žatevné práce.

(200) Keď sa nakoniec obyvatelia mesta dozvedeli o hroziacom neočakávanom útoku barbarov, zachvátila ich úzkosť, pretože nemali síl k odporu, a tak sa navzá-

jom povzbudzovali slovami. Utečenci z Naissu³⁴ a Serdiky³⁵, ktorí zakúsili ich obliehanie pri svojich hradbách³⁶, hovorili s plačom: „Ušli sme odtiaľ a prišli do tohto mesta, aby sme umreli s vami, lebo úder jedného z ich kameňov prebije hradbu“.

(201) Vyššie spomenutý otec náš a biskup Ján³⁷ nás ale nabádal, aby sme nepodliehali bezradnosti, ale skôr sa vyzbrojili všetkým potrebným, a nezostávali v zármutku a žiali, lež vložili nádej v Boha a mučeníka. Takýmito slovami a podobným spôsobom vyzýval otec (*biskup*) obyvateľov mesta ku smelosti svojim dohováráním a napomínaním, a spolu s nimi stál na hradbe v čase, keď sa chystali k odporu.

(202) Za niekoľko dní oblahol hradbu tohto mesta, ktorú chránil mučeník, sám kagan Avarov spolu s ostatným vojskom, teda Bulharmi a všetkými spomínanými národmi na spôsob snežného víchra. Keď obkolesil celé mesto, videli sme všade len hlavy, a zem nemohla zniesť údery ich útoku a vody z vodovodov, blízkych riek alebo studní nestačili k uhaseniu smädu nepriateľov a ich zvierat.

(203) Vtedy obyvatelia mesta uvideli nevídané množstvo barbarov, úplne odevých do železa a všade postavené katapulty dvíhajúce sa k nebesiam, ktoré výškou presahovali cimburia vnútornej hradby. Jedni pripravovali takzvané korytnačky z prútia a koží³⁸, druhí – pri bránach baranov z ohromných kmeňov a otáčavých kolies³⁹, tretí – ozrutné drevené veže⁴⁰, presahujúce výškou mestské hradby, na vrchu ktorých boli ozbrojení silní mladíci, štvrtí zatĺkali takzvané horpeky⁴¹, piati prisúvali rebríky na kolesách, šiesti pripravovali zápalné prostriedky. Keď to obyvatelia mesta videli, zachvátilo ich nevýslovné nešťastie a hovorili: „Ak Boh zachránil mesto od prechádzajúcich obliehaní, neveríme, že nás spasí pred týmto útokom, lebo nikdy nikto nevidel, aby také množstvo barbarov napadlo mesto.“ Také a mnohé iné veci hovorili najmä ľudia, ktorí sa nevyznali vo vojenskom remesle.

(206) Ján nabádal obyvateľov mesta, aby ostali dôstojnými pred Bohom a postavili sa za vlasť, sväté chrámy a vieru a vzdorovali barbarom. A keď sa začal útok a katapulty začali odvádzať metať nie kamene, ale hory a vrchy, vtedy jeden z obrancov mesta, ktorí sa nachádzali v katapulte, oduševnený Bohom, napísal na malý kamienok meno sv. Demetria a vrhol ho, vykriknuc: „V mene Boha a svätého Demetria.“ Len čo bol kameň vypustený, v tom istom okamihu barbari vrhli oproti trojnásobne väčší balvan. Po vzájomnom strete s našou skalou sa tento obrátil nazad a napokon oba padli do vnútra barbarského katapultu a usmrtili tých, čo ho obsluhovali spolu s ich veliteľom.

(207) Po takomto zázraku, keď už nastúpilo poludnie, sa nečakane odohralo silné zemetrasenie, takže všetok ľud mesta zvolal: „Bože zmiluj sa.“ Keď ale vojsko barbarov uvidelo, že sa celá hradba zrútila, osmelilo sa k útoku na mesto. Po tom ako sa priblížili, však uvideli, že hradba stojí tak ako predtým. Biskup na základe tohto znamenia usúdil, že Boh sa ujal mesta prostredníctvom svojho mučeníka.

(208) Našli sa však aj takí, ktorí videli ešte viac: niektoré z vypustených striel barbarov vošli do hradby na spôsob oblaku opereným koncom, zatiaľ čo železná časť sa obrátila smerom k nepriateľom. A, hľa, od tých čias sa biskup⁴² presvedčil vďaka zmätku, ktorý sa odohral počas zemetrasenia, o milosti Boha voči mestu. Barbari zostali vystrašení a obyvatelia mesta preukázali ešte väčšiu odvahu proti nepriateľom, hoci niektorí malodušní zostávali v beznádeji, pretože z nijakej strany neočakávali pomoc.

(209) A vtedy Spasiteľ utláčaných a Prístav v búrke vykonal zázrak. Počas útoku barbarov prichádzalo každý deň nevedno odkiaľ bez prestávky množstvo lodí vezúcich chlieb a ďalšie zásoby, takže celý prístav a celá pobrežná časť mesta sa zaplnila týmito korábmí. Námorníci na nich vedeli zaobchádzať s katapultmi a využili aj ďalšie bojové prostriedky. Barbari ale hovorili, že obyvatelia mesta poslali lode v noci (*na more*), aby sa cez deň ukázalo, že tieto prichádzajú zvonku. A kapitáni lodí rozprávali o božom zázraku, že ich sem nasmeroval nejaký neznámy hodnostár, v ktorom spoznali spasiteľa vlasti Demetria, pretože vetry boli priaznivé pre plavbu.

(210) Nikto nevedel o takomto silnom útoku barbarov na mesto, dokonca ani ten, ktorému sa podarilo chopiť žezla vlády.⁴³ On ale poslal do mesta eparcha Chariana⁴⁴, ktorý nevedel nič o spomínanom útoku nepriateľov, pokiaľ neprišiel do prístavu tohto Bohom spaseného mesta. Keď sa dozvedel o všetkých okolnostiach a nesmiernom strachu, kvôli ktorému sa vojaci trasú aj od najmenšieho záchvevu, padol na kolená v chráme Demetria, spasiteľa mesta, vyzbrojil sa a spolu so všetkými mužmi vystúpil na hradbu.

(211) Obliehacie zariadenia, ktoré pripravil protivník, nakoniec postihlo zničenie. Niektoré z nich sa stali nepoužiteľnými, a to kvôli aktivite obrancov, iné zase kvôli zásahu mučeníka, ako je všetkým dobre známe. Nepriatelia prihotovili drevenú vežu, ktorú považovali za najstrašnejšiu a najdesivejšiu, vyzbrojili ju a pokúsili sa prisunúť k hradbe. Vďaka božiemu rozhodnutiu sa počas jej posúvania sama od seba zlomila vo vnútri súčiastka, ktorá spájala konštrukciu, takže všetci vojaci vo vnútri veže zahynuli. A keď sa iní nepriatelia s korytnačkami priblížili k hradbe, obrancovia nadvihovali korytnačky pomocou pálok, ktoré mali ostré v tvare radlice.⁴⁵ Potom ako ich spustili zvrchu, nadvihovali korytnačky, takže nepriateľov vo vnútri už nechránilo nič pred strelami obrancov z hradieb. Preto spočiatku vystrašení obyvatelia mesta vzhliadali s posmechom na bojové prostriedky nepriateľov.

(212) Keď ale nakoniec barbari uvideli márnosť svojich snažení, navrhli, že odídu po získaní výkupného, v opačnom prípade hodľali pokračovať v útoku. Ich veliteľ – kagan sa vtedy rozzúril do krajnosti, lebo obyvatelia mesta ním úplne pohrdali. Zachvátený hnevom nariadil spáliť všetky sväté chrámy v okolí mesta a takisto zapálil všetky domy na predmestiach. Hrozil, že odtiaľ neodíde, ale k našej záhube privlečie proti mestu množstvo druhých spojeneckých národov.

(213) Medzitým prešlo tridsaťtri dní od začiatku tohto neprerušného obliehania. Na základe žiadosti barbarov sa všetci obyvatelia spoločne rozhodli odovzdať výkupné, aby barbari upustili od drzého útoku proti nám. A keď takýmto spôsobom uzavreli mier, barbari ušli do miest svojho prebývania.

(214) Po uzavretí mieru barbari prichádzali bez strachu, ku hradbám a odovzdávali zajatcov, predávajúc ich lacno spolu s rôznymi vecami určenými na výmenu. Priznali, že mesto spasil Boh, a že v čase zemetrasenia sa odohral zázrak s hradbami, i to, že ich zbrane nedokázali nič zmôcť proti moci svätého (*Demetria*).

Preložil a opoznámkoval Martin Hurbanič.

Edícia: grécky text *Miracula Sancti Demetrii*, ed.: Lemerle, P.: *Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*. I. Paris 1979.

Literatúra:

HURBANIČ, Martin: *Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach*. Byzantinoslovaca / Monographiae 1. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2009; tenže *História a mýtus. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v legendách*. Byzantinoslovaca / Monographiae 2. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2010.

* * *

- 1 Solúnsky arcibiskup Ioannes (Ján) zastával úrad v prvej polovici 7. storočia
- 2 Útok Slovanov na Solún, o ktorom pojednáva prameň, sa nedá presne datovať. Podľa väčšiny zainteresovaných bádateľov sa odohral niekedy medzi rokmi 615 a 622.
- 3 Slované kmene, ktoré v tom čase sídlili v blízkosti Solúna. Po prvýkrát sa v byzantských prameňoch stretávame s diferencovanejším obrazom slovanských útočníkov. Vo všeobecnosti sa predpokladá, že išlo o kmene, ktorých etnogenéza sa dotvárala v novom prostredí počas balkánskych migrácií. Niektorí historici ale upozornili na neslovanský pôvod väčšiny zmienovaných názvov. Azda najďalej zašiel harvardský historik a filológ Omeljan Pritsak, ktorý tieto pomenovania odvodzuje z iránsko-hunských nárečí a nehovorí o kmeňoch, ale o ozbrojených bandách mužov, pre ktorých sa vojna a lúpež stali dlhodobým spôsobom obživy.
- 4 Tieto plavidlá, nazývané v byzantských prameňoch monoxylmi, boli tradičným dopravným prostriedkom Slovanov. Nevieme presne, o aké typy monoxylvov v tomto prípade išlo. Doposiaľ odkryté archeologické nálezy týchto člnov v Európe i ostatnom svete sa od seba podstatne líšia dĺžkou i kapacitou. Slované člny však museli byť aspoň čiastočne vybavené pre plavbu na otvorenom mori. Nerušené pirátstvo vo východnom Stredomorí nenarazilo na nijaký odpor zo strany byzantskej flotily.
- 5 Thessália – oblasť v centrálnom Grécku.
- 6 Hellas – Grécko. Uvedený názov sa v tomto období používal na označenie centrálného Grécka spolu s polostrovom Peloponéz.
- 7 Súostrovia v Egejskom mori. Slovanovia začali v tomto období podnikáť námorné útoky aj na iné ostrovy v Egejskom mori, z ktorých sa osobitne spomína Kréta.
- 8 Rímska provincia pokrývajúca územie Peloponézu a južnej časti kontinentálneho Grécka.
- 9 Epiros (latinsky Epirus) – historická oblasť a až do začiatku 7. storočia rímska a byzantská provincia (Epirus Vetus). V súčasnosti oblasť v dnešnom severovýchodnom Grécku a južnom Albánsku.

- 10 Ilýria, Illyricum je názov administratívnej oblasti Rímskej ríše, ktorá pokrývala oblasti väčšiny západného a centrálného Balkánu. V období, kedy sa odohrával útok Slovanov na Solún, toto mesto predstavovalo centrum provincie (prefektúry) východnej Ilýrie, ktoré sa ďalej členilo na diecézy Dáciu a Macedóniu.
- 11 Autor má zrejme na mysli západné pobrežie Malej Ázie.
- 12 Solúnu.
- 13 Svätý Demetrios – slávny patrón Solúna.
- 14 Podľa zvyklosti sa rôzne typy obliehacích zariadení pokrývali v tomto období čerstvo zarezaným kožami zvierat, ktoré ich chránili pred zapálením.
- 15 Kellarion bol jedným z dvoch menších prístavov Solúna. Nachádzal sa na východ od vtedajšieho mesta pri dnešnej solúnskej Bielej veži.
- 16 Išlo o hlavný prístav Solúna, založený cisárom Konštantínom Veľkým v juhozápadnej časti mesta.
- 17 Latinsky cybea, veľká nákladná loď známa už z klasickej antiky.
- 18 Solúnski obrancovia sa takto pripravili na útok slovanských lodí do nechráneného prístavu. Pri vstupe do neho vytvorili akúsi dvojité zátarasu. Prvú líniu zjavne tvorila reťaz, ktorou prehradili slovanským lodiam vstup do prístavu. Z textu nie je ale jasné, čo mali predstavovať základy z dreva. Išlo snád' o akési bóje, na ktoré sa pravdepodobne upevňovala reťaz. Z opisu sa dá usudzovať, že obrancovia pokryli drevenú konštrukciu železnými pásmi a obkolesili ju zašpicatenými kolmi, ktoré mali zabrániť, aby Slovania reťaz presekli. Druhú líniu obrany tvorili transportné lode, ktoré boli navzájom zviazané. Pod termínom priechod mal autor na mysli pravdepodobne to, že námorníci na spojených lodiach vytvorili akúsi drevenú platformu, ktorá spájala okraj prístavu s protitlahlým mólom.
- 19 Kostol sv. Bohorodičky sa nachádzal v priestore hlavného mestského prístavu.
- 20 Mólo hlavného solúnskeho prístavu bolo v tom čase neopevnené a tak museli obrancovia narýchlo vybudovať drevenú palisádu, ktorá by Slovanom zabránila vo vylodení z tejto časti. Palisáda nadväzovala na už zmienené zátarasu z reťaze a transportných lodí.
- 21 Takzvaná grécka míľa zodpovedala 1574,16 metrom. Slovanské lode sa teda plavili zhruba tri kilometre od morských hradieb Solúna.
- 22 Ide o druhý zo spomínaných malých solúnskych prístavov. V byzantských prameňoch sa uvádza pod názvom Ekklesiastike skala (Cirkevný prístav, doslovne Cirkevné schodisko), ktoré sa nachádzalo v juhovýchodnom cípe mesta na mieste starého rímskeho prístavu.
- 23 Sporný termín. Niektorí ho dávajú do súvislosti s lat. termínom talea (palica so zatŕčenými klincami).
- 24 Zrejme židovská štvrť Solúna, ktorú nie je možné spoľahlivo identifikovať. Samotný grécky termín brochthos znamená hrdlo.
- 25 Pôvodne jednotný šik slovanských lodí sa rozpadol pravdepodobne v dôsledku silného vetra a vlnobitia. Monoxylly sa vzájomne začali zrážať a prevracáť, takže v nastávajúcej panike sa utopili mnohí Slovania.
- 26 Zrejme v priestore Cirkevného prístavu.
- 27 Autor prirovnáva skazu nepriateľov k slávnemu zázraku počas prechodu Izraelitov cez Červené more.
- 28 Byzantský deň sa začínal 6 hodinou ráno. Podľa toho sa udalosť odohrala o 8 hodine.
- 29 Meno Chatzon je gréckym prepisom pôvodného mena, ktorého podobu nepoznáme. Pôvodne sa vodca Slovanov mohol volať Chotun, ale aj Chotimír, no nie sú vylúčené ani iné varianty.
- 30 Zachované správy až doposiaľ nehovorili nič o podiele Avarov na celkovom plienení Balkánu v počiatkoch Herakleiovej vlády. Sporadické byzantské, západné i orientálne pramene hovoria len o útokoch Slovanov, a to predovšetkým v západnej časti Balkánu, ktorá bola oddávna cieľom ich koristníckych nájazdov. Dokonca aj súčasník opisovaných udalostí byzantský vzdelanec Georgios Pisides uvádza, že v tomto čase boli hlavným nebezpečenstvom na Balkáne „slovanskí vlci“, zatiaľ čo Skýti (Avari) síce predstavovali hrozbu, no v tom čase s Byzanciou zachovávali oficiálne mier. Avarov v tom čase pravdepodobne viedol mladší syn kagana Bajana, ktorý roku 626 uskutočnil aj rozsiahly útok na byzantské hlavné mesto Konštantínopol.
- 31 Ani tento útok na Solún nie je možné spoľahlivo datovať. Prekladateľ sa spolu s ďalšími bádateľmi prikláňa k roku 618.
- 32 Autor textu má zrejme na mysli piatu hodinu dňa, ktorá zodpovedá jedenástej hodine dopoludnia. Z textu sa však nedá určiť ani približný dátum tohto útoku.

- 33 Podobne ako pri predchádzajúcich výpravách, aj tentoraz tvorila hlavnú údernú silu kagana ťažká jazda. Podľa druhu výzbroje a panciera sa radí k stredoázijsko-perzskému typu. Avarskí ťažkoodenci neboli jednoliatou, ale vnútorne odstupňovanou kastou, ktorá sa členila podľa hodností. Aj podľa byzantskej vojenskej príručky (*Strategikon Maurikia*) Avari využívali výhody ochranného panciera. Autor príručky použil pri opise avarskej výzbroje termín *zaba*, teda pojem, aký sa v byzantských prameňoch objavuje v relatívne krátkom období medzi 6. a 7. storočím. Ide o slovo, ktoré do Byzancie preniklo z Perzie, kde označovalo krúžkové brnenie perzskej ťažkej jazdy. Zvyškové čiastočky krúžkového panciera sa u Avarov našli v sporadických nálezoch v ženských a detských hrobách najmä z mladšieho obdobia kaganátu.
- 34 Naissos – dnes Niš v Srbsku.
- 35 Serdika – dnes Sofia v Bulharsku.
- 36 Z kontextu prameňa je zrejmé, že utečenci mali na mysli vojsko avarskeho kagana, ktorého súčasťou boli aj rôzne skupiny Slovanov, Bulharov a pravdepodobne aj časti germánskych Gepidov. Od nástupu byzantského cisára Herakleia na trón roku 610 udržiavali Avari s Byzantskou ríšou mier. Od roku 615 sa však Byzancia ocitla vo vážnej kríze po porážkach od Peržanov a okupácie blízkovýchodných provincií. Tieto straty spôsobili veľké finančné problémy, ktoré viedli k radikálnemu obmedzeniu výdavov štátnej administratívy. Avari možno nedostali každoročný tribút, alebo chceli využiť slabosť Byzantskej ríše a požadovali jeho zvýšenie. Pravdepodobne roku 615 avarský kagan vypovedal mier a zahájil ofenzívu proti pevnostiam v juhovýchodnej časti byzantského Balkánu. Táto oblasť bola oddávna tradičným terčom avarských útokov. Tentoraz však kaganovo vojsko napadlo aj doposiaľ nedotknuté kľúčové oporné body na hlavnej transbalkánskej trase, ktorá viedla ku Konštantínopolu. Avari dobyli mestá Naissus (Niš) a Serdiku (Sofia) a možno aj ďalšie mestá a pevnosti. Bližšie podrobnosti o týchto útokoch nepoznáme, avšak podľa náleзов posledných mincí mohli mestá padnúť niekedy po roku 615. Aj z tohto dôvodu kagan pravdepodobne najskôr odmietol prosbu Slovanov k spoločnej akcii na Solún. Jeho priority boli zjavne inde – v blízkosti hlavných byzantských ciest, no najmä v oblasti východnej Trácie, ktorej rovinatý terén umožňoval nomádskej jazde rýchly presun a plienenie.
- 37 Ioannes (Ján) solúnsky arcibiskup
- 38 Korytnačky grécky *chelonai* boli mobilné prístrešky, ktoré chránili útočníkov proti strelám, kameňom a zápalným látkam vysielaným z hradieb. Pod týmto termínom majú starší latinskí autori ako Flavius Vegetius na mysli ochranné kryty zhotovené z dosiek a trámov, ktoré boli pokryté surovými kožami. Popisované zariadenia v sebe ukrývali trám, ktorý slúžil buď na rozbíjanie hradieb (*baran*), alebo na vytrhávanie kusov muriva z hradby (*kosák*). Vegetius ďalej rozoznával aj ochranné prístrešky zvané *vineae*, resp. *causiae*, ktoré sa zhotovovali z ľahších trámov, prúteného pletiva a surových koží. Tieto kryty slúžili na to, aby sa útočníci mohli bezpečne priblížiť k hradbám a strelbou zaháňať obrancov z *cimburia*. Ochranu však mohli využiť aj na to, aby sa pokúsili podkopať, alebo inak narušiť základy muriva pomocou príslušných nástrojov. Podľa Vegetia sa tieto ochranné prístrešky zvykli spájať do jedného radu a následne prisúvať k okrajom hradby. Podobné zariadenia – pod názvom *spalion* popisuje v prvej polovici 6. storočia byzantský historik Agathias. Podľa neho šlo o konštrukcie so strechou, ktoré sa splietali z prútov a zvrchu prikrývali kožami. Aj Agathias udáva, že tieto kryty využívali vojaci k bezpečnému priblíženiu sa k hradbám a následnému podkopávaniu a narušaniu základov muriva.
- 39 Baranidlá sa používali na rozbíjanie mestských brán.
- 40 Obliehacie veže obdobia byzantsko-avarskej konfrontácie rozhodne nedosahovali mohutné rozmery antických predchodkýň. Veže sa prisúvali do čo najväčšej blízkosti hradieb. Útočníci, ktorí sa na nich nachádzali, mali za cieľ zabiť, alebo aspoň zahnať svojou paľbou obrancov z *cimburia* a potom obsadiť nechránené pozície protivníka.
- 41 Koly určené na obliehanie. Ich použitie nie je doposiaľ jasné.
- 42 Autor ho označuje na tomto mieste klasickým gréckym termínom *proedros* (predsedajúci, predseda).
- 43 Autor textu má na mysli byzantského cisára Herakleia (610 – 641).
- 44 Zrejme išlo o nového správcu byzantskej administratívnej provincie – prefektúry východnej Ilýrie, ktorej centrom bol práve Solún.
- 45 Takýto postup by nasvedčoval, že korytnačky sa naozaj splietali z ľahkých prútených materiálov.

Theofylaktos Simokattes sa narodil na konci 6. storočia v Egypte pravdepodobne v Alexandrii a tu získal aj dobré vzdelanie. Potom žil v Konštantínopoli, kde v dobe vlády cisára Herakleia (610 – 641) zastával vysoké štátne funkcie. Tu napísal svoje hlavné dielo *Oikumeniké historia*, v latinčine známe ako *Theophylacti Simocattae historiae*, čiže Svetové dejiny. Zaznamenal v ňom obdobie vlády cisára Mauríka (582 – 602). Nebol síce priamym svedkom opisovaných udalostí, keďže písal na konci 20. a v 30. rokoch 7. storočia, Mal však prístup k dôležitým štátnym dokumentom a o mnohých udalostiach sa dozvedel od priamych účastníkov týchto udalostí. Okrem toho čerpal z diela Menandra Protektora (pozri dokument č. 33), Jána z Epifaneje a zrejme aj Euagria Scholastika. Až na niektoré omyly v chronológii je Theofylaktos spoľahlivým a hodnoverným autorom.

I, 3. Keď už som teraz začal tkať osnovu histórie, budem písať o vojnách s barbarmi. Predovšetkým sa zmienim o výprave proti Avarom, pretože oné udalosti sú najbližšie tomu, čo som uviedol, a rozprávať po poriadku je najpríhodnejšie. Nebolo veru málo toho, čoho sa Avari smelo odvážili.

Avari sú Huni a sídli pri Dunaji. Je to najvierolomnejší a najnenásytnejší zo všetkých kočovných kmeňov. Zmocnili sa veľmi veľkého mesta a poslali poslov k cisárovi Mauríkiovi. To mesto sa menovalo Sirmium¹ a bolo široko ďaleko slávne, hovorilo sa o ňom a spievalo u Rimanov sídliačich v Európe. Dobyli ho krátko predtým, než Mauríkios spolu s purpurovým rúchom vzal na seba starosť o Rím a než (za)sadol na cisársky trón. Ako sa to stalo, to jasne vyložil známy spisovateľ Menandros – – –

Keď teda Sirmium padlo Hunom do rúk, došlo k vyjednávaniu o tom, aby nepriateľstvo bolo zmierlivo ukončené a aby sa múdro poradili o mieri. Zmluva bola pre Rimanov potupná. Veď po dovŕšení tak veľkej pohromy podobne ako rozhodcovia pri závodoch venujú skvelé dary ako odmenu za slávny čin, slúbili, že dajú barbarom každý rok osemdesiat tisíc zlatých v rozmanitom tovare, v striebre a v rôznych odevoch.

Zmluva však nevydržala dlhšie ako dva roky. Kagan, tak mu vravia Huni, sa totiž správal k Rimanom spupne. Skôr ako bol mier porušený, donieslo sa k nemu, že u Rimanov sú chovaní tvorovia veľmi nápadní svojou veľkosťou a vzhľadom tela. Požiadal preto cisára, aby mu umožnil pozrieť sa na nich. Cisár rýchlo uspokojil jeho túžbu po poznaní, umožnil mu vidieť slona a poslal mu na ukážku najskvelejšie zo zvierat chovaných na jeho dvore. Len čo sa kagan na slona, na to indické zviera, po-

zrel, okamžite ukončil prehliadku a nariadil poslať ho späť cisárovi. Nemôžem povedať, či to bolo z prekvapenia nad tým divom, alebo z opovrhnutia. Keby som to vedel, nezatajil by som to.

Obťažoval cisára aj žiadosťou, aby mu poslal umelecky zhotovené zlaté lôžko. Tak vysoko ho vynieslo, že vtedy bol na vrchole šťastia. Cisár dal ten dar vyrobiť kráľovsky a poslal mu ho. Kagana jeho pýcha vyniesla ešte vyššie, ako by ho cisár urazil nedôstojným darom, a poslal mu s ešte väčšou nadutosťou zlaté lôžko späť ako niečo bezcenného a ošklivého. Navyiac žiadal, aby mu Rimania odvádzali k oným osemdesiatim tisícom zlatých každoročne ešte ďalších dvadsaťtisíc. Keď to cisár znášal s nelúbstou, kagan pohrdol zmluvou a prísahy pustil do vetra.

4. Chopil sa polnice, priateľky vojny, zhromaždil vojenské sily a znenazdajky sa zmocnil mesta Singedonu², ktoré bolo neohradené a nemalo žiadne prostriedky k vojenskej obrane, pretože mier spôsobil, že sa nad Tráciou rozprestierala bezstarostnosť. Mier totiž nedbá na opatrnosť a nemyslí na budúcnosť. Väčšina obyvateľov sa zdržovala mimo mesta, pretože ich k tomu nútila žatva. Bolo totiž leto a oni zberali obilie, aby mali z čoho žiť. Pri mestských bránach sa strhla urputná bitka, padlo tam mnoho Avarov, takže ich víťazstvo bolo také, ktorému sa hovorí Kadmovo. Vyplienili tiež mnoho iných miest v susedstve, tam to šlo veľmi ľahko a bez námahy, pretože pohroma prišla nepozorovane a nečakane. Zmocnili sa Augusty (*pri ústí Ogosty do Dunaja*) a Biminakia (*Čair pri Kostolaci*), to sú významné mestá v Ilýrii, a hneď nato sa utáborili. Obklúčili Anchialos (*pri Burgase*) a vyplienili okolité dediny. Nepoškodili vraj dom postavený nad teplým prameňom. Dostala sa k nám správa, že sa tam kúpali kaganove ženy a že si v kúpeľoch ako odmenu za kúpanie vyžiadali, aby kúpeľná budova nebola zničená. Tvrdí sa, že tieto pramene, i keď sú malé, sú pre kúpajúcich dobrom a sú prospešné ich zdraviu.

O tri mesiace neskôr poslali Rimania ku kaganovi vyslancov, aby protestovali proti vojne. Jedným z nich bol Elpidios, senátor, ktorý pred časom spravoval Sicíliu ako prétor. U Rimanov to nie je nedôležitý úrad. Spolu s ním vyslali i Komentiola³, významného príslušníka cisárskej telesnej stráže, ktorému hovoria latinsky scribo.

Obaja teda prišli do Anchiala ku kaganovi a žiadali dodržiavanie zmluvy, ako im bolo uložené. Kagan sa v páchaní krívd ani trochu nemiernil, naopak ešte sa veľmi naduto vyhrážal, že strhne takzvané Dlhé hradby. Elpidios v reči trochu ustupoval a podriaďoval sa tak jeho spupnosti, avšak Komentiolos hrdo ukazoval ušľachtilosť svojho jazyka, chránil slobodu rímskeho práva, ako by strážil v lôžku nepoškvrnenosť mravnej ženy a nedovoľoval, aby bola skazená kupliarskym lichotením, a prehovoril pred kaganom a zhromaždenými najväznejšími Avarmi takto:

5. „Rimania verili, že ctíš otcovských bohov a že máš v úcte soľ – záruku všetkých prísah, že zo seba nestrasieš zmluvy potvrdené podávaním pravice ani že násilne neporušíš mier, ale že si budeš pamätať mnohé cisárove dary a rímske priateľstvo, že ni-

kdy nezabudneš na dobrodenia preukázané tvojim predkom a na našu pohostinnosť voči nim a že tiež nedovolíš, aby iní ľudia, ktorí sú tvojimi poddanými, ubližovali Rimanom. Patrí sa totiž, aby vládcovia boli rozumnejší než tí, ktorí ich poslúchajú, a aby boli ako rozumnejší označovaní: o koľko ich prevyšujú svojou mocou, o toľko nad nimi musia vynikať i cnosťou. Preto Rimania pre priateľstvo vzišlé z mieru zabúdajú na tebou skôr spáchané strašné veci, pustili z hlavy početné utrpené krivdy, a pretože ľudskosťou vynikajú nad všetky ostatné národy, nesiahli z túžby po pomste ku zbraniam, vzdali sa odplaty a vysoko postavili pokoj do budúcnosti dosiahnutý za cenu dávnejších spupne spáchaných bezpráví.

Ak vôbec neberieš ohľad na ušľachtilosť, ak oko spravodlivosti je slepé a nohy prozreteľnosti kulhajú, takže nie sú schopné dať spravodlivú odplatu hodnú tvojho života, ak tvojim bohom je tvoja chůtka, ženúca sa vpred podľa ľubovôle, Rimania nezabudnú na tvoju statočnosť, ale pripraví proti tebe vojnu ďaleko najväčšiu a spôsobí veľké preliatie krvi. Vojna je im totiž milšia ako mier, ak nepriateľ nemá mier rád. Čo kedy v minulosti bolo na svete slávnejšie ako Rimania bojujúci za slávu, vlasť, deti? Veď ak tí najobyčajnejší vtáci statočne bojujú a zúrivo sa bijú, aby neboli druhými porazení alebo aby pred nimi nemuseli ustúpiť, ako si podľa teba budú počínať ľudia, k tomu ešte Rimania, národ najbojovnejší a ríša najznamenitejšia? Nie je ľahké pohádzať touto ríšou, azda len v jej začiatkoch. Nebuď teda domýšľavý na svoje zlé a vierolomné konanie, ktorého si sa do dnešného dňa dopustil. Možno snáď chváliť hrdosť na správne činy, avšak vypínať sa pre špatnosť, to nemožno nazvať slávou, ale pýchou. Pred nedávnom si vykonal veľké činy plné nečestnosti. Avšak sila Rimanov je preveľká, preveľká je cisárova starostlivosť, preveľké sú pomocné zbory poskytované našimi poddanými, preveľká je váha našich peňazí a naše náboženské obrady sú medzi všetkými národmi na svete najzbožnejšie, a preto tiež najúčinnnejšie. Ty si nechcel nič iné než vytrhnúť proti tomu s vojskom a nestaral si sa, ako to dopadne.

Akú vážnosť získaš svojmu menu u svojich susedov, ak budeš nespravodlivý k Rimanom? Aká záruka spoľahlivosti ti zostane? Urážaš svojich bohov, porušuješ prísahy, rušíš zmluvy, ubližuješ svojim dobrodincom. Nepresvedčujú ťa úctyhodné dary. Nechaj nás žiť v pokoji. Nemeň to, čo ti prospieva, za zlé jednanie a nepokúšaj sa ublížiť tomu, kto sa proti tebe neprevinil ničím iným, než že je tvojím susedom. Váž si našu rímsku pôdu viac než svoju dôstojnosť! Tá ti bola spásou, tá ťa vzala do svojho náručia, keď si bol vyhnancom, dovolila ti usídlieť sa, hoci si bol cudzinec a privandrovalec, keď bol tvoj oddiel oddelený a odtrhnutý od východu a tvojho otcovského kmeňa.

Netrhaj krásne puto pohostinnosti, a bude sa hovoriť o tvojej láske k ľuďom, ty ktorý o tom budeš počuť, naučíš mať v ošklivosti bezbožnosť ako príčinu zla. Ak máš rád peniaze, sú už pre teba u Rimanov pripravené, lebo je to národ milujúci pocty a ich pokladom je prajúca štedrosť. Máš tiež krajinu rozkladajúcu sa do šírky a dĺžky, takže sa obyvateľstvo nikdy nemusí tiesniť a mať nedostatok prostriedkov.

Vráť sa teda do svojej krajiny, ktorú ti Rimania darovali, a nevyvádžaj vojsko cez hranice. Ani prudko dujúci vietor neublíži totiž silnému nebotyčnému stromu, ktorý má bujné lístie, pevný kmeň a silné korene a poskytuje bohatý tieň, ktorý živia ročné obdobia a voda, nech už ho zavražuje jarčekom alebo zalieva a napája zhora. Tí, ktorí svojvoľne prekročia hranice svojej krajiny, neskoro zmúdrejú zaslúženým trestom, až nebudú môcť zniesť hanbu odpornejšiu než samo utrpenie.“

6. Keď skončili tieto dôrazné výčitky, v kaganovi vzkypela krv a prebudila v ňom veľký hnev, celá tvár mu sčervenela zlosťou, oči mu zožltli plameňom zúrivosti, skrátka celým svojím vzhľadom dával najavo, že poslov nebude šetriť. Vysoko zdvihol obočie, takže sa skoro dotklo čela. Reč priviedla Komentiola do veľmi veľkého nebezpečenstva, pretože kagan nebral ohľad na povinnú úctu voči vyslancom a zneuctil Komentiola putami, vo vedení mu dal zovrieť nohy do klady a nariadil strhnúť vyslancov stan. To znamenalo, že niekomu hrozí podľa miestneho zákona trest smrti. Nasledujúceho dňa sa kaganov hnev ukludnil, najmocnejší z predákov dohovárali kniežatú presvedčivými rečami, aby neurčoval pre Komentiola trest smrti, a prehovárali ho, aby sa uspokojil s tým, že vyslanca potrestal uvrhnutím do pút. Kagan súhlasil a takto potupených poslal ich späť k cisárovi – bola im udelená milosť, v ktorú už nedúfali.

Nasledujúceho roku (*roku 584*) bol znovu vybraný Elpidios a poslaný k Avarom ako vyslanec. Keď prišiel ku kaganovi, žiadal, aby bol spolu s ním poslaný k cisárovi kaganov vyslanec – mala byť obnovená zmluva a k dohodnutej čiastke malo byť pridaných ďalších dvadsaťtisíc zlatých. Kagan s touto žiadosťou súhlasil a poslal s Elpidiom k cisárovi Targitia, váženého v avarskom kmeni.

Obaja prišli k cisárovi a bolo zjednané a dohovorené, že Rimania pridajú k oným osemdesiatim tisícom ďalších dvadsaťtisíc, a ak tak nespravia, že budú mať vojnu. Zdalo sa, že zmluva je obnovená, a vojna bola ukončená prímerím. Po krátkej dobe sa však blahodarný čas mieru pokazil a Avari znova začali bojovať s Rimanmi, nie síce otvorene, ale akosi zločinnejšie a záľudnejšie.

7. Slovania vytiahli na vojenskú výpravu a obsadili veľkú časť rímskeho územia až k takzvaným Dlhým hradbám. Rútili sa vpred v tesnom šíku, zovretí sa vrhali na všetko, čo videli, spôsobili strašné prelievanie krvi. Cisár dostal strach a umiestnil stráže na dlhé hradby, všetko vojsko, ktoré mal pri sebe, vyviedol z mesta a rozostavil ho v jeho blízkosti, aby z neho urobil najznamenitejšiu hradbu okolo mesta.

Vtedy dostal Komentiolos hodnosť prefekta, čo je významný úrad, vytiahol do Trácie a Slovanov zahnal. Prišiel i k rieke Erginias⁴, zaútočil nečakane s veľkou silou na Slovanov a mnoho ich pobil. Cisár ho za to okamžite menoval stratégom, poslal ho znova do poľa a udelil mu čestnú velitelskú hodnosť prézensa. Potom, ako postupovalo leto, Komentiolos zhromaždil rímsku brannú moc a tiahol k Adrianopolu (*Edirne*). Stretol sa s Ardagastom⁵, ktorý so sebou mal množstvo Slovanov, vzácnych zajatcov a skvelú korisť. Po prenocovaní sa ráno priblížil k pevnosti Ansinon (*pri*

Edirne) a výborne bojoval s barbarmi. Nepriateľské vojsko bolo odrazené, zahnané na útek a vytlačené z celej Astiky (*severozápadne od Edirne*). Pre zajatcov bol onen deň vďaka rímskej statočnosti radostný. Veliteľ zanôtil víťazný paján a vztýčil víťazné znamenia.

8. Začiatkom jesene barbari opäť nedodržali zmluvu a zjavne porušili zväzok v zbrani. Bez zdráhania poviem príčinu.

Bol jeden Skýt, volal sa Bookolabras. Keby snád' niekto chcel vedieť presný význam toho mena, ihneď mu ho preložíť do nášho jazyka. Preložené zo skýťčiny znamená mág, to isté čo kňaz. Ten sa odvážil k činu v tej dobe nebezpečnému. Súložil s jednou z kaganových žien. Zlákaný krátkou rozkošou zaplietol sa do veľkých osídlení smrti. Báľ sa, že jeho hanebný čin vyjde najavo a usvedčenie mu spôsobí strašnú bolesť, preto prehovoril sedem zo svojich poddaných Gepidov a ušiel s nimi k svojmu otcovskému kmeňu. Gepidi sú Huni, sídliaci na východe v susedstve Peržanov, pre mnohých sú známejší pod menom Turci.

Prepravil sa teda cez Dunaj, dostal sa k mestu Libidinov, bol zajatý jedným z rímskych veliteľov ustanovených k stráženiu Dunaja a povedal mu o svojom rode, o svojich dávných záľubách a o vášni, ktorá ho zahnila na útek. Pretože jeho rozprávanie o ťažkostiach, ktoré ho postihli, vyzeralo hodnoverne, poslal ho veliteľ k cisárovi. Usudzovalo sa, že toto bola príčina, prečo bola zmluva s Rimanmi roztrhaná.

Začala vojna – ale to ešte prišiel Targitios do cisárskeho mesta ako vyslanec, aby vybral každoročný poplatok, ktorý zmluva kaganovi zaistovala. Cisára to dosť rozhnevalo, a nie neprávom, keď si pomyslel, ako veľmi ho Avari podvádzajú, keď Targitios vyžaduje každoročný poplatok, výkupné za mier, a kagan mier nezachováva, ale plieni Európu a pustoší mestá. Targitios bol teda vyhostený na ostrov Chalkitis (*v Marmarskom mori*) a šesť mesiacov držaný v tuhej väzbe, do takej miery vzplanul cisár hnevom, veď vyslancovi dokonca hrozil smrťou.

Kaganovi ľudia týrali susedov Skýtov a Mýzov, dobyli mnoho miest, Rateriu (*Arčar*), Bononiu (*Vidin*), Akys (*Vidovgrad*), Dorostolon (*Silistra*), Zaldapu (*severozápadne od Dobniča*), Panassu (*juhozápadne od Varny pri Gozdove*), Markianopolis (*Devnja, západne od Varny*) a Tropaion (*Adamclisi v rumunskej Dobrudži*). Táto činnosť mu spôsobila mnoho ťažkostí, lebo získať tieto mestá ho stálo veľa potu a starostí, hoci mu veľmi pomáhalo, že prichádzal s celou vojenskou mocou, čo je väčšinou neprekonateľnou prekážkou nedbalosti. Cisár povzbudil stratéga Komentiola a poveril ho vrchným velením nad celým vojskom.

VI, 2. Nasledujúceho dňa zajali cisárovi strážcovia troch mužov z národa Slovanov, neozbrojených žiadnou železnou zbraňou ani iným vojenským nástrojom. Jediné, čo so sebou mali, boli gitary, nič iného neniesli. Cisár sa ich vypytoval, z ktorého sú národa, kde bývajú a aký je dôvod ich príchodu do rímskych končín. Oni mu povedali, že sú Slovania, že obývajú končiny pri západnom oceáne⁶ a že tam poslal

kagan poslov s mnohými darmi pre náčelníkov kmeňa, aby ich získal za spojencov. Predáci dary prijali, avšak pomoc mu odopreli, že vraj to je pre nich obťažné, pretože cesta k nim je dlhá. Oni, dnešní zajatci Rimanov, vraj boli poslaní ku kaganovi, aby obhájili toto rozhodnutie. Na ceste vraj strávili pätnásť mesiacov. Kagan zabudol na zákon chrániaci poslov a rozhodol sa zabrániť im v návrate.

Počuli vraj, že Rimania sú najslávnejší, pokiaľ ide o bohatstvo a ľudskosť, a preto vraj využili vhodnú príležitosť a vydali sa do Trácie. Gitary vraj so sebou nesú preto, že nevedia používať zbraň, lebo ich krajina nepozná železo a poskytuje im preto život v mieri a bez sváru, a hrajú na lýru preto, že sa nenaučili trubiť na poľnicu. Právom sa vraj domnievajú, že pre tých, ktorým je vojna neznáma, sa omnoho viac hodí cvičiť sa v hudbe. Cisár si ten národ kvôli týmto slovám obľúbil, považoval ich za hodných toho, aby boli jeho hosťami, hoci sa k nemu dostali od barbarov, obdivoval ich urastené telá a mohutné údy a poslal ich do Herakleie⁷.

3. Kagan žiadal cisára o zvýšenie dohodnutých poplatkov. Keď cisár neposkytol barbarovým rečiam sluch, kagan okamžite zahájil vojnu. Nariadil Slovanom postaviť množstvo člnov, aby mal na čom prepraviť vojsko cez Dunaj.

4. Obyvatelia Singedonu častými prepadmi ničili prácu Slovanov a spaľovali vyrobené lode. Barbari preto Singedon obľahli. Mesto sa dostalo na pokraj skazy a malo len chabú nádej na záchranu. Siedmeho dňa kagan rozkázal barbarom, aby ukončili obliehanie a prišli k nemu. Keď to barbari počuli, opustili mesto a odniesli so sebou dvetisíc zlatých dareíkov⁸, zlatom zdobený stôl a slávnostný odev. Kagan prešiel päť parasangov⁹ do Sirmia a Slovanom dal za úlohu stavať lode, aby sa mohol prepraviť cez rieku Sávu. Ponáhlal sa s výpravou. Oni podľa rozkazu poskytli loďstvo, to dokázal spôsobiť strach z dosadených dozorcov. Keď už boli člny pre barbara hotové a po ruke, barbari sa prepravili cez rieku v susedstve. Kagan oddelil časť vojska a dal jej rozkaz rýchlo tiahnuť dopredu a naháňať svojím príchodom Rimanom strach. Piateho dňa sa dostal k Bononii.

Cisár menoval stratégom v Európe Priska¹⁰ a podriadil mu narýchlo zobrahané vojsko. Priskos ustanovil svojím zástupcom Salbiana, dal mu tisíc jazdcov a rozkázal mu, aby obsadil opevnenie. Salbianos teda zatarasil priesmyky z Prokliany (*medzi Panassou a Anchialom*), postavil tam tábor a prenocoval tam. Piateho dňa vykročil z opevnenia a stretol sa s postupujúcimi barbarmi. Keď poznal, že vojsko, ktorému velí, nemá dosť síl k boju, stiahol sa opäť do bezpečia za opevnenie. Barbari pritiahli k priesmykom, narazili však na prekážku v ďalšom postupe, lebo rímske vojsko bolo utáborené oproti nim a bránilo im v pohyboch. Medzi Rimanmi a barbarmi sa strhla prudká bitka. Bojovalo sa celý deň, mnoho barbarov padlo a nakoniec mal prevahu rímsky veliteľ. Počas prvej nočnej hliadky sa barbarské vojsko vrátilo ku kaganovi a hlásilo mu výsledok zrážky. Ráno poslal kagan do boja Samura s osemtisíc jazdcami. Rimania sa nezľakli prichádzajúceho množstva a udatne bojovali. Keď barbari

podliehali, zbral kagan všetky svoje sily a pritiahol do boja. Salbianos bol zdesený množstvom nespočetných branných síl, počas druhej nočnej hliadky opustil priesmyk a vrátil sa k Priskovi.

5. Kagan strávil tri dni na mieste pred opevnením, štvrtého dňa zistil, že Rimania utiekli. Piateho dňa na úsvite sa vydal na cestu a prešiel obtiažnym priesmykom. Tretieho dňa došiel do miesta zvaného Sabulente Kanalion (*severne od Burgasu*) a odtiaľ odišiel do Anchialu. Keď z Anchialu odchádzal, dostal sa ku chrámu Alexandra mučeníka a pre nič za nič ho vydal napospas hltavému ohňu. O tri míle ďalej narazil na vojakov, ktorých poslal rímsky veliteľ na prieskum. Barbar ich zajal a mučením vypočúval, aby zistil, aký bol ich cieľ. Vypytovanie na dôvod ich cesty mu pohlo žľachou, lebo sa nemohol dozvedieť čistú pravdu, pretože ho pripravovali o čas zavádzajúcimi rečami.

Po piatich dňoch premiestnil tábor k Driziperám (*pri Büyükkaristirane*) a pokúšal sa mesto dobyť. Pretože sa jeho obyvatelia statočne bránili, nechal barbar siedmeho dňa postaviť obliehacie stroje. V meste vznikol strašný zmätok, pretože nádeje obliehaných na záchranu boli rozkolísané, avšak predstierali, že sa ničoho neboja. Otvorili brány

dokorán, sebavedome vykrikovali, že opovrhujú ochranou mestských hradieb a že budú s nepriateľmi bojovať za rovnakých podmienok, lenže sa chystali k boju len slovami a posunkami, avšak vydesení strachom z mesta nevyšli. Božská prozreteľnosť však odvieďla barbarské vojsko od obliehania. Kaganovi sa totiž za pravého poludnia zdalo, že vidí nespočetné rímske oddiely, ako sa tlačia na seba a vychádzajú z mesta, rýchle pochodujú na rovinu a len horia túžbou po boji a po smrti na bojovom poli. Kagan sa okamžite rozhodol pre útek, hoci protivníci boli len zdanie, preludy zraku a mámenie zmyslov.

Piateho dňa sa kagan dostal do Peirinthu – Rimania mu hovorili Herakleia (*Marmaraereglisi*). Keď Priskos nečakane zbadal barbarské vojsko, neodkladal útok. Zrazil sa s kaganovými vojakmi, avšak neuplynula ani hodina a ukázal nepriateľom chrbát, pretože nemohol zniesť bojový nápor tak početného vojska. Rímsky veliteľ odtiahol s pechotou do Didymoteicha (*medzi Corlu a Marmaraereglisi*). Potom prišiel do Tzurulla (*Corlu*) a mestské hradby sa stali ochranou jeho vojska. Barbarské vojsko mesto obklúčilo a dôrazne Priska obliehalo. Keď sa to cisár dozvedel, bol sklúčený a mal strach, ako to dopadne a správa o tej udalosti ho preveľmi zdesila.

Štvrtého dňa prišiel na vtipný nápad. Dal si zavolať jedného z telesných strážcov a rozkázal mu, že sa má nechať dobrovoľne zajať barbarmi a povedať im, že nesie Priskovi list od cisára, aby barbari považovali list za bohom zoslaný dar, aby na vlastné uši počuli jeho obsah a, vystrašení a oklamaní ním, aby sa s vojskom vrátili domov. V liste bolo napísané toto:

„Priskovi, najvznešenejšiemu stratégovi tráckych armád. Pokus bezbožných barbarov vôbec nezmiatol našu zbožnosť, naopak spôsobil, že nám bude ešte viac ležať

na srdci ich zničenie. Nech si tvoja vznešenosť uvedomí, že kagan nešťastne a s hanbou a stratiac mnohých zo svojich odtiahne do svojej krajiny, ktorú mu určia Rimania. Preto tvoja vznešenosť spolu s najšťastnejším vojskom odolá v meste Tzurullu a spôsobí, že tí prekliatí Avari budú blúdiť dookola. Poslali sme totiž po mori lode s vojskom, aby napadlo ich rodiny a všetkých vzalo do zajatia, a tak bude ten prekliaty avarský náčelník donútený odtiahnuť s hanbou a s veľkou škodou z našej ríše do svojej krajiny.“ Ten falošný listonosič jednal podľa rozkazu, siedmeho dňa bol zajatý barbarmi a bez zdráhania odovzdal cisárov list. Kagan prostredníctvom tlmočníka poznal vo svojom jazyku, čo v ňom bolo uvedené, a bol jeho slovami oklamáný. Dostal veľký strach, uzavrel s Priskom zmluvu, vzal si od neho malé množstvo zlata a odtiahol s najväčším ponáhlením do svojej krajiny. Klam bol tak presvedčivý, že s veľkou silou barbara odlákal.

6. Pretože už jeseň prechádzala v zimu, cisár rozpustil vojsko a vrátil sa do Byzantia. Rimania, ktorým vojna skončila, sa rozptýlili po Trácii a hľadali si obživu po dedinách. Keď prichádzala jar (roku 594), poslal cisár Priska k Dunaju, aby slovanským kmeňom zabránil preplávať rieku a aby Slovania, hoci neradi, ušetrili Tráciu od strachu. Cisár Priskovi hovoril, že barbari nikdy nebudú pokojní, ak Rimania nebudú čo najstarostlivejšie strážiť Dunaj. A tak Priskos prevzal velenie jazdy a Genzonovi cisár prikázal, aby velil pechote.

V polovici jari bolo rímske vojsko zhromaždené pri Heraklei. Po týždni vrchný veliteľ nariadil mesto opustiť, vykonal prehliadku spojeneckých oddielov a sčítania celého vojska a vyplatil pravidelnú splátku žoldu. Potom odtiahol a po štvordennom pochode došiel k Driziperám. Na tom mieste strávil pätnásť dní a dvadsaťdňovým pochodom došiel k Dorostolu.

Keď sa kagan dozvedel o rímskej výprave, posla k Priskovi vyslancov. Keď vyslanci prišli k Priskovi, barbar Koch začal takto hovoriť:

„Bohovia, čo je to? Ľudia, ktorých vlastnosťou bolo počínať si zbožne, sú teraz ochotní jednať bezbožne. Rimania porušili mier, ustanovenie zmluvy nie je dodržané, platnosť dohody potvrdená soľou bola zrušená, preč je úcta k vernosti, prísaha potvrdzujúca mier bola pošliapaná. Dunaj vidí javisko nepriateľstva, vidí tábor, vidí v zbroji Priska, ktorý bol nedávno družbom mieru medzi Avarmi a Rimanmi.

Cisár, dopúšťaš sa bezprávia, keď bezbožne a úskočne chystáš vojnu. Nie je to hodné cisára, o čo sa pokúšaš, nie je to vladárske zmýšľanie, je to lupičský úmysel, je to konanie preklínané ľuďom. Buď odlož ozdobu koruny, alebo nenič česť svojej moci. Vy ste naučili barbarov ničomnosti. My by sme nepoznali porušovanie zmlúv, keby sme vo vás nenašli učiteľov lži. Vojna nepoznala, že by ste sa správali pokojne, a oko mieru vás neuviedlo nebojovných. Keď vedieš vojnu, si nespravodlivý, keď uzatváraš mier, spôsobuješ ťažkosti. Kedy sa ti bude môcť

veriť, že miluješ pokoj bez vojny? Veliteľ, maj v úcte našu včerajšiu ľudskosť! Nechali sme vás nažive ako budúcich priateľov, nie nepriateľov.

Ó ľudskosť, ktorá nám s bolesťou privádzaš na svet zármutok a nebezpečenstvo! Tí, ktorí nám vďačia za svoju záchranu, odplácajú sa nám teraz opakom. Je vedená vojna proti nám i proti bohom, lebo je obliehaná tvrdza prísah, lepšie je týrané horším, lešť má slobodu prejavu, lži sa zveruje vláda, spupnosť vytiahla do poľa pred očami všetkých. Ak sa teda, veliteľ, zahanbíš a uznáš svoju chybu, bude hanba tvojím jediným trestom. Ak nie, bude tvojou učiteľkou zmena osudu privádzajúca spolu s pohromami ľútosť ako trest.“

Po skončení tejto reči, ktorá na vojakov ťažko doľahla, dal Priskos tým barbarským opovážlivým slovám odpustenie. Na drzosť vôbec neodpovedal a prehlásil, že vojna bola zahájená proti Slovanom. Vojna s Gétmi nenarušuje zmluvy a dohody s Avarmi.

7. Dvanásteho dňa sa veliteľ prepravil na postavených lodiach cez rieku. Keď počul, že Ardagastos vyviedol z domova množstvo Slovanov za korisťou, za hlbokej noci sa vypravil proti nemu.

Ardagasta prebudil veľký hluk, rozlúčil sa so snovými vidinami, vyskočil na koňa a utiekol. Natrafil na Rimanov, zoskočil z koňa a pustil sa do boja zblízka. Pretože nemohol protivníkom odolávať, dal sa na útek neschodnými miestami. Ardagastos unikol peši, pretože na to bol od prírody zvyknutý. Keď ho prenasledovala nepriazeň šťastia, schoval sa v dutine mohutného stromu. Bol by padol prenasledovateľom do rúk ako veľmi vítaná korisť, keby ho nebola zachránila rieka. Preplával ju a vyviazol z nebezpečenstva.

Rimania pobili mečom mnoho Slovanov. Spustošili Ardagastovu krajinu, zajatcom dali na krk drevené jarmá a dopravili ich do Byzantia. Priskos zaviniel neklud vo vojsku. Snažil sa totiž poslať prvý diel koristi cisárovi, druhý staršiemu cisárovmu synovi a zvyšok ostatnému potomstvu. Týmto spôsobom zabezpečoval majetkom množstvo cisárových synov. Keď bolo takto rímske vojsko poškodené odopretou korisťou, došlo k násilium a zavládol nepokoj. Veliteľ ľutoval svoje predchádzajúce jednanie, zamietol ho a zvíťazili uňho iné úvahy. Preto ešte za šera zvolal dôstojníkov svojho vojska a pokúsil sa presvedčiť ich prekrucovaním pravdy, že sa včerajšieho dňa nedopustili ničoho, za čo by sa musel hanbiť. Keď dôstojníci jednomyselne jeho reč schválili, zbehli sa ku stratégovi radoví vojaci a on k nim takto prehovoril ich materčinou:

„Muži, priatelia, vojaci a spojenci, statoční v boji, avšak neskúsení v zmätkoch, ak venujete mojim slovám pozornosť a budete mať dobrú vôľu pochopiť, začnem s napomínaním. Možno že sa vás moje slová trochu dotknú, až budem naprávať, čo je vo vašich mravoch pokrivené. Veď i tu je pre veliteľov krásne nič nezamĺčať zo strachu pred stratou priateľstva. Prečo ste proti mne včera a predvčerom vytiahli nerozvážne

a príliš spurne ako do vojny? Zarmútil som vás, keď som vašu korisť poslal cisárovi. Pociťovali ste bolesť z toho, že sú ukazované dôkazy vášho víťazstva. Kdekto sa hnevval na veliteľov, že rozdelili odmeny a trofeje mestu, cisárovi a národu. A koho iného budete môcť ukázať ako svedkov svojich statočných činov? Kto bude divákom vašich námah? Kde ukážeme s hrdosťou záznamy našej slávy? Ako, kde, kedy a komu ohlásime svoju statočnosť? Lebo ak budete vy sami svedkami toho, čo bolo získané, vaša námaha nenájde vieru, vaše šťastie nebude zachytené, znamenania víťazstva budú

bájkou, krásne vyzdobené záruky rozprávania nebudú stále, pretože reči bude chýbať presvedčivosť, ktorá bude na rozpakoch.

Nebudete vy, ktorí premýšľate o smrti a ktorí ste si vybrali ako svoj cieľ všetko znieť a všetko vykonať, pohrdáť korisťou, aby ste miesto nej získali náklonnosť? Nebude sa od vás požadovať korisť, aby ste boli vychvaľovaní potleskom? Prečo zotročujete svoje duše lakomstvom vy, ktorí túžite uvrhnúť do otroctva nepriateľov a vykúpujete si víťazstvá nasadzovaním života? Láska k majetku nedokáže položiť základ ku sláve ani žiadostivosť za peniazmi udržať úsilie o chválu. Buď teda zanechajte jedno z toho, alebo neporušujte zákony vojny.“

8. Ešte v dobe, keď veliteľ vypúšťal prúd reči a rímskym jazykom hovoril ako Themistokles, vzniesol sa k nebu potlesk vojakov a nevôľa sa zmenila na náklonnosť, tupenie na chválu, posmech na velebenie. Všetko sa menilo a prevracalo. Sila jazyka dokáže rozkazovať i prirodzenosti, dávať zákony nutnosti, duševné hnutie odvádzať inam, meniť osudy, všetko pretvárať a formovať a robiť poslušným. Akonáhle Priskos svojou rečou dosiahol, čo chcel, poslal cisárovi výťažok námah, zveril korisť tristo vojakom a ich veliteľom urobil Tatimera. Tatimer sa vydal na cestu do Byzantia a šiesteho dňa sa stretol so Slovanmi a dostal sa do nečakaného nebezpečenstva. Keď napoludnie kľudne a bezstarostne odpočívali a kone sa popásali na tráve, prepadli ich barbari. Rozľahol sa krik, a pretože Rimania boli bez koní,

Tatimer odbehol kúsok dopredu až k samým nepriateľom a dostal sa na okraj skazy. Pretože nemohol znieť boj čelom proti čelu, obrátil sa na útek, a hoci rany, ktorými bol zasiahnutý, neboli vážne, predsa len namáhavo unikol záhube. Rímski pešiaci prišli na pomoc, Tatimera zachránili a dali sa do boja so Slovanmi. Po tuhom zápase Rimania nad Slovanmi zvíťazili, mnoho ich pobili, päťdesiat ich zajali a vrátili sa do tábora. Zachránili tak korisť pred Slovanmi. Tatimer sa vyliečil z rán a s veľmi vzácnou korisťou došiel do Byzantia. Cisár mal radosť z toho, čo sa stalo, a strávil noc bdením v najväčšom chráme mesta. Potom spolu s obyvateľstvom vykonal prosebné modlitby a modlil sa k Bohu, aby mu dal ešte skvelejšie víťazstvá.

Vojvodca Priskos poslal druhého dňa dopredu pátračov a nezistil v tých končinách nepriateľov. Rozkázal preto taxiarchovi Alexandrovi, aby ráno tiahol cez rieku Helibakias¹¹ (*Ialomita*). Alexandros prekročil susediacu rieku a narazil na Slovanov. Akonáhle barbari zbadali nepriateľa, rozutekali sa do blízkych močiarov a lesov. Ri-

mania sa ich pokúsili zajať. Keď zapadli do bahna, dostali sa do nešťastia, ktorému nebolo možné uniknúť. Bolo by tam zahynulo celé vojsko, keby ich Alexandros nebol rýchlo z močiarov vyviedol. Potom Alexandros Slovanov obklúčil a pokúšal sa ich zničiť ohňom, avšak plamene oslabené vlhkom zhasínali. A vôbec celý ten podnik priniesol Alexandrovi málo cti. Nakoniec akýsi muž z kmeňa Gepidov, ktorý bol kedysi vychovaný v kresťanskom náboženstve, prebehol od barbarov k Rimanom a ukázal im, kadiaľ by sa dostali dovnútra. Rimania ovládli prístupy a barbarov premošli. Alexandros vypočúval zajatcov mučením, odkiaľ pochádzajú. Barbari ako by nemali rozum, nič si nerobili z toho, či pri mučení zomrú, a znášali bolesť spôsobovanú mukami, ako by postihovala cudzie telá.

9. Gepid prezradil všetko, podrobne vyrozprával každú maličkosť a tvrdil, že barbari podliehajú akémusi Musokiovi, ktorému dávajú vo svojom jazyku meno kráľ, a tento Musokios že býva tridsať parasangov odtiaľ, zajatcov že vyslal, aby pátrali po rímskom vojsku, lebo počul o pohrome, ktorá nedávno postihla Ardagasta. Gepid nabádal Rimanov, aby vyťahli s celým vojskom a nečakaným útokom barbara zajali. Alexandros vzal barbarov a šiel k Priskovi, a ten ich dal usmrtiť.

Onen Gepid bol privedený ku stratégovi, vyložil mu zámery barbarov a radil mu, aby sa do barbarského kráľa pustil. Zaručoval sa, že sa mu podarí ho oklamať. Priskos to vypočul s potešením, zahrnul prebehlíka skvelými darmi a veľkými sľubmi a poslal ho, aby kráľa oklamal.

Gepid prišiel k Musokiovi a žiadal ho o väčšie množstvo člnov, aby mohol previesť Ardagastových ľudí, ktorí sa dostali do nešťastia. Musokios považoval za zisk to, čo mu bolo nahovorené, aby ho oklamalo, a dal člny, aby Gepid zachránil Ardagastových ľudí. A tak Gepid dostal stopäťdesiat lodiek a tridsať veslárov a prepravil sa s nimi na druhý breh rieky, ktorú tamojší ľudia nazývajú Paspirios (*asi prítok Ialomity*). Ako bolo dohodnuté, Priskos sa ráno vydal na cestu. Gepid oklamal zhromaždených, uprostred noci prišiel za rímskym vrchným veliteľom a vyžiadal si od neho sto vojakov, aby s ich pomocou pobil barbarov na prieskume. Veliteľ zveril oddiel majúci tristo mužov taxiarchovi Alexandrovi. Keď sa rímski vojaci priblížili k rieke Paspirios, Gepid skryl Alexandra v zálohe. Keď nastala noc, opití barbari boli ponorení do hlbokého spánku. Gepid skrýval svoj úmysel, že ich chce pobiť, počas tretej nočnej hliadky sa trochu vzdialil, a keď sa dostal k miestu, kde čakal Alexandros v zálohe, vyviedol ho odtiaľ. Viedol potom Rimanov k rieke Pascharios, dohodovil s nimi znamenie a zamieril k barbarom. Barbari boli ešte pohrúžení do spánku, a tu dal Gepid Alexandrovi znamenie avarskou piesňou. Alexandros ich jedným razom pripravil o spánok i o život. Keď sa zmocnil člnov, poslal poslov k vrchnému veliteľovi a žiadal o posilu k útoku.

Priskos rozdelil tritisíc vojakov do člnov, prepravil sa s nimi cez Paspirios a uprostred noci začal útočiť. Barbarský kráľ bol opitý a opitosť ho stála život. Toho

dňa usporiadal totiž smútočnú slávnosť za zosnulého brata, ako je u nich zvykom. A tak vznikol veľký strach: kráľ padol živý do zajatia. Počas celej noci sa Rimania topili v krvi. Keď svitalo, veliteľ ukončil vraždenie. O tretej hodine dennej prepravil vojsko i s korisťou späť cez rieku.

Tieto udalosti veľmi posilnili sebavedomie Rimanov, tí sa dali do hýrenia a opili sa. Dobré výsledky, ktorých dosiahli, si svojou opitnosťou pokazili, zanedbali strážnu službu, ktorej Rimania obyčajne hovoria svojím jazykom skulka. Porazení sa dali dokopy a oplátili Rimanom útok. Oplátka by bola horšia ako pohroma, ktorú predtým sami utrpeli, keby ich nebol Genzon obklúčil pechotou a bitku nevyhral. Ráno dal Priskos veliteľa stráži naraziť na kôl a niektorých radových vojakov strašne zbičovať.

11. Cisár potom zosadil vrchného veliteľa a veliteľom rímskeho vojska ustanovil svojho brata Petra. Priskos to ešte nevedel. Zhromaždil vojsko a prepravil ho cez rieku, lebo nemohol znieť, že zostávajú v barbarskej krajine. Báł sa totiž, aby proti ním znenazdania nevystúpili barbari a oni sa nestali ich korisťou.

Keď kagan počul o odchode Rimanov, veľmi sa čudoval. Potom poslal k Priskovi vyslancov, lebo chcel zistiť príčinu. Priskos ho pravdepodobne znejúcimi rečami klamal, ako mohol. Po troch dňoch dostal Priskos hlásenie, že sa kagan chce pokúsiť o prepadnutie rímskych branných síl a že už Slovanom nariadil, aby prešli cez Dunaj. Naozaj sa rozčuľoval a hneval na prílišné úspechy rímskeho vojska. Targitios a barbarští predáci kaganovi dohovárali, aby nevedol vojnu – hovorili mu, že sa na Rimanov hnevá neprávom.

Priskos poslal hrdo ku kaganovi vyslancov, muža šikovného a bystrého menom Theodoros, povolaním bol lekár a jazykom slobodný človek. Barbar kagan spyšnel svojím šťastím a nosil hlavu vysoko, vyhlasoval, že je pánom všetkých národov a že kam až slnko dosiahne svojimi lúčmi, nie je nikto, kto by sa mu mohol postaviť. Vyslancov dobre znalý minulosti krotil barbarovo vychvaľovanie rôznymi príkladmi. Nie je nevhodné povedať i tieto príklady z dejín. Povedal mu toto: „Vypočuj si, kagan, jeden múdry starý príbeh.“ Keď tento začiatok vzbudil barbarovu pozornosť, rozprávanie bez prekážky pokračovalo.

„Rozpráva sa, že žil akýsi Sesostris, šťastný a veľmi vznešený kráľ Egypta. Stará povество tvrdí, že oplýval bohatstvom a jeho moc že bola nepremožiteľná. Sesostris vraj na to bol až nepričetne pyšný, takže jazdil na voze zhotovenom zo zlata a vykladanom drahokamami a nezapriahol do neho kone ani oslov, ale porazených kráľov, a tak Sesostritov povoz ťahali po námestí nešťastní králi.

Egyptský kráľ nedokázal vo svojom šťastí zachovávať mieru, ale často sa verejne posmieval nešťastiu porazených. Jeden zo zapriahnutých kráľov vraj nechcel pri veľkom a významnom sviatku, kedy sa zišlo veľké množstvo Egyptanov, voz ťahať a často vraj sa obracal dozadu a pozoroval otáčanie kolies. Voz bol ťahaný nerovnomerne, pretože zapriahnutí neťahali jednotne, a preto povedal egyptský kráľ tomu,

kto sa tak často obzeral: „Človeče, prečo obraciaš svoj pohľad dozadu? Prečo pozoruješ kolesá? Kam by si chcel odísť?“ A on vraj Sesostritovi veľmi filozoficky odpovedal: „Divím sa otáčaniu kolies. Ich pohyb nie je rovnaký. Časť, ktorá bola vynesená do výšky, hneď zasa klesá k zemi, a naopak dohora ide to, čo sa otočilo dolu.“ Keď to Sesostris počul, naučil sa nebyť pyšný, nariadil, aby králi boli vypriahnutí a ťahanie aby bolo zverené oslom. Nech ti to je poučením, kagan. Nič nie je menej spoľahlivé ako šťastie.“

Kagan sa podivil miernosti, s ktorou ten muž káral domýšľavosť, prestal byť tak sebavedomý a zmenil svoje správanie na mierumilovné. Mnoho hodín nehovoril, ale potom povedal Theodorovi: „Viem ovládnuť svoju pýchu, keď prekročí medze, viem premôcť hnev, ale keď je vhodný čas. Prestanem sa hnevať na Priska, Theodor. Nech i on je mojím dobrým priateľom. Nech kagan nezostane bez podielu na koristi. Vnikol do mojej krajiny, ublížil mojim poddaným. Nech je spoločné, k čomu pomohlo šťastie.“ Po týchto slovách jednal s Theodorom láskavo a potom ho poslal k Priskovi. Keď sa Theodoros vrátil k Priskovi, opakoval mu barbarove slová. Priskos druhého dňa zvolal zhromaždenie a vyzval Rimanom, aby sa rozdelili s barbarom o koristi. Rimanom v tejto chvíli nedošlo, čo je výhodné, a veliteľovi odporovali. Ten ich rôznymi múdrymi slovami prehovoril, aby dali barbarovi niečo z koristi. Rimania teda dali kaganovi zajatých barbarov, o ostatnú korisť sa s ním nedelili a odstránili všetko nedorozumenie. Kagan s radosťou prijal zajatcov a dovolil Rimanom prechod cez svoje územie. A tak Rimania odovzdali kaganovi päťtisíc barbarov bez náhrady a prišli do Driziper. Priskos sa potom odobral do Byzantia. Mauríkios ho káral, že to bola hlúpa chyba, keď dal barbarovi tak nerozvážne koristi.

VII, 1. Takto bol Priskos zbavený hodnosti a najvyšším veliteľom ustanovil cisár svojho vlastného brata Petra – – – (roku 595).

2. Štvrtého dňa poslal tiež cisárovi hlásenie o vzbure vojska. Opustil Odessos (*Varna*) a prešiel do ľavej časti kraja. Keď prišiel k mestu Markianopolis, nariadil oddielu tisíc vojakov, aby rýchlo tiahol pred ostatnou armádou. Ten narazil na šesťsto Slovanov odvádzajúcich bohatú rímsku korisť. Vylúpili totiž mestá Zaldapa (*Devnja*), Akys (*severne od Devnje*) a Skopis (*severne od Devnje*), obrali nešťastníkov o všetko a koristi naložili na mnoho vozov. Keď barbari uvideli prichádzať Rimanom a sami boli uvidení, dali sa do vraždenia zajatcov. Boli pobití všetci zajatí muži mladého veku. Keď bolo jasné, že sa nevyhnú zrážke, spojili vozy, vytvorili z nich hradbu a do priestriedku vozového tábora umiestnili ženy a deti. Keď sa Rimania dostali do blízkosti Gétov (*to je ich staršie meno*), neodvážili sa pustiť do boja. Zľakli sa totiž oštepov, ktoré hádzali barbari z tábora na ich kone. Rímsky veliteľ menom Alexandros vyzýval svojich vojakov ich materčinou k boju zblízka. Rimania teda zoskočili z koní, blížili sa k tábora a jedni i druhí po sebe hádzali oštepy. Obe strany pokračovali v bitke, a tu vyskočil jeden Riman z radu, vystúpil na jeden z vozov spojených do hradby a chrá-

niacich barbarov dookola, postavil sa na ňom a mečom sekal do približujúcich sa. Barbarom tým vznikol problém, ktorému nemohli uniknúť, pretože Rimania odtiaľ prelomili ich hradbu. Barbari stratili nádej na záchranu a usmrtili zvyšok zajatcov. Rimania mocne zaútočili a zabíjali barbarov vnútri tábora, i keď neskoro a s ťažkosťami — — —

4. Štvrtého dňa sa priblížil (*Peter*) k rieke (*Dunaju*) a poslal dvadsať vybraných mužov, aby prekročili rieku a zistili úmysly nepriateľov. Po prekročení rieky boli všetci zajatí. Došlo k tomu takto. Vojaci vybraní na prieskum obvykle v noci chodia a vo dne spia. Títo prieskumníci predchádzajúcej noci vykonali dlhú cestu, veľmi sa unavili a za svitania sa stiahli k odpočinku do blízkej húštiny. Okolo tretej hodiny, keď všetci spali a nikto nebol na stráž, prišli k tejto húštine Slovania a zoskočili z koní, lebo sa chceli ochladiť a nechať kone trochu odpočinúť. Akonáhle vnikli do hustého porastu, prekvapili tam Rimanov. Zajali tých chudákov a vypočúvali ich, čo majú Rimania v úmysle. Zajatci si mysleli, že je všetko stratené, a všetko im prezradili. Peiragastos, veliteľ onoho oddielu barbarov, zbral svojich ľudí, odtiahol k brodu a ukryl sa v lese ako hrozno pod listím.

5. Stratég, cisárov brat, veril, že tam nie sú žiadni nepriatelia, a vydal rozkaz, aby vojsko prekročilo rieku. Keď sa ich tisíc dostalo na druhý breh, barbari ich všetkých pobili. Keď to rímsky veliteľ zistil, naliehal na svojich vojakov, aby neprechádzali po malých oddieloch, aby sa nestali zbytočnou korisťou protivníkov, keby šli cez rieku v menších skupinách. Keď teda Rimania takto usporiadali zostavu svojho vojska, barbari sa rozostavili na brehu rieky. Rimania na nich hádzali z člnov oštepky v takom množstve, že barbari neodolali a opustili brehy. Padol ich veliteľ, o ktorom už bolo povedané, že sa menoval Peiragastos. Bol zasiahnutý strelou do slabín, rana bola smrteľná a on zomrel. Keď Peiragastos padol, nepriatelia sa obrátili na útek. Rimania sa stali pánmi brehu, mnoho barbarov pobili a ostatných donútili k úteku. Nemohli ich ďaleko prenasledovať, pretože im chýbali kone, preto sa vrátili do tábora.

Druhého dňa tí, ktorí armádu viedli, veľmi blúdili, z toho tiež začala vojsku chýbať voda a pohroma sa zväčšovala. Vojaci nemohli nedostatok vody vydržať a hasili smäd močom. Trvalo to už tretí deň a zlo sa zväčšovalo. Celé vojsko by bolo zahynulo, keby im akýsi barbar nepovedal o rieke Helibakios vzdialenej štyri parasangy. A tak Rimania ráno našli vodu. Jedni si kľakli a ústami pili vodu, druhí sa zohýbali a naberali si vodu do dlaní, iní ju čerpali nádobami. Za riekou bol hustý les, v ktorom sa skrývali barbari, a to bolo pre Rimanov veľkou hrozbou, lebo barbari hádzali po ľuďoch hasiacich smäd oštepky a tak z diaľky mnohých zabíjali. Bolo treba vybrať si jedno z dvoch, odriecť si vodu a zahynúť smädom, alebo si s vodou vypiť aj smrť. Rimania si zhotovili plte a na nich preplávali rieku, aby dostihli nepriateľov. Keď sa dostali na druhý breh, barbari sa na nich vrhli a porazili ich. Premoženie Rimania sa dali na útek.

Pretože Peter vojnu s barbarmi prehral, stal sa stratégom Priskos a Peter zbavený hodnosti sa vrátil do Byzantia.

10. Desiateho dňa (vrátíme sa späť k tomu, čo sa dialo s Priskom) prišli do vojvodcovho stanu posli. Priskos sa dozvedel, že barbari zbúrali hradby Singedonu a donútili obyvateľstvo opustiť domov a vysťahovať sa do nepriateľskej krajiny. Priskos nemeškal ani chvíľku, preplával rieku a pristál na ostrove Sinza, ktorý leží uprostred rieky Dunaja a je vzdialený tridsať míl od mesta Singedonu. Na tom ostrove teda Priskos vylodil svoje vojsko a na rýchlych člnoch, ktorým sa obyčajne vraví dromony, doplával do Konštantiola (*pri Smedereve*). Tam sa zišiel s kaganom a jednal s ním o Singedone. Barbar pri tom sedel na brehu rieky, Priskos hovoril z člna. Hovoriť vraj začal kagan a riekol Priskovi:

„Čo je vám, Rimania, do mojej krajiny? Prečo idete ďalej, ako sa patrí? Dunaj je pre vás cudzí, jeho prúd je vám nepriateľský. My sme ho získali zbraňami, my sme si ho podrobili kopijou. Priskos, zanechaj už toho zla. Neruš mier, ktorý ste si zaistili mnohými darmi. Maj úctu ku zmluvám, hanbi sa pred zárukami prísah. Rozvažuj, skôr než budeš konať, myslí na užitočnosť, než sa do niečoho pustíš. Nech sa nemusíme radiť, až už pohroma dopadne. Útok má predchádzať rada. Unáhlenosťou sa previňuješ na veciach. Činnosť uškodila najskôr tomu, kto si ju zle premyslel. Veliteľ, vedieš vojnu záľudne. Sfalšoval si mier i boj, keď si uzavrel zmluvu ako priateľ a záútočil ako nepriateľ. Buď opusti jedno z toho, zmluvu, alebo neruš pokoj.“ Barbar k tomu ešte dodal: „Nech aj kagana a cisára Mauríkia rozsúdi Boh. Odplata nech je žiadaná od Boha.“

11. Potom, ako sme počuli, odpovedal Priskos kaganovi takto: „Človeče, ubližuješ Singedonu. Prečo si zbúral jeho hradby a privádzaš jeho obyvateľstvo do nešťastia tým, že ho nútiš k presťahovaniu? Počínaš si tyransky, ako by ti bolo ublížené. Všade roznášaš, že tá Rimania ohrozujú násilím. Dovoľ, aby si nešťastný ľud odpočinul. Nechaj na pokoji mesto, okolo ktorého sa dvíhajú vlny pohrôm. Zľutuj sa nad mestom, ktoré si mnohokrát spustošil. Drž svoju hrabivosť v medziach. Daj jej uzdu. Nauč ju zachovávať mier. Rozkáž jej, aby sa v určitom bode zastavila. Ja si myslím, že by jej v jej nenásytosti nestačil ani väčší počet svetov. Vôľa nepoznajúca obmedzenia nedosiahne neotrasiteľnú moc. Čo je nenásyté, nie je pevné. Čo nie je odvážené na vážkach, nemožno urobiť svojím. Čo je bez hraníc, nemôže byť získané. Čo nemožno zlúčiť, je nesvorné. Zovri túžbu brehmi, sýtosťou prenasleduj nenásytosť. Oko nemá nikdy dosť, stále vzdychá po niečom novom. Veci sú ľuďom odmeriavané, v daroch šťasteny už sa ako ozvena vopred ozývajú zvraty. Nič nie je premenlivejšie ako šťastie. Víťazstvo je okrídlené a nohy triumfov sú náchylné k pokľznutiu. Podstata víťazných znamení nie je nesmrteľná. Dnes vidíš, ako sa deň usmieva, ružový a šafránový, plný svetla a žiare, zajtra uvidíš iný deň, zamračený a zle oblečený, zahalený hustou hmlou a až k ošklivosti čiernej od množstva mrakov.“

Kagan plný hnevu prerušil reč a hrozil, že zničí ešte mnoho miest. Barbar opustil miesto na brehu, kde sedel, a vrátil sa do svojho stanu. Priskos povolal Guduina, zveril mu rímske vojsko a nariadil mu ísť na pomoc Singedonu.

Guduis plával do Singedonu, ktorý obtekajú dve rieky, Sáva a Dráva (*správne Dunaj*). Keď barbari okolo Singedonu uvideli, že rímske vojsko spravilo lode, postavili pred mestom vozy ako hradbu. Barbari však nevydržali nápor Rimanov, dostali strach z obyvateľov mesta a dali sa na útek. Tak Priskos zachránil nešťastných obyvateľov.

Druhého dňa postavili Rimania okolo mesta hradbu. Kagana to rozhorčilo, pocítil v srdci veľkú bolesť, poslal k Priskovi vyslancov a verejne zrušil zmluvu. Desiateho dňa barbar zhromaždil sily a tiahol k Iónskemu zálivu.

12. Blízko týchto miest leží krajina Dalmácia. Barbar primeranými pochodmi tiahol (*roku 597*) k mestu zvanému Bonky (*neznáme mesto v Dalmácii*). Podmanil si ho pomocou obliehacích strojov a tiež vyvrátil štyridsať pevností. Keď sa stratég dozvedel o tých hrôzach, dal Guduinovi dvetisíc ozbrojencov a vyslal ho, aby preskúmal, čo sa stalo. Guduis vzal vybrané oddiely a vydal sa na cestu. Odklonil sa od hlavnej cesty a pochodoval neschodnými a neznámymi cestami, aby ho nikde nezbadal niekto z nepriateľov, nepošťval naňho barbarské vojská a on sa nedostal do krajného nebezpečenstva.

Keď sa priblížil k nepriateľom, zbadal z vysokej pozorovateľne tiahnuť okolo množstvo ľudí. Poslal teda tridsať pešiakov a nariadil im, aby nepriateľa stopovali. Rimania postupovali odľahlými cestami. Tajne barbarov sledovali a počas druhej nočnej hliadky ich vypátrali. Ukryli sa v lese a uprostred noci spiacich barbarov neohrozene prepadli. O dve míle ďalej narazili na troch vojakov úplne opitých, zajali ich a ich dôkladným výsluchom zistili všetky úmysly nepriateľov. Potom ich spúťali a poslali živých Guduinovi.

Taxiarchos Guduis sa od nich dozvedel, že kagan ustanovil dvetisíc vojakov na stráženie koristi. Mal z tej správy radosť a skryl sa v jednej rokline. Keď za rozvidnelo, barbari strážili koristi, a tu na nich Guduis vpadol zozadu, všetkými svojimi silami naraz na nich zaútočil a všetkých ich pobil, zmocnil sa koristi a s veľkou pýchou ju poslal Priskovi. Keď sa kagan dozvedel o tom nezdare, bol veľmi zarmútený.

Počas osemnástich mesiacov (*od jari 598 do jesene 599*) a možno ešte dlhšie neurbili Rimania a barbari sídliači pri Dunaji nič, čo by stálo za zaznamenanie.

13. V tej dobe kagan, uctievaný u Avarov, zhromaždil svoje vojská a vyťahol na pochod do tráckej Mýzie a potom napadol mesto Tomis¹². Keď sa o tom Priskos dozvedel, prišiel ohrozenému mestu na pomoc. A tak Rimania i barbari táborili pri meste Tomis a zostali tam, hoci nastala zima (*zima 599 – 600*). S príchodom jari vypukol medzi Rimanmi hlad. Keď boli predo dvermi veľké kresťanské sviatky a malo sa oslavovať utrpenie a zmŕtvychvstanie Boha Spasiteľa a hlad Rimanov stále tiesnil, zásluhou zázračnej Prozreteľnosti kagan poslal k Rimanom vyslancov a ponúkol sa,

že ukončí ich hlad. Priskos bol v rozpakoch nad nezvyčajnou ponukou a nedôveroval jej. Keď si potom navzájom dali záruky, dohodli päťdňové prímerie a kagan poslal hladujúcim Rimanom vozy s potravinami. Dodnes patrí tento prejav ľudskosti, akú ukázali barbari, k najobdivuhodnejším.

Na štvrtý deň, keď sa už Rimanom darilo dobre, pretože mali, čo je k životu najnevyhnutnejšie, kagan poslal vyslancov a žiadal Priska o indické korenie. Stratég barbarovej žiadosti vyhovel a poslal mu korenie, indické lístie, škoricu a takzvaný kostos. Barbar prijal rímske dary a ich vôňa mu spôsobila veľkú radosť. Dodržiaval prímerie, pokiaľ sa Rimanom neskončila oná veľká verejná slávnosť. A tak protivníci spali spoločne a jedno vojsko sa nebálo druhého. Keď sa sviatok skončil, poslal kagan vyslancov so žiadosťou, aby sa vojská od seba oddelili. A tak barbari odišli od Rimanov.

Na šiesty deň, keď sa kagan dozvedel, že Komentiolos chce prísť s vojskom do Nikopolu, zhromaždil vojakov a postupoval proti nemu. Keď Komentiolos počul o kaganovom postupe, obrátil sa do Mýzie a utáboril sa pri Zikidibe (*východne od Nikopolu*). Na siedmy deň pritiahol k mestu Iatrus (*Krivina blízko ústia Jantry do Dunaja*).

Kagan bol od Rimanov vzdialený dvadsať parasangov. Uprostred noci poslal rímsky veliteľ ku kaganovi tajne posla. Potom len tak akoby mimochodom nariadil vojskom, aby si pripravili zbrane – nepovedal im, že chce ráno vybojovať bitku. Rimania sa domnievali, že im veliteľ nariadil nástup so zbraňami kvôli sebe, pretože chce vykonať prehliadku, nuž si zakryli hruď železnými chitónmi. Keď slnko rozhodilo svoje lúče po zemi, Rimania zbadali, že barbari sú zoradení na boj a že usilovne postupujú proti nim. Komentiolovi vojaci preto svojmu veliteľovi nadávali a obviňovali ho, že je príčinou tohto zmätku v príprave. Zdvihol sa veľký hluk. Barbar sa zastavil dve míle od rímskeho vojska.

VII, 14. Keď Rimania videli, že barbari odložili útok, všetci sa vyzbrojili čo najlepšie, a čo na svoju škodu zanedbali, to mali čas napraviť. Komentiolos však vyvolával pri zoradovaní zmätkov, pretože prechádzal hneď zo stredu vojska na ľavé krídlo, hneď zasa premiestňoval oddiely z ľavého krídla na pravé. Presúvaním z jedného miesta na druhé spôsobil v šíku veľký neporiadok a v oddieloch nastával nepokoj. Veliteľ pravého krídla tajne prikázal, aby zobrali batožinu a ihneď sa dali na útek. Keď to videli ostatné rímske jednotky, vznikol medzi nimi chaos. Pri západe slnka sa Rimania uchýlili do tábora, ktorý mali postavený dve míle od nepriateľov.

Avari sa nevzdialili z miesta, kde sa zdržiavali predchádzajúceho dňa. Uprostred noci pod zámienkou, že niektorí bežali napred, veliteľ vybral a zhromaždil niektorých vojakov a tajne im nariadil, aby ušli. Aby som bol stručný, ráno potom Komentiolos odetý v brnení predstieral, že chce loviť na mieste vzdialenom štyri míle, a bežal, ako len vládal. Napoludnie vojaci postrehli Komentiolovu nerozumnosť a jeho zámery, dali sa na útek, prepravili sa cez rieku v susedstve a v najväčšom zmätku bežali štyridsať míľ od tábora. Pretože nemali, kto by ich pri tom viedol, boli stále v zajatí veľkého

strachu. Barbari postupovali za nimi a prekročili rieku zvanú Iatros (*Jantra*). Keď zaútočili na Rimianov, zachvátila vojsko bezradnosť a strach. V dôsledku toho sa rímske vojsko dalo na zdivený útek. Barbari obsadili opevnenia priechodov – Rimania im svojím jazykom vravia *clausurae* – uzávery. Keď už bolo mnoho Rimianov mŕtvych, vojaci utvorili falangu a silou barbarov zatlačili. Mocný nápor donútil Avarov opustiť priechody, a tak sa ich Rimania s podstúpením veľkého nebezpečenstva zmocnili.

Komentiolos sa na hanebnom úteku dostal k Driziperám, pritiahol až k bránam mesta a žiadal, aby mohol vstúpiť a vykúpať sa v teplej vode. Obyvatelia odohnali nebojovného stratéga nadávkami a kameňmi. Komentiolos sa stiahol k Dlhým hradbám. Keď Rimania ustúpili, barbari zanedlho pritiahli k Driziperám, mesto dobyli a spálili chrám slávneho mučeníka Alexandra. Keď našli mučeníkovu hrobku, bohato vyzdobenú striebrom, bezbožne ju vyplienili a zneuctili a vyhodili z nej svätcové telo, ktoré v nej bolo uložené. Po svojom víťazstve nadmieru spyšneli a usadili sa hodovať.

15. V týchto dňoch Pán náš Ježiš, ktorému bola zverená moc nad všetkými národmi, ktorý po svojom Otcovi zdedil vládu nad svetom a dostal do držby zem od jedného konca k druhému, rozhodne nechcel prenechať svoje kráľovstvo kaganovi bez svedka – mučeníka. Davy barbarov hynuli pod prudkým náporom moru a bolo to zlo neúprosne, nemohol ho zastaviť ani čo ako šikovne vymyslený liek. Tak sa kaganovi ušiel za zneuctenie mučeníka Alexandra zaslúžený trest. Sedem jeho synov ochorelo na (*vriedkovj*) mor, postihla ich prudká páľčivá horúčka a v priebehu jedného dňa zomreli. Tak bol teda kagan vo svojom víťazstve nešťastne šťastný, lebo namiesto pajánov, víťazných piesní a hymien, namiesto potlesku a vyhrávania do tanca a výbuchov smiechu mal nariekanie nad mŕtvymi, slzy, bezútešný zármutok a neznesiteľnú stratu. Zasiahli ho totiž vojská anjelské a rana bola zjavná, vojsko neviditeľné.

Komentiola pri príchode do cisárskeho mesta sprevádzala zlá povesť, a ako mesto zaplavovali rozličné reči ako vodný príval, predtuchy maľovali rozličné nebezpečenstvá a kdekomu sa i v bdelom stave zdalo, akoby v predstave videl údery osudu. Pomery v Byzantii sa tak zhoršili, že obyvatelia uvažovali dokonca o opustení Európy a o presťahovaní do Chalkedonu v Ázii. Mesto Chalkedon leží naproti Byzantii. Byzantínci ho považovali za výhodne položený oporný bod. Cisár vzal svoju telesnú stráž, ktorej vravia Rimania *excubitores*, a radové vojsko a poslal ich strážiť Dlhé hradby. Mal pritom k dispozícii aj početné oddiely byzantských démov. Na ôsmy deň senát radil cisárovi, aby poslal ku kaganovi vyslancov. Cisár povolal Harmata, ustanovil ho za vyslanca a poslal ho ku kaganovi.

Harmaton prišiel do Driziper a prinášal so sebou mnoho darov. Kagan veľmi nariekal nad pohromou, čo ho postihla, a bez ustania oplakával stratu synov a zničenie armády. Vyslanec tam bol už desať dní, ale nedostal sa k rokovaniu s kaganom, lebo jeho bolesť bola trpká a následky tej pohromy nebolo možné odstrániť. Na dvanásť deň vyslanca Harmata uviedli do kaganovho stanu. Upokojoval barbara láskavými

slovami. Kagan považoval za neúnosné prijať cisárove dary a tak-tak že necitoval z tragédie: „Dar nepriateľa nie je darom a nie je užitočný.“ Po mnohých vyslancových slovách si dal povedať a dovolil, aby si ho uctili darmi.

Deň nato po potvrdení mieru pomyslel Harmaton na návrat. Kagan pritom povedal doslova toto: „Nech Boh je sudcom medzi Mauríkiom a kaganom, medzi Avarmi a Rimanmi.“ Obviňoval totiž cisára z nedodržania mieru. A nebolo to nemiestne, lebo Rimania skutočne mier porušili, rozpútali vojnu a privodili si hore spomínané pohromy. Čo sa zle začína, ešte horšie sa končí. Bolo dohodnuté, že hranicou medzi Rimanmi a Avarmi bude Dunaj a že bude možné prekročiť ho pre Slovanov. K zmluve bolo pripojených ďalších dvadsaťtisíc zlatých. Tak sa skončila vojna medzi Avarmi a Rimanmi.

VIII, 1. Musíme sa vrátiť k udalostiam v Európe. Keď sa kagan po uzavretí mieru vracal domov a prekročil Dunaj, rímske vojsko v Trácii poslalo poslov k cisárovi Mauríkiovi s obvinením stratéga Komentiola zo zrady. V Konštantínopole vypukla vážna vzbura a cisár určil rozhodcov, ktorí mali rozhodnúť medzi Komentiolom a poslami. Keď bol ustanovený súd, cisár uprosil poslov, a tak bola žaloba odvolaná a Komentiolos sa stal znova stratégom. Keď prišlo leto, odišiel z mesta. Vojaci sa s ním zmierili. Komentiolos zhromaždil vojsko, pritiahol k rieke Dunaj a v Singedone sa spojil s Priskom.

2. Na štvrtý deň sa vojsko zišlo na zhromaždení, na ktorom vystúpil Priskos a vyhlásil, že mier medzi Avarmi a Rimanmi sa skončil. Cisár Mauríkios to totiž vojvodcom rozkázal cisárskym nariadením. Mier bol teda verejne zrušený a Rimania sa premiestnili na Biminakion. Je to ostrov uprostred rieky Dunaj. Pri tomto ostrove sa Rimania prepravili na pevnú zem. Keď kagan počul o pohyboch rímskeho vojska, zhromaždil branné sily a pustošil rímske územie. Svojim štyrom synom pridelil vojsko a zveril im stráženie priechodov cez Dunaj. Rimania si postavili plte, svorne sa na nich preplavili cez rieku, na brehu vybojovali bitku a zvíťazili nad nepriateľskými silami.

Komentiolos spoločne s Priskom sa zdržiavali na Biminakiu. Dôvod neúčasti na bitke bol hodnoverný. Lekári totiž Komentiolovi púšťali žilou, krvácanie mu umožnilo nejsť do boja, a tak jeho česť neutrpela výčitkou zo zbabelosti.

Keď Rimania prekročili Dunaj a zriadili tábor, Priskos neopúšťal ostrov, lebo sa nechcel pustiť do boja bez Komentiola. Keď boli Rimania bez veliteľa, barbari zaútočili na tábor. Rimania poslali poslov na Biminakion k vojvodcom a oznámili im nebezpečenstvo. Priskos nemal chuť pustiť sa do niečoho bez Komentiola, keď však barbari s veľkým dôrazom doliehali, rozhodol sa Komentiola opustiť a sám sa starať, ako si poradiť s nebezpečenstvom, vzdialil sa teda z Biminakia a šiel do tábora. Na druhý deň rozkázal, aby lode odrazili od brehu a vrátili sa na Biminakion, lebo sa obával, že vojaci by odchádzali na ostrov, keby mali člny poruke na brehu rieky, a že

by sa tým zmenšil stav vojska a oslabil obrana tábora. Pretože barbari chceli vyvolať boj, na štvrtý deň i Priskos rozkázal svojim vojakom, aby boli ráno pripravení v zbroji. Potom postavil trojitý šík a začal bojovať. Rimania nemali luky, preto útočili na barbarov zblízka kopijami. Avari rozostavili svoje vojsko do pätnástich oddielov, kým Rimania mali strach o tábor, preto vytvorili jediný bojový útvar, štvorhran, a ním chránili tábor.

Bitka trvala veľa hodín. Až keď sa slnko skláňalo k západu, skláňal sa i boj ku koncu a jeho výsledok bol priaznivý pre Rimanov. Padli tri stovky Rimanov, kým Avarov bolo pobitých štyritisíc. Keď nastala noc, Rimania sa vrátili do tábora.

3. Na tretí deň barbari začali novú bitku. Priskos zošikoval vojsko podľa možnosti a ráno nastúpil do boja. Teraz rozdelil vojsko do troch oddielov, povzbudil ich statočného ducha a vyzval ich, aby sa krídla ihneď oddelili do strán a tak obklúčili Avarov, aby sa barbari dostali do rímskeho zovretia a prepadli nečakanej záhube. Takto barbarov preľstili a z nepriateľského vojska padlo deväťtisíc vojakov. Keď slnko zapadalo, víťazné vojsko sa vrátilo do tábora. O desať dní veliteľ počul, že barbari znova prichádzajú a chcú bojovať. Na druhý deň, keď nastalo ráno, vojvodca dal nastúpiť vojsko v plnej zbroji, zošikoval ho, rozdelil do troch faláng a vybral sa proti nepriateľovi.

Barbarský kráľ zoradil všetkých vojakov do jediného útvaru a postupoval proti Priskovi. Priskos zaujal priaznivé postavenie, podporovaný náporom bojového ducha udel na Avarov zhora a z oboch krídel na nepriateľov silne doliehal. Pretože v oných miestach bolo jazero, tlačil barbarov do vody. A tak boli barbari hnaní do hučiacich vln, jazero mali na svoje nešťastie pred očami a topili sa v ňom.

V jazere ich zahynulo veľké množstvo – utopili sa i kaganovi synovia a Priskos vydobyl skvelé víťazstvo. V tej bitke prišlo o život päťtisíc barbarov. Kagan sa zachránil len tak-tak a ustúpil k rieke Tise.

Po tridsiatich dňoch mal barbar znova vojsko pohromade. Keď rímsky veliteľ počul, že sa kagan chystá už na štvrtú bitku, utáboril sa pri rieke Tise. Obe strany sa dohodli na dni stretnutia. Keď dohodnutý deň nastal, Priskos hneď za svitania zošikoval vojsko a prehodil krídla, z ľavého urobil pravé a na jeho miesto postavil stred. Barbari nastúpili do boja v dvanástich oddieloch. Rimania bojovali statočne a svojím náporom barbarov porazili. V tejto bitke zahynulo veľké množstvo nepriateľov a rímske vojsko dosiahlo slávne víťazstvo.

Priskos vybral štyritisíc vojakov, rozkázal im prepraviť sa cez Tisu a sledovať pohyby nepriateľov. Vyslaní vojaci prekročili rieku a prišli k trom gepidským dedinám. Barbari nevedeli o udalostiach predchádzajúceho dňa, sedeli na hostine a oslavovali svoj sviatok. Všetky starosti nechali bokom, venovali sa pitiu a celú noc hodovali. Rimania počas nočného šera, krátko pred rozvidnením, zaútočili na opitých barbarov a spôsobili strašné krviprelievanie – bolo pobitých tridsaťtisíc barbarov. Zmocnili sa veľmi veľkej koristi, prešli späť cez rieku a korisť priniesli Priskovi.

Na dvadsiaty deň barbari znova zhromaždili pri tej rieke vojsko. Priskos preto znovu prešiel cez rieku Tisu a na tom mieste sa strhla veľmi veľká a veľmi významná bitka. Barbari boli na hlavu porazení a utopili sa v prúde rieky. Spolu s nimi zahynula veľká časť Slovanov. Po tej porážke padlo do zajatia tritisíc Avarov, z iných barbarov štyritisíc dvesto a osemtisíc Slovanov. Zajatci boli sputnaní a poslaní do mesta Tomis.

4. Ešte skôr, než sa cisár o týchto udalostiach dozvedel, poslal kagan k Mauríkiovi vyslancov a pokúšal sa získať zajatcov späť. Mauríkios zastrašený barbarovými hrozbami a oklamáný jeho slovami rozkázal Priskovi, aby vydal kaganovi zajatých Avarov. Tak boli barbari z mesta Tomis vrátení kaganovi – – –

V devätnástom roku Mauríkiovej vlády nedošlo medzi Rimanmi a barbarmi k ničomu. V dvadsiatom roku ustanovil cisár Mauríkios svojho vlastného brata Petra za stratéga v Európe – – –

5. Stratég Peter zhromaždil vojsko a vybral sa k Dunaju. Keď prišiel k Palastolonu (*blízko ústia rieky Osam do Dunaja*), postavil tábor a strávil tam leto. Na začiatku jesene prešiel stratég do kraja Dardania (*v južnom Srbsku*), lebo počul, že sa pri takzvaných Kataraktoch (*Železné vráta*) zhromaždili vojenské zbory barbarov a že tam táborí Apsich. Keď ta Rimania prišli, stratég Peter mal rozhovor s Apsichom, zástupcom najvyššieho veliteľa avarských síl. Apsich sa pokúšal vziať Rimanom Katarakty a podmaniť si ich. Peter považoval za neznesiteľné uzavrieť mier za takých okolností, a tak obidve vojská odtiaľ odišli, kagan zamieril ku Konstantiolu a Rimania sa vrátili do Trácie. Keď už bolo leto na spadnutie, cisár Mauríkios sa dozvedel, že kagan schválne odkladá bitku, aby mohol znenazdania s celým vojskom prepadnúť Byzantion, keď bude rímske vojsko bez cieľa prechádzať z miesta na miesto. A tak dal stratégovi rozkaz, aby opustil Adrianopol a prekročil Dunaj. Peter chystal výpravu proti Slovanom a napísal Bonosovi, čo bol významný príslušník cisárovej telesnej stráže, ktorému sa bežne hovorí scribo. Ten mal v tom čase slúžiť stratégovi Petrovi. V liste ho žiadal, aby zabezpečil člny na prepravu rímskych vojakov cez rieku.

Na čelo vojska Peter postavil svojho zástupcu, ktorý sa volal Guduis. Ten prekročil rieku, zabil mečom mnoho nepriateľov, zmocnil sa početných zajatcov a získal si veľkú slávu. Rimania sa pokúšali vrátiť cez rieku späť na svoje územie, Guduis im v tom však zabránil. Keď sa kagan dozvedel o rímskom vpáde, poslal Apsicha s vojskom, aby zničil kmeň Antov, rímskych spojencov.

6. Keď sa toto dialo, odpadlo mnoho Avarov a ponáhľali sa, aby prešli k cisárovi. Správa o tom kagana vydesila a veľmi sa bál, porovnával a vymýšľal mnoho spôsobov, ako by sa zbehnutí vojaci mohli k nemu vrátiť.

Keď nastala jeseň, cisár Mauríkios nútil Petra, aby nechal rímske vojsko prezimovať v krajine Slovanov, a rímske vojsko ťažko nieslo cisárov zámer jednak

vzhľadom na korisť, jednak pre nedostatok koní, ako aj preto, že mnoho barbarov zaplavovalo krajinu za Dunajom. Keď veliteľ vykonával rozkaz, prišlo medzi vojakmi k veľmi vážnej a nebezpečnej vzbure.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 104-124; ďalej pozri *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava 1968, s. 48-53.

Edícia: DENIS, George, T. – GAMILLSCHER, Ernst: *Corpus Fontium Historiae Byzantinae 17*. Wien 1871 (grécky originál *Maurici Strategicon*); BOOR, Carl de: *Theophylacti Simocattae Historiae*. Lipsiae 1887 (grécky originál); *Na prelomu věků*. Přel.: Bahník, V. Praha 1986 (český preklad *Theofylaktos Simokates*).

* * *

- 1 Sirmium, Sirmion – v súčasnosti Sremska Mitrovica v Srbsku.
- 2 Singedon, Singidunum – Belehrad na Dunaji, hlavné mesto Srbska.
- 3 Komentiolos – vojvodca byzantského cisára Mauríka.
- 4 Erginias, Ergene – prítok bulharskej rieky Marice.
- 5 Ardagast – slovanský vojvodca.
- 6 Atlantický oceán s Baltickým morom ako zátokou.
- 7 Herakleia – mesto nad Marmarským morom.
- 8 Dareikos – staroperzská zlatá minca s hmotnosťou 8,4 g.
- 9 Parasang – dĺžková miera s rozsahom niekoľkých kilometrov. Jeho dĺžka veľmi kolísala, pretože ju určovala nielen vzdialenosť, ale aj schodnosť cesty. Na rovinách bol parasang dlhší a v neschodných horách omnoho kratší. Ak cesta medzi Singedonom a Sirmiom bola dlhá päť parasangov, potom vzdialenosť 70 km medzi oboma mestami určuje dĺžku tamojšieho parasangu približne na 14 km.
- 10 Priskos – vojvodca byzantského cisára Mauríka.
- 11 Helibakias – severný prítok Dunaja v delte.
- 12 Tomis, Tomi – mesto ležiace blízko dnešnej rumunskej Konstancie.

V burgundskej časti Franskej ríše za Merovejovcov vznikla Kronika takzvaného Fredegara. Je anonymným dielom, a až koncom 16. storočia humanista J. J. Scalinger pripísal jej autorstvo Fredegarovi. Z textového rozboru vyplýva, že kronika mohla mať až troch autorov, ktorí zapísali udalosti franskej histórie až do roku 643. Ich neskorší pokračovatelia rozšírili kroniku až do roku 768. Táto kronika ako jediná obsahuje spoľahlivé správy o odboji Slovanov voči Avarom na strednom Dunaji a o existencii Samovej ríše.

IV, 48. V štyridsiatom roku panovania Chlotara¹ človek menom Samo, národnosťou Frank z kraja Senonago², priviedol so sebou mnohých kupcov a uberal sa obchodovať k Slovanom, zvaným Vinidi³. Slovania sa už začali búriť proti Avarom, ktorí sú nazývaní Huni⁴, a proti ich kráľovi kaganovi. Vinidi boli už oddávna befulkovia⁵ Hunov. Keď Huni s vojskom viedli útok proti niektorému národu, vtedy Huni stavali svoje zhromaždené vojsko na obranu táborov, Vinidi však bojovali. Ak sa víťazstvo klonilo na ich stranu, Huni vtedy zaútočili, aby sa zmocnili koristi, ak však Vinidov premáhali za pomoci vojska Hunov, sa znova vzmohli. Huni ich teda nazývali befulkovia, lebo pri bojovom stretnutí, tvoriac dvojité bojové šíky, kráčali pred Hunmi. Huni každoročne prichádzali k Slovanom prezimovať, na lôžka si brávali manželky Slovanov a ich dcéry. Okrem iných násilenstiev Slovania odvádzali Hunom poplatky. Synovia Hunov, ktorých splodili z manželiek a dcér Vinidov, nezniesli ďalej zlo, krutosti a násilia, vzopreli sa nadvláde Hunov a, ako som už spomínal, začali sa búriť. Keď Vinidi s vojskom zaútočili proti Hunom, kupec menom Samo, ktorého som taktiež spomenul, postupoval s nimi vo vojsku. A tu preukázal tak veľkú schopnosť proti Hunom, že to vzbudilo obdiv, a nesmierny počet z nich bol pobitý mečom Vinidov. Vinidi spoznajúc Samovu užitočnosť, zvolili si ho za kráľa nad sebou, a tu šťastlivo panoval 35 rokov. Za jeho vlády Vinidi viedli mnohé boje proti Hunom. S jeho rozvahou a schopnosťou Vinidi vždy porazili Hunov. Samo mal 12 žien z pokolenia Vinidov, z ktorých splodil 22 synov a 15 dcér.

58. Od začiatku, čo uchoпил (*Dagobert*) vládu, až do tohto času, užíval najmä radu najbláženejšieho biskupa v Metách⁶ Arnulfa a majordoma Pipina a kráľovskú vládu spravoval s tak veľkým úspechom, že u všetkých národov mal slávu nesmierneho rozsahu. Jeho schopnosť však vyvolávala tak silný strach, že sa samy oddane

podrobovali jeho moci a že i národy, ktoré jestvovali popri hraniciach Avarov a Slovanov, žiadali ho horlivo, aby bezúhonne tiahol za ich tylo a sľubovali, že podrobia jeho moci i Avarov a Slovanov i ostatné kmene či národy až po rímsku dŕžavu.

68. V tom roku (631) Slovania, nazývaní Vinidi, usmrtili v Samovej ríši veľký počet franských kupcov a olúpili ich o tovar. Toto bol začiatok roztržky medzi Dagobertom a Samom, vládcom Slovanov. I poslal Dagobert vyslanca Sycharia k Samovi s prosbou, aby za kupcov, ktorých jeho (*ľudia*) usmrtili, alebo za tovar, ktorý si neprávom prisvojili, dal riadnu náhradu. Samo nechcel Sycharia vidieť, ani by nebol dovolil, aby (*predstúpil*) pred neho. Sycharius teda oblečený v šate na spôsob Slovanov prišiel so svojimi pred zrak Samov. Všetko, čo mu bolo uložené, mu (*Samovi*) oznámil. Avšak ako býva (*zvykom*) pohanstva a spupnosti u nešľachetných, Samo nedal nijakú náhradu za to, čo spáchali jeho (*ľudia*), chcel ustanoviť iba rokovanie, aby sa vo veci týchto a iných sťažností, ku ktorým medzi stránkami došlo, navzájom zadosť urobilo spravodlivosti. Sycharius ako pochabý vyslanec riekol Samovi prenáhlené slová, ktoré mu neboli uložené, ba aj vyhrážky, že Samo a ľud jeho ríše vraj je povinný službou Dagobertovi. Samo už urazený v odpovedi riekol: „Aj pôda, ktorú máme, patrí Dagobertovi, aj my patríme jemu, ak, pravda, nariadi zachovávať s nami priateľstvo.“ Sycharius odpovedal: „Nie je možné, aby kresťania a sluhovia boží uzavierali priateľstvo so psami.“ Samo na toto povedal: „Ak ste vy božími sluhami a my psami Boha, vtedy vy neprestajne proti nemu konáte, a my sme si vzali dovoľenie zubami vás roztrhať.“ Sycharius bol odohnaný spreď Samovho dohľadu.

Keď toto Dagobertovi oznámil, Dagobert spupne rozkázal, aby vojsko z celej Austrázijskej ríše sa postavilo proti Samovi a Vinidom.⁷ Keď vojsko s troma oddielmi v šíku zaútočilo na Vinidov, hneď aj Longobardi, podplatení Dagobertom, takisto nepriateľsky pritiahli proti Slovanom.⁸ Slovania na týchto a na iných miestach sa na to pripravovali. Do ktorého kraja vkročilo však vojsko Alemanov s vojvodcom Chrodobertom, (*tam*) zvíťazilo.⁹ Tak isto Longobardi zvíťazili, a Alemáni i Longobardi odvieďli so sebou veľký počet zajatcov zo Slovanov. Keď potom Austrázijski obklúčili hrad Wogastisburg¹⁰, kde sa opevnili veľmi početné oddiely Vinidov, v trojdňovom boji boli tu mnohí z Dagobertovho vojska pobití mečom a (*ostatní*) zanechajúc všetky stany a batožinu, ktorú mali, zbabelo sa odtiaľ vrátili do vlastných sídiel. Potom Vinidi viac ráz vtrhli do Durínska a do ostatných krajov Franského kráľovstva a plienili. Ešte aj Dervan, knieža národa Srbov¹¹, ktorí pochádzali z rodu Slovanov a už dávno patrili ku kráľovstvu Frankov, pridali sa so svojimi (*ľuďmi*) k Samovmu kráľovstvu. K tomuto víťazstvu, ktoré Vinidi dosiahli nad Frankmi, nedopomohla ani tak udatnosť Slovanov, ako práve nerozvážnosť Austrázijskov, lebo tí medzičasom zistili, že upadli u Dagoberta do nemilosti a boli ním neprestajne vykorisťovaní.

72. V tom roku (631) v kráľovstve Avarov nazývaných Hunmi v Panónii nastal prudký spor, pretože o kráľovstvo a nástupníctvo v ňom, bojoval jeden z Avarov a druhý z Bulharov. Zišlo sa množstvo ľudí a obaja medzi sebou zápolili. Napokon Avari premohli Bulharov. Po premožení Bulharov deväťtisíc mužov s manželkami a deťmi vyhnaných z Panónie obrátilo sa na Dagoberta s prosbou, aby im dovolil ostať na území Frankov. Dagobert rozkázal Bavorom, aby ich prijali na prezimovanie a medzitým vyjednával s Frankmi, čo bude ďalej. A keď sa rozišli po domoch Bavorov, aby prezimovali, na radu Frankov Dagobert rozkázal Bavorom, aby každý jeden Bavor vo svojom dome v jedinú noc zabil oných Bulharov s manželkami a deťmi. Bavori to hneď vykonali. Okrem Alcioka¹² a sedemsto mužov s manželkami a deťmi, ktorí sa zachránili v marke Vinidov, nikto z oných Bulharov neostal živý. Potom žil so svojimi mnoho rokov u Valluka, kniežaťa Vinidov¹³.

74. Keď v desiatom roku vlády (roku 632) Dagobertovi zvestovali, že vojsko Vinidov vkročilo do Durínska, vytiahnuť s vojskom z kráľovstva Austrázijscov, prešiel Ardeny, pritiahol s vojskom k Mohuču a prikázal, že treba prejsť Rýn, majúť so sebou zástup vybraných udatných mužov z Neustrie a Burgundska (*na čele*) s vojvodami a grófmi. Sasi vyslali k Dagobertovi poslov so žiadosťou, aby im odpustil poplatky, ktoré platievali kráľovskej pokladnici. Sami sa však zaviazali, že budú z vlastnej horlivosti a vo vlastnom záujme odporovať Vinidom, a sľúbili, že budú v tých oblastiach strážiť aj hranicu Frankov. A tak Dagobert po porade s Neustrázijskymi to (*návrh Sasov*) prijal. Sasi, ktorí prišli predložiť tieto požiadavky, prisahou pri úderoch na zbrane, ako býva u nich zvykom, potvrdili (*to*) za všetkých Sasov. A onedlho tento sľub mal aj účinok. Sasi totiž daň, ktorú zvykli odvádzať, mali na Dagobertov príkaz odpustenú. Každoročne, zdanení Chlotarom starším¹⁴, odvádzali ako poplatok päťsto kráv, a toto Dagobert zrušil.

75. V jedenástom roku vlády Dagoberta (roku 633), keď Vinidi na Samov rozkaz trúfalo páchali ukrutnosti a častejšie, keď prekročili ich hranice, aby plienili kráľovstvo Frankov, napádali Durínsko a ostatné kraje, Dagobert prišiel do mesta Mety, na radu biskupov, ako aj cirkevných hodnostárov a so súhlasom všetkých veľmožov svojho kráľovstva povýšil svojho syna Sigiberta na kráľa Austrázie a dovolil, aby za sídlo mal mesto Mety. Chuniberta, biskupa mesta Kolína, a vojvodu Adalgysela ustanovil za správcu paláca a kráľovstva. Poklad, ktorý postačoval, odovzdal synovi a primerane, ako sa patrilo, postavil ho na jeho čelo. Ustanovil, aby všetko, čo mu daroval, bolo osobitne potvrdené v písomných dekrétach. Potom sa vlastným pričinením rozhodli zhodne chrániť hranicu a kráľovstvo Frankov proti Vinidom.

77. Vojvoda Radulf, syn Chamarov, ktorého určil Dagobert za vojvodu v Durínsku, viac ráz zápasil s vojskom Vinidov, porazil ich (roku 634) a obrátil na

útek. Spyšnel z toho a prejavujúc pri rôznych príležitostiach nepriateľstvo voči vojvodovi Adalgyselovi, začal už vtedy pozvoľna chystať vzburu proti Sigibertovi. A konal tak, ako vraví príslovie: „Kto miluje bitky, vyvoláva hádky.“

87. A keď Sigibert vládol ôsmy rok (*roku 641*) Radulf, vojvoda Durínska, sa rozhodol rázne sa vzbúriť proti Sigibertovi. Na rozkaz Sigiberta boli všetci austrázijskí vazali vyzvaní, aby sa dostavili do vojska. Keď Sigibert prekročil s vojskom Rýn, pripojili sa k nemu zo všetkých strán národy zo všetkých zarýnskych krajín jeho kráľovstva. Najprv vraždiac vyrazilo Sigibertovo vojsko proti synovi Chrodaldovmu, menom Faro, ktorý zmýšľal rovnako ako Radulf, a usmrtilo ho. Všetkých ľudí tohto Fara, ktorí unikli meču, zajali. Všetci predáci a bojovníci si navzájom podali pravice, že nikto nedaruje Radulfovi život, ale tento sľub k ničomu nevedol. Sigibert potom prešiel Buchóniu, ponáhlal sa do Durínska. Keď to Radulf zistil, postavil na akejsi hore nad riekou Unstrut v Durínsku hrad opevnený drevenými kolmi, zhromaždil odšťadial vojsko, koľko najviac mohol, a opevnil sa v tomto hrade na obranu spolu s manželkou a deťmi. Keď tam prišiel Sigibert s vojskom svojho kráľovstva, vojsko hrad zo všetkých strán obklúčilo. Radulf sa však usadil vo vnútri, dobre pripravený k boju. Tento boj sa však začal bezhlavo – – –

Radulf dosiahnuc víťazstvo vkročil (*naspät*) do hradu. Sigibert bol so svojimi vernými zachvátený ťažkým a bolestným smútkom, a sediac na koni, ronil z očí slzy a bedákal nad tými, ktorých stratil. Lebo aj vojvoda Bobo a gróf Innoales a ostatní jeho najstatočnejší bojovníci zo šľachty i veľká časť vojska kráľa Sigiberta, ktorá s nimi vyrazila do bojovej zrážky, boli v tomto boji pred Sigibertovými očami pobité. Veď i správca paláca Fredulf, o ktorom sa hovorilo, že bol Radulfovým priateľom, padol v tejto bitke. Sigibert v tú noc zotrval so svojím vojskom v neďalekých stanoch. Keď ráno videli, že nad Radulfom nedosiahnu prevahu, vyslali poslov, aby smeli zasa v pokoji prejsť cez Rýn, a po dohode s Radulfom sa Sigibert a jeho vojsko navrátilo do vlastných sídiel. Radulf nadmieru spyšnejúc, považoval sa za kráľa v Durínsku. Upevňoval priateľské zväzky s Vinidmi a tiež ostatné národy s ktorými susedil, si zaväzoval pestovaním priateľských vzťahov. Slovom síce nepopieral Sigibertovu nadvládu, ale činmi sa rázne staval na odpor jeho panstvu.

[Pokračovanie 117 (31)]. V tomto roku (*748*) Sasi podľa svojho zvyku pokúsili sa vernosť, ktorú sľúbili jeho (*Pipinovu*) bratovi (*Grifovi*), porušiť. A z tejto príčiny, keď prichádzalo (*ich*) vojsko, bol (*Pipin*) donútený ich predísť. A jemu na pomoc sa jednomyselne zišli aj králi Vinidov a Frízov. Keď to Sasi uvideli, dostali ako obyčajne strach – mnoho z nich bolo pobitých alebo poslaných do zajatia a ich krajiny boli spálené ohňom –, požiadali o mier, poddali sa moci Frankov, ako boli oddávna zvyknutí, a sľúbili, že im budú od tej chvíle stále platiť v plnom rozsahu poplatky, ktoré kedysi platili Chlotarovi. A veľmi mnohí z nich, keď videli, že nemôžu vlastnými silami odolať náporu Frankov, požiadali, aby im boli udelené kresťanské sviatosti.

Citované (s úpravami) podľa *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 55-59 (slov. preklad M. Vyvíjalovej a P. Ratkoša), ako aj *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 125-128.

Edícia: latinský originál vydal Bruno Krusch pod názvom *Chronicarum, quae dicitur Fredegarii Scholastici libri IV cum continuationibus* v edícii *Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Merovingicarum*, Tom II. Hannoverae 1888, s. 1-193; český preklad úryvkov o Slovanoch a Avaroch s paralelným latinským originálom obsahujú *Magnae Moraviae fontes historici I. Annales et chronicae*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Praeae – Brunae 1966, s. 19-27; slovenské úryvky v preklade Márie Vyvíjalovej aj s latinským textom majú *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava 1968, s. 55-59, 387-390.

* * *

- 1 Ide o rok 623.
- 2 Senonago – najpravdepodobnejšie mesto Sens v dnešnom Francúzsku.
- 3 Pôvodný názov pre Slovanov u germánskych kmeňov bol Wind, Wend – z toho latinizovaný názov Winidi, Winedi, Wenedi.
- 4 Stotožňovanie Avarov s Hunmi je nenáležitá a historicky nepreukázané.
- 5 Befulkovia (befuloi) – výklad tohto pojmu je dodnes sporný, najčastejšie sa interpretuje ako bojová formácia – dvojšík.
- 6 Mety – Metz v severovýchodnom Francúzsku na rieke Mosela.
- 7 Austrázijské vojsko sa zhromažďovalo zvyčajne v Metách a tiahlo trasou cez Mohuč (Mainz) a pozdĺž rieky Mohan (Main).
- 8 Výprava Longobardov mohla smerovať do Korutánska, prípadne až po Dunaj alebo i na sever, na územie Moravy.
- 9 Alamanské vojsko tiahlo pozdĺž Dunaja, z Bavorska mohlo tiahnuť jednak do Čiech, a jednak pozdĺž Dunaja na Moravu.
- 10 Wogastisburg (Vogastov hrad) – lokalizácia tohto miesta je neistá, dodnes sa vedú o nej diskusie, pričom v týchto hypotézach figuruje Úhošť u Kadaně, hradisko Staffelberg pri Bambergu, resp. dáky zaniknutý hrad v strednom Podunajsku.
- 11 Ide o Srbov v okolí rieky Sála (Saale), predkov dnešných lužických Srbov.
- 12 Alciok (Alciocus, Alzek) – bulharský (kutrigurský) náčelník, ktorý neskôr (okolo roku 663) odišiel od Vinidov k longobardskému kráľovi Grimoaldovi, ktorý mu umožnil, aby sa aj so svojím ľudom usadil v Beneventsku.
- 13 Valluk (Walluco, Valuk, Vlk) – slovanský knieža, ktorého država sa nachádzala v oblasti východných Álp na území Korutánska a Štajerska.
- 14 Chlotar I. – po smrti Chlodovika roku 511 rozdrobenú Merovejevskú ríšu opäť zjednotil a vládol v rokoch 558 – 561.

Chronicon Paschale, takzvaná Veľkonočná kronika, predstavuje jediný súdobý byzantský naračný prameň, ktorý obsahuje informácie k avarsko-slovanskému útoku na Konštantínopol z roku 626. Kronika sa pôvodne v historiografii označovala rôznymi pomenovaniami ako napríklad *Chronicon Alexandrinum*, či *Chronicon Constantinopolitanum*. Názov *Chronicon Paschale*, ktorý sa používa v súčasnosti, dostala kronika od francúzskeho filológa a historika Charlesa Du Canga (1610 – 1668) podľa veľkonočných tabuliek nachádzajúcich sa na rube dvoch listov pôvodného rukopisu kroniky. Autor Veľkonočnej kroniky zostáva neznámy, avšak z predslovu tohto rozsiahleho diela vieme, že si za svoj cieľ stanovil zmapovanie histórie sveta od jeho stvorenia až do roku 630. V skutočnosti však kronika končí náhle roku 628, nezachoval sa teda jej záver, avšak ani úvod. V texte kroniky sa navyše okrem toho vyskytuje niekoľko medzier v rozsahu jedného do niekoľkých listov. *Chronicon paschale* sa zachovala len v jednom rukopise (*Cod. Vat. Gr. 1941*) z 10. storočia, z ktorého pochádzajú tri neskoršie odpisy. Tento fakt dokladá jej malú rozšírenosť v byzantskej spoločnosti. Napriek tomu kronika poskytuje cenné a častokrát jedinečné informácie k dejinám Východorímskej i ranej Byzantskej ríše. Zameranie kroniky prezrádza, že jej anonymný zostavovateľ bol s najväčšou pravdepodobnosťou klerikom pôsobiacim v službách konštantínopolského patriarchu Sergia I. (610 – 638). Hlavným cieľom kroniky, ako vyplýva z jej predslovu, bolo stanovenie presného datovania kresťanskej Veľkej noci a iných cirkevných sviatkov. Pre zostavovateľa zohrávalo primárnu úlohu presné časové zaradenie udalostí a až sekundárne ich vlastný význam a kauzalita. Chronologická precíznosť je ústredným znakom kroniky: nástup každého nového cisára autor doplnil o príslušný počet rokov od stvorenia sveta, zatiaľ čo ostatné udalosti datoval na základe rôznych vtedajších chronologických systémov. Z pohľadu vojenských dejín Slovenska je *Chronicon paschale* dôležitá tým, že podrobne pojednáva o účasti Slovanov na obliehaní Konštantínopola, ktoré bolo nielen najväčšou vojenskou akciou Avarov, ale aj Slovanov. Na tomto obliehaní sa zúčastnili rôzne skupiny Slovanov vrátane tých, ktorí sídlili v Karpatskej kotline. Informácie o avarskom útoku na Konštantínopol tvoria ucelenú a samostatnú časť kroniky, ktorú uvádza samostatný úvod. Na základe formálnych i obsahových znakov možno predpokladať, že zostavovateľ kroniky s veľkou pravdepodobnosťou čerpal z úradnej správy o obliehaní. Pravdepodobne išlo o oficiálny list, zaslaný predstaviteľmi Konštantínopolu vtedajšiemu byzantskému cisárovi Herakleiovi (610 –

641), ktorý sa v tom čase pripravoval na rozhodujúci útok proti Perzii. Tento záznam sa ale nedostal do kroniky vcelku. Rukopis kroniky sa navyše zachoval v poškodenom stave, vrátane veľkej medzery v texte, kvôli ktorej sa nedozvedáme podstatnú časť informácií zo záveru avarskeho obliehania.

Je dobré vyrozprávať, ako aj teraz jediný najmilostivejší a súcitný Boh, vďaka orodovaniu nepoškvrnenej matky a skutočnej našej Pani Bohorodičky¹, večnej panny Márie, zachránil mocnou rukou svoje pokorné mesto² od najbezbožnejších nepriateľov³, ktorí ho obklúčili na základe spoločnej dohody⁴, a ako oslobodil v ňom nachádzajúci sa ľud od hroziaceho úderu meča, zajatia a najkrutejšieho otroctva. Sotva by sa našiel niekto, kto by o tomto dokázal rozpovedať v úplnosti.

Lebo nielen na základe zdania, lež skutkami potvrdenej skutočnosti prekliaty Šahrvaraz⁵, veliteľ perzského vojska, očakával počas mnohých dní príchod najbezbožnejšieho kagana Avarov⁶ pri Chalkedone.⁷ Bezbožne zapálil všetky predmestia, paláce i kostoly a naostatok vyčkal do príchodu oného muža (*kagana*).

Dňa 29. júna súčasnej 14 indikcie,⁸ teda na deň sviatku svätých a velebených najvrchnejších apoštolov Petra a Pavla, prišiel do blízkosti Konštantínopola predvoj Bohom nenávideného kagana, počtom približne 30 000 mužov. (*Kagan*) všade navôkol nechal rozširovať zvesť o tom, že prekročí Dlhé hradby⁹ a vyplieni oblasti za nimi. Naša najstatočnejšia jazda, ktorá bola mimo mesta¹⁰, sa z tohto dôvodu ešte v ten istý deň stiahla za nové Theodosiánske hradby¹¹ Konštantínopola. Zmienovaný predvoj Avarov zostal v oblasti Melantias¹². Niektorí z nepriateľov z času na čas uskutočňovali výpady až k mestským hradbám, takže nedovoľovali nikomu vychádzať von ani zbierať zásoby pre zvieratá.

Po uplynutí desiatich dní v rade za sebou, keď sa žiaden z nepriateľov neobjavil blízko hradieb, vyšli vojaci s panošmi a obyvateľmi mesta, aby pozbierali zvyšky úrody v okruhu desiatich míľ od mestských hradieb. Počas tejto činnosti došlo k stretu s nepriateľom a na oboch stranách bolo niekoľko padlých. Do zajatia sa dostalo aj niekoľko panošov, vojakov i civilistov, ktorí vyšli s nimi. Ak by sa naši vojaci nesústredili na obranu vlastných panošov a civilistov, v ten deň by zahubili mnohých nepriateľov.

Zanedlho nato prišla približne tisícka nepriateľov do blízkosti posvätného chrámu svätých Makabejcov¹³ na druhej strane v Sykae¹⁴ a ukázala sa Peržanom, ktorí sa rovnako zhromaždili v oblastiach Chrysopola.¹⁵ (*Avari a Peržania*) dali navzájom vedieť o svojej prítomnosti ohňovými signálmi.¹⁶

Medzitým prepustil prekliaty kagan presláveného patrikia Athanasia¹⁷ z oblasti Adrianopola¹⁸ s týmito slovami: „Chod' a pozri sa ako si ma chcú uctiť obyvatelia Konštantínopola a čo mi chcú dať, aby som odišiel.“¹⁹ Keď sa potom najpreslávenejší

Athanasios vrátil do Konštantínopola a oznámil najjasnejšiemu patrikiovi a magistrovi Bonovi²⁰ i ostatným archontom²¹ kaganovu vôľu, začali mu títo vytykať, že kaganovi ustúpil a prisľúbil mu vyplatenie tribútu. Vtedy najpreslávenejší Athanasios povedal, že takéto pokyny dostal od najvznešenejších archontov v čase, keď ho poverili posolstvom k Avarom. Nemohol preto vedieť, že v jeho neprítomnosti došlo k oprave mestských hradieb a k zosilneniu tamojšej posádky.²² Napriek tomu vyhlásil, že je okamžite pripravený kaganovi tlmočiť konečné rozhodnutie mestskej rady.

Najpreslávenejší Athanasios si však zo všetkého najskôr želel prezrieť vojsko, ktoré sa nachádzalo v meste. Uskutočnila sa prehliadka, počas ktorej sa zistilo, že v Konštantínopole sa nachádza vyše 12 000 jazdcov.²³ Archonti patrikiovi následne vyzvali podniknúť všetky dostupné kroky, aby sa prekliaty kagan (*ne*)priblížil²⁴ ku (*konštantínopolským*) hradbám. Keď potom najpreslávenejší Athanasios dosiahol miesto táborovania Avarov, prekliaty kagan ho neprijal, ale odkázal, že neustúpi, pokiaľ nezíska Konštantínopol i jeho obyvateľov.²⁵

Dňa 29. júla prišiel nenávidený kagan k mestským hradbám s celou svojou hordou²⁶, a ukázal sa obyvateľom Konštantínopola. Po uplynutí jedného dňa, teda 31. júla, zoradil svoje šíky k boju od brány nazývanej Polyandrion až k bráne Pempton²⁷, z onej strany však (*útočil*) prudšie. Tam postavil väčšinu svojej hordy a na dohľad zvyšnej časti hradieb rozostavil Slovanov.²⁸ A zostal tam a uskutočňoval útoky od úsvitu až do 11 hodiny²⁹, v prvom šíku s pechotou slovanských ľahkoodencov³⁰, v druhom šíku s pechotou ťažkoodencov.³¹ A okolo večera rozostavil veľké katapulty³² a korytnačky³³ od Brachialia až po Brachialion.³⁴

A opäť nasledujúceho dňa rozostavil množstvo katapultov tesne vedľa seba k tej časti hradieb, na ktorú útočil, takže obrancovia mesta museli umiestniť na hradbách veľké množstvo zariadení. Počas dennodenného boja pechoty, vďaka pomoci Boha a na základe prevahy dokázali naši muži udržať nepriateľov z dosahu (*hradieb*).

Avšak kagan zoradil svoje katapulty a z vonkajšej strany ich potiahol kožami.³⁵ Nechal pripraviť a postaviť 12 vysokých obliehacích veží, ktoré dosahovali takmer výšku vonkajších hradieb³⁶ a potiahol ich kožami, (*a rozmiestnil*) v úseku od Polyandrijskej brány až k bráne svätého Romana.³⁷ A námorníci, ktorí sa nachádzali v meste, sa pripojili k obrancom.³⁸ Jeden z námorníkov zostrojil sťažň a zavesil naň svoj čln³⁹, a zamýšľal, že pomocou neho zapáli obliehacie veže nepriateľov, ktorých týmto veľmi postrašil. Zmienému námorníkovi udelil pochvalu Bonos, najpreslávenejší magister.

Zmienený najvychýrenejší magister neprestal ani po príchode nepriateľov ku hradbám vyzývať kagana, aby prijal nielen svoj tribút, ale aj druhú podmienku (*zmluvy*)⁴⁰, kvôli ktorej prišiel až k hradbám. Kagan tieto návrhy neprijal, ale vyhlásil: „Opustite mesto, prenechajte mi vaše poklady a spaste sa spolu so svojimi rodinami.“

Kagan sa usiloval uvoľniť na more⁴¹ monoxyly⁴², ktoré priniesol so sebou, ale naše lode⁴³ mu v tom zabránili. Naostatok (*svoje*) člny dokázal spustiť na vodu pri moste

sv. Kallinika⁴⁴ po troch dňoch od začiatku boja.⁴⁵ (*Kagan*) sa tam rozhodol spustiť monoxyly kvôli plytkosti vody v týchto miestach, do ktorých naše lode nemohli vplávať. Naše lode zostali na dohľad monoxylov v priestore od kostola sv. Nikolaia⁴⁶ po kostol sv. Konona, ktorý sa nachádzal na druhej strane brehu (*zálivu*) v štvrti Pege⁴⁷ a svojim postavením bránili prieniku monoxylov.⁴⁸

V sobotu večer, teda 2. augusta, požiadal kagan archontov mesta, aby s ním rokovali. A prišiel k nemu najpreslávenejší patrikios Georgios, najpreslávenejší kommerkiarios Theodoros, najpreslávenejší patrikos a logothetes Theodosios, najbohumilejší synkellos Theodoros a najpreslávenejší patrikios Athanasios.⁴⁹ A keď prišli k nemu, kagan priviedol pred ich zrak troch Peržanov odetých v slávnostných hodvábnych rúchach, ktorých k nemu poslal Šahrvaraz.⁵⁰ Vyzval ich, aby sa pri ňom usadili, zatiaľ čo naši vyslanci museli stáť. A povedal: „Hľa, Peržania poslali ku mne posolstvo a sú pripravení poskytnúť mi 3 000 mužov⁵¹ za spojencov. Nech si teda každý z obyvateľov mesta vezme iba plášť a košeľu a uzavrieme dohodu so Šahrvarazom, pretože je môj priateľ. Preplavte sa k nemu a on vám neučiní bezprávie. Mne prenechajte mesto i vaše poklady, pretože inak vás nič nespasí. Nemôžete sa stať rybami a preplávať cez more, ani vtákmi, čo by vzlietli na nebesia. Hľa, lebo ako hovoria samotní Peržania, váš cisár nev kročil do Perzie a ani vaše vojsko vám nepríde na pomoc.“⁵² Ale najpreslávenejší Georgios povedal kaganovi, že Peržania sú podvodníci a v ich slovách nie je ani zrno pravdy. Prehlásil: „Naše vojsko nám prichádza na pomoc, a najzbožnejší náš pán cisár je v Perzii a plieni jej kraje.“⁵³ Jeden z perzských vyslancov sa však rozzúril a urazil pred kaganom zmieneného najpreslávenejšieho Georgia. A tento mu odvetil: „Neurážaš ma ty, ale kagan.“⁵⁴ Naši najvznešenejší archonti povedali kaganovi aj toto: „Keď máš také veľké množstvo vojska prečo potrebuješ pomoc Peržanov?“ A on povedal: „(*Peržania*) mi poskytnú mužov v zbrani, ak si to ja budem priateľ, pretože sú mojimi priateľmi.“ A opäť mu povedali naši archonti: „My ti nikdy mesto nevydáme. Predpokladali sme, že je vhodný čas k rokovaniu a preto sme prišli k tebe. Ak sa ale s nami nechceš rozprávať o mieri, prepust' nás.“ A kagan ich prepustil.⁵⁵

A v noci náhle pred dňom Pána⁵⁶, vďaka pomoci dobrého a milost' milujúceho Boha, tí istí Peržania, teda vyslanci poslaní ku kaganovi, narazili počas spiatocnej prepravy na druhú stranu (*Bospora*) cez Chalae do Chrysopola na naše lode, medzi ktorými sa nachádzali aj niektoré v správe jedného z miestnych sirotincov.⁵⁷ Jedného z Peržanov objavili v lodi zvanej sandalos,⁵⁸ v ktorej sa prepravoval do Chrysopola. Ležal ukrytý tvárou nadol pod prikrývkami, ale námorník, ktorý viedol túto loď, šikovne upozornil na jeho prítomnosť námorníkov zo sirotinca.⁵⁹ Keď (*títo*) odtiahli a nadvihli prikrývky a našli zmieneného Peržana bez ujmy ležať tvárou nadol, zabil ho a odsekli jeho hlavu. Zvyšní dvaja Peržania, ktorí sa prepravovali na inej lodi, boli pochytaní spolu s námorníkmi (*ktorí ich prevážali*). Na druhý deň ráno (*naši*) priviedli týchto vyslancov k hradbám. Jednému z nich odtáli obe ruky a k jeho hrdlu

uviazali hlavu prvého vyslanca zabitého v člne, a následne takto potupeného odoslali ku kaganovi. Zostávajúceho vyslanca hodili do lode a odniesli živého do Chalkedonu a ukázali Peržanom. Napokon ho naši stáli a hodili jeho hlavu na breh s listom, v ktorom stálo toto: „Kagan s nami uzatvoril dohody a vydal do našich rúk vašich poslov. Prvých dvoch sme v meste stáli, hľa, tu máte hlavu ostatného.“⁶⁰

V tom istom dni pána prekliaty kagan odišiel do Chalae, a spustil na more monoxyly, ktoré sa mali dostať na druhý breh a priviesť k nemu perzských vojakov podľa uzatvorenej dohody. Keď sa toto stalo známym, večer vyplávalo asi 70 našich lodí smerom ku Chalae, napriek protivetru, aby monoxylom zabránili v plavbe na druhú stranu Bospora.⁶¹ Okolo večera obchádzal prekliaty kagan hradby a naši mu z mesta poslali nejaké jedlo a víno.⁶² K jednej z brán prišiel Hermitzis⁶³, vodca Avarov, a prehlásil: „Spáchali ste mrzký skutok, pretože ste zabili poslov, ktorí s kaganom včera stolovali a pretože ste mu poslali hlavu jedného z nich, iného zasa s odtátnymi rukami.“ Ale obrancovia mu odpovedali: „My sa o neho (*kagana*) nestaráme.“⁶⁴

V noci na úsvite dokázali monoxyly ujsť našim strážam a prepraviť sa k — —⁶⁵

— — — potopili do mora a zahubili množstvo Slovanov, ktorí sa nachádzali v monoxyloch.⁶⁶ Aj arménske oddiely⁶⁷ vyšli za blachernskú hradbu a vrhli oheň na štvrt blízko stĺporadia kostola sv. Nikolaia.⁶⁸ Keď Slovania odplávali od potápajúcich sa monoxylov a videli oheň na brehu, domnievali sa, že muži, ktorí sa tam nachádzajú, sú Avari. Keď tam však priplávali, všetci padli za obeť Arménom.⁶⁹ Ostatní Slovania, keď odplávali a odobrali sa k miestu, kde stál bezbožný kagan, boli usmrtení na jeho príkaz.⁷⁰ A tak božím nariadením, vďaka orodovaniu Panej našej Bohorodičky, utrpel kagan v jedinom údere záhubu prostredníctvom mora.⁷¹ Naši vyťahli všetky monoxyly na breh a keď sa toto stalo, prekliaty kagan sa vrátil do svojho tábora a odtiahol od hradby katapulty, ktoré postavil a odstránil palisádu (*okolo tábora*) a začal rozoberať obliehacie veže, ktoré vybuďoval. V noci zapálil svoj tábor a obliehacie veže, a keď sňal kožu z korytnáčiek, odišiel. Niektorí hovoria, že Slovania, keď uvideli, čo sa stalo⁷², odišli⁷³ a skrz túto príčinu aj prekliaty kagan odišiel a pripojil sa k nim. A toto povedal bezbožný kagan v čase boja: „Videl som ženu vo vznešenom rúchu ako sama jediná obieha hradby“.⁷⁴ V čase svojho odchodu oznámil obrancom: „Nemyslite si, že odchádzam zo strachu, ale kvôli stenčeným zásobám a v dôsledku toho, že som nezaútočil vo vhodnom čase. Odchádzam, no prídem, keď zhromaždím zásoby, aby som sa Vám za všetko odplatil.“⁷⁵

V piatok zostal vôkol mesta iba avarský zadný voj, ktorý vypaľoval všetky predmestia až do siedmej hodiny⁷⁶ a potom odišiel. Nepriatelia spálili aj kostol sv. Kosmu a Damiana v Blachernskej štvrti a kostol sv. Nikolaia a všetky oblasti navôkol. Avšak keď nepriatelia vstúpili do chrámu našej Panej Bohorodičky⁷⁷ a do svätého relikviára⁷⁸, nedokázali poškodiť žiadnu z tamojších cenností, pretože Boh nám preukázal svoju priazeň vďaka orodovaniu nepoškvrnenej matky.⁷⁹ Kagan požiadal najvzneše-

nejšieho kommerkiaria o rozhovor, a preslávený magister Bonos kaganovi odkázal toto: „Doteraz som mal plnú moc k tomu, aby som s tebou rokoval a uzatvoril dohodu. Teraz však dorazil brat⁸⁰ najvznešenejšieho nášho pána (*cisára*) s Bohom ochraňovaným vojskom, a hľa, prepravuje sa (*cez Bospor*) a bude ťa nasledovať do tvojej krajiny. Nuž tam môžete medzi sebou rokovať“.⁸¹

Preložil a opoznámkoval Martin Hurbanič.

Edícia: grécky text obsahuje *Chronicon paschale*, ed.: Dindorf, L.: *Chronicon paschale*, vol. 1. Corpus scriptorum historiae Byzantinae. Bonn 1832.

Literatúra: HURBANIČ, Martin: *Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach*. Byzantinoslovaca / Monographiae 1. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2009; tenže *História a mýtus. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v legendách*. Byzantinoslovaca / Monographiae 2. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2010.

* * *

- 1 Úvodná ozdobná veta, ktorou začína vlastné rozprávanie o avarskom obliehaní Konštantínopola sa svojou pompéznosťou a ozdobnosťou zreteľne odlišuje od zvyšného vecného textu správy. Jej autorom bol zrejme sám zostavovateľ Veľkonočnej kroniky, ktorý dielo písal s odstupom desiatich rokov od avarského obliehania.
- 2 Autor má na mysli hlavné mesto Byzancie Konštantínopol.
- 3 Útok proti Konštantínopolu uskutočnili Avari spolu so Slovanmi, Bulharmi a Gepidmi. Pôvodne sa na obliehaní mali zúčastniť aj spojenecké oddiely Peržanov, ktorým sa však nepodarilo preplaviť sa cez Bosporskú úžinu a zasiahnúť do bojov. Malo teda ísť o koordinovanú akciu, ktorá súvisela s poslednou fázou byzantsko-perzskej vojny, známou aj ako posledná vojna antiky (602 – 628).
- 4 Aj táto veta dokazuje, že Avari i Peržania koordinovali svoj postup proti byzantskej metropole.
- 5 Šahrvaraz, obávaný veliteľ perzského vojska, ktorý svoju službu zastával v období kráľa Husrava II. Úspešne bojoval proti Byzancii od vypuknutia konfliktu roku 602 a v rokoch 613 a 614 so svojou armádou obsadil byzantskú Sýriu a Palestínu vrátane Jeruzalema. V prameňoch sa vyskytuje pod rôznymi menami, no Byzantínci ho poznali pod prezývkou Šahrvaraz (doslovne divoký kanec kráľovstva). Príchod Šahrvarazovej armády k Bosporu na jar roku 626 súvisel s rozhodujúcou fázou poslednej byzantsko-perzskej vojny. V predošlých dvoch rokoch uskutočnil cisár Herakleios nečakanú protiofenzívu do Perzie. Tento protiútok zaskočil perzského kráľa Husrava II., ktorý sa predčasne štylizoval do úlohy víťaza v zdĺhavom konflikte a predčasne nariadil výstavbu početných pamätníkov po celej Perzii na počesť svojho triumfu. Na jar roku 626 Husrav zmobilizoval všetky dostupné sily v Perzii a ku Konštantínopolu poslal až dve armády pod vedením skúsených generálov Šahrvaraza a Šahina. Tento útok mal byzantského cisára prinútiť k návratu do Konštantínopola, kde ho mali obe armády zovrieť do klieští. Šahrvaraz sa vydal na pochod začiatkom mája roku 626. K byzantskej metropole sa asi presúval južnou maloázijskou trasou, ktorá viedla cez horné povodie Tigridu, severnú Sýriu a Kilíkiu. O niečo neskôr ho nasledoval aj Šahin, ktorý snád prechádzal severnou maloázijskou trasou cez Theodsiupolis a Satalu. Byzantský cisár Herakleios však Šahinovu armádu počas presunu úplne rozdrvil a po tomto víťazstve poslal časť oddielov na pomoc ohrozenému Konštantínopolu.
- 6 Avarom vtedy vládol posledný známy potomok známeho kagana Bajana, jeho mladší syn, ktorý prevzal moc po svojom staršom súrodencovi pred rokom 623. Jeho skutočné meno nepoznáme.
- 7 Chalkedon (lat. Chalcedon) predmestie Konštantínopola na ázijskom brehu Bospora (dnešná istanbul-

- ská časť Kadiköy. Šahrvaraz sa k tomuto miestu dostal niekedy v máji roku 626.
- 8 Indikcia (lat. *indictio*), pôvodne daň, ktorá sa v Rímskej ríši od čias cisára Konštantína Veľkého vymeniaravala v pätnásťročných cykloch vždy k 1. septembru, teda počiatku nového kalendárneho roka. Počas tejto doby sa nemala vymieraná daň meniť. Uvedená časová jednotka sa postupne začala považovať za jeden z hlavných spôsobov datovania vo Východorímskej a neskôr Byzantskej ríši. V texte sa vyslovene hovorí o súčasnej indikcii, to znamená, že zostavovateľ Veľkonočnej kroniky sa opieral o pôvodný autentický dokument k obliehaniu.
 - 9 Dlhé hradby (*Makros teichos* – doslovne Veľká hradba) predstavovali predsunutý pevnostný múr, ktorý stál vo vzdialenosti asi 65 kilometrov od Konštantínopola. Dlhé hradby sa pôvodne rozkladali od Čierneho až k Marmarskému moru v impozantnej dĺžke 45 kilometrov. Opevnenie zosilňovalo množstvo veží s odstupom 120 až 160 m a okrem hlavného múru mali hradby aj vonkajšie opevnenie a vodnú priekopu. Napriek svojej rozsiahlosti a sile neboli Dlhé hradby stavané pre mohutný koncentrovaný útok veľkej armády. Keď sa k nim pred začiatkom avarskeho obliehania priblížil kaganov predvoj, hradby viac nikto nebránil. Byzantské oddiely sa radšej stiahli pod ochranu mestských hradieb Konštantínopola.
 - 10 Konštantínopola
 - 11 Theodosiánske hradby chránili Konštantínopol zo suchozemskej strany. Nariadil ich postaviť východorímsky cisár Theodosios II., ktorý túto úlohu osobne zveril prefektovi mesta Anthemiovi. Rýchlo rastúce opevnenie vzniklo zhruba jeden a pol kilometra od starého múru, ktorý pochádzal ešte od cisára Konštantína Veľkého. Po dokončení sa Theodosiánske hradby rozkladali od Marmarského mora až k dovedy samostatne stojacemu predmestiu Blacherny. Nový systém opevnenia pozostával z troch základných častí. Ústredným prvkom sa stala dvanásť metrov vysoká Veľká hradba (*Makros teichos*), ktorú zosilňovalo 96 veží. Pred ňou sa nachádzal 15 metrový otvorený priestor nazvaný *Peribolos*. Slúžil pre potreby vojska, ktoré bránilo strategicky dôležitú vonkajšiu hradbu. Tá sa nazývala *Mikron teichos*, alebo *Proteichisma*. Hoci merala o niečo menej (8 m), zohrávala vždy prvoradú úlohu v obrane mesta. Vonkajšiu hradbu chránilo pôvodne 92 veží pri celkovej výške 30-35 m. Pred ňou sa nachádzal ďalší voľný priestor, široký zhruba 15 metrov, ktorý krylo cimburie. Pod jeho ochranou sa sústreďovali vojenské oddiely určené k výpadom proti nepriateľovi. Posledným prvkom celého opevnenia bola priekopa, ktorá rozširovala vzdialenosť medzi útočníkmi a obliehanými a spomaľovala postup k opevneniam. Nevieme, do akej miery sa stala prekážkou pre útočiacu avarskú vojská, pretože súdobé pramene sa o nej vôbec nezmiňujú.
 - 12 Konštantínopolské predmestie, ktoré sa nachádzalo niekoľko kilometrov od Konštantínopola na najdôležitejšej transbalkánskej ceste *Via Egnatia*.
 - 13 Chrám sv. Makabejcov sa nachádzal na európskej strane Bosporu v jednej z jeho najužších častí.
 - 14 *Sykai* bolo konštantínopolské predmestie (dnes istanbulska časť *Galata*), ktoré bolo jednou z mestských častí s vlastnou hradbou.
 - 15 *Chrysopolis* – ázijské predmestie Konštantínopola, dnešná istanbulska časť *Üsküdar*.
 - 16 Táto zmienka je opätovným dokladom predošlého naplánovania a koordinovania spoločného útoku na Konštantínopol. Avarskeho kagana podnietil k útoku na Konštantínopol pravdepodobne sám perzský kráľ *Husrav II.*, ktorý tak zrejme reagoval na nové spojenectvo byzantského cisára *Herakleia* s kaganom západných Turkov.
 - 17 *Athanasios* bol byzantským hodnostárom a skúseným diplomatom, ktorý patril k expertom na avarskú otázku. Už roku 623 spolu s kvestorom *Kosmom* inicioval pripravovanú schôdzku na najvyššej úrovni medzi byzantským cisárom *Herakleiom* a avarským kaganom. Po jej zlyhaní to bol práve on, ktorý definitívne dohodol mier s avarským kaganom na prelome rokov 623/624. K veľkej škode nepoznáme bližšie okolnosti, za akých sa *Athanasios* ocitol v avarskom tábore. Tieto cenné informácie stáli v pôvodnej oficiálnej správe o obliehaní, ktorá sa do dnešných dní v úplnosti nezachovala.
 - 18 Avarské ťaženie na Konštantínopol začalo niekedy v jarných mesiacoch roku 626. Najneskôr do začiatku júna sa kaganovo vojsko priblížilo k *Adrianopolu*, poslednej väčšej zastávky pred Konštantínopolom.
 - 19 Až doposiaľ *Avári* ťažili z byzantských problémov na Východe s *Peržanmi* a bez odporu predkladali čoraz vyššie finančné požiadavky. Kagan zrejme v počiatočnej fáze obliehania nesporne uvažoval aj o možnosti výkupného.
 - 20 *Patrikios Bonos*, zástupca cisára a vrchný veliteľ Konštantínopola v čase jeho neprítomnosti. Roku 624

totiž Herakleios opustil Konštantínopol a zahájil svoju štvorročnú ofenzívu proti dovtedy víťaziacim Peržanom. Správu mesta poveril práve patrikia Bona, o ktorého kariére a služobnom postupe nemáme bližšie informácie. Titul magister, ktorý sa u neho objavuje, odkazuje na prvý pohľad na vojenskú hodnosť. Podľa niektorých velil Bonos oddielom sústredeným v okolí hlavného mesta, podľa iných však boli Bonovi zverené tak vojenské ako aj civilné právomoci, ktoré skôr odkazujú na hodnosť zodpovedajúcu úradu magistra officiorum.

- 21 Čelní predstavitelia mestskej rady (civilní a vojenski hodnostári), ktorí v mene neprítomného cisára Herakleia spravovali mesto.
- 22 Athanasios sa odobral z tábora Avarov naspäť do Konštantínopola niekedy v druhej polovici júla. Po príchode do mesta sa podľa textu stretol s kritikou mestskej rady, ktorej predstavitelia mu vyčítali, že Avarom vopred slúbil finančné odškodnenie za ich odchod. Athanasios sa však bránil a tvrdil, že ústretový postoj voči Avarom nebol jeho svojvoľnou iniciatívou, ale dôsledným napĺňaním pokynov regentskej rady a na svoju obhajobu uviedol, že v čase neprítomnosti nemal informácie o zmenách, ktoré sa v meste udiali. Počas Athanasiovej neprítomnosti v Konštantínopole teda pravdepodobne do mesta dorazilo cisárske posolstvo spolu s pokynmi, podľa ktorých sa obyvatelia mali pripraviť na obranu mesta a nepristúpiť na žiadne finančné ústupky voči kaganovi. Spolu s nimi zrejme prišli aj posily. Do mesta sa navyše medzičasom stiahla jazda z Trácie.
- 23 Pod Bonovo velenie spadali všetky dostupné sily v meste. Okrem pravidelných oddielov a palácových gárd sa na obrane zúčastnili aj civilisti vo forme domobrany. Ďalšou zložkou obrany bolo byzantské loďstvo, ktoré sa skladalo z vojenských i civilných plavidiel.
- 24 V pôvodnej verzii textu zápor nebola, čo by sa dalo interpretovať v tom zmysle, že Athanasios mal vyprovokovať avarského kagana k útoku. Je však pravdepodobné, že na tomto mieste došlo k poškodeniu textu.
- 25 Athanasios sa do avarského tábora odobral niekedy na konci júla 626. Kagan sa medzičasom dozvedel o príchode Šaharavazovej armády ku Chalkedonu, s ktorou už asi dohodol ďalší postup. Hoci k útoku na Konštantínopol ho podnietili Peržania, nemuselo to ešte znamenať, že nemohol hrať na obe strany a pri lepšej ponuke akceptovať byzantské návrhy. Ak však tentoraz Athanasios neprinášal prísľub ničoho konkrétneho, kagan, ak si chcel zachovať tvár, musel vsadiť všetko na jednu kartu – pokúsiť sa o dobytie Konštantínopola.
- 26 V gréckom origináli sa nachádza pejoratívny termín ochlos, v preklade banda.
- 27 Svoj hlavný nápor na Konštantínopol Avari sústredili v centrálnej časti Theodosiánskych hradieb medzi bránami Polyandrion a Pempton. Prvá z oboch menovaných sa nachádzala na južnom svahu siedmeho konštantínopolského pahorku. Pôvodne bola známa aj pod názvami Resion, alebo Myriandrion a v súčasnosti pod svojim tureckým pomenovaním Mevlevihane kapi. Smerom na sever od tejto brány (medzi šiestym a siedmym pahorkom) sa rozkladalo najslabšie miesto Theodosiánskych hradieb. Neskoršie pramene nazývajú túto časť Mesoteichion (stredný úsek hradieb). Hlavnou nevýhodou Mesoteichia bol stúpajúci a opätovne klesajúci terén údolia, ktorý pretínala dnes už neviditeľná riečka Lykos. Svahom údolia sa totiž musela prispôbiť aj línia hradieb, ktorá v istých úsekoch klesla natoľko, že položila obrancov pod úroveň útočiacich vojsk. Brána Pempton sa nachádzala v blízkosti koryta riečky Lykos. Najnovšie sa stotožňuje s dnešnou istanbulsou bránou Top kap. Časť z bádateľov, ktorí sa prikláňajú k téze o delení konštantínopolských brán na civilné a vojenské, ju považuje za piatu vojenskú bránu, na čo by mal podľa nich odkazovať i sám názov (Pempton – piata). Iní poukazujú na to, že brána sa v prameňoch v skutočnosti neoznačuje ako Pempton, ale Pylé tou Pemptu, teda doslovne brána Piateho. Termín Piaty podľa nich označuje piaty konštantínopolský okrsk.
- 28 Kagan rozmiestnil Slovanov južne a severne od centrálnej časti hradieb, teda na časti, ktoré boli oveľa silnejšie opevnené. Útoky týchto Slovanov mali teda iba druhoradý charakter.
- 29 11 hodina byzantského dňa zodpovedala 5 hodine podvečer.
- 30 Text doslovne hovorí o „nahých“ Slovanoch.
- 31 V avarskom vojsku, ktoré obliehalo Konštantínopol, tvorili Slovania významný, možno rozhodujúci podiel. Napriek svojej početnosti patrili k pomocným zložkám, ktorým Avari pridelovali tie najnáročnejšie a najnebezpečnejšie úlohy. Časť z nich tvorila prvú líniu hlavného avarského náporu. Slovanské oddiely sa rozostavili aj pred zvyšnými úsekmi západných hradieb mesta. Ďalší Slovania viedli námorné operácie v zálive Zlatého rohu. Útok zahájila najprv ľahká slovanská pechota – teda „nahí Slovania“. Autor

tejto správy mal pravdepodobne na myslí peších ľahkoodencov vyzbrojených kopijami, mečmi a lukmi. Slovania mali zrejme za cieľ vyplniť priekopu a zaistiť oporné body pri hradbách. Po vyčerpaní útoku „nahých“ Slovanov poslal kagan do boja ťažkoodencov, teda Avarov, ale nedá sa vylúčiť ani nasadenie bulharských spojencov.

- 32 Avari mali v tom čase k dispozícii takzvané ťahové katapulty, ktoré sa v Európe stali známymi pod neskorším názvom trebuchet. Ťahový trebuchet pozostával z trámu, čo sa krútil okolo osi, ktorá rozdeľovala rameno na kratšie a dlhšie. Na konci dlhšieho ramena bola slučka pre vrhaný predmet, zatiaľ čo na opačnom okraji boli pripevnené laná, za ktoré ťahalo osadenstvo katapultu. Toto zariadenie malo svoj pôvod v Číne. Najmohutnejšie typy takýchto katapultov obsluhovalo až 250 mužov a dokázali vrhnúť kameň vážiaci 57 až 65 kg do vzdialenosti viac ako 75 metrov.
- 33 Korytnačky – gr. chelonai boli mobilné prístrešky, ktoré chránili útočníkov proti strelám, kameňom a zápalným látkam vysielaným z hradieb.
- 34 Termín Brachialion pravdepodobne pochádza z latinského slova brachium (rameno, v odvodených významoch aj hradobný múr). Išlo teda o akési citadely, ktoré sa nachádzali na severnom a južnom výbežku suchozemských hradieb s múrmi siahajúcimi až do mora. Dôležitejším bol nesporne brachialion v zálive Zlatého Rohu, pretože jeho zadnú časť nekryla žiadna hradba. Podobné typy opevnení mohli mať aj iné pobrežné byzantské mestá.
- 35 Obliehaacie stroje sa pokrývali kožami čerstvo zarezaných zvierat, aby sa predišlo ich zapáleniu zo strany obrancov.
- 36 Z iného prameňa k obliehaniu Konštantínopola vieme, že kagan nechal veže postaviť z drevených častí domov na predmestiach, ktoré zničil a priviezol so sebou na vozoch. Avari mohli v tomto priestore veže pohodlne prisunúť k hradbám vďaka mierne klesajúcemu terénu údolia riečky Lykos. Ich výška dosahovala približne osem metrov.
- 37 Brána svätého Romana predstavovala symbolický stred Theodosiánskych hradieb Konštantínopola. Nachádzala sa severne od Polyandrijskej brány na južnom okraji údolia riečky Lykos. V poslednom čase sa Romanova brána s definitívnou platnosťou stotožnila s takzvanou štvrtou vedľajšou bránou, medzi 59 a 60 vežou Theodosiánskych hradieb, na základe nedávno odkrytého nápisu.
- 38 Išlo pravdepodobne o posádky byzantských strážnych lodí v zálive Zlatého rohu.
- 39 Námorník zrejme zostrojil jednoduchý žeriav, na konci ktorého bol zavesený malý čl naplnený horiacou zmesou. Pomocou kladiek s povrazmi obrancovia pootočili tento improvizovaný žeriav k avarskej veži. Potom buď uvoľnili celý čl a nechali padnúť na vežu, alebo z neho vyprázdнили obsah horiacej zmesi, ktorý bol v ňom uložený.
- 40 Nie je známe, čo okrem tribútu požadovali Avari.
- 41 Do vôd zálivu Zlatého rohu.
- 42 Monoxyly, člny vydlabané z jedného kusa kmeňa. Súdobí autori poznajú tieto plavidlá pod rôznymi označeniami. Nevieme, kedy a na ktorom mieste kagan nariadil výstavbu monoxylov. Podľa neskoršej kroniky sa Slovania preplavili ku Konštantínopolu od ústia Dunaja cez Čierne more, čo však nie je príliš pravdepodobné. Slovania si skôr priniesli monoxyly so sebou, teda prepravili člny suchozemskou cestou spolu s iným trénom a dreveným materiálom.
- 43 V texte sa tieto lode nazývajú skafokaraboi. Takéto pomenovanie je v byzantskej spisbe vskutku ojedinelé. Pravdepodobne nimi boli upravené civilné lode, ktoré boli vybavené artilériou na ochranu pred slovanskými monoxylymi.
- 44 Tento most sa nachádzal približne kilometer od blachernskej štvrti vedľa kostola Kosmu a Damiána.
- 45 K prvým pokusom o spustenie monoxylov do vôd zálivu Zlatého rohu, o ktorých sa zmieňuje kronika, došlo pravdepodobne 30. júla.
- 46 Kostol sv. Nikolaja sa nachádzal v blachernskej štvrti a ležal pri vodách Zlatého rohu. Neskôr tento kostol chránila hradba, ktorú nechal vystavať cisár Leon V. pred hrozbou útoku bulharského chána Kruma roku 813. V čase avarského obliehania Konštantínopola sa ale kostol bezpečne nachádzal pred blachernskými hradbami, to znamená, že ho nechránilo žiadne opevnenie. V jeho blízkosti sa nachádzala kolonáda, ktorá ležala tesne pri okraji zálivu.
- 47 Kostol svätého Konona ležal s najväčšou pravdepodobnosťou na druhej strane zálivu Zlatého rohu, teda oproti vlastnému mestskému jadrú Konštantínopola, v oblasti zvanej Pegai (súčasná istanbulská štvrť Kâsimpaşa). Nachádzal sa pravdepodobne na jednom z priláhlých pahorkov, ale zjavne v blízkosti Zlatého rohu.

- 48 Svojím postavením vytvorili byzantské lode akýsi rozťahnutý poloblúk. V tomto postavení zakrývali približne polovicu úseku zálivu Zlatého rohu, ktorá priamo pretekala Konštantínopolom. Uvedená pozícia musela mať svoj vnútorný zmysel, pretože ak by chceli byzantské hliadky zabrániť slovanským člnom iba v ceste od severu Zlatého rohu, potom by im stačilo, ak by priestor pokryli v kolmom smere z juhu na sever. Lode zrejme stáli na mieste a navzájom ich spájali reťaze, čím vytvorili akýsi hrádzu opevnenia, ktorá sa z jedného konca nadväzovala na blachernskú hradbu a z opačnej strany zálivu na hradbu konštantínopolského predmestia Sykai.
- 49 Správa podrobne a v protokolárnom poradí menuje členov byzantskej delegácie. Podľa toho bol vedúcim posolstva patrikios Georgios, o ktorom nemáme ďalšie správy. Druhou dôležitou osobou vyslanectva bol finančný úradník (kommerkiarios) Theodoros. Musel patriť k významným členom magistrátu, nakoľko práve on po skončení avarského obliehania viedol záverečné rokovania s kaganom. Tretím členom delegácie bol opäť finančný úradník Theodoros. Rovnako tak nemohol chýbať ani „avarský expert“ patrikios Athanasios, ktorý za posledné tri roky viedol niekoľkokrát rozhovory priamo s kaganom. Tentoraz však nebol vrchným predstaviteľom posolstva, pretože jeho meno sa v protokolárnom zázname uvádza až na poslednom mieste. Aj konštantínopolský patriarcha Sergios mal vo vyslanectve svojho muža – istého Theodora v hodnosti synkella, ktorý bol pravdepodobným autorom zachovanej kázne o avarskom obliehaní.
- 50 Týchto vyslancov poslal tajne cez Bosporskú úžinu perzský generál Šahrvaraz. Akým spôsobom sa Peržanom podarilo dopraviť na druhý breh ostáva záhadou. Byzantskí poslovia už vtedy vedeli, že kagan ani náhodou nepomyšľa na dohodu. Ponižil ich už tým, že ich nechal stáť, zatiaľ čo svojich spojencov Peržanov vyzval, aby si k nemu prisadli.
- 51 Aj tento oficiálny údaj jasne svedčí o tom, že počty vojsk pri Konštantínopole treba brať oveľa triezvejšie. Kagan totiž zjavne použil cifru 3 000 mužov k tomu, aby ohúril byzantských poslov.
- 52 Sebavedomý kagan sa pokúšal psychologicky nahlovať byzantskú delegáciu. Perzskí vyslanci ho vraj informovali, že cisár Herakleios ostáva v pasívite a nepokračuje vo vojne s Peržanmi. Rovnako tak od poslov zistil, že obyvatelia Konštantínopola nemôžu očakávať žiadne vojenské posily.
- 53 Georgiove slová vyvolali u perzských vyslancov búрку nevdle. Reči o ofenzíve byzantského cisára však tentoraz boli iba púhou byzantskou propagandou. Herakleios bol nevedno kde, no rozhodne sa nenachádzal na perzskom území. Na druhej strane Georgios mal pravdu v tom, že cisár naozaj poslal Konštantínopolu na pomoc vojsko pod vedením svojho brata Theodora.
- 54 Môžeme si len domýšľať, akým spôsobom to Peržanovi oznámil v kaganovej prítomnosti.
- 55 Ťažko hodnotiť, prečo kagan nakoniec odmietol mierové návrhy byzantskej strany. Možno ho presvedčili informácie perzských vyslancov a nazdával sa, že situácia obyvateľov mesta je bezvýhodisková.
- 56 Pod rúškom noci z 2. na 3. augusta (zo soboty na nedeľu) sa Peržania dopravili na miesto zvané Chalae (dnes Bebek) na európskom pobreží Bosporu. Odtiaľ sa chceli preplaviť naspäť do svojho tábora na ázijskej strane Bosporu. Na prepravu si zvolili jedno z najužších miest celého prielivu a pred odchodom sa kvôli bezpečnosti rozdelili na dve časti.
- 57 Záliv Zlatého rohu hliadkovalo množstvo byzantských lodí a to nielen vojenských, ale aj civilných. Lode, o ktorých sa správa zmieňuje, patrili pod správu nemenovaného sirotinca. Charitatívna činnosť mala v Byzantskej ríši dlhodobé tradície a tieto inštitúcie sa tešili veľkej priazni zo strany tamojších elít. V ranobyzantskom období sirotince fungovali aj ako ubytovne.
- 58 Názov člna je zrejme odvodený od gr. sandalon/sandalion (črievica, porovnaj slov. sandále).
- 59 Prvý vyslanec zrejme podplatil miestneho lodivoda a potom sa ukryl v lodi pod hrubou vrstvou prikrývok. Ale ani toto dômyselné utajenie mu nepomohlo. Keď sa čln priblížil k byzantským strážnym plavidlám, jeho lodivod dal znamenie tamojším posádkam o prítomnosti vyslanca.
- 60 Podľa tradičných zvyklostí mali všetkých troch zajatcov ušetriť, lenže v tejto vojne sa už dávno prestali dodržiavať diplomatické zdvorilosti. Peržania si dovolili urážať cisára Herakleia, ktorého legitimitu beztak neuznávali. Takéto niečo v byzantskom ponímaní nemohlo zostať bez odvety.
- 61 V priebehu nedele (3. augusta) kagan odišiel do priestoru Chalae, odkiaľ sa večer pokúsili perzskí vyslanci dostať na ázijský breh. Na tomto mieste Slovania pravdepodobne zhromaždili veľký počet monoxylov, pomocou ktorých chceli dopraviť perzské posily. Sústreďenie síl neušlo pozornosti byzantských hliadok. Bonos ešte v ten istý večer vypravil k tomuto miestu okolo 70 lodí, aby strážili prieliv. Byzantským lodivodom sťažovala postup nadchádzajúca tma, ale najmä protivietor. Monoxyly zrejme unikli

- byzantským strážam až na úsvite, pričom zjavne využili svoje výhody – tichý spôsob plavby a rozľahlosť Bosporskej úžiny.
- 62 Kaganova požiadavka i byzantská reakcia nás môžu do istej miery prekvapovať. V priebehu tohto obliehania sa však vyskytli viaceré momenty, v ktorých sa striedala až nezvyčajná krutosť s galantnosťou, vyhrážky a hrozby s úslužnosťou. Obe strany využili všetky možné prostriedky, vrátane psychologických zbraní, okázalej propagandy a zahmlievania skutočného stavu vecí.
- 63 Meno Ermitzis/Hermitzis označovalo pravdepodobne predstaviteľa klanu Hermi, ktorý bol súčasťou avarskej kmeňovej konfederácie. Klan Ermi sa neskôr spomína aj v takzvanom Imeniku – zozname bulharských chánov.
- 64 Obyvatelia Konštantínopola si zjavne nič nerobili z kaganových vyhrážok a hrozieb.
- 65 Rozhodnutie o osude avarsko-perzského spojenectva malo padnúť na mori. Ako vieme, monoxyly využíli zaváhanie byzantských stráží a pristáli na ázijskom brehu Bosporu. Slovaniskú šikovnosť podčiarkuje aj hodnotenie iného prameňa, v ktorom sa konštatuje, že „Slovania boli odvážni a veľmi skúsení v plavbe na mori“. Peržania nastúpili do monoxylov v Chrysopoli. Na spiatocnej ceste však šikovní slovaniskí veslári už toľko šťastia nemali. Do cesty sa im postavili byzantské lode a rozpútala sa krvavá námorná bitka. Byzantské lode bezpochyby zničili a z veľkej časti potopili slovaniské monoxyly aj s ich perzskými spojencami. Odozvu tohto stretu nachádzame v neskoršej arménskej kronike pripísanej biskupovi Sebeovi. Hovorí sa tu, že vo vode zahynulo štyritisíc Peržanov, no Slovania sa vôbec nespomínajú. Po tejto porážke kagan zjavne stratil veľkú časť monoxylov a nemohol viac dúfať v perzskú pomoc. Musel sa pokúsiť o jeden mohutný útok proti mestu, pretože mu už nezostávalo veľa času.
- 66 Rozprávanie o avarskom obliehaní pokračuje až záverečnou fázou rozhodujúcej bitky v zálive Zlatého rohu. O predošlých udalostiach vieme z iných správ. Od porážky monoxylov na Bospore až do večera 5. augusta kagan uskutočňoval len drobné výpady proti mestu za neutíchajúcej paľby z katapultov a iných zbraní. Ďalší priebeh udalostí ukázal, že kagan už nepočítal s úderom na centrálnu časť suchozemských hradieb, ale na iné slabé miesto obrany, ktoré sa nachádzalo v priestore Blachernského predmestia pri Zlatom rohu. Prístup tu chránila len jednoduchá hradba, na konci ktorej sa nachádzal dvojité múr so strieľňami na oboch stranách. Poslednou časťou bol brachialion – teda akási citadela, ktorá siahala až do vôd Zlatého Rohu. Byzantskí obrancovia snáď na tomto mieste postavili drevenú palisádu, ale velitelia sa skôr spoliehali na silu zoradených byzantských plavidiel, ktoré strážili záliv, pretože pozdĺž pobrežia Blacherny nechránila žiadna hradba. Kagan naplánoval pozemný útok proti Blachernám. Súčasne s ním sa mali slovaniské monoxyly pokúsiť o obchvat brachialia. Slovania by potom prenikli na blachernskú pláž, kde by uskutočnili námorný výsadok. Ak by zdolali slabú byzantskú obranu, otvorila by sa im cesta do blachernského predmestia vrátane jeho najväčšieho svätostánku – kostola Bohorodičky. Obrancovia by sa tak ocitli v paľbe z dvoch strán. Je nanajvyšť otázne, či by múry vydržali takýto nápor. Spojený útok by prinútil byzantských vojakov rozdeliť sily, čím by vzrástli kaganove šance pri využití početnej prevahy. Šiesteho augusta, v skorých ranných hodinách, nariadil kagan mohutný útok po celej dĺžke západných hradieb. Avari i napriek mohutnému náporu teda neohrozili vážnejšie pozície obrancov. Kagan chcel zjavne vyčerpať branné sily mesta, ktoré zamestnával nielen vo dne, ale aj v nachádzajúcej noci. V ranných hodinách sa mala naplniť hlavná časť jeho plánu. Približne v tej istej dobe sa k blachernskej hradbe vydali aj Slovania na svojich monoxyloch. Kagan plánoval zaútočiť na Blacherny súčasne od súše i mora. S najväčšou pravdepodobnosťou sa Slovania do ústia Zlatého rohu prepravovali na monoxyloch, ktoré boli k sebe navzájom pripevnené. Slovania mohli teda zviazať niekoľko monoxylov dokopy a vytvoriť niečo na spôsob katamaranov, resp. plôtí, alebo monoxyly spojili navzájom do šírky a vyplnili celé priestranstvo Zlatého rohu. Slovaniské lode postupovali usporiadané k ústiu zálivu a nehlučne brádzili jeho plytké vody. Byzantské plavidlá však boli pripravené. Posádky monoxylov priplávali na dostrel byzantských lodí a s bojovým pokrikom na perách sa vrhli na protivníka. Tento počiatkový útok bol tak prudký, že dokonca spôsobil zakolísanie byzantskej obrany. Rozhodujúca fáza bitky sa odohrala niekde v priestore brachialia Zlatého rohu a nechráneného pobrežia Blachern.
- 67 V čase záverečného dejstva námornej bitky v Zlatom rohu sa obrancovia mesta chopili iniciatívy. Arménske oddiely, ktoré asi poslal na pomoc cisár Herakleios, učinili výpad zo severného sektora blachernských hradieb.
- 68 Je možné, že v čase námorného útoku Slovanov na túto časť hradieb stále dorážala časť kaganových síl.

Arméni vyšli na pláň pred mestskými hradbami a úmyselne zapálili drevené baraky, pravdepodobne preto, aby prinútili útočiace vojsko k ústupu. K požiaru však došlo až v čase, kedy slovanské lode už svoju bitku prehrali a zvyšná časť ich posádok sa snažila spasť plávaním k brehu zálivu. Ohne na pláni na prvý pohľad naznačovali, že sú dielom kaganových síl. Keď Slovania priplávali k brehu, presvedčili sa o krutom omyle. Boli vyčerpaní bojom a plávaním, takže väčšina z nich sa na brehu stala ľahkou korisťou Arménov

- 69 K uvedenému požiaru došlo v čase, kedy slovanské lode už svoju bitku prehrali a zvyšná časť ich posádok sa snažila zachrániť plávaním k brehu zálivu. Ohne na pláni na prvý pohľad naznačovali, že sú dielom kaganových síl. Keď Slovania priplávali k brehu, presvedčili sa o krutom omyle. Boli vyčerpaní bojom a plávaním, takže väčšina z nich sa na brehu stala ľahkou korisťou Arménov.
- 70 Kagan takýmto brutálnym spôsobom uplatnil svoje právo rozhodovať z titulu vrchného veliteľa celej výpravy o osude svojich vojakov. Je možné, že Slovania nezaútočili podľa predošlého dohovoru. Neskorší byzantský prameň dokonca konštatuje, že o bojovom pláne kagana sa dozvedel veliteľ mesta patrikios Bonos a na základe jeho prezradenia zmiatol slovanské lode falošným ohňovým signálom. Kagan pravdepodobne priviedol pod múry Konštantínopola viacero skupín Slovanov. Niektoré z nich opustili jeho tábor po zmarení útoku v Zlatom rohu a kagan im v odchode nijako nebránil. Na druhej strane Slovania, ktorých kagan nechal zmasakrovať, mohli pochádzať priamo z územia Avarskeho kaganátu.
- 71 Ide o závažný moment, ktorý naznačuje, že k porážke slovanských monoxylov mohol prispieť iný než ľudský faktor. Očítý svedok obliehania, byzantský klerik Theodoros Synkellos, dokonca uvádza, že byzantské lode pôvodne nevydržali počiatkový nápor a zakolísali. Všetky súdobe správy však zhodne konštatujú nadprirodzený spôsob skazy monoxylov. Byzantským námorníkom zrejme v rozhodujúcej fáze pomohla náhla letná búrka, ktorá sa rozpútala v zálive Zlatého rohu. V rozbúrených vodách zálivu nemohli slovanské lode dobre manévrovať. Na druhej strane, byzantské lode boli v lepšej pozícii. Rozhodne boli skutočnými loďami, ktoré boli schopné ustáť búrku aj na otvorenom mori, nieto ešte vo vodách zálivu. Navyše, ako sme uviedli, pravdepodobne ich zaisťovali reťaze, pretože vytvárali obrannú bariéru proti prieniku monoxylov.
- 72 T. j. porážku slovanských monoxylov v Zlatom rohu. Išlo zrejme o slovanské oddiely, ktoré bojovali na okrajoch suchozemských hradieb.
- 73 Avarský kagan Slovanom zjavne nebránil v odchode. Išlo zrejme o skupiny Slovanov, ktorí sa do obliehania zapojili viac-menej dobrovoľne pod príslubom zisku bohatej koristi. Všeobecný zmätok a veľkosť porážky musela v každom prípade demoralizovať vnútorne nepevnú a etnicky rôznorodú avarskú armádu.
- 74 Tento údajný kaganov výrok je predzvestou neskorších legiend, podľa ktorých bola záchrana Konštantínopola dielom Panny Márie. Nevieme, či uvedené slová stáli v pôvodnom texte správy, alebo ich o niečo neskôr dodatočne pripísal zostavovateľ Veľkonočnej kroniky.
- 75 V tomto prípade však išlo o obyčajné vyhrážky kagana. Avari už viac nedokázali zorganizovať podobnú vojenskú akciu.
- 76 T. j. jednej hodiny popoludní.
- 77 Blachernský chrám Bohorodičky patril k najvýznamnejším sakrálnym stavbám v Konštantínopole. Porážka slovanských lodí v zálive Zlatého rohu v blízkosti tohto svätostánku vytvorila základ neskoršej legendy, podľa ktorej obyvatelia mesta vďačili za svoju záchranu Panne Márii.
- 78 Relikviár (Soros) sa nachádzal v osobitnej kaplnke, ktorá sa nachádzala pri kostole Blachernskej Bohorodičky. Okrem iného obsahoval cennú relikviu – Máriino rúcho.
- 79 Správa Veľkonočnej kroniky o poškodení Blachernského chrámu počas obliehania je jedinou spomedzi ostatných očítých svedectiev. Vzhľadom na to, že ide o oficiálnu správu, treba tejto informácii prikladať patričnú váhu, hoci sa nedá vylúčiť ani to, že šlo o neskoršie doplnenie redaktora kroniky. K uvedenému prieniku nepriateľov však sotva došlo pri odchode avarského zadného voja, ktorý sa sústreďoval iba na pálenie predmestí. Zo suchozemskej strany chránila blachernský kostol hradba. Je teda sotva pravdepodobné, že by ju Avari prerazili v záverečnej fáze obliehania. Nepotvrďuje to žiaden z kľúčových prameňov, ale navyše, ako sme už povedali, takýto útok by musel mať zničujúce následky pre samotný chrám i celé predmestie. Do blízkosti chrámu sa tak najpravdepodobnejšie dostali zvyšky Slovanov, ktorým sa podarilo po porážke v zálive doplávať na breh. Jediné táto cesta bola otvorená, nakoľko pobrežie z tejto strany nechránili žiadne hradby.
- 80 Theodoros, brat cisára Herakleia. Po zničení hlavných perzských síl na čele s ich veliteľom Šahinom, sa

byzantský cisár Herakleios rozhodol poslať Konštantínopolu na pomoc vojsko, ktoré zveril vlastnému bratovi Theodorovi. Regentská rada v byzantskej metropole vedela o jeho približovaní a už len táto skutočnosť sama osebe obrancov povzbudzovala v odpore a zvyšovala ich morálku, ktorá stúpala s každým dňom obliehania.

- 81 Nevieme, či sa správa o prechode byzantského vojska cez Bospor, ktorú kaganovi tlmočil byzantský hodnostár, zakladala na pravde. Ázijský breh tejto úžiny naďalej kontrolovali Peržania, hoci je možné, že sa Theodoros preplavil východne od pozícií Šahvraza a zostal v blízkosti Konštantínopola do jeho odchodu. Kommerkiarova hrozba kaganovi sa však takmer s istotou nenaplnila a byzantské vojsko neprenasledovalo Avarov do ich vlastnej zeme. Nie je vylúčené, že keď sa Theodoros dozvedel o porážke a odchode Avarov, obrátil sa na polceste a opätovne sa pridal k hlavným silám, ktoré cisár Herakleios sústreďoval pre budúcoročnú ofenzívu proti Peržanom. Po odchode Avarov z predmestí usporiadal patriarcha Sergios slávnostnú bohoslužbu na počesť víťazstva nad Avarmi. Regentská rada spísala správu o obliehaní a konečnom triumfe, ktorú zaslala cisárovi Herakleiovi.

38 Patriarcha Nikeforos o avarsko-slovanskom útoku na Konštantínopol

prelom 8. a 9. storočia

K téme avarsko-slovanského útoku na Konštantínopol sa s odstupom času vrátil aj konštantínopolský patriarcha Nikeforos, ktorého historické dielo prispelo k opätovnému oživeniu tamojšieho kronikárstva po skončení epochy temného byzantského stredoveku (7. – začiatok 9. storočia).

Nikeforova kronika známa ako *Historia syntomos* (lat. *Breviarium*) sa zachovala v dvoch verziách. Prvou z nich je tzv. Londýnsky variant (L), ktorý mapuje dejiny v rokoch 602 – 713. Išlo zrejme o prvotnú verziu kroniky. Nikeforos ju neskôr prepracoval do štylisticky uhladenejšej podoby, ktorá sa zachovala v takzvanej Vatikánskej verzii pojednávajúcej o udalostiach v rokoch 602 až 769.

Informácie o avarskom útoku na Konštantínopol z roku 626 Nikeforos čerpal z dnes už neznámych zdrojov. Pravdepodobne šlo iba o jeden prameň, ktorým bola konštantínopolská mestská kronika. Hoci autor s určitou istotou nemal k dispozícii súdobé svedectvá o avarskom útoku, napriek tomu sa jeho správa považuje za akési ich doplnenie a sprasnenie. Nikeforos hovorí najmä o záverečnom útoku Avarov a Slovanov dňa 7. augusta roku 626, no jeho verzia je do istej miery rozporuplná a poznačená veľkým časovým odstupom od zmienených udalostí.

Cisár Herakleios¹ si ešte pred svojou výpravou proti Peržanom² zaviazal Avarov darmi³ a prisľúbil im odovzdať dvestotisíc zlatých⁴, a dal im rukojemníkov: jedného zo svojich synov Jána, zvaného Atalarichos,⁵ ktorý bol nemanželský, narodený od konkubíny, ďalej svojho synovca Štefana⁶, syna jeho sestry Márie a Eutropia, a okrem toho iného Jána, syna patrikia Bona,⁷ takisto nemanželského a narodeného od konkubíny. Avari však porušili (*tento*) mier, podnikli vojenskú výpravu⁸, priblížili sa k múrom Byzantia⁹ a ihneď spálili predmestia. Akoby si tak navzájom podelili trácky Bospor¹⁰, Peržania obsadili (*jeho*) ázijské časti¹¹, Avari zasa vyplienili trácku oblasť.¹² Na základe vzájomných prisľubov¹³ sa barbari¹⁴ medzi sebou dohodorili, že spoločne dobjú Byzantion. Avari si zhotovili obliehacie stroje na dobýjanie hradieb: boli tam drevené obliehacie veže¹⁵ a korytnačky.¹⁶ Avšak keď sa tieto zariadenia priblížili ku hradbám, náhle ich zničila božská sila a Avarov, čo boli v nich, zahubila.¹⁷

Avari priviezli množstvo Slovanov a využili ich za spojencov.¹⁸ A dali im znamenie,¹⁹ že akonáhle uvidia zapálené ohne pri vonkajšej hradbe blachernského opevnenia²⁰ (tej čo sa nazýva Pteron²¹), majú aj oni ihneď vyraziť spolu s monoxylmi²², aby svojimi loďami znepokojovali mesto, zatiaľ čo by sa [Avarom] naskytna príležitosť vy-

liezť na hradby a dostať sa dovnútra mesta. Dozvedel sa však o tom patrikios Bonos, ktorý vyzbrojil diéry a triéry²³ a pristál na tom mieste, kde bol daný signál.²⁴ Rovnako tak poslal diéry aj k protihlému brehu [zálivu] a nariadil im, aby ihneď zapálili ohne.²⁵ Keď ich Slovania uvideli, vyplávali z rieky zvanej Barbysses²⁶ a priblížili sa k mestu. Avšak títo (*byzantskí námorníci*) vytiahli proti nim, a po tom, ako (*slovan-ských námorníkov*) dostali do stredu, okamžite ich usmrtili²⁷, takže morská voda sa od toľkej krvi zafarbila do červena. Medzi trupmi mŕtvych sa objavili aj slovanské ženy.²⁸

Preložil a opoznámkoval Martin Hurbanič.

Edícia: grécky text NIKEPHOROS: *Breviarium*, ed.: Mango, C.: *Nikephoros Patriarch of Constantinople Short History*. Corpus Fontium Historiae Byzantine 13. Washington D. C. 1990.

Literatúra: HURBANIČ, Martin: *Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach*. Byzantinoslovaca / Monographiae 1. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2009; tenže *História a mýtus. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v legendách*. Byzantinoslovaca / Monographiae 2. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2010.

* * *

- 1 Byzantský cisár Herakleios (610 – 641).
- 2 Byzantská ríša sa s Perziou nachádzala vo vojenskom konflikte už od roku 602. V priebehu dvoch desaťročí nepretržitých bojov sa Peržanom postupne podarilo prelomiť pohraničný systém byzantských pevností na Eufrate a okupovať Sýriu, Palestínu a Egypt. Byzantská vláda na čele s cisárom Herakleiom musela pristúpiť k drastickým finančným opatreniam, ktorých cieľom bola stabilizácia zvyšných území. Cisár postupne začal s výcvikom svojich vojsk roztrúsených vo východnej časti Balkánu a Malej Ázii. Až v roku 622 sa však rozhodol k otvorenému konfliktu s Peržanmi, no jeho ofenzívu, ktorá mala za cieľ vytlačiť perzské sily zo severu Malej Ázie, neočakávane ohrozili Avari. Po uzavretí mieru s kaganátom zahájil Herakleios proti Peržanom novú ofenzívu.
- 3 Cisár Herakleios uzavrel s Avarmi mier na prelome rokov 623/624. Pôvodne mali obe strany podpísať mier už v lete roku 623 v tráckom meste Herakleia na pobreží Marmarského mora. Slávnostné stretnutie cisára s vodcom Avarov, mladším synom známeho kagana Bajana, sa však napokon neuskutočnilo, pretože Avari sa pokúsili Herakleia zajať počas jeho príchodu na určené miesto stretnutia. Po zlyhaní tohto úskoku sa cisár zachránil útekom do Konštantínopola, zatiaľ čo Avari vyplienili predmestia byzantskej metropoly. Mier napokon vyhovoval obom stranám, pretože počas neprítomnosti kagana vypuklo v Panónii rozsiahle povstanie, na čelo ktorého sa napokon postavil franský kupec Samo.
- 4 Táto obrovská suma prevyšovala všetky dovedajšie zmluvne stanovené poplatky Avarom, ba dokonca i obnos, ktorý si od ríše vymohol hunský náčelník Atila na vrchole svojej slávy. Pre porovnanie: za jeden zlatý v tých časoch bolo možné kúpiť sto bochníkov chleba, za tri až štyri osla, zatiaľ čo suma 40 zlatých stačila na zabezpečenie domácnosti vidieckeho biskupa na celý jeden rok.
- 5 Ján (Ioannes), nemanželský syn cisára Herakleia, ktorý sa okolo roku 635 dostal zo zajatia na slobodu. Po návrate do Konštantínopola sa však zaplietol do sprisahania proti svojmu otcovi Herakleiovi, za ktoré zaplatil odrezaním rúk a nosa a doživotným vyhnanstvom na ostrove Prinkipos v Marmarskom mori.
- 6 Štefan (gr. Stephanos) prežil v avarskom zajatí pravdepodobne viac ako desať rokov. Jeho matka Mária, sestra cisára Herakleia, okolo roku 635 zaslala Avarom peniaze a dosiahla jeho prepustenie na slobodu.

- 7 Patrikios Bonos bol v čase neprítomnosti cisára Herakleia hlavným veliteľom Konštantínopola a zostal ním aj počas avarského útoku na túto metropolu.
- 8 Útok proti Konštantínopolu, ktorý sa odohral v dňoch 29. júla – 7. augusta roku 626.
- 9 Byzantion bol názov gréckej osady, predchodkyne cisárskeho Konštantínopola.
- 10 Bosporská úžina oddeľuje európsky kontinent od Malej Ázie.
- 11 V čase príchodu Avarov pod múry Konštantínopola sa na ázijskom brehu utáborilo perzské vojsko pod vedením skúseného vojvodu Šahrvaraza.
- 12 Avarské vojsko pritiaхло do Trácie niekedy v jarných mesiacoch roku 626. Avari si pravdepodobne zvolili cestu, ktorú už predtým využívali počas predchádzajúcich vpádov na byzantské územia. Išlo o trasu pozdĺž dolného toku riek Moravy a Dunaja, ktorá viedla k severozápadnému okraju pohoria Stará planina. Avari sa následne stočili na juh, prešli jeho východnými priesmykmi, ktoré neboli také náročné na prechod ako v centrálnej časti tohto pohoria. Kaganovo vojsko sa po ich zdolaní mohlo potom napojiť na cestu vedúcu cez Markianopolis a Anchialos až k Adrianopolu. Z geografického hľadiska preteká dolný tok Dunaja pomerne otvorenou krajinou. Aj preto ho vždy chránil celý rad pevností, takže Avari často narážali na odpor. V čase útoku na Konštantínopol však väčšina opevnení, až na malé výnimky, ležala v troskách. Byzantská hranica na Dunaji v tom čase už prestala existovať a Avarom nemal kto brániť v pochode. Najneskôr do konca júna sa kaganovo vojsko dostalo k Adrianopolu. Avarský vodca sa utáboril v blízkosti mesta, no zrejme sa nezaťažoval jeho dobýjaním. Na tomto mieste zotrval približne mesiac, počas ktorého zhromažďoval zásoby, organizoval tréningy a dopravu drevených dielov pre konštrukciu obliehacích strojov.
- 13 Aj tento prameň je dokladom o tom, že avarský kagan koordinoval svoju akciu s vtedajším perzským kráľom Husravom II. Peržania mali nepochybne dôvod zatahnuť do konfliktu potencionálnych nepriateľov Byzancie v Európe. Rátali s tým, že prinútiť Herakleia, aby sa venoval obrane zvyšných území, čím by mohli obnoviť svoju ofenzívu v Malej Ázii. Cisárov smelý protiútok, ktorý začal od roku 624, totiž ohrozoval zraniteľné centrá perzskej moci.
- 14 V pôvodnom gréckom origináli kroniky sa v poslednej vete namiesto barbarov nachádza termín Avari, ktorý však príliš nedáva zmysel. Niektorí túto pasáž interpretujú v tom zmysle, že zničiť Konštantínopol mali na základe spoločného dohovoru iba Avari, zatiaľ čo Peržanom mala ostať ázijská časť impéria. V texte sa však jasne hovorí o dvoch stranách (Avaroch a Peržanoch), ktoré sa dohodli na spoločnom útoku.
- 15 Kagan vystaval proti strednej časti suchozemských hradieb Konštantínopola 12 veľkých obliehacích veží.
- 16 Posuvné mobilné kryty, ktoré chránili útočníkov proti strelám a zápalným prostriedkom.
- 17 Tento lakonický záznam sa však sotva môže pripočítať k autentickým svedectvám o obliehaní. Kronikár predkladá verziu, ktorá už dávno zmenila fakty v legendu. Zo súdobého prameňa vieme, že obrancovia mesta sa pokúsili zničiť obliehacie veže protivníka pomocou špeciálneho zariadenia na spôsob žerjavu. Rovnako tak však aj vieme, že väčšina veží stála aj počas posledného dňa obliehania. Kagan pred svojim odchodom spálil drevené súčasti týchto zariadení.
- 18 Niektorí túto pasáž prekladajú v tom zmysle, že Avari využili Slovanov v spoločnom boji. Nikeforov termín *symmachia* však môže znamenať aj spojenectvo. V takom prípade by sa celá pasáž dala interpretovať v zmysle rovnocenného vzťahu. Stručné výpovede neskorších kronikárov ale nemôžu náležite charakterizovať zložitú avarsko-slovanskú vzťahov v čase veľkého útoku na Konštantínopol. Predpokladá sa, že Slovania v avarskom vojsku mohli pochádzať z rôznych oblastí. Na prvom mieste z územia Panónie, na ktorom sa rozkladalo centrum avarského kaganátu, prípadne z jeho okrajových častí. V južnej a východnej hraničnej zóne avarského kaganátu jstevujú isté doklady slovanského osídlenia z tohto obdobia. Slovania tu spolu s inými etnikami pravdepodobne tvorili nárazníkovú zónu s vlastnými politickými štruktúrami. Menej pravdepodobná je účasť dolnodunajských Slovanov, hoci sa nedá úplne vylúčiť. Pramene čiastočne naznačujú rôzny politický štatút slovanských bojovníkov v kaganovom vojsku, a tak je možné, že niektorí sa dobrovoľne pripojili k ťaženiu. Koniec-koncov kagan nechal počas obliehania rozostaviť v menej významných častiach hradieb výlučne Slovanov, čo naznačuje, že boj viedli pod velením vlastných náčelníkov. Inak tomu ale bolo na hlavnom úseku avarského náporu, kde Slovania tvorili len prednú líniu. O niečom podobnom hovorí aj Fredegarova kronika, ktorá ich označuje termínom *befulkovia*. Nech by už platilo ktorékoľvek z navrhovaných vysvetlení tohto termínu, je zrejmé, že

- kronikár ním chcel vyjadriť podriadenosť Slovanov a ich nižšiu hodnotu v boji. Či sa už Slovania tejto výpravy zúčastnili z donútenia, alebo ako spojenci, od tejto chvíle sa museli – a nielen oni – podriaďovať rozkazom kagana, ktorý jediný niesol zodpovednosť za osud a výsledok obliehania.
- 19 Táto pasáž neznie príliš logicky. Zdá sa, akoby kronikár buď excerpoval svoj informačný zdroj, alebo mal problémy s jeho čítaním. V Nikeforovej predlohe sa muselo hovoriť o dohodnutí spoločného plánu Avarov so Slovanmi a až potom o jeho forme, teda signálnych ohňoch.
 - 20 Avarský kagan naplánoval svoj útok proti severnej časti mesta, kde sa nachádzalo predmestie Blacherny. Toto predmestie chránila len jednoduchá priečna hradba, zatiaľ čo zo strany zálivu Zlatého rohu predmestie nechránilo žiadne opevnenie. Nikeforos hovorí, že Avari a Slovania sa dohodli na začatí spoločného útoku proti Konštantínopolu po zapálení signálnych ohňov na pláni, na ktorej sa nachádzala, ako kronikár udáva, blachernská proteichisma, teda doslovne vonkajšia hradba. Táto informácia je ale značne problematická. Ako sme už spomenuli, v čase avarského útoku chránil Blacherny iba jednoduchý priečny múr. Až na začiatku 9. storočia nechal cisár Leon V. vybudovať aj vonkajšiu hradbu, aby zlepšil obranyschopnosť tejto štvrťi.
 - 21 Pteron – doslovne krídlo. Pravdepodobne išlo o opevnenie, ktoré nebolo súčasťou Blachern, ale pôvodnej línie mestských hradieb, ktorých zvyšky sa zachovali pri kostole svätého Demetria Kanaba v dnešnom Istanbule.
 - 22 Člnmi vydlabanými z jedného kmeňa stromu. Aj táto pasáž potvrdzuje, že slovanský útok na neopevnenú časť blachernského pobrežia mal byť zastieracím manévrom, ktorý by umožnil Avarom zložiť slabšiu blachernskú hradbu.
 - 23 Veľké vojnové lode s dvoma a troma radami vesiel. Zo súdobej správy o obliehaní však vieme, že záliv Zlatého rohu strážili veľké dopravné lode zvané skafokaraboi.
 - 24 Zmysel tejto pasáže nie je celkom jasný. Namiesto toho malo asi byť, že Bonos pristál na mieste, kde mal byť daný signál (Avarmi).
 - 25 Kronikár neobjasňuje tento krok hlavného veliteľa Konštantínopola. Zjavne však malo ísť o opatrenie, ktoré malo pomýliť slovanské posádky monoxylov. Zo súdobeho prameňa k obliehaniu vieme, že byzantské lode vytvorili defenzívnu líniu, ktorou vyplnili celú šírku Zlatého rohu. Útok slovanských monoxylov Nikeforos podáva ako prekvapujúci ťah kagana. V skutočnosti s ním musel Bonos rátať už od počiatkových dní obliehania. Byzantské lode boli na útok pripravené a ku prieniku monoxylov mohli dôjsť len cez prerazenie ich radov.
 - 26 Riečka Barbysses sa spolu s ďalšou riekou Kydaris nachádzajú v dnešnom istanbulskom predmestí Silahtarağa. Ich toky sa vlievajú do zálivu Zlatého rohu. Podľa súdobej správy sa však slovanské monoxyly nachádzali oveľa bližšie k mestu – pri moste sv. Kallinika.
 - 27 Nikeforos veľmi zjednodušene opisuje víťazstvo nad Slovanmi v zálive Zlatého rohu. Z iných prameňov vieme, že monoxylom sa skoro podarilo preraziť cez kordón strážnych byzantských lodí. Všetky súdobe správy sú okrem toho zajedno v tom, že obranou pomohla nadprirodzená sila, ktorá rozbúrila more. Autor komentára sa nazdáva, že väčšina slovanských monoxylov padla za obeť nečakanej letnej búrky, ktorá sa rozpútala počas rozhodujúceho útoku. Po jej skončení zničili posádky byzantských lodí zvyšné plavidlá protivníka.
 - 28 Tradičný topos hrdinstva a zároveň zúfalstva protivníka, ktorý sa však v súvislosti so Slovanmi v iných prameňoch neuvádza.

Anály dostali pomenovanie podľa kláštora St. Bertin, kde sa našiel ich najstarší rukopis. Ide o pokračovanie starších celoriíšskych análov, ktoré sa začali viesť osobitne v západnej časti Franskej ríše. Zo začiatku ich písal neznámy analista, od roku 835 do roku 861 ich viedol biskup z Troyes Prudentius a rokom 888 anály ukončil remešský biskup Hinkmar, ktorého pomerne objektívne zmienky o veľkomoravských Slovanoch i Čechoch vyplývajú z kritického postoja voči panovníckemu dvoru Východofranskej ríše.

(Rok 831). Cisár Ľudovít Pobožný¹ zvolal snem v kráľovskom sídle Diedenhofen, kde k nemu prišli početné posolstvá Slovanov. Vypočul ich, dal im príslušné pokyny a prepustil ich.

(Rok 846). Kráľ Germánov Ľudovít (*Nemec*)² sa vypravil do boja proti Slovanom, ale zastrašený tak vnútornými rozbrojmi, ako aj víťazstvom nepriateľov sa musel vrátiť späť.

(Rok 847). Vojská kráľa Germánov Ľudovíta úspešne bojovali proti Slovanom. Čo teda pred rokom u nich stratil, získal teraz späť.

(Rok 853). Vinidi vedení svojou zvyčajnou vierolomnosťou porušili vernosť voči Ľudovítovi (*Nemcovi*) – – Bulhari spojac sa so Slovanmi a, ako sa hovorí, nevedení darmi od našich, prudko zaútočili proti kráľovi Germánie Ľudovítovi, ale s pomocou Božou boli porazení.

(Rok 855). Kráľa Germánov Ľudovíta znepokojovali časté vzbury Slovanov.

(Rok 856). Takmer všetci grófi z kráľovstva kráľa Karola (*Plešivého*)³ sa proti nemu sprisahali s Akvitáncami a vyzvali kráľa Germánov Ľudovíta, aby im pomohol uskutočniť ich zámer. Ten sa však veľmi dlho zdržal na výprave proti Slovanom a stratil na nej veľkú časť vojska. Sprisahanci už nechceli ďalej čakať, a preto sa s Karolom zmierili.

(Rok 861). Karloman⁴, syn kráľa Germánie Ľudovíta, uzavrel spojenectvo s vládcom Vinidov⁵ Rastislavom⁶, odtrhol sa od otca a s Rastislavovou pomocou sa zmocnil veľkej časti otcovho kráľovstva až po rieku Inn.

(Rok 862). Karloman, syn kráľa Germánie Ľudovíta, získal od otca tú časť kráľovstva, ktorej sa predtým sám zmocnil. Keď sa zaviazal prísahou, že si z neho už viac bez otcovho dovolenia nevezme, zmieril sa s otcom – –

Ľudovít zanechal vo vlasti syna Karola, ktorý sa nedávno oženil, a sprevádzaný ďalším synom Ľudovítom, napadol Vinidov. Keď však stratil niektorých svojich veľmožov a nedosiahol úspech, vrátil sa s rukojemníkmi na dvor do Frankfurtu nad

Mohanom. Dáni vyplienili vraždením a ohňom veľkú časť jeho kráľovstva. Ale aj iní, tunajším národom doteraz neznámi nepriatelia, zvaní Maďari, plienili v jeho kráľovstve — — —

Ľudovít zamieril do Bavorska, aby sa buď zmieril so svojím synom Karlomanom, ktorý sa za pomoci vládcu Vinidov Rastislava vzbúril proti otcovi, alebo sa mu postavil na odpor.

(Rok 863). Vypočul však aj iného posla svojho brata Ľudovíta, menom Blitgaria, ktorý žiadal, aby neprijal späť Karlomana, ktorého opustil a vyhnal Vinid Rastislav, ak by sa k nemu vrátil. Po krátkom čase však ho (*Karlomana*) zradeného a opusteného svojimi prijal jeho otec Ľudovít s podmienkou, že zloží prísahu, a držal ho u seba pod miernym dozorom.

(Rok 864). Kráľ Germánie Ľudovít sa vydal s vojskom proti bulharskému kaganovi (*Borisovi*)⁷, ktorý prisľúbil, že sa stane kresťanom. Odtiaľ sa hodlal vypraviť, aby zriadil marku Vinidov, ak sa presvedčí, že mu šťastie bude žičiť.

(Rok 865). Kráľ Germánie Ľudovít prijal vojsko, ktoré bolo vyslané proti Vinidom a dosiahlo úspech.

(Rok 866). Kráľ Germánie Ľudovít vytiahol s vojskom proti niektorým svojim, ktorí pripravovali vzburu v marke založenej proti Vinidom (*vo Východnej marke*). Doraziac ta, zakrátko vzbúrencov skrotil bez toho, žeby musel začať bojovať. Ostatnému vojsku, ktoré sa tiež chystalo do boja, prikázal, aby zostalo doma — — —

Ľudovít, syn kráľa Germánie Ľudovíta, na radu Varnaria a ďalších, ktorých jeho otec pre nevernosť zbavil úradov, zosnoval vzburu proti svojmu otcovi a podnecoval Vinida Rastislava, aby prišiel rabovať až do Bavorska a aby on sám, keďže otec a jeho stúpenci budú zaujatí v tých končinách, mohol slobodnejšie pokračovať v začatom diele. Príčinám Karlomana, ktorému dal otec spomínanú marku už predtým, Rastislav zostal na svojom území. Avšak Ľudovít starší, ktorý už mal skúsenosti z takýchto podujatí, urýchlene sa poponáhľal do paláca v meste Frankfurt. Keď si navzájom dali záruky, dosiahol, že jeho syn prišiel k nemu a spoločne si prisľúbili, že prímerie medzi nimi bude platiť až do 28. októbra. A tak sa Ľudovít rýchlo vrátil upevniť svoju marku proti Rastislavovi s úmyslom stretnúť sa týždeň pred sviatkom sv. Martina so svojím bratom Karolom a synovcom Lotarom pri meste Metách.

(Rok 869). Tam prijal poslov vyslaných niektorými biskupmi a veľmožmi z niekdajšej Lotarovej ríše s prosbou, aby ta nevstupoval dovedy, kým sa nevráti jeho brat Ľudovít, kráľ Germánie, z vojnovnej výpravy proti Vinidom, s ktorými v tomto i predchádzajúcom roku so svojimi ľuďmi často bojoval. Nedosiahli však nijaký alebo len veľmi malý úspech. Zato však utrpeli veľkú škodu — — —

Jeho brat Ľudovít sa postaral, aby uzavrel za určitých podmienok mier s Vinidmi. Na jeho potvrdenie poslal svojich synov spoločne s markgrófmi do onej krajiny. Sám však chorľavý zostal v meste Regensburg.

(Rok 870). Tam Karol (*Plešivý*) prijal 12 poslov svojho brata Ľudovíta v záležitosti rozdelenia ríše. Tí boli prehnane sebavedomí jednak pre dobrú telesnú kondíciu Ľudovítovu a jednak pre jeho úspech, pretože sa mu podarilo čiastočne ľstou a čiastočne bojom zajať svojho dlhoročného najväčšieho nepriateľa Vinida Rastislava. Domnievali sa, že prijaté záväzky sa nemusia dodržiavať s takou prísnosťou – – –

A tam (*Ľudovít*) prijal poslov. Po krátkom čase ich však prepustil a poslal ich k svojmu bratovi Karolovi. Sám sa však, len čo sa trochu uzdravil, ponáhlal do Regensburgu. Tu dal vládcu Vinidov Rastislava, ktorého Karloman zajať pomocou ľsti Rastislavovho synovca, vyviešť z väzenia a oslepiť (*hoci bol odsúdený na smrť*). Potom ho poslal do kláštora.

(Rok 871). A tak sa začiatkom septembra rozišli a každý sa usiloval vrátiť sa do svojej domény. Ľudovít sa však poponáhlal do Regensburgu, pretože Rastislavov synovec, ktorý sa ujal vlády nad Vinidmi, mu spôsobil ohromnú škodu. Prišiel o markgrófov spolu s ich vojenskými oddielmi a nešťastne stratil územia, ktoré v predchádzajúcich rokoch získal.

(Rok 872). A prišiel ta Adalard z panstva jeho brata Ľudovíta a požiadal ho, aby sa dostavil na rozhovory so svojím bratom Ľudovítom do Maastrichtu, keď sa ten bude vracieť do Aachenu z Regensburgu, odkiaľ vyslal vojsko na čele so synom Karlomanom proti Vinidom – – –

Otec Ľudovít nemohol dosiahnuť, aby sa jeho synovia vypravili so svojím bratom Karlomanom proti Vinidom. Preto dal k dispozícii Karlomanovi iba toľko vojska, koľko sa mu podarilo zhromaždiť.

(Rok 873). Kráľ Germánie Ľudovít, keď sa chystal zvolať snem v Metách, dostal správu, že ak nepríde čo najrýchlejšie na pomoc synovi Karlomanovi do marky proti Vinidom, už ho neuvidí živého. Ľudovít sa preto rýchlo vrátil do Regensburgu a pomocou svojich vyslancov sa všemožne usiloval znovu získať náklonnosť Vinidov žijúcich pod panovaním rozličných vládcov. Keď však prijal vyslancov, ktorých ľstivo vyslali tí, čo sa nazývajú Česi, dal ich uväzniť.

(Rok 876). Ich brat Karloman neprišiel ani k nim, ani k svojmu strýkovi cisárovi Karolovi, ako mu ten rozkázal, pretože bol zamestnaný vedením vojny proti Vinidom.

Citované podľa Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 151-153, kde sa uvádza, že najstarší zachovaný rukopis je tzv. Codex Audomariensis 706, uložený v St. Omere.

Edícia: latinský text a český preklad uvádza Magnae Moraviae fontes historici I. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1966, s. 70-80; slovenský preklad od J. Trochtu a M.

Vyvíjalovej obsahujú Pramene k dejinám Veľkej Moravy. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava 1968, s. 106-113.

* * *

- 1 Cisár Franskej ríše (814 – 840).
- 2 Tretí syn Ľudovíta Pobožného, východofranský kráľ, zomrel 28. augusta 876. Bol jedným z hlavných predstaviteľov bavorskej expanzie proti Veľkej Morave.
- 3 Karol II. Plešivý, zakladateľ Západofranskej ríše. Od roku 843 kráľ a od roku 875 cisár, zomrel v roku 877.
- 4 Kráľ Východofranskej ríše (876 – 880), hlavný organizátor vojenských výprav proti Veľkej Morave.
- 5 Všeobecné označenie Slovanov v krajinách hovoriacich po nemecky.
- 6 Vládca Veľkej Moravy v rokoch 846 – 870.
- 7 Vládca Bulharov v rokoch 852 – 889, v roku 864 prijal kresťanstvo z Byzantska, zomrel v roku 907.

Cisár Ľudovít Pobožný, syn Karola Veľkého, rozdelil ríšu medzi svojich troch synov. Bol to prvý krok k vytvoreniu troch kráľovstiev a neskôr k vzniku Západofranského a Východofranského kráľovstva. Už vtedy sa panovníkom Východofranského kráľovstva stal Ľudovít, neskôr nazývaný Nemec, ktorého územie susedilo s Moravským a Nitrianskym kniežatstvom a potom s Veľkou Moravou. Viedol boje proti kniežatu Rastislavovi a mal aj priamy podiel na internovaní arcibiskupa Metoda. Východofranské kráľovstvo, ktoré spravoval Ľudovít Nemec, bolo územným základom neskoršej Svätej rímskej ríše nemeckého národa.

V mene Pána Boha a Spasiteľa [nášho Ježiša Krista Ľudovít z príkazu Božej Prozreteľnosti cisár a rozmnožiteľ (*ríše*)].¹ Keď sme v mene Pána Boha, v roku Vtelenia Pána osemstosedemnásteho, v desiatej indikcii² a vo štvrtom roku nášho panovania v našom paláci v Aachene zvyčajným spôsobom zhromaždili duchovných a väčšinu nášho ľudu na prerokovanie tak cirkevných, ako aj ostatných záležitostí celej našej ríše a usilovali sme sa v tom (*dospieť k výsledku*), ihneď sa z Božieho vnuknutia stalo, že nás naši verní napomenuli, aby sme pri zachovaní úplnosti našich práv a v trvalom mieri udelenom od Boha rokovali o stave celého kráľovstva a rodičovským spôsobom o záležitostiach našich synov. Stalo sa, že zhodne nami aj celým naším ľudom bol zvolený náš milovaný prvorodený syn Lotar. Nuž z Božieho vnuknutia sa páčilo tak nám, ako aj celému nášmu ľudu slávnostným spôsobom korunovaného cisárskym diadémom ustanoviť ho, keď Boh tak chcel, za nášho spoluvládcu a nástupcu v panovaní. Jeho bratov Pipina a Ľudovíta sa nám po spoločnej porade zapáčilo ozdobiť kráľovským titulom a určiť nižšie vymenované miesta, kde po našom skone budú môcť užívať kráľovskú moc pod starším bratom podľa podmienok, ktoré sme ustanovili na ich vzťahy v nižšie uvedených článkoch:

1. článok. Chceme, aby Pipin mal Akvitániu, Baskicko a celú Toulouskú marku a okrem toho štyri grófstva – – –

2. článok. Ďalej chceme, aby Ľudovít mal Bavorsko, Korutáncov a Čechov, ako aj Avarov a Slovanov, ktorí žijú z východnej strany Bavorska, a okrem toho užíval dve dominikálne villy v severnej župe: Luttraof a Ingolstadt.

3. článok. Chceme, aby títo dvaja bratia, ktorí sa pokladajú za kráľov, disponovali vlastnou mocou vnútri svojho panstva a mohli rozdávať všetky počty tak, aby sa pri

biskupstvách a opátstvach zachovával cirkevný poriadok a pri ostatných udeľovať sa majúcich hodnostiach nech sa rešpektuje česť a užitočnosť.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 29-30.

Edícia: *Capitularia regum Francorum I*. Ed.: Boretius, A., s. 270; *Magnae Moraviae fontes historici IV*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Praeae – Brunae, 1971, s. 31-32 (výťah v latinskom a českom preklade); *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Ed.: Marsina, Richard. Bratislava 1981, 4-5, č. 3; *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 145 (výťah v slov. preklade).

* * *

- 1 Text v hranatej zátvorke v pôvodnom rukopise nie je uvedený, doplnil ho až editor A. Boretius, a to namiesto slov *et caet*, čiže atď.
- 2 Stredoveký spôsob uvádzania roka: východiskom indikcie je rok 3 pred n. l., takže aktuálna indikcia sa vypočíta pridaním troch rokov k roku kresťanskej éry a delením súčtu pätnástimi a zvyšok je indikciou príslušného roka.

41 Opis miest a krajov na severnej strane Dunaja

prvá polovica 9. storočia (až 10. storočie)

Vo Franskej ríši na území Bavorov alebo Frankov buď už okolo roku 817, alebo pravdepodobne až okolo roku 843 vznikol z praktických vojenských potrieb anonymný spis *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*, čiže Opis miest a krajov na severnej strane Dunaja, ktorý sa v historiografii označuje ako Bavorský geograf. Opis bol neskoršie doplnený, slovenský historik Peter Ratkoš ho pokladal za druhú časť, ktorej vznik sa kladie do poslednej tretiny 9., respektíve až do začiatku 10. storočia. Z tohto obdobia pochádza totiž konečná redakcia i rukopis diela. Najstarší zachovaný rukopis z 12. storočia je uložený v Štátnej knižnici v Mníchove. Predmetný spis je svedectvom trvalého záujmu franských feudálov o vojenský potenciál ich susedov.

(Prvá časť)

Tí, čo sídlia bližšie k hraniciam Dánov, sa nazývajú severní Obodriti, na ich území je 53 hradísk rozdelených medzi ich vojvodov. Veleti disponujú 95 hradiskami, ktoré sa nachádzajú v 4 samostatných regiónoch. Liňania sú ľud, ktorý disponuje 7 hradiskami. Blízko nich sídlia tí, čo sa nazývajú Betenci, Smolinci a Moričania, ktorí majú 11 hradísk. Vedľa nich sídlia tí, čo sa nazývajú Havolania, a patrí im 8 hradísk. Pri nich je krajina polabských Srbov, rozdelená na viacero oblastí, ktoré majú spolu 50 hradísk. Vedľa nich sídlia tí, čo sa nazývajú Daleminci, a patrí im 14 hradísk. Ďalej nasledujú Česi s 15 hradiskami a Moravania (*Marbarii*), ktorí majú 11 hradísk. Krajina Bulharov je rozsiahla a žije v nej početný ľud. Hoci je ich veľké množstvo, majú iba 5 hradísk, pretože tu nie je zvykom budovať hradiská. Existuje aj ľud, zvaný Moravania (*Merehani*), a tí majú 30 hradísk.¹ Toto sú územia, ktoré susedia s našimi hranicami.

(Druhá časť)

Toto sú tí, čo sídlia v susedstve týchto krajín: východní Obodriti, kde je viac ako 100 hradísk – – Severania majú 325 hradísk. Bužania majú 231 hradísk – – Krajina Severanov je taká veľká, že z nej údajne pochádzajú a odvodzujú svoj pôvod všetky slovanské kmene. Prisanania majú 70 hradísk, Volynčania tiež 70. Bruzi obývajú rozsiahlejšiu krajinu, než je vzdialenosť od Enže k Rýnu. Rusi, Drevľania, Seravici, Lukolani, Uhri, Vislania, Slezania s 15 hradiskami. Lužičania s 30 hradiskami, Dedošania s 20 hradiskami, Milčania s 30 hradiskami, Bežuncania s 2 hradiskami, Verin-

čania s 10 hradiskami, Fragančania so 40 hradiskami, Lupiglavania s 30 hradiskami, Opoľania s 20 hradiskami a Holasici s 5 hradiskami.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 154.

Edícia: *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 128-129 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici III*. Na vyd. pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1969, 285-291 (lat. text a český preklad).

* * *

1 Údaj zrejme zachytáva stav po spojení Moravského a Nitrianskeho kniežatstva.

42 Salzburské anály

po roku 829 – 956

V sídle Salzburskej cirkevnej provincie sa viedli záznamy, ktoré sa začínajú rokom 725. Vychádzajú zo staršej miestnej predlohy, ktorá vznikla krátko po roku 829. Neskôr boli záznamy dovedené až do roku 956. Z rozličných zachovaní sú v odbornej literatúre známe Salzburské staré anály (*Annales Iuvavenses antiqui*), Salzburské väčšie a menšie anály (*Annales Iuvavenses maiores et minores*) a Veľké salzburské anály (*Annales Iuvavenses maximi*). Keďže územie salzburskej arcidiecézy susedilo s oblasťami obývanými Slovanmi, mnohé údaje zaznamenávajú udalosti súvisiace s Chorvátmi, Korutáncami, panónskymi i norickými Slovanmi, Moravanmi a naddunajskými Slovienmi.

Staré anály

Rok 854. Správca Východnej marky Ratbod opustil pohraničné kraje. Rastislav sa vzbúril.

Rok 856. Karloman prevzal starostlivosť o pohraničné kraje. Bola mu zverená Východná marka. Keď zhromaždil silné vojsko proti nepriateľom, zrada mu zabránila v začatom pochode.

Rok 857. Bola veľká povodeň. Množstvo Rastislavových ľudí bolo pobitých. Pabo sa spolu s grófmi vzbúril. Karloman vyplienil krajinu až po riečku Svariza¹.

Rok 858. Rastislav prisahou potvrdil dohodu s Karlomanom a opäť sa začali zaľudňovať bavorské pustatiny. (*Obidvaja*) nažívali v pokoji a bez vojny.

Rok 872. Karloman vtrhol s vojskom na vzdialené hranice Moravanov a po vyplienení tohto kraja sa vrátil ako víťaz.

Najväčšie anály

Rok 874. Arcibiskup Theotmar² vysvätil na žiadosť kniežaťa Kocela³ kostol v Ptuji.

Rok 881. Od tretej do šiestej hodiny trvalo zatmenie slnka. Odohrala sa prvá bitka s Maďarmi pri Viedni a druhá s Kabarmi⁴ pri Kulmite⁵.

Rok 907. Vo štvrtý deň pred júlovými nonami (*4. júla*) sa odohrala nešťastná bitka pri hrade Preslava.⁶

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 172.

Edícia: *Magnae Moraviae fontes historici I*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1966, s. 134; *IV*, 1971, s. 383 (lat. text a český preklad); *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 116-118 (slov. preklad).

Literatúra: STEINHÜBEL, Ján: Bitka pri Bratislave 4. júla 907. In: *Miles semper honestus. Zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2007, s. 11-20.

* * *

- 1 Svariza – dnes riečka Schwarzbach.
- 2 Theotmar – salzburský arcibiskup v rokoch 874 – 907.
- 3 Koceľ – v origináli je meno zapísané ako Choziwini comitis.
- 4 Kabari (Kovari) – chazarský kmeň, ktorý spolu s Madarmi a ostatnými kmeňmi presídliť do Karpatskej kotliny.
- 5 Kulmit – môže ísť o Kollmitz pri Ardaggere alebo Cholomezze, čiže Kulmberg pri Melku.
- 6 Preslavov (Breslavov) hrad – podľa prameňa Brezalauspurc, dnešná Bratislava.

43 Fuldské anály

okolo roku 830 – 902

Po rozdelení ríše Karola Veľkého sa pokračovalo vo vedení ríšskych análov, označovaných pod latinským názvom *Annales regni Francorum*. V sídlach panovníckych dvorov, biskupstiev alebo kláštorov vznikli nové strediská analistiky. Pre východné oblasti mali byť reprezentačnými análmi *Annales Ratisponenses*, čiže Regensburské anály, v ktorých sú zaznamenané staršie časti, týkajúce sa udalostí 9. storočia, podľa výpisov z análov benediktínskeho kláštora vo Fulde. Anály fuldského kláštora majú svojimi správami blízko k dvoru Východofranskej ríše. Preto sa nazývajú i *Annales regni Francorum orientalis*.

Fuldské anály majú pre poznanie dejín Veľkej Moravy zásadný význam, pretože prinášajú správy o expanzii východofranských panovníkov, všimajú si i vnútorné pomery vo Veľkej Morave.

Fuldské anály začali vznikať okolo roku 830 na základe excerpcií z rozličných franských análov i kroník, najmä z *Annales Sithienses* (Saint-Omerské anály) i *Annales regni Francorum* (Anály franských kráľov), ako aj z fuldských záznamov z roku 742 – 822 pri veľkonočných tabuľkách. Prvým zostavovateľom análov bol mních Einhard, ktorý viedol záznamy do roku 839 ako opát v Seligenstadte (preto sa táto časť nazýva seligenštadtskou). Druhým analistom, ktorý pokračoval vo vedení análov, bol fuldský mních Ruodolf, ktorého záznamy majú oficiálny, akoby dvorský charakter. Tretím pokračovateľom bol roku 865 spisovateľ Meginhard, žijúci od roku 869 v Mohuči (preto sa táto časť nazýva i mohučskou), anály viedol do roku 887, respektíve roku 882, keď v súvislosti s politickými zmenami prácu zanechal. Štvrtou časťou análov sú anonymné pokračovania (*Continuationes*), a to regensburské (822 – 897) a potom altaišské (897 – 901). Anály sa zachovali vo viacerých rukopisoch pochádzajúcich z 10. a 11. storočia.

(Analista Ruodolf)

(Rok) 846. – – – Ľudovít¹ odišiel na západ a v mesiaci marci mal s Karolom rokovanie. – – – Keď sa odtiaľ vrátil deň pred aprílovými nonami (4. 4.) k Bodamskému jazeru, oslávil Veľkú noc. Potom prehovoril s Lotarom, chcúc ho s Karolom udobriť; keďže rozhovor nemal úspech, asi v polovici mesiaca augusta vytiahol s vojskom proti moravským Slovanom, pokúšajúcim sa odtrhnúť. Keď urobil poriadok a podľa svojej vôle urovnal pomery, ustanovil im za knieža Rastislava (Rastic), Mojmirovho synovca; odtiaľ sa vrátil cez Čechy s veľkými ťažkosťami a so značnou stratou svojho vojska – – –

(Rok) 848. — — — Ľudovít — — — keď skončil (s *Lotarom v Koblenzi*) rozhovor, vrátil sa k svojim, aby porobil Čechov, ktorí začali vzburu, (*a to*) výpravou, ktorú proti týmto poslal jeho syn Ľudovít v polovici mesiaca augusta i prinútil (*Čechov*), aby poslali zástupcov vo veci mieru a aby dali rukojemníkov.

(Rok) 849. Česi podľa (*svojej*) obyčaje predstierajúc vernosť, strojili sa opäť proti Frankom vzbúriť. A na potlačenie týchto vierolomných pohybov boli vyslaní vojvoda tamojších oblastí a prvý spomedzi kráľových priateľov Ernest² a mnohí grófi, ako i opáti s početným vojskom. Barbari sľúbili však v záujme svojho pokoja a bezpečnosti, že dajú rukojemníkov a že (*to*) spravlia na rozkaz prostredníctvom poslov, vyslaných k Takulfovi,³ ktorému akože oboznámenému zákonmi a zvyklosťami slovanského plemena verili viac ako ostatným; (*Takulf*) bol totiž vojvodcom srbského pohraničia, ale vtedy v onej bitke už ťažko ranený. Lebo deň predtým, keď vojsko udrelo s veľkou silou na nepriateľské hradby a keď protivníci odolávali (*útoku*), bolo na oboch stranách mnoho ranených; tento (*Takulf*) mal ľavé koleno prerazené šípom. S poslami teda, ktorých k nemu (*Česi*) vyslali, hovoril predstierajúc zdravie (*a*) sediac na koni, aby ani v najmenšom nezbadali jeho nemohúcnosť. — — —

(Rok) 855. — — — Aj kráľ Ľudovít, keď s nepatrným úspechom vytiahol s vojskom k moravským Slovanom proti ich kniežaťu Rastislavovi, ktorý proti nemu povstal, vrátil sa bez víťazstva, želajúc si protivníka chráneného vraj najpevnejším valom⁴ dočasne radšej ponechať na pokoji, ako v nebezpečnom boji utrpieť stratu svojich vojakov. Vojsko plienením a požiarimi jednako spustošilo veľkú časť provincie a nemalý počet nepriateľov túžiacich napadnúť kráľov tábor celkom rozprášilo, avšak nie bez odvety, lebo po kráľovom odchode Rastislav ho so svojimi prenasledoval a plienením vydrancoval mnohé susedné kraje za Dunajom — — —

(Rok) 856. — — — Keď však v mesiaci auguste kráľ Ľudovít zozbieral vojsko, pochodujúc cez (*kraj*) Srbov a pripojac si veľmožov týchto (*Srbov*), premohol v bitke Dalemincov⁵ a po prijatí rukojemníkov spravil ich poplatníkmi; odtiaľto prechádzajúc Čechami prijal niekoľkých z ich veľmožov do (*vazalského*) poddanstva.

(Rok) 857. — — — Biskup Otgar (*z Eichstadtu*), falcgróf Hruodolt a Ernest, syn vojvodu Ernesta, vyslaní so svojimi ľuďmi do Čiech, zmocnili sa hradu vojvodu Wisztracha⁶ vzdorujúceho mnoho rokov a vyhnali z neho Slavitěcha, syna Wisztrachovho, ktorý bol v ňom vtedy vládcom. Keď tento útekom unikol a uchýlil sa k Rastislavovi, jeho brat, ktorého on vyhnal z vlasti *a* ktorý žil *vo* vyhnanstve u srbského Čestibora, odovzdane prišiel ku kráľovi a bol namiesto brata ustanovený za vojvodu. — — —

(Rok) 858. — — — Keď sa tento (*kráľ Ľudovít Nemec*) presvedčil, že bol oklamáný, vrátil sa do Frankfurtu, so svojimi prerokoval a usporiadal vážne záujmy ríše a vtedy aj rozhodol, že treba poslať tri vojenské zbory na rôzne pohraničné územia svojej ríše, a to jeden pod (*velením*) svojho staršieho syna Karolmana⁷ k moravským Slovanom proti Rastislavovi, druhý pod velením svojho mladšieho syna Ľudovíta proti

Bodrom a Linonom⁸ a tretí pod (*velením*) Takulfa proti Srbom, odopierajúcim poslušnosť, aby po potlačení nepriateľských nepokojov mimo (*ríše*) – ľahšie vládol vo vnútri ríše – – –

Keď sa v mesiaci júli zozbierali vojská i zoradili a v pomste (*už*) vytiahli, odrazu uprostred dňa prepadla kráľa veľmi veľká ťarcha starostí. Zo západu totiž prišli legáti, opät Adalhart a gróf Oto a žiadali ho, aby v nebezpečenstve sa nachodiacemu ľudu prišiel sám osobne na pomoc – – –

(*Rok*) 861. – – – Aj Karolman, najstarší z kráľových synov, usiloval sa o novoty; vyhnal totiž vojvodov, ktorým bola zverená opatera panónskeho a korutanského pohraničia,⁹ a marku usporiadal s pomocou svojich (*ľudí*).

(*Rok*) 863. – – – Karolman, kráľov syn, ktorý bol správcom Korutáncov, **bol** v neprítomnosti obvinený u otca z tak mnohých a tak veľkých **zločinov**, že keby to, čo sa proti nemu povedalo, žalobcovia mohli dokázať, právom by sa musel považovať za vinného pre urážku Veličenstva. Toto natolko pobúrilo kráľovu myseľ, že sám osobne pred zhromaždením svojho ľudu vyhlásil, že jeho syn Karolman od toho času a naďalej, kým on bude žiť a panovať, z jeho vôle nikdy nebude môcť dosiahnuť verejné hodnosti. Keď sa o tom dopyčul Karolman, z cesty, ktorú podnikol do paláca, zastrášený vrátil sa do Korutánska, chcúc tu hľadať ochranu u svojich, o ktorých predpokladal, že sú mu verní, kým otcov hnev pomínie a sám sa za pomoci pravdu hovoriacich prostredníkov očistí od obvinení falošne proti nemu vznesených. Medzitým kráľ, keď zozbieral vojsko, naoko síce akoby sa chystal premôcť Rastislava, knieža moravských Slovanov, o ktorých sa rozchýrilo, že s pomocou Bulharov postupujú od východu, v skutočnosti však vytiahol do Korutánska, chystajúc sa poraziť syna. Tento by sa bol v tom čase skutočne bránil, keby ho nič netušiaceho nebol jeho gróf Gundakar zradne podviedol; ten majúc so sebou skoro celé jadro vojska, ani čo by sa chystal chrániť brody rieky Schvarcaha pred nepriateľmi, so všetkými sbormi prešiel ku kráľovi a stal sa správcom Korutáncov, ako mu to bolo predtým tajne sľúbené, ak ľstou oklame svojho pána. A tento si teda takýmto spôsobom vyslúžil hodnosť prefektúry. Karolman však na zaprisahania veľmožov prišiel k otcovi, nestarajúc sa o obvinenia proti nemu vznesené, pretože cítil sa nevinným; spoliehajúc sa na svedectvo dobrého svedomia, ukazoval sa nadovšetko veselým a milým – – –

(*Mohučské pokračovanie – analista Meginhard*)

(*Rok*) 864. Kráľ Ľudovít v mesiaci vytiahol s mohutným vojskom za Dunaj, obklúčil Rastislava v akomsi meste, ktorý sa v jazyku onoho ľudu nazýva Dowina¹⁰. Avšak onen, keďže sa neopovážil pustiť do boja s kráľovskými vojskami a keď sa presvedčil, že niet preňho možnosť úniku, okolnosťami donútený vydal rukojemníkov, a to takých ako si rozkázal kráľ; okrem toho sa so všetkými svojimi veľmožmi prisahou zaručil, že kráľovi natrvalo zachová (*vernosť*), hoci ju vôbec nezachoval. – – –

(Rok) 865. Grófa Werinhara¹¹, jedného z franských veľmožov, obžalovali pred kráľom Ľudovítom z toho, že údajne podnecoval Rastislava proti kráľovi. Preto bol zbavený verejných úradov. – – –

(Rok) 866. Ľudovít, syn kráľa Ľudovíta, ťažko znášajúc, že mu kráľ niektoré majetky odňal a daroval jeho bratovi Karolmanovi, začal otcovi škodiť. Rozoslal totiž po celom Durínsku a Sasku poslov a kohokoľvek mohol, získal na svoju stranu a naklonil na obnovenie vojny proti kráľovi; aj grófov Werinhara, Utona a Berengara, jeho otcom odohnaných, brával na svoje porady a sľúbil im, že on im prinavrátí predošlú hodnosť. Ba aj Henrika, veliteľa svojho vojska, poslal k Rastislavovi, úpenlivo ho žiadajúc, aby neodoprel byť pomocníkom pri tomže sprisahaní. Keď sa to dozvedel kráľ, ponechal Karolmana obraňovať Bavorsko a urýchlene prišiel do Franska; jeho (*prívrženci*) zo všetkých strán pozbíehaní pri Frankfurte ho s poctou prijali, a (*Ľudovít*) zosnované sprisahanie ľahko potlačil. – – –

(Rok) 869. Slovania, ktorí sa nazývajú Česi, častými vpádmi znepokojovali bavorské hranice a po vypálení niektorých osád odvliekli z nich ženy do zajatia. Kráľ Ľudovít vyslal proti nim zatiaľ len obrancov oných krajov, kým sám by sa vo vhodnom čase chopil zbraní proti odpadlíkom, hodľajúc pomstiť krivdy na svojich. Karolman v boji s Rastislavovými v dvojnásobnom počte sa zídennými vojakmi stal sa víťazom, získajúc pritom nemalú korisť, ako sám oznámil listom svojmu otcovi. Srbi a Suselci¹², keď sa spojili s Čechmi a ostatnými susedmi, prekročili dávne hranice Durínska, spustošili veľmi mnohé kraje a tých, čo sa s nimi nerozmyslene pustili do boja, pobili. Gundakar, Karolmanov vazal, ktorý sa viacerým porušením prísahy a ľstivými úkladmi častokrát stal neverným kráľovi Ľudovítovi a jeho synom a opustiac vlastného pána pridal sa k Rastislavovi, keď chcel ako Katilina bojovať proti vlasti, bol zabitý. Vrávi sa, že tento (*Gundakar*), keď sa Karolmanovi vojvodcovia blížili k miestu bitky, povedal tým, na čelo ktorých ho postavil Rastislav: „Bojujte udatne, majúc pred očami svoju vlasť; lebo ja vám v tejto bitke nebudem pomáhať, pretože svätý Eme-rám a ostatní svätí, na ktorých telesné pozostatky som prisahal, že zachovám vernosť kráľovi Ľudovítovi a jeho synom, zadržávajú môj štít a kopiju, akoby mi ramená tlačili nadol a zo všetkých strán ma sputnaného, sťa remeňmi zviazaného zvierajú, takže nevládzem ani ruku k ústam zodvihnúť.“ Len čo to onen nešťastník dopovedal a naši k nemu pribehli, klesol mŕtvy; od Pána sa mu dostala zaslúžená odplata za jeho nevernosť. Keď sa to oznámilo kráľovi, rozkázal, aby všetci vospolok i za hlaholu zvonov vo všetkých kostoloch v Rezne chválili Boha za smrť zomretého nepriateľa – – –

– – – V mesiaci auguste teda kráľ Ľudovít, keď zhromaždil zbory, rozdelil vojsko na tri časti: a to svojho menovca určil s Durínčanmi a Sasmi na potláčanie opovázlivosti Srbov, Bavorom prikázal, aby prispeli pomocou zasa Karolmanovi, chystajúcemu sa bojovať proti Svätoplukovi, Rastislavovmu synovcovi, sám si však ponechal Frankov a Alemanov, pripravujúc sa s nimi na boj proti Rastislavovi. A keď už sa mali

vydať na pochod, ochorel, preto okolnosťami donútený postavil na čelo vojska Karolmana, najstaršieho zo svojich synov, Pánu poručiac výsledok boja. Keď ten pritiahol s vojskom jemu zvereným k onomu nesmierne (*velkému*) opevneniu Rastislavovmu¹³ a od všetkých starodávnych (*opevnení*) sa líšiacemu, s dôverou v božiu pomoc vypálil všetky mestá onoho kraja a čokoľvek našiel ukryté v lesoch alebo zakopané na poliach, so svojimi (*vojakmi*) ukoristil a všetkých, čo sa s ním pustili do boja, zahnal na útek alebo pobil; podobne Karolman ohňom a mečom plienil dŕžavu Svätopluka, Rastislavovho synovca; po spustošení celej krajiny bratia Karol a Karolman sa stretli, blahoželajúc si k víťazstvu, dané im nebesami. Medzitým ich brat Ľudovít stretnúc sa v boji so Srbmi, keď najprv aspoň niektorých pobil, prinútil nepriateľa na útek; potom však, keď nemalý počet z nich porazil a keď spomedzi Čechov, ktorých si Srbi najali za žold, časť bola pobitá, časť potupne sa vracala do svojich (*sídel*), ostatných prijal do poddanstva – – –

– – – Všetci synovia kráľa Ľudovíta sa totiž vrátili so slávou, keď bojovali na rozličných miestach so zďarom, bez straty svojich vojakov. Česi žiadali od Karolmana prímerie a dosiahli ho.

(*Rok*) 870. – – – Svätopluk, synovec Rastislavov, majúc na zreteli vlastné záujmy, vzdal sa Karolmanovi spolu s dŕžavou, ktorú spravoval. Preto sa Rastislav veľmi nahneval, synovcovi tajne strojil úklady a rozkázal ho na hostine nič netušiaceho zabiť; avšak s božou milosťou vyviazol z nebezpečenstva smrti. Lebo prv ako vošli do domu tí, ktorí ho chceli zabiť, na znamenie (*dané*) mu akýmsi zasvätencom do tohto úskoku, vstal z miesta hodovania a akoby zaujatý lovom so sokolmi unikol pripraveným nástrahám. Rastislav však vidiac, že jeho lesť bola prezradená, s vojakmi sledoval svojho synovca, aby ho zajal; avšak spravodlivým rozhodnutím božím chytil sa do slučky, ktorú nastrojil; bol totiž týmto svojim synovcom zajatý, sputnaný a odovzdaný Karolmanovi, ktorý ho poslal do Bavorska pod dozorom vojakov, aby neušiel (*a*) aby bol pod strážou väznený v žalári až do príchodu kráľa. Karolman potom vnikol do jeho ríše bez každého odporu, všetky hrady a pevnosti si podrobil a keď ríšu usporiadal a pomocou svojich uviedol do poriadku a obohatil sa kráľovskými pokladmi, vrátil sa – – –

Keď sa potom kráľ Ľudovít zdržiaval v paláci v Cáchach, prišli k nemu vyslanci cisára Ľudovíta z Itálie a súčasne pápeža Hadriána, ktorých po prijatí prepustil. A zakrátko potom vytiahol okolo novembrových kalend (*okolo 1. 11.*) a prišiel do Bavorska; tu so svojimi konajúc poradu, rozkázal si predviesť Rastislava, sputnaného ťažkými okovami a podľa rozhodnutia Frankov a Bavorov, ako aj Slovanov, ktorí prišli z rôznych provincií prinášajúc dary kráľovi, dal ho odsúdeného na smrť pripraviť iba o svetlo očí.

(*Rok*) 871. – – – Svätopluk, Rastislavov synovec, obvinený u Karolmana zo zločinu zrady, bol uvrhnutý do žalára. Moravskí Slovania však domnievajúc sa, že ich

knieža zahynulo, ustanovili si za vládcu istého kňaza, príbuzného tohto kniežata, menom Slavomíra, hroziac mu smrťou, ak neprijme vládu nad nimi. Tento okolnosťami donútený dal im súhlas, že sa pustí do boja proti Karolmanovým vojvodcom, Engelšalkovi a Wilhelmovi,¹⁴ a pousiluje sa ich zo zaujatých hradov vyhnať. Tí však bojujú proti nepriateľovi s rovnakým zámerom a pobijúc niekoľkých z jeho vojska, jeho (*samého*) zahnali na útek – – –

Medzitým Svätopluk, keďže mu nikto nemohol dokázať zločiny, z ktorých ho obviňovali, Karolmanom prepustený a poctený kráľovskými darmi vrátil sa do svojej ríše, vedúc so sebou Karolmanovo vojsko, akoby sa chystal poraziť Slavomíra; takto totiž ľstivo prisľúbil Karolmanovi, ak mu povolí návrat do vlasti. Avšak ako obyčajne neobozretných a na seba namyslených stihne potupa, tak sa stalo onomu vojsku, lebo Svätopluk, zatiaľ čo ostatní vymierovali tábor, vošiel do starobylého hradu Rastislavovho a podľa slovanského zvyku hneď porušil sľub a zabudnúc na svoju prísahu, vynaložil schopnosti a úsilie nie na porazenie Slavomíra, lež na pomstu urážky spôsobenej mu Karolmanom. Napokon Bavorov, nič zlého netušiacich a málo ostražitých, s veľkým vojskom napadol v tábore a mnohých z nich zajal živých, ostatných, výmuc tých, čo sa prv z tábora obozretne vzdialili, skoro všetkých pobil; a všetka radosť Noričanov (Bavorov) z mnohých predchádzajúcich víťazstiev sa zmenila v smútok a nárek. Keď sa o tom do počul Karolman, veľmi sa zdesil nad záhubou svojho vojska a okolnosťami donútený rozkázal všetkých rukojemníkov, ktorí sa v jeho ríši nachádzali, zhromaždiť a vrátiť Svätoplukovi, on však ledva dostal od neho jedného muža, menom Ratboda, aj to polomŕtveho – – –

Kráľ mal potom v mesiaci októbri so svojimi poradu vo Frankfurte; odtiaľ vytiahol do Bavorska a proti Čechom, pokúšajúcim sa vpadnúť do jeho ríše, poslal správcov svojich území, a to biskupa Arna (z *Würzburgu*) a grófa Ruodolfa a s nimi iných. Nepriatelia však obklúčili isté miesto, opevnené najmocnejšími hradbami, urobiac pri samom vchode úzku cestičku, čiže nástrahu pre tých, ktorí strážili hranice, keby sa ta niekto z nich náhodou dostal, aby bol zabitý na tejto úzkej cestičke, (*lebo*) nemohol nikam uniknúť. V tom čase moravskí Slovania konali svadbu,¹⁵ privedúc dcéru ktoréhosi vojvodu z Čiech; keď sa o tom dozvedeli vyššie spomenutí muži, čiže Arno a iní, ktorí boli s ním, ozbrojac sa hneď prenasledovali nepriateľov. Tí však na úteku nič netušiaci pribehli k spomenutým hradbám a tu, keďže pre úzky priestor kone a zbrane odhodili, ledva s holými životmi vyviazli. Keď potom naši prišli, našli 644 koní s uzdami a sedlami a taký istý počet štítov, ktoré utekajúci zanechali, a poberúc toto bez každej prekážky, naradovaní vrátili sa do tábora.

(*Rok*) 872. – – – V mesiaci máji potom poslal proti moravským Slovanom Duríččanov a Sasov, ktorí, pretože nemali so sebou kráľa a nechceli byť svorní medzi sebou, dali sa teda pred nepriateľmi na útek a po veľkej strate svojich potupne sa vrátili tak, že niektorých účastníkov onej výpravy na úteku zbili ženičky onoho kraja a kyjakmi

(*ich*) zhadzovali z koní na zem. Z Franskej ríše znova poslali niektorých Karolmanovi na pomoc proti vyššie spomenutým Slovanom, iní boli určení proti Čechom. Títo, dôverujúc v božiu pomoc, piatich vojvodcov, ktorých mená sú tieto: Zuentislan, Witislan, Heriman, Spoitimar, Moyslan, (Goriwei),¹⁶ usilujúcich sa vo veľmi veľkom počte proti nim sa vzbúriť, zahnali na útek a iných pobili, iných zasa zranili. Niektorí sa aj v rieke Vltave utopili: ktorí však mohli ujsť, schovali sa do hradov. Potom, keď nemalá časť onej provincie bola spustošená, vrátili sa bez nehody. Na tejto výprave veliteľom bol arcibiskup Liutbert.¹⁷ Títo však, ktorí boli Karolmanovi poslaní na pomoc, čiže biskup Arno a Sigehart, opát fuldského kláštora, hoci pri zatlačení nepriateľov udatne bojovali, jednako po veľmi veľkej strate svojich ustúpili s veľkými ťažkosťami. Kým však Karolman vraždil a ohňom pustošil u moravských Slovanov, Svätopluk tajne vyslal početné vojsko, a Bavorov, ktorí boli ponechaní strážiť lode na brehu rieky Dunaj, zajal a niektorých usmrtil v rieke, niektorých zasa odviedol do zajatia; okrem biskupa mesta Rezna Embricha a niekoľkých nikto odtiaľ nevyviazol.

(*Rok*) 873. — — — Aj akýsi Aleman menom Bertram, ktorý bol v predošlom roku u moravských Slovanov zajatý, Svätoplukom prepustený, prišiel ku kráľovi a odovzdal mu posolstvo uložené jemu týmže kniežaťom, (*v ktorom*) prisľúbil, že bude konať tak, ako sa prv prisahou zaviazal — — —

(*Rok*) 874. — — — Kráľ Ľudovít potom vo veľkonočnom týždni odišiel do fuldského kláštora modliť sa a keď sa odtiaľ vrátil, konal všeobecný snem v osade Tribure. Odtiaľ prejdúc cez norické Alpy do Itálie neďaleko Verony mal poradu so svojim synovcom Ľudovítom a rímskym pápežom Jánom. Vrátiac sa odtiaľ viedol rozhovor so svojimi synmi Karolmanom a Ľudovítom v osade Forchheime a tu prijal Svätoplukových poslov, ktorí žiadali mier a sľubovali vernosť. A hlavou tohto posolstva bol kňaz Ján z Benátok,¹⁸ ktorý čokoľvek slovami vyhlásil, potvrdil aj prisahou, aby mu kráľ bez každej pochybnosti uveril, totiž, že Svätopluk by ostal kráľovi verný po všetky dni svojho života a každoročne by platil poplatok stanovený kráľom, keby mu len dožičil pokojne konať a v pokoji žiť. Aj posolstvá Čechov kráľ vypočul a prepustil a po tomto odišiel do Bavorska. — — —

(*Rok*) 884. — — — Cisár mal rozhovor so Svätoplukom na hraniciach Noričanov (*Bavorov*) a Slovanov,¹⁹ odtiaľ odišiel do Itálie a zmieril sa s Witonom a ostatnými, ktorých hrdosť v predošlom roku urazil. — — —

(*Rezenské pokračovanie*)

(*Rok*) 882. — — — V oných dňoch, keď sa Bavori vrátili domov, v celom Bavorsku vypukol veľký a hrozný mor, takže často sa dve mŕtvoly pochovávali do jedného hrobu. Kráľ sa však zdržiaval v Germánii a pred narodením Pána konal rokovanie vo Wormse; keď tu prijal a vypočul rozličných poslov, (*ako*) Moravanov i iných kmeňov a keď usporiadal ríšu, vrátil sa do Alamanska. — — —

(Rok) 884. — — Panónia veru utrpela veľkú pohromu; čo sa rozpráva, ako došlo k tejto udalosti, objasníme písomne. Keď teda dvaja bratia Wilhelm a Engelšalk obsadili východnú hranicu bavorského kráľovstva, prepustenú kráľom, čiže Ľudovítom starším, proti Moravanom a v boji sa vraj veľa usilovali o obranu vlasti, a keď napokon v tomto predsavzatí vytrvajúc dovŕšili posledný deň tohto života, jednako sa ich synom nedostalo pocty a do grófstva s dovolením kráľa nastúpil Aribo.²⁰ Synovia spomenutých bojovníkov a ich príbuzní, považujúc to a chápujúc ako ujmu, vyhlásili, že sa stane jedno alebo druhé: alebo ostrím meča zahynie gróf Aribo, ak neodíde z grófstva ich rodičov, alebo oni sami. Aribo naľakaný touto hrozbou nadviazal priateľstvo so Svätoplukom, kniežaťom moravského ľudu, a keď uzavreli medzi sebou dohodu, nemeškal (*mu*) dať svojho syna²¹ za rukojemníka. Avšak aj sami spomenutí synovia pýtali sa o radu niektorých veľmožov bavorského kmeňa a keď zhromaždili príbuzných a zo všetkých strán (*zozbierali*) vojsko, vytvoril sa z nich na ten čas mohutný vojenský tábor; grófa, ustanoveného kráľom, potupne vyhnali a grófstvo si neprávom zabrali do užívania. Toto sa teda stalo po smrti kráľa Ľudovíta (*roku 876*) a jeho synov Karolmana (*roku 880*) a Ľudovíta (*roku 882*), po ktorých nástupcom v ríši sa stal ich najmladší brat (*Karol*).²² Tento čoskoro vrátil spomenuté grófstvo Aribovi (*v takom rozsahu*), ako ho mal predtým; avšak práve pre spojitosť s touto skutočnosťou zakúsila, ako sme už spomenuli, Panónia pohromu, a ako sa to stalo, rozpovieme pre osvieženie čitateľa v štvorverší vsunutom medzi prózu:

Každé kráľovstvo – hovorí Ježiš – čo v sebe sa dvojí,
stáva sa nepevným, ani nič nesvorné trvácnosť nemá.
Preto ťa, prekrásna krajina, stíhajú úklady, strasti,
preto ťa, kedysi šťastná Panónia, trápenie stíha.

V tom istom roku teda, v ktorom synovia dosiahli to, že spomínaný gróf, čiže Aribo bol pozbavený hodností, udelených mu kráľom, Svätopluk, knieža Moravanov, hlava plná úskoku a ľsti, nezabúdajúc na jedno i druhé: aké veľké zlo vytrpel so svojím ľuďom od predchodcov týchto synov, keď až k nim presunuli bavorskú hranicu, okrem toho aj za to priateľstvo, ktoré s Aribom nadviazal a za prísahu, (*ktorú*) potvrdil, šiel sa pomstiť a (*pomstu*) vykonal. Na severnej strane rieky Dunaja zajatému Werinharovi, totiž prostrednému zo synov Engelšalkových, ktorých mal troch, a grófovi Vezzillonovi, ktorý bol ich príbuzným, odrezali pravú ruku a jazyk a – príklad ohavnosti – pohlavný úd, čiže prirodzenie, že ani znaku (*po ňom*) neostalo. Niektorí ich ľudia vrátili sa zasa bez pravej a ľavej ruky. Vojsko, akiste na rozkaz vojvodu, všetko spustošilo ohňom; okrem toho za Dunaj poslali špehúňov a kdekoľvek sa nachádzalo vlastníctvo, čiže majetok spomenutých synov, okamžite ho zničili ohňom. Táto nevráznosť zo spomenutej chlapčenskej nerozvážnosti sa pociťovala v priebehu jed-

ného roku; keď teda chlapci nedúfali v nič dobrého od kráľa pre svoje previnenie, ktorého sa dopustili proti Aribovi, ustúpili a rozhodli, že sa stanú vazalmi Arnulfa,²³ syna kráľa Karolmana, ktorý vtedy spravoval Panóniu. Keď sa o tom dopyčul knieža Svätopluk, poslal k nemu poslov s odkazom: „Podporuješ mojich nepriateľov; ak ich neprepustíš, nepovažuj ani mňa za spriatelého s tebou.” Aj inú výčitku proti nemu vzniesol: „Tvoji ľudia, strojac úklady o môj život a moju ríšu, spojili sa s Bulharmi – ktorí v predošlom roku nivočili jeho ríšu²⁴ – chcem, aby sa mi prisahou potvrdilo, že to nie je pravda.” Arnulf odkázal, že nikdy neurobí ani jedno ani druhé. Keď teda knieža zanedlho zozbieral zo všetkých slovanských krajov vojenské zbory, s veľkým vojskom vtrhol do Panónie, ukrutne a krvilačne sťa vlk zabíjal, ohňom a mečom väčšinu kraja spustošil, rozvrátil a zničil, takže plným právom sa na toto nešťastie zložil tento verš:

Terajší nárek je zároveň trúchlivým pohrebom vlasti.

Keď sa skončilo utrpenie pre spomenutú chlapčenskú nerozvážnosť, po uplynutí jedného roku knieža so svojím vojskom sa neporazené vrátilo domov.

Avšak v nasledujúcom roku, v ktorom toto spisujeme, knieža (*Svätopluk*) opäť pozháňal množstvo ľudí a ako nepriateľ priviedol do Panónie nepriateľské vojsko, aby teraz sťa vlčou tlamou úplne pohltilo, ak niečo predtým ešte ostalo. Mal totiž na tejto výprave tak veľký počet ľudí, že bolo vidieť jeho vojsko prechádzať na jednom mieste od svitu až do súmraku. S tak veľkým počtom ľudí teda plienil v Arnulfovej dŕžave dvanásť dní, napokon z vlastnej vôle sa šťastlivo vrátil a potom poslal istú časť svojho vojska za Dunaj. Keď sa o tom dopyčuli synovia Vilhelma a Engelšalka, ktorí boli vekom starší, Megingoz a Papo, vzali so sebou niekoľkých Panóncov a nerozvážne vyťahli proti nim; no jednako sa pustili do bojového zápasu s nezdarom, lebo víťazstvo sa priklonilo tamtým. Keď títo hľadali záchranu útekem, Megingoz a Papo skončili život v rieke, ktorá sa nazýva Rába; brat grófa Bertholda s veľmi mnohými bol však Slovienmi zajatý. Nech to počujú, uvážia a posúdia zľahčovatelia pravdy a ktorým narádzateľom na toto podujatie či zámer páčil sa začiatok, nech sa páči aj nešťastie, čo z neho vzišlo. Potupili však mier, zachovaním ktorého bola by sa Panónia zachovala, nakoľko však bol porušený, natoľko za nasledujúce dva a pol roka bola Panónia východne od rieky Ráby celkom zničená. Sluhov a služobnice s ich deťmi pozabýjali, z popredných mužov niektorých zajali, niektorých povraždili a čo je ohavnejšie, s odrezanou rukou, jazykom a prirodzením prepustili. Veď toto všetko sa istotne dialo alebo z milosrdenstva alebo pre hnev boží; božím hnevom však nazývame to, čo je spravodlivým trestom, o ktorom vieme, že nepochybne prichádza len vtedy, keď je zaslúžený.

Cisár vytiahol cez Bavorsko na východ a keď ta prišiel, v blízkosti riečky Tuhn na hore Kaumberg²⁵ viedol rozhovor. Okrem iného prišiel sem knieža Svätopluk so svojimi poprednými mužmi, položením rúk cisára, ako bolo zvykom, stal sa (*jeho*)

vazalom; prísahou mu potvrdil vernosť a že doiaľ bude Karol žiť, nikdy nevtrhne s cudzím vojskom do jeho ríše. Keď potom prišiel knieža Braslav,²⁶ ktorý v tom čase spravoval dŕžavu medzi riekou Drávou a Sávou a len čo sa pripojil k jeho vojsku, kráľ pokračoval v ceste cez Korutánsko do Itálie; narodenie Krista šťastlivo oslávil v Pávii.

(Rok) 885. — — Mier na východe medzi Arnulfom a Svätoplukom bol natrvalo uzavretý prísahou, a to v prítomnosti bavorských veľmožov.

(Rok) 890. V polovici veľkého pôstu kráľ odišiel do Panónie a s kniežaťom Svätoplukom konal všeobecný snem na mieste, ktoré sa ľudovo nazýva Omuntesperch.²⁷ Tu okrem iného spomenutý knieža (Svätopluk), požiadaný pápežom (Štefanom V.) horlivo pripomínal kráľovi (Arnulfovi), aby v meste Ríme navštívil chrám svätého Petra a aby italskú ríšu, uchvátenú zlými kresťanmi a vyhrážajúcimi pohanmi pripojením k svojmu dielu (vláde) ráčil spravovať. Kráľ však zaujatý rôznymi spormi, rozrastajúcimi sa v jeho ríši, hoci nerád, nevyhovel požiadavke. Po Veľkej noci v mesiaci máji mal so svojimi rozhovor v osade, ktorá sa nazýva Forchheim. Sem prišla k nemu dcéra italského kráľa Ľudovíta, vdova po vládcovi Bosonovi, s cennými darmi a bola s poctou prijatá a prepustená domov. Kráľ keď tu usporiadal pomery, ako uznal za vhodné, šiel sa modliť do Reichenau a Kostnice v Alemanii; po návrate oslávil narodenie Krista v meste Rezne. — — —

(Rok) 891. Kráľ (Arnulf) vyslal svojich vyslancov k Moravanom, aby s nimi obnovili mier. — — —

(Rok) 892. Kráľ (Arnulf) po víťazstve nad Franskou ríšou s poctami oslávil narodenie Pána v Alamansku, na kráľovskom dvorci Ulm. Odtiaľ odišiel na východ v nádeji, že knieža Svätopluk mu príde naproti; avšak on, ako obyčajne, odoprel prísť ku kráľovi, porušil vernosť a všetko, čo predtým sľúbil. Preto kráľ s rozhnevanou myslou mal v Hengistfeldone²⁸ rozhovor s kniežaťom Braslavom, kde okrem iného vyjednával o čase a mieste, z ktorého by mohol vtrhnúť do krajiny Moravanov; dohodnuté bolo totiž, že onú ríšu napadne s tromi ozbrojenými vojskami. Kráľ si vzal so sebou ešte Frankov, Bavorov a Alemanov a v mesiaci júli prišiel na Moravu. Tu sa zdržiaval štyri týždne s tak veľkým počtom vojska, (totiž) aj Uhri (Madari)²⁹ prišli na to isté miesto k nemu, s výpravou, aby celú krajinu ohňom zničili.

V mesiaci septembri potom vyslal svojich poslov s darmi k Bulharom a ich kráľovi Vladimírovi,³⁰ aby obnovil dávny mier a žiadal, aby nedovolili Moravanom od nich kupovať soľ. Keďže však poslovia nemohli pre nástrahy kniežaťa Svätopluka ísť pozemnou cestou, z Braslavovej dŕžavy sa loďou plavili riekou Odra³¹ až po Kulpu, potom cez tok rieky Sávy do Bulharska. Tu ich kráľ s poctou prijal a tou istou cestou, ktorou prišli, v mesiaci máji sa s darmi vrátili naspäť — — —

(Rok) 893. Pred veľkým pôstom kráľ, aby sa pomodlil, navštevoval kláštory a biskupstvá po celej provincii západných Frankov. Engelšalk, muž mladíckej odvahy, ktorý sa po unesení kráľovej dcéry utiahol pre smilstvo načas ako vyhnanec k Mora-

vanom, no onedlho nato dostalo sa mu kráľovskej milosti, stal sa markgrófom Východnej marky. Keďže tu v záležitostiach jemu zverených postupoval proti bavorským veľmožom, podľa ich rozhodnutia, keď prišiel do kráľovho paláca v meste Rezne, nič netušiac, bol oslepený bez toho, že by bol býval predvedený pred kráľa. Ešte aj Wilhelma, syna jeho strýca, považovali za zradcu veličenstva, pretože poslal svojich poslov ku kniežatú Svätoplukovi, a odťali mu hlavu. Aj jeho brat, skrývajúci sa u Moravanov ako vyhnanec, bol úkladnou lstivosťou kniežata s veľmi mnohými inými zabitý.

Kráľ sa teda vydal na cestu, opäť vtrhol s vojskom do ríše kniežata Svätopluka a keď vyplienil väčšiu časť onej krajiny, pre úklady prekonané s veľkými ťažkosťami na ceste v Bavorsku, vrátil sa ku kráľovnej na dvorec Ötting.³² Táto mu onedlho nato porodila syna, ktorého mohúčsky arcibiskup Haddo a augsburský biskup Adalpero svätým prameňom krstu posvätili a podľa mena jeho starého otca pomenovali Ľudovítom — — —

894. Svätopluk, knieža Moravanov a nádoba všetkej vierolomnosti, keď všetky krajiny s ním susediace úkladmi a lstiou rozvrátil a bažiac po ľudskej krvi obklúčil, napokon napomínajúc svojich, aby sa nestali milovníkmi mieru, ale radšej nepriateľmi susedov, nešťastne dožil svoj posledný deň.

Avari, ktorí sa nazývajú Uhri (*Madári*), v tom čase prešli za Dunaj a spôsobili mnohé nešťastia. Celkom vyvraždili totiž chlapov a staré ženy, iba mladé dievčatá ako dobytok na ukávanie vášne vláčili so sebou a celú Panóniu až do základu spustošili.

V jesennom období Bavori a Moravania uzavreli mier — — —

(Rok) 895. Avari (*Madári*) vtrhli na územie Bulharov, boli (*užak*) nimi zaskočení a veľká časť ich vojska bola pobitá.

V polovici mesiaca júla konal sa v meste Rezne všeobecný snem: všetci vojvodovia Čechov, ktorých knieža Svätopluk nedávno násilím vytrhol zo zväzku i nadvlády bavorského kmeňa aj si prisvojil a ktorých predákmi boli Spytihnev a Vitislav,³³ prišli sem zo slovanského územia ku kráľovi, boli ním prijatí s poctou a podaním rúk, ako bolo zvykom, zmierili sa a poddali sa kráľovskej moci — — —

(Rok) 896. V tom roku (*keď sa Arnulf stal cisárom*), uzavreli Gréci mier s Avarmi, ktorí sa nazývajú Maďari. Bulhari žijúci v ich ríši im to zazlievali a podnikli proti nim vojnovú výpravu, pustošiac prešli celou krajinou až pred brány Konštantínopolu. Gréci sa im chceli pomstiť, poslali vo svojej lstivosti vlastné lode v ústrety Avarom (*Madarom*), a prepravili ich za Dunaj do kráľovstva Bulharov. Tu potom so silným vojskom napadli Bulharov a z väčšej časti ich pobili a vydali smrti. Keď sa to dozvedeli Bulhari bojujúci pri Konštantínopole, veľmi rýchlo sa vrátili späť, aby oslobodili svoju vlasť od krutého nepriateľa. Zrazili sa s ním v boji, ale utrpeli porážku. Ani v druhej bitke im šťastie neprialo a znovu boli porazení — — — Nakoniec zviadli do tretice neľútostný boj. Napriek tomu, že obe strany bojovali veľmi mužne a bitka bola veľmi krvavá, z milosr-

denstva Božieho sa víťazstvo priklonilo na stranu kresťanov. Kto by naozaj mohol vykresliť a zrátať straty pohanských Avarov (*Madárov*) počas tých veľkých bojov keď len Bulhari, ktorým bolo dopriate víťazstvo, stratili 20-tisíc jazdcov.

Naostatok, pretože sa v týchto krajoch hromadili vzájomné rozbroje, zveril cisár na ten čas Panóniu spolu s mestom Blatnom svojmu vojvodovi Braslavovi.

(*Rok* 897). Cisár oslávil narodenie Pána na kráľovskom dvorci Ötting, kam prišli k nemu poslovia Moravanov, ktorí v záujme zachovania mieru žiadali od cisára, aby ich vyhostencov neprijímal ako vyhnanco; keď ich kráľ vypočul, prepustil ich a dovolil im okamžite odísť. — — —

(*Altaiské pokračovanie*)

(*Rok* 897). — — — (*Arnulf*) prišiel na dvorec Salz, keď tu prišli k nemu s darmi posli Srbov, ktorých po vypočutí omilostil a dovolil (*im*) odísť. Po vykonaní tohto sa stalo, že vojvodovia českého kmeňa prišli k cisárovi Arnulfovi, ktorý sa v tom čase zdržiaval v meste Rezne, priniesli mu kráľovské dary a žiadali pomoc jeho, ako aj jeho verných proti svojim nepriateľom, čiže Moravanom, ktorí ich často, ako sami tvrdili, veľmi kruto utláčali. Týchto vojvodov teda kráľ a cisár blahosklonne prijal, hojne im vliat slová útechy do srdc a natešených a poctených darom dovolil im odísť do ich vlasti; cez celé jesenné obdobie onoho roku zdržal sa v susedných severných krajoch riek Dunaja a Regen aj z toho dôvodu, aby bol so svojimi vernými pripravený, ak by nadišla potreba jeho pomoci vyššie spomenutému ľudu.

(*Rok* 898). Potom však roku 898 po Vtelení Pána vznikla medzi dvoma bratmi moravského kmeňa, a to Mojmirom a Svätoplukom a ich ľuďom nesvornosť a veľmi vážne rozbroje, a to v takej miere, že ak by bol mohol jeden druhého dostať do svojej moci a zajať, bol by ho odsúdil na smrť. Vtedy však kráľ, vediac o tom, poslal svojich markgrófov, svojich bavorských veľmožov, a to Liutbalda a grófa Ariba spolu so svojimi ostatnými na pomoc (*tej*) strane, ktorá doňho vkladala nádej a (*hľadala uňho*) útočisko, aby ju oslobodili a vzali pod ochranu. Oni teda ostrím meča a ohňom, ako len mohli, svojich nepriateľov porazili a celkom pobili. Za osnovateľa tejto nesvornosti a porušenia mieru medzi vyššie menovanými bratmi, ako aj za udavača a zradcu bol usvedčený gróf Aribo, podnecovaný svojím synom Isanrikom, a pre túto príčinu bol načas pozbavený svojej správy (*markgrófstva*); ale tú znova zanedlho potom získal — — —

(*Rok* 899). Keď však bavorské kniežatá so svojimi opäť podnikli výpravu v zimnom období, odvážne a nepriateľsky vtrhli na územie Moravanov a s mohutným vojskom ich kraje pustošili, drancovali a vrátili sa domov, ponechajúc si ich (*v moci*) — — —

Napokon za krátky čas Bavori znova opovážlivo vnikli na územie Moravanov a čokoľvek mohli, ukoristili a vyplienili a chlapca Svätopluka, syna niekdajšieho knie-

žaťa Svätopluka, a jeho (*vojenský*) ľud vyslobodili zo žalára hradu, v ktorom boli zatvorení, i sám hrad podpálili a (*chlapca*) z útrpnosti odvedli so sebou na územie svojej vlasti.

Medzitým však Isanrik neprestajne zameriaval svoju vládu proti kráľovi. Kráľ to ťažko niesol a rozhodol sa, keďže už vtedy chorobou bol telesne vysilený, loďstvom napadnúť hrad Mautern,³⁴ v ktorom sa zdržiaval sám Isanrik; tak sa aj stalo. Onen sa však postavil na odpor, keďže však aj kráľ a jeho (*vojaci*) udatne a zmužilo bojovali a hrad dobyli, napokon sám Isanrik presilou donútený vyšiel s manželkou a s tým, čo mu patrilo a cisárovi sa poddal. Kráľ ho potom odovzdal pod dozor strážcom, pretože mal byť odvezený do Rezna. Avšak on bojac sa, aby ho nepotrestali, ušiel a uchýlil sa až k Moravanom. Opierajúc sa takto o ich pomoc, ako predtým uchvátil časť ríše, celkom si ju podrobil a ponechal.

Pasovský biskup Engilmar zomrel a na jeho miesto nastúpil proti ustanoveniam (*svätých*) otcov a so súhlasom kráľa istý Aleman Viching, predtým pápežom ustanovený za biskupa Moravanom. Avšak onedlho nato ho arcibiskup salzburský Deotmar a ostatní jeho podriadení biskupi proti vôli kráľovej na synodálnom súde zosadili a na túže stolicu v tom istom čase dosadili za biskupa Richária.

(*Rok*) 900. — — — Jeho (*Arnulfov*) syn Ludovít, ktorého mal ako jediného z legálnej manželky, nastúpil do vlády, súc (*ešte*) maličký. A brat tohto Zuentipold³⁵ (*pochádzajúci*) od milenky udržal si kráľovstvo galikánske.³⁶ (*Pretože nezákonne siahal na cirkevné majetky a ublížil trevírskemu arcibiskupovi Ratbodovi, takmer všetci ho opustili a v boji o záchranu moci stratil život.*)

Bavori vtrhli cez Čechy do ríše Moravanov, (*pričom*) vzali so sebou samých (*Čechov*) a tri týždne všetko nivočili ohňom; potom s úplným zdarom sa vrátili domov.

Medzitým však Avari, ktorí sa nazývajú Uhrami, úplne znivočili Itáliu tak, že po zavraždení biskupov z premnohých Italčanov, pokúšajúcich sa ukončiť s nimi vojnu, padlo v jednodennej a jedinej bitke dvadsaťtisíc. A títo potom sa vrátili do Panónie touže cestou ako prenikli, pustošiac čo najviac.

Svojich poslov vyslali k Bavorom pod zámienkou, že si žiadajú mier, (*ale posli*) preskúmavali onen kraj. A to, prebeda, po uplynutí (*tých*) všetkých dní, (*rozpamätávajúc sa na to*) spiatky, prinieslo prvé zlo a nevidanú škodu kráľovstvu Bavorov.³⁷ Vtedy vtrhli neočakávane (*a*) nepriateľsky so silným zástupom a veľmi veľkým vojskom do kráľovstva Bavorov za riekou Enžu tak, že zničili za jediný deň všetko v dĺžke a šírke na päťdesiat míľ, zabíjajúc a plieniac. A len čo sa to dozvedeli zadnejší Bavori, pohnutí krivdou nariadili poponáhlať sa oproti, ale keď sa to Uhri dozvedeli so (*všetkým*) tým, čo nalúpili, vrátili sa, odkiaľ prišli, k svojim do Panónie.

Ale medzitým akási časť z ich vojska vyrazila zo severnej strany rieky Dunaja, keď pustošila onen kraj. A len čo sa to dozvedel gróf Liutpold³⁸ ťažko znášajúc toto utrpenie, stiahol akýchsi bavorských veľmožov a v sprievode iba jedného, (*a to*) pasovského

biskupa pri ich prenasledovaní sa premiestnili za Dunaj. A keď sa zomkli na jednom mieste, bojovali s nimi výborne, ale slávili (*to*) vznešenejšie. Lebo v prvej zrážke bojovej dostalo sa kresťanom tak veľkej Božej milosti, že okrem zabitých a tých, čo sa utopili v Dunaji, nachádzalo sa 1 200 pohanov zajatých. Medzi kresťanmi ledva našli len jedného, ktorý padol v priebehu boja – – – Konečne naradostení po tak veľkom víťazstve vrátili sa k druhom, odkiaľ prišli a veľmi chytró na ten čas na brehu rieky Enže kvôli ochrane oných (*krajov*) obohnali múrom veľmi silnú pevnosť. A keď to spravili, každý sa vrátil k svojim.

(*Rok*) 901. V meste Rezne sa konal všeobecný snem. Okrem iného prišli sem posolovia Moravanov a žiadali mier; (*všetko*) čo si žiadali, bolo hneď schválené a prísahou potvrdené. Preto boli v tej istej (*veci*) na Moravu poslaní (*pasovský*) biskup Richarius a gróf Udalrik, ktorí v tomže zmysle, ako bolo v Bavorsku potvrdené, prísahou zaviazali samo knieža (*Mojmíra II.*) a všetkých jeho veľmožov, že tento mier zachovajú.

Medzitým však Maďari vtrhli do južnej časti ich ríše, pustošiac Korutánsko – – –

Citované podľa *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 86-106.

Edícia: *Magna Moraviae fontes historici I*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Prague – Brunae, 1966, s. 85-129 (lat. text a český preklad); *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 155-166.

* * *

- 1 Ludovít II. Nemeč – východofranský kráľ (840 – 876).
- 2 Ernest († 865) – pohraničný gróf v severnom Bavorsku.
- 3 Takulf († 873) – markgróf Srbskej marky.
- 4 Lokalizácia Rastislavovej pevnosti (valov) nie je doposiaľ preukazne identifikovaná. Do úvahy prichádzajú v prvom rade Mikulčice alebo s menšou pravdepodobnosťou Pohansko pri Břeclavi.
- 5 Daleminci – polabský slovanský srbský kmeň nazývaný aj Glomači. Kronikár Widukind ich označuje Dalaminzi, Dalaminci, fuldský letopisec Ruodolf chybné Dalmatincami.
- 6 Bližšie neidentifikovateľná lokalita v Čechách.
- 7 Kráľovič Karolman (Karloman) mal ako údel Východnú a Korutánsku marku, ako nástupisko expanzie proti Veľkej Morave, resp. Bulharsku na dolnom Dunaji, a od roku 865 aj Bavorsko. V rokoch 876 – 880 bol kráľom Bavorska a Itálie († 880).
- 8 Neďaleko polabského kmeňa Bodrcov sa jedna oblasť nazývala Lina, Lena, ako vyplýva aj z opisu krajín u geografa Bavorského.
- 9 Túto akciu organizoval Karolman spolu s Rastislavom, porovnaj Bertiniánske anály (dokument č. 39) k roku 861. V rámci tohto boja pravdepodobne zomrel aj Pribina.
- 10 Dowina – zaiste pevnosť Devín na sútoku Moravy a Dunaja. Zápis zodpovedá vari výslovnosti tohto názvu D'övína, D'övin. Vysvetľovaciú glosu nad riadkom: puella (čiže dievča) obsahuje len kódex altaíšskej proveniencie zo začiatku 11. storočia.
- 11 Werinhar – markgróf v Panónii pred rokom 865.
- 12 Suselci – slovanský kmeň žijúci v 9. storočí medzi Labe a dolným tokom Muldy.

- 13 Toto opevnenie sa najčastejšie stotožňuje s devínskym opevnením, kde vlastný hradný areál chránili predsunuté hradiská. Okrem Devína by prichádzali do úvahy s malou pravdepodobnosťou azda aj Valy pri Mikulčiciach alebo Pohansko pri Břeclavi.
- 14 Engelšalk a Wilhelm – správcovia Východnej marky, ku ktorej roku 871 pripojili i dočasne podrobené oblasti Veľkej Moravy. Markgrófi boli bratmi a ich potomkovia sa tiež objavujú vo funkcii markgrófov okolo roku 884.
- 15 Pravdepodobne šlo o sprievod Svätoplukovej nevesty.
- 16 Vo všetkých prameňoch sa uvádza počet českých vojvodov ako „quinque“ (čiže päť) i s menami. Len v kódexe schlettstadtskom zo začiatku 10. storočia (a s ním filiovaných kódexov) sa objavuje ako dodatok i meno Bořivoja (teda šieste), ktoré tam azda pôvodne v prvej redakcii mohlo byť uvedené.
- 17 Liutbert – mohučský arcibiskup v rokoch 863 – 889.
- 18 Ján z Benátok bol v diplomatických službách Svätopluka ešte aj roku 879.
- 19 Miesto rokovania lokalizuje presne autor regensburského pokračovania k roku 884, pozri nižšie.
- 20 Aribo (v rukopise Arbo) zastával s prestávkami funkciu markgrófa Východnej marky od roku 871 do začiatku 10. storočia.
- 21 Ide o Isanrika, ktorý sa roku 899 búril proti kráľovi Arnulfovi a spájal sa s Moravanmi, pozri nižšie altaišské pokračovanie roku 899.
- 22 Karol III. Tučný – cisár v rokoch 881 – 887.
- 23 Kráľ Arnulf bol najprv korutánskym vojvodom, od roku 887 východofranským kráľom a napokon cisárom (896 – 899).
- 24 Je to jediná správa od roku 864 o bojoch Bulharov proti Moravanom, ktoré sa mohli odohrávať v medziriečí dolnej Tisy a Dunaja v rokoch 881 – 882.
- 25 Kaumberg – vrch ležiaci v severnej oblasti Viedenského lesa.
- 26 Braslav – franský vazal a knieža Dolnej Panónie.
- 27 Podľa Jána Dekana ide o lokalitu Amandhegy pri Panónhalme v Maďarsku, podľa Jána Lukačku zasa o lokalitu vo Viedenskom lese.
- 28 Hengistfeldone – pole pri Hengotberne.
- 29 Jazdecké družiny starých Maďarov (Uhrov) sa na tomto mieste prvýkrát spomínajú ako spojenci Frankov proti Veľkej Morave.
- 30 Vladimír – bulharský knieža (889 – 893), nástupca Borisa Michala.
- 31 Odra – chorvátska riečka, vlievajúca sa pri meste Sisek do Kulpy.
- 32 Švábske mestečko Öttingen, kde sa narodil Arnulfov syn Ľudovít IV., zvaný Dieťa (899 – 911).
- 33 Spytihnev a Vitislav – synovia českého kniežata Bořivoja.
- 34 Mautern – mestečko na Dunaji v Dolnom Rakúsku.
- 35 Zuentipold (čiže Svätopluk) – meno tomuto ľavobočkovi dal Arnulf po veľkomoravskom kniežati Svätoplukovi I., porovnaj Reginovu kroniku (dokument č. 53) k roku 898.
- 36 Kráľovstvo galikánske, myslí sa Lotrinské kráľovstvo.
- 37 Ako sa spomína vyššie, roku 892 starí Maďari najprv boli spojencami Bavorov proti Veľkej Morave.
- 38 Liutpold – pochádzal z kráľovského rodu a bol veliteľom bavorských vojsk (895 – 907). Roku 907 padol v boji proti Maďarom pri Bratislave. Porovnaj Švábske anály, resp. i Salzburské anály.

Popri oficiálnych ríšskych análoch sa vo Franskej ríši viedli aj anály miestneho významu. Ich zostavovatelia čerpali informácie z rozličných zdrojov. Obsahujú správy o udalostiach, ktoré sa odohrali v rokoch 790 – 873, stručné informácie sa týkajú aj Veľkej Moravy. Za miesto ich vzniku sa považuje Kolín nad Rýnom. Jediný zachovaný rukopis je uložený v Britskom múzeu v Londýne.

(Rok 863). Kráľ Ludovít¹ usporiadal snem najskôr vo Wormse a potom v Mo-
huči. Tam za ním prišiel aj Lotar² a spoločne pripravovali výpravu proti Slova-
nom. Tú potom aj uskutočnili, ale bez úspechu.

(Rok 864.) Ludovít sa zdržiaval takmer po celý rok v Bavorsku, odkiaľ oboz-
retne riadil akcie proti odbojným Moravanom, ale aj proti vlastnému synovi.

(Rok 870). Toho roku kráľ Východofranského kráľovstva Ludovít poslal svo-
jich dvoch synov Karlomana a Karola proti Moravanom, ktorí mu dlho vzdor-
ovali. Tí zahnali na útek ich kráľa Rastislava, spustošili jeho krajinu a vrátili sa
domov s veľkou korisťou.

(Rok 871). Teraz o Karlomanovom víťazstve. Karloman zajal kráľa Morava-
nov Rastislava. Poslal ho k svojmu otcovi (*Ludovítovi*) do Franska, kde ho zbavili
zraku.

(Rok 872). Kráľovstvo Moravanov sa opäť dostalo z moci Karlomana pričine-
ním akéhosi Slovana³ z onoho národa. Z Karlomanovho vojska bolo zabitých veľa
bojovníkov. Zo všetkých krajín Franskej ríše bolo opäť zhromaždené obrovské
vojsko proti Moravanom. Tomu sa podarilo obrátiť nepriateľov na útek a zahnať
ich do silne opevneného hradiska. V ňom dlho obľahnutí (*Moravania*) utrpeli
veľké škody. A Karloman znova a znova pustošil ich krajinu.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Brati-
slava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 171.

Edícia: *Magnae Moraviae fontes historici I*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Pragae –
Brunae, 1966, s. 66-69 (lat. text a český preklad); *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.:
Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 115 (slov. preklad); *Annales Xantenses*. In:
Quellen zur karolingischen Reichsgeschichte II. Hrsg. von Reinhold Rau (Ausgewählte Quel-

len zur deutschen Geschichte des Mittelalters. Freiherr vom Stein-Gedächtnisausgabe Band VI). Darmstadt 1972, s. 339-371.

* * *

- 1 Ludovít II. Nemeč – východofranský kráľ (840 – 876).
- 2 Lotar, Lothar – lotrinský kráľ (855 – 869).
- 3 Týmto Slovanom by mohol byť knieža Slavomír, no pravdepodobnejšie to bol Svätopluk I.

Zakon sudnyj ljudem, čiže Súdny zákon pre ľud je najstaršou slovanskou právnou pamiatkou. Pôvodne sa pokladal za starobulharskú, respektíve i staroruskú právnú pamiatku. Jeho vznik však súvisí s cyrilometodskou misiou na Veľkej Morave, čo jednoznačne preukázala aj textová kritika. Tento zákonník je vlastne staroslovienskym prekladom byzantskej právnej zbierky zvanéj Ekloga z 8. storočia. Niektoré ustanovenia sú však odlišné a vychádzajú z reality Veľkej Moravy. Zákonník obsahuje v zhruba 30 článkoch predovšetkým trestnoprávne nariadenia, rieši delikty proti viere a mravnosti (smilstvo, znásilnenie), majetkové prečiny (krádeže a podpaľačstvo), právo azylu, rozdeľovanie vojnovéj koristi.

Tento súdny zákonník sa vo Veľkomoravskej ríši asi dlho nepoužíval, respektíve uplatňoval azda len ako doplňujúca a pomocná norma už jestvujúceho vlastného právneho poriadku, ktorého základom bolo obyčajové právo. Prostredníctvom Metoda dostal roku 880 totiž knieža Svätopluk od pápeža Jána VIII. zvláštny zákonník – tzv. rozšírenú *Dionyziánu*. S ňou je príbuzná grécka zbierka kánonického práva, tzv. *Synagoga* zo 6. storočia, ktorá sa stala základom Metodovho staroslovienskeho *Nomokánonu*. Zákonník sa z Veľkej Moravy s Metodovým staroslovienskym prekladom *Nomokánonu* dostal do Bulharska a odtiaľ do Kyjeva. Z viacerých zachovaných rukopisov z 13. a 14. storočia je najznámejší Novgorodský z roku 1280.

1. Pred každým zákonníkom sa treba zmieniť o Božej pravde. Preto svätý Konštantín¹ v prvom zákone napísal a povedal takto: Každá dedina, v ktorej sa konajú obety alebo prísahy pohanské, nech je odovzdaná Božiemu chrámu so všetkým majetkom, ktorý patrí pánom v tejto dedine. Tí, ktorí vykonávajú obety a prísahy, nech sa predajú so všetkým svojím majetkom a získaný výnos nech sa dá chudobným.

2. V každom spore, žalobe a udaní treba dodržať, aby knieža a sudca neprijímali udanie bez vypočutia mnohých svedkov. Treba povedať stranám, žalobcom a udavačom: Ak to nedokážete s pomocou svedkov, ako káže i zákon Boží, očakávajte, že prijmete rovnaký trest, aký ste vyslovili proti druhému. Tak prikazuje Boží zákon, a kto ho nezachováva, nech je prekliaty.

3. O koristi. Kto sa vypravil proti nepriateľovi do boja, má sa vystríhať všetkých zlých slov a skutkov. Má mať na mysli Boha, modliť sa a s rozvahou viesť boj. Lebo pomoc od Boha dostávajú tí, čo majú rozvážne srdcia. Víťazstvo totiž nespočíva v premnohej sile, pretože sila je od Boha. Ak dá Boh víťazstvo, šiesty diel² nech si vezme knieža a zvyšok

nech si rozdelia všetci ľudia rovnakým dielom, či sú veľkí alebo malí. Pretože županom má stačiť kniežací podiel a prírastok žoldu ich mužstva. Ak sa nájdu medzi nimi niektorí, buď kmeťovia alebo jednoduchí vojaci, čo vďaka odvahe a chrabrosti vykonajú hrdinské činy, nech im knieža alebo prítomný vojvoda pridá z kniežacieho podielu, ako sa patrí, aby ich vyznamenal. Rovnakú sumu, ako dostanú tí, čo sa zúčastnili na boji, majú dostať aj tí, čo zostali v tábore. Lebo tak povedal, napísal a ustanovil prorok Dávid.

4. Kto má vlastnú manželku a zhreší s otrokyňou, ak sa tento prečin potvrdí, je potrebné, aby ju knieža tejto krajiny predalo do inej krajiny a suma získaná za ňu sa má rozdeliť medzi chudobných. Rovnako smilník má byť podľa zákona Božieho kniežaťom daný k dispozícii kňazom na sedemročné pokánie: dva roky nech stojí počas omše pred chrámom Božím, dva ďalšie roky nech ide do chrámu po čítanie evanjelia a zvyšok omše nech strávi vonku a počúva omšu a ďalšie dva roky môže zostať až do Verím v jedného Boha. Posledný, siedmy rok nech stojí v chráme, ale nech neprijíma. Po uplynutí siedmich rokov na ôsmy rok nech už prijíma. (*Odsúdení*) sú povinní nejst' nič iné okrem chleba a vody po sedem liet.

5. Kto zhreší s cudzou otrokyňou, nech zaplatí 30 stľazov (*zlatých*³) pánovi otrokyne a sám nech sa podrobí sedemročnému pokániu, ako sme už povedali, aby nebol pokutovaný. Ak je chudobný, nech podľa (*veľkosti*) svojho majetku zaplatí pánovi otrokyne a sám nech sa podrobí spomínanému pôstu.

6. Kto sa dopúšťa smilstva s rehoľníčkou, tomu podľa svetského zákona odrežú nos, podľa cirkevného nech sa mu však uloží pätnásťročné pokánie.

7. Kto si vezme za manželku matku svojho kmotrenca, podľa svetského zákona im obom odrežú nosy a rozlúčia ich. Podľa cirkevného zákona nech sú rozlúčení a nech sa podrobia pokániu 15 rokov. Poriadok pôstu je takýto: päť rokov stáť vonku (*pred chrámom*) s plačom a počúvať omšu, potom štyri roky môžu byť v chráme do svätého evanjelia a tri roky do Verím v jedného Boha a ďalšie tri roky až do konca omše — — — o chlebe a vode. A tak keď skončia pôstnu lehotu, v šestnástom roku nech už prijímajú. Rovnaký trest nech stihne toho, kto sa ožení s krstnou dcérou alebo sa prehreší s vydatou ženou.

7 a. O svedkoch. Nad všetkými týmito (*previnilcami*) má knieža a sudca pri každom spore so všetkou starostlivosťou a trezrlivosťou konať vyšetrovanie a neodsudzovať bez svedkov. Treba však hľadať svedkov pravdivých, bojacich sa Boha, vážených a takých, čo nemajú nijakú nenávisť ani zlobu, ani hnev, ani spor, ani obvinenie proti tomu, o kom svedčia, ale iba strach z Boha a jeho spravodlivosti. Počet svedkov nech je jedenásť alebo aj viac ako tento počet. V malom spore od siedmich do troch, ale nie menej ako tento počet. Sudca má však moc prijať záloh od toho, proti komu vypovedajú, a určiť svedkom prísahu alebo aj pokutu, alebo rovnaký trest, ak sa niekedy ukáže, že klamali. Ani v jednom spore sa nemajú prijímať za svedkov tí, ktorých niekedy usvedčili, že klamú alebo prestupujú zákon Boží, alebo vedú zvrátený život, alebo ktorí sa ako nespôsobilí vylučujú z prísahy.

8. Keď niekto zviedol pannu bez súhlasu rodičov a keď sa tí o tom neskôr dozvedia, ak si ju chce vziať a chcú to i jej rodičia, nech sa koná svadba. Ak sa však bude jeden z nich zdráhať a bude to (*človek*) vážený pre svoje bohatstvo, nech dá dievčaťu za zneuctenie libru zlata⁴, čiže 72 stĺazov (zlatých). Ak je chudobnejší, nech dá polovicu svojho majetku. Ak je však nemajetný, nech ho dá sudca zbičovať a vyhostiť zo svojho obvodu. Je tiež povinný podrobiť sa pokániu počas siedmich rokov, ako sme napísali.

9. Kto znásilnil pannu na opustenom mieste, kde nebolo nikoho, kto by jej mohol pomôcť, nech je pokutovaný a jeho majetok nech sa dá dievčaťu.

10. Kto zviedol dospievajúce dievča pred dovŕšením trinásteho roku, nech je pokutovaný (*stratou*) všetkého svojho majetku a výnos z neho nech sa dá dievčaťu. Podľa cirkevného zákona on i ten, kto sa dopustil násilia na dievčati zasnúbenom mužovi, všetci podliehajú sedemročnému pokániu, ako sme to už prv spomenuli pri vydatej žene.

11. Kto zviedol dievčinu zasnúbenú inému mužovi, aj keď k nej vošiel s jeho súhlasom, tomu treba odrezať nos.

12. Krvismilníci, ktorí uzavreli manželstvo s pokrvnými (*príbuznými*), nech sú rozlúčení.

13. Kto má dve manželky, nech vyženie tú, ktorú si vzal neskôr, aj s deťmi. Potom nech ho zbičujú a kajá sa sedem rokov.

14. Kto podpaľuje cudzí les alebo v ňom rúbe stromy, nech zaplatí dvojnásobnú náhradu.

15. Kto z nepriateľstva alebo kvôli lúpeži majetku podpaľuje ohňom obytné budovy, nech ho upália, ak je to v meste. Ak je to na dedine alebo v usadlosti, nech ho popraví mečom. Ale podľa cirkevného práva sa odovzdáva na pokánie na 12 rokov, lebo je to nepriateľ.

Ak chce niekto spáliť strnisko alebo krovie na svojom pozemku a zapáli oheň a ten preskočí a zapáli cudzie pole alebo cudziu vinicu, treba celú vec posúdiť a vyšetriť. Ak k tomu prišlo tak, že z nevedomosti alebo ľahkomyselnosti zapálil oheň, nech postihnutého odškodní. Ak by zapálil oheň vo veternom dni alebo neurobil potrebné opatrenia hovoriac: oheň sa nerozšíri, alebo z lenivosti, alebo že nemôže a oheň narobí škody, nech zaplatí a nech je zbičovaný. Ak by však zachoval všetky opatrenia a náhle prišla búrka a preto sa oheň veľmi rozšíril, nech nie je odsúdený. Ak sa zapáli niečí dom od blesku a zhorí buď jeho vlastné obydlie, alebo sa oheň rozšíri a zhoria aj domy jeho susedov, pretože tento požiar vznikol znenazdania, nemá sa súdiť.

16. Nikto nech nevyvádza násilím z chrámu toho, kto sa v ňom uchýli. Ten, čo sa sem utieka, nech oboznámi kňaza so svojou záležitosťou a vinou, ktorú spáchal. Kňaz nech ho prijme ako utečenca, aby bol jeho zločin podľa zákona vyšetrený a preskúmaný. Ak sa niekto pokúsi, nech je to ktokoľvek, vyvieť násilím z chrámu toho, kto sa sem utiekal, nech dostane 140 palíc. Potom nech sa náležite preskúma zločin toho, kto sa sem utiekal.

17. Ak má niekto s niekým spor a neoznami to vladykom a spori sa o svojej ujme, chcjúc buď mocou alebo násilím presadiť svoj zámer, ak to urobí, aj keď má pravdu, nech príde o svoju vec a nech ju vráti. Ak by vzal niečo cudzie, nech ho vladyka toho kraja palicuje, pretože sa nepodrobuje moci a sám sa stáva svojím pomstiteľom. A ak si takto počína, nech vráti to, čo vzal.

18. Ak si rodičia a deti navzájom protirečia, nech sa im neverí. A ani v prospech pána, ani proti nemu nech nevystupuje otrok alebo prepustenec ako svedok.

19. Ak niekto kúpi od cudzích vojakov vojnového zajatca a vezme ho k sebe do domu, ak má zajatec pri sebe takú sumu, za ktorú bol kúpený, nech ju dá za seba a môže slobodne odísť.

20. Svedkovia z počutia nech nesvedčia a nech nehovoria: Počuli sme od niekoho, že tento je dlžníkom, alebo ak o niečom inom svedčia z počutia. Nemajú svedčiť ani v tom prípade, ak ide o županov.

21. Vojaci, ktorí boli zajatí a zapreli svoju kresťanskú vieru, sa pri návrate do svojej krajiny a k svojmu občianskemu právu majú odovzdať cirkvi.

22. Ak si niekto požičia koňa na cestu do istého miesta alebo ho pošle a stane sa, že sa kôň poraní alebo uhynie, musí požičiavateľ odškodniť majiteľa koňa.

23. Kto zajal cudzí dobytok a buď ho hladom umoril alebo nejakým iným spôsobom zahubil, nech je odsúdený na dvojnásobnú náhradu.

24. Kto kradne vo vojne, ak je to zbraň, nech je zbitý. Ak je to kôň, nech zaplatí pokutu.

25. Ak si chce pán ponechať takého otroka, ktorý kradne, nech nahradí škodu. Ak nechce mať viac tohto otroka, nech ho odovzdá do otroctva okradnutému.

26. Kto cudzie stádo odoženie, ak to urobil po prvý raz, nech je zbitý. Ak to urobil druhý raz, nech je vyhnaný zo zeme. Ak to urobil tretí raz, nech je vystavený trestu, ale až potom, keď vráti všetko, čo odohnal.

27. Kto mŕtvych v hrobe zoblieka, nech je potrestaný.

28. Kto vnikne k oltáru vo dne alebo v noci a zoberie niečo z posvätných nádob alebo rúch, alebo akúkoľvek inú vec, nech je potrestaný. Kto vezme niečo z ostatných častí kostola, nech je palicovaný, ostrihaný a vyhnaný z krajiny ako bezbožník.

29. Kto zajme slobodného človeka a predá ho alebo zotročí, nech je zotročený aj sám, keďže i on slobodného zotročil, nech sám zakúsi otroctvo.

30. Kto láka k sebe cudzieho otroka, skrýva ho a nepovie, kde je, je povinný vrátiť ho jeho pánovi alebo mu dať iného, alebo jeho cenu.

30 a. Spor manželov. Múdrosť tvorcu a Spasiteľa nášho Pána Boha nás učí, že manželské spolužitie je od Boha nerozlučné. Ten totiž, keď stvoril nejestvujúceho človeka v bytosť, nestvoril rovnako ženu tak, že by bol vzal hlinu zo zeme, hoci mohol, ale vzal rebro z muža a stvoril ju, aby takto múdro spojením jedného tela v dvoch osobách uzákonil nerozlučné manželstvo. Preto ani ženu, keď ľstou diabla začala ochutnávať horkosť

a dala z nej okúsiť aj mužovi, od muža neodlúčil. Ani muža, ktorý prestúpil s manželkou príkaz Boží, od ženy neodlúčil, ale potrestal ich za ten hriech utrpením. Ich manželstvo však zachoval.

Týmto zákonom teda – už zjaveným a evanjeliom potvrdeným vtedy, keď sa farizeji pýtali Krista Boha nášho, či je dovolené prepustiť vlastnú ženu pre každý hriech a Ježiš odpovedal: Čo Boh spojil, človek nech nerozlučuje okrem príčiny cudzoložstva - aj my sa riadime ako ozajstní učeníci Krista Boha a neodvažujeme sa nič iné uzákoniť. Keďže však diabol zasieva medzi manželov nenávisť pre žaloby, alebo pre telesné či iné neresti, preto medzi príčiny, pre ktoré sa manželia rozlučujú, ustanovujeme zákonom tieto: muž sa odlúči od svojej manželky pre taký hriech, ak bude manželka usvedčená, že strojila úklady proti jeho životu alebo aj keď sa dozvedela o nejakých zlých skutkoch cudzích osôb namierených proti manželovi a neoznámila mu to, alebo keď upadne do choroby malomocenstva.

Žena sa odlúči od svojho manžela vtedy, ak jej bude strojiť úklady alebo to vie o iných a nepovie jej to, ako aj vtedy, ak upadne do choroby malomocenstva. A aj v prípade, ak jeden z nich pred manželským stykom upadne do zlej choroby.

Toto všetko prislúcha kniežatú a sudcom so svedkami vyšetriť, ako sme o tom prv písali, pred Božím súdom, kde sa majú všetky ľudské neresti kniežatami súdiť. A preto nesmieme hľadiť na nikoho, ale všetkých deň čo deň vyučovať v Božom zákone a dúfať v Krista Boha, že na poslednom súde začujeme blažený hlas: Podďte, blahoslavení služobníci verní, nad mnohými vás ustanovím, vojdite do radosti Pána Boha vášho a veselte sa s anjelmi na veky vekov. Amen.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 196-200.

Edícia: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 246-251 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici IV*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae: Vyd. J. Havlík, 1971, s. 147-198 (starosloviensky text a český preklad).

* * *

- 1 Cisár Konštantín (324 – 337) – kresťanské cirkvi v stredoveku ho uctievali ako svätého.
- 2 V stredoeurópskom práve raného stredoveku sa stretávame s tretinovým systémom delenia koristi či dávok – dve tretiny patrili panovníkovi a tretina županovi. Nariadenie súdneho zákona má zrejme starorímsky pôvod.
- 3 Sľaz ako názov peňažnej jednotky zodpovedá gréckemu alebo latinskému názvu solidos, solidus pre zlatú mincu; Peter Ratkoš predpokladá, že s týmto termínom súvisia názvy Slaská, Sľažany na Slovensku, Sližany na Morave.
- 4 Libra či funt zlata s obsahom 72 zlatých solidov, ktoré sa začali raziť po reforme cisára Konštantína pred rokom 337, mala hmotnosť 327,5 gramu.

Staroslovienska skladba *Život Konštantína* patrí medzi najvýznamnejšie literárne pamiatky z veľkomoravského obdobia. Vznikla v období intenzívnej kristianizačnej činnosti arcibiskupa Metoda v prostredí dvorskej kniežacej školy. Autorom diela bol niektorý z Metodových najbližších spolupracovníkov a pri jeho zostavovaní nemožno vylúčiť ani účasť samého Metoda. Starosloviensky *Život Konštantína* sa stal predlohou pre neskoršiu tvorbu krátkych liturgických textov (pochvál, prológov), ako aj ďalších variantov legendy o Cyrilovi a Metodovi. Originál rukopisu sa nezachoval. Existuje iba viacero neskorších odpisov z 15. storočia, z ktorých najstarší sa nachádza v kódexe bývalej Duchovnej akadémie v Moskve.

II. V meste Solúne bol jeden bohatý a urodzený muž menom Lev, ktorý zastával hodnosť drungária¹ pod stratégom. Bol zbožný a spravodlivý a úplne zachovával všetky Božie prikázania ako kedysi Jób. Počas žitia so svojou manželkou splodil sedem detí, z nich najmladšie, siedme, bol Konštantín Filozof, náš vychovávateľ a učiteľ. Keď ho matka porodila, dali ho k dojke, aby ho dojčila. Dieťa sa však nechcelo chytiť iných prs okrem materských, pokiaľ nebolo oddojčené. Stalo sa tak z Božej Prozreteľnosti, aby bola dobrá ratolesť z dobrého koreňa dojčená nepoškvrneným mliekom. Potom sa tí dobrí rodičia dohodli, že sa nebudú telesne stýkať, ale zachovávať zdržanlivosť, a tak žili v Pánovi ako brat a sestra štrnásť rokov, kým ich smrť nerozlúčila, bez toho, že by boli tento dohovor akýmkoľvek spôsobom porušili. Keď však mal (*otec*) odísť pred súd Boží, plakala matka nad dieťaťom hovoriac: „O nič iné nemám obavy, iba o toho jediného chlapčeka, ako len bude vychovaný?“ On jej však povedal: „Ver mi, žena, dúfam v Boha, že mu dá takého otca a opatrovníka, ktorý riadi všetkých kresťanov.“ Tak sa aj stalo.

III. Keď mal chlapec sedem rokov, sníval sa mu sen, rozpovedal ho otcovi a matke hovoriac: „Stratég zhromaždil všetky dievčatá z nášho mesta a povedal mi: Vyber si z nich, ktorú chceš, za manželku sebe na pomoc a vekom primeranú. Keď som si ich všetky poobzeral a obhliadol, videl som jednu zo všetkých najkrajšiu, so žiarivou tvárou a krásne vyzdobenú zlatými šperkami, perlami a všemožnou krásou. Volala sa Sofia, to jest Múdrost': tú som si vybral.“ Keď rodičia počuli tieto slová, povedali mu: „Zachovaj, synu, prikázania svojho otca a nepohrdaj radami svojej matky, lebo prikázanie je kahancom a rada svetlom. Riekni Múdrosti: Buď mi sestrou a urob si známou rozumnosť. Múdrost' totiž žiari viac ako slnko, a ak si ju privedieš, aby si ju mal za manželku, s jej pomocou sa zbavíš mnohého zla.“

Keď ho dali učiť sa knihám, vynikal v učení nad všetkými žiakmi pamäťou a neobyčajnou bystrosťou, až sa všetci čudovali. Jedného dňa, ako je u zámožných mladíkov zvykom zabávať sa lovom, vyšiel s nimi do poľa so svojím jastrabom. A len čo ho vypustil, Božím riadením sa strhol vietor, vzal mu ho a odniesol. Chlapec pre to prepadol sklúčenosti a smútku a dva dni nejedol chlieb. Svojou láskou k ľuďom ho totiž milosrdný Boh, ktorý nechcel, aby si zvykol na svetské veci, ľahko ulovil. Ako predtým ulovil Placida jeleňom, tak aj jeho teraz jastrabom. Zamyslel sa nad radosťami tohto života, začal sa kajať hovoriac: „Taký je teda tento život, že v ňom namiesto radosti prichádza žiaľ? Od tohto dňa pôjdem inou cestou, ktorá je lepšia ako táto, a nebudem márniti svoje dni v zhone tohto života.“ Dal sa do učenia, sedával vo svojom dome a učil sa spamäti knihy Gregora Bohoslovca. Na stene urobil znamenie kríža a svätému Gregorovi napísal tento chválospev:

„Ó, Gregor, telom človek a dušou anjel.
Ty telom človek, anjelom si sa ukázal,
lebo ústa tvoje ako jeden zo serafínov Boha oslavujú.
Preto aj mňa, čo sa ti odovzdávam s láskou a vierou,
prijmi a buď mi učiteľom a osvecovateľom.“
Tak chválil Boha.

Vhĺbil sa tak síce do zmyslu mnohých rečí a získal rozsiahle vedomosti, ale keďže nemohol pochopiť hĺbku, upadol do veľkého zármutku. Bol tam však akýsi cudzinec, ktorý ovládal gramatiku. I šiel k nemu, a padajúc mu k nohám, ho prosil: „Buď taký dobrý a nauč ma gramatickému umeniu.“ Ten však svoj talent zakopal a povedal mu: „Nenamáhaj sa, chlapče, zapovedal som sa, že už vo svojom živote nebudem nikoho učiť.“ No chlapec znovu, klaňajúc sa mu, so slzami v očiach hovoril: „Vezmi si celý podiel z domu môjho otca, čo mi patrí, len ma nauč.“ Pretože ho však nechcel vy počuť, šiel domov a zotrval tu v modlitbách, aby získal to, čo bolo želaním jeho srdca. Boh však skoro splní vôľu tých, ktorí sa ho boja. Lebo o jeho kráse, múdrosti a vytrvalom učení, do ktorého bol ponorený, sa totiž dozvedel cisárov správca, ktorý sa nazýva logotét. Poslal poňho, aby sa učil s cisárom. Keď sa to chlapec dopyčul, s radosťou sa vydal na cestu. Na ceste si pokľakol a takto sa modlil: „Bože otcov našich a Pane milosrdný, ktorý si slovom všetko stvoril a vo svojej preveľkej múdrosti si stvoril človeka, aby vládol nad tvorstvom tebou stvoreným, daj mi múdrosť, ktorá je pri tvojom tróne, aby som – poznajúc, čo ti je milé – dosiahol spasenie. Pretože ja som tvoj služobník a syn tvojej služobnice.“ A keď k tomu predniesol nasledujúcu Šalamúnovu modlitbu, povstal a povedal: Amen.

IV. Keď potom prišiel do Carihradu (*Konštantínopol, dnes Istanbul*), zverili ho učiteľom, aby sa učil. Už po troch mesiacoch zvládol celú gramatiku a pustil sa do

ostatných náuk. Naučil sa Homéra i geometriu a u Leva i Fótia dialektiku a všetky filozofické náuky a okrem toho ešte rétoriku a aritmetiku, astronómiu a muziku i všetky ostatné grécke vedy. A naučil sa ich lepšie ako ostatní žiaci, pretože sa ňňho spájala bystrosť s usilovnosťou, jedna predbiehajúca druhú, čím sa vedomosti a umenia zdokonaľujú. Ešte viac ako učenosťou sa prejavoval miernou povahou, rozprával sa iba s tými, s ktorými to bolo najužitočnejšie, a vyhýbal sa tým, ktorí sa odchyľovali z pravej cesty. A mysliac na to, ako zameniť pozemské veci za nebeské, vyletel z tohto tela a žil s Bohom.

Keď logotét videl, aký je, dal mu plnú moc nad svojím domom a právo podľa vlastnej ľubovôle vchádzať do cisárovho paláca. A raz sa ho opýtal: „Filozof, chcel by som vedieť, čo je to filozofia.“ On mu svojím bystrým rozumom odpovedal: „Pochopenie Božských i ľudských vecí, pokiaľ sa človek môže priblížiť k Bohu, pretože skutkom učí človeka stať sa obrazom a podobou toho, ktorý ho stvoril.“ Od tejto chvíle si ho ešte viac oblúbil a ustavične sa ho na všetko vypytoval aj napriek tomu, že to bol významný a vážený muž. On ho poučil o filozofii, vypovediac málo slovami veľké myšlienky.

Čím viac sa páčil Bohu pre svoju čistotu, tým oblúbenejším sa stával pre všetkých. Aj logotét mu preukazoval všetku česť a úctu a dával mu mnoho zlata, ale on ho neprijal. Raz mu povedal: „Tvoja krása a múdrosť ma núti, aby som ťa miloval ešte viac. Mám duchovnú dcéru, ktorej som kmotrom, krásnu a bohatú, z dobrého a vznešeného rodu. Ak budeš chcieť, dám ti ju za manželku. Od cisára dostaneš vysokú hodnosť a kniežatstvo a môžeš očakávať ešte viac. Čoskoro sa staneš stratégom.“ Filozof mu však odpovedal: „Dar je to iste veľký pre tých, ktorí ho chcú. Lenže pre mňa nejestvuje nič väčšie ako štúdium. Keď sa mi s jeho pomocou podarí získať vedomosti, budem hľadať česť a bohatstvo svojho pradeda.“ Keď logotét počul jeho odpoveď, odišiel k cisárovnej a povedal: „Nuž, mladý filozof nemiluje tento život. No neprepustíme ho z nášho spoločenstva, ale dajme ho postrihnúť na kňaza a zverme mu úrad. Nech sa stane bibliotekárom u patriarchu pri Chráme svätej Sofie, aby sme si ho udržali aspoň takto.“ A tak s ním aj urobili.

S nimi však pobudol v tejto funkcii iba krátko, odišiel za Úzke more² a ukryl sa tajne v kláštore. Hľadali ho šesť mesiacov a ledva ho našli. A do tejto služby ho už nemohli donútiť. Prehovorili ho teda, aby prijal učiteľskú hodnosť a učil filozofiu ľudí domácich i cudzincov so všetkou pomocou a podporou. A toho sa ujal.

XIV. Keď sa potom Filozof radoval v Bohu, opäť sa objavila nová záležitosť a úloha nemenšia od predchádzajúcich. Rastislav totiž, knieža moravské, z Božieho popudu sa poradil so svojimi kniežatami a s Moravanmi a poslal k cisárovi Michalovi³ posolstvo hovoriac: „Napriek tomu, že náš ľud odvrhol pohanstvo a drží sa kresťanského zákona, nemáme takého učiteľa, ktorý by nám vyložil v našom jazyku pravú kresťanskú vieru, aby aj iné kraje, keď to uvidia, nás napodobnili. Tak nám,

vladár, takého biskupa a učiteľa pošli, lebo od vás vždy vychádza do všetkých krajín dobrý zákon.“

Cisár potom zvolal snem, pozval naň Konštantína a zariadil, aby si vypočul túto reč, a povedal: „Viem, Filozof, že ti to nebude po vôli, ale treba, aby si tam šiel. Túto záležitosť nemôže totiž vybaviť lepšie nik iný ako ty.“ Filozof odvetil: „Aj keď som telesne vyčerpaný a chorý, rád ta pôjdem, ak majú pre svoj jazyk písmo.“ Cisár mu riekol: „Napriek tomu, že to hľadali môj dedo i môj otec i mnoho iných, nič nenašli. Ako to môžem nájsť ja?“ Filozof sa však spýtal: „Lenže kto dokáže napísať reč na vodu a získať si meno kacíra?“ Cisár spolu so svojím strýkom Bardom mu znovu povedali: „Keď to budeš chcieť ty, tak ti to môže Boh dať, lebo ten dáva všetkým prosiacim bez pochybovania a otvára klopajúcim.“

Odišiel teda Filozof a podľa svojej starej obyčaje sa oddal modlitbe spoločne s inými pomocníkmi. A skoro potom ho osvietil Boh, ktorý počúva modlitby svojich služobníkov, a vtedy zložil písmená a začal písať text evanjelia: Na počiatku bolo slovo a slovo bolo u Boha a Boh bol Slovo (*atd.*).

Zaradoval sa cisár a spoločne so svojimi radcami velebil Boha. Potom ho poslal s mnohými darmi a napísal Rastislavovi takýto list: „Boh, ktorý chce, aby každý došiel k poznaniu pravdy a usiloval sa o vyššiu hodnosť, uvidel Tvoju vieru a snahu, učinil to i teraz za našich čias a zjavil pre Váš jazyk písmená. To sa nestalo už dávno, iba v prvých rokoch, aby ste sa aj Vy priradili k veľkým národom, ktoré oslavujú Boha svojím jazykom. A tak sme Ti poslali toho, komu ich zjavil, muža ctihodného a zbožného, veľmi vzdelaného a filozofa. Teda prijmi dar väčší a hodnotnejší ako všetko zlato a striebro, drahé kamene a pominuteľné bohatstvo. Snaž sa spoločne s ním upevniť reč a z celého srdca hľadať Boha. A nezanedbávaj ani všeobecnú spásu, ale povzbudzuj všetkých, aby nelenili a nastúpili cestu pravdy. Aby si aj Ty, keď ich svojím úsilím privedieš k poznaniu Boha, prijal za to svoju mzdu v tomto i budúcom živote. Za všetky tie duše, ktoré uveria v Krista Boha nášho odteraz až do skonania, a tak zanecháš svoju pamiatku ďalším pokoleniam podobne ako veľký cisár Konštantín.“

XV. Keď prišiel na Moravu, s veľkou úctou ho prijal Rastislav, zhromaždil učeníkov a zveril mu ich na učenie. A (*Konštantín*) onedlho preložil celý cirkevný poriadok, naučil ich rannú službu Božiu, hodinky, nešpory, kompletárium i omšové obrady. A otvorili sa podľa slov prorokových uší hluchých, aby počuli slová Písma, a jazyk jachtavých sa jasným stal. Boh sa tomu veľmi zaradoval a diabol bol zahanbený.

Keď sa Božie učenie takto rozrastalo, diabol, oddávna zlý závistník, ktorý neznášal toto dobro, ale vstúpil do svojich nástrojov a začal mnohých podpichovať hovoriac im: „Týmto spôsobom sa Boh neoslavuje. Lebo keby mu to bolo milé, či by nebol mohol učiniť, aby aj títo od začiatku zapisovali svoje slová (*vlastnými*) písmenami a tak slávil Boha? Ale on len tri jazyky vybral – hebrejský, grécky a latinský, ktorými sa patrí vzdávať Bohu chválu.“ Takto hovorili latinskí a franskí duchovní, veľkňazi a ich učenici.

A keď s nimi bojoval ako Dávid s cudzincami, získavajúc víťazstvo slovami Písma, nazval ich trojjazyčníkmi, pretože Pilát tak napísal v nápise na kríži Pánovom.

Nehlásali však iba túto jedinou vec, ale učili aj iné bezbožné veci hovoriac, že pod zemou žijú ľudia s veľkými hlavami a že každý plaz je diablov výtvor. Ak niekto zabije hada, bude mu odpustených deväť hriechov. Ak niekto zabije človeka, má tri mesiace piť vodu z drevenej čaše a sklenej sa nemá dotýkať. Nebránili ani (*ľuďom*) vykonávať obety podľa starej obyčaje a ani uzatvárať nezákonné manželstvá.

To všetko ako trnie vysekal a spálil ohňom slov hovoriac: „Prorok o tom povedal: Obetuj Bohu obeť chvály a oddaj Najvyššiemu svoje modlitby. Ženu svojej mladosti však neprepúšťaj, lebo ak ju znenávidenú prepustíš, necnosť pokryje žiadostivosť tvoje, hovorí Pán všemohúci. A tiež: Vystríhajte svojho ducha, aby nikto z vás neopustil ženu svojej mladosti. A tieto veci, ktoré som nenávidel, ste konali, takže Boh bol svedkom medzi tebou a ženou tvojej mladosti, ktorú si opustil. Tá je tvojou pomocníčkou a ženou tvojej zmluvy.“ A v evanjeliu Pán hovoril: „Počuli ste, čo bolo povedané starým: Nescudzoložíš. Ja vám však vravím, že každý, kto sa pozrie so žiadostivosťou na ženu, už scudzoložil s ňou vo svojom srdci. A ďalej: Hovorím vám, že ten, kto prepustí svoju ženu (*okrem príčiny cudzoložstva*), ju núti cudzoložiť. A ten, čo pojme mužom prepustenú ženu, cudzoloží. A apoštol riekol: Tých dvoch ľudí, ktorých spojil Boh, človek nech nerozlučuje.“

Po tom, čo strávil na Morave 40 mesiacov, vydal sa (*roku 867*) vysvätiť svojich učeníkov. Po ceste ho prijal Kocel⁴, panónske knieža, ktorý si veľmi obľúbil slovienke písmo a naučil sa ho. A zveril mu do 50 učeníkov, aby ich vyučil. Preukázal mu veľkú úctu a odprevadil ho ďalej.

Nevzal ani od Rastislava, ani od Kocela zlato, striebro ani nijakú inú vec, ale odovzdal im slovo evanjelia bez pláce. Od oboch si vyžiadal iba zajatcov, a to 900, a prepustil ich na slobodu.

XVI. Keď bol (*Konštantín*) v Benátkach, zišli sa proti nemu latinskí biskupi, kňazi a mnísi ako havrany na sokola a pozdvihli trojjazyčný blud, hovoriac: „Človeče, povedz nám, prečo si teraz vytvoril pre Slovienov písmená a učíš ich, hoci ich nikto iný nevyňašiel skôr, ani apoštol, ani rímsky pápež, ani Gregor Bohoslovec, ani Hieroným, ani Augustín? My však vieme iba o troch jazykoch, ktorými sa patrí v knihách sláviť Boha: po hebrejsky, po grécky a po latinsky.“

Odvetil im Filozof: „Či neprichádza dážď od Boha na všetkých rovnako? Či slnko nesvieti takisto na všetkých? Či hľadám nedýchame na vzduchu všetci rovnako? Tak vy sa nehanbite len tri jazyky spomínať a všetkým ostatným národom a kmeňom prikazovať, aby boli slepé a hluché? Povedzte mi, prečo robíte Boha bezmocným, akoby to nemohol dať, alebo závistlivým, že to nechce dopriať? My však poznáme mnoho národov, ktoré ovládajú umenie písma a vzdávajú slávu Bohu svojím jazykom. Ako

je známe, sú to Arméni, Peržania, Abasgovia, Iberi, Sugdi, Góti, Avari, Turci, Kozári, Arabi, Egyptania, Sýrčania a mnoho iných.

Ak však nechcete porozumieť podľa tohto, vedzte, čo o tejto veci hovorí Písmo. Veď Dávid volá hovoriac: Spievajte Pánovi všetky zeme, spievajte Pánovi novú pieseň. A ešte: Zvolajte Pánovi všetky zeme. Spievajte, vesel'te sa a zaspievajte. A inde zasa: Celá zem nech sa pokloní a nech ti spieva, nech spievajú tvoje meno, Najvyšší. A ešte: Chváľte Boha, všetky národy, veľebte ho, všetci ľudia a všetko, čo dýcha, nech chváli Pána.

V evanjeliu sa zasa hovorí: Koľkokoľvek z nich ho prijalo, dal im moc, aby sa stali dieťkami Božími. A zasa ten istý: Nielen za týchto sa prihováram, ale aj za tých, ktorí vo mňa uveria, aby všetci boli jedno, rovnako ako i ty, Otče, si vo mne a ja v tebe. Matúš tiež predsa povedal: Daná mi je všetka moc na nebi i na zemi. Choďte teda a učte všetky národy a krstite ich v mene Otca i Syna i Ducha Svätého a učte ich zachovávať všetko, čokoľvek som vám prikázal. A hľa, ja som s vami po všetky dni až do skončenia sveta. Amen. Marek tiež hovorí: Choďte do celého sveta a hlásajte evanjelium všetkému tvorstvu. Ten, kto uverí a dá sa pokrstiť, bude spasený. Ale ten, kto neuverí, bude zatratený. A pre tých, ktorí uveria, sa objavia tieto znamenia: v mojom mene budú vyhánať zlých duchov a novými jazykmi budú hovoriť. A hovorí aj k vám, učiteľom zákona: Beda vám, zákonníci, farizeji a pokrytci, že zatvárate kráľovstvo nebeské pred ľuďmi, pretože vy nevstupujete a tým, ktorí by chceli vstúpiť, nedovolíte. A ešte: Beda vám, zákonníci, lebo ste vzali kľúč poznania. Sami ste nevošli a tým, ktorí chceli vojsť, ste zabránili.

Korinťanom však Pavol povedal: Chcem, aby ste všetci hovorili jazykmi a navyše, aby ste prorokovali. Ten totiž, čo prorokuje, je väčší než ten, čo hovorí jazykmi, iba ak by vysvetľoval, aby sa cirkev poučila. Teraz však, bratia, čím by som vám bol osožný, ak by som k vám prišiel a hovoril jazykmi, a nie slovami zjavenia alebo vedomosti, proroctva alebo náuky. Veď aj bezduché a bezhlasné nástroje, čo vydávajú zvuk, či je to píšťala alebo husle, keby nevydávali rozdielne zvuky, ako by sa poznalo to, čo sa píska, alebo to, čo sa hrá. A keby poľnica vydávala neistý zvuk, kto by sa hotovil do boja? Tak aj vy, ak jazykom nevydáte zrozumiteľné slová, ktože bude vedieť, čo hovoríte? Do vetra budete hovoríť. Veď je toľko rozmanitých rečí na svete a ani jedna z nich nie je bez hlasu. Ak teda nepoznám moc hlasu, budem cudzincom pre toho, čo hovorí, a ten, čo hovorí, bude cudzincom pre mňa. Tak aj vy, pretože ste horliví obrancovia vecí duchovných, proste, nech ich máte hojnosť pri budovaní cirkvi. Pretože ten, kto hovorí (*cudzím*) jazykom, nech sa modlí, aby mohol aj vykladať. Lebo keby som sa modlil cudzím jazykom, modlí sa môj duch, ale rozum to nevníma. Čo teda? Pomodlím sa duchom, pomodlím sa aj rozumom. Zaspievam duchom, zaspievam i rozumom. Lebo ak by si dobreročil duchom, ako ten, kto zaberá miesto nevedomého, povie po tvojej chvále amen? Veď nevie, čo hovoríš. Ty zaiste dobre bla-

horečíš, lenže ten druhý sa nevzdeláva. Chvalabohu, že hovorím viacerými (*cudzími*) jazykmi, ako vy všetci, ale v cirkvi chcem radšej povedať päť slov svojím rozumom, aby som poučil iných, než desaťtisíc slov jazykom. Bratia, nebuďte deti myslou, ale buďte mladučki v zlobe. Rozumom však buďte dospelí. V zákone je, ako viete, napísané: Cudzími jazykmi a cudzími ústami budem hovoriť k tomuto ľudu, a ani tak ma nepočúvnu, hovorí Pán. Preto jazyky nie sú znamenanie pre neveriacich, lež pre veriacich, ale ani prorocstvo pre neveriacich, lež veriacich. Keby sa tak celá cirkev zišla pospolu a všetci by hovorili (*cudzími*) jazykmi a keby prišiel niekto nechápavý alebo neveriaci, či by nepovedal, že bláznite? Ak však budú všetci prorokovať a vojde iný neveriaci alebo nepoučený, odhalí sa pred všetkými, všetci ho budú odsudzovať a tajomstvo jeho srdca sa stane zjavným. Padol by na tvár, vzdal poklonu Bohu a vyznal: Iste je Boh medzi vami. Čo to teda znamená, bratia? Keď sa schádzate, každý z vás má žalm či náuku, či zjavenie, či dar jazyka, či dar vysvetľovania. Toto všetko nech slúži vzdelávaniu – – –“

Týmito slovami a ešte mnohými ďalšími ich zahanbil a odišiel a nechal ich.

XVII. Keď sa o ňom dozvedel rímsky pápež (*Mikuláš I.*)⁵, poslal poňho. A keď prišiel do Ríma, vyšiel mu oproti sám pápež Hadrián⁶ so všetkými mešťanmi a niesli sviece, pretože sa dozvedeli, že prináša ostatky svätého Klementa, mučeníka a rímskeho pápeža. A tu Boh začal konať zázraky. Človek ranený mŕtvicou sa uzdravil a mnohí iní sa zbavili rozličných neduhov a rovnako aj zajatci, keď vzyvali pamiatku svätého Klementa, zbavili sa tých, ktorí ich zajali.

Pápež prijal slovienske knihy, posvätil ich a uložil v Chráme svätej Márie, ktorý sa nazýva Fatné. Potom nad nimi spievali liturgiu a pápež prikázal dvom biskupom, Formosovi a Gauderikovi, aby vysvätili slovienskych učeníkov. A po tom, čo ich vysvätili, hneď spievali liturgiu v Chráme svätého Petra slovienskym jazykom. A na druhý deň spievali v Chráme svätej Petronely a na tretí deň zasa spievali v Chráme svätého Ondreja a potom ešte u veľkého učiteľa národov apoštola Pavla spievali v chráme v noci svätú liturgiu po sloviensky nad svätým hrobom za pomoci biskupa Arzénia, jedného zo siedmich biskupov, a Anastázia bibliotekára. Ani Filozof so svojimi učeníkmi neprestával za to vzdávať vďaku Bohu.

Rimania však ustavične chodili k nemu, vypytovali sa na všetko a prijímali od neho dvojnásobné i trojnásobné vysvetlenie. Aj akýsi Žid chodil k nemu a dohadoval sa s ním. Raz mu povedal: „Podľa počtu rokov ešte neprišiel Kristus (*na svet*), o ktorom hovoria knihy a proroci, že sa má narodiť z panny.“ Filozof mu však zrátal všetky roky od Adama po pokoleniach, vysvetlil mu presne, že už prišiel a že od tých čias podnes je toľko a toľko rokov. Poučil ho a potom ho prepustil.

XVIII. Pretože zakúsil mnohé útrapy, ochorel. A keď po mnoho dní trpel bolestným neduhom, ukázalo sa mu Božie zjavenie a začal takto spievať: „Nad tým, že mi povedali, vstúpime do domu Pánovho, rozveselil sa môj duch a srdce sa zaradovalo.“

Potom sa obliekol do svojho ctihodného rúcha a zotrval tak veseliac sa celý deň. Povedal: „Odteraz nie som služobníkom ani cisára, ani nikoho iného na zemi, ale jedine Boha všemohúceho. Nebol som a stal som sa a som naveky. Amen.“

Nasledujúceho dňa si obliekol sväté rehoľné rúcho, prijal svetlo k svetlu a dal si meno Cyril. V tomto rehoľnom rúchu zotrval 50 dní.

A keď sa priblížila hodina, aby prijal mier a bol prenesený do večného života, vtedy pozdvihol ruky k Bohu a modlil sa so slzami (*v očiach*) a takto hovoril: „Pane Bože môj, ktorý si všetky anjelské zbory a netelesné sily stvoril, nebo zaklenul, zem založil a všetko, čo je, si z nebytia do bytia priviedol, ktorý si vždy a všade počúval tých, čo vykonávali tvoju vôľu, vypočuj moju modlitbu a ochraňuj svoje verné stádo, ktorému si ma postavil na čelo, neužitočného a nehodného služobníka tvojho. Zbav ho bezbožnej a pohanskej zloby tých, čo vyslovujú proti tebe rúhanie, a znič trojrečový blud a zveľaď cirkev svoju množstvom, všetkých spoj do jednoty, urob ho ľuďom znamenitým, jednomyselným v pravej viere a správnom vyznávaní a vnukni mu do srdca slovo tvojho učenia. Lebo to je tvoj dar, ak si nás nehodných, prichystaných na dobré skutky a konajúcich to, čo ti je milé, prijal, aby sme hlásali evanjelium tvojho Krista. Tých, ktorých si mi dal, ako tvojich tebe odovzdávam. Spravuj ich svojou mocnou pravou, schovaj ich pod ochranu svojich krídel, nech všetci chvália a oslavujú tvoje meno Otca, Syna a Ducha Svätého naveky. Amen.“

Potom pobozkal všetkých svätým bozkom a povedal: „Nech je blahoslavený náš Boh, ktorý nás nevydal za korisť zubom našich neviditeľných nepriateľov, ale ich sieť pretrhol a nás oslobodil od ich skazy.“ A tak spočinul v Pánovi, keď mal 42 rokov, štrnásteho dňa mesiaca februára, v druhej indikcii, od stvorenia tohto sveta v roku 6377 (869).

Pápež potom prikázal všetkým Grékom, ktorí boli v Ríme, a rovnako aj všetkým Rimanom, aby sa zišli so sviecami a spievali pri ňom a usporiadali mu pohrebný sprievod, aký sa zvyčajne vystrája pre samého pápeža. To aj urobili.

Metod však, jeho brat, žiadal pápeža hovoriac: „Matka nás zaprisahala, aby ten z nás, ktorý prvý pôjde na (*večný*) súd, priniesol brata do jeho kláštora a tam ho pochoval.“ Pápež ho potom prikázal uložiť do rakvy a zatĺcť ju železnými klincami, a tak ho držal sedem dní, konajúc prípravy na cestu. Lenže pápežovi hovorili rímski biskupi: „Aj keď chodil po mnohých krajinách, Boh ho priviedol sem a tu vzal jeho dušu k sebe. Patrí sa, aby tu bol ako ctihodný muž aj pochovaný.“ Nato povedal pápež: „Nuž, pre jeho svätosť a lásku nedodržím rímsku obyčaj a pochovám ho vo svojej hrobke v Chráme svätého apoštola Petra.“ Jeho (*Cyriľov*) brat odpovedal: „Keď ste ma teda neposlúchli a nedali mi ho, ak s tým budete súhlasiť, nech je uložený v Bazilike svätého Klementa, s ktorým sem prišiel.“

Pápež teda prikázal tak urobiť. Znovu sa zhromaždili všetci biskupi a mnísi a všetci ľudia, aby ho s poctou odprevadili. Keď ho chceli uložiť, hovorili biskupi: „Otvor-

me rakvu, nech vidíme, či je celý a či niekto z neho niečo nevzal.“ Z vôle Božej ani pri najväčšej námahe nemohli rakvu otvoriť. Tak ho s rakvou uložili po pravej strane oltára v Bazilike svätého Klementa. A hneď sa tam začali diať mnohé zázraky. Keď to videli Rimania, ešte viac si vážili jeho svätosť a ctihodnosť a namaľovali nad hrobom jeho obraz. Začali nad ním svietiť svetlom vo dne i v noci a chválili Boha, ktorý tak zvelebuje tých, čo ho chvália. Lebo jeho je sláva a česť naveky. Amen.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 174-182.

Edícia: *Magnae Moraviae fontes historici II*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Praha – Brno 1967, s. 57-115 (starosloviensky text a český preklad); *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 204-232 (slov. preklad).

* * *

- 1 Drungáriu (drungarios) – vyšší vojenský hodnostár v byzantskej armáde.
- 2 Úzke more – myslí sa tu trácky Bospor.
- 3 Michal III. – byzantský cisár, vládol v rokoch 842 – 867.
- 4 Kocel – syn nitrianskeho a blatenského kniežata Pribinu, v rokoch 861 – okolo 876 panónsky (blatenský) knieža.
- 5 Mikuláš I. (858 – 867).
- 6 Hadrián II. nastúpil na pápežský stolec 14. decembra 867.

47 O obrátení Bavorov a Korutáncov na vieru

asi v rokoch 871 – 873

Spis *De conversione Bagoariorum et Carantanorum* (O obrátení Bavorov a Korutáncov na vieru) vznikol v Salzburgu (Solnohrade) s cieľom zdôvodniť práva salzburského arcibiskupstva na Panóniu. Ide o tendenčné dielo, ktoré vzniklo v sídle arcibiskupa Adalvina a bolo prejavom stretu záujmov bavorského episkopátu so záujmami pápežskej kúrie. Pápež Hadrián II. totiž schválil pre Veľkú Moravu sloviensky liturgický jazyk a dal súhlas na vytvorenie panónsko-moravskej cirkevnej provincie na čele s Metodom a kniežatami Rastislavom i Kocelom. Zo spisu sa dozvedáme o vysvätení kostola v Nitre okolo roku 828 salzburským arcibiskupom Adalrámom na Pribinovom majetku – v Nitrianskom kniežatstve, o vyhnaní Pribinu z Nitry, a tým spojenia Nitrianskeho kniežatstva s Moravským do nového štátneho útvaru – Veľkej Moravy, ako aj o kresťanských aktivitách Pribinu a jeho syna Kocela v Zadunajsku.

3. Doteraz sme hovorili o tom, ako sa Bavori stali kresťanmi a bol zostavený zoznam biskupov a opátov v Salzburskej diecéze. Teraz treba dodať, ako boli Slovania, nazývaní Korutánci, a ich susedia vyučení vo svätej viere a ako sa stali kresťanmi, ale i to, ako Huni (*Avari*) vyhnaní z Dolnej Panónie Rimanov, Gótov a Gepídov a zaujali túto krajinu. Potom Frankovia a Bavori viedli s Korutáncami ustavične vojny, premohli ich a tí z nich, ktorí poslušne prijali vieru a dali sa pokrstiť, sa stali poddanými (*franských*) kráľov. A pôdu, ktorú držia ostatní, užívajú až dosiaľ za poplatky kráľovi.

4. Teraz treba stručne zopakovať výklad o Korutáncoch. Za čias slávneho kráľa Frankov Dagoberta¹ bol vojvodom tohto národa akýsi Slovan menom Samo, žijúci v Korutánsku. Ten prikázal povraždiť kupcov, ktorí prišli od Dagoberta, a ulúpil kráľovské peniaze. Keď sa to kráľ dozvedel, poslal svoje vojsko s rozkazom, aby pomstilo škodu, ktorú mu tento Samo spôsobil. A tí, ktorých tam vyslal, splnili jeho príkaz a uvrhli ich do kráľovho poddanstva. Onedlho začali spomínaných Korutáncov ťažko prenasledovať nepriateľskými útokmi Huni (*Avari*). V tom čase bol ich vojvodom Borut a ten odkázal Bavorom, že vojsko Hunov (*Avarov*) ich chce napadnúť, a prosil, aby mu prišli na pomoc. Bavori urýchlene pritiahli a Hunov (*Avarov*) porazili. Takto si zabezpečili Korutáncov a ich susedov a urobili ich poplatnými svojim kráľom. Navyše priviedli odtiaľ do Bavorska aj rukojemníkov.

6. Teraz nasleduje stručné zhrnutie o Hunoch (*Avaroch*).

Za dávnych čias kraje rozprestierajúce sa južne od Dunaja na území Dolnej Panónie, ako aj ďalšie okolité krajiny patrili Rimanom, ktorí tu vybudovali mestá a opev-

nenia na svoju obranu a veľa ďalších stavieb, ktoré až dosiaľ možno vidieť. Rimania si podrobili Gótov i Gepidov. Ale po viac ako 377 rokoch od narodenia Pána vyhнали Rimanov, Gótov a Gepidov Huni (*Avari*) predtým bývajúci na pustatinách severne od Dunaja, ktorí sa z týchto miest preplavili cez Dunaj. Zvyšky Gepidov tam však doteraz sídlia. Po vyhnaní Hunov (*Avarov*) začali osídľovať rozličné územia v týchto končinách v okolí Dunaja Slovania. Teraz však pokladáme za potrebné opísať, ako boli z tejto krajiny vypudení Huni (*Avari*).

Cisár Karol totiž v roku 796 po narodení Pána poveril grófa Erika² a s ním veľký počet vojakov, aby vyhnali Hunov (*Avarov*). Tí však vôbec nekládli odpor a prostredníctvom spomínaného grófa sa poddali cisárovi Karolovi. V tom istom roku poslal Karol do Avarska so silným vojskom svojho syna Pipina, ktorý sa dostal až k ich slávnomu miestu, ktoré sa volá hrink, a tam sa všetci ich náčelníci znovu poddali cisárovi. Na spiatocnej ceste prideliť časť Panónie v okolí Blatnianskeho jazera a územia za riekou Rábou až po riekou Drávu a odtiaľ k miestu, kde sa Dráva vlieva do Dunaja – kam až siahala vtedy jeho moc – salzburskému arcibiskupovi Arnovi³ do čias, kým sem nepríde cisár Karol s tým, aby sa vyučovaním a cirkevnými službami staral o tunajší ľud, ktorý zostal v týchto krajoch z Hunov (*Avarov*) a Slovanov. Potom v roku 803 vstúpil do Bavorska a v októbri vstúpil do Salzburgu. Tu znovu z moci svojho úradu potvrdil v prítomnosti mnohých verných spomínanú donáciu svojho syna a súhlasil, aby mala neodvolateľnú platnosť.

7. Podobne aj biskup Arno, nástupca Virgila na salzburskom biskupskom stolci, vykonával svoj pastiersky úrad, vysviacal kňazov a posielal ich na slovanské územia – do Korutánska a Dolnej Panónie k vojvodom a grófom, ako to robil pred ním už biskup Virgil. Jeden z nich sa volal Ingo a tamojší ľud ho pre jeho múdrosť veľmi miloval. Všetok ľud ho tak poslúchal, že ak poslal niekomu list (*nepopísaný*), nikto sa neodvážil zanedbať jeho príkazy. On tiež vykonal obdivuhodnú vec.

Naozaj presvedčených kresťanov z radov služobníctva povolal za stôl a ich neveriacich pánov nechal sedieť ako psy vonku, kladúc pred nich chlieb, mäso a začadené nádoby s vínom, aby takto prijímali pokrm. Sluhom však prikázal pripíjať si z pozlátených pohárov. Vtedy sa ho tí prví zvonku pýtali, prečo s nimi takto zaobchádza. Odpovedal, že s nečistými telami nie sú hodní, aby sa stýkali s tými, čo sa znovuzrodili posvätným prameňom, a preto musia jesť vonku ako psy. Potom poučení vo svätej viere ponáhľali sa prijať krst. Tak sa kresťanská viera šírila ďalej.

8. Medzitým sa prihodilo, totiž v roku 798 od narodenia Pána, keď sa Arno už ako arcibiskup, dostanúc od pápeža Leva pálium, vracal z Ríma, že po prekročení rieky Pád mu prišiel v ústrety Karolov posol s listom, v ktorom ho žiadal, aby sa bez meškania vydal priamo do slovanských krajín, preskúmal zmýšľanie tohto národa a hlásal mu slovo Božie. Pretože to však nemohol vykonať skôr, ako by podal správu o svojom poslaní, urýchlene sa vydal k cisárovi a odovzdal mu posolstvo pápeža

Leva. Keď splnil svoju vyslaneckú úlohu, sám cisár mu prikázal, aby zamieril do slovanských krajov, staral sa o túto krajinu, cirkevný úrad vykonával podľa biskupskej obvyčaje a kázaním upevňoval ľud vo viere a kresťanstve. Arno po svojom príchode robil všetko tak, ako mu cisár prikázal. Posvätil kostoly a vysvätil kňazov a ľud kázaním poučil. Po svojom návrate späť cisárovi oznámil, že by sa tam mohlo vykonať veľa užitočného, keby sa niekto odtiaľ ujal týchto záležitostí. Cisár sa ho spýtal, či má nejakú duchovnú osobu, ktorá by tam mohla byť Bohu osožná. Odpovedal, že má takého muža, v ktorom má Boh zaľúbenie, a ten sa môže stať pastierom tohto ľudu. Vtedy vysvätil salzburský arcibiskup Arno na cisárov príkaz za biskupa Teodorika a sám Arno a gróf Gerold ho odprevadili do slovanskej krajiny a odovzdali ho do rúk miestnych kniežat, zveriac mu do správy krajinu Korutáncov a susedné kraje ležiace na západnom brehu rieky Drávy až po miesto, kde sa táto rieka vlieva do Dunaja. Tu mal z moci svojho úradu kázaním usmerňovať ľud, priviesť ho hlásaním evanjelia k Božej službe, posväcovať novopostavené kostoly a vysväcovať kňazov. Svoj cirkevný úrad v týchto krajinách vykonával tak, ako si to vyžaduje cirkevný poriadok, vo všetkom podliehajúc salzburským arcibiskupom. Tak to robil až do konca života.

9. Po odchode arcibiskupa Arna z tohto sveta sa v roku 821 od narodenia Pána ujal správy Salzburskej diecézy veľmi zbožný učiteľ Adalrám⁴. Ten okrem iných záslužných činov vysvätil po Teodorikovom skone za nového biskupa pre Slovanov Ota (*rovnakým spôsobom, ako predtým Arno vysvätil Teodorika*). Sám Adalrám prijal v roku 824 od narodenia Pána pálium od pápeža Eugena a celých 15 rokov spravoval stádo, ktoré mu bolo zverené. A keď bol povolaný hlasom nebeskej dobrotivosti a zbavený telesných pút, získal v roku 836 biskupský úrad v uvedenej diecéze ako jej pastier ctihodný Liupram. Toho poctil páliom pápež Gregor. Keď tu vykonal mnohé bohumilé skutky, vystúpil v roku Pána 859 do nebeských sídel. Jeho nástupca, ctihodný veľkňaz Adalvin, ktorého si sám vychoval, poctený páliom z rúk pápeža Mikuláša, vyniká do dnešných čias, starajúc sa so všetkou svedomitosťou o stádo zverené mu Bohom. Za ich čias, čiže za arcibiskupa Liuprama a Adalvina, spravoval slovanský ľud biskup Osvald tak, ako to pred ním vykonávali spomínaní biskupi podriadení salzburským biskupom. A doteraz sa sám arcibiskup Adalvin usiluje osobne viesť onen národ v mene Pánovom, čo sa už prejavuje na mnohých miestach tejto krajiny.

10. Po výpočte salzburských biskupov sa pokúsime pre tých, ktorí sa to chcú dozvedieť, sprístupniť záznamy tak, ako sme ich našli pravdivo zapísané v kronikách franských a bavorských cisárov a kráľov. Keď teda cisár Karol zahnal Hunov (*Avarov*) a zveril biskupskú právomoc nad touto krajinou správcovi salzburskej cirkvi, teda arcibiskupovi Arnovi a jeho nástupcom, aby ju držali a spravovali na večné časy, začali sa v krajine, z ktorej boli vyhnaní Huni (*Avari*), množiť jednak Slovania, jednak Bavori. V tých časoch cisár ustanovil za prvého markgrófa Goterama, po ňom nasledoval ako druhý Werinhar, ako tretí Albrík, ako štvrtý Gotafriid, ako piaty Gerold.

Zatiaľ čo sa zmienení grófi starali o východnú oblasť, v oných krajoch podliehajúcich uvedenému biskupskému stolcu sídlili aj niektorí (*miestni*) vojvodovia. Tí boli prostredníctvom spomínaných grófov podriadení cisárovi a mali mu slúžiť. Volali sa Pribislav, Semikas, Stojmír a Edgar. Po nich však spomenuté územia donáciou kráľov získali do držby ako grófstva bavorskí veľmoži Helmwin, Albgar a Pabo. Keď k tomu prišlo, prevzal ochranu hraníc Ratbod⁵. V tom čase bol vojvodom naddunajských Moravanov Mojmirom⁶ vyhnaný akýsi Pribina⁷ a prišiel k Ratbodovi. Ten ho ihneď predstavil nášmu pánovi kráľovi Ľudovítovi⁸. Na jeho príkaz bol potom poučený vo viere a pokrstený v Kostole svätého Martina na mieste zvanom Traismauer, a to na dvorci patriacom salzburskému biskupskému stolcu. Aj naďalej bol zverený Ratbodovi a strávil uňho istý čas. Medzitým vznikla medzi nimi akási roztržka a Pribina zo strachu utiekol spolu so svojimi (*ľudmi*), ako aj so synom Kocelom⁹ do bulharskej krajiny. Po krátkom čase odišiel z Bulharska do krajiny kniežaťa Ratimíra¹⁰. Práve v tom čase kráľ Bavorov Ľudovít poslal Ratboda so silným vojskom, aby vyhnal knieža Ratimíra. Ten stratil nádej na úspešnú obranu a dal sa spolu so svojimi, ktorí unikli smrti, na útek. Aj spomínaný Pribina ustúpil a spolu so svojimi ľuďmi prekročil Sávu. Tam ho prijal gróf Salacho¹¹ a zmieril ho s Ratbodom.

11. Keď sa však medzitým naskytna akási príležitosť, vtedy na základe prosby verných spomenutého kráľa dostal Pribina do léna akúsi časť Dolnej Panónie okolo rieky nazývanej Sála. Nato sa tam usídlil a začal budovať v akomsi bažinatom háji na brehu Sály hradisko. Zo všetkých strán zhromažďoval ľudí a rozmnožoval počet svojich poddaných. Jemu (*Pribinovi*) kedysi vysvätil arcibiskup Adalrám na jeho vlastnom majetku za Dunajom kostol na mieste zvanom Nitrava.¹² Keď teda vybudoval spomínané hradisko, dal v ňom najskôr postaviť kostol, ktorý v roku 850 vysvätil na počesť svätej Márie Bohorodičky arcibiskup Liupram, keď v tomto kraji horlivo vykonával kňazský úrad. Pri vysviacke boli prítomní: Kocel, Unzat, Chotemír, Ľutemír, Skrben, Siliz, Vlkina, Vitemír, Trebic, Prisnec, Zemín, Žeška, Grimišin, Gojmír, Žitislav, Amalrich, Altwart, Wilhelm, Fridepercht, Scrot, Gunther, iný Gunther, Arfrid, Nidrich, Isanpero, Rato, Deotrich, iný Deotrich, Madalprecht, Engilhast, Waltker a Deotpald. Prítomní veľmoži videli a počuli vyjednávanie medzi Liupramom a Pribinom v deň, keď bol vysvätený kostol, t. j. v deviaty deň pred februárovými kalendárni (24. 1.). Pribina vtedy odovzdal svojho kňaza Dominika do rúk a právomoci arcibiskupa Liuprama a ten spomínanému kňazovi dovolil vo svojej diecéze spievať omšu a zveril pod jeho správu novovysvätený kostol a ľud tak, ako to vyžaduje kňazský poriadok. Keď sa odtiaľ onen veľkňaz vracal spoločne s Kocelom, vysvätil kostol kňaza Sandrata a Kocel v prítomnosti zmienených veľmožov daroval tomuto kostolu pozemky, les a lúky a obišiel s nimi darované majetky. Vtedy daroval Kocel majetky aj kostolu kňaza Ermperhta, ktorý tiež vysvätil spomínaný veľkňaz, v takom rozsahu, ako tu vlastnili Engildeo, jeho dvaja synovia a kňaz Ermperht a tiež

obišiel so zmienenými svedkami darované územie. Po uplynutí dvoch alebo troch rokov vysvätil v Salapiugine kostol na počesť svätého Hrodberta a Pribina ho s celým príslušenstvom daroval Bohu, svätému Petrovi a svätému Hrodbertovi tak, aby dôchodky z týchto majetkov mohli na večné časy užívať salzburskí Boží ľudia. Na Pribinovu prosbu potom poslal arcibiskup Liupram zo Salzburgu majstrov murárov, maliarov, kováčov a tesárov a tí vnútri Pribinovho hradiska postavili dôstojný kostol, ktorý dal postaviť sám arcibiskup Liupram a postaral sa, aby sa v ňom konali cirkevné služby. V tomto chráme odpočíva pochovaný mučeník Hadrián. Je tiež známe, že v tomto hradisku bol vysvätený aj Kostol svätého Jána Krstiteľa a okrem neho boli za čias arcibiskupa Liuprama vysvätené kostoly v Dudleipine, Ussitine, Businici, Ptuj, Stepiliperku, Lindoveschirichune, Keisi, Wiedhereschirichune, Isangrimeschirichune, Beatuseschirichune, v Pätkostolí. Okrem toho aj v Otachareschirichune a v Paldmunteschirichune a na ďalších miestach, kde si to želal Pribina a jeho ľudia. Všetky tieto kostoly boli postavené za Pribinových čias a vysvätili ich salzburskí arcibiskupi.

12. Dostalo sa teda do uší najzbožnejšieho kráľa Ľudovíta, že sa Pribina oddal službe Bohu a jemu, a pretože mu to mnohí jeho verní často pripomínali, odovzdal mu (*Pribinovi*) do vlastníctva všetko, čo predtým držal ako léno. Pravda, okrem tých majetkov, ktoré už patrili Salzburskému biskupstvu, kniežatú apoštolov svätému Petrovi a blahoslavenému Hrodbertovi, kde odpočíva jeho telo a kde, ako je známe, stojí na čele ako správca ctihodný arcibiskup Liupram. Na základe toho náš lénnny pán kráľ rozhodol, aby majetky, ktoré už predtým získal spomínaný biskup na týchto miestach a ktoré ešte môžu byť z Božej milosti rozmnožené, neodvolateľné naveky a bez akéhokoľvek zmenšenia patrili k týmto miestam prv spomenutých svätých bez ohľadu na námietky a súdne rozhodnutie kohokoľvek. Pri tomto akte boli prítomné tieto osoby: arcibiskup Liupram, biskup Erchanbert, biskup Erchanfrit, biskup Hartvig, Karloman, Ľudovít, Ernest, Ratbod, Werinhar, Pabo, Fritilo, Tacholf, Deotrich, Waininc, Gerolt, Liutolt, Deotheri, Wolfregi, Jezi, Egilolf, Puopo, Adalprecht, Megingoz, iný Adalprecht, Odalrich, Pernger a Managolt. Vykonané na verejnom zhromaždení v Regensburgu v roku Pána 848, v jedenástej indikcii, vo štvrtý deň pred októbrovými idami (12. 10.). Pokým on (*Pribina*) žil, v ničom nezmenšil cirkevný majetok ani nič neubral z právomoci zmieneného biskupského stolca. Na nabádanie arcibiskupa sa, naopak, usiloval podľa svojich síl tieto majetky ešte rozmnožiť, pretože na rozšírenie služieb Božích tam bol po smrti kňaza Dominika najskôr poslaný kňaz a vynikajúci učiteľ Swarnagal spolu s diakonmi a klerikmi. Po ňom tam potom Liupram poslal kňaza a magistra všetkých umení Altfrida. Toho tam Liupramov nástupca Adalvin ustanovil za archipresbytera, zveril mu kľúče od kostola a poveril ho, aby sa v jeho mene staral o všetok ľud. A podobne po jeho smrti ustanovil za archipresbytera Rihpalda. Ten tu pôsobil dlhší čas, horlivo vykonávajúc úrad z poverenia arcibiskupa. Potom však akýsi Grék Metod po nedávnom vynájdení slovienskeho

písma, na spôsob filozofov podceňujúc latinský jazyk, rímske učenie a latinské autoritatívne písmo, spôsobil, že omše, evanjeliá, cirkevné hodinky odbavované tými, čo ich slúžili po latinsky, stratili čiastočne vážnosť pre všetok ľud. Keďže on (*Rihpald*) to nemohol zniesť, vrátil sa k salzburskému stolcu.

13. V roku 865 ctihodný salzburský arcibiskup Adalvin slávil Kristovo narodenie na Kocelovom hradisku, novšie zvanom Mosapurk (*Blatnohrad*)¹³, ktorý mu (*Kocelovi*) pripadol po smrti jeho otca Pribinu zabitého Moravanmi. A tu v onen deň vykonal cirkevné bohoslužby a v nasledujúci deň vysvätil na majetku patriacom Wittimarovi kostol na počtu svätého Štefana Prvomučeníka. V deň januárových kalend (1. 1.) zasa na Kocelovom majetku v Ortahu vysvätil kostol na počtu svätého Michala archanjela.

V tom istom roku na januárové idy (13.1.) vysvätil vo Weride kostol na počtu svätého Pavla apoštola. Takisto v onom čase, 19 dní pred februárovými kalendárni (14. 1.) vysvätil v Spizzune chrám na počtu svätej Margity panny. V Termperku vysvätil kostol na počtu svätého Vavrinca. V tom istom roku vysvätil aj kostol vo Fizkerre a v každom chráme ustanovil kňaza. Rovnako pri ďalšej príležitosti, keď prišiel do tejto krajiny birmovať a kázať, sa stalo, že sa ocitol na mieste zvanom Cella, ktoré patrilo Unzatovi, kde našiel chrám pripravený na posviacku. Vysvätil ho teda na počtu svätého Petra, kniežaťa apoštolov a ustanovil tu vlastného kňaza. Kostol v Stradachu vysvätil na počtu svätého Štefana. Vo Weride zasa prekvitá kostol zasvätený svätému Petrovi, kniežaťu apoštolov. Okrem toho ešte vysvätil tri chrámy: jeden v Quartinahe zasvätený svätému Jánovi Evanjelistovi, druhý v Muzziliheschirichune a tretí v Ablanze a do každého ustanovil vlastného kňaza.

14. Od čias, keď z rozhodnutia a príkazu pána cisára Karola začali ľud východnej Panónie spravovať salzburskí veľkňazi, uplynulo 75 rokov, počas ktorých nijaký biskup okrem salzburského nemal v tejto pohraničnej oblasti nijakú cirkevnú právomoc. Ani sa tu nijaký kňaz, ktorý by bol prišiel odinakiaľ, neopovážil pôsobiť dlhšie ako tri mesiace pred tým, ako predložil biskupovi svoj prepúšťací list. Tento stav sa tu zachovával až dovtedy, kým nezačal s novými náukami filozof Metod.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 139-144.

Edícia: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 75-86 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici III*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1969, s. 292-322 (lat. text a český preklad).

- 1 Dagobert – franský kráľ v rokoch 629 – 639.
- 2 Erik – markgróf Friaulskej marky v poslednom desaťročí 8. storočia.
- 3 Arno – salzburský biskup (785 – 798) a arcibiskup (798 – 821).
- 4 Adalráam – salzburský biskup (821 – 824) a arcibiskup (824 – 836).
- 5 Ratbod – markgróf Východnej marky v rokoch 833 – 854.
- 6 Mojrmír – prvý menom známy moravský knieža, ktorý vládol od polovice dvadsiatych rokov 9. storočia do roku 846.
- 7 Pribina – prvý menom známy nitriansky knieža, ktorý vládol od polovice dvadsiatych rokov 9. storočia do roku 833 v Nitre a v rokoch 840 – 861 v Blatnohrade.
- 8 Ludovít II. Nemeč – východofranský kráľ v rokoch 840 – 876.
- 9 Kocel – Pribinov syn, panónsky (blatniansky) knieža v rokoch 861 – 876.
- 10 Ratimír – knieža panónskeho Chorvátska.
- 11 Salacho – markgróf v Korutánskej marke.
- 12 Vysvätenie kostola v Nitre sa uskutočnilo pravdepodobne v roku 828.
- 13 Mosapurk (Mosaburg), čiže Blatnohrad (pri dnešnej maďarskej obci Zalavár), ktorý bol sídlom Pribinovho i Kocelovho kniežatstva.

48 Pápežský list Jána VIII.

pred 14. májom 873

Pápež Ján VIII. poslal svetským a cirkevným hodnostárom svojho osobného legáta, ktorý im zrejme osobne doručoval pápežské listy a podával k nim ďalšie vysvetlenie. Pápež inštruuje svojho legáta, ankonského biskupa Pavla, vyslaného do Východofranského kráľovstva a do Panónie – na Veľkú Moravu.

Biskupovi Pavlovi Ján VIII.

1. Sám vieš, ó, preslávnny kráľ (*Ludovít*)¹, že Panónska diecéza je podriadená apoštolskej stolici, aj keď ju vojnová pohroma dočasne od nej odtrhla a meč nepriateľa na čas odňal. Avšak po obnovení pokoja mali sa biskupstvám vrátiť aj práva, ktoré s (*odňatým*) pokojom (*teraz už*) znova prinavráteným ukrutná zúrivosť jednotlivým (*biskupstvám*) odňala. S tým súhlasil svätý pápež Lev² v kánonických dekrétach, keď písal o obnovení sobášnej zmluvy, vraviac, že po odstránení nešťastí, ktoré spôsobilo nepriateľstvo, má sa každému prinavrátiť to, čo podľa zákona vlastnil.

Veď nielen v Itálii a v ostatných západných dŕžavách, ale aj na území celej Ilýrie vykonávala apoštolská stolica oddávna vysviacky, vydávala ustanovenia a úpravy, ako to dokazujú niektoré synodálne záznamy a zápisnice, ako i početné pamiatky biskupstiev tam založených.

Ak by sa niekto odvolával na počet rokov, nech kráľ Ludovít vezme na vedomie, že u kresťanov a jedovercov je stanovený určitý počet (*rokov*). Konečne, kde je na vine zúrivosť pohanov a nevercov, aj keby prešla lehota, nepremičuje sa právo biskupstiev, ktoré nepoznajú hmotné zbrane, trpezlivo očakávajú jedine Pána a svojho zástancu, kedy sa mu zapáči zmilovať sa nad nimi. Ak by však počet rokov bol v tom na prekážku, nuž nech sa zazlieva i samému Bohu, ktorý až po štyristotridsiatic rokoch vyslobodil synov Izraela z preukrutného otroctva faraónovho a z horúcej vyhne, ba i Vykupiteľovi, ktorý až po tisícoch rokov vyslobodil ľudské pokolenie z brán pekelných.

Nuž povedz im: „Ja som práve za to, aby on, ktorý tri roky znášal násilie, znova prevzal stolicu, no nie som ochotný podvoliť sa rozhodnutiu o diecéze. V skutočnosti sa však podľa vydaných pápežských ustanovení patrí znova ho uviesť do biskupského úradu a len potom zaviesť s ním konanie, aby totiž zabezpečený právami po pol druhu roku znovu získanými prikrčil k vyriešeniu svojej záležitosti.“ Ak by však Alvin³ s Hermanrichom⁴ chceli zaviesť súd s naším Metodom, povedz im: „Vy ste bez kánonického rozsudku odsúdili biskupa vyslaného apoštolskou stolicou, väznili v žalári a trápili zauškováním, ba nepripustili k bohoslužbám a tri roky odháňali od biskupského stolca.

Hoci sa ten po tri roky prostredníctvom početných poslov a listov obracal na apoštolskú stolicu, neráčili ste sa ustanoviť pred súd, ktorému ste sa v skutočnosti vždy hľadeli vyhýbať. Aj teraz ste bez apoštolskej stolice zaviedli predstieraný súd, hoci ja som sem vyslaný preto, aby som vás zbavil vykonávania bohoslužieb na tak dlho, ako ste vy tohto ctihodného muža donútili nekonať služby Božie, a aby on nerušene a bezo sporu spravoval zverené mu biskupstvo za taký čas, za aký bol – ako je známe – vašim prispením pozbavený tohto biskupstva. No a napokon, ak by ste mali niečo navzájom proti sebe, prídte spoločne a nech sa obe stránky vypočujú a rozhodne sa o nich pred apoštolskou stolicou, najmä keď ide o spor medzi arcibiskupmi, a nebolo by namieste, keby medzi oboma (*stránkami*) rozhodoval iný sudca ako patriarcha. Veď i v sporoch nižších (*hodnostárov*) sväté kánony schvaľujú, aby sa stránky odkazovali na stolicu, v ktorej je väčšia autorita.“

Neposkytni príležitosť na výhovorku, ktorá by zabraňovala Tebe či nášmu bratovi Metodovi odísť k Svätoplukovi, alebo aby ako zámienku uvádzali vojnové pomery, alebo vyvolávali nepriateľstvo. Lebo tí, ktorí patria k svätému Petrovi, sú mierumilovní a kamkoľvek by šli, boje ich vôbec nemajú odradiť od preukazovania dobra bližným.

6. Napokon buď predvídavý a najväčšiu starostlivosť venuj manželskej rozluke, a to tak, aby tí, ktorí rozluku urobili, po prijatí listu apoštolskej stolice naspäť si priviedli svoje bezúhonné predchádzajúce manželky, vykonajúc primerané pokánie a prepustiac (*ženy*), ktoré si neskôr vzali. Ak by tak nechceli (*urobiť*), vyobcuj ich z cirkvi spolu s tými, ktorí ich prijímajú do svojej spoločnosti, dovtedy, kým neodčinia, čo spáchali.

7. Pousiluj sa, aby ste nad vrahmi mnícha Lazara vyniesli rozsudok podľa apoštolských kánonov.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 48-49.

Edícia: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 162-164 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici III*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae 1968, s. 162-167 (lat. znenie a český preklad); *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Ed.: Marsina, Richard. Bratislava 1981, s. 17-19.

* * *

- 1 Ludovít II. Nemeč – východofranský kráľ v rokoch 840 – 876.
- 2 Ide o pápeža Leva I. (440 – 461).
- 3 Alvin, Adalvin bol salzburským arcibiskupom od roku 859 do 14. mája 873.
- 4 Hermanrich bol pasovským arcibiskupom asi od roku 865 do 13. januára 874.

49 Pápežský list Jána VIII.

jún 880

Tento pápežský list, zvyčajne podľa začiatočných slov svojej arengy nazývaný aj *Industriae tuae* (Tvojej horlivosti), je najvýznamnejšou písomnosťou z obdobia Veľkej Moravy. Pápež Ján VIII. berie Svätopluka a jeho ľud pod svoju ochranu, odporúča mu arcibiskupa Metoda, lebo zistil, že je pravoverný, oznamuje mu, že vysvätil kňaza Wichinga za nitrianskeho biskupa, a povoľuje používanie slovienskeho jazyka pri bohoslužbách. Prijatím Svätopluka a jeho krajiny pod svoju ochranu pápež Ján VIII. fakticky postavil Svätopluka na úroveň ostatných kresťanských panovníkov vtedajšej Európy. Vymenovanie Wichinga za Metodovho prvého sufragána (podriadeného biskupa) jednoznačne znamená, že Nitra bola vo vtedajšom Svätoplukovom štáte druhým najdôležitejším centrom, zaiste aj politickým a aj cirkevným.

(Milovanému synovi Svätoplukovi, slávnemu vládárovi.) Tvojej horlivosti (*Industriae tuae*) chceme dať na vedomie, že keď náš spolubrat Metod, najdôstojnejší arcibiskup svätej cirkvi moravskej, prišiel spolu s Tvojím verným Zemežizňom pred prah svätých apoštolov Petra a Pavla a pred našu pápežskú tvár a prehovoril žiarivou rečou, spoznali sme úprimnosť Tvojej oddanosti i žičlivosť celého Tvojho ľudu, ktoré prechováate voči apoštolskej stolici a našej otcovskej starostlivosti. Lebo z vnuknutia Božej milosti opovrhol si inými vládcami tohto sveta, z najvernejšej lásky si si spolu so svojimi vznešenými vernými mužmi a s celým ľudom svojej ríše vyvolil blahoslaveného Petra, knieža apoštolského zboru a jeho námestníka, za patróna a pomocníka i ochrancu vo všetkom, a skláňajúc šiju pod ochranu jeho a jeho námestníka, so zbožnou myslou túžiš s pomocou Božou ostať najoddanejším synom až do smrti. Nuž za túto takú pevnú vieru a oddanosť Tvoju i Tvojho ľudu s otvoreným náručím našej apoštolskej stolice s nesmiernou láskou Ťa objímame ako jediného syna a spolu so všetkými Tvojimi vernými prijímame do svojho otcovského lona ako ovečky Pánove nám zverené a želáme si milostivo (*Vás*) sýtiť pokrmom života a vo svojich ustavičných modlitbách sa usilujeme odporúčať Ťa všemohúcemu Pánovi, aby si zásluhou orodovania svätých apoštolov mohol premáhať všetky protivenstvá i na tomto svete a potom v nebeskej ríši s Kristom, naším Bohom, jasať. Vypočuli sme teda tohto Metoda, Vášho ctihodného arcibiskupa, pred ustanovenými našimi bratmi biskupmi, či vyznáva vierovyznanie pravej viery a pri svätých bohoslužbách spieva tak, ako to v skutočnosti svätá rímska cirkev zachováva a ako to na šiestich svätých všeobecných synodách svätí otcovia podľa hodnovernosti evanjelia Krista, nášho Boha, vyhlásili

a podali. On verejne vyznal, že tak zachováva a spieva podľa učenia evanjelia a apoštolov, ako učí svätá rímska cirkev a ako podali (*svätí*) otcovia. My však po zistení, že je vo všetkých cirkevných náukách pravoverným a v službách (*cirkvi*) prospešným, poslali sme Vám ho naspäť, aby znova spravoval zverenú mu Božiu cirkev. Prikazujeme Vám, aby ste ho prijali ako vlastného pastiera s dôstojnou poctou i úctou a radostnou myslou, pretože podľa rozhodnutia našej apoštolskej autority sme mu privilegiám jeho arcibiskupstva potvrdili a stanovili, že s Božou pomocou zostane naveky platné tak, ako sú z moci našich predchodcov ustanovené a potvrdené práva i výsady všetkých Božích cirkví. Pravda, v takom zmysle, aby sa podľa kanonickej tradície sám staral o všetky cirkevné záležitosti a vykonával ich akoby pod dohľadom Božím; veď jemu bol zverený ľud Pána a on bude vydávať účty za jeho duše. Aj toho kňaza menom Wiching, ktorého si k nám poslal, vysvätili sme ako zvoleného biskupa svätej nitrianskej cirkvi; prikázali sme mu, aby svojho arcibiskupa vo všetkom poslúchal, ako to sväté kánony učia. Želáme si tiež, aby si nám takisto so súhlasom a prezieravosťou samého arcibiskupa vo vhodnom čase poslal aj druhého schopného kňaza alebo diakona, ktorého by sme tiež vysvätili za biskupa pre inú cirkev, kde by si biskupský úrad uznal za potrebný, aby spomenutý Váš arcibiskup mohol potom spolu s týmito dvoma nami vysvätenými biskupmi podľa apoštolského ustanovenia vysviacať (*za biskupov*) pre iné miesta, v ktorých biskupi majú a môžu dôstojne žiť. Avšak kňazom, diakonom alebo duchovným ktoréhokoľvek stavu, či Slovienom alebo príslušníkom ktoréhokoľvek kmeňa, ktorí žijú na území Tvojej dŕžavy, nariaďujeme, aby sa vo všetkom podriadili a poslúchali nášho už spomínaného spolubrata, Vášho arcibiskupa, aby bez jeho vedomia vôbec nič nekonali. Ak by sa však vo vzdorovitosti a neposlušnosti opovážili vyvolať nejaké pohoršenie alebo rozkol a po prvom, ba ani po druhom napomínaní by sa vôbec nepolepšili, z našej moci nariaďujeme, aby ste ich podľa platnosti (*tých*) ustanovení, ktoré sme mu odovzdali a Vám poslali, ako rozsievачov kúkoľa ďaleko vyhnali zo svojich cirkví a územia. Napokon právom schvaľujeme slovienske písmo vynájdené nebohým Konštantínom Filozofom, ktorým nech zaznievajú chválospevy patriace Bohu, a prikazujeme, aby sa v tomto jazyku hlásalo velebenie a skutky Krista, Pána nášho. Veď zvelebovať Pána nielen tromi, lež všetkými jazykmi pripomína nám Písmo sväté, ktoré prikazuje slovami „Chváľte Pána všetky národy a oslavujte ho všetci ľudia“ (*Ž 117, 1*). Aj apoštoli naplnení Duchom Svätým hlásali veľké skutky Božie všetkými jazykmi (*Sk 2, 11*). Preto aj Pavol, trúba nebies, hlása napomínajúc: „Aby každý jazyk vyznával: Ježiš Kristus je Pán na slávu Boha Otca“ (*Flp 2, 11*). O týchto jazykoch nám dostatočne a zreteľne pripomína aj v Prvom liste Korintánom, aby sme hovoriac (*rozličnými*) jazykmi budovali Božiu cirkev (*1Kor 14, 4*). Veď ani viera, ani náuka nijako neprekáža či už omše spievať v tomže slovienskom jazyku, či čítať sväté evanjelium alebo sväté čítanie Nového alebo Starého zákona správne preložené a vysvetľované, či prespevovať všetky iné hodinkové

pobožnosti, pretože kto stvoril tri hlavné jazyky, a to hebrejský, grécky a latinský, ten aj všetky ostatné stvoril na svoju chválu a slávu. Prikazujeme však, aby sa vo všetkých kostoloch Vašej krajiny čítalo evanjelium pre väčšiu slávu po latinsky a len potom preložené do slovienskeho jazyka zaznievalo do uší ľudu, ktorý nerozumie latinskému slovu, ako sa to vraj v niektorých cirkvách robí. A keď sa Tebe i Tvojim veľmožom páči počúvať omše radšej v latinskom jazyku, nariaďujeme, aby sa pre Teba omšové obrady odbavovali po latinsky. (Dané v mesiaci júni, v trinástej indikcii.)

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 52-54.

Edícia: *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 176-188 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici III*. Na vydanie pripravil: Havlík, J. a i. Praeae – Brunae, 1969, s. 197-208 (lat. znenie a český preklad); *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Ed.: Marsina, Richard. Bratislava 1981, s. 23-25.

Z neúplne zachovaného listu vyplýva, že aj za panovania Svätopluka I. bola Veľká Morava v lénnej závislosti od Východofranského kráľovstva. Prijatie lénnych záväzkov sa stanovilo azda už v rámci Forchheimského mieru uzavretého roku 874, nepochybne však tieto záväzky platili od stretnutia Svätopluka s cisárom Karolom III. Tučným na západnej strane Viedenského lesa v roku 884. Pri vývoji vzťahov medzi Svätoplukom a Franskou ríšou významnú úlohu zohral práve pohraničný gróf (markgróf) Arbo,¹ zastávajúci túto funkciu od roku 871, keď Svätopluk na hlavu porazil a pobil bavorské vojsko, vedené grófmi Wilhelmom a Engilschalkom. V rokoch 882 – 884 potom pomohol Svätopluk markgrófovi Arbovi v bojoch proti nemenovaným synom Wilhelma a Engilschalka, ktorí sa rovnako ako ich otcovia chceli stať markgrófmi. Vzhľadom na to, že v roku 890 uznal kráľ Arnulf aj formálnoprávne Svätoplukov nárok na Čechy, ktoré pred niekoľkými rokmi obsadil, mohli byť vzťahy Svätopluka s Východofranským kráľovstvom ešte aj v lete 891 dobré.

V mene Svätej a nerozdielnej Trojice Arnulfovi z Božej priazne a dobrotivosti najjasnejšiemu kráľovi život a spásu, Aribo, Váš ponížený gróf (*praje*) vernú službu. Nech sa dozvie Vaša dobrotivosť, že kým mi to sily dovoľia, máte vo mne aj slobodného, aj najvernejšieho služobníka. Oznamujeme ušiam Vaším, že v poslednú nedeľu prišli k nám naši posli z východných krajov a oznámili nám, že všetci Moravia súčasne odovzdali (*peniaze*) na znak podriadenosti, ako sú povinní urobiť vlastní poddaní. A všetci sú spojení priateľstvom a k Vaším službám a nijakej inej vrchnosti nie sú poplatní. Biskupa Wichinga a druhého Vášho posla prijali s radosťou a popierali to, čo sa o nich hovorilo. Všetky ich podlžnosti sú zaznamenané a každodenne ich zhromažďujú k Vaším službám. Najzbožnejší Pane, keď ste odťahli z našich krajov, bol som s mojimi poprednými zajatý a na to som chcel prísť do východných krajín a všetko voči Vám, čo bolo doteraz zlepšené, dokončiť vo Vašich službách.

(*Adresa na dorze listu.*) Najzbožnejšiemu kráľovi.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 63-64.

Literatúra: RATKOŠ, Peter: List grófa Aribu kráľovi Arnulfovi z roku 891. In: *Slovenská archivistika*, 1976, roč. 11, č. 2, s. 177-179 (lat. znenie). O grófovi Arnulfovi pozri WOLFRAM, H.: *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung*. Wien: Kremayr & Scheriau, 1987, s. 288-290; tenže Salzburg, Bayern, Österreich. Wien – München: R. Oldenbourg Verlag, 1995, s. 86, 92 a nasl.

* * *

- 1 Podľa Richarda Marsinu Arbo nebol Bavor, pochádzal z franskej šľachty, za markgrófa ho dosadil kráľ Ľudovít II. Nemecký v roku 871, keď vojenské úspechy Svätopluka vážne narušili organizáciu pohraničnej obrany východných území Franskej ríše. Funkciu markgrófa, síce s dvoma prerušeniami, zastával takmer 40 rokov, zomrel po roku 909.

V súvislosti s prepracovaním či prekladom diela Pavla Orosia (pozri dokument č. 27), ktorý údajne urobil anglosaský kráľ Alfréd Veľký v rokoch 883 – 893/897, vznikol aktualizovaný opis Germánie, vychádzajúci zo súdobých reálií. Autor čerpal informácie z Franskej ríše, Itálie a zo slovanského prostredia. Využil aj svedectvá dvoch anglosaských cestovateľov, ktorí navštívili slovanské kraje. Hoci opis je veľmi stručný, má pre poznanie existencie hraníc Veľkej Moravy zásadný význam; zachytáva stav medzi rokmi 871 – 873, keď k Veľkomoravskej ríši nepatrilo Vislansko ani Čechy. Najstarší zachovaný rukopis pochádza z prelomu 9. a 10. storočia a je uložený v Britskom múzeu.

Tu na sever od prameňa Dunaja a na východ od Rýna bývajú Frankovia. Na druhej strane rieky Dunaj na juh od nich sídlia Švábi. Odtiaľ na východ zasa bývajú Bavori v kraji, ktorý sa nazýva Regensburg. Priamo na východ odtiaľ bývajú Česi a na severovýchod bývajú zasa Durínčania. Na sever odtiaľ sídlia starí Sasi a na severozápad odtiaľ zasa Frízi.

Na západ od starých Sasov je ústie rieky Labe a zem Frízov. A odtiaľ na severozápad je krajina, ktorá sa nazýva Anglia a Zelandia a určitá časť krajiny Dánov. Na sever od nich sú Obodriti a severovýchodne od nich zasa sídlia Veleti, ktorých nazývajú aj Havelania. Na východ od nich je krajina Vinidov zvaných Suselci a smerom na juhovýchod, avšak trochu väčšmi vzdialení, sú Moravania. A títo Moravania majú na západ od seba Durínčanov a Čechov a aj časť Bavorov. Na juh od nich na druhej strane rieky Dunaj je Korutánsko, siahajúce na juhu až k horám zvaným Alpy. K tým istým horám sa tiahnu aj hranice Bavorov a Švábov. Ďalej na východ od krajiny Korutánov za pustatinou je krajina Bulharov. A na východ od nich je krajina Grékov.

Na východ od krajiny Moravanov je krajina Vislanov. A na východ od nich je Dácia, kde kedysi bývali Góti. Na severovýchod od Moravanov sú Daleminci a na východ od Dalemincov sídlia Chorváti. A na sever od Dalemincov zasa sídlia Srbi a na západ od nich sú zasa Suselci. Na sever od Chorvátov je krajina Maegtha a na sever od nej sídlia Sarmati až po hory zvané Riffen.

Od Dalmácie na sever sú Bulhari a Istria. A od Istrie na juh je Stredozemné more, ktoré sa volá Jadranské, a na západ hory, ktoré sa nazývajú Alpy, a na severe je tá pustatina, ktorá sa rozprestiera medzi Korutánskom a Bulharskom.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 170.

Edícia: *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 131-133 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici III*. Na vyd. pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1969, s. 336-340 (lat. text a český preklad).

Grécky spis *Τα ἐν πόλεμοις τακτικά*, čiže Vojnová taktika zostavil byzantský cisár Lev VI. Múdry (886 – 912). V práci rozdelenej do 20 kapitol sa v osemnástej kapitole venuje pozornosť susedom Veľkej Moravy, Bulharom a Turkom, čiže starým Maďarom, ako aj Frankom. Opis Slovanov a ich bojová taktika vychádza z pasáží diela *Stratégia* od Pseudo-Mauríka (pozri dokument č. 32). Dielo sa zachovalo vo viacerých rukopisoch. Za najcennejšie sa považujú rukopisy florentský a viedenský z 10. storočia a vatikánsky a milánsky z 11. – 12. storočia.

Stručný výklad vojnovnej taktiky

40. Niektoré kmene, ako napríklad Turci¹ dorážajú pri prenasledovaní neusporiadane na prenasledovaných, a preto môžu veľmi ľahko utrpieť od nich škodu, ak prenasledovaní ustupujú usporiadane a obrátia sa späť.

41. Iné kmene však postupujú pri prenasledovaní s rozvahou a usporiadane. Neodporúča sa však, aby sa tí, čo sa znovu proti nim obracajú, snažili pristupovať proti nim čelom, ale majú ich napádať z boku i zozadu, ako som už povedal.

42. Keď už som spomenul Turkov (*Maďarov*), iste nebude nevhodné vysvetliť, ako sa zoraďujú do šíku a ako sa treba zoradiť proti nim. Poučili sme sa o tom na základe dostatočných skúseností, keď sa stali našimi spojencami. Stalo sa to vtedy, keď Bulhari porušili mierové zmluvy a vtrhli do tráckych krajov.² Rýchlo ich za to stihla spravodlivosť ako odplata za ich spupnosť voči Kristovi, kráľovi celého sveta. Zatiaľ čo naše vojská bojovali so Saracénmi, Božia Prozreteľnosť vyslala do boja proti Bulharom namiesto Romajov³ Turkov (*Maďarov*). Keď ich mužstvo s loďstvom nášho kráľovstva prepravilo cez Dunaj a podporovalo ich v boji, v troch bitkách na hlavu porazili vojsko Bulharov, ktoré hanebne zaútočilo proti kresťanom. Akoby (*Prozreteľnosť*) poslala proti nim vykonávateľa trestu, aby si romajskí kresťania nemuseli proti svojej vôli poškrvniť ruky krvou bulharských kresťanov.

43. Dá sa povedať, že skýtskym kmeňom je vlastný jediný bojový obrat a šík a žijú úplne kočovným spôsobom života v nečinnosti a majú nad sebou viacerých náčelníkov. Iba kmene Bulharov a popri nich aj kmene Turkov (*Maďarov*) dbajú na podobné pevnejšie bojové zoradenie a v porovnaní s ostatnými skýtskymi kmeňmi sa nevyhýbajú počas boja stretnutiam muža proti mužovi a bojujú pod jedným náčelníkom.

45. Teraz si povieme o povahe a spôsobe bojového zoradenia Turkov (*Madarov*), ktoré sa iba málo alebo vôbec nelíši od bulharského spôsobu. Tento ľud je bohatý na mužov, slobodný a stará sa bez ohľadu na ostatné výhody a zisky iba o to, aby sa správal statočne voči svojim nepriateľom.

46. Tento národ má teda iba jediného vládcu a náčelníci veľmi prísne a kruto trestajú previnilcov. Svojich vládcov poslúchajú nie z lásky, ale zo strachu. Utrpenie a námahu znášajú statočne. Sú otužilí a dobre znášajú horúčavy i mrazy. Kľúčový spôsob života ich naučil znášať nedostatok vecí potrebných pre život.

47. Turecké (*madarské*) kmene sú zvedavé a skrývajú svoje úmysly. Sú neverné a nespoľahlivé a s nenásytnosťou sa zmocňujú majetku. Pohrdajú prisahami a ani zmluvy nedodržiavajú, ani s darmi sa neuspokoja. Obyčajne ešte prv, ako od niekoho prijmú dar, myslia na úklady a na porušenie zmlúv.

48. Vyhľadávajú vhodné príležitosti a nepriateľov sa usilujú poraziť ani nie tak silou svojich rúk, ako skôr ľstou, nečakanými prepadmi a tým, že ich zbavia potrebných vecí.

49. Sú ozbrojení šablami, panciermi, lukmi a kopijami. Väčšina z nich nosí dva druhy zbraní. Na pleciach majú kopije a v ruke držia luky. Oboje používajú podľa potreby. Ak sú prenasledovaní, získavajú prevahu skôr použitím lukov.

50. Zbroj nenosia iba oni sami, ale aj kone vznešených mužov sú vpredu chránené železom alebo plstou.

51. Veľa starostlivosti a cvičenia venujú lukostrelbe z koní.

52. Sprevádza ich veľké množstvo zvierat, žriebät, a kobýl. Je to jednak pre potravu a mlieko, jednak preto, aby vyvolali dojem, že ich je veľký počet.

53. Nezdržiavajú sa v tábore obohnanom priekopami, ako to robia Romajovia, ale až do vypuknutia vojny sú rozptýlení po krajine podľa jednotlivých rodov a kmeňov a v lete i v zime pasú dobytok. V čase vojny majú potrebné kone so sebou a strážia ich až do chvíle bojového zoradenia v blízkosti svojich stanov so spútanými nohami. Do boja sa zoraďujú zásadne v noci.

54. Stráže stavajú ďaleko od seba, aby ich nikto nemohol nečakane prepadnúť.

55. Pred bojom sa nezoraďujú do troch šíkov ako Romajovia, ale do rozličných oddielov a tesne spájajú oddiely nachádzajúce sa v nevelkej vzdialenosti od seba, takže ich šík sa javí ako jednotný.

56. Okrem bojového šíku majú navyše ešte osobitný oddiel, ktorý vysielajú ako zálohu proti tým protivníkom, čo sa neopatrne zoraďujú. Tento oddiel vysielajú aj na pomoc tej časti vojska, ktorá sa dostala do tiesne. Ich vozatajstvo sa pohybuje vzadu v blízkosti hlavného šíku, napravo alebo naľavo od neho vo vzdialenosti asi jednej až dvoch míľ. Ponechávajú pri ňom malý strážny oddiel.

57. Často spájajú vzadu za svojím bojovým šikom aj jazdeckú zálohu a vytvárajú tak ochranu vlastného hlavného šíku. Hĺbku bojového šíku, teda počet radov,

tvoria bez obmedzenia tak, aby ich bojové zoskupenie bolo pevné. Čelo šíku sa snažia udržať rovné a husté.

58. Viac však obľubujú boje z diaľky, nástrahy, obklúčovanie nepriateľov, klamnú ústupu, protiútoky a boje v rozptýlenom šíku.

59. Ak sa im podarí obrátiť nepriateľov na útek, všetko ostatné považujú za vedľajšie a nemilosrdne na nich útočia, nemysliac na nič iné ako na prenasledovanie. Neuspokojujú sa totiž ako Romajovia a ostatné národy s miernym prenasledovaním a lúpením vecí, ale útočia na nepriateľa až dovtedy, kým ho úplne nerozprášia. Na dosiahnutie tohto cieľa používajú všetky možné prostriedky.

60. Ak sa niektorí z ich nepriateľov uchýlia pri prenasledovaní na opevnené miesto, snažia sa podrobne vyzvedieť, ktoré potrebné veci tam budú chýbať jednak pre kone, jednak pre mužstvo. Usilujú sa o to, aby sa nepriateľov pre nedostatok týchto vecí zmocnili alebo aby ich donútili uzavrieť s nimi dohody výhodné pre seba. Najskôr od obľahnutých žiadajú niečo prijateľné, a keď sa s nimi o tom už dohodnú, pridávajú ďalšie a závažnejšie podmienky.

61. Takéto sú teda mravy Turkov (*Madarov*), ktoré sa od zvykov Bulharov odlišujú iba tým, že Bulhari si obľúbili kresťanskú vieru a trochu sa prispôbili romajským mravom, zanechajúc spolu s pohanstvom aj divosť a kočovníctvo.

62. Turkom (*Madarom*) v čase vojny spôsobuje problémy nedostatok paše pre množstvo dobytky, ktoré vodia so sebou.

63. Počas boja im môže najviac uškodiť zoradená pechota, lebo oni sú práve naopak jazdci, čo nezostupujú z koní. Ako bojovníci vychovaní na jazdecký spôsob boja ani nie sú schopní bojovať ako pešiaci.

64. Veľké starosti im robí aj rovinatý a holý terén, najmä však hustý jazdecký šík, ktorý ich vytrvalo prenasleduje.

65. Neobľubujú boj vedený zblízka s krátkymi zbraňami, ale ani obozretne podniknuté nočné prepady, pri ktorých tí čo na nich útočia, majú jednu časť vojska zoradenú a druhú časť v úkryte.

66. Veľmi ich mrzí aj to, keď niektorí z ich radov prebehnú k Romajom. Vedia totiž, že ich národ je nestáleho ducha a ziskuchtivý. Skladajú sa totiž z mnohých kmeňov a z toho dôvodu si veľmi necenia príbuzenstvo a vzájomnú svornosť.

67. Ak niekoľko z nich prebehne k nám a my ich priateľsky prijmeme, množstvo ďalších nasleduje ich príklad. Preto sa nepriateľsky správajú k tým, ktorí od nich utekajú.

68. Kedykoľvek sa teda niekto chce proti nim pustiť do boja, musí mať predné stráže starostlivo rozostavené v malých vzdialenostiach. Potom si musí premyslieť a vopred sa pripraviť na to, čo sa môže prihodiť v ďalšom vývoji udalostí. V nijakom prípade by sa ich protivníci nemali dávať na útek. Veliteľ by si mal vopred vyhliadnuť opevnené miesto pre prípad hroziaceho nebezpečenstva a zaistiť v ňom

zásoby na niekoľko dní pre mužstvo, a ak je to možné, aj pre dobytok. Najdôležitejší je však dostatok vody. Potom by mal rozmiestniť vozatajstvo tak, ako sme o tom už hovorili.

69. Ak má veliteľ k dispozícii pešie voje, najmä v prvej bitke, kde sa vojsko dostáva do priameho kontaktu s týmto národom, musí svoju bojovú zostavu zoradiť tak, ako sme o tom hovorili už na inom mieste, teda tak, aby jeho jazda bola zoradená za pešiakmi.

70. Ak do boja proti nim stavia iba jazdcov, ktorí sa im počtom i zdatnosťou vyrovnajú, mal by ich zoradiť tak, ako sme o tom už hovorili pri výklade o taktike.

71. Väčšinu najzdatnejších jazdcov by mal veliteľ umiestniť na krídla. V tyle šíku stačí totiž nechať jazdcov defenzorov – obrancov. Jazdci kurzori čiže prední bojovníci by sa pri útoku nemali vzdalovať od šíku defenzorov na väčšiu vzdialenosť ako na tri či štyri dostrely šípom. Nemali by sa s ním v behu potýkať. Veliteľ by sa mal čo najväčšmi usilovať, aby podľa možnosti zostavil bojový šík na rovinnom mieste, kde netvorí prekážky ani veľmi husté lesy, ale ani bažiny či rokliny, pretože Turci (*Madári*) by tu mohli pripraviť nástrahy.

72. Predné stráže by mal veliteľ postaviť vo vzdialenosti štyroch päťn dĺžky šíku.

73. Ak je to možné, treba mať v tyle šíku buď riek, ktorá sa nedá prebrodiť, alebo bažiny či močiar, aby sa dalo bezpečne strážiť.

74. Ak sa vojenská akcia podarí, nie je vhodné ich nedočkavo prenasledovať ani sa správať nevšímavo. Oni totiž neopúšťajú bojisko tak ako ostatné kmene, keď sa im v prvej bitke nedarí. Pokým však nie sú úplne pokorení, usilujú sa všetkými spôsobmi útočiť na svojich nepriateľov. Ak je vojenský šík zmiešaný a väčšinou ho tvorí pechota, za týchto okolností je dôležité starať sa o kŕmenie dobytku. Jazdci totiž v nijakom prípade nemajú možnosť zaobstarávať krmivo pre dobytok v čase, keď sa približuje nepriateľ.

75. Spomínané bojové i bežné správanie Turkov (*Madarov*) sa odlišuje od Bulharov, ako sme už spomenuli, iba v niektorých maličkostiach. V ostatných veciach je však rovnaké.

76. My sme ti o týchto veciach nevykladali azda preto, že by si mal stavať proti Turkom (*Madarom*) bojový šík, keďže nie sú našimi susedmi a teraz nie sú ani našimi nepriateľmi, ale skôr nám prejavujú poslušnosť.

99. Aj slovanské kmene sa navzájom podobali spôsobom života a mravov. Boli tiež slobodné a nechceli žiť v otroctve alebo v poddanstve, najmä vtedy, keď ešte bývali v pôvodnej vlasti za Dunajom. Keď sa odtiaľ presťahovali sem a boli prinútení prijať poddanstvo, nechceli dobrovoľne poslúchať nikoho iného iba samých seba. Pokladali totiž za lepšie trpieť pod útlakom vládcov pochádzajúcich z ich vlastného kmeňa, ako slúžiť a podliehať romajským zákonom. Aj tí, ktorí prijali

sviatosť spásonosného krstu, žijú týmto spôsobom života až do dnešných čias podľa zaužívaných zvykov svojej dávnej slobody.

100. Mali hojnosť mužov a dobre znášali útrapy. Vydržali horúčavy, mráz, dážď, nedostatočnosť odevov i životných potrieb.

101. Náš otec, vďaka Božej milosti romajský cisár Bazileos⁴ ich prinútil, aby sa vzdali starých mravov. Zaviedol u nich grécky spôsob života, podriadil ich vládcom podľa romajského vzoru a dal ich pokrstiť. Tak ich oslobodil z otroctva ich vlastných náčelníkov a vycvičil ich v bojoch s kmeňmi nepriateľsky naladenými proti Romajom. Týmito záležitosťami sa zaoberal tak horlivo, že Romajov zbavil starostí z častých slovanských povstaní, pretože za dávnych čias zažili s nimi mnoho nepokojov a vojen.

102. Slovanské kmene boli také pohostinné, že to neviem ani povedať. Túto svoju vlastnosť nestratili ani teraz, lež stále sa jej rovnako držia.

103. Voči tým, ktorí k nim prídu ako hostia, sú láskaví a ochotní. Priateľsky sa k nim správajú, vítajú ich a ochraňujú. Postupne si ich posielajú z miesta na miesto a dbajú, aby neutrpejú nijakú škodu. Zaručujú sa navzájom, že sa budú o nich nepretržite starať. Ak by sa azda prihodilo, že pre nedbanlivosť hostiteľa utrpí hosť nejakú ujmu, začne ten, kto hosťa priviedol, proti nedbanlivému hostiteľovi vojnu, pretože pokladá za svoju svätú povinnosť pomstiť sa za hosťa.

104. Ako sa zdá, mali aj inú vlastnosť, ktorá svedčí o ich väčšom súcite. Zajatcov totiž nedržali u seba v otroctve neobmedzený čas, ako sa im chcelo, ale ponechávali to skôr na vôľu zajatcov. Stanovili im určitú, vopred dohodnutú časovú lehotu otroctva. Po uplynutí tohto obdobia sa zajatci mohli slobodne rozhodnúť, či sa po zložení určeného výkupného vrátia do vlasti, alebo ak budú chcieť, zostanú u nich a budú tu žiť ako slobodní ľudia a priatelia.

105. Rovnako ich ženy zachovávali neuveriteľne vyrvalo manželskú vernosť. Mnohé z nich pokladajú smrť svojho manžela za svoju vlastnú a radšej sa rozhodnú pre samovraždu, pretože nie sú schopné znášať vdovský život.

106. Pre potravu používali najmä proso, veľmi ochotne sa však uspokojujú s málom a neradi znášajú roľnícke práce. Väčšmi obľubovali slobodný život bez práce, ako by si mali s veľkou námahou zaobstarávať hojnosť jedla alebo peňazí.

107. Kedysi sa ozbrojovali malými kopijami, t. j. oštepami. Každý muž bol vyzbrojený dvoma. Niektorí mali aj veľké podlhovasté štíty podobné pavézam. Používali aj drevené luky a šípy mali napustené jedom, ktorý je účinný, ak zasiahnutý ihneď nevypije protijed alebo ak si ranu nevyreže, aby jed nemohol vniknúť do tela. Inak by mohol zahynúť. S obľubou tiež bývajú a aj pri úteku hľadajú útočisko na stromami zarastených alebo neprístupných miestach.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 207-211.

Edícia: *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 277-285, (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici III*. Na vyd. pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1969, s. 349-362 (grécky text a český preklad).

* * *

- 1 Termínom Turci sa v diele označujú starí Maďari, v spoločnosti ktorých existoval aj turecký element.
- 2 Ide o byzantsko-bulharskú vojnu v rokoch 895 – 896.
- 3 Romajovia – grécke označenie Rimanov (východorímskych), čiže Byzantíncov.
- 4 Bazil (Basileios) I. (867 – 886) – zakladateľ macedónskej dynastie.

Rozmach Veľkej Moravy za panovania Svätopluka I., spojený so založením moravsko-panónskej cirkevnej provincie, podnietil zvýšený záujem o udalosti v tomto geopolitickom priestore. Príkladom takejto práce je kronikárske diela opáta prümského kláštora Regina (zomrel v roku 915), ktorý zachytil udalosti od narodenia Krista až po rok 906. Cenné sú najmä tie časti kroniky, ktoré opisujú vzťahy Východofranskej ríše a Veľkej Moravy v rokoch 870 – 894. Kronika sa zachovala v niekoľkých rukopisoch, z ktorých najznámejšie sú Codex Monacensis 6388 a Codex Parisinas 5018.

(Rok 860). V tom čase podnikol Ľudovít starší¹, brat cisára Lotara, s veľkým odhodlaním mnohé vojnové výpady proti slovanským národom. Vtrhol tiež s ozbrojenou mocou do kráľovstva Moravanov, všetko spustošil a zajal ich knieža Rastislav. Prikázal, aby mu za porušenie zmlúv vypichli oči.

(Rok 876). Potom sa zišli traja spomínaní bratia² na mieste zvanom Schwalfeld, aby si rozdelili otcovu ríšu. Karlomanovi pripadlo Bavorsko, Panónia a Carnuntum³, ktoré sa mylne nazýva Korutánsko (Karantanum), a okrem toho aj slovanské kráľovstvá Čechov a Moravanov. Ľudovítovi pripadlo východné Fransko, Durínsko, Sasko, Frízsko a časť Lotarovho kráľovstva. Naostatok Karolovi pripadlo Alamansko a niektoré mestá z pôvodného Lotarovho kráľovstva.

(Rok 880). Roku osemstoosemdesiateho od Vtelenia Pána ochrnul a nakoniec zomrel Karloman, ktorý spolu s otcom, ale ešte častejšie bez neho, zviedol v kráľovstvách Slovanov veľmi početné boje a vždy si odniesol triumf víťazstva.

(Rok 889). Roku osemstoosemdesiateho deviateho od Vtelenia Pána národ Maďarov, nájdivší a krutejší než všetky obludy – v minulých storočiach nikým nepoznaný, lebo sa nikde nespomína – zo skýtskych kráľovstiev a močiarov, ktoré sa rozprestierajú do nedozerna v okolí Donu, pobral sa – – – Odtiaľ spomínaný národ vyhнали z jeho vlastných sídel susedné národy, ktoré sa nazývajú Pečenehovia, pretože ho predstihli počtom i statočnosťou. Rodná zem, ako sme už spomenuli, nestačila pojať rýchlo sa množiace obyvateľstvo. Keď boli teda Maďari násilne vyhnaní, rozlúčili sa s vlasťou a vydali sa na cestu, aby našli krajinu, ktorú by mohli obývať a vybudovať si tam sídla. Zo začiatku blúdili po pustatinách Panóncov a Avarov a zaobstarávali si každodennú obživu lovom a rybárčením. Potom začali organizovať nepriateľské vpády do krajín Korutáncov, Moravanov a Bulharov.

Iba málo ľudí pritom zahubili mečmi, tisíce ďalších sa však stali obeťami ich šípov, ktoré vystreľujú z lukov zhotovených z parohov s takou veľkou zručnosťou, že ich zásahom sa dá iba ťažko uniknúť.

(*Rok 890*). Roku osemstodeväťdesiateho od Vtelenia Pána kráľ Arnulf udelil kráľovi moravských Slovanov Svätoplukovi vojvodstvo Čechov, ktorí mali až do tých čias nad sebou vládcov zo svojej krvi a zo svojho národa a zachovávali franským kráľom slúbenú vernosť bez toho, aby porušovali prijaté záväzky. Arnulf ešte predtým, ako získal kráľovskú hodnosť, s ním (*so Svätoplukom*) nažíval v dôvernom priateľstve. Ba aj syna, ktorého (*Arnulf*) splodil s konkubínou, niesol pri svätom krste a dal mu podľa seba meno Svätopluk. Táto záležitosť sa stala nemalým podnetom rozbrojov a vzbury. Pretože na jednej strane Česi prestali zachovávať vernosť, ktorú dlhý čas predtým dodržiavali, a na druhej strane aj Svätopluk v presvedčení, že pripojením ich kráľovstva získal nemalú posilu, sa nadul spupnou pýchou a vzbúril sa proti Arnulfovi. Keď sa to Arnulf dozvedel, vtrhol na čele vojska do kráľovstva Moravanov a všetko, čo našiel mimo hradísk, do základov zničil. Nakoniec, keď boli posledné ovocné stromy aj s koreňmi vytrhané zo zeme, Svätopluk požiadal o mier a aj ho získal, keď dal vlastného syna ako rukojemníka.

(*Rok 894*). Takisto asi v tomto čase zomrel kráľ moravských Slovanov Svätopluk, muž medzi svojimi najmúdrejší a duchom najbystrejší. Jeho kráľovstvo držali nešťastne jeho synovia iba krátky čas, pretože Maďari všetko až do základov spustošili.

Citované podľa Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 167-168.

Edícia: Pramene k dejinám Veľkej Moravy. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 135-139, (slov. preklad od J. Trochtu a M. Vyvíjalovej); *Magnae Moraviae fontes historici I*. Na vyd. pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1966, s. 132-140 (lat. text a český preklad).

* * *

- 1 Myslí sa Ľudovít II. Nemec, ktorý bol v rokoch 840 – 876 východofranským kráľom.
- 2 Traja bratia, synovia Ľudovíta II. Nemca boli Karloman, Karol III. Tučný a Ľudovít III. mladší.
- 3 Carnuntum – vojenský tábor a civilné mesto na území dnešných obcí Deutsch Altenburg a Petronell v Rakúsku, asi 30 km od Bratislavy.

Islamský encyklopedista a geograf Abú ʿAlí Ahmad ibn ʿUmar ibn Rusta napísal encyklopédiu historických a zemepisných vedomostí *Kitáb al-aʿlák an-naʿísa* (Kniha vzácnych drahocenností), z ktorej sa v jedinom rukopise uloženom v Britskom múzeu, zachoval siedmy diel. Ibn Rusta v ňom píše o Bulharoch, Rusoch, Slovanoch, Maďaroch, Chazaroch a iných národoch. Ibn Rusta okrem vlastných cestovateľských skúseností využil pri zostavovaní tohto diela staršiu zemepisnú *Kitáb al-masálik wa l-mamálik* (Kniha o cestách a kráľovstvách) od Ibn Churdázbíha z roku 885 a aj stratenú knihu s rovnakým názvom, ktorú pred rokom 900 zostavil sámánovský vezír Abú ʿAbdalláh Muhammad al-Džajhání. Je pravdepodobné, že Ibn Rusta a al-Džajhání sa osobne stretli. Prameň, podľa ktorého Ibn Rusta napísal správu o Slovanoch a starých Maďaroch, nemožno jednoznačne určiť. Jeho opis má však fragmentárny charakter, obsahuje zmienky o východných i západných Slovanoch a opisujú sa v ňom niektoré pohanské a azda aj kresťanské zvyky (zlomky ďakovných modlitieb). V správe Ibn Rustu sa spomína knieža Svätopluk (870 – 894) a opisuje sa jeho sídlo Džirváb, hoci toto mesto nevieme lokalizovať. Z diela Ibn Rustu čerpal neskorší perzský geograf Abú Saʿíd Gardízi († 1039).

Slovania

Medzi krajinou Pečenehov¹ a krajinou Slovanov je vzdialenosť desať dní (*cesty*). Na jej hranici je mesto, ktoré sa volá Váʿib.² Dostaneš sa do ich krajiny cez stepi a neschodné kraje, v ktorých sú pramene vody a husté lesy. Krajiny Slovanov sú rovinaté a zalesnené. Tam sú ich sídla. Nemajú vinohrady ani obrábané polia. Majú akési drevené nádoby, v ktorých sú otvory pre včely a med, a volajú ich ulišče.³ Z jednej nádoby možno vybrať desať ibríkov⁴ medu. Slovania pasú svine rovnako ako ovce.

Ak z nich niekto zomrie, spália ho. Ak ich ženám zomrie nejaký príbuzný, porania si nožom ruky a tvár. Keď niekde spália mŕtvolu, prídu na spálenie na druhý deň, pozbierajú popol, uložia ho do hlinenej nádoby a nádobu položia na vyvýšené miesto.⁵ Keď uplynie rok od smrti príbuzného, zoberú so sebou asi dvadsať nádob plných medu a vyjdú s nimi na to vyvýšené miesto. A keď sa tam všetci zhromaždia, jedia a pijú. Potom sa vrátia domov. Ak mal mŕtvy tri manželky a jedna z nich si myslí, že ju mal najradšej, zoberie dve brvná⁶ a postaví ich na zem neďaleko mŕtveho. Cez brvná preloží tretie brvno, upevní naň povraz, postaví sa na stoličku a druhý koniec povrazu si zaviaže okolo krku. Keď to urobí, vezmú spod nej stoličku a ona ostane

visieť, až dokiaľ sa nezadusí a nezomrie. Potom ju hodia do ohňa a zhorí. Všetci Slovania uctievať oheň. Obyčajne sejú proso. Keď je žatva, naberú z prosného semena na lyžicu, zdvihnú lyžicu k nebu a povedia: „Pane, ty si naším životelom, dožič nám bohatú žatvu!“. Majú rozličné hudobné nástroje: lutny, tambury a píšťaly. Ich píšťaly sú dlhé dva lakte⁷ a ich lutna má osem strún.

Nápoje vyrábajú z medu. Keď spaľujú mŕtvych, hrajú na hudobných nástrojoch. Tvrdia, že sa vtedy treba tešiť, keďže Boh prijal nebohého do svojej milosti. Nemajú veľa ťažných zvierat a koňa vlastnia iba významní ľudia. Ich zbraňami sú vrhacie oštep, štíty a kopije. Iné nemajú.

Ich panovník je korunovaný.⁸ Poslúchajú ho a konajú podľa jeho príkazov. Jeho sídlo je uprostred krajiny Slovanov. Najvýznamnejší a najznámejší je medzi nimi vládár, ktorý má hodnosť knieža kniežat.⁹ Volajú ho Svätopluk.¹⁰ Je mocnejší ako župan¹¹ a župan je jeho zástupca.¹² Tento panovník má veľa jazdeckých koní a jedlá mu pripravujú z kobyliet mlieka. Má vynikajúce, pevné a vzácne brnenia a mesto, v ktorom sídli, sa volá Džirváb.¹³ V tomto meste sa koná trh každý mesiac tri dni. Vtedy Slovania medzi sebou uzatvárajú obchody a predávajú.

V ich krajine býva tuhá zima. Preto si vykopú obydlia pod zemou, zastrešia ich drevenou strechou, aká pokrýva kostoly, a prihrnú na ňu zem.¹⁴ Do takéhoto obydlia vojde muž so svojou rodinou a prinesie ta drevo a zopár skál. Potom v ňom rozloží oheň a kúri, až kým sa skaly nerozpália do červena. Keď sú najhorúcejšie, polieva ich vodou a obydlie sa zohreje. Potom si všetci odložia vrchné šaty a prečkajú v príbytku celú zimu až do jari.

Vládca od nich každý rok vyberá dávky (*dane*). Ak má niekto dcéru, vezme si z jej šiat raz do roka rúcho. Ak má niekto syna, aj z jeho šiat si zoberie rúcho. Ak niekto nemá dcéru ani syna, vezme si rúcho zo šiat jeho manželky alebo súložnice.

Ak v kráľovstve Slovanov chytia zlodeja, ich vládca ho dá obesiť alebo ho pošle do Džiry¹⁵ – najvzdialenejšej provincie svojej ríše.

Z arabského originálu Ibn Rusta, Kitáb al-a'lák an-nafisa preložil Ján Pauliny.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 234-236.

Edícia: arabský text vydal M. J. de GOEJE v *Bibliotheca Geographorum Arabicorum VII. zv., 2.* vyd. Leiden: E. J. Brill, 1967, s. 143-145.

* * *

1 V origináli al-Badžánákija. Išlo o kmeňový zväz, ktorý vznikol pomiešaním tureckých, sarmatských a ugrofínskych kmeňov. V 8. až 9. storočí sídlili Pečenehovia v stepnom pásme okolo rieky Ural.

- 2 Čítanie a identifikácia názvu Vá'íb je podľa Jána Paulinyho neistá. Perzský autor Gardízi († 1039) uvádza aj tvary Dánitb alebo Vántít. Starší orientalisti sa nazdávali, že ide o staroruský Kyjev.
- 3 V origináli po oprave úlíšdž. Ide o veľký kadlubový úl (vydlabaný z kmeňa).
- 4 V origináli tvar množného čísla: abárík. Po arabsky kanvica alebo krčah, neskôr azda aj názov dutej miery.
- 5 V origináli tall, častejšia výslovnosť je tell. Ide o miesto, na ktoré bola umelo navŕšená zem, alebo o miesto, pod ktorým sa skrývajú zvyšky starovekých zrúcanín.
- 6 Možno prekladať aj ako drevený kmeň, stĺp, kus dreva.
- 7 Laket', po arabsky ziráf, je stará dĺžková miera. Laket' mohol podľa miesta a času merať od 54 po 91 cm.
- 8 V origináli jutauvadž, podľa rukopisu, ktorý editoval M. J. de Goeje. Daniel Chvolson (1869) a M. J. de Goeje (1892) však po oprave čítajú súbandž, župan.
- 9 Možno čítať aj ako najvyšší knieža.
- 10 Uvedené meno má v arabčine niekoľko veľmi príbuzných variantov. Už D. Chvolson správne označil týmto menom veľkomoravské knieža Svätopluka (870 – 894).
- 11 V origináli súbandž; ide tu o ekvivalent staroslovienskeho termínu špán.
- 12 Možno prekladať aj nástupca.
- 13 D. Chvolson (1869) navrhuje po konjektúre čítanie Grádist (t. j. Hradište?), J. Marquart (1903) navrhuje čítanie Churvát, a myslí tým na Krakov, bývalé hlavné mesto Bielych Chorvátov (Streifzüge, 471). Po konjektúre však možno čítať aj Múráb (Morava).
- 14 Ide o zemnice alebo polozemnice, pozri VÁŇA, Zdeněk: Objevy ve světe dávných Slovanů. Praha 1977, 24 a nasl.
- 15 Podľa Jána Paulinyho ide o veľmi ťažko identifikovateľný názov.

Bavorskí, svetskí a cirkevní feudáli z Východnej marky ustanovili z kráľovho poverenie colné poplatky na obchod s východnými slovanskými krajinami po dunajskej ceste. Colný sadzobník sa riadil zvyklosťami z čias kráľa Ľudovíta II. Nemca a jeho syna Karlomana.

Trh či trhovisko Moravanov, ktoré sa spomína v tomto colnom sadzobníku, jestvovalo zaiste po niekoľko desaťročí pred vznikom tohto predpisu. Okrem obchodovania so soľou sa tu konkrétne hovorí aj o obchode s (prevažne slovanskými) otrokmi, s koňmi a s voskom. Významnú časť obchodníkov tvorili Židia.

Nech sa dozvie horlivosť všetkých pravoverných veriacich, a to tak terajších, ako aj budúcich, ako sa dostali pred kráľa Ľudovíta sťažnosti a volanie všetkých Bavorov, a to biskupov, opátov a grófov a všetkých, ktorí cestovali do východných krajov a ktorí do svedčujú, že v oných krajoch na nich naliehali a nútili ich platiť neoprávnené clo a nespravodlivé mýto. On však podľa zvyklosti predchodcov kráľov láskavým sluchom toto vypočujúc prikázal markgrófovi Arbovi,¹ aby sa so sudcami východných (*krajov*), ktorým sa to dalo na vedomie, prevedel o colných právach a vyšetril spôsob vyrubovania cla; ustanovil svojich poslov arcibiskupa Theotmara, (*ďalej*) Burcharda, predstaveného pasovského kostola,² a grófa Otakara,³ aby to na príslušnom mieste spravodlivo a podľa zákona napravili. A tí, ktorí prisahou potvrdili clo v Arbovom grófstve⁴, sú: vikár Walto, vikár Durinc, Gundalperht, Amo, Gerpreht, Pazrich, Diotrich, Aschrich, Aribo, Tunzili, Salacho, Helmwin, Sigimar, Gerolt, Isac, Salaman, Humpreht, Engilschalk, Azo, Ortimuot, Ruothoh, Emilo, ešte raz Durinc, Reinolt, vikár Eigil, Poto, Eigilo, Ellinger, Otlant, Gundpold, ešte raz Gerolt, Otperht, Adalhelm, Vento, Buoto, Wolfker, Rantolf, Kozperht, Graman, Heimo. Oni a všetci ostatní, ktorí v týchto troch grófstvach boli šľachticmi, po zložení prisahy na otázku markgrófa Arba v prítomnosti arcibiskupa Theotmara a Burcharda, predstaveného pasovského kostola, s ktorými zasadal gróf Otakar pri samom pojednávaní na mieste nazývanom Raffelstetten, podali správu o colných miestach a o spôsobe vyrubovania cla, ako sa veľmi spravodlivo platievalo za čias Ľudovíta⁵ a Karlomana⁶ i ostatných kráľov.

1. Teda lode, ktoré (*prichádzajú*) zo západných krajov, keď opustili pasovský les a chcú pristáť v Rosdorfe alebo kdekoľvek inde a obchodovať, nech dávajú clo pol drachmy, to jest jeden skoti⁷; ak by sa chceli plaviť nižšie k Lincu, nech odovzdávajú od jednej lode tri polmerice, teda tri skafily⁸ soli. Za otrokov ani za iný ďalší tovar nech

tu však nič neplatia, ale potom nech majú možnosť pristávať a obchodovať až po Český les, kdekoľvek budú chcieť.

2. Ak by chcel niekto z Bavorov prepraviť svoju soľ do svojho vlastného domu, ak to veliteľ lode potvrdí prísahou, nech nič neplatia, ale nerušene sa ďalej plavia.

3. Ak by však niektorý slobodný človek obišiel toto riadne trhovisko a nič tu nezaplátil ani sa neohlásil, a bol by potom usvedčený, nech sa mu odníme i loď, i (*jej*) obsah. Ak by sa toho však dopustil niečí otrok, nech ho tam zadržia dovtedy, kým príde jeho pán a zaplatí pokutu, a len potom nech sa mu dovolí odísť.

4. Ak by však Bavori alebo Slovania tejto krajiny prišli do tohto kraja s otrokmi či koňmi, či volmi, alebo so svojím ostatným výstrojom kupovať potraviny, kdekoľvek v tomto kraji by chceli, nech bez cla kupujú, čo potrebujú. Ak by však chceli miesto tohto trhoviska obísť, nech prejdú po hradskej bez akejkoľvek prekážky; aj na iných miestach tohto kraja nech bez cla kupujú, čokoľvek by mohli. Keby sa im viac zapáčilo obchodovať na tomto trhovisku, nech zaplatia predpísané clo a nech kupujú, čokoľvek by chceli a čím výhodnejšie by mohli.

5. Soľné vozy, ktoré po riadnej ceste prechádzajú rieku Enžu, nech však pri Urle platia iba jeden plný skafil a nech ich nenútia viac platiť. Lode, ktoré sú z Traungau, nech tam však nič neplatia, ale nech prechádzajú bez poplatku. Toto treba zachovávať u Bavorov.

6. Slovania však, ktorí prichádzajú obchodovať, kdekoľvek pozdĺž brehu Dunaja alebo kdekoľvek u Rotthalčanov alebo u Riedčanov dostali by miesta na obchodovanie, (*nech platia*) od jednej sagmy⁹ vosku dve massioly,¹⁰ z ktorých nech každá má hodnotu jedného skoti; z nákladu jedného človeka jednu massiolu tej istej hodnoty; ak by však chcel predávať otrokov alebo kone, (*vtedy platí*) od jednej slúžky jednu tremissu,¹¹ od žrebca tiež toľko, od otroka jednu saigu,¹² od kobyly podobne. Bavorov však alebo Slovanov tejto krajiny, ktorí tu kupujú alebo predávajú, nech nenútia platiť.

7. Ďalej lodiam so soľou, keby prešli (*Český*) les, nech sa nepovolí kupovať či predávať, alebo pristávať na nejakom mieste prv, ako prídu do Ebersburgu. Tu od každej riadnej lode, čiže s ktorou sa plavia traja ľudia, nech zaplatia tri skafily soli a viac nech sa od nich nepožaduje, ale nech pokračujú v ceste k Mauternu alebo kamkoľvek inam, kde bude v tom čase určený (*vyhlásený*) trh so soľou; aj tu nech zaplatia takisto, teda tri skafily soli a nič viac; a potom nech sa (*im*) povolí slobodne a nerušene predávať a kupovať bez ohľadu na akýkoľvek zákaz grófa alebo obmedzovania inej osoby; no ak by predávajúci a kupujúci chceli medzi sebou svoj tovar predávať za akúkoľvek výhodnejšiu cenu, vo všetkom nech majú slobodnú vôľu.

8. Ak by však chceli prejsť na trh k Moravanom, podľa ohodnotenia obchodného tovaru nech vtedy zaplatia od lode jeden solidus¹³ a nech sa slobodne preplavia; pri návrate však nech (*ich*) v zmysle zákona nič nenútia zaplatiť.

9. Kupci, teda Židia a ostatní kupci, odkiaľkoľvek by prišli z tejto krajiny alebo z iných krajín, nech platia tak z otrokov, ako aj z iného tovaru riadne clo, aké sa vždy platilo za čias predchádzajúcich kráľov.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 73-75.

Edícia: *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 198-201 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici IV*. Na vyd. pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1971, s. 114-119 ((lat. znenie a český preklad); *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I*. Ed.: Marsina, Richard. Bratislava 1981, s. 37-38.

* * *

- 1 Arbo pochádzal z franskej šľachty a za markgrófa ho dosadil kráľ Ľudovít II. Nemec v roku 871.
- 2 Theotmar bol salzburským arcibiskupom v rokoch 884 – 906; Burchard bol pasovským biskupom v rokoch 903 – 915.
- 3 Otakar ako gróf spravoval územie v okolí Leobbenau.
- 4 Zrejme tri grófstva, čo tvorili Východnú marku: Traungau, grófstvo medzi Enžou a Viedenským lesom a grófstvo od neho na juhovýchod v Hornej Panónii.
- 5 Ľudovít II. Nemec – východofranský kráľ (840 – 876).
- 6 Karloman (Karolman), syn východofranského kráľa Ľudovíta II. Nemca, bol správcom východných bavorských častí (mariek) 856 – 862, 865 – 876, po otcovej smrti sa stal bavorským kráľom, zomrel roku 880.
- 7 Jeden skoti mal hodnotu pol druhá denára, drachma mala asi hodnotu denára.
- 8 Z textu vyplýva, že jeden skafil bol pol merice.
- 9 Sagma, saum – jeden náklad nosného zvierata.
- 10 Massiola – mier(k)a, merica.
- 11 Tremissa – tretina solidu, mala štyri saigy.
- 12 Saiga – pomenovanie pre denár, ktorý mal na rube zárezy.
- 13 Solidus – zlatá minca (4,55 g), ktorú zaviedol cisár Konštantín Veľký a stala sa na celé stáročia všeobecne používaným platidlom.

Spis o spravovaní ríše vznikol na byzantskom cisárskom dvore v Konštantínopole. Je písaný po grécky a v literatúre je známy pod latinským názvom *De administrando imperio*. Jeho autorstvo sa pripisuje cisárovi Konštantínovi VII. Porfyrogenetovi, ktorý ho zostavil ako príručku pre svojho syna a nástupcu Romana. Pri zostavovaní diela boli použité výťahy z rozličných starších kroník, cestopisov, ako aj správy vyslancov cudzích kmeňov a národov a tiež vlastné informácie byzantských vzdelancov z okruhu konštantínopolského cisárskeho dvora. Spis obsahuje cenné informácie o zániku Veľkej Moravy a novom hegemónovi v Karpatskej kotline – starých Maďaroch. Z rozsiahleho prameňa, ktorý obsahoval 53 kapitol, uvádzame predovšetkým pasáže, ktoré hovoria o Slovanoch a starých Maďaroch. Spis sa zachoval vo viacerých rukopisoch, z ktorých najstarší pochádza z konca 11. storočia.

13. O kmeňoch susediacich s Turkami (*Maďarmi*)

V susedstve Turkov (*Maďarov*) sídlia tieto národy: na ich západnej strane je krajina Frankov, na severe sídlia Pečenehovia a na južnej strane je (*Veľká*) Morava, totiž krajina Svätoplukova, ktorú títo Turci (*Maďari*) úplne spustošili a zaujali. Zo strany hôr susedia s Turkami (*Maďarmi*) Chorváti.¹

Aj Pečenehovia sú schopní podniknúť útoky a škodiť Turkom (*Maďarom*), ako sme sa o tom už prv zmienili v kapitole o Pečenehoch. – – –

30. O provincii Dalmácii

– – – Chorváti pôvodne sídlili až za Bavorskom na miestach, kde teraz sídlia Bielochoorváti. Od týchto sa odlúčil jeden rod, totiž päť bratov, Klukas, Lovelos, Kosentis, Muchlo a Chorvát, a dve sestry, Tuga a Buga, a spoločne so svojimi ľuďmi sa odobrali do Dalmácie a tu našli Avarov ako držiteľov tejto krajiny. Po niekoľkoročnej vzájomnej vojne zvíťazili Chorváti, časť Avarov pobili a ostatných donútili poddať sa. Od tých čias je táto krajina v moci Chorvátov. Sú tu však aj ľudia avarského pôvodu a ako Avari sa aj prejavujú. Ostatní Chorváti zostali bývať v susedstve Franskej ríše a dnes sa volajú Bielochoorváti, čiže Bieli Chorváti, a majú svojho vlastného vládcu. Sú však poddanými Ota², franského, čiže saského veľkého kráľa, nie sú pokrstení a ženia sa a udržiavajú priateľské styky s Turkami (*Maďarmi*). Od tých Chorvátov, ktorí odišli do Dalmácie, sa časť z nich oddelila a zmocnila sa Ilýrie a Panónie. Aj tí mali nezávislého vládcu, ktorý udržiaval priateľské styky s vládcom Chorvátska, i keď len prostredníctvom poslov. Po nejaký čas podliehali Frankom aj dalmátski Chorváti

rovnako ako vo svojej pôvodnej domovine. Frankovia sa však voči nim správali tak ukrutne, že vraždili ich dočatá a hádzali ich psom. Keď to už (*Chorváti*) nemohli vydržať, vzbúrili sa proti nim a súčasne pozabíjali tých, ktorí im vládli. Potom sa proti nim vypravilo z Franskej ríše veľké vojsko a sedem rokov proti sebe bojovali. Chorváti nakoniec s veľkými ťažkosťami získali prevahu a vyhubili všetkých Frankov a ich vládcu Koceľa.³ Od tých čias boli nezávislí a vládli si sami. Z Ríma si vyprosili svätý krst. V čase panovania ich vládcu Porina boli k nim vyslaní biskupi a pokrstili ich. — — —

31. O Chorvátoch a o krajine, ktorú teraz obývajú

Chorváti, ktorí teraz sídlia v dalmátskych krajinách, pochádzajú od nepokrstených Chorvátov, nazývaných aj Bielymi, ktorí bývajú za Tureckom (*Uhorskom*) blízko Frankov a susedia so Slovanmi a nepokrstenými Srbmi. Názov Chorváti znamená v slovanskej reči tých, čo majú mnoho zeme. Títo Chorváti prišli ako utečenci k byzantskému cisárovi Herakleiovi⁴ ešte predtým, ako k nemu utiekli aj Srbi. Stalo sa to v tom čase, keď odtiaľ Avari po boji vyhli Rimanom. Tých z Ríma odviezol a tam usadil ešte cisár Dioklecián,⁵ a preto sa volali Rimania, lebo sa do týchto krajov, ktoré sa teraz volajú Chorvátsko a Srbsko, prísťahovali z Ríma. Keď týchto Rimanom za čias byzantského cisára Herakleia Avari vyhli, zostali tieto krajiny pusté. Na príkaz cisára Herakleia porazili spomínaní Chorváti Avarov a vyhli ich odtiaľ a na cisárov rozkaz sa usadili v tejto krajine Avarov, ktorú obývajú až dodnes.

Veľké Chorvátsko, ktoré sa zvykne nazývať aj Biele, zostalo dodnes nepokrstené rovnako ako Srbi, ktorí s nimi susedia. Bieli Chorváti vysielajú v porovnaní s pokrsteným Chorvátskom do boja menej jazdy i menej pechoty, pretože ich krajinu často pustošia Frankovia, Turci (*Madari*) a Pečenehovia. Nemajú ani galéry, ani člny, ba ani obchodné lode, pretože more je od nich ďaleko. Cesta z ich krajiny k moru trvá 30 dní. More, ku ktorému za tento čas prídu, sa nazýva Čierne.

32. O Srboch a o krajine, ktorú teraz obývajú

Treba vedieť, že Srbi pochádzajú od nepokrstených Srbov, zvaných i Bieli. Bývali za Tureckom (*Uhorskom*), v krajine, ktorú nazývajú Voiki. Susedí s nimi aj krajina Frankov a rovnako i nepokrstené Veľké Chorvátsko, zvané tiež Biele. Tam teda zo začiatku bývali aj títo Srbi. Keď však získali od otca vládu nad nimi dvaja bratia, jeden z nich potom utiekol aj s polovicou ľudu k byzantskému cisárovi Herakleiovi. Cisár ho prijal a poskytol mu na osídlenie krajinu Srbsko v solúnskej provincii a tá má od tých čias tento názov.

38. O pôvode národa Turkov (*Madarov*) a o tom, odkiaľ pochádzajú

Kmeň Turkov (*Madarov*) mal pradávno svoje sídla v blízkosti Kabarov v kraji zvanom Lebedia. Nazvaný bol podľa ich prvého vojvodu. Ten sa vlastným menom volal Lebedi, avšak podľa hodnosti, ako aj ostatní po ňom, sa nazýval vojvodom. Na tomto mieste v spomínanej Lebedii tečie riečka Chidmas, nazývaná aj Chingi-

lus. No v tom čase sa ešte nevolali Turci (*Mad'ari*), lež nevedno prečo mali pomenovanie Sabarti asfali. Títo Turci (*Mad'ari*) sa skladali zo siedmich kmeňov, ale knieža nikdy nemali nad sebou, ani vlastné, ani cudzie. Vládli medzi nimi nejakí vojvodovia, z ktorých prvým bol spomenutý Lebedi. Spoločne s Kabarmi bývali tri roky a spolu s nimi bojovali v každej ich vojne. Za hrdinstvo a spojenectvo dalo knieža Kabarov – kagan prvému vojvodovi Turkov (*Mad'arov*), spomenutému Lebedimu, pre chýr o jeho hrdinstve a sláve jeho rodu za manželku vznešenú ženu Kabarku, aby s ňou splodil dieťa. Z nejakej príčiny však spomínaný Lebedi nespodil s tou Kabarkou dieťa.

Pečenehovia, ktorí sa predtým nazývali Kangari (meno Kangar totiž používali na označenie vznešeného rodu a hrdinstva), viedli proti Kabarom vojnu a boli porazení. Vtedy museli opustiť vlastnú zem a usadili sa v krajine Turkov (*Mad'arov*). Keď však vznikla medzi Turkami (*Mad'armi*) a Pečenehmi (*Kangarmi*) vojna, turecké (*madarské*) vojsko bolo porazené a rozdelilo sa na dve časti. Jedna časť odišla smerom na východ do blízkosti Perzie a tí sa aj teraz podľa starého pomenovania Turkov (*Mad'arov*) volajú Sabarti asfali. Druhá časť sa usadila na západnej strane spolu s ich vojvodom Lebedim na miestach zvaných Atelkuz, kde je teraz usadený kmeň Pečenehov. Po uplynutí krátkeho času spomínaný kagan, knieža Kabarov, odkázal Turkom (*Mad'arom*), aby poslali k nemu Lebediho, ich prvého vojvodu. Lebedi teda šiel ku kaganovi Kabarov a vyzvedal sa na príčinu, prečo ho dal predvolať. Kagan mu však odpovedal: „Preto sme ťa volali, aby sme ťa – keďže si zo vznešeného rodu i rozumný, i hrdinský, i prvý medzi Turkami (*Mad'armi*) – ustanovili za knieža tvojho kmeňa, aby si poslúchal naše príkazy.“ On však kaganovi odvetil: „Vysoko si vážim tvoju náklonnosť a veľkorysosť voči mne a vyslovujem ti náležitú vďaku. Pretože však nemám schopnosti na takúto hodnosť, nemôžem ťa poslúchnuť. Lež okrem mňa je tu aj iný vojvoda, menom Álmoš, ktorý má aj syna menom Arpád. Radšej niektorý z nich, či už Álmoš a či jeho syn Arpád, nech sa stane kniežaťom a nech bude pod vašou zvrchovanosťou.“ Táto reč sa kaganovi zapáčila, preto mu dal svojich ľudí a poslal ich s ním k Turkom (*Mad'arom*), aby o tom s nimi rokovali. Turci potom zvolili za knieža radšej Arpáda než jeho otca Álmoša ako veľmi váženého a vynikajúceho v múdrosti, v rozhodnosti a smelosti a ako najsúcejšieho na túto hodnosť. Toho aj ustanovili za knieža podľa zvyku a zákona Kabarov, vyzdvihnúc ho na štíte. Pred spomínaným Arpádom Turci (*Mad'ari*) nijaké iné knieža nemali a odvtedy až po dnešok býva knieža Turkov (*Mad'arov*) z tohto rodu.

Po nejakom čase Pečenehovia napadli Turkov (*Mad'arov*) a vyhнали ich spolu s ich kniežaťom Arpádom. Turci (*Mad'ari*) sa obrátili na útek a hľadali krajinu, kde by sa mohli usadiť. Tak prišli, vyhнали ľud obývajúci (*Vel'kú*) Moravu, usadili sa v ich krajine a bývajú tu dodnes. Od tých čias sa Turci (*Mad'ari*) nikdy už nestretli s Pečenehmi v boji.

39. O národe Kabarov⁶

Treba vedieť, že takzvaní Kabari pochádzajú z pokolenia Chazarov. Stalo sa, že u nich prišlo k akejsi vzbure proti vládcovi a vypukli vzájomné boje, v ktorých zvíťazili ich predchádzajúci vládcovia. Niektorí z povstalcov boli pobití a ostatní ušli a usadili sa spolu s Turkami (*Madarmi*) v krajine Pečenehov. Navzájom sa spriatelili a dostali pomenovanie Kabari. Potom naučili týchto Turkov (*Madarov*) aj kabarskú reč a dodnes ju používajú. Používajú však aj druhú reč, totiž reč Turkov (*Madarov*). A pretože sa spomedzi ôsmich kmeňov javia vo vojne ako najsilnejší a najstatočnejší a najsúcejší na boj, boli zaradení medzi prvých. Tri kabarské kmene majú svojho vlastného vládcu a tak je to až doteraz.

40. O kmeňoch Kabarov a Turkov (*Madarov*)

Prvým je spomínaný kmeň Kabarov, ktorý sa odtrhol od Chazarov. Druhý je kmeň Nek, tretí Meger, štvrtý Kürt-Germat, piaty Tarjan, šiesty Jeneh, siedmy Keri, ôsmy Kesih. A keď sa takto navzájom spojili, usadili sa Kabari spolu s Turkami (*Madarmi*) v zemi Pečenehov. Potom sa na výzvu slávneho a Krista milujúceho cisára Leva preplavili cez Dunaj, začali bojovať so Simeonom a strašne ho porazili. Prenasledovali ho až po Preslav, kde ho držali v meste zvanom Mundraga. Potom sa vrátili do svojej krajiny. V tom čase bol ich vládcom Arpádov syn Liuntika. Keď však Simeon uzavrel mier s byzantským cisárom a dostal sa do bezpečia, vyslal svoje posolstvo k Pečenehom a dohodol s nimi, aby premohli a vyhubili Turkov (*Madarov*). Keď Turci (*Madari*) odišli na vojenskú výpravu, vyrazili Pečenehovia so Simeonom proti Turkom (*Madarov*), úplne vyhubili ich rodiny a tých, čo mali chrániť svoju krajinu, odtiaľ potupne vyhnali. Keď sa potom Turci (*Madari*) vrátili a našli svoju zem pustú a zničenú, usadili sa v krajine, v ktorej aj teraz bývajú a ktorá sa volá podľa prv spomínaných názvov riek, ako sme o tom už hovorili. Miesto, kde žili Turci (*Madari*) predtým, sa nazýva podľa pomenovania tu pretekajúcich riek Etel a Kuz. Na tomto mieste teraz žijú Pečenehovia.

Turci (*Madari*) sa po vyhnaní Pečenehmi usadili vo svojej terajšej domovine. V nej sa nachádzajú niektoré staré významné pamiatky. Ako prvý treba spomenúť most cisára Trajána nachádzajúci sa na začiatku krajiny Turkov (*Madarov*). Na tri dni cesty od tohto mosta sa nachádza Belehrad, v ktorom je aj veža svätého a veľkého cisára Konštantína. Na spiatocnej ceste je pri ohybe rieky dva dni cesty od Belehradu takzvané Sirmium⁷. Za týmito miestami sa rozprestiera nepokrstená (*Veľká*) Morava, ktorej sa zmocnili Turci (*Madari*) a v ktorej predtým vládol Svätopluk.

Toto sú teda významné body pri rieke Dunaj a ich názvy. Územia však ležiace vyššie, ktoré sú osídlené Turkami (*Madarmi*), sa v súčasnosti nazývajú podľa názvov riek, ktoré tu pretekajú. Tieto rieky sú nasledujúce: prvá z nich je Temeš, druhá rieka Tutis, tretia rieka Maroš, štvrtá rieka Kriš a ešte ďalšia rieka Tisa. Susedmi Turkov (*Madarov*) sú na východnej strane Bulhari, kde ich oddeľuje rieka Istros, nazývaná

aj Dunaj, na severe Pečenehovia, na západe Frankovia a na juhu Chorváti. Tých osem tureckých (*madarských*) kmeňov neposlúcha svojich domácich vládcov, ale sú dohodnutí, že budú pri riekach, nech by na ktorejkoľvek strane vypukla vojna, bojovať spoločne so všetkou odhodlanosťou a horlivosťou. Za svoju prvú hlavu pokladajú podľa postupnosti knieža z Arpádovho rodu a dvoch ďalších, dilasa a karchasa, ktorí vykonávajú sudcovský úrad. Okrem toho každý kmeň má vlastného náčelníka.

Treba vedieť, že dilas a karchas nie sú osobné mená, ale hodnosti.

Ďalej treba vedieť, že veľké knieža Turkov (*Madarov*) splodilo štyroch synov: prvého Takačua, druhého Jelega, tretieho Jutoču a štvrtého Zoltána.

Ďalej treba vedieť, že prvý Arpádov syn splodil syna Teveliho, druhý syn Jeleg splodil syna Ezelega, tretí syn Jutoča splodil terajšie knieža Faličiho a štvrtý syn Zoltán splodil Takšoňa.

Treba vedieť aj to, že všetci Arpádovi synovia zomreli, ale jeho vnuci Fali a Taši a ich bratanec Takšoň žijú.

Treba vedieť, že Teveli zomrel a že práve jeho syn Termaču prišiel nedávno (*k nám*) ako priateľ spolu s Bulčuom, tretím kniežaťom a karchasom Turecka (*Uhorska*).

Treba vedieť, že karchas Bulču je synom karchasa Kaliho a že Kali je osobné meno a karchas zasa hodnosť (*rovnako ako dilas*).

41. O krajine moravskej

Treba vedieť, že vládca Moravy Svätopluk bol statočný a u národov s ním susediacich obávaný muž. Tento Svätopluk mal troch synov. Keď zomieral, rozdelil svoju krajinu na tri časti a každému zo synov zanechal jednu časť. Prvého slávnostne ustanovil za veľkého vládcu s tou podmienkou, aby zostávajúci dvaja synovia boli podriadení zvrchovanosti prvého syna. Potom ich napomenul, aby sa nedostali do rozbrojov a nepostavili sa navzájom proti sebe. Ukázal im takýto príklad: priniesol a zviazal tri prúty; dal ich prvému synovi, aby ich zlomil; keď mu na to nestačili sily, podal ich znovu druhému a tým istým spôsobom aj tretiemu; potom rozdelil tie tri prúty a podal ich svojim synom po jednom; tí ich vzali a na jeho pokyn, aby ich zlomili, to aj urobili. Týmto príkladom ich napomenul a povedal: Ak budete žiť v svornosti a láske, stanete sa nerozdeliteľnými, nepriatelia vás nepremôžu a neporazia. Ak však medzi vami nastanú sváry a súperenie a rozdelíte krajinu na tri samostatné panstvá nepodliehajúce prvému bratovi, zničíte sa navzájom a aj susední nepriatelia vás úplne zničia.

Po Svätoplukovej smrti vydržali bratia žiť rok v mieri. Potom však medzi nimi vznikol svár a roztržky a oni začali navzájom bojovať. Vtedy prišli Turci (*Madari*), a úplne ich zničili, zmocnili sa ich krajiny a doteraz ju obývajú. A tí, čo to prežili, sa rozptýlili a utiekli k susedným kmeňom, k Bulharom, Turkom (*Madarom*), Chorvátom a k ostatným národom.

42. Opis krajov od Solúna po rieku Dunaj a po mesto Belehrad, opis Turecka (*Uhorska*) a krajiny Pečenehov až po chazarské mesto Sarkel a Rusko.

Treba vedieť, že od Solúna až po rieku Dunaj, kde leží mesto zvané Belehrad, je osem dní cesty, ak však človek necestuje rýchlo, ale s prestávkami. Turci (*Maďari*) sídlia za riekou Dunaj na území (*Velkej*) Moravy, ale aj z tejto strany rieky medzi Dunajom a riekou Sávou.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 217-221.

Edícia: *Pramene k dejinám Velkej Moravy*. Zost.: Ratkoš, Peter. Bratislava: Vyd. SAV, 1968, s. 287-296 (slov. preklad); *Magnae Moraviae fontes historici III*. Na vyd. pripravil: Havlík, J. a i. Pragae – Brunae, 1969, 382-401 (grécky text a český preklad)

* * *

- 1 Chorváti – ide o Bielych Chorvátov sídliačich za oblúkom Karpát.
- 2 Oto I. Veľký – panoval v rokoch 936 – 973, cisár od roku 962.
- 3 Kocel – Pribinov syn, dolnopanónsky (blatenský) knieža, zahynul niekedy okolo roku 876, nebol však vládcom Frankov.
- 4 Herakleios – byzanstský cisár, panoval v rokoch 610 – 641.
- 5 Dioklecián – rímsky cisár, panoval v rokoch 284 – 305.
- 6 Kabari (Kovari) – chazarský kmeň, ktorý spolu s Maďarmi a ostatnými kmeňmi presídlil do Karpatskej kotliny.
- 7 Sirmium – dnes Sremska Mitrovica v Srbsku.

Najvýznamnejším encyklopedickým dielom arabského historika a zemepisca 'Alí al-Mas'údího je *Kitáb murúdz az-zahab va ma'ádin al-džauhar* (Ryžoviská zlata a bane na drahokamy), v ktorom je aj dosť obsírna a súvislá správa o Slovanoch. Správa pochádza z viacerých prameňov, starších aj mladších. Jej podstatná časť sa týka západných a južných Slovanov. Pri výpočte slovanských kmeňov al-Mas'údí začína v údolí riek Sály a Labe a postupuje juhovýchodným smerom na Balkán. Niektoré názvy slovanských kmeňov a miestne názvy sú v al-Mas'údího zápisoch také skomolené, že sa nedajú spoľahlivo identifikovať, čo umožňuje rozličné interpretácie. Okrem toho varianty arabských názvov sa často líšia od rukopisu k rukopisu toho istého diela. Orientalistov v al-Mas'údího správe zaujalo, že Slovanov pokladá za jakobitských alebo nestoriánskych kresťanov. Tento názor prevzali od al-Mas'údího neskorší arabskí historici a geografi: al-Garnátí (12. storočie) a al-Kazvíní († 1283). Niektorí orientalisti sa nazdávajú, že al-Mas'údí tým narážal na to, že Slovania mali liturgiu v staroslovienskom jazyku, kým západní kresťania v latinčine. Alebo že tým upozorňoval na napäté vzťahy medzi rímskym a byzantským kresťanstvom, ktoré našli ohlas aj v záporných reakciách na cyrilo-metodskú misiu u nás. Z toho by vyplývalo, že ak al-Mas'údí písal o Slovanoch ako o nestoriánoch alebo jakobitoch, myslel tým predovšetkým na slovenských, moravských a panónskych Slovanov, ktorých sa bavorské duchovenstvo usilovalo obviniť z odpadliverstva. Medzi Slovanov al-Mas'údí ráta aj Nemcov (nazýva ich slovanským označením Námđžín), pravdepodobne v dôsledku nemeckých expanzívnych vojen na Labe, v Sasku, v Čechách, na Morave, na Slovensku a v Panónii. Prekvapujúce je, že al-Mas'údí sa zmieňuje o slovanskom národe, ktorý nazýva at-Turk (po byzantsky *Τουρκοι*). Ide tu zrejme o starých Maďarov, ktorí sa po roku 880 usídlili v Sedmohradsku a odtiaľ podnikali nájazdy do Panónie, na Slovensko a do Východnej marky.

Správa o Slovanoch, o ich sídlach, o ich vládcoch a kmeňoch

Povedal al-Mas'údí: Slovania pochádzajú od Madaia, syna Jafeta, syna Noema¹ – od neho odvodzujú všetky slovanské kmene svoj pôvod a z neho vychádzajú ich rodomene. Taký je názor väčšiny znalcov, ktorí sa tým zaoberali. Ich sídla sú na severe a tiahnu sa na západ. Je ich veľa kmeňov, ktoré medzi sebou vedú vojny. Majú kráľov, ktorí vyznávajú jakobitské kresťanstvo.² Iní z ich kráľov nemajú nijakú zjavenú knihu,³ nepodriaďujú sa nijakému Božiemu zákonu, ale žijú v úplnej pohanskej ne-

vedomosti, nemajúc potuchy o Božích prikázaniach. Takýchto slovanských plemien je veľa a k nim patrili aj kmeň, ktorý kedysi vládol ostatným. Tento kmeň sa nazýval Valínáná⁴ a jeho vládca sa volal Mádžak.⁵ Tento kmeň si oddávna vážili všetky ostatné slovanské kmene, a pretože bol mocný, ich vládcovia ho poslúchali.

Potom treba spomenúť Slovanov, ktorí sa volajú Stodorania.⁶ Ich vládca sa teraz volá Basklábidž.⁷ Potom kmeň Dulebov,⁸ ktorého vládcom je v súčasnosti Václav.⁹ Potom kmeň Nemcov,¹⁰ ktorého kráľ sa volá Henrich (?)¹¹. Tento kmeň je najstatočnejší a najrýchlejší spomedzi Slovanov. Potom tiež kmeň, ktorý sa volá Manábin¹² a ich kráľ sa volá Ratibír.¹³

Potom treba spomenúť kmeň Srbov.¹⁴ Tento kmeň je u Slovanov veľmi obávaný. O tom, prečo je to tak, by sme museli dlho hovoriť a vyžadovalo by si to podrobné vysvetlenie. Tento kmeň nemá nijaké náboženstvo. Potom je tu kmeň, ktorý sa volá Muráva,¹⁵ potom kmeň Chorvátov,¹⁶ potom kmeň Sasov,¹⁷ potom kmeň Gatčanov¹⁸ a napokon kmeň Braničevcov.¹⁹

Srbi,²⁰ ktorých sme práve spomenuli, spaľujú svojich mŕtvych v ohni. Keď zomrie ich kráľ alebo náčelník, spaľujú aj jeho kone. Tieto zvyky sú podobné zvykom Indov. Hovorili sme o tom už na inom mieste tejto knihy, kde sme sa zmienili o Kaukaze a o Chazaroch.²¹ V krajine Chazarov žijú popri Chazaroch Slovania a Rusi, ktorí tiež spaľujú svojich mŕtvych v ohni. Tieto slovanské kmene, ale aj iní Slovania žijú vo východných krajinách, odkiaľ je ďaleko na západ.

Najväčší zo slovanských kráľov je kráľ ad-Dír,²² ktorý vlastní veľké mestá, veľa polí, početné vojská a veľkú zbrojnú moc. Moslimskí kupci prichádzajú do jeho kráľovstva s rozličnými druhmi tovaru. S týmto kráľom susedí iný kráľ Slovanov, kráľ al-Ávandž.²³ Má zlaté bane, mestá, obrobené polia a veľa vojska. Často vedie vojny proti Byzantíncom, Frankom, Longobardom²⁴ a iným kmeňom. Bojuje so striedavým šťastím. Ríša tohto kráľa susedí s kráľovstvom Turkov.²⁵ Príslušníci týchto slovanských kmeňov majú urastenú postavu, je ich veľmi veľa a sú veľmi statoční.

Slovanských kmeňov je toľko, že ich v tejto knihe nemôžeme všetky vymenovať ani opísať. O kráľovi, ktorému sa kedysi podrobili všetky slovanské kniežatá, sme už podali správu. Bol to Mádžak, kráľ národa Valínáná. Tento ľud bol čisto slovanského pôvodu a ostatní Slovania si ho vysoko vážili za jeho starobylosť. Potom však medzi Slovanmi nastali hádky, rozložila sa ich vnútorná organizácia a utvorili sa jednotlivé kmene. Každý kmeň si zvolil svojho kráľa tak, ako sme o tom predtým hovorili. Písali sme o tom tiež veľmi podrobne v našich knihách Správy času²⁶ a Prostredné dejiny.²⁷

Z arabčiny preložil a opoznámkoval Ján Pauliny. Preložené z arabského originálu, ktorý editoval Josef Marquart v knihe *Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge*. Leipzig 1903, s. 96-101

s prihladnutím na vydanie *‘Alī al-Mas‘ūdī, Murūdž az-zahab*, ktoré pripravil M. Muhjiddín ‘Abdalhamíd, 2. diel, 4. vyd. Káhira 1964, 33-34.

Citované podľa *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999, s. 237-240.

* * *

- 1 Pôvod Slovanov sa uvádza podľa biblických rodokmeňov, ktoré prevzal islam, pozri Gn 10, 1.
- 2 V niektorých rukopisoch sa uvádza, že kresťania sú aj nestoriáni.
- 3 Podľa učenia islamu Boh zjavil svoj zákon a svoju vôľu prostredníctvom prorokov vo svätých knihách. Prostredníctvom Mojžiša zjavil Židom Tóru (Mojžišove zákony), prostredníctvom Ježiša zjavil kresťanom evanjelium a prostredníctvom proroka Mohameda moslimom Korán. Národy, ktoré nemajú nijakú zjavenú knihu, sú pohanské.
- 4 Identifikácia názvu je nejasná. Možno tu ide o kmeň Volynčanov (Dudlebov), ktorí žili v povodí Dnestra a Styru. V časoch al-Mas‘údího však už nehrali aktívnu politickú úlohu, preto autor musel čerpať zo starších prameňov. Tento názov však možno čítať aj Valítába a podobne. V tomto prípade by mohlo ísť skôr o pobaltských Veletov.
- 5 O identifikáciu mena Mádžak sa pokúsil J. Marquart, ktorý pokladá meno Mádžak za zdobneninu z mena Mezamér. Podľa byzantského spisovateľa Menandra (druhá polovica 6. storočia) viedol Mezamér posolstvo Antov k Avarom. Marquartov výklad je málo pravdepodobný.
- 6 V origináli Ustutrána a inak. Pravdepodobne ide o Stodoranov (volajú sa tiež Havolania), kmeň, ktorý sídlil v dnešnom Brandenbursku.
- 7 Meno sa dosiaľ nepodarilo identifikovať.
- 8 V origináli Dúlába alebo Dúlána. Ide pravdepodobne o českých Dudlebov alebo Dulebov, kmeň, ktorý žil v stredných a južných Čechách.
- 9 V origináli Vándž-sláf a inak podobne. Ide s najväčšou pravdepodobnosťou o české knieža Václava I. (vládol v rokoch 926 – 935). To, že al-Mas‘údí, ktorý napísal svoju správu o Slovanoch okolo roku 947, nazýva Václava vládcom Dulebov, vyvolalo v odborných kruhoch diskusiu o úlohe Dulebov pri formovaní českého štátu. Je možné, že ako kmeň sídliaci na juhu Čiech chránili hranice krajiny pred vpádmi Bavorov a vytvorili tak priaznivé podmienky na upevnenie kniežacej moci v stredných Čechách.
- 10 V origináli Námđžín. Nie je celkom jasné, prečo al-Mas‘údí zaraďuje Nemcov medzi slovanské kmene, aj keď bolo zrejmé, že v krajinách ovládaných Nemcami (najmä Sasmi) žilo veľa Slovanov.
- 11 V origináli Garána a inak. Meno sa dá veľmi ťažko identifikovať. Možno tu išlo o nemeckého kráľa Henricha I. (919 – 936) alebo o jeho predchodcu Konráda I. (912 – 919), prípadne o obávaného markgrófa Gera I., ktorý bol od roku 937 poverený brániť nemecké hranice proti Slovanom. V roku 939 dal Gero zákerne zavraždiť slovanské kniežatá, vďaka čomu sa stal veľmi známym.
- 12 Identifikácia tohto kmeňa je veľmi ťažká. Pravdepodobne však ide o nejaký slovanský kmeň sídliaci na území patriacom dnešnému Nemecku (Glomači?).
- 13 V origináli Ratibír. Možno však čítať aj ako Ratimír. Je možné, že ide o knieža Ratimíra, ktorý v prvej polovici 9. storočia sídlil medzi Drávou a Sávou.
- 14 V origináli Sarbín alebo aj inak. Ide pravdepodobne o polabských Srbov, ktorí sídlili v 9. storočí povýše ústia rieky Sály a v priestore medzi riekami Labe a Sála.
- 15 Ide o Moravanov.
- 16 V origináli Churvátín. Ide o tzv. Bielych Chorvátov, ktorí žili na sever od Moravy a v hornom Povislí.
- 17 V origináli Sásín a inak. J. Marquart po oprave číta Sáchín a nazdáva sa, že ide o Čechov. Podobný názor mal aj I. Hrbek (pozri Al-Mas‘údí: Rýžovišťa zlata a doly drahokamů. Praha 1983, s. 733). Zo starších orientalistov R. Charmoy a W. Westberg a z novších T. Kowalski (Pomniki dziejowe Polski, 2. seria, 1. zv. Krakov 1946, s. 122, 123) prekladajú toto meno ako Sasi, keďže

- názov Čech sa po prvý raz uvádza až v Legende o sv. Václavovi a v Nestorovej kronike. Názov Čech sa v byzantských prameňoch uvádza až v roku 1147 a Nemci ho vôbec nepoznali.
- 18 V origináli Chuššánín a podobne. Identifikácia je neistá. Možno ide o kmeň Gatčanov (v kronikách Guduscani) alebo o Kašubov (?).
 - 19 V origináli Barándžábín alebo podobne. Braničevci bol juhoslovanský kmeň, ktorý žil v údolí srbskej Moravy.
 - 20 Ide o polabských Srbov, ktorí boli pohania.
 - 21 Chazari boli turecké kočovné kmene, ktoré žili medzi ústím Volgy a Krymom. V 7. storočí založili ríšu.
 - 22 Možno čítať aj ako jedno slovo Aldír alebo ad-Dair (kláštor). Kráľ ani krajina tohto mena nie je známa.
 - 23 V origináli al-Ávandž, môže byť tiež al-Afrandž. J. Marquart po oprave číta al-Farag alebo al-Firag a prekladá kráľ Prahy.
 - 24 V origináli an-Núkubard, an-Núkarda, an-Núkírd a iné varianty. J. Marquart po oprave číta al-Bazgarda a prekladá Maďari.
 - 25 Ide o starých Maďarov, ktorí kočovali v Zadunajsku a v Potisí.
 - 26 V origináli Achbár az-zamán.
 - 27 V origináli al-Avsat.

Chronologický prehľad najdôležitejších udalostí

- 4. storočie pred n. l.** – Kelti začali prenikať na územie dnešného juhozápadného Slovenska.
- 200 – 60 pred n. l.** – na územie Slovenska prenikol ďalší kolonizačný keltský prúd. V prvej polovici 2. stor. pred n. l. dosiahlo keltské osídlenie na Slovensku najväčšiu intenzitu.
- 60 pred n. l.** – zmena letopočtu – v povodí Tisy sa koncentrovali dácke kmene, ktoré prenikli na územie Slovenska pod vedením kráľa Burebistu a podmanili si keltské obyvateľstvo.
- 12 – 9 pred n. l.** – Rimania vytvorili provinciu Ilýria, ktorej súčasťou boli aj územia na strednom Dunaji.
- 6 – 9 pred n. l.** – gemánske kmene Markomanov a Kvádov pod vedením náčelníka Marobuda zničili zvyšky keltskej ríše Boiohemum s centrom v dnešných Čechách a následne prenikli aj na územie Slovenska.
- 6 n. l.** – rímske légie pod vedením cisára Tiberia prekročili Dunaj a prvý raz vstúpili na územie Slovenska.
- 6 – 9** – Rimania rozdelili provinciu Ilýria na dve časti – Ilýriu a Dalmáciu.
- Okolo 9** – Rimania vytvorili samostatnú provinciu Panónia.
- 15** – v Carnunte vytvorili Rimania stály legionársky tábor, v ktorom umiestnili svoju légiu.
- Okolo 19 – 21** – vnútorné rozpory v Marobudovej ríši viedli k jeho pádu a zakrátko aj k pádu jeho nástupcu Katvalda.
- 25 – 50** – Vannius sa stal vládcom (kráľom) germánskeho kmeňa Kvádov s centrom na juhozápadnom Slovensku.
- Prelom 50/51** – sprisahanie proti Vanniovi zorganizovali jeho synovci Vangio a Sido, Vannius ušiel na územie Rímskej ríše.
- 69 – 79** – v čase vlády cisára Vespasiana sa začali rímske posádky usadzovať v celej Panónii a pokračovali vo výstavbe opevnenej dunajskej hranice (Limes Romanus).
- 99 – 106** – vojny cisára Trajána proti Dákom skončili porážkou ich vodcu Decebala.
- 2. storočie** – pri trestných expedíciách proti tzv. barbarom na sever od Dunaja Rimania pokračovali v budovaní predsunutých staníc – táborov.
- 166 – 167** – Longobardi spolu s ďalšími germánskymi kmeňmi prichádzajúcimi zo severu do Panónie podnietili povstanie proti Rímu.
- 168** – cisári Marcus Aurelius a Lucius Verus vytiahli proti povstalcom.
- 169 – 171** – Rimania vyhnaní Germánov zo západnejších provincií Norica a západnej Raetie (v dnešnom južnom Nemecku).

- 172 – rímske vojská pod velením cisára Marca Aurelia vyťahli z Carnunta a obsadili územie dnešného južného Slovenska, postupne prenikali do severnejších údolí a likvidovali odpor nepriateľa.
- 173 – Rimania zvíťazili vo vojne proti Markomanom a Kvádmi.
- 179 – 180 – v bojoch na sever od Dunaja rímske vojská dosiahli ďalšie víťazstvá nad Markomanmi a Kvádmi. 855 vojakov 2. légie Pomocnej pod vedením legáta Valeria Maximiana táborilo v Laugariciu (Trenčína), kde o svojom pobyte zanechali nápis.
17. marca 180 – vo Vindobone (Viedni) zomrel cisár Marcus Aurelius.
- 180 – Commodus uzavrel so zadunajskými kmeňmi mier.
- 188 – cisár Commodus podnikol výpravu proti Germánom na sever od Dunaja.
- Pred 350 – množiace sa nájazdy barbarov podnietili intenzívnejšiu stavebnú činnosť predsunutých táborov Rimánov.
- 374 – Kvádi v spojení so Sarmatmi zaútočili na Panóniu. Rímske vojská viedol osobne cisár Valentinianus.
- 375 – cisár Valentinianus zomrel v Brigetiu (pri dnešnom Komárne) počas rokovania s poslami Kvádov a Sarmatov. Po jeho smrti Rimania uzavreli obojstranne výhodný mier.
- 378 – gótske vojská porazili pri Adrianopole (dnes Edirne) rímsku armádu.
- 395 – cisár Theodosius rozdelil Rímsku ríšu na dve časti medzi svojich dvoch synov – na Východorímsku a Západorímsku ríšu.
- Okolo 400 – zanikla stredodunajská rímska hranica.
- 405 – 406 – Vandali a Kvádi sa sťahovali do západných provincií Rímskej ríše.
- 433 – Huni získali na základe zmluvy s Východorímskou ríšou časť Panónie.
- 448 – byzantský autor Priskos sa zmienil o stretnutí so Slovanmi, ktorí ho v Karpatskej kotline na ceste k hunskému náčelníkovi Atilovi ponúkli medovinou.
- 451 – hunský náčelník Atila bojoval v nerozhodnej bitke v severovýchodnom Francúzsku na Katalánskych poliach (pri Châlons-sur-Marne) a stiahol sa späť do Panónie.
- 453 – zomrel hunský náčelník Atila, po jeho smrti sa Hunská ríša rozpadla.
- 454 – Atilovi nástupcovia utrpeli porážku v bitke na rieke Nedao, keď sa proti nim spojili Gepidi, Svébi, Skíri a Sarmati.
- 455 – rímsky cisár Avitus podnikol poslednú (neúspešnú) výpravu do Panónie.
- 469 – 470 – v bitke pri panónskej rieke Bolia Ostrogóti porazili Svébov a ich spojencov.
- 476 – zanikla Západorímska ríša.
- Okolo 500 – archeologicky potvrdená prítomnosť Slovanov na území Slovenska.
- 567 – Avari zničili ríšu Gepidov a obsadili Patisie.
- 568 – Longobardi odtiahli pred avarským nebezpečenstvom z Panónie do Itálie.
6. storočie, druhá polovica – Avari podnikli lúpežné výpravy na širokom priestore východnej a strednej Európy proti Slovanom, Frankom, Longobardom a najmä proti Byzantskej ríši.
- 623/624 – slovanské kmene pod vedením franského kupca Sama povstali proti Avarom.
- 626 – byzantské vojsko porazilo Avarov pod hradbami Konštantínopola.

- 631/632** – Slovania olúpili a zavraždili franských kupcov. Na odvetu kráľ Dagobert s tromi prúdmi vojska napadol Samovu ríšu, no v trojdňovej bitke pri Vogastisburgu Slovania jeho vojská porazili.
- 658** – zomrel slovanský vládca Samo a jeho ríša sa následne rozpadla.
- 791 – 796** – koniec nadvlády Avarov v Karpatskej kotline.
- 805** – cisár Karol Veľký vydal zákaz predávať zbrane do krajov Avarov a Slovanov.
- 811** – vojenská výprava, ktorú cisár Karol Veľký vyslal do Panónie (Zadunajska), ukončila rozbroje medzi tamojšími Avarmi a Slovanmi.
- 828** – salzburský arcibiskup Adalrák vysvätil v Nitre kostol, ktorý dal postaviť knieža Pribina.
- 833** – moravský knieža Mojmir vtrhol do Nitrianskeho kniežatstva a vyhnal knieža Pribinu, následne zlúčil obidve kniežatstvá do štátneho celku neskôr nazvaného Veľká Morava.
- 840** – zomrel franský kráľ a cisár Ľudovít I. Pobožný.
- Okolo 840** – Pribina sa na základe rozhodnutia Ľudovíta II. Nemca stal panónskym kniežaťom so sídlom v Blatnohrade (dnes Zalavár) v okolí Blatenského jazera (dnes Balaton). Pribinovo kniežatstvo sa rozprestieralo v južnej časti Zadunajska a zasahovalo do dnešného Štajerska a Slovinska.
- 843, august** – Franská ríša sa Verdunskou zmluvou rozdelila na tri časti. Západofranskú ríšu (neskoršie Francúzsko) dostal Karol II. Lysý, strednú časť (územie v Porýní a dŕžavy v Taliansku) dostal Lotar, Východofranskú ríšu (neskoršie Nemecko) dostal Ľudovít II. Nemec.
- 12. októbra 847** – Ľudovít II. Nemec daroval Pribinovi všetky majetky, ktoré mu predtým udelil ako léno.
- 855** – Ľudovít II. Nemec napadol Veľkú Moravu ako odvetu za pomoc, ktorú Rastislav poskytol markgófovi Ratbodovi, keď sa vzbúril proti Ľudovítovi. Veľká Morava sa tomuto útoku ubránila.
- 861** – Pribina padol v boji s Moravanmi. Pribinovým nástupcom v Blatenskom kniežatstve sa stal jeho syn Kocel.
- 863** – na Veľkú Moravu prišla byzantská misia Konštantína a Metoda so sprievodom.
- 864** – východofranské vojská obliehali Rastislavov hrad Devín.
- 867, leto** – Konštantín a Metod aj so skupinou učeníkov odišli do Ríma, pričom sa zastavili aj u kniežaťa Kocela v Blatenskom kniežatstve.
- 869** – franské vojská v dvoch prúdoch zaútočili na Rastislavovu Moravu a Svätoplukovo Nitriansko.
- 870** – nitriansky knieža Svätopluk bez vedomia veľkomoravského kniežaťa Rastislava uznal franskú zvrchovanosť. Svätopluk vydal Rastislava Karolmanovi. Rastislava odviekli do Regensburgu, kde ho koncom roka odsúdili a oslepili, potom zomrel v bavorskom väzení.
- 871** – na Veľkej Morave vypuklo povstanie proti franskej okupácii, vlády sa opäť ujal Svätopluk.

- 872 – opakovaný útok východofranských vojsk proti Čechom a Moravanom sa skončil neúspešne.
- 874 – Svätopluk a Ľudovít II. Nemec uzavreli mier vo Forchheime.
- 874 – 879 – Svätopluk podnikol výboje proti Vislansku, ktoré dočasne pripojil k Veľkej Morave.
- 882 – 884 – v bojoch proti Bulharom Svätopluk ovládol Zátisie.
- 883 – 884 – Svätopluk spustošil Panónske kniežatstvo.
- 886 – Metodovi žiaci sa po vyhnaní z krajiny uchýlili do Bulharska a do Čiech.
- 890 – Svätopluk využil zmierenie s Arnulfom, ktorý sa r. 887 stal kráľom (od r. 896 cisárom) Nemeckej ríše, a podmanil si územie Čechov a polabských Srbov.
- 892 – Arnulfove vojská za pomoci staromaďarských bojových družín napadli územie Veľkej Moravy.
- 894, jar – Svätopluk zomrel, vládcom sa stal Mojmir II. a jeho brat Svätopluk II. získal Nitrianske kniežatstvo.
- 895, jún – české kniežatá Spytihněv a Vratislav sa vymanili spod závislosti od Veľkomoravskej ríše a na ríšskom sneme v Regensburgu zložili sľub vazalskej poslušnosti Arnulfovi.
- 896 – starí Maďari sa usídlili v Potisí, odkiaľ podnikali lúpežné výpravy na západ.
- 898 – vnútorné rozpory medzi Mojmirom II. a jeho bratom Svätoplukom II. využil Arnulf, ktorý poslal bavorské vojsko na Veľkú Moravu.
- 899 – bavorské vojsko vyslobodilo Svätopluka II. zo zajatia a odvieďlo ho do Bavorska.
- 900 – starí Maďari spustošili a podmanili si Panóniu.
- 902 – Moravania odrazili maďarský útok na územie Veľkej Moravy.
- 906 – 907 – Maďari rozvrátili Veľkú Moravu.
4. júla 907 – Maďari zničili bavorské vojsko v bitke pri dnešnej Bratislave.
- 907 – zomrel náčelník staromaďarského kmeňového zväzu Arpád.
10. storočie, prvá polovica – kočovní maďarskí bojovníci začali prenikať na územie južného a čiastočne aj východného Slovenska, približne na línii Nitra – Lučenec – Rimavská Sobota – Zemplín.
- 948 – maďarskí náčelníci Tormáš a Bulču prijali krst v Konštantínopoli a uzavreli mier s cisárom Konštantínom VII. Porfyrogenetom.
- 953 – maďarskí náčelník a sedmohradský knieža Ďula I. prijal krst v Konštantínopoli.
- 955 – vojsko cisára Ota I. porazilo Maďarov v bitke pri rieke Lech neďaleko Augsburgu.
- Okolo 970 – 997 – Gejza, syn Takšoňa a pravnuke Arpáda, sa stal hlavným uhorským kniežatom. V Nitre vládol jeho mladší brat Michal, ktorého však Gejza neskôr odstránil.
- 995 – Štefan (syn veľkokniežata Gejzu) sa ujal vlády v údelnom Nitrianskom kniežatstve.
- 997 – Štefan sa stal uhorským veľkokniežatom.
- 997 – povstanie zadunajského kniežata Kopáňa proti Štefanovi, ktorý ho zlikvidoval.
- 1000 – Štefan bol korunovaný za prvého uhorského kráľa.

Prehľad vládcov a pápežov

Rímski cisári

Augustus 27 p.n.l. – 14 (* 63 p.n.l.)

Imperator Caesar Augustus (Gaius Iulius Caesar Octavianus)

Tiberius 14 – 37 (* 42 p.n.l.)

Tiberius Caesar Augustus (Tiberius Claudius Nero; po adoptovaní Augustom Tiberius Iulius Caesar)

Caligula 37 – 41 (* 12)

Gaius Caesar Augustus Germanicus (Gaius Iulius Caesar)

Claudius 41 – 54 (* 10 p.n.l.)

Titus Claudius Caesar Augustus Germanicus (Titus Claudius Drusus)

Nero 54 – 68 (* 37)

Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus (Lucius Domitius Ahenobarbus; po adoptovaní Claudiom Nero Claudius Drusus Germanicus Caesar)

Galba 9. 6. 68 – 15. 1. 69 (* 3 p.n.l.)

Servius Galba Imperator alebo Imperator Servius Sulpicius Galba Caesar Augustus (Servius Sulpicius Galba)

Otho 15. 1. 69 – 17. 4. 69 (* 32)

Imperator Marcus Otho Caesar Augustus (Marcus Salvius Otho)

Vitellius 19. 4. 69 – 21. 12. 69 (* 12)

Aulus Vitellius Augustus Imperator Germanicus (Aulus Vitellius)

Vespasianus 1. 7. 69 – 79 (* 9)

Imperator Caesar Vespasianus Augustus (Titus Flavius Vespasianus)

Titus 79 – 81 (* 39)

Imperator Titus Caesar Vespasianus Augustus (Titus Flavius Vespasianus)

Domitianus 81 – 96 (* 51)

Imperator Caesar Domitianus Augustus alebo Imperator Domitianus Caesar Augustus (Titus Flavius Domitianus)

Nerva 96 – 98 (* asi 30)

Imperator Nerva Caesar Augustus alebo Imperator Caesar Nerva Augustus (Marcus Cocceius Nerva)

Traianus 98 – 117 (* 53)

Imperator Caesar Nerva Traianus Augustus (Marcus Ulpius Traianus)

Hadrianus 117 – 138 (* 76)

Imperator Caesar Traianus Hadrianus Augustus (Publius Aelius Hadrianus)

Antoninus Pius 138 – 161 (* 86)

Imperator Caesar Titus Aelius Hadrianus Antoninus Augustus Pius (Titus Aurelius Fulvus Boionius Arrius Antoninus; po adoptovaní Hadriánom Titus Aelius Caesar Antoninus)

Marcus Aurelius 161 – 180 (* 121)

Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus (Marcus Annius Catilius Severus; od roku 130 Marcus Annius Verus; po adoptovaní Antoninom Piom Marcus Aelius Verus Aurelius Caesar)

Lucius Verus 161 – 169 (* 130)

Imperator Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus (Lucius Ceionius Commodus; po adoptovaní Antoninom Piom Lucius Aelius Aurelius Commodus)

Commodus 180 – 192 (* 161)

Imperator Caesar Marcus Aurelius Commodus Antoninus Augustus alebo Imperator Caesar Lucius Aelius Aurelius Commodus Augustus (Lucius Aelius Aurelius Commodus)

Pertinax 1. 1. 193 – 28. 3. 193 (* 126)

Imperator Caesar Publius Helvius Pertinax Augustus (Publius Helvius Pertinax)

Didius Iulianus 28. 3. 193 – 1. 6. 193 (* 133)

Imperator Caesar Marcus Didius Severus Iulianus Augustus (Marcus Didius Severus Iulianus)

Septimus Severus 193 – 211 (* 146)

Imperator Caesar Lucius Septimius Severus Pertinax Augustus (Lucius Septimius Severus)

Clodius Albinus 193 – 197 (* okolo 140)

Imperator Caesar Decimus Clodius Septimius Albinus Augustus (Decimus Clodius Albinus)

Pescennius Niger 193 – 194

Imperator Caesar Gaius Pescennius Niger Iustus Augustus (Gaius Pescennius Niger Iustus)

Caracalla 211 – 217 (* 188)

Imperator Caesar Marcus Aurelius [Severus] Antoninus Augustus [Caracallus, Caracalla] (Bassianus)

Geta 211 – 212 (* 189)

Imperator Caesar Publius Septimius Geta Augustus (Lucius Septimius Geta)

Macrinus 217 – 218 (* 164)

Imperator Caesar Marcus Opellius Macrinus Augustus (Marcus Opellius Macrinus)

Elagabalus 218 – 222 (* 204)

Imperator Caesar Marcus Aurelius Antoninus Augustus (Varius Avitus [Heliogabalus, Elagabalus])

Severus Alexander 222 – 235 (* 208)

Imperator Caesar Marcus Aurelius Severus Alexander Augustus (Alexianus Bassianus)

Maximinus Thrax 235 – 238 (* 183)

Imperator Caesar Gaius Iulius Verus Maximinus Augustus (Gaius Iulius Maximinus)

Gordianus (I.) polovica marca 238 – 6. 4. 238 (* 158)

Imperator Caesar Marcus Antonius Gordianus Sempronianus Romanus Africanus Augustus (Marcus Antonius Gordianus)

Gordianus (II.) polovica marca 238 – 6. 4. 238 (* 192)

Imperator Caesar Marcus Antonius Gordianus Sempronianus Romanus Africanus Augustus (Marcus Antonius Gordianus)

Balbinus apríl 238 – 22./23. 7. 238 (* 178)

Imperator Caesar Decimus Caelius Calvinus Balbinus Augustus (Decimus Caelius Calvinus Balbinus)

Pupienus apríl 238 – 22./23. 7. 238 (* 164)

Imperator Caesar Marcus Clodius Pupienus Maximus Augustus (Marcus Clodius Pupienus Maximus)

Gordianus (III.) 238 – 244 (* 224)
Imperator Caesar Marcus Antonius Gordianus Augustus (Marcus Antonius Gordianus)

Philippus Arabs 244 – 249 (* 204)
Imperator Caesar Marcus Iulius Philippus Augustus (Marcus Iulius Philippus)

Philippus II. 247 – 249 (* 237 alebo 238)
Imperator Caesar Marcus Iulius Philippus Augustus (Marcus Iulius Severus Philippus)

Decius 249 – 251 (* 200)
Imperator Caesar Gaius Messius Quintus Traianus Decius Augustus (Gaius Messius Decius)

Decius (mladší) – 251
Imperator Caesar Quintus Herennius Etruscus Messius Decius Augustus (Quintus Herennius Etruscus Messius Decius)

Hostilianus 251
Imperator Caesar Gaius Valens Hostilianus Messius Quintus Augustus (Gaius Valens Hostilianus Messius Quintus)

Trebonianus Gallus 251 – 253 (* 207)
Imperator Caesar Gaius Vibius Trebonianus Gallus Augustus (Gaius Vibius Trebonianus Gallus)

Volusianus 251 – 253
Imperator Caesar Gaius Vibius Afinius Gallus Veldumnianus Volusianus Augustus (Gaius Vibius Afinius Gallus Veldumnianus Volusianus)

Aemilianus (v Moesii) – 253
Imperator Caesar Marcus Aemilius Aemilianus Augustus (Marcus Aemilius Aemilianus)

Valerianus 253 – 259 (* 198, † 260)
Imperator Caesar Publius Licinius Valerianus Augustus (Publius Licinius Valerianus)

Gallienus 253 – 268 (* okolo 218)
Imperator Caesar Publius Licinius Egnatius Gallienus Augustus (Publius Licinius Egnatius Gallienus)

Postumus (v Galii) 258 – 268
Imperator Caesar Marcus Cassianus Latinius Postumus Augustus (Marcus Cassianus Latinius Postumus)

Victorinus (v Galii) 268 – 270
Imperator Caesar Marcus Piavonius Victorinus Augustus (Marcus Piavonius Victorinus)

Claudius (II.) Gothicus 268 až 270 (* 214)
Imperator Caesar Marcus Aurelius Claudius Augustus (Marcus Aurelius Claudius)

Tetricus (v Galii) 270 – 273
Imperator Caesar Gaius Pius Esuvius Tetricus Augustus (Gaius Esuvius Tetricus Pius)

Quintillus – 270
Imperator Caesar Marcus Aurelius Claudius Quintillus Augustus (Marcus Aurelius Claudius Quintillus)

Aurelianus 270 – 275 (* 214)
Imperator Caesar Lucius Domitius Aurelianus Augustus (Lucius Domitius Aurelianus)

Tacitus 275 – 276 (* 200)
Imperator Caesar Marcus Claudius Tacitus Augustus (Marcus Claudius Tacitus)

Florianus apríl – jún 276
Imperator Caesar Marcus Annus Florianus Augustus (Marcus Annus Florianus)

Probus 276 – 282 (* 232)
Imperator Caesar Marcus Aurelius Probus Augustus (Marcus Aurelius Probus)

Carus 282 – 283
Imperator Caesar Marcus Aurelius Carus Augustus (Marcus Aurelius Carus)

Carinus 283 – 285 (* 249)
Imperator Caesar Marcus Aurelius Carinus Augustus (Marcus Aurelius Carinus)

Numerianus 283 – 284 (* okolo 254)
Imperator Caesar Marcus Aurelius Numerius Numerianus Augustus (Marcus Aurelius Numerius Numerianus)

Diocletianus 284 – 305 (* asi okolo 235, † 316)
Imperator Caesar Gaius Aurelius Valerius Diocletianus Augustus (Diocles [Valerius Diocletianus])

Maximianus 286 – 305 (* medzi 240 – 250)
Imperator Caesar Marcus Aurelius Maximianus Augustus (Marcus Aurelius Valerius Maximianus)

Carausius (v Británii) 286 – 293
Imperator Caesar Marcus Aurelius Mausaeus Augustus

Allectus (v Británii) 293 – 296
Imperator Gaius Allectus Augustus

Constantius (I.) Chlorus 293 – 306 (* medzi 250 – 264)
Imperator Caesar Marcus [Gaius] Flavius Valerius Constantius Augustus (Constantius)

Galerius 293 – 311 (* medzi 242 – 250)
Imperator Caesar Gaius Galerius Valerius Maximianus Augustus (Galerius)

Flavius Severus 305 – 307
Imperator Caesar Galerius Valerius Maximinus Augustus (Daia)

Maxentius 306 – 312 (* okolo 280)
Imperator Caesar Marcus Aurelius Valerius Maxentius Augustus (Maxentius)

Alexander (v Afrike) 308 – 311
Imperator Caesar Lucius Domitius Alexander Augustus

Licinius 308 – 324 (* okolo 248, † 325)
Imperator Caesar Valerius Licinianus Licinius Augustus (Licinius)

Constantinus (I.) 306 – 337 (* 274)
Imperator Caesar Gaius Flavius Valerius Constantinus Augustus (Flavius Valerius Constantinus)

Constantinus (II.) 337 – 340 (* 316 alebo 317)
Imperator Caesar Gaius Flavius Claudius Constantinus [iunior] Augustus (Flavius Claudius Constantinus)

Constans 337 – 350 (* 320)
Imperator Caesar Flavius Iulius Constans Augustus (Flavius Iulius Constans)

Constantinus (II.) 337 – 361 (* 317)
Imperator Caesar Iulius Constantius Augustus (Flavius Iulius [Claudius] Constantius)

Magnetius 350 – 353 (* okolo 303)
Imperator Caesar Flavius Magnus Magnentius Augustus

Iulianus 361 – 363 (* 332)
Imperator Caesar Flavius Claudius Iulianus Augustus

Iovianus 363 – 364 (* 331)
Imperator Caesar Flavius Iovianus Augustus
Valentinianus (I.) 364 – 375 (* 321)
Imperator Caesar Flavius Valentinianus Augustus
Valens 364 – 378 (* 328)
Imperator Caesar Flavius Valens Augustus
Gratianus 375 – 383 (* 359)
Imperator Caesar Flavius Gratianus Augustus
Vonstantinus (II.) Mladší 375 – 392 (* 371)
Imperator Caesar Flavius Valentinianus [iunior] Augustus
Theodosius (I.) 379 – 395 (* 346)
Imperator Caesar Flavius Theodosius Augustus
Magnus Maximus 383 – 388
Imperator Caesar Magnus Maximus Augustus
Flavius Victor 384 – 388
Imperator Caesar Flavius Victor Augustus
Eugenius 392 – 394
Imperator Caesar Flavius Eugenius Augustus

(Za menami cisárov je uvedený dátum vládnutia, v zátvorke dátum narodenia, pokiaľ je známy, (dátum úmrtia je vtedy, ak sa nekryje s koncom vlády), nasleduje plné cisárovo meno a v zátvorke jeho občianske meno.)

395 – rozdelenie ríše

Západorímska ríša

Honorius 395 – 423 (* 384)
(Flavius Honorius)
Constantinus (III.) 407 – 411
Imperator Flavius Claudius Constantinus
Priscus Attalus 409 – 410
414 – 415
Constantinus (III.) – 421
Imperator Flavius Constantinus Augustus
Johannes 423 – 425
(* okolo 380)
Vonstantinus (III.) 425 – 455 (* 419)
Flavius Placidus Valentinianus
Petronius Maximus – 455 (* 395)
Avitus 455 – 456
Maiorianus 457 – 461
Libius Severus (III.) 461 – 465
(Procopius) Anthemius 467 – 472
Olybrius – 472

Glycerius 473 – 474
Iulius Nepos 474 – 475
Romulus Augustulus 475 – 476

Východorímska ríša

Arcadius 395 – 408
Theodosius (II.) 408 – 450
Martianus 450 – 457
Leo I. 457 – 474 (* 401)
Leo II. – 474 (* 457)
Zeno 474 – 491
Anastasius 491 – 518
Iustinus I. 518 – 527
Iustinianus I. 527 – 565

Byzantskí cisári

Arcadius 395 – 408
Theodosius II. 408 – 450

Marcianus 450 – 457
Lev I. 457 – 474
Len II. 474
Zenón 474 – 475, 476 – 491
Basiliskus 475 – 476
Anastasios I. 491 – 518
Justin I. 518 – 527
Justinián I. Veľký 527 – 565
Justin II. 565 – 578
Tiberios II. 578 – 582
Maurikios 582 – 602
Fokas 602 – 610
Herakleios 610 – 641
Konštantín III. 641
Heraklonas 641
Konstans II. 641 – 668
Konštantín IV. Pogonatos 668 – 685
Justinián II. 685 – 695, 705 – 711
Leontios 695 – 698
Tiberios III. 698 – 705
Filippikos 711 – 713
Anastasios II. 713 – 715
Theodosius (III.) 715 – 717
Len III. Isaurijský 717 – 741
Konštantín V. Kopronymos 741 – 775
Len IV. Chazarský 775 – 780
Konštantín VI. 780 – 797
Irena 797 – 802, spoluvládkyňa v rokoch 780 – 790 a od roku 792
Nikeforos I. 802 – 811
Staurakios 811
Michal I. Rangabe 811 – 813
Lev V. 813 – 820
Michal II. 820 – 829
Teofil 829 – 842
Michal III. 842 – 867
Basileios I. Macedónsky 867 – 886
Lev VI. Múdry 886 – 912
Alexandros 912 – 913
Konštantín VII. Porfyrogenet 913 – 959
Roman I. Lakapenos 920 – 944
Roman II. 959 – 963

Nikeforos II. Fokas 963 – 969
Ján I. Cimiskes 969 – 976
Basileios II. Bulharobijec 976 – 1025
Konštantín VIII. 1025 – 1028
Roman III. Argyros 1028 – 1034
Michal IV. 1034 – 1041
Michal V. 1041 – 1042
Zoe a Teodora 1042
Konštantín IX. Monomach 1042 – 1055
Teodora (druhý raz) 1055 – 1056
Michal VI. 1056 – 1057
Izák I. Komnénos 1057 – 1059
Konštantín X. Dukas 1059 – 1067
Eudokia 1067 – 1068, 1071
Roman IV. Diogenes 1068 – 1071
Michal VII. 1071 – 1078
Nikeforos III. Botaneiates 1078 – 1081

Panovníci v západnej, strednej a východnej Európe

Franská ríša

Merovejovci

Chlodovik I. 481/482 – 511
Theuderich I. 511 – 533 (Remeš)
Chlodomer 511 – 524 (Orléans)
Childebert I. 511 – 558 (Paríž)
Chlothar I. 511 – 561 (Soissons)
Theudebert I. 533 – 547 (Remeš)
Theudebald 547 – 555 (Remeš)
Charibert 561 – 567 (Paríž)
Guntchramn 561 – 593 (Orléans)
Sigibert I. 561 – 575 (Remeš)
Chilperich I. 561 – 584 (Soissons)

ríša zjednotená pod vládou majordómov – poslední Merovejovci

Chlodovik III. 691 – 694
Childebert III. 694 – 711
Dagobert III. 711 – 715/716
Chilperich II. 715/716 – 721

Theuderich IV 721 – 737

Childerich III. 743 – 751

Karolovci

majordómovia celej ríše

Pipin II. Stredný 687 – 714

Karol Martel 714 – 741

Pipin III. Krátky (Mladší) 741 – 751

králi a cisári celej ríše

Pipin III. Krátky (Mladší) 751 – 768

Karol Veľký 768 – 814, cisár od r. 800

Karloman 768 - 771

Ludovít I. Pobožný od 781 kráľ, 813/814 – 840, cisár

Stredná ríša

Lothar I. 840 – 855, cisár

Ludovít II. 850 – 875, cisár

Lothar II. 855 – 869, kráľ Lotrinska

Karol 855 – 863, kráľ Provencalska

Východofranské kráľovstvo

Ludovít II. Nemec 840 – 876

Ludovít III. Mladší 876 – 882

Karloman 876 – 880

Karol III. Tučný od 876 kráľ, 881 – 887
cisár; detronizovaný, † 888

Arnulf Korutánsky do 887 kráľ,
896 – 899 cisár

Ludovít IV. Dieťa 900 – 911

Samova ríša

Samo 623 – 658

Veľká Morava

Pribina, nitrianske knieža pred 828 – 833,
v Panónii asi od 840, † 861

veľkomoravské kniežatá – Mojmirovci

Mojmír I. 833 – 846

Rastislav 846 – 870

Slavomír 870 – 871

Svätopluk I. 871 – 894

Mojmír II. 894 – okolo 906

Svätopluk II., nitrianske knieža 894 – 899

Poľsko

Piastovci

Siemovit ? – začiatok 10. st.

Lešek ? – 930/940

Sienomysl ? – cca 960

Mieško I. cca 935 – 992

Boleslav I. Chrabrý 966/967 – 1025

Čechy

Přemyslovci

Bořivoj ? – 894 (?)

Spytihnev ? – 915 (?)

Vratislav 915 (?) – 921 (?)

Václav ? – 935

Boleslav I. 935 – 972

Boleslav II. 972 – 999

Boleslav III. 999 – 1002, 1003

Vladivoj 1002 – 1003

Kyjevská Rus

Riurik (vládol v Novgorode) 862 – 879

Oleg (od roku 882 v Kyjeve) 879 – 913

Igor 913 – 945

Olga (Helena) 945 – 964

Sviatoslav I. 945 – 972 (do r. 964 vládla
jeho matka Olga)

Jaropolk I. 972 – 980

Vladimír I. Svätý 980 – 1015

Staromaďarské (uhorské) kniežatá

Arpádovci

Álmoš pred 895/896

Arpád 895/896 – 907

Tarhoš 907 – po 922

Žolt (Zoltán) po 922 – 947

Fajs 947 – asi 955

Takšoň 955 – asi 971
Gejza asi 971 – 997
Štefan (Vajk) 997 – 1000

v Nitriansku

Taš asi 920 – ?
Lél ? – 955
Michal asi 971 – asi 995
Štefan (Vajk) asi 995 – 997

Pápeži

Peter, sv. 30/33 – 64/67
Linus, sv. 64/67 – 76/79
Anaklét I. (Klétus), sv. 76/79 – 88/91
Klement I., sv. 88/92 – 97/101
Evarist, sv. 97/101 – 105/109
Alexander I., sv. 105/109 – 115/119
Sixtus I., sv. 115/119 – 125/139
Telesfor, sv. 125/139 – 136/139
Hyginus, sv. 136/139 – 140/142
Pius I., sv. 140/142 – 154/157
Anicét, sv. 154/157 – 166/168
Sotér, sv. 166/168 – 174/177
Eleutérius, sv. 174/177 – 189/190
Viktor I., sv. 189/190 – 198/201
Zefirín, sv. 198/201 – 217/218
Kalist, sv. 217/218 – 222
Urban I., sv. 222 – 230
Poncián, sv. 230 – 235
Anter, sv. 235 – 236
Fabián, sv. 236 – 250
Kornélius, sv. 251 – 253
Lucius I., sv. 253 – 254
Štefan I., sv. 254 – 257
Sixtus II., sv. 257 – 258
Dionýz, sv. 259/260 – 267/268
Félix I., sv. 268/269 – 273/274
Eutyčianus, sv. 274/275 – 282/283
Kajus, sv. 282/283 – 295/296
Marcellinus, sv. 295/296 – 304

Marcellus, sv. 307/308 – 308/309
Eusébius, sv. 308/309 – 309/310
Miltiades (Melchiades), sv. 309/310 – 314
Silvester I., sv. 314 – 335
Marcus, sv. 335 – 336
Július I., sv. 337 – 352
Libérius, sv. 352 – 366
Damasus I., sv. 366 – 384
Siricius, sv. 384 – 398/399
Anastáz I., sv. 398/399 – 401/402
Inocent I., sv. 401/402 – 417
Zosimus, sv. 417 – 418
Bonifác I., sv. 418 – 419
Celestín I., sv. 422 – 432
Sixtus III., sv. 432 – 440
Lev I., sv. 440 – 461
Hiláriuš, sv. 461 – 468
Simplicius, sv. 468 – 483
Félix II. (III.), sv. 483 – 492
Gelasius, sv. 492 – 496
Anastáz II. sv. 496 – 498
Symmachus, sv. 498 – 514
Hormisdas, sv. 514 – 523
Ján I., sv. 523 – 526
Félix III. (IV.), sv. 526 – 530
Bonifác II. 530 – 532
Ján II. (Merkúr) 532/533 – 535
Agipét I., sv. 535 – 536
Silvériuš I., sv. 536 – 537/540
Vigíliuš 537/540 – 555
Pelágiuš I. 555/556 – 560/561
Ján III. 560/561 – 573/574
Benedikt I. 574/575 – 578/579
Pelágiuš II. 578/579 – 590
Gregor I., sv. 590 – 604
Sabiniánus 604 – 606
Bonifác III. 607
Bonifác IV., sv. 608 – 615
Deusdeit (Adeodatus I.), sv. 615 – 618
Bonifác V. 618/619 – 625

Honor I. 625 – 638
Severín 640
Ján IV. 640 – 64/643
Teodor I. 642/643 – 649
Martin, sv. 649 – 653/655
Eugen I., sv. 654/655 – 657
Vitaliánus, sv. 657 – 672
Adeodatus II. 672 – 676
Donus (Domnus) 676 – 678
Agaton, sv. 678 – 681
Lev II., sv. 682 – 683
Benedikt II., sv. 684 – 685
Ján V. 685 – 686
Konon 686 – 687
Sergius I., sv. 687 – 701
Ján VI. 701 – 705
Ján VII. 705 – 707
Sisinnius 708
Konštantín I. 708 – 715
Gregor II., sv. 715 – 731
Gregor III., sv. 731 – 741
Zachariáš, sv. 741 – 752
Štefan II. 752 – 757
Pavol I., sv. 757 – 767
Štefan III. 768 – 772
Hadrián I. 772 – 795
Lev III., sv. 795 – 816
Štefan IV. 816 – 817
Paschal I., sv. 817 – 824
Eugen II. 824 – 827
Valentín 827
Gregor IV. 827 – 844
Sergius II. 844 – 847
Lev IV., sv. 847 – 855
Benedikt III. 855 – 858
Mikuláš I., sv. 858 – 867
Hadrián II. 867 – 876
Ján VIII. 876 – 882
Marinus I. 882 – 884
Hadrián III., sv. 884 – 885

Štefan V. 885 – 891
Formosus 891 – 896
Bonifác VI. 896
Štefan VI. 896 – 897
Roman 897
Teodor II. 897
Ján IX. 898 – 900
Benedikt IV. 900 – 903
Lev V. 903
Sergius III. 904 – 911
Anastáz III. 911 – 913
Lando 913 – 914
Ján X. 914 – 928
Lev VI. 928
Štefan VII. 928 – 931
Ján XI. 931 – 935/936
Lev VII. 936 – 939
Štefan VIII. 939 – 942
Marinus II. 942 – 946
Agapit II. 946 – 955
Ján XII. 955 – 964
Lev VIII. 963 – 965
Benedikt V. 964 – 966
Ján XIII. 966 – 972
Benedikt VI. 973 – 974
Benedikt VII. 974 – 983
Ján XIV. 983 – 984
Bonifác VII. 974/984 – 985
Ján XV. 985 – 996
Gregor V. 996 – 999
Silvester 999 – 1003

(lomená čiara v rokoch pontifikátu označuje
kolísanie v zaužívaných údajoch)

Použité a odporúčané pramene, edície a literatúra

Antický Rím. Bratislava: Tatran, 1975.

Antika v dokumentech II. Řím. Red.: Nováková, Julie – Pečírka, Jan. Praha: Státní nakl. polit. lit., 1961.

ARRIANOS: Ťažení Alexandra Velikého. Prel.: Bělský, Jaromír. Praha: Svoboda, 1972.

BYSTRICKÝ, Peter: Sťahovanie národov (454 – 568). Ostrogóti, Gepidi, Longobardi a Slovania. Bratislava: Spoločnosť Pro historia, 2008.

CAESAR, Gaius Iulius: Zápisky o vojne v Galii. Z lat. orig. preložil a poznámky napísal: Hrabovský, Jozef; úvodnú štúdiu napísala: Malá-Dekanová, Alexandra. Bratislava: Vyd. Spolku slov. spisovateľov, 2008.

Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I. Ed.: Marsina, Richard. Bratislava: Simptibus Academiae Scientiarum Slovacae, 1981.

Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998. Čtení o antice. Praha: Svoboda, 1982.

Dejiny Slovenska I. (do roku 1526). Bratislava: Veda, 1986.

FESTUS, Rufius: Stručné dejiny Ríma. Breviarium rerum gestarum populi Romani. Úvodná štúdiá a preklad: Valachovič, Pavol. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2009.

HAVLÍK, Lubomír E.: Kronika o Velké Moravě. Brno: Jota, 1993.

HOŠEK, Radislav: Tituli Latini Pannoniae Superioris annis 1967 – 1982 in Slovacia reperti. Praha: Univerzita Karlova, 1984.

HURBANIČ, Martin: Posledná vojna antiky. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v historických súvislostiach. Byzantinoslovaca / Monographiae 1. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2009.

HURBANIČ, Martin: História a mýtus. Avarský útok na Konštantínopol roku 626 v legendách. Byzantinoslovaca / Monographiae 2. Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2010.

KLEIN, Bohuš – RUTTKAY, Alexander – MARSINA, Richard: Vojenské dejiny Slovenska I. Stručný náčrt do roku 1526. Bratislava: VITA MO SR [1994].

KOLNÍK, Títus: Rímske a germánske umenie na Slovensku. Bratislava 1974.

KOLNÍK, Títus: Rímsky nápis v Boldogu. In: Slovenská archeológia, roč. 25, 1977, č. 2, s. 481-500.

KOLNÍKOVÁ, Eva: Keltské mince na Slovensku. Bratislava 1978.

KOLNÍKOVÁ, Eva: Bratislavské keltské mince. Bratislava: Tatran, 1991.

Krátke dejiny Slovenska. Zost. Mannová, Elena. Bratislava: Academic Electronic Press, 2003.

KUČERA, Matúš: Postavy veľkomoravskej histórie. Martin: Matica slovenská, 1985.

Lexikón slovenských dejín. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997.

Magnae Moraviae fontes historici I. – V. Pragae – Brunae: Vyd. J. Havlík a i., 1966, 1967, 1969, 1971, 1977.

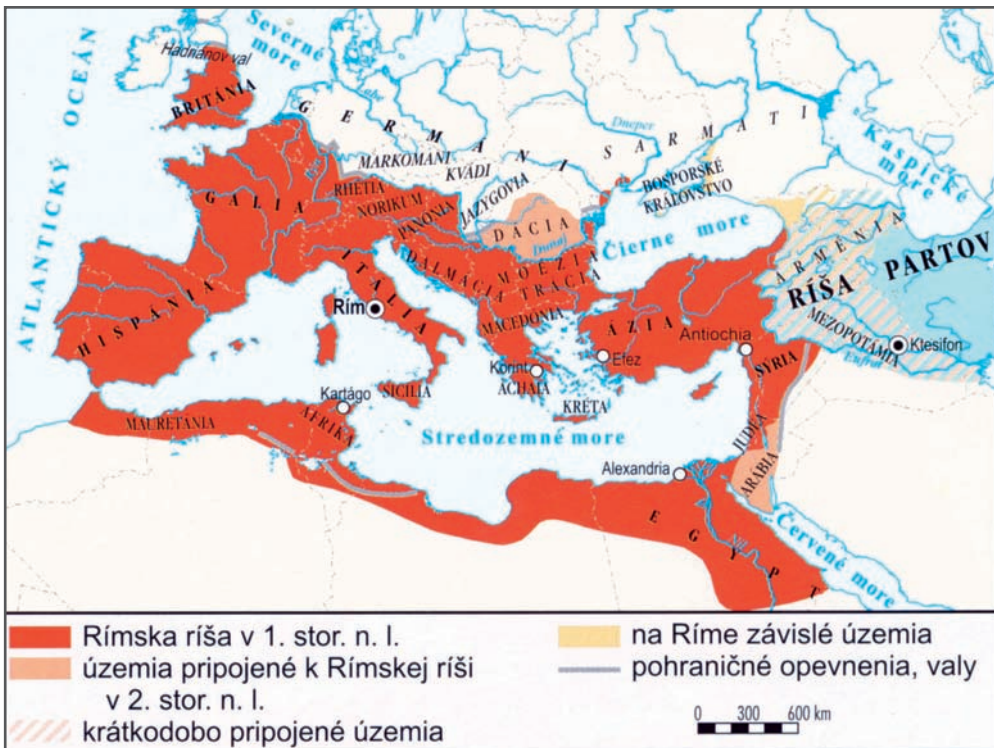
Magnae Moraviae fontes historici I. Prameny k dejinám Velké Moravy I. Na vyd. prípr.: Bartoňková, Dagmar; Havlík, Lubomír; Masařík, Zdeněk; Večerka, Radoslav. Brno: Ústav klasických studií a Ústav archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity, 2008.

Monumenta Germaniae historica, Scriptores rerum Merovingicarum, Tom V. Hannoverae 1910.

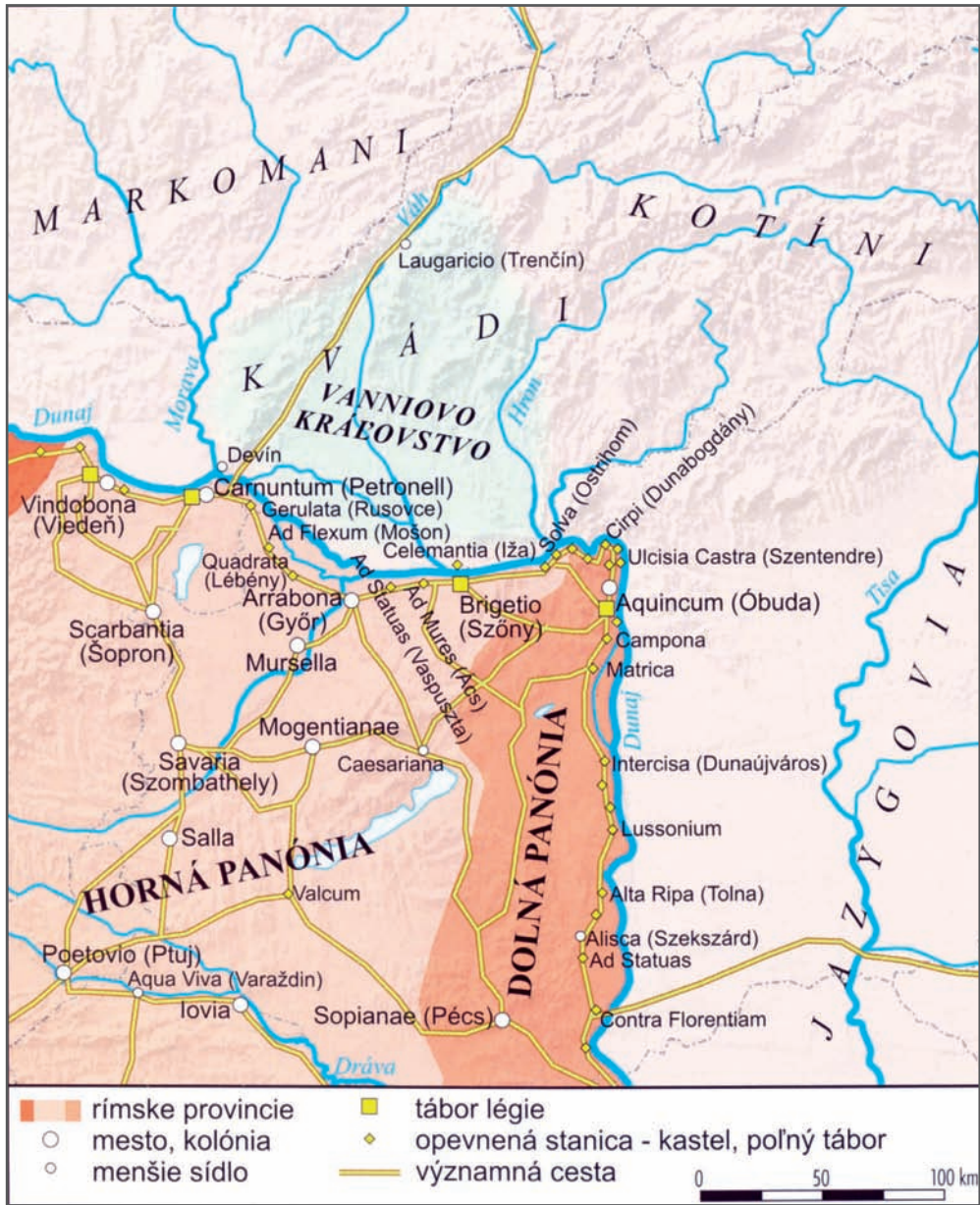
- MÚCSKA, Vincent – DANIŠ, Miroslav – ŠEVČÍKOVÁ, Zuzana: Dejiny európskeho stredoveku I. Ranný stredovek (od polovice 5. storočia do polovice 11. storočia). Prešov: Vyd. Michala Vaška, 2006.
- Naše dejiny v prameňoch. Pripr.: Ratkoš, Peter – Butvin, Jozef – Kropilák, Miroslav. Bratislava: Slov. pedagog. nakl., 1974.
- Naše národná minulosť v dokumentoch. Chrestomatia k dejinám Československa 1. díl. Přípr.: Husa, Václav. Praha: Nakl. ČSAV, 1954.
- Ottov historický atlas Slovensko. Zost.: Kršák, Pavol. Praha: Ottovo nakladateľství, 2009.
- OŽDÁNI, Ondrej: Dávnoveké zbrane na Slovensku. Bratislava: Tatran, 1983.
- PAULINY, Ján: Arabské správy o Slovanoch (9. – 12. storočie). Bratislava: Veda – Bernolákova spoločnosť, 1999.
- PATERCULUS, Gaius Velleius: Dejiny Ríma. Prel.: Bartosiewiczová, Jana. Bratislava: Tatran, 1987.
- Pichlerová, Magda – NEUMANN, Alfréd R.: Rímsky náhrobný kameň v Boldogu. In: Zborník SNM – História 19. Bratislava 1979, s. 51-61.
- Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov I. Územie Slovenska pred príchodom Slovanov. Bratislava: Národné literárne centrum, 1998.
- Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov II. Slovensko očami cudzincov. Bratislava: Literárne informačné centrum, 1999.
- Prameň – jeho funkcia, význam, interpretácia a limity v historickom výskume. Zost.: Feriancová, Alena – Glejtek, Miroslav. Nitra: Katedra histórie FiF Univerzity Konštantína Filozofa, 2010.
- Pramene k dejinám Veľkej Moravy. Zost.: Ratkoš, Peter. 2. opr. a rozš. vyd. Bratislava: Vyd. SAV, 1968.
- SCHENK, Rudolf (ed.): C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico. 3. vyd. Praha: Česká grafická únia, 1920.
- SEGEŠ, Vladimír a kol.: Kniha kráľov. Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov. 3. dopl. vyd. Bratislava: SPN – Mladé letá, 2006.
- Slovensko na úsvite dejín. Zost.: Škoviera, Daniel. Martin: Tatran, 1977.
- STANISLAV, Ján: Dejiny slovenského jazyka III. Texty. Bratislava: Vyd. SAV, 1957.
- STEINHÜBEL, Ján: Bitka pri Bratislave 4. júla 907. In: Miles semper honestus. Zborník štúdií vydaný pri príležitosti životného jubilea Vojtecha Dangla. Eds.: Segeš, Vladimír – Šedová, Božena. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2007, s. 11-20.
- STEINHÜBEL, Ján: Kaganát a tudunát. In: Studia historica Tyrnaviensia 3. Trnava 2002, s. 15-30.
- STEINHÜBEL, Ján: Nitrianske kniežatstvo. Počiatky stredovekého Slovenska. Rozprávanie o dejinách nášho územia a okolitých krajín od sťahovania národov do začiatku 12. storočia. Bratislava: Rak, 2004.
- STEINHÜBEL, Ján: Veľkomoravské územie v severovýchodnom Zadunajsku. Bratislava 1995.
- TACITUS, Publius Cornelius: Od skonu božského Augusta. Bratislava: Tatran, 1970.
- VALACHOVIČ, Pavol: Deň a noc v živote vojska starovekého Ríma. In: Vojenská história, roč. 14, 2010, č. 1, s. 3-11.
- VALACHOVIČ, Pavol: Kresťanstvo v Panónii v 4. a 5. storočí nášho letopočtu. In: Kresťanstvo v dejinách Slovenska. Ed.: Kohútová, Mária. Bratislava 2003, s. 7-16.
- VALACHOVIČ, Pavol: Hospodárske a sociálne problémy miest v Panónii v 4. – 5. storočí. In: Historický časopis, roč. 30, 1982, č. 3, s. 376-394.

Šírenie Keltov v Európe

Rímska ríša v období najväčšieho územného rozsahu v 2. storočí n. l.

Situácia na strednom Dunaji v 1. storočí n. l.

Ťaženia Hunov v rokoch 447 – 452

Stredná Európa po páde Hunov v rokoch 454 – 470

Stredná Európa pred príchodom Avarov v rokoch 508 – 567

Samova ríša

Pribinovo a Kocelovo Panónske kniežatstvo

VLADIMÍR SEGEŠ
BOŽENA ŠEĐOVÁ

PRAMENE K VOJENSKÝM DEJINÁM SLOVENSKA

OD NAJSTARŠÍCH ČIAS
DO KONCA 10. STOROČIA

I/1